

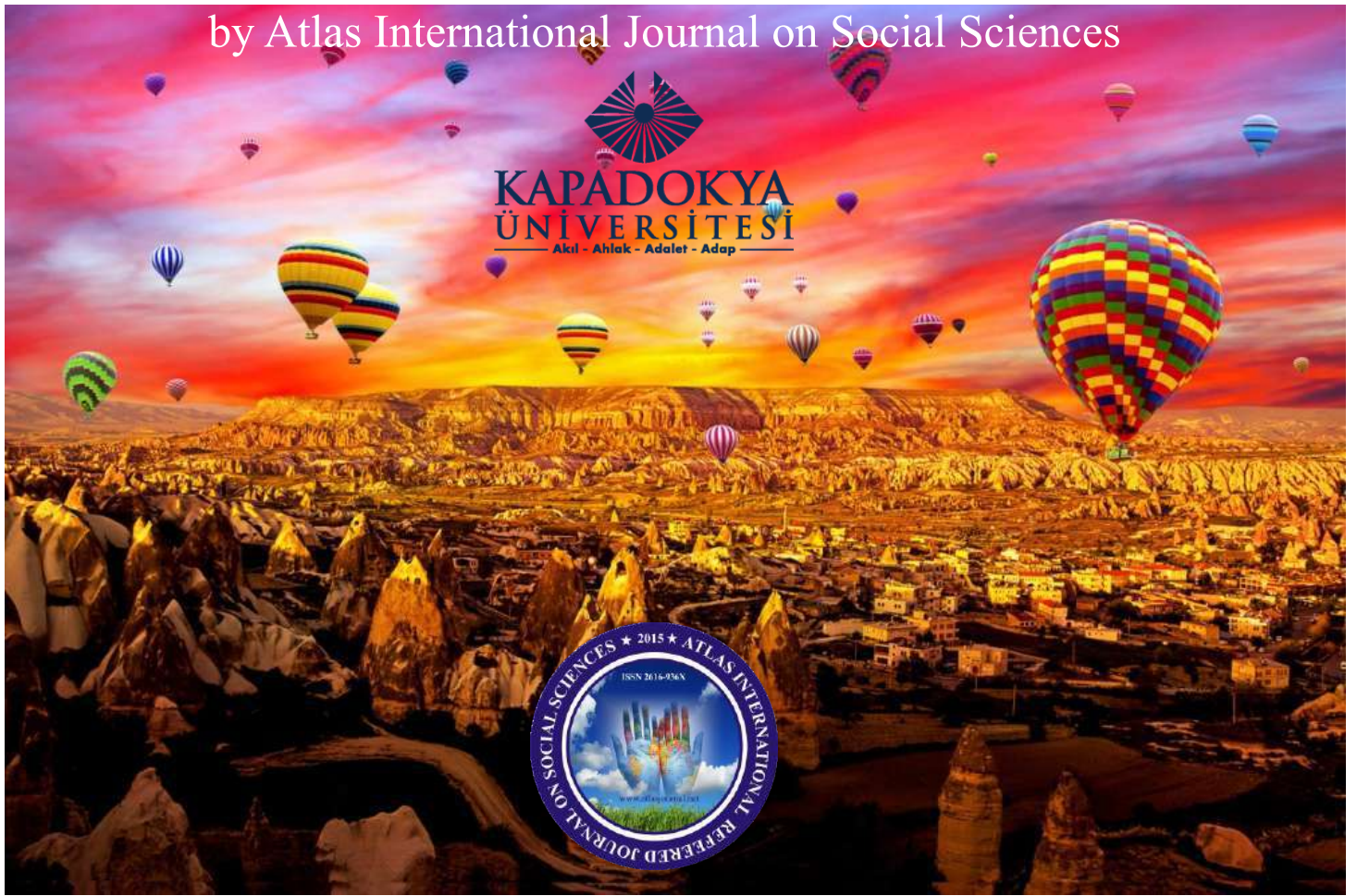
ATLAS

ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

19-21 Ekim 2018

Kapadokya - Nevşehir

by Atlas International Journal on Social Sciences

KONGRE TAM METİN KİTABI

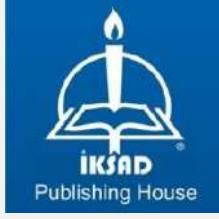
Editörler

Prof. Dr. M. Salih MERCAN

Januzak ALİMGEREY

ISBN 978-605-7923-29-5

KONGRE TAM METİN KİTABI

ATLAS I. ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ 19 - 21 Ekim 2018 KAPADOKYA, NEVŞEHİR

Editörler

Prof. Dr. M. Salih MERCAN
Zhanuzak ALIMGEREY

İKSAD YAYINEVİ®

(TC. KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI YAYINEVİ RUHSAT NUMARASI: 2014/31220)
TÜRKİYE

TR: +90 342 606 06 75 USA: +1 631 685 0 853

E-mail: info@iksad.com

www.iksad.org.tr www.iksadkongre.org

Bu kitabın tüm hakları İKSAD Yayınevi'ne aittir.
Yazarlar etik ve hukuki olarak eserlerinden sorumludurlar.

Iksad Publications - 2018©

Yayın Tarihi: 27.11.2018

ISBN -978-605-7923-29-5

KONGRE KÜNYESİ

KONGRE ADI

ATLAS I. ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

TARİHİ VE YERİ

19 - 21 Ekim 2018, KAPADOKYA, NEVŞEHİR

DÜZENLEYEN KURUM

ATLAS INTERNATIONAL JOURNAL ON SOCIAL SCIENCES

KONGRE BAŞKANI

Prof. Dr. Natalia LATIGINA

DÜZENLEME KURULU BAŞKANI

Mustafa Latif EMEK

KOORDİNATÖR

ZHANUZAK ALIMGEREY

YABANCI KONUŞMACILAR

Assoc. Prof. Natela PHARTENADZE -*Gürcistan*

Dr. TİNİKOVA ELENA E.- *Russia*

PROF. JOSÉ G. VARGAS-HERNÁNDEZ-*Meksika*

Dr. David Iván Pérez ROSAS – *Meksika*

AYNUR BAGIRLI - *Azerbayjan*

FİRuze RASHOVA- *Azerbayjan*

САДЫКОВА ДАМЕЖАН -*Kazakistan*

KONGRE DİLLERİ

Türkçe, İngilizce, Rusça

SUNUM ŞEKLİ

Sözlü Sunum

FOTOĞRAF GALERİSİ

T

TÜM KONGRE FOTOĞRAFLARINA ERIŞEBİLMEK İÇİN, LÜTFEN İKSAD KONGRE TOPLULUĞU FACEBOOK GRUBUNA ÜYE OLUNUZ..

ISSN 2619-936X

ATLAS

Uluslararası Hakemli & İndeksli Sosyal Bilimler
DERGİSİ

ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

19-21 Ekim 2018 Kapadokya - NEVŞEHİR

**BİLİM VE DANIŞMA
KURULU**

Members of Science Committee

Dr. A.S. KISTAUBAYEVA
Al – Farabi Kazakh National University

Dr. Abdikalık KUNIMJAN
Kazakh State Women’s Teacher Training University

Dr. Abdigappar MAVLYANOV
Kyrgyzstan National University

Dr. Adil AKINCI
Kirklareli University

Dr. Akira HIBIKI
Tohoku University

Dr. Alma T. AKAJANOVA
Abai Kazakh National University

Dr. Alla A. TIMOFEVA
Vladivostok State Economy University

Dr. Alia R. MASALIMOVA
Al – Farabi Kazakh National University

Dr. Amanbay MOLDIBAEV
Taraz State Pedagogy University

Dr. Akmaral S. SYRGAKBAYEVA
Al – Farabi Kazakh National University

Dr. Anatoliy LOGINOV
Ukraine Shevchenko Lugan National University

Dr. A.S. KIDIRSAEV
Makhambet U. Batı Kazakhstan State University

Dr. Ayslu B. SARSEKENOVA
Orleu National Development Institute

Dr. Bahit KULBAEVA
S.Baybeshev Aktobe University

Dr. Bakit OSPANOVA
H.Ahmet Yasawi International Kazakh-Turk University

Dr. Bayram BOLAT
Ömer Halisdemir University

Dr. Bazarhan IMANGALIEVA
K.Zhubanov Aktobe State Region University

Dr. Bekzhan B. MEYRBAEV
Al – Farabi Kazakh National University

Dr. Bigamila TORSIKBAEVA
Astana Medical University

Dr. B.K.ZAYADAN
Al – Farabi Kazakh National University

Dr. Botagul TURGUNBAEVA
Kazakh State Women’s Teacher Training University

Dr. Caner KARAVIT
Mimar Sinan University

Dr. Cholpon TOKTOSUNOVA
Rasulbekov Kyrgyz Economy University

Dr. D.K.TÖLEGENOVA
Makhambet U. West Kazakhstan State University

Dr. Dinarakhan TURSUNALIVA
Rasulbekov Kyrgyz Economy University

Dr. Dzhakipbek Altaevich ALTAEV
Al – Farabi Kazakh National University

Dr. Elvan YALCINKAYA
Ömer Halisdemir University

Dr. Elena Belik VENIAMINOVNA
Vladivostok State Economy University

Dr. George RUDIC
Montreal Pédagogie Moderne Institute

Dr. Guzel SADYKOVA
Kastamonu University

Dr. Gulmira ABDIRASULOVA
Kazakh State Women’s Teacher Training University

Dr. Gulsat SUGAYEVA
Dosmukhamedov Atyrau State University

Dr. G.I. ERNAZAROVA
Al – Farabi Kazakh National University

Dr. Halil AKMESE
Necmettin Erbakan University

Dr. Hasan TUTAR
Sakarya University

Dr. Isaevna URKIMBAEVA
Abilai Khan International Relations University

Dr. Jun NAGAYASU
Tohoku University

Dr. Kalemkas KALIBAEVA
Kazakh State Women's Teacher Training University

Dr. Karligash BAYTANASOVA
Al – Farabi Kazakh National University

Dr. Kasım KARAMAN
Erciyes University

Dr. K.A.TLEUBERGENOVA
Kazakh State Women's Teacher Training University

Dr. Kenjehan MEDEUBAEVA
Kazakh State Women's Teacher Training University

Dr. Kenes JUSUPOV
M. Tinisbaev Kazakh Communication Academy

Dr. Latkin A. PAVLOVIC
Vladivostok State Economy University

Dr. Keles Nurmasuli JAYLIBAY
Kazakh State Women's Teacher Training University

Dr. Kulas MAMIROVA
Kazakh State Women's Teacher Training University

Dr. Machabbat OSPANBAEVA
Taraz State Pedagogy University

Dr. Maha Hamdan ALANAZI
Riyad King Abdulaziz Technology Institute

Dr. Malik YILMAZ
Ataturk University

Dr. Mavlyanov ABDIGAPPAR
Kyrgyz Elaralık University

Dr. Maira ESIMBOLOVA
Kazakhstan Narkhoz University

Dr. Maira MURZAHMEDOVA
Al – Farabi Kazakh National University

Dr. Merina B. VLADIMIROVNA
Vladivostok State Economy University

Dr. Metin KOPAR
Adiyaman University

Dr. Mustafa GULEC
Ankara University

Dr. Mustafa UNAL
Erciyes University

Dr. Mustafa TALAS
Omer Halisdemir University

Dr. Nadezhda Khan
E.A. Buketov Karaganda State University

Dr. Necati DEMIR
Gazi University

Dr. N.N. KERMANOVA
Kazakh State Women's Teacher Training University

Dr. Orhan ELMACI
Dumlupinar University

Dr. Osman Kubilay GUL
Cumhuriyet University

Dr. P.S. PANKOV
Kazakh State Women's Teacher Training University

Dr. Rustem KOZBAGAROV
M. Tinisbayev Kazakh Communication Academy

Dr. Sarash KONYRBAEVA
Kazakh State Women's Teacher Training University

Dr. Salima N. KAIRZHANOVA
Dosmukhamedov Atyrau State University

Dr. Seden DOGAN
Adnan Menderes University

Dr. Sibel Mehter AYKIN
Akdeniz University

Dr. Sevcan YILDIZ
Akdeniz University

Dr. Sara MAZHITAYEVA
E.A. Buketov Karaganda State University

Dr. Takashi HASUNI
Sapparo City University

Dr. Tsendiin BATTULGA
Mongolia State University

Dr. T.O. ABISEVA
Kazakh State Women's Teacher Training University

Dr. Ulbosın KIYAKBAEVA
Abai Kazakh National Pedagogy University

Dr. Umran TURKYILMAZ
Gazi University

Dr. Wakako SADAHIRO
Sapparo City University

Dr. Vera ABRAMENKOVA
Russia Family Studies Institute

Dr. Vlademir VISLIVII
Ukraine National Technical University

Dr. Yang ZITONG
Wuhan University

Dr. Yoshio KANAZAKI
Tohoku University

Dr. Zeynullina AYMAN
S. Toraygirov Pavlodar State University

Dr. Zharkyn BALTABAEVA
Abai Kazakh National Pedagogy University

Dr. Zhaparkwlova N. IKSANOVA
Al – Farabi Kazakh National University

Dr. Zongxian FENG
Xi'an Jiatong University

20 Ekim, 2018
Oturum: 1, Salon: 1
Oturum Başkanı: **DOÇ. DR. ÖZGÜR DEMİRTAŞ**
09:30-12:00

DOÇ. DR. EYLEM ŞENTÜRK KARA DR. ÖĞR. ÜYESİ FATMA NİSAN	<i>AY YILDIZ TELEFON ŞİRKETİNİN REKLAMINDA SUNULAN ALMAN-TÜRKÜ KİMLİĞİNİN ALMANYA'DA YAŞAYAN TÜRKLER TARAFINDAN ALIMLANMASINA YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA</i>
DR. ÖĞR. ÜYESİ FATMA NİSAN DOÇ. DR. EYLEM ŞENTÜRK KARA	<i>SURİYE SAVAŞININ ARDINDAN TÜRKİYE'YE SİĞİNAN SURİYELİ ÇOCUKLARIN ZİHNİNDEN RESİMLERE YANSIYAN TÜRKİYE ALGISI</i>
DR. ÖĞR. ÜYESİ VEFALI ENSEROV	<i>ULUSLARARASI İLETİŞİM ALANINDA OLUŞAN DENGESİZ ENFORMASYON AKIŞINA SEBEP OLAN ETKENLER</i>
DR. ÖĞR. ÜYESİ GÜLSÜM GÜLNAZ GÜLTEKİN ARŞ. GÖR. KAMİLE ELMASOĞLU ENES BİRCAN YILMAZER	<i>İLKOKUL ÖĞRENCİLERİNİN İNTERNET KULLANMA ALIŞKANLIKLARI: ANKARA PINAR EĞİTİM KURUMLARI ÖRNEĞİ</i>
DOÇ. DR. ÖZGÜR DEMİRTAŞ DR. ÖĞR. ÜYESİ MUSTAFA KARACA	<i>DÖNÜŞÜMCÜ LİDERLİĞİN İŞİN ANLAMLILIĞI ÜZERİNDEKİ ETKİSİ</i>
DOÇ. DR. ÖZGÜR DEMİRTAŞ DR. ÖĞR. ÜYESİ MUSTAFA KARACA	<i>ÇALIŞANLARIN İŞLE BÜTÜNLEŞME SAĞLAMASI VE ÖRGÜTSEL VATANDAŞLIK DAVRANIŞI SERGİLEMELERİNDE LİDERİN ROLÜ</i>
ÖĞR. GÖR. ELİF CANALAN UZM. GÜLSÜM EGE	<i>ÇALIŞMAYA BAĞLI RİSKLERE GÖRE CİNSİYET DUYARLILIĞININ DEĞERLENDİRMESİ</i>
UZM. GÜLSÜM EGE ÖĞR. GÖR. ELİF CANALAN	<i>SOKAKTA ÇALIŞAN ÇOCUKLARIN SOSYAL DIŞLANMA SORUNLARININ EŞİTLİKÇİ VE KAPSAYICI EĞİTİM ODAĞINDA ÇÖZÜMÜ</i>
DOÇ. DR. RAUF KERİMOV	<i>RAGA AS THE KEY CONCEPT OF MUSICAL THINKING IN INDIAN CLASSICAL MUSIC</i>
DOÇ. DR. CENGİZ GÜL	<i>TÜRK BAŞKANLIK SİSTEMİNDE CUMHURBAŞKANININ SİYASİ VE CEZAİ SORUMLULUĞU</i>
DOÇ. DR. CENGİZ GÜL	<i>TÜRKİYE'DE YASAMA DOKUNULMAZLIĞININ KALDIRILMASI VE BİR YARGITAY KARARININ ANALİZİ</i>

20 Ekim, 2018
Oturum: 2, Salon: 1
Oturum Başkanı: **DR. ÖĞR. ÜYESİ SUZAN AKKUŞ MUTLU**
13:30-16:00

DR. ÖĞR. ÜYESİ SUZAN AKKUŞ MUTLU	<i>ASUR VE URARTU DEVLETİ'NİN ANADOLU'YA HÜKMETME MÜCADELESİNDE TABAL KRALLIĞI'NIN ROLÜ</i>
DR. ÖĞR. ÜYESİ SUZAN AKKUŞ MUTLU	<i>ÇİVİ YAZILI KAYNAKLAR IŞIĞINDA ESKİ ANADOLUDA YÜN KULLANIMI</i>
DR. ÖĞR. ÜYESİ SUZAN AKKUŞ MUTLU	<i>M.Ö. II. BİN YILDA ESKİ ANADOLU KÜLTÜRÜNÜN OLUŞUMUNDA TAPINAKLARIN ROLÜ</i>
Assoc. Prof. Natela PHARTENADZE	<i>PECULIARITIES OF PREVERB FORMATION IN "THE KNIGHT IN THE PANTHER'S SKIN"</i>
PROF. DR. ARSLAN TOPAKKAYA ZEHRA SELVA DUYKOP	<i>ALBERT CAMUS'DE FELSEFİ İNTİHAR VE BAŞKALDIRI PHILOSOPHICAL SUICIDE AND REBELLION IN ALBERT CAMUS</i>
ÖĞR. GÖR. ZÜLBİYE SEVGİLİ POLAT	<i>DÜNYADA KAĞIT OYMACILIĞI VE TÜRKLERDE KATI' SANATI</i>
DR. ÖĞR. ÜYESİ ARİF YILDIRIM ARŞ. GÖR. EMEL UĞUZ ÇİÇEK	<i>ANLAM BAKIMINDAN RUSÇA ZOOİNİMLERİN SİSTEM İLİŞKİLERİ MULTI-DIMENSIONAL OPPRESSION CONCEPT IN THE INDIAN WANTS TO BRONX BY ISRAEL HOROVITZ: 'I WRITE BECAUSE...'</i>
ARŞ. GÖR. EMEL UĞUZ ÇİÇEK	<i>SELF-AWARENESS IN NATURE AND THROUGH NATURE</i>
ÖĞR. GÖR. EBUR UĞUREL ÖZDEMİR	<i>TRANSFORMATION OF THE CITATIONAL REPETITIONS OF SEX AND GENDER IN FEMALE MAN</i>
Dr. TİNİKOVA ELENA E.	<i>SOCIO-CULTURAL ADAPTATION OF KHAKASS PEOPLE IN THE SITUATION OF FORMATION INDUSTRIAL-URBAN SOCIETY</i>
DR. ÖĞR. ÜYESİ NURTAÇ ÇAKAR ÖĞR. GÖR. HANİFE YAMAN	<i>BARDAKÇI KÖYÜ ÇÖMLEKÇİLİĞİNİN GELİŞİM SÜRECİ TÜRKÇE- LAZCA DİL ETKİLEŞİMİ VE İKİDİLLİ YAZILMIŞ ESERLERE AİT VERİLERDEKİ DİLBİLGİSEL GÖRÜNÜMLER</i>
DR. ÖĞR. ÜYESİ AZEM SEVİNDİK ARŞ. GÖR. SİNAN YAMAN	<i>TOKAT'TA ÖĞRENCİ YURLARI EKSENİNDE ŞEKİLLENEN CİN MEMORATLARI VE BUNLARIN ORTAK MOTİFLERİ</i>

20 Ekim, 2018

Oturum: 1, Salon: 2

Oturum Başkanı: **PROF. DR.HAKAN SARI & DR. HALE NUR GÜLER**

10:00-12:30

PROF. DR.HAKAN SARI ARŞ. GÖR. TUĞBA PÜRSÜN	KAYNAŞTIRMA UYGULAMASI YAPILAN SINIFLARDAKİ ZİHİNSEL YETERSİZLİĞE SAHİP ÖĞRENCİLERE MATEMATİK ÖĞRETİMİNDE KARŞILAŞILAN GÜÇLÜKLERE İLİŞKİN ÖĞRETMEN GÖRÜŞLERİNİN İNCELENMESİ
PROF. DR.HAKAN SARI ARŞ. GÖR. TUĞBA PÜRSÜN	OTİZM SPEKTRUM BOZUKLUĞU OLAN ÇOCUKLARA TOPLUMSAL BAKIŞAÇISININ ANNELERİN GÖRÜŞLERİ AÇISINDAN İNCELENMESİ
DR. ÖĞR. ÜYESİ FULYA ÖNER ARMAĞAN NAGEHAN DEMİR	OKUL DIŞI ÖĞRENME ORTAMLARINA YÖNELİK FEN BİLGİSİ ÖĞRETMENLERİNİN GÖRÜŞLERİ: PLANETARYUM
DR. ÖĞR. ÜYESİ FULYA ÖNER ARMAĞAN NAGEHAN DEMİR	ORTAOKUL ÖĞRENCİLERİNİN PLANETARYUMLARA YÖNELİK GÖRÜŞLERİ
ARDA KERKÜT PROF. DR. PERİHAN DİNÇ ARTUT	SINAVLA ÖĞRENCİ ALACAK ORTAÖĞRETİM KURUMLARINA İLİŞKİN MERKEZİ SINAV MATEMATİK SORULARININ MATH TAKSONOMİSİNE GÖRE ANALİZİ
DR. BARAN YAŞAR PROF. DR. DİLEK BOSTAN BUDAK DR. ÖĞR. ÜYESİ UFUK GÜLTEKİN, DR. FIRAT AYAS	TÜKETİCİLERİN MARKA VE ÜRÜNLER HAKKINDA EĞİLİMLERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA: ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ BALCALI ÇALIŞMASI
DOÇ. DR. AYÇA ÇEKİÇ AKYOL ARŞ. GÖR. NURCAN YILMAZ	ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN İLGİLERİ DOĞRULTUSUNDA INSTAGRAM KULLANIM MOTİVASYONLARI: İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ İLETİŞİM FAKÜLTESİ ÖĞRENCİLERİ ÖRNEĞİ
ARŞ. GÖR. NURCAN YILMAZ DOÇ. DR. AYÇA ÇEKİÇ AKYOL	FİRMALARIN 8 MART DÜNYA KADINLAR GÜNÜNDE YAYINLADIKLARI REKLAMLARININ PAZARLAMA İLETİŞİMİ BAĞLAMINDA İÇERİK ANALİZİ
DR. HALE NUR GÜLER, PROF. DR. AKIN MARŞAP	KİŞİLİĞİN DUYGUSAL EMEK GÖSTERİMLERİNE ETKİSİ: BANKA ÇAĞRI MERKEZİ TAKIM YÖNETİCİLERİ ÜZERİNDE BİR ARAŞTIRMA
NURAN VARİŞLİ	YETENEK YÖNETİMİNİN ÖRGÜTSEL BAĞLILIK İLE İŞ TATMİNİ İLİŞKİSİNİN, İŞTEN AYRILMA NİYETİNE OLAN ETKİSİ
ARŞ. GÖR. ÖZGÜR KILINÇ DOÇ. DR. MEVLÜT AKYOL	KURUMLARIN YILLIK RAPORLARINDA SOSYAL SORUMLULUK AÇIKLAMALARI: SEKTÖREL BİR ANALİZ
DOÇ. DR. MEVLÜT AKYOL ARŞ. GÖR. ÖZGÜR KILINÇ	HALKLA İLİŞKİLER BAĞLAMINDA İLİŞKİ SÜRDÜRME STRATEJİLERİ: YATIRIMCI İLİŞKİLERİNDE WEB SİTELERİ ÜZERİNE BİR ANALİZ

20 Ekim, 2018

Oturum: 2, Salon: 2

Oturum Başkanı: **DR. ÖĞR. ÜYESİ ASLIHAN TIRNAKÇI**

13:30-16:30

DR. ÖĞR. ÜYESİ MELİHA AKLIBAŞINDA DR. ÖĞR. ÜYESİ ASLIHAN TIRNAKÇI DR. ÖĞR. ÜYESİ ESRA ÖZHANCI	YEŞİL ALANLARIN KORUNMASINDA ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN FARKINDALIK VE DUYARLILIKLARININ BELİRLENMESİ
DR. ÖĞR. ÜYESİ ASLIHAN TIRNAKÇI DR. ÖĞR. ÜYESİ ESRA ÖZHANCI DR. ÖĞR. ÜYESİ MELİHA AKLIBAŞINDA	KİŞİYE TAHSİS KENT BAHÇELERİ KAVRAMI VE KAYSERİ KENTİ ÖRNEĞİ
DR. ÖĞR. ÜYESİ ESRA ÖZHANCI DR. ÖĞR. ÜYESİ MELİHA AKLIBAŞINDA DR. ÖĞR. ÜYESİ ASLIHAN TIRNAKÇI	ZENGİN KÜLTÜR MİRASINA SAHİP YÖRELERDE HALKIN FARKINDALIK DÜZEYİ; NEVŞEHİR YÖRESİ ÖRNEĞİ
ÖĞR. GÖR. ELVAN ERDOĞAN	NAZAR BONCUĞU VE KANAVİÇENİN GİYSİ TASARIMINDA BULUŞMASI
PROF. JOSÉ G. VARGAS-HERNÁNDEZ Dr. David Iván Pérez ROSAS	CURRENT RELATIONSHIP BETWEEN ELECTRONIC COMMERCE AND MEXICAN SMES
N.BAŞAK YURTTAŞ SEDEF N. CANKURT SEMİZ	TURİZM SEKTÖRÜNDE YENİLİKÇİ BİR YAKLAŞIM: TEMALİ OTEL TASARIMI
SEDEF N. CANKURT SEMİZ N.BAŞAK YURTTAŞ	MEKANSAL ALGI KAVRAMI VE İÇ MEKAN TASARIMI İLİŞKİSİ
DR. ÖĞR. ÜYESİ TUĞBA DÜZENLİ DR. ÖĞR. ÜYESİ SERAP YILMAZ DR. ELİF MERVE ALPAK	PEYZAJ MİMARLIĞI EĞİTİMİNDE PROJE SÜRECİ: TRABZON TRT BİNASI ÇEVRE DÜZENLEMESİ

DR. ÖĞR. ÜYESİ YILDIRIM İSMAİL TOSUN	MUNICIPAL WASTE LANDFILL DESIGN FROM COAL BOILER BOTTOM ASH FLY ASH AND GEOSYNTHETICS-GEOLAYER QUALITY ASSESSMENT ON DUMPING SITE IN ŞIRNAK, TURKEY
Садыкова Дамежан Адилхановна	ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ТУРИСТІК АЙМАҚТАРДЫ АУДАНДАСТЫРУ

20 Ekim, 2018

Oturum: 3, Salon: 1

Oturum Başkanı: DR. ÖĞR. ÜYESİ CEMİL GÜNER

16:00-18:00

DR. ÖĞR. ÜYESİ MÜZEYYEN EROĞLU DURKAL	İDARİ YARGILAMA USULÜ KANUNU'NUN 13. MADDESİNDE YAPILMASI DÜŞÜNÜLEN DEĞİŞİKLİKLER BAĞLAMINDA SULH BAŞVURUSUNUN DEĞERLENDİRİLMESİ
DR. LECT. SİNAN SAMİ AKKURT	VIOLATION OF THE PERSONALITY RIGHT ON THE NAME IN SOCIAL MEDIA AND PROTECTION AGAINST VIOLATIONS
DR. LECT. SİNAN SAMİ AKKURT	VIOLATION OF THE PERSONALITY RIGHT ON THE PERSONAL IMAGE (PICTURE) IN SOCIAL MEDIA AND PROTECTION AGAINST VIOLATIONS
AYNUR BAGIRLI	THE ROLE OF THE STATE IN ENSURING THE SOCIAL PROTECTION SYSTEM BASED ON EUROPEAN MODELS IN AZERBAIJAN AND THE PROVISION OF VULNERABLE GROUPS
DR. ÖĞR. ÜYESİ CEMİL GÜNER	THE ACQUISITION OF REAL ESTATE BY FOREIGNER NATURAL PERSONS IN TURKISH LAW
DR. ÖĞR. ÜYESİ CEMİL GÜNER	THE GENERAL WAY OF ACQUISITION OF TURKISH CITIZENSHIP BY DECISION OF THE COMPETENT AUTHORITY
DR. ÖĞR. ÜYESİ ONUR TAYDAŞ	SOSYAL MEDYANIN BİR SİYASAL İLETİŞİM ARACI OLARAK KULLANIMININ AMERİKA BAŞKANLIK SEÇİMLERİ VE TÜRKİYE GENEL SEÇİMLERİ ÖZELİNDE İNCELENMESİ
DOÇ. DR. OSMAN KUBİLAY GÜL, PROF. DR. NECATİ DEMİR	KIRIM TATARLARININ EFSANE LİDERİ MUSTAFA ABDULCEMİL KIRIMOĞLUNUN LİDERLİK ÖZELLİKLERİ
PROF. DR. NECATİ DEMİR, DOÇ. DR. OSMAN KUBİLAY GÜL	TARİHSEL SÜREÇ İÇERİSİNDE RUSYA'NIN KIRIM'A İLGİLİSİ VE KIRIM TATAR TÜRKLERİ LİDERİ ABDULCEMİL KIRIMOĞLU'NUN RUSYA'NIN KIRIM İŞGALİ HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİ
DR. ÖĞR. ÜYESİ SENEM ALTAN	ÖRGÜTLERDE ENTELEKTÜEL SERMAYE VE ÖRGÜTSEL ZEKA İLİŞKİSİ

20 Ekim, 2018

Oturum: 3, Salon: 2

Oturum Başkanı: DR. ÖĞR. ÜYESİ YILDIRIM İSMAİL TOSUN

16:30-18:00

PROF. DR. AHMET BÜYÜKŞALVARCI ALİ ILGAZ	KIŞ TURİZMİ VE KAYAK MERKEZİ SEÇİMİNDE ŞEHİR İMAJININ VE ŞEHİRMARKALAŞMASININ ROLÜ: KAYSERİ ERCİYES KAYAK MERKEZİ ÖRNEĞİ
ÖĞR. GÖR. DR. MUSTAFA KAYA	ENGELLİLERDE SPOR ORGANİZASYONLARININ SPOR EKONOMİSİNE KATKISI: KAYSERİ İLİ ÖRNEĞİ
DR. ÖĞR. ÜYESİ YILDIRIM İSMAİL TOSUN	STUDY ON NATURAL FOUNDATION COMPOSITES BASED ON COMPRESSED BASALT AGGREGATE AND DEMOLISHED CONCRETE FOR ŞIRNAK RE-URBANIZATION BUILDINGS
DOÇ. DR. ELİF BAYRAMOĞLU DR. ÖĞR. ÜYESİ SARA DEMİR	KENTSEL AÇIK ALANLARDA BİTKİ ORGANİZASYONLARI
FİRUZE RASHOVA	TOURISM AS A MEANS OF INTERCULTURAL DIALOGUE IN AZERBAIJAN
DR. ÖĞR. ÜYESİ ÖMER ÖZBEK	ŞİRVÂNÎ'NİN EL-FEVAİD'İNDE KİRÂAT İLMİ
DR. ÖĞR. ÜYESİ BERTAN RONA	SINIRLI MELODİLER, MELODİK SINIRLAR
DR. ÖĞR. ÜYESİ BERTAN RONA	ORFEUS'TAN HZ. SÜLEYMAN'A KADİM DÜNYADA MÜZİĞİN DOĞA ÜZERİNDEKİ ETKİSİ
DR. ÖĞR. ÜYESİ BERTAN RONA	'VİRTÜÖZ' KELİMESİNİN ETİMOLOJİSİNDEN HAREKETLE TARİH BOYUNCA MÜZİK PRATİĞİNE YÖN VEREN ERİL BAKIŞ AÇISI ÜZERİNE BİR SORGULAMA
A.ERMAN AKSARAY DR. ÖĞR. ÜYESİ G. FİLİZ ÖNAL	GELENEKSEL SOHBET TOPLANTILARI
ÖĞR. GÖR. BEYZA NUR KALAYCI	REKLAM YASAĞI OLAN MARKALARIN, SOSYAL SORUMLULUK PROJELERİNİN KURUM İTİBARLARINA OLAN KATKISI

İÇİNDEKİLER

KONGRE KÜNYESİ	i
FOTOĞRAFLAR	ii
BİLİM KURULU	iii
PROGRAM	iv

TAM METİNLER

ONUR TAYDAŞ <i>SOSYAL MEDYANIN BİR SİYASAL İLETİŞİM ARACI OLARAK KULLANIMININ AMERİKA BAŞKANLIK SEÇİMLERİ VE TÜRKİYE GENEL SEÇİMLERİ ÖZELİNDE İNCELENMESİ</i>	1
N.BAŞAK YURTTAŞ & SEDEF N. CANKURT SEMİZ <i>TURİZM SEKTÖRÜNDE YENİLİKÇİ BİR YAKLAŞIM: TEMALİ OTEL TASARIMI</i>	13
SEDEF N. CANKURT SEMİZ & N.BAŞAK YURTTAŞ <i>MEKANSAL ALGI KAVRAMI VE İÇ MEKAN TASARIMI İLİŞKİSİ</i>	23
ÖMER ÖZBEK <i>ŞİRVÂNÎ'NİN EL-FEVAİD'İNDE KIRÂAT İLMİ</i>	31
MUSTAFA KAYA <i>ENGELLİLERDE SPOR ORGANİZASYONLARININ SPOR EKONOMİSİNE KATKISI: KAYSERİ İLİ ÖRNEĞİ</i>	44
CEMİL GÜNER <i>THE ACQUISITION OF REAL ESTATE BY FOREIGNER NATURAL PERSONS IN TURKISH LAW</i>	52
CEMİL GÜNER <i>THE GENERAL WAY OF ACQUISITION OF TURKISH CITIZENSHIP BY DECISION OF THE COMPETENT AUTHORITY</i>	60
ÖZGÜR DEMİRTAŞ & MUSTAFA KARACA <i>DÖNÜŞÜMCÜ LİDERLİĞİN İŞİN ANLAMLILIĞI ÜZERİNDEKİ ETKİSİ</i>	69
GÜLSÜM GÜLNAZ GÜLTEKİN & KAMİLE ELMASOĞLU & ENES BİRCAN YILMAZER <i>İLKOKUL ÖĞRENCİLERİNİN İNTERNET KULLANMA ALIŞKANLIKLARI: ANKARA PINAR EĞİTİM KURUMLARI ÖRNEĞİ</i>	74
ÖZGÜR DEMİRTAŞ & MUSTAFA KARACA <i>ÇALIŞANLARIN İŞLE BÜTÜNLEŞME SAĞLAMASI VE ÖRGÜTSEL VATANDAŞLIK DAVRANIŞI SERGİLEMELERİNDE LİDERİN ROLÜ</i>	89
ELİF CANALAN & GÜLSÜM EGE <i>ÇALIŞMAYA BAĞLI RİSKLERE GÖRE CİNSİYET DUYARLILIĞININ DEĞERLENDİRMESİ</i>	94
ELİF CANALAN & GÜLSÜM EGE <i>SOKAKTA ÇALIŞAN ÇOCUKLARIN SOSYAL DIŞLANMA SORUNLARININ EŞİTLİKÇİ VE KAPSAYICI EĞİTİM ODAĞINDA ÇÖZÜMÜ</i>	102

SUZAN AKKUŞ MUTLU	
<i>ASUR VE URARTU DEVLETİ'NİN ANADOLU'YA HÜKMETME MÜCADELESİNDE TABAL KRALLIĞI'NIN ROLÜ</i>	108
SUZAN AKKUŞ MUTLU	
<i>M.Ö. II. BİN YILDA ESKİ ANADOLU KÜLTÜRÜNÜN OLUŞUMUNDA TAPINAKLARIN ROLÜ</i>	121
ARSLAN TOPAKKAYA & ZEHRA SELVA DUYKOP	
<i>ALBERT CAMUS'DE FELSEFİ İNTİHAR VE BAŞKALDIRI</i>	134
<i>PHILOSOPHICAL SUICIDE AND REBELLION IN ALBERT CAMUS</i>	
ZÜLBİYE SEVGİLİ POLAT	
<i>DÜNYADA KAĞIT OYMACILIĞI VE TÜRKLERDE KATI' SANATI</i>	144
EMEL UĞUZ ÇİÇEK	
<i>MULTI-DIMENSIONAL OPPRESSION CONCEPT IN THE INDIAN WANTS TO BRONX BY ISRAEL HOROVITZ: 'I WRITE BECAUSE...'</i>	155
EMEL UĞUZ ÇİÇEK	
<i>SELF-AWARENESS IN NATURE AND THROUGH NATURE</i>	162
TINIKOVA ELENA E.	
<i>SOCIO-CULTURAL ADAPTATION OF KHAKASS PEOPLE IN THE SITUATION OF FORMATION INDUSTRIAL-URBAN SOCIETY</i>	168
HAKAN SARI & TUĞBA PÜRSÜN	
<i>KAYNAŞTIRMA UYGULAMASI YAPILAN SINIFLARDAKİ ZİHİNSEL YETERSİZLİĞE SAHİP ÖĞRENCİLERE MATEMATİK ÖĞRETİMİNDE KARŞILAŞILAN GÜÇLÜKLERE İLİŞKİN ÖĞRETMEN GÖRÜŞLERİNİN İNCELENMESİ</i>	174
HAKAN SARI & TUĞBA PÜRSÜN	
<i>OTİZM SPEKTRUM BOZUKLUĞU OLAN ÇOCUKLARA TOPLUMSAL BAKIŞAÇISININ ANNELERİN GÖRÜŞLERİ AÇISINDAN İNCELENMESİ</i>	191
FULYA ÖNER ARMAĞAN & NAGEHAN DEMİR	
<i>OKUL DIŞI ÖĞRENME ORTAMLARINA YÖNELİK FEN BİLGİSİ ÖĞRETMENLERİNİN GÖRÜŞLERİ: PLANETARYUM</i>	204
NAGEHAN DEMİR & FULYA ÖNER ARMAĞAN	
<i>ORTAOKUL ÖĞRENCİLERİNİN PLANETARYUMLARA YÖNELİK GÖRÜŞLERİ</i>	213
BARAN YAŞAR & DİLEK BOSTAN BUDAK &UFUK GÜLTEKİN & FIRAT AYAS	
<i>TÜKETİCİLERİN MARKA VE ÜRÜNLER HAKKINDA EĞİLİMLERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA: ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ BALCALI ÇALIŞMASI</i>	225
NURAN VARİŞLİ	
<i>YETENEK YÖNETİMİNİN ÖRGÜTSEL BAĞLILIK İLE İŞ TATMİNİ İLİŞKİSİNİN, İŞTEN AYRILMA NİYETİNE OLAN ETKİSİ</i>	231
ELVAN ERDOĞAN	
<i>NAZAR BONCUĞU VE KANAVİÇENİN GİYİSİ TASARIMINDA BULUŞMASI</i>	243
TUĞBA DÜZENLİ & SERAP YILMAZ	
<i>PEYZAJ MİMARLIĞI EĞİTİMİNDE PROJE SÜRECİ: TRABZON TRT BİNASI ÇEVRE DÜZENLEMESİ</i>	254

YILDIRIM İSMAİL TOSUN	
<i>MUNICIPAL WASTE LANDFILL DESIGN FROM COAL BOILER BOTTOM ASH FLY ASH AND GEOSYNTHETICS- GEOLAYER QUALITY ASSESSMENT ON DUMPING SITE IN ŞIRNAK, TURKEY</i>	269
SİNAN SAMİ AKKURT	
<i>VIOLATION OF THE PERSONALITY RIGHT ON THE NAME IN SOCIAL MEDIA AND PROTECTION AGAINST VIOLATIONS</i>	274
SİNAN SAMİ AKKURT	
<i>VIOLATION OF THE PERSONALITY RIGHT ON THE PERSONAL IMAGE (PICTURE) IN SOCIAL MEDIA AND PROTECTION AGAINST VIOLATIONS</i>	283
Aynur BAĞIRLI	
<i>THE ROLE OF THE STATE IN ENSURING THE SOCIAL PROTECTION SYSTEM BASED ON EUROPEAN MODELS IN AZERBAIJAN AND THE PROVISION OF VULNERABLE GROUPS</i>	292
OSMAN KUBİLAY GÜL & NECATİ DEMİR	
<i>KIRIM TATARLARININ EFSANE LİDERİ MUSTAFA ABDULCEMİL KIRIMOĞLUNUN LİDERLİK ÖZELLİKLERİ</i>	300
NECATİ DEMİR & OSMAN KUBİLAY GÜL	
<i>TARİHSEL SÜREÇ İÇERİSİNDE RUSYA’NIN KIRIM’A İLGİLİSİ VE KIRIM TATAR TÜRKLERİ LİDERİ ABDULCEMİL KIRIMOĞLU’NUN RUSYA’NIN KIRIM İŞGALİ HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİ</i>	307
YILDIRIM İSMAİL TOSUN	
<i>STUDY ON NATURAL FOUNDATION COMPOSITES BASED ON COMPRESSED BASALT AGGREGATE AND DEMOLISHED CONCRETE FOR ŞIRNAK RE-URBANIZATION BUILDINGS</i>	314
ELİF BAYRAMOĞLU & SARA DEMİR	
<i>KENTSEL AÇIK ALANLARDA BİTKİ ORGANİZASYONLARI</i>	327
FİRuze RASHOVA	
<i>TOURISM AS A MEANS OF INTERCULTURAL DIALOGUE IN AZERBAIJAN</i>	336
BERTAN RONA	
<i>ORFEUS’ TAN HZ. SÜLEYMAN’A KADİM DÜNYADA MÜZİĞİN DOĞA ÜZERİNDEKİ ETKİSİ</i>	344
Senem ALTAN	
<i>ÖRGÜTLERDE ENTELEKTÜEL SERMAYE VE ÖRGÜTSEL ZEKA İLİŞKİSİ</i>	356
Hale Nur GÜLER & Akın MARŞAP	
<i>KİŞİLİĞİN DUYGUSAL EMEK GÖSTERİMLERİNE ETKİSİ: BANKA ÇAĞRI MERKEZİ TAKIM YÖNETİCİLERİ ÜZERİNDE BİR ARAŞTIRMA</i>	364
Azem SEVİNDİK & Sinan YAMAN	
<i>TOKAT’TA ÖĞRENCİ YURTLARI EKSENİNDE ŞEKİLLENEN CİN MEMORATLARI VE BUNLARIN ORTAK MOTİFLERİ</i>	384
Hanife YAMAN	
<i>TÜRKÇE-LAZCA DİL ETKİLEŞİMİ VE İKİDİLLİ YAZILMIŞ ESERLERE AİT VERİLERDEKİ DİLGİLGİSEL GÖRÜNÜMLER</i>	395
Nurtaç ÇAKAR	
<i>BARDAKÇI KÖYÜ ÇOMLEKÇİLİĞİNİN GELİŞİM SÜRECİ</i>	408

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

SOSYAL MEDYANIN BİR SİYASAL İLETİŞİM ARACI OLARAK KULLANIMININ AMERİKA BAŞKANLIK SEÇİMLERİ VE TÜRKİYE GENEL SEÇİMLERİ ÖZELİNDE İNCELENMESİ

THE USE OF SOCIAL MEDIA AS A POLITICAL COMMUNICATION MEDIUM:
THE ANALYSIS OF AMERICAN PRESIDENTIAL ELECTIONS AND TURKISH
GENERAL ELECTIONS

Dr. Öğr. Üyesi Onur TAYDAŞ

Cumhuriyet Üniversitesi, onurtaydas@cumhuriyet.edu.tr

ÖZET

Modern demokratik toplumlarda siyasal alandaki gücün ve iktidarın kimin elinde olacağını belirleyen seçmenler, günümüzde sadece seçim zamanları siyasetçilerle irtibata geçmemektedir. Sandıkta verdikleri oyla iktidara geçen ya da iktidarı paylaşan siyasetçileri yakinen takip etmekte, kimi zaman onları eleştirmektedir. Bunu da özellikle sosyal medya aracılığıyla çok hızlı ve etkili şekilde yapabilmektedir. Çünkü bilindiği üzere sosyal medya artık sadece insanların birbiriyle haberleştiği, ilişkilerini yürüttüğü, sosyalleştiği ya da eğlendiği bir alan olmaktan öteye taşınmıştır. Pazarlamadan, reklamcılığa, ticaretten yardım çalışmalarına, toplumsal olaylardan seçim kampanyalarına kadar her alanda insanların toplandığı örgütlendiği mecralara dönüşmüştür. Dolayısıyla herkes tarafından aktif olarak kullanılan bu alanda siyasetçilerin ve siyasal partilerinde çalışmalarını yürütmesi kaçınılmaz olarak durmaktadır. Siyasetçiler ve siyasal partiler için görünür olmak, düşünce ve fikirleri aktarmaktan öte iktidara yürüyen yolda destekçi toplamak içinde bu mecralar önemli birer yer olarak algılanmaktadır. Bu nedenle kurulan kişisel ve kurumsal sosyal medya hesapları, seçim kampanyalarının sloganlarıyla açılan sayfalar seçmenler tarafından takip edilmektedir. Hatta insanlar bu sayfalar ve hesaplar aracılığıyla ulaşılması zor görülen devlet başkanları, hükümet başkanları başta olmak üzere tüm üst düzey yöneticilere ulaşabilmekte, fikirlerini, eleştirilerini ve taleplerini onlara iletebilmektedir. Bu gerekçeyle yapılan çalışmada öncelikle siyasal iletişim kavramı ve gelişimi ele alınmış olup, internet ve sosyal medyanın yaygınlaşmaya başladığı 2000’li yıllardaki Amerikan ve Türk siyasal sistemindeki seçimlere yönelik inceleme yapılmıştır. Yapılan inceleme sonucunda internetin yaygınlaşmaya başladığı andan itibaren Amerika’nın interneti bir siyasal iletişim aracı olarak kullanmaya başladığı Türkiye’nin ise bu konuda biraz geç kaldığı saptanmıştır. Ancak 2011 seçimleriyle birlikte Türkiye’deki liderlerin ve siyasal partilerin yoğun olarak seçim kampanyalarında internet ile sosyal medyayı kullanmaya başladığı belirlenmiştir.

Anahtar Sözcükler: Sosyal Medya, Siyasal Partiler, Liderler, Seçim Kampanyaları, Türkiye, Amerika

ABSTRACT

Voters who determine political power in democratic societies do not get in touch politicians during election campaign process. They not only follow closely the politicians who win the election and take the power but also they criticize them. In this sense, they use social media mediums rapidly and effectively. As known, the social media is not a platform that people just use to communicate, socialize and entertain. It has become a medium which let people from marketing, advertising, trading to donating to gather around. Like everyone else who use the social media platforms, the politicians and political parties use it to reach their goals. These mediums are great importance for the politicians and political parties to be seen, to express their ideas and gain supporters. In this respect, individual or corporate social media

accounts are followed by the voters. The voters even contact with the people like head of governments, presidents and present their opinions, evaluations and criticism via these web pages and accounts. In this study, firstly political communication and its development are touched on. Later, American and Turkish political elections in 2000s during which internet and social media flourished are examined. In the study, it is found out that the USA has used the internet as a political communication medium for years but Turkey lagged behind the USA. It is also found out that Turkish political leaders and parties used the internet and social media heavily during 2011 elections.

Keywords: Social Media, Political Parties, Leaders, Election Campaigns, Turkey, America

Giriş

İnsanoğlunun en büyük ihtiraslarından birisi olan iktidarın elde edilmesi kadar sürdürülmesi de her zaman önemli bir çaba gerektirmiştir. Yönetim sistemlerinde çağlar boyunca yaşanan değişimlere ek olarak teknolojik gelişmelerin yaşamın her aşamasında kendisini hissettirmesi de bu süreci zorlaştıran bir diğer etkidir. Zira artık dünya eskisi kadar büyük değildir. McLuhan'ın deyimiyle artık "küresel bir köy"dür ve bu köyde yönetici olmak eskisinden daha zordur. Küreselleşme elbette ki, bu süreci zorlaştıran bir unsurdur. Ancak bir diğer unsur ise artık iktidarın babadan oğula veraset sistemi ile geçmeyişiştir. Demokrasiyle yönetilen dünyanın birçok ülkesinde artık insanlar iktidar elde etmek için bir hanedana üye olmak ya da silah kuşanıp savaş ilan etmekten ziyade kendilerini halka tanıtmak ve onların desteğini almak zorundadır. Bunun içinde en başta bir lider etrafında örgütlenen siyasi parti adı verilen organizasyonlara genel olarak ihtiyaç duyulmaktadır. Fakat siyasal partiler ve liderlerin tek başlarına hüküm sürdükleri bir alan olmaktan uzaklaşan siyasal alanda, farklı aktörlerinde var olduğu bilinmektedir.

Sivil Toplum Kuruluşları, Baskı Grupları, Seçmenler, Sendikalar, Lobicilik Faaliyetleri kimi zaman Vakıf ve Dernekler, Kanaat Önderleri gibi birçok farklı aktör bu alanda varlığını sürdürmektedir. Dolayısıyla tüm bunlar arasında sağlanacak etkili bir iletişimin bireyleri ya da organizasyonları iktidara götürmesi kaçınılmazdır. Bunun bilincinde olan siyasal alanın aktörleri iletişime önem vermekte ve siyasal iletişim çalışmalarını yalnızca seçim zamanı değil tüm yaşamları boyunca aktif olarak kullanmaktadır. Kuşkusuz modern demokratik toplumlardaki siyasal alandaki gücün ve iktidarın kimin elinde olacağını belirleyen seçmenler günümüzde sadece seçim zamanları siyasetçilerle irtibata geçmemektedir. Sandıkta verdikleri oyla iktidara geçen ya da iktidarı paylaşan siyasetçileri yakinen takip etmekte, kimi zaman onları eleştirmektedir. Bunu da özellikle sosyal medya aracılığıyla çok hızlı ve etkili şekilde yapabilmektedir. Çünkü bilindiği üzere sosyal medya artık sadece insanların birbiriyle haberleştiği, ilişkilerini yürüttüğü, sosyalleştiği ya da eğlendiği bir alan olmaktan öteye taşınmıştır. Pazarlamadan, reklamcılığa, ticaretten yardım çalışmalarına, toplumsal olaylardan seçim kampanyalarına kadar her alanda insanların toplandığı örgütlendiği mecralara dönüşmüştür. İnsanlar bu mecraları aktif olarak kullanmakta günlük boş zamanlarının büyük bir kısmını buralarda geçirmektedirler. Dolayısıyla herkes tarafından aktif olarak kullanılan bu alanda siyasetçilerin ve siyasal partilerinde çalışmalarını yürütmesi kaçınılmaz olarak durmaktadır. Siyasetçiler ve siyasal partiler için görünür olmak, düşünce ve fikirleri aktarmaktan öte iktidara yürüyen yolda destekçi toplamak içinde bu mecralar önemli birer yer olarak algılanmaktadır. Bu nedenle kurulan kişisel ve kurumsal sosyal medya hesapları, seçim kampanyalarının sloganlarıyla açılan sayfalar seçmenler tarafından takip edilmektedir. Hatta insanlar bu sayfalar ve hesaplar aracılığıyla ulaşılması zor görülen devlet başkanları, hükümet başkanları başta olmak üzere tüm üst düzey yöneticilere ulaşabilmekte, fikirlerini, eleştirilerini ve taleplerini onlara iletebilmektedir. Nitekim internet ve sosyal medyanın bu

denli yoğun kullanılması seçim kampanyalarını düzenleyenlerinde ilgisini kısa sürede çekmiş, son zamanlarda yapılan seçimlerde bu mecra aktif olarak kullanılmaya başlanmıştır. Bir durum saptaması olarak yapılan bu çalışmada öncelikle siyasal iletişim kavramı ve gelişimi incelenmiş olup, internet ve sosyal medyanın yaygınlaşmaya başladığı 2000’li yıllardaki Amerikan ve Türk siyasal sistemindeki seçimlere yönelik inceleme yapılmıştır.

Siyasal İletişim Tarihi Ve Gelişimi

Siyasal iletişim üzerine yapılan çalışmalarda kavram üzerine çeşitli tanımlamalar yapılmıştır. Fakat en yalın şekilde ifade edildiğinde siyasal iletişim; temel iletişim sürecinin unsurlarından kaynak, mesaj ve hedef kitle arasında gerçekleşen ve içeriği yoğun bir şekilde siyasal mesajlardan oluşan bir iletişim şeklidir (Değirmenci, 2003: 22). Belki de bu nedenle konusu siyaset olan her şey; doğrudan veya dolaylı bir şekilde siyasal iletişimi de içine almaktadır (Wolton, 1999: 52). Aynı zamanda siyasal iletişim siyasal aktörler, vatandaşlar, medya ve bunların birbirleriyle olan ilişkileriyle etkileşimi sürekli olan bir alandır (Reinemann, 2014: 1). Bu alanda en başta siyasal aktörler kendi ideolojik amaçlarını, toplum içindeki diğer gruplara, kitlelere ya da farklı ülkelere kabul ettirmek ya da toplumu bazı eylemlere sevk etmek için bazı girişimlerde bulunmaktadır. İşte tüm bu girişimleri Aziz (2015: 3) siyasal iletişim siyasal iletişim faaliyetleri olarak tanımlamaktadır. Burada belki de altı çizilmesi gereken nokta siyasal iletişimin sanılanın aksine sadece günümüz modern dünyasının yönetim şekli olan demokrasinin getirilerinden birisi olmadığıdır. Aksine siyasal iletişim tarihin uzun zamanlarından beri var olan bir kavramdır. Yani iktidarın olduğu her yerde ve zamanda siyasal iletişimden söz etmek mümkündür. Nitekim Tokgöz siyasal iletişimin, insanlığın tarihi kadar eski bir kavram olduğunu vurgulamaktadır. Kavramın ne derece eski olduğunu anlatabilmek için milattan önce vurgusu da yapmaktadır. Öyle ki; bu dönemdeki insanların günlük yaşantılarını yürütebilmesi, toplum içindeki düzeni kurabilmesi, Tanrı ya da Tanrılarla ilgili kutsal metinlerin ve söylemlerin oluşturulması, ekonomik ilişkilerin sürdürülebilmesi gibi tüm süreçlerde siyasal iletişime ihtiyaç duymaktadır (Tokgöz, 2008: 23).

Siyasal iletişimin daha düzenli bir şekilde kullanılması, kavramın sistematik bir şekilde iknaya yönelik olarak kullanılmasında ise Aristo’nun payı büyüktür. Retorik adını verdiği bir konuşma şekli geliştiren Aristo insanların duygularını bu konuşmayla yönlendirmeyi başarmıştır (Çadırcı, 2010: 90-94). İnsanların duygularını yönetmeye yönelik kullanılan bu konuşma biçimi günümüz siyasal iletişiminde de sıklıkla başvurulan bir yöntemdir. Sözle üretilen ve yürütülen siyasal iletişimin Ortaçağla birlikte farklılaştığı bilinmektedir. Özellikle Gutenberg’in matbaayı icat etmesiyle birlikte, geleneksel kitle iletişim araçlarının yaygınlığı ve ulaşılabilirliği artmıştır. Dolayısıyla bu artış yöneticilerin ve yönetimi eleştirmek isteyenlerin kendilerini ifade edebildikleri bir alana sahip olmalarını sağlamış, dolayısıyla siyasal iletişiminde sahası genişlemiştir. Yine 17. yüzyılla birlikte yavaş yavaş ortaya çıkmaya başlayan kiraathanelerin siyasal iletişimdeki etkinliği tartışılmazdır. Ancak ülkelerin demokratik topluma geçişlerinin tamamlanması ve televizyon başta olmak üzere yeni kitle iletişim araçlarının ortaya çıkmasıyla birlikte siyasal iletişim 20. Yüzyıldan itibaren daha profesyonel bir şekilde ele alınmaya başlanmıştır (Reinemann, 2014: 4).

Eisenhower’ın 60 saniyelik televizyon reklamı hazırlattığı 1950 Amerikan Başkanlık Seçimleri ise bu konudaki dönüm noktası olarak adlandırılmaktadır (Taş ve Şahim, 1996: 97). Daha önceki yıllarda herhangi bir benzeri olmayan bu reklam filminden sonra siyasal iletişim tamamen profesyonellerin rol aldığı bir sahaya dönüşmüştür. Çünkü Eisenhower’ın bu reklam filminden hemen sonra Fransa ve İngiltere’deki siyasetçiler seçim çalışmalarında o dönem için yeni olan radyo ve televizyona ağırlık vermişlerdir (Kalender, 2000: 90-91). Bunları da tam olarak sağlıklı bir şekilde yürütebilmek için medya koordinatörlerinden yardım almışlardır. 1970’li yıllara kadar geline süreç içerisinde radyo ve televizyon bu alanda en

geniş etkiye sahip araçlar olarak düşünülmüştür. Ancak 1970’li yıllardan itibaren bilgisayar teknolojilerinde yaşanan gelişmeler hem radyo ve televizyonun bu alandaki rakipsizliğini sonlandırmış hem de yeni mecraların siyasal iletişimde kullanılmasını sağlamıştır (Tokgöz, 2010: 24). Bir askeri proje olarak başlayan internetin yaygınlaşmaya başladığı 90’lı yıllarda ise artık internet ve sosyal medya araçları siyasal iletişim içinde kullanılmaya başlamıştır.

Türkiye’de ise siyasal iletişime yönelik çalışmalar tek partili sistemin bitişiyile birlikte başlamıştır. Ancak sık sık yaşanan darbeler siyasal iletişim etkinliklerine de sekte vurmuştur. Yine de ülkenin siyasal iletişimle ilgili tarihine bakıldığında 1960 ve 1970 yılları arasında gazete ve radyonun aktif olarak bu amaçla kullanıldığı görülmektedir. Özellikle seçmenler tarafından yoğun bir şekilde kullanılan ve seçmenler üzerinde bu dönemde etkisinin büyük olduğu düşünülen araç ise gazetedir. Siyasetçilerin sıklıkla kendilerini tanıtmak, mitingler hakkında duyuru yapmak ya da mitinglerdeki konuşulanların tekrar gazete yoluyla aktarılmasını sağlamak için gazetelerde haber yaptırdıkları görülmüştür (Uztuğ, 1999: 28).

TRT’nin kurulması ve televizyonun kapsama alanını genişletmesiyle birlikte, başta Özal olmak üzere birçok siyasetçinin siyasal iletişim için televizyonu diğer araçlardan daha fazla önemseydiği bilinmektedir. Öyle ki; 1990’lı yıllardaysa Turgut Özal’ın Magic Box Star Tv’de katıldığı programlar eleştiri konusu olmuştur. TRT’nin herkese eşitlik ölçüsünde yaklaştığı, sınırlı sürede hazırlanan seçim konuşmalarının alternatifini olarak önce oğlu Ahmet Özal ve onun ortağı Cem Uzan’ın televizyonunu seçmesi, buradaysa TRT’nin verdiği zamanı kullanması nedeniyle büyük tartışmalar yaşanmıştır. Ancak her ne kadar bu sorunlar yaşanmış olsa da; 1990’lı yıllarla birlikte Türkiye’de siyasal iletişimin profesyonelleştiği görülmektedir. Yine bu dönemde seçimlere özgü hazırlanan kampanya şarkıları klasik seçim kampanyalarında kullanılan yöntemlerin değiştiğini göstermektedir. Özellikle 1991 seçimlerinde ANAP’ın Fransız reklamcı Seguela’ya hazırlattığı şarkı akılda kalıcılığı, içinde barındırdığı siyasal kültür öğeleriyle, o dönem partinin genel başkanlığını yapan Mesut Yılmaz’ın seçimlerde aldığı başarıyı etkilemiştir (Göksu, 2018: 3). Nitekim 1991 seçimlerinden itibaren siyasal partilerin o dönem popüler olan şarkıları kendi seçim kampanyalarında kullanılmak üzere yeniden kurgulattıkları bilinmektedir.

2000’li yıllarla birlikte ise tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de yavaş yavaş internet ve sosyal medyanın başta seçim kampanyaları olmak üzere siyasal iletişim aracı olarak kullanılmaya başlandığı görülmektedir (Çağlar ve Özkır, 2015: 14-16).

Amerika Ve Türkiye Özelinde Sosyal Medyanın Seçim Kampanyalarında Bir Siyasal İletişim Aracı Olarak Kullanımlarının Karşılaştırılması

Siyasal iletişim iktidarın elde edilmesi ya da sürdürülmesi olarak kısaca açıklanmaktadır. Ancak iktidarın modern toplumlarda seçmenlerin ikna edilmesiyle birlikte elde edildiği ya da sürdürüldüğü bilinmektedir. Zira demokrasinin özü olan seçimlerde oy kullanan seçmen liderleri ya da siyasal organizasyonları iktidara taşıyabileceği gibi onların iktidarlarını da sonlandırabilecek güce sahiptir. Bu bağlamdan hareketle düşünüldüğünde siyasal iletişimin temelinde karmaşık yapıya sahip olan ve içinde değişik parametrelerin bulunduğu ikna süreci bulunmaktadır. Nitekim bu süreçte çeşitli yöntem ve araçlara başvurulmaktadır. Özellikle de sosyal medya ve internetin seçim kampanyalarının vazgeçilmez aracı konumuna erişmesindeki temel nedenlerden birisi de budur. Ancak bu noktada birden bire gelinmemiş, 1992 yılından itibaren yaşanan seçimlerde kampanya düzenleyicilerinin yavaş yavaş interneti kullandıkları seçim kampanyalarında kazandıkları başarılar bu sonucu doğurmuştur. Bu neden doğrultusunda incele yapıldığında internetin bir seçim için kullanıldığı ilk seçim olarak 1992 Amerikan Başkanlık Seçimleri gelmektedir. O dönemin Başkan Adayı Bill Clinton’un özgeçmiş başta olmak üzere temel bilgilerine yer verildiği bir site kampanya düzenleyicileri tarafından oluşturularak çevrimiçi ortama sunulmuştur. Site üzerinden aktif bir seçim kampanyası yürütülmemiş olsa da; birçok siyasal

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

iletişimci bu neden doğrultusunda 1992 seçimlerini ilk internet seçimi olarak adlandırmıştır (Chadwick, 2006 Aktaran Evren, 2015:6556). Bu seçimden 3 yıl sonra 1995 yılında ise Türkiye’de 12 partinin katıldığı bir genel seçim yapılmıştır. Seçime 12 parti katılmış, seçimlere katılma yaşı bu dönemde 20’den 18 yaşa düşürülmüştür (İpekşen ve Duman, 2015). Ancak genç neslin daha çok internet kullandığı varsayımı düşünüldüğünde bu dönemde herhangi bir partinin seçim kampanyasını internet üzerinden organize etmemiş olması dikkat çekicidir. Ayrıca bu seçimlerde o dönemin siyasal partilerinden birisi olan Refah Partisi birinci sırada, Doğru Yol ve Anavatan Partileri ise diğer en çok oy alan partiler olmuştur.

1996 yılında ise yine Amerika’da başkanlık seçimleri yapılmıştır. Bu dönem Bill Clinton ve Bob Dole arasında bir rekabete tanık olmuştur. Bill Clinton 1992 yılındaki mevcut internet sitesini güncellemiş ve yine kampanyalarla ilgili genel bilgilere yer vermiş, Bob Dole da bir internet sitesi kurmakla kalmayıp, katıldığı bir televizyon programında destekçilerinin bu siteye erişim sağlamalarını istemiştir. Yaptığı bu çağrıyla birlikte ilk kez bir aday seçmenlerini internete yönlendirmiştir (Tamer, 2000 Aktaran Toruk, 2008:221). Amerikan seçimlerinden yine üç yıl sonra gerçekleşen Türkiye Genel Seçimlerinde negatif reklamcılık ön planda olmuş ve internet üzerinden yine bir kampanya yürütülmemiştir (İpekşen ve Duman, 2015). Bu dönemin seçimlerindeyse birinci Parti Demokrat Sol Parti olurken, Milliyetçi Hareket Partisi ve Fazilet Partisi diğer en yüksek oy alan partiler olmuşlardır.

2000 Amerikan seçimlerinde Al Gore ve George W. Bush’un internet sitelerini kurdukları ve buradan mitingleriyle ilgili haberler yaptıkları bilinmektedir. Türkiye’de de 2002 seçimlerinde seçime giren hemen hemen tüm siyasal partiler mitingleriyle ilgili haberleri yaptıkları internet sitelerini erişime açmıştır. Yine 2004 yılında Amerika’daki ve 2007 Türkiye’deki seçimlerde adayların ve siyasal partilerin internet sitelerinin dışında internet kullanıcılarının sıklıkla erişim sağladıkları diğer sitelere “banner” ismiyle bilinen reklamlar verdikleri bilinmektedir. 2004 ve 2007 seçimleri Türkiye’deki siyasal yapının bugünü hakkında da ipuçları vermeye başlamıştır. Her iki seçimde birinci parti olarak Adalet Kalkınma Partisi birinci parti olarak ayrılırken, ikinci Cumhuriyet Halk Partisi olmuştur. 2007 yılından itibaren Milliyetçi Hareket Partisinin üçüncü parti olarak meclise girmeye başladığı görülmektedir.

Ancak bu süreçteki en önemli dönüm noktası 2008 Amerikan Başkanlık seçimleri olmuştur. Barrack Obama ve John McCain arasında çekişmeli bir şekilde başlayan başkanlık yarışında ilk kez sosyal medya kullanılmış ve siyasal iletişim yeni bir araca kavuşmuştur (Doğan, 2003:16). Burada dikkat çeken en önemli olay her iki liderinde seçim kampanyası boyunca her iki adayında aktif olarak sosyal medyayı kullanmış olmasıdır. Ancak Obama’nın sosyal medya kullanımı bundan sonra yapılan başta Amerikan seçimleri olmak üzere tüm dünyaya örnek olmuştur. Obama seçim planlayıcılarıyla birlikte bir yıl önce sosyal medya üzerinden “Bize Katıl” ve “Evet Yapabiliriz” sloganlarıyla başlatmıştır. Buradaki temel amaç Obama’nın sosyal medya kullanıcı sayısını artırması ve kendisini destekleyenler arasında bir etkileşim sağlamasıdır. Böylelikle hem seçmenler kendi aralarında organize olabilecek hem de liderleriyle birlikte hareket edebilecekti. McCain’e karşı yürütülen bu strateji başarılı olarak, sosyal medya kullanımında Obama’ya ezici bir üstünlük sağladı. Geleneksel yöntemlerle 156 milyon \$ bağış toplayan Obama, sosyal medyadan 500 milyon \$ bağış toplamayı başarmıştır. McCain ise tüm kanallardan yalnızca 201 milyon \$ bağış toplayabilmiştir. Yine bu dönemdeki seçimde o dönemin aktif tüm sosyal medya araçları yoğun bir şekilde kullanılmış, Barack Obama adına internet sitesi erişime açılmış, YouTube’da kurulan kanalda “Super Obama Girl” gibi videolarda paylaşılmıştır (Tuncer, 2014: 176-178).

2009 yılında Türkiye’de ise genel ve yerel seçimlerin birlikte yapıldığı bir seçim dönemi yaşanmıştır. Bu dönem tüm siyasal partilerin interneti aktif kullandıkları ilk seçim olması nedeniyle önemlidir. Ayrıca genel ve yerel seçim oylarında büyük başarı yakalayan Ak

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

Parti'nin başarısında geleneksel yöntemler kadar sosyal medya kullanımında etkin olmuştur. Çünkü başlıca yerel seçimler için “Ak belediyeler marka şehirler” kampanyasıyla tüm seçim bölgelerinde aynı temayla içerikler hazırlanmıştır. Ayrıca her seçim bölgesinde, il başkanları ve adaylar başta olmak üzere partinin önem verdiği isimler internet siteleri kurmakla yetinmeyip, buralarda güncelliği korumuş ve seçmenlerle bu siteler aracılığıyla iletişime de geçmiştir. Yine bu sitelerde belediye başkanlığına aday olan isimler seçime yönelik anket sonuçlarını, kendileriyle ilgili haberler başta olmak üzere tüm materyalleri de yine bu sitelerden paylaşmışlardır. CHP ise farklı seçim bölgelerinde farklı ajanslarla çalışarak değişik stratejiler denese de; interneti merkezi olarak organize etmiştir. Kurumsal site üzerinden kampanyanın yürütülmesi, bağış toplanması, haberlerin yapılması sağlanmış, seçim örgütlenmesi için seçmenler buraya yönlendirilmiştir. MHP’de CHP’ye benzer bir şekilde kurumsal site üzerinden kampanyayla ve liderle ilgili bilgileri vermiştir. Ayrıca MHP seçmenlere ve partiye kayıtlı olanlara elektronik posta üzerinden ulaşarak destek de isteyerek farklı bir strateji gütmüştür. Dönemin diğer önemli partisi olan DSP ise partinin internet sitesinde kampanya ile ilgili herhangi bir güncelleme yapmadığı gibi, internet üzerinde de bir çalışma yürütmemiştir. Genel olarak tüm siyasal partiler bu dönemde kurumsal sayfalarının dışında kalan diğer internet sitelerine reklamlar vermiş, partinin seçim müzikleri başta olmak üzere tüm materyallerini internetten kurumsal sayfaları dışında da erişime açmıştır. Ancak bu dönemde sosyal medya üzerinde organize olunan bir seçim kampanyası yürütülmemiştir (Aziz, 2015: 182-184).

2011 yılında ise Türkiye’de Yerel ve Genel Seçimler birlikte yapılmıştır. Bu dönem yavaş yavaş sosyal medya üzerinden kampanyaların organize edilmeye başladığı seçim olması nedeniyle de önemlidir. Başlangıçta sosyal medyanın aktif olarak kullanılacağı beklenen bir kampanya süreci başlamıştır. 2011 seçimlerini birinci parti olarak kazanan Ak Parti, resmi internet sitesi dışında Ak icraatlar, Ak Kanal, İl İl İcraatlar, Ak adaylar, Ak hedefler gibi kampanyayı anlatan siteler kurmuştur. Fakat bu dönemin Parti Genel Başkanı Recep Tayyip Erdoğan sosyal medyaya karşı mesafeli durulmasını istemiş ve Facebook başta olmak üzere tüm sosyal ağlar parti tarafından resmi olarak kullanılmamıştır. Bunda genel başkanın sosyal mesafeli duruşu ve başta Facebook olmak üzere sosyal ağları “çirkin teknoloji” (Somay, 2011) olarak adlandırması önemli olmuştur. Aslında partinin başlangıçta seçim kampanyalarında sosyal medyayı aktif olarak kullanacağı beklenmekteydi. Ancak bu dönem siyasetçilerini hedef alan bazı görüntülerin sosyal medya araçlarında paylaşılmaya başlaması nedeniyle böyle bir niteleme yapılmıştır. Fakat yine de partinin o dönemki çalışanları gruplar ve sayfalar açarak partiye ilgili paylaşımlar yapmıştır. Buna ek olarak Twitter’da ise Recep Tayyip Erdoğan, Bülent Arınç ve Mehmet Şimşek gibi isimlerin hesapları açılmış ve seçime yönelik paylaşımlar yapılmıştır. Parti bu kadar yoğun olarak Twitter’ı kullanmasına rağmen Ak Parti’nin bu dönemde resmi bir Twitter hesabı bulunmamaktadır (Akman, 2012: 67-70).

Bu dönemde seçimlerden ikinci parti olarak çıkan CHP’de kampanya sürecinde internet sitesi ve sosyal medyayı aktif kullanmaya çalışmıştır. Öncelikle partinin kurumsal sayfası yenilenmiş, Şeffaf sayfa, Herkes için CHP, 41 Söz Veriyoruz, Dokuz Yılın Faturası gibi farklı isimlerde sayfalar da erişime açılmıştır. Ayrıca CHP’nin resmi Twitter hesabı günlük olarak yenilenmiş olsa da bu dönemde takipçi sayısı istenilen düzeylere erişememiştir. Fakat partinin bu dönemki Genel Başkanı Kemal Kılıçdaroğlu’nun yönetimindeki Twitter hesabı aktif kullanılmış ve 180 binin üzerinde kişi tarafından takip edilmiştir. Yine bu dönemdeki partinin önemli isimlerinden Gürsel Tekin Twitter üzerindeki resmi hesabından seçmenlerden destek aramıştır. Facebook.com’da ise birden fazla sayfa açan CHP, kampanyayla ilgili tüm faaliyetleri bu sosyal ağdan da duyurmuştur. Ayrıca parti bu dönemki seçim kampanyasındaki sloganı olan “Bir Isık da Sen Çal”ı ana seçim sloganı seçerek Facebook.com’daki ana sayfa olarak burayı seçmiş, destekçilerini de buraya yönlendirmiştir. Bütün bu yönlendirmeye

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

rağmen sayfanın beğeni sayısı 10 bini geçememiştir (Akman, 2012: 72-73). 2011 seçimleri genel olarak düşünüldüğünde ise bu seçimlerde sosyal medyada en fazla efor harcayan, sosyal medya sayfalarını en güncel tutan parti olan CHP olarak karşımıza çıkmaktadır.

2011 seçimlerinde meclise girmeyi başaran bir diğer parti olan MHP 20011 seçimleri öncesinde partinin kurumsal sayfasını yenilemiştir. Ayrıca seçim kampanyası sürecinde bu sayfayı sürekli güncel tutmayı başarmıştır. 24 Aralık 2011’de ise Facebook.com sitesi üzerinden seçim kampanyasının başlangıcını yapmış, sayfa kısa sürede 610 binden fazla beğen almıştır. Fakat yapılan detaylı incelemede partinin destekçilerinin MHP adına daha önceden açtıkları sayfanın, partinin kurumsal sayfasından daha fazla takip edildiği görülmüştür. Yine partinin lideri adına Facebook.com’a göre daha farklı bir platform olan Twitter.com’da @dbdevletbahceli hesabı ve MHP’nin Genel Başkanı Devlet Bahçeli bu hesabın yöneticisi olarka belirlenmiştir (Doğu, ve diğerleri, 2014: 100-101). Başlangıçta sosyal medya merkezinde seçim kampanyalarının olacağı, bu ağların aktif olarak seçim kampanyaları süresince kullanılacağı düşünülmüş fakat daha sonra Deniz Baykal ve MHP’li üst düzey yöneticilerinden 10 kişinin farklı zamanlarda sosyal medyada paylaşılan yasadışı kasetler yüzünden istifa etmesi bu mecraya mesafe konmasına neden olmuştur. Ayrıca bu görüntülere konu olan kişilerin istifa etmesi de kampanyalar için ayrı bir sorun teşkil etmiştir (Ergin, 2014).

Türkiye’de 2011 seçimleri kaset skandallarıyla geçtikten bir sene sonra Amerika’da yeniden Başkanlık Seçimleri yapılmıştır. 2008 yılında sosyal medyayı başarılı bir şekilde kullanarak adından söz ettiren Obama 2012 yılında da bu alanda büyük başarı sağlamıştır. Öncelikle sosyal medya kullanıcı sayısı, bu ağların kullanıcı profilleri başta olmak üzere internette yaygın olarak kullanılan sosyal ağları kampanya ekibi analiz etmiştir. Daha sonra ise seçmenlerin kullandıkları sosyal medya araçlarına özgü mesajlar hazırlayarak kampanyayı derinleştirmiştir. Bu sayede bir önceki seçimin tam iki katı yani 1 milyar \$ kampanya süresince bağış toplanmıştır. Ayrıca sosyal medya üzerinden kampanya materyalleri de başarılı bir şekilde satılmıştır. “Are You In” ve “Obama 2012” sloganlarıyla birlikte oluşturulan uygulamalar sayesinde seçmenlerin aktif olarak süreç içinde tutulması sağlanmıştır. (Tuncer, 2014: 190-191). Aslında bu dönemki rakibi olan Romney ile girdiği rekabetteki sayılara bakıldığında Obama’nın Romney’den sosyal medyadaki üstünlüğü seçim sonucu gibi algılanmaya başlanmıştır. Bu dönemde Obama’nın 2012 seçimlerinden en aktif kullandığı araç sosyal medya hesabı olan Twitter sitesinde Eylül 2012 tarihinde yaklaşık 20 milyon takipçisi bulunmaktaydı. Aynı sitede Romney’in ise 1.1 milyon takipçi vardı. Tüm dünya genelinde olduğu gibi Amerika’da da yaygın bir şekilde kullanılan Facebook.com’da da Romney’i yaklaşık 7.1 milyon kişi takip ederken, Obama’yı ise 28.7 milyon kişi takip etmekteydi (www.socialbakers.com, 2012). Obama’nın bu başarısının ardında toplumun her kesiminden insan grubu için ayrı sosyal medya hesapları ve sayfaları açması kadar, kendisine gelen tüm mesajlara geri dönüş yapması, insanları bu maratonda yardımcı olmaya çağıran bir lider figürü olarak görünmesi yatmaktaydı. Ayrıca Obama birçok ağ üzerinden kendisine ulaşanlar başta olmak üzere kullanıcılara mesaj atarak seçim kampanyasında isterlerse görev alabileceklerini de duyurmuş, onlardan yardım istemiştir (Şenkaya, 2012). Sosyal medyaya neden bu derece yoğun bir ilgi gösterildiği sorulan 2012 ABD Başkanlık Seçimlerinde Obama’nın Dijital Kampanya Direktörlüğü görevini üstlenen Teddy Goff bu durumu kısaca “İnsanlar eskisi gibi CNN izlemiyor, Facebook ve Twitter’da daha çok vakit geçiriyor” şeklinde özetlemiştir (Çapa, Arslan ve Tiftikçi, 2015).

2014 yılında ise Türkiye’de ilk kez halk tarafından Cumhurbaşkanı seçilmiştir. Bu nedenle de yeniden bir seçim atmosferi yaşanmış, ilk kez yapılan seçimlerde Recep Tayyip Erdoğan, Eklemeddin Mehmet İhsanoğlu ve Selahaddin Demirtaş aday olmuştur. Bu seçimde bütün adayların sosyal medyayı kullanmayı seçtikleri görülmüştür. Türkiye’de daha önce yaşanan seçimlerin aksine sosyal medya da çeşitli kampanyalar yürütülmüştür. Recep Tayyip

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

Erdoğan, Cumhurbaşkanlığı seçim süresince bir önceki seçimlerin aksine sosyal medya kullanımı artırarak milletnadami.com ve erdogangonullusu.com isimli internet sitelerini hazırlatmıştır. Yine bu seçimlerde “seninleyizerdogan.com” isimli internet sitesi kurularak seçmenlerden bu site aracılığıyla destek istenmiştir. Ayrıca bu siteye Facebook, Twitter ve YouTube gibi sosyal ağ hesapları ya da misafir olarak giriş yapılarak destek mesajları atılabiliyordu. Ayrıca seçim kampanyası süresince tüm faaliyetlere yönelik paylaşımlar bu site üzerinden anlık yapılmıştır. Site her zaman güncel tutulmuştur. Yine 2014 seçimlerinde Erdoğan’ı konu alan animasyon filmi hazırlatılarak siteye konmuş seçmenlerle bağlar kuvvetlendirilmeye çalışılmıştır (Göksu, 2015:332-333).

Bu dönemki seçime CHP ve MHP’nin çatı adayı olarak belirlenerek giren Eklemeddin Mehmet İhsanoğlu’da seçim süresince sosyal medyayı aktif olarak kullanmıştır. Kampanya ihsanoglu.com isimli internet sitesinin kurulmasıyla başlamıştır. Her ne kadar İhsanoğlu’nun sosyal medyaya olan uzaklığı kampanyanın sorumlularından Burak Peker tarafından da bir zorluk olarak açıklansa da; ilerleyen zaman içerisinde bir Twitter kullanıcısıyla girdiği diyalog o dönemde büyük ses getirmiştir. Kullanıcı İhsanoğlu hakkında "Ekmelettin yarın sabah günaydın mesajı atarsa kendisine oy vermeyi düşünebilirim..." diyerek İhsanoğlu’nun sosyal medya kullanımını eleştirmiş İhsanoğlu ise onun bu tweet’ine karşılık "Kıymetli Özlem Hanım, mesajınızı gördüm. Şahsınızda ülkemın tüm genç evlatlarına Günaydın diyorum □ “ şeklinde cevap vermiştir. Ayrıca kampanya süresince hem mitinglerde hem de kitle iletişim araçlarında İhsanoğlu tarafından yapılan konuşmalar Vine başta olmak üzere tüm sosyal medya hesaplarından takipçilere ulaştırılmaya çalışılmıştır (Kasapoğlu, 2014). Aynı Amerika’da olduğu gibi Türkiye’de de seçim kampanyalarında kullanılan sosyal medya hesaplarındaki takipçi ve beğeni sayılarının seçim hakkında insanlara ipucu vereceği ilk kez bu seçimde dile getirilmiştir. Bu dönemdeki aday olan isimlerin sadece Twitter üzerindeki takipçi sayılarına bakıldığında Recep Tayyip Erdoğan’ın 4.408.895, Ekmeleddin İhsanoğlu’nun 259.352, Selahattin Demirtaş’ın ise 352.311 takipçiye sahip olduğu görülmektedir. Dolayısıyla seçimde Recep Tayyip Erdoğan’ın kazanacağına yönelik tahminler bu verilere dayandırılarak yapılmış ve doğrudan çıkmıştır (Kırık, 2014).

2015 yılında ise Türkiye son kez Başbakanını seçmiştir. Bu seçimde salt çoğunluk sağlanamadığı ve koalisyonda kurulamadığı için 1 Kasım’da tekrarlanması gerekmiştir. Ancak bu iki seçim süresince de AK Parti sosyal medyayı çok yoğun ve aktif olarak kullanmıştır. Özkan’a göre Ak Parti, 2015 seçim döneminde sosyal medyayı hem parti teşkilatları ve adaylarla ilişkilerinde, hem de seçmene yönelik mesajları iletmede oldukça başarılı bir şekilde kullanmıştır. Bu seçime özgü olarak “www.akadaylar.com” sitesi kurularak partinin seçim kampanyalarında kullandığı tüm dijital materyaller, parti programı, seçim kılavuzu seçmenlere ulaştırılmıştır (Özkan, 2016: 13). Bunların dışında AK Parti Merkezinden gelen emirle tüm adaylar sosyal medya hesapları yoksa açmışlar ve hepsi bu hesapları aktif olarak kullanmışlardır. Nitekim bu süreçte bütün adayların ve parti teşkilatının takipçi sayılarını artırma yoluna gittikleri görülmektedir (www.hurriyet.com.tr, 2015). Twitter, Facebook, YouTube, Google+ gibi sosyal medya hesaplarının kullanılmasının yanı sıra bu seçimlerde Periscope isimli sosyal ağ üzerinden de canlı olarak mitingler yayınlanmıştır. Ayrıca parti bu seçimlerde baştan aşağı internet sitesini yenileyerek burada ilk kez resmi sosyal medya hesaplarına da yer vermiştir.

Bu seçimden ikinci parti olarak çıkan CHP ise daha önceki yıllardaki başarılı sosyal medya kullanımının gerisinde kalmıştır. CHP seçime “www.yasanacakbirturkiye.com” isimli internet sitesini erişime açarak başlamıştır. Yine aynı isimle sosyal medya hesaplarında da sayfalar açılmıştır. Kampanya materyalleri hem kurumsal sayfadan hem de bu siteden seçmenlere ulaştırılmaya çalışılmıştır. Ayrıca parti lideri Kılıçdaroğlu sık sık Twitter üzerinden mesajlar göndererek seçmenlere ulaşmaya çalışmıştır.

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

MHP www.bizimleyuruturkiye.com sitesini kurarak kampanyaya başlamıştır. Parti, Facebook ve Twitter hesaplarını da bu seçimde ilk kez yoğun bir şekilde kullanmıştır. Partinin Genel Başkanı Devlet Bahçeli seçim süresince Twitter aracılığıyla seçmenlerine ulaşmaya, kampanyaya destek olmaya çalışmıştır. Bu dönemde seçime katılan partilerin liderlerinin kendi Twitter hesaplarından kampanyayla ya da rakipleriyle ilgili mesajları attıkları görülmektedir. Bu süreçte Ak Parti 303, CHP 92, MHP' 332 kez Tweet göndermiştir. (Tarhan ve Fidan, 2016: 433).

2016 yılında Amerikan Başkanlık Seçimlerinde Hillary Clinton ve Donald Trump karşı karşıya gelmiştir. Seçim kampanyalarına her iki adayında sosyal medyadan başladığı bilinmektedir. Hillary Clinton kampanyanın sosyal medya kısmını Google'ın eski CEO'su Eric Schmidt'in sahibi olduğu Groundwork şirketine bırakırken, Donald Trump ise sanal dünyadaki kampanyayı Silikon Vadisi'nin deneyimli şirketleriyle anlaşılarak onlara bırakmıştır. Dahası bu kampanya sürecinde News Bots olarak adlandırılan heber robotları da kullanılmıştır. Özel olarak hazırlanan bu robotlar sayesinde gerek sosyal medya gerekse haber sitelerinde seçime yönelik haberler hazırlanıyordu. Tamamen robotların hazırladığı ve yayınladığı bu robotlar çok fazla tartışmayı da beraberinde getirse de; seçim boyunca konuyla ilgili yapılan haberlerin %20'si bu robotlar tarafından hazırlanmıştır (www.haberturk.com, 2016). Fakat bu robotlara ek olarak kampanya çalışanları da sosyal medya üzerinde yoğun mesai harcamışlardır. Ayrıca adaylar Twitter'ı çok yoğun olarak kullanmışlar, bunu da rakipleriyle ikili tartışma veya destek arayışları için tercih etmişlerdir. Ayrıca Facebook.com sitesinde kampanyayla ilgili atılan 80.000 mesaj sayısı ve bu mesajların ulaştığı 126 milyon kişiyle seçimlerde etkili bir sosyal medya aracı olmuştur (haber.incehesap.com, 2017). Ancak her ne kadar yoğun olarak kullanılmış olsa da; birçok araştırmacı ve kampanya düzenleyicisi için 2008 ve 2012'de Obama tarafından düzenlenen kampanyalar bu alandaki en önemli kampanyalar olarak öne çıkmaktadır. Yine 2016 başkanlık seçimleri Amerika'da Rus bilgisayar korsanlarının sosyal medya içeriklerine ve oylara müdahale ettiği, bununda Donald Trump tarafından organize edildiği görüşüyle uzun süredir konuşulmaktadır. Bunlara ek olarak 2016 Amerikan Başkanlık Seçimleri sırasında Trump'ın agresif Twitter kullanımı, seçmenler arasında tartışma konusu olduğu gibi, Başkanlığa seçildikten sonra yine bu kanal aracılığıyla gönderdiği mesajların Amerika ile birçok ülke arasında krize neden olduğu da bilinmektedir.

2018'de ise Türkiye'de ise sistem değişikliğine gidilerek yeniden bir Cumhurbaşkanlığı seçimi yapılmıştır. Seçim ağırlıklı olarak Recep Tayyip Erdoğan ve Muharrem İnce arasında geçmiştir. Toplam altı kişinin aday olduğu Cumhurbaşkanlığı sürecinde bütün adayların ve partilerin sosyal medyayı aktif olarak kullandığı bilinmektedir. Hatta sosyal medya daha önce yapılan seçimlere oranla Türkiye'de ilk kez bu kadar yoğun olarak kullanılmıştır. Örneğin Medya Takip Merkezi'nin verdiği rakamlar incelendiğinde sadece bir haftada Cumhurbaşkanlığına aday olan isimlerle ilgili yaklaşık 3 milyon 100 bin paylaşım yapılmıştır. Bu paylaşımların ise 1 milyon 315 bini Recep Tayyip Erdoğan, 1 milyon 92 bin 148 paylaşım ise Muharrem İnce hakkında yapılmıştır. İyi Parti Adayı Meral Akşener hakkında 280 bin, Saadet Partisi adayı Temel Karamollaoğlu hakkında 200 bin, Vatan Partisi adayı Doğu Perinçek hakkında ise 45 bin paylaşım yapılmıştır. Yine bu seçimlerde sosyal medya ve internet kullanılarak Saadet Partisi tarafından E-miting adında mitingler düzenlenmiştir. Daha önce Türkiye'de yapılamamış olan bu uygulamayla birlikte siyasal iletişimde yeni bir yöntem denenmiştir (m.bianet.org, 2018). Genel olarak siyasal partilerin tüm sosyal medya araçlarını kullandıkları bilinirken, seçim sonuçlarına yönelik olarak Recep Tayyip Erdoğan tarafından atılan "Devam" şeklindeki iletinin o gün içerisinde Twitter sitesinde en fazla beğenilen ve Retweetlenen ileti olduğu da bilinmektedir. 2017 Amerika Başkanlık Seçimlerine konu olan robot yazılımlar bu seçimde Türkiye'de kullanılmamış olsa da; BTK başta olmak üzere bir çok kurum seçimler hakkında manipülasyon yaptığını düşündüğü hesaplar hakkında inceleme

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

yapmıştır. Hatta sosyal medya sitelerinde seçimlere yönelik olarak paylaşılan anketlerin doğruluğu konusundaki şüpheler büyük tartışmalara neden olmuştur. Seçim süresince liderler hem mitingleri süresince hem de diğer adayların mitinglerinde sosyal medyayı başlıca da Twitter'ı bir cevap verme aracı olarak da sıklıkla kullanmıştır.

Sonuç

Sosyal medya kullanımı her geçen gün artmaktadır. Bu artış sosyal medya içerik sağlayıcıların dikkatini çekmektedir. Kullanıcıların ilgi alanlarına yönelik olarak tasarlanan özelleştirilmiş içeriklere sahip yeni sosyal ağların her gün kullanıma sunulduğu da bilinmektedir. Bireylerin kimileri görünür ve tanınır olmak için bu ağları kullanırken, kimileri ise başta tanıdıklarıyla iletişim içinde olma, ilişkilerini düzenleme ya da ilgi alanlarıyla ilgili kendilerini güncel tutma vd nedenlerle bu ağları kullanmaktadır. Öyle ki; artık insanlar birden fazla sosyal medya hesabını kullanmakta, yeni erişime açılanlarda hemen kendilerine özgü hesap açmaktadırlar. İnsanların çok yoğun oldukları yerlerde siyasal iletişimciler ve seçim kampanyalarını düzenleyenler için temel hedef noktalarıdır. Bu nedenle sosyal medya araçları erişime açılıp yaygın kullanılmaya başladığından itibaren siyasal iletişim aracı olarak kullanılmaya başlanmıştır. Ancak yapılan inceleme sonucunda 1990 yılından itibaren internetin kullanılmaya açıldığı, Amerikan Başkanlık Seçimlerinde ise 1992 yılından itibaren tercih edildiği görülmüştür. 1990'lı yıllarda sadece bilgi verme amacıyla hazırlanan internet siteleri, 2000'li yıllarla birlikte kabuk değiştirmiştir. Hatta 2002 yılından itibaren internetin ve kitle iletişim araçlarının yoğun kullanımı siyasal reklamcılığın siyasal iletişim alana eklenmesini getirmiş ve bu tarihten itibaren internette siyasal reklamlar yayınlanmaya başlamıştır. Ancak Amerikan Başkanlık Seçimlerinde 1992 yılından itibaren aktif olarak kullanılan internet 2009 yılındaki Türkiye'de yapılan mahalli seçimlere, 2011 yılındaki Genel Seçimlere kadar pek de tercih edilmemiştir. Sadece 2004 seçimlerinde Türkiye'deki siyasal partilerin internet sitelerini kurdukları ve buradan kampanya ile ilgili materyalleri paylaştıkları görülmüştür. Bu da internetin Türkiye'de siyasal iletişim aracılığı olarak 12 yıl gecikmeli kullanıldığı sonucunu ortaya çıkarmıştır. Yine sosyal medya kampanyaları bağlamında bakıldığında Amerika Başkanlık Seçimlerinde 2008 yılından itibaren yaygın ve başarılı bir şekilde kullanılmaya başlayan sosyal medya, bu örnek kullanımıyla seçimin neredeyse kaderini belirlemiştir. Obama ve ekibi tarafından yürütülen hem 2008 hem de 2012 seçimleri diğer ülkeler tarafından da sosyal medyada seçim kampanyalarını organize etmelerinde örnek olmuştur. Bu kapsamda birçok inceleme ve yazı da yazılmıştır. Ancak bu seçimlerden sonra Türkiye'de yapılan tüm Referandumlar, Yerel ve Genel seçimler olmak üzere tüm seçimlerde Obama kadar başarılı bir yönetim yapılamamıştır. Ancak 2014 seçimlerinde Recep Tayyip Erdoğan'ın ekibi 2008 ve 2012 seçimlerini inceleyerek, benzer temalar kullanmış, tüm parti organlarının ve adaylarında bu alanda boy göstermelerini istemiştir. Yine sosyal medyadaki takipçi sayıları, beğenirler ya da iletilerin tekrar paylaşımının seçim sonuçlarının tahmin edilmesinde önemli olduğu görüşü hakim olmaya başlamıştır. Bu nedenle siyasiler her seçim zamanı bu alana yoğunlaşmışlardır. Özellikle kitle iletişim araçlarının tek yönlü ve baskı altında olduğu iddiasını da bu platformlarda dile getirerek, özgür kampanya yürütebilmek adına bu mecraları tercih ettiklerini dile getirmişlerdir. Ancak buna rağmen hem Amerika'da hem de Türkiye'de geleneksel seçim anketleri ve sosyal medya seçim anketlerinin doğru verilere dayananları gibi seçime yönelik yapılan içerik analizlerinin seçim sonuçlarını tahmin etmede yardımcı olduğu görülmüştür.

Kaynakça

Akman, S. (2012). Siyaset-Sosyal Medya İlişkisi: Türkiye ve Dünya Örnekleri Üzerine Bir İnceleme. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi Sosyal

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Siyaset ve Sosyal Bilimler .

Aziz, A. (2015). Siyasal İletişim. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Çadircı, A. (2010). Retorik - Aristoteles. Hukuk Gündemi, 90-99.

Çağlar, İ., & Özkır, Y. (2015). Türkiye'de Siyasal İletişim: 2007 - 2015. İstanbul: SETA.

Değirmenci, F. (2003). 18 Nisan 1999 Genel Seçimleri ve Cumhuriyet Halk Partisi'nin Siyasal İletişim Stratejileri. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Halkla İlişkiler Anabilim Dalı.

Doğan, İ. (2003). Özgürlükçü ve Totaliter Düşünce Geleneğinde Sivil Toplum. İstanbul : Alfa Yayınları.

Doğu, B., Bayraktutan, G., Binark, M., Çomu, T., İslamoğlu, G., & Aydemir, A. T. (2014, Spring). Milliyetçi Hareket Partisi'nin Alternatif Mecra Arayışında 2011 Genel Seçimleri ve Twitter Kullanımı. Global Media Journal: Tr Edition, 4(8), 96-124.

Ergin, S. (2014). Kaset Üzerinden Siyasette Bumerang Faktörü. [www.hurriyet.com.tr: http://www.hurriyet.com.tr/kaset-uzerinden-siyasette-bumerang-faktoru-25941336](http://www.hurriyet.com.tr/kaset-uzerinden-siyasette-bumerang-faktoru-25941336) adresinden alındı (Erişim Tarihi: 02-09-2018)

Evren, F. B. (2015). Bir Siyasal İletişim Aracı Olarak İnternet Sitesi Kullanımı: 2014 Cumhurbaşkanlığı Seçimi. Journal of Yasar Universit, 6555-6611. (Erişim Tarihi: 24-09-2018)

Göksu, O. (2018). 1991 Seçimlerinde ANAP'ın Seçim Kampanyası. Erciyes İletişim Dergisi, 1-20.

haber.incehesap.com. (2017). ABD Seçimlerinde Sosyal Medyanın Etkisi Ciddi Şekilde Görüldü! [haber.incehesap.com: http://haber.incehesap.com/abd-secimlerinde-sosyal-medyanin-etkisi-ciddi-sekilde-goruldu-5859-haber/](http://haber.incehesap.com/abd-secimlerinde-sosyal-medyanin-etkisi-ciddi-sekilde-goruldu-5859-haber/) adresinden alındı (Erişim Tarihi: 20-08-2018)

İpekşen, S. S., & Duman, D. (2015). [www.bianet.org. 1991-1995-1999 Seçimleri: İmaj Çağı: http://bianet.org/bianet/siyaset/164719-1991-1995-1999-secimleri-imaj-cagi](http://bianet.org/bianet/siyaset/164719-1991-1995-1999-secimleri-imaj-cagi) adresinden alındı (Erişim Tarihi: 12-08-2018)

Kalender, A. (2000). Siyasal İletişim Seçme ve İkna Stratejileri. Konya: Çizgi Yayınevi.

Kasapoğlu, Ç. (2014). Cumhurbaşkanı Adaylarının Sosyal Medya Kampanyaları. [4www.bbc.com: http://www.bbc.com/turkce/haberler/2014/08/140806_sosyalmedya_secim](http://www.bbc.com/turkce/haberler/2014/08/140806_sosyalmedya_secim) adresinden alındı (Erişim Tarihi: 14-08-2018)

Kırık, A. M. (2014). Sosyal Medyaya Göre Cumhurbaşkanı Erdoğan. (M. Yıldız, Röportaj Yapan) <http://www.ihh.com.tr/haber-sosyal-medyaya-gore-cumhurbaskani-erdogan-377564/> adresinden alındı (Erişim Tarihi: 24-08-2018)

m.bianet.org. (2018). Cumhurbaşkanı Adayları Hakkında Kaç Sosyal Medya Paylaşımı Yapıldı? [m.bianet.org : https://m.bianet.org/bianet/siyaset/197695-cumhurbaskani-adaylari-hakkinda-kac-sosyal-medya-paylasimi-yapildi](https://m.bianet.org/bianet/siyaset/197695-cumhurbaskani-adaylari-hakkinda-kac-sosyal-medya-paylasimi-yapildi) adresinden alındı (Erişim Tarihi: 14-08-2018)

Reinemann, C. (2014). Political Communication Research, A Brief History Of The Field And The Idea of This Handbook. C. Reinemann içinde, Political Communication (s. 1-21). Berlin: Walter de Gruyter .

Somay, B. (2011). Çirkin Teknoloji: Tekerlek. [www.radikal.com.tr: http://www.radikal.com.tr/yazarlar/bulent-somay/cirkin-teknoloji-tekerlek-1049350/](http://www.radikal.com.tr/yazarlar/bulent-somay/cirkin-teknoloji-tekerlek-1049350/) adresinden alındı (Erişim Tarihi: 14-08-2018)

Şenkaya, A. (2012). 2012 ABD Başkanlık Seçimlerinin Sosyal Medya Yansımaları. [http://www.pazarlamasyon.com: http://www.pazarlamasyon.com/sosyal-medya-pazarlama/2012-abd-baskanlik-secimlerinin-sosyal-medya-yansimalari/](http://www.pazarlamasyon.com/sosyal-medya-pazarlama/2012-abd-baskanlik-secimlerinin-sosyal-medya-yansimalari/) adresinden alındı (Erişim Tarihi: 14-08-2018)

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

Tarhan, A., & Fidan, Z. (2016). Siyasal İletişim Sosyal Medyanın Kullanımı: "7 Haziran - 1 Kasım Seçimleri Twitter Örneği". Ş. Balcı içinde, 7 Haziran'dan 1 Kasım'a Türkiye'de Siyasal İletişim Uygulamaları (s. 401-440). Konya: Literatürk Yayınlar.

Taş, O., & Şahin, T. Z. (1996). Reklamcılık ve Siyasal Reklamcılık. Ankara: Aydoğdu Ofset.

Tokgöz, O. (2008). Siyasal İletişimi Anlamak. Ankara: İmge Yayınevi.

Tokgöz, O. (2010). Seçimler, Siyasal Reklamlar ve Siyasal İletişim. Ankara: İmge Kitapevi.

Toruk, İ. (2008). 22 Temmuz 2007 Genel Seçimlerinde Siyasal Partilerin İnternet Sİtelerine Bir Bakış. Selçuk İletişim, 219-234.

Tuncer, E. (2014). Sosyal Medya İmparatorluğu, Patron. İstanbul: Akis Kitap.

Uztuğ, F. (1999). Siyasal Marka: Seçim Kampanyaları ve Aday İmajı. İstanbul: MediaCat Yayınları.

Wolton, D. (1999). Medya, Siyasal İletişimin Zayıf Halkası. Birikim Yayınları(30), 51-58.

www.dijitalajanslar.com.(2016). İnternet Ve Sosyal Medya Kullanıcı İstatistikleri 2016. www.dijitalajanslar.com: <http://www.dijitalajanslar.com/internet-ve-sosyal-medya-kullanici-istatistikleri-2016/> adresinden alındı (Erişim Tarihi: 14-08-2018)

www.haberturk.com. (2016). ABD Başkanlık Seçimlerinde dijital teknoloji seçmeni etkiledi. www.haberturk.com: <https://www.haberturk.com/ekonomi/teknoloji/haber/1320920-abd-baskanlik-secimlerinde-dijital-teknoloji-secmeni-etkiledi/8> adresinden alındı (Erişim Tarihi: 24-08-2018)

www.hurriyet.com.tr. (2015). Ak Parti'den Adaylarına Sosyal Medya Taktikleri. www.hurriyet.com.tr: <http://www.hurriyet.com.tr/ak-partiden-adaylarina-sosyal-medya-taktikleri-28751867> adresinden alındı (Erişim Tarihi: 24-08-2018)

www.socialbakers.com. (2012). Obama vs. Romney: A Social Slugfest. [https://www.socialbakers.com: https://www.socialbakers.com/blog/890-obama-vs-romney-a-social-slugfest](https://www.socialbakers.com/blog/890-obama-vs-romney-a-social-slugfest) adresinden alındı (Erişim Tarihi: 24-08-2018)

TURİZM SEKTÖRÜNDE YENİLİKÇİ BİR YAKLAŞIM: TEMALI OTEL TASARIMI

AN INNOVATIVE APPROACH IN THE TOURISM SECTOR: THE DESIGN OF THEMED HOTELS

N. Başak YURTTAŞ

Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, nbyurttas@gmail.com

Sedef N. Cankurt SEMİZ

İstanbul Teknik Üniversitesi, sedefcankurt@gmail.com

ÖZET

Mimari bir eylemin ilk basamağı olan “Mekan”, insan yaşamı için çok önemli bir kavramdır. Mekanın, mimari bir öge olarak adlandırılabilmesi için, insan eylem ve ihtiyaçlarını karşılar nitelikte olması gerekmektedir. Tasarımcı, kullanıcının ihtiyaç duyduğu fonksiyonları, estetik bir bakış açısıyla yorumlayarak, mekana yansıtan kişi olarak karşımıza çıkmaktadır. Meslektaşlarının arasından kendisine farklı bir çizgi yaratabilmesi ve ürettiği mekanlardan söz ettirebilmesi için, özgün çizgisini ve yaklaşımlarını ortaya koyan bir yöntem izlemesi beklenmektedir. Tasarımcının bu fark yaratma, algılanma ve kitleleri etkileme gibi amaçları, kullanıcının yaşama ve sosyal hayatına yönelik farklılık beklentileri ile birleşince, günümüzde ‘temalı mekanlar’ önemli bir kavram haline gelmiştir. Bu durum, turizm sektöründe yenilikçi bir yaklaşım olarak “Temalı Otel Tasarımı” kavramı ile karşımıza çıkmaktadır. Bir başka deyişle, turizm mimarisi, tematik mekan olgusunun yaygın olarak öne çıktığı öncü alanlardan birisidir. Tatil amaçlı konaklama tesislerinde, mimari eğilimlerin değişimi ön plana çıkarken, tasarımcılar turistlerin mutlu olacakları ve beğenecekleri mekanlar yaratma isteği ile farklı imaj ve kimlik arayışına girmişlerdir. İlgi çekmek ve cazibe oluşturmak için tercih edilen, tema kavramı, tasarım kurgusu sürecinde özenle ele alınmalı ve farklılık yaratmak uğruna, kimliksiz mekanlar ortaya çıkmasından kaçınılmalıdır. Bu noktada tasarımcıya düşen görev, tematik bir mekan yaratırken, iyi araştırma yapmak, doğru bir kavram üzerinden kullanıcılarını yönlendirmek, moda olan ve çabuk tüketilen konu veya kavramlardan uzak durmak olmalıdır. Böylelikle, tema kavramı turizm sektörünü canlandıran yenilikçi bir yaklaşım olarak karşımıza çıkabilir. Bu çalışma kapsamında, turizm yapılarına yönelik tematik mekan olgusu ve bu olguyu belirleyen faktörler incelenecek, ülkemizde ve yurtdışında inşa edilmiş temalı otel örnekleri değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Tema, Tematik Mekan, Turizm Mimarisi, Temalı Otel

Giriş

Mekan, insanların içinde yaşamakta olduğu uzay boşluğu içerisinde bilinçli veya bilinçsiz bir araç kullanarak sınırladığı üç boyutlu boşluk olarak tanımlanabilir. Genel olarak mekan, içinde hareket edilebilen, eylemde bulunulan, üç boyutlu kütlelerin tasarlanmasıyla elde edilen kavramsal bir hacimdir ve kullanım amacına uygun olarak farklı boyut ve özelliklerde yapılandırılabilir. Mekan, insan ile çevre arasındaki uyumluluk ve iletişim sonucunda gereksinimleri karşılamak üzere ortaya çıkar. Bu nedenle kullanıcısının eylemlerine yönelik, işlevleri ve beğenileri doğrultusunda tasarlanmalı ve yapılandırılmalıdır. Kullanıcının bir mekan hakkında hissettiği etki ve izlenim, o mekanın teması olarak adlandırılabilir. Bu noktada mekansal algı, tema kavramı ile ilişkilendirilerek, temanın tamamen kişisel bir yorum, kişinin hissettiği imaj ve etki olduğu söylenebilir.

Tematik mekan olgusu, tasarıma zenginlik katan ve farklılık yaratan bir kavramdır. Bir yapıta tematik unsurlar katmak, onu bir anda başyapıt yapmamasına rağmen birçok sanatsal

artı ekleyerek, mekanın tasarım değerine katkıda bulunabilir. Böylelikle kullanıcının, mekan ile iletişimi kuvvetlenir, mekanın düşünsel derinliği artar ve mekanın akılda kalma faktörü etkinleşir. Tema kavramının, tasarıma yansması ile birlikte, kullanıcının tasarımcıyla bütünleşmesi sağlanarak, yapıt unutulmaz bir nitelik kazanabilir. Bir iç mekan tasarımının hangi şartlarda tematik mekan olgusu taşıdığından bahsedilebilmesi için, tema kavramının oluşum kriterlerinin belirlenmesi ve bu kriterlere uygun bir şekilde tasarım yapılması gerekmektedir.

Mimari tasarımda tema kavramının kullanılması, ilk olarak “Temalı Oteller” kavramı ile karşımıza çıkmaktadır. Kullanıcıların, sadece konaklama ihtiyacının ötesine geçen, yenilikçi yaklaşımlar arayan beklentileri, turizm mimarisine farklı yansımalar olarak, temalı otel kavramını doğurmuştur. Bu sebeple, dünyanın farklı noktalarında, cazibe merkezleri yaratmak amacıyla birçok tematik otel örneği bulmak mümkündür.

Tema Kavramı Ve Tematik Mekan Olgusu

“Tema” bir sanat eserinin merkezinde yer alan temel duygu ve düşünce demektir. Tema, konu ve ana düşünce ile yakınlık kuran ancak; onlarla karıştırılmaması gereken bir kavramdır. Üzerinde söz söylenen, fikir yürütülen, yazı yazılan herhangi bir olay, düşünce veya duruma “konu” denir. Sanat eserlerinin her türünde eyleme ve somut olaya dayanan olgular, bu sanat eserlerinin konusunu oluşturur.

Ana düşünce veya konudan farklı olarak “Tema soyut nitelikli bir kavramdır, oysa konu veya ana düşünce somut nitelikli kavramlardır. Bir eserin teması, onun konusu değil, konunun çok özel bir biçimde işlenmiş ayrıntısıdır. Tema, bir sanat eserinin merkezinde yer alan temel duygu ve düşünce demektir. Aynı zamanda tema, bir yazıda işlenen ve geliştirilen görüş, düşünüş ya da duyustur (Sümerkan, 2011).” Tema bütün sanat dallarının ortak terimlerinden biridir. Tüm sanat dallarında tema, eser ya da yapıtın, izleyici ya da kullanıcılarının algılayıcı özelliklerine bağlı olarak, kişilerin üzerinde bıraktığı etki ve algılanmış duygu olarak da ifade edilebilir.

Mekanın tasarım ilkelerini, kullanıcıların gereksinimleri, ihtiyaçları, beğenileri, sosyal - kültürel çevrelerine uyumluluğu belirler. Algılayıcı, kullanıcının mekan ile kurduğu ilk iletişimdir. Bu iletişim kullanıcıda mekandan izler bırakır. Algılanan bu izler mekanın devamlılığını ya da durağan olmasını sağlar. Bu yönden önce beş duyumuzla duyumsadıklarımız, ardından da psikolojik olarak mekanı algılamamız, mekanın özünü kavramamızı sağlar. İşte bu öz mekanın temasıdır. Tasarımcı mekanı kurgularken bir tema kavramını işlemek zorunda değildir. Hatta bazen tasarımcı, mekan tasarımına bir tema yüklediğinin farkında bile olmayabilir. Bu tema, tasarımcının yaşamından veya gözlemlerinden izler taşıyabilir. Aynı zamanda tasarımcı, bireysel kültürel ve sosyal altyapısını, eğitimini, yeteneklerini, bilgi birikimini, beğenilerini, yaşadığı toplumsal olayların tüm bileşkesini tasarımına yansıtarak, mekana dair tematik bir yaklaşımda bulunabilir.

Günümüzde, tasarım eğitimi alan kişi sayısındaki artış ile birlikte, tasarımcının, meslektaşlarının arasından sıyrılması ve farklı bir çizgi yaratabilmesi için, özgünlüğünü ortaya koyması ve sıradanlıktan uzaklaşması beklenmektedir. Bir mekanda, tema kavramını belirleyen ve tematik mekan oluşumuna etki eden ya da tetikleyen hem tasarımcı, hem de kullanıcı yönünden etkin faktörler vardır. Bu faktörler; malzeme-renk kullanımı, sanat akımı veya dönemi etkisi, kavram kullanımı, kültür-coğrafya etkisi olarak sıralanabilir. Tematik mekan olgusunun algısal olarak etkinleşmesini tetikleyebilecek bu faktörlerden aşağıda kısaca bahsedilmiştir.

• Malzeme ve Renk Kullanımı ile Tematik Mekan Oluşumu

Bir mekanı veya içerisinde bulunan öğeleri tanımlarken, malzemeden yani mekanı oluşturan elemanlardan veya kullanılmış olan renklerden bahsetmek, mekanın konseptini veya niteliğini belirtirken kuşkusuz ilk yapacağımız tanımlamalardandır. Dolayısıyla malzeme ve

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

renk kullanımı, mekanın karakterini ve algısal gücünü destekleyen en önemli faktörlerdendir. Malzeme ve renk fiziksel birer kavram olmalarının yanı sıra, psikolojik olarak da mekanın algısal gücünü etkinleştiren kavramlardır (Resim 1).

Resim 1. Tematik Otel Odası Tasarımında Renk Kullanımı (Url-1)

• Sanat Akımı veya Dönemi Etkisi ve Kavram Kullanımı ile Tematik Mekan Oluşumu

Tasarımcılar daima yeniyi arama eğilimi içinde olsalar da, geçmişte ortaya çıkmış sanat-akımı veya tasarım dönemlerinden sürekli etkilenirler. Bu etki, sanat akımı veya döneminin kullanımını temel alarak; tasarımcının, bu kavramların işlendiği tematik mekanlar ortaya çıkarmasını sağlar. Bu yaklaşım, bir sanat akımı ya da mimarlık dönemi seçilerek tüm mekanın belirlenen akımın etkisinde tasarlanması ile gerçekleşebilir (Resim 2).

Bir başka yöntem ise, tasarımcının mekanı kurgularken, bir kavram seçer ve tasarımın başlangıç noktası olarak bu kavramdan yararlanır. Bu noktada önemli olan, seçilen kavramın iyi araştırılması, hakkında detaylı bilgi edinilmesi ve kompozisyonun en doğru şekliyle oluşturulmasıdır. Ancak böylelikle doğru sonuca, tatmin edici bir iç mekan tasarımına ulaşılabilir.

Resim 2. Dönem Etkisinde Temalı Restoran Örneği / Tvrantod Restaurant (Url-2)

• Kültür ve Coğrafya Etkisi ile Tematik Mekan Oluşumu

"Kültür bilgilerden, inançlardan, sanattan, ahlaktan ve insanın toplumda yaşayan bir varlık olması nedeniyle edindiği bütün öbür yetenekler ve alışkanlıklardan oluşan karmaşık bütündür (Güvenç, 1991)." Bu anlamda kültür; bilgi, sanat, hukuk, ahlak, töre ve tüm diğer

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

yetenek ve alışkanlıkları içeren soyut bir kavram olarak, kişilerin zihninde yer alarak yaşantımıza yansır. Kültür kavramının kullanımı, tematik mekan oluşumu açısından etkili bir yöntemdir. Ön plana çıkan ve kolayca ayırt edilebilen karakteristik özelliği olan kültürler, mekan tasarımının oluşumunda tema sağlayabilirler. Bir kültürün renkleri, etnik desenleri, simgeleri, sanat eserleri, dokuları, formları tematik mekan oluşumu açısından etkin öğelerdir (Resim 3). Benzer şekilde, kültür etkisi gibi coğrafya da tematik mekan olgusunun işlenmesinde önemli bir faktördür. Coğrafyanın etkisinin, mekanların bulundukları doğal çevrenin fiziki özelliklerinin iç mekan tasarımına yansıtılması yoluyla ortaya çıktığını söyleyebiliriz. Nitekim coğrafi bölgenin fiziksel şartlarının, mekanın bileşenlerine, kullanılan malzeme yapısına, yöresel elemanların mekan içindeki yerine doğrudan etkisi vardır.

Resim 3. Kültür etkisinde oluşan temalı otel örneği / Hard Rock Otel- Las Vegas (Url-3)

Tasarımcının bu fark yaratma, algılanma ve kitleleri etkileme gibi amaçları, kullanıcının yaşama ve sosyal hayatına yönelik farklılık beklentileri ile birleşince, günümüzde ‘temalı mekanlar’ önemli bir kavram haline gelmiştir. Bu durum, turizm sektöründe yenilikçi bir yaklaşım olarak “Temalı Otel Tasarımı” kavramı ile karşımıza çıkmaktadır. Bir başka deyişle, turizm mimarisi, tematik mekan olgusunun yaygın olarak öne çıktığı öncü alanlardan birisidir. Böylelikle tasarımcılar, ziyaretçilerin konaklama mekanını kullandıkları süre içerisinde, mutlu olacakları ve sıra dışı bulacakları mekanlar yaratma isteği ile farklı imaj ve kimlik arayışına girmişlerdir.

Turizm Mimarisinde Tematik Mekan Olgusu Ve Temalı Otel Örnekleri

Değişen hayat şartları doğrultusunda insanların turizmden esas beklentileri ‘dinlenme’ kavramı olmaktan çıkmış, ‘eğlence, macera ve sıra dışı deneyim’ gibi kavramlar da turistlerin beklentileri arasında yer almaya başlamıştır. Tatil amaçlı konaklama tesislerinde mimari eğilimlerin değişimi ile birlikte, mekanların farklı kimlik arayışı önemli bir etken haline gelmiştir. Turizm anlayışının, tüketim toplumunun beklentileri yönünde değişmesi, turizm mimarisinde tematik mekan olgusunu ön plana çıkarmış; bu doğrultuda ülkemizde ve dünyada farklı eğilimlerin etkisi ile inşa edilen pek çok ‘temalı turizm konaklama tesisi’nin olduğu gözlemlenmiştir (Altun, 2005).

Bu noktada, dünyada iyi kurgulanmış temalara sahip, talep gören, mimari kimliklerinden ve özelliklerinden vazgeçmeyen birçok iyi örnek olduğu gibi, niteliklerini

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

koruyamayan kimliksiz mimari tasarımlar da ortaya çıkmıştır. Bunun neticesinde, beğenilme ve farklı olma uğruna yaratılan yapay kimlikler, ‘kitsch’ mimari tasarımların oluşmasına sebep olmuştur. Dolayısıyla tasarımda tematik mekan olgusunun kullanımı, farklılık yaratarak beğeniye ve talebi tetikleyebileceği gibi, kimliksizlik yaratarak da mekanı mimari estetik ve ifadeden yoksun bırakabilir.

Amerika Cottonwood Bölgesi, Idaho Eyaletinde bulunan Dog Bark Park Inn Otel, tematik mekan olgusuna örnek gösterilebilecek, Kitsch bir yaklaşıma sahiptir (Resim 4). Beagle cinsi köpeğin kavramsal bir tema olarak seçildiği otel, aynı kurguyu cephe formundan, iç mekan detaylarına kadar taşıyarak mimari estetikten uzak bir örnek olarak karşımıza çıkmaktadır. Aynı zamanda tesisin içinde, bu cins av köpeğinin çeşitli boyutlarda ahşap modellerinin satışının da yapıldığı bir hediyelik eşya dükkanı bulunmaktadır. Tek bir nesnenin ana tema olarak seçilmesi ile birlikte, tüm mekana bu iz, hiçbir soyutlamaya gidilmeden taşınmış ve derinliği olmayan nitelsiz bir tematik mekan ortaya çıkarılmıştır.

Resim 4. Kitsch Mimariye Örnek / Dog Bark Park Inn Otel- Idaho ABD (Url-4)

Dünyada ilk temalı otel örneği 1950 yılında, Amerika’nın Las Vegas şehrinde Walt Disney tarafından kurulmuştur. Coğrafi olarak çölün ortasında konumlanmış olan Las Vegas şehri, doğal güzellikler yönünden herhangi bir çekici etkene sahip değildir. Dolayısı ile bu bölgenin kurgulanan tema ve sıra dışı tasarım yaklaşımları ile birlikte cazibe merkezi haline getirilmesi hedeflenmiştir. Zaman içinde aynı bölgeye birçok temalı otel inşa edilmiş olup, bölge sanal bir cazibe merkezi haline getirilmiştir. Böylelikle Las Vegas bölgesinin turizm açısından olumsuz coğrafi koşulları, tema kavramının doğru kullanımı ile önemsizleşmiş ve turizme olumlu bir ivme kazandırılmıştır.

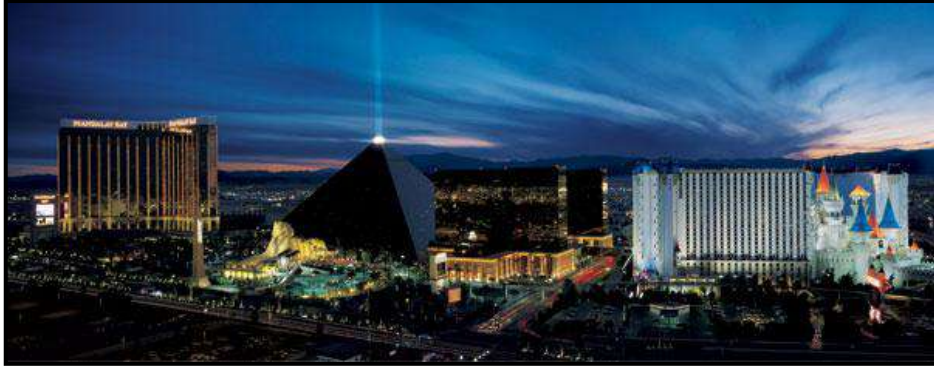
Las Vegas’ta tematik yaklaşımlar doğrultusunda, Avrupa’nın kültürel izlerini taşımayı ya da Mısır Medeniyetinin tüm özelliklerini yaşatmayı amaçlayan sanal kurgular yaratılmış ve temalı oteller kumar turizmi ile konaklamayı bir arada sunan bir eğlence sektörü olarak ziyaretçilere sunulmuştur. Sonuç olarak yerel ve coğrafi özellikleri açısından hiçbir çekici yönü olmayan, çölün ortasında bir bölge, tüm dünyaca tercih edilen bir cazibe merkezi haline gelmiştir. Burada yaratılan sanal kimlik, çok uzakları yakına getiren, birçok kültür ve medeniyeti aynı anda görsel olarak yaşatabilen, renkli, eğlenceli, gizemli ve farklı bir kimlik olarak karşımıza çıkmaktadır. İtalya’nın Venedik şehrindeki San Marco Meydanı’nın örneğini, Venetian Otel’de; Mısır’daki Giza Piramitlerinin benzerini Luxor Otel’de tema olarak işleyerek, kurmaca mekanlar yaratmak, turizm sektörü açısından mantıksız değildir (Resim 5-6). Mimari özellikleri ve konseptleri yönünden tartışmaya açık olan bu gibi

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

örnekler, turizm sektörü açısından değerlendirildiğinde hem yatırımcılar hem de ziyaretçiler tarafından katma değer sağlayan temalı otel örnekleri olarak gözlemlenmektedir (Akkaya & Usman, 2011).

Resim 5. Venetian Otel-Las Vegas (Url-5)

Resim 6. Luxor Otel-Las Vegas (Url-6)

Ülkemizde özellikle Antalya ili ve çevresinde tıpkı dünyadaki benzer örnekleri gibi, son yıllarda değişen turizm ve konaklama tercihlerine hitap edebilmek ve farklılık yaratabilmek adına pek çok ‘temalı otel’ tesisi hizmet vermeye başlamıştır. Topkapı Sarayı, Titanic Gemisi, Kremlin Sarayı, Concorde Uçağı gibi dünyaca ünlü, popüler yapı ve imajların kopyalanmasıyla oluşturulan konaklama tesislerinin sayısı gün geçtikçe artmaktadır (Resim 7-8). Burada yapılmak istenen, turistlerin beklentilerine cevap verecek, eğlence, şov ve farklı imaj gibi öğeleri içinde barındıran yeni bir pazar oluşturmak ve turizme yönelik talebi arttırmaktır. Ancak Antalya ve çevresi, Las Vegas örneğinin aksine, doğal, coğrafi ve tarihi özellikleri ile yeteri kadar tatmin edici turistik bir bölgedir. Bu özellikleriyle ön plana çıkması gereken Antalya ve çevresinde, Venedik, Kremlin veya Topkapı Sarayı gibi, dünyaca ünlü mimari yapıların kopyalarının turistik bir otelde tematik bir yaklaşım olarak işlendiğini görmek çok da yerinde bir uygulama olarak değerlendirilmemektedir (Özen, 2009).

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

Resim 7. Topkapı Palace- Antalya (Url-7)

Resim 8. Kremlin Palace- Antalya (Url-8)

Antalya gibi doğal güzellikleri ile ön plana çıkan turizm bölgelerinde yer alan oteller için, tematik yaklaşımda bulunulması isteniyorsa, seçilen kavramın veya temanın doğru bir şekilde kurgulanması çok önemlidir. Temanın daha soyut ve kavramsal olarak işlenmesi ile mimari açıdan daha özgün ve estetik ürünlerin ortaya çıkması sağlanabilir. Herhangi bir yapının veya objenin kopyası olmayan, bulunduğu çevrenin özelliklerine mimari açıdan uygunluk gösteren tematik yaklaşımlar, doğal güzellikleri ile ünlü Antalya gibi turistik kentler için daha uygun ve estetik çözümler ortaya çıkarabilir. Bu konuya bir örnek vermek gerekirse; Antalya Bölgesi'nde hizmet veren Adam & Eve Hotel veya Hillside Su Hotel'den bahsedilebilir (Resim 9-10). Daha çok renk-ışık ve soyut bir konseptin işlendiği bu iki otel de, hem temalı otel örneği olarak adlandırılabilir nitelikte olup hem de fark yaratan konsepti ile özgün birer yapı örneği oluşturmaktadırlar. Böylece, herhangi bir yapının kopyası olmayarak da, temalı bir yaklaşım sergilenebileceği görülmektedir.

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

Resim 9. Hillside Su Otel- Antalya (Url-9)

Resim 10. Adam & Eve Otel-Antalya (Url-10)

Sonuç olarak, örneklerde de anlatılmak istenildiği gibi, turizm sektöründe, otel mimarisi açısından, benzerlerinin arasından sıyrılmak ve fark yaratmak adına başvuru kavramsal imajlar, yapıyı doğal ortamından sıyrarak, tekilleştiren, soyutlaştıran yaklaşımlar olarak karşımıza çıkabilir. Her ne kadar, bu yapılara ilk rastladığımızda, farklılıkları dolayısıyla ilgi çekici gibi görünseler de, genel olarak bölgenin doğal güzelliklerini ve niteliklerini baskılar özellikte olmamaları gerekmektedir.

Sonuç

Turizm mimarisinde tema kavramını uygularken tasarımcılar, tüketicilerin beğeni ve taleplerini gözetmelerinin yanı sıra, mimari yapının yer aldığı çevrenin kültürel yapısını ve niteliklerini gözeterek, tema kurgusunu bu doğrultuda hazırlamalıdır. Örneklerde de bahsedildiği üzere, Antalya gibi doğal güzellikleri, denizi, iklimsel özellikleri ve tarihi yapılarıyla ön planda olan turistik kentler, sanal bir kimlik yaratmaya gerek kalmayacak kadar zengin bölgelerdir.

Sonuç olarak hâlihazırda coğrafyası, iklimi, kültürel ve yerel özellikleriyle çekici olan bir bölgede sanal kimlik oluşturmaya çalışmak, bölgenin niteliklerini yok ederek kimliksizlik oluşturmaktadır. Turizm mimarisinde temalı mekan uygulamaları yaparken bölgenin sosyal, kültürel, ekonomik şartları göz önünde bulundurulmalı ve yerellik kavramını gözeterek tasarım gerçekleştirilmelidir. Tema kavramının kullanımı ile birlikte, Las Vegas gibi kentler

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

lüks öğeleri, marka değeri ve gösteri dünyasına yönelik farklı imajı ile bir cazibe merkezi haline dönüştürken; Antalya gibi doğal güzellikleri ile ünlü bir bölge, özgün niteliklerini yitirmektedir. Dolayısıyla bu gibi kentlerde, arzu ediliyorsa bu kimlik doğru olarak kazandırılmalı, bölgenin kalkınmasını desteklerken de aynı zamanda yerelliğini ve özünü kaybetmemesi sağlanmalıdır. Turizm mimarisinde tüm konaklama tesislerinin mimari yapıları, konsept ve kimlikleri oluşturulurken bu konulara da özen gösterilmelidir.

Turizm sektörüne yenilikçi bir yaklaşım olarak değerlendirilen ‘Temalı Otel Tasarımları’ özellikle son yıllarda sıkça rastlanan bir uygulama olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu konuda hassasiyet gerektiren, tasarımcıya ve yatırımcıya düşen önemli görevler vardır. Seçilen tema doğrultusunda çok iyi araştırma yapmak, doğru bir kavram üzerinden kullanıcıları iyi yönlendirmek, moda olan, çabuk tüketilebilecek konu ve kavramlardan uzak durmak ve yapının doğal çevresi ile uyumlu bir nitelikte olması, bu görevler arasında sayılabilir.

Ancak örneklerde de anlatılmak istenildiği gibi, bu konuda doğru bir tematik yaklaşım içinde bulunmayan, sadece biçimsel benzetmelerin ön planda olduğu turizm tesisleri, zamanla popülaritelerini kaybedecek, moda olan diğer olgular gibi hızla tükenerek değerlerini yitireceklerdir. Tematik mekan anlayışını, tasarımlarında benimseyen ve doğru uygulamalar ile mimari kalite ve özgünlüğünden ödün vermeyen tesislerin ise, uzun vadede daha başarılı ve sürekli olabilecekleri öngörülmektedir.

Kaynaklar

Akkaya, D. H., & Usman, E. (2011). Temalı Otel: Yok-Mekanla Var Edilmeye Çalışılan 'Kurmaca Mekan'. *Tasarım Kuram* , 7 (11-12), 67-80.

Altun, S. (2005). *Tatil Amaçlı Konaklama Tesislerinde Zamana Bağlı Değişim Ve Tüketim – Antalya Örneği*. İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi.

Güvenç, B. (1991). *İnsan ve Kültür*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Özen, S. (2009). *Dünya Turizminde Tüketici Tercihlerinde Yaşanan Değişimlerin Konaklama İşletmelerine Yansımaları: Antalya'da Temalı Otel Örnekleri*. Aydın: Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Turizm Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.

Sümerkan, M. R. (2011). *Anlatım Açısından Konu ve Tema-1 (Görsel Sanatlar)*. İFT: İstanbul Fotoğraf Topluluğu: <https://istanbulft.wordpress.com/2011/04/14/anlatim-acisindan-konu-ve-tema-%E2%80%931-gorsel-sanatlar/> adresinden alınmıştır

Url-1. <https://weburbanist.com/themed-castle-and-art-hotels/> adresinden 01.11.2018 tarihinde alınmıştır

Url-2. <https://www.turandot-palace.ru/en/central-hall/> adresinden 01.11.2018 tarihinde alınmıştır

Url-3. Hard Rock Hotel <https://hardrockhotel.com/las-vegas-hotel/1-room-overview.php> adresinden 01.11.2018 tarihinde alınmıştır

Url-4. <https://www.dogbarkpark.com/lodging-bed-and-breakfast/> adresinden 01.11.2018 tarihinde alınmıştır

Url-5. <https://www.venetian.com/> adresinden 01.11.2018 tarihinde alınmıştır

Url-6. https://www.luxor.com/en.html?ecid=GMB_Hotel_Luxor adresinden 01.11.2018 tarihinde alınmıştır

Url-7. <http://www.swandorhotels.com/en/hotels/topkapi-palace/> adresinden 01.11.2018 tarihinde alınmıştır

Url-8. http://www.pgshotel.com/foto_galeri/kremlin-palace-foto-galeri/ adresinden 01.11.2018 tarihinde alınmıştır

Url-9. <http://hotelsu.com.tr/tr/gallery> adresinden 01.11.2018 tarihinde alınmıştır

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

Url-10. <https://www.adamevehotel.com/TR/galeri> adresinden 01.11.2018 tarihinde alınmıştır

MEKANSAL ALGI KAVRAMI VE İÇ MEKAN TASARIMI İLİŞKİSİ

SPATIAL PERCEPTION AND THE RELATIONSHIP WITH THE INTERIOR DESIGN

Sedef N. Cankurt SEMİZ

İstanbul Teknik Üniversitesi, sedefcankurt@gmail.com

N. Başak YURTTAŞ

Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, nbyurttas@gmail.com

ÖZET

Algı, çevresel bilginin duyular aracılığı ve zihinsel bir süreçle okunması şeklinde tanımlanır. Algılama sürecinde duyuusal veriler zihnimizde örgütlenecek yorumlanır; çevremizdeki görüntü ve olaylara anlam yüklenir. İnsan temel beş duyu organı sayesinde çevresini ve mekanları algılayabilmektedir. Bu duyular görme, işitme, koku alma, tat alma ve dokunma duyularıdır. Bu duyularımız sayesinde oluşan algılama insan ile yaşadığı çevre arasında bağ kurmakta önemli bir etkidir. Çalışma kapsamında, algı ve mekan algısı kavramları irdelenecek, mekansal algılamayı sağlayan fiziksel ve psikolojik faktörler, iç mekan tasarımı görselleri üzerinden açıklanarak örneklendirilecektir. Ayrıca bu çalışma kapsamında, ‘Algı’ kavramının mekanın kullanıcısı üzerindeki etkisine değinilecek ve mekansal algılamayı sağlayan faktörler tek tek ele alınacaktır. Renk, doku, biçim, ölçü-oran, ısı, ışık, koku, ses gibi fiziksel faktörlerin mekanın kullanıcıları üzerindeki etkileri ve tasarımcıların farklı bakış açılarından bahsedilecektir. Fiziksel algı faktörlerinin yanı sıra, kullanıcının mekanı duyumsaması ve hafızasına alması sonrasında, mekanın üzerinde bıraktığı etki yönünden değerlendirilmesi ise, psikolojik algısal faktörler yönünden ele alınacaktır. Mekan ve insan sürekli etkileşim halindedir. Kullanıcıların içinde bulundukları mekanda daha mutlu olmaları ve mekandan üst seviyede olumlu etkiler alabilmeleri için, mekan insan ilişkisinin doğru kurulmasının gerekliliğine değinilecek, bu noktada tasarımcıya düşen görevler tespit edilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Algı, Mekansal Algı, Renk, Doku, Biçim, Işık, Isı, Ses

ABSTRACT

Perception is defined as the reading of environmental information through the senses and a mental process. Through perception process, sensory data are organized and interpreted; images and events around us become meaningful in our minds. Human beings are able to perceive their surroundings and places through five sensory organs. These senses are the senses of sight, hearing, smell, taste, and touch. Thanks to these senses, perception is an important factor in establishing a connection between human and environment. Within the scope of the study, the concepts of perception and space perception will be examined, physical and psychological factors that effect spatial perception will be discussed by explaining the interior design examples. In this study, the effect of the concept of perception on the user of the space will be mentioned and the factors that provide spatial perception will be discussed one by one. The effects of physical factors such as color, texture, form, measurerate, heat, light, odor, sound on the users of the space and different perspectives of the designers will be discussed. In addition to the physical perception factors, the perception of the effect of the space upon the sensation and memory of the user will be discussed in terms of psychological perceptual factors. Space and people are in constant interaction. So that, in order to make users feel happier and more comfotable in the place, the necessity of

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

establishing the right relationship between people and space will be mentioned; the task of the designer through design process will be discussed.

Key Words: Perception, Spatial Perception, Psychological Perception, Perception in Interior Design

MEKAN VE MİMARİ MEKAN OLGUSU

Meka, “insanın içinde yaşamakta olduğu uzay boşluğu içerisinde bilinçli veya bilinçsiz bir araç kullanarak sınırladığı üç boyutlu boşluk” olarak yorumlanabilir. Genel olarak mekan, içinde hareket edilebilen, eylemde bulunulan, üç boyutlu kütlelerin tasarlanmasıyla elde edilen kavramsal bir hacimdir. Mekan bir mimari ürünü ortaya koyan temel koşuldur. Mimari eylemin ilk basamağı olarak insan, içerisinde kendisini güvende hissettiği tanımlı bir hacim yaratmıştır. Böylelikle, evrensel boşluğu sınırlandırarak; kendi özerk alanını oluşturmuştur.

En temel anlamda mekanı; “İç Mekan” ve “Dış Mekan” olarak ikiye ayırabiliriz. Mekan böylece strüktürün kapsadığı “İç Mekan” ile strüktürü kapsayan “Dış Mekan” kavramlarının bir bileşkesini oluşturur. İç mekân kapalılık hissi uyandırırken dış mekân açıklık hissi uyandırır. Mimari mekanın birtakım öğelerle sınırlandırılması ve kapatılması ile iç mekan oluşumu sağlanır.

Mimari mekan ise; içinde yaşayan kullanıcılarının, fizyolojik, psikolojik ve toplumsal gereksinimlerini karşılayan sınırlı bir uzay parçası olarak tanımlanabilir. Mekanın sınırlarının belirlenmesi, çevreninle ve biçimini oluşturan elemanlarla oluşur. Mekanların sınırlarını belirleyen ve içeriklerini oluşturan elemanları, mekana ait figürler olarak da ifade edebiliriz. Böylelikle mekan mimari bir oluşum kazanmış olur (Resim 1).

Resim 1. Sınırları Belirlenmiş Mekan Örnekleri

ALGI VE MEKANSAL ALGI KAVRAMLARI

Algı, çevresel bilginin duyu aracılığı ve zihinsel bir süreçle okunması şeklinde tanımlanır. Algılama ise, duyu verilerini örgütleyip yorumlayarak çevremizdeki görüntü ve olaylara anlam verme sürecine verilen addır. Algılama, duyum kavramı ile karıştırılabilir. Fakat aradaki belirgin olan fark; duyumda herhangi bir yorumlamanın ve anlamamanın olmamasıdır. Duyumsal süreç ile algılama birbirlerine çok yakın zamanlı gerçekleşmekte olup, duyumsal sürecin hemen arkasından algılama meydana gelir. Bu iki kavram birbirine zamanlama olarak o kadar yakındır ki, bu farkı hissedemeyiz. Duyu, duyu organlarının getirmiş olduğu henüz işlenmemiş bilgidir; alıcı hücrelerin dış çevredeki fiziksel enerjiyi

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

yakalayıp sinirsel enerjiye çevirmesiyle oluşur. Bu sinirsel enerji beyinde işlenir ve işlem sonucunda algısal bir ürün ortaya çıkar. Bu işleme "Algılama" (perceiving) ve ortaya çıkan ürüne de "Algı" (perception) adı verilir. Bir başka deyişle, alıcı organlarla görüntülerin özellikleri yani renk, ağırlık, netlik, koyuluk, parlaklık, sıcaklık, yumuşaklık, hızlilik vb. kavranmasıyla beraber, bu özellikler duysal düzeyde nörolojik enerjiye dönüştüğünü ve bu aşamadan sonra algı sürecinin başladığını söyleyebiliriz. Nitekim Lang (1987), algılamanın iki süreçten oluştuğundan bahsetmektedir. Bunlar duyularımıza dayalı, "**duyumsal süreç**" ve bilgiye dayalı, "**zihinsel süreç**"tir. Duyumsal süreç, çevreden gelen bilgileri ve verileri duyularımız aracılığı ile yorumladığımız süreçken, zihinsel sürecin bunun devamında duyularımız ile edindiğimiz ya da fark edemediğimiz çevresel bilgileri ancak yaşanmışlığa bağlı olarak kavramsallaştırdığımız ve bu yolla zihnimize oluşturduğumuz süreçtir (Kahvecioğlu, 1998). Algılama anında beyin, bireyin içinde bulunduğu durumdan beklentilerini, geçmiş yaşantılarını, diğer duyu organlarından gelen başka duyuları, toplumsal ve kültürel etmenleri hesaba katar. Gelen duyuları seçme, bazılarını ihmal etme, bazılarını kuvvetlendirme, arada olan boşlukları doldurma şeklinde çalışır. Algılamada kişi, çevresinden amaçlarına uygun bilgi almaktadır; var olan çevre imajı, mevcut motivasyon, geçmiş deneyimler, beklentiler ve eğilimler algılamayı yönlendirir (Aydınlı, 1993).

Algı ve mekansal algılama kişilere göre farklılıklar gösterir. Kullanıcının kişisel özellikleri; yaşı, cinsiyeti, fiziksel özellikleri, bağlı olduğu sosyal çevre, kültürel ve sosyal yapısı, eğitimi gibi bireysel özellikleri mekansal algılama da farklılık yaratan en temel özelliklerdir. Aynı zamanda kişinin duysal yapısı ve zihinsel durumu da algılama yönünden önemlidir.

Mekansal algılamayı etkileyen önemli kavramlardan biri de algılanan mekanın çevre özellikleridir. Kullanıcının içinde bulunduğu çevrenin fiziksel yapısı, hacmi ve işlevsel özellikleri de algılamada farklılıklar yaratır. Mekanda kullanılan donatıların düzenleniş biçimleri, kullanılan servis mobilyaları ve bu elemanların ebat, renk, doku gibi özellikleri yönünden birbirleriyle etkileşimleri mekanın kimliğini ve imajını oluşturur. Kullanıcısı olan insanların kişisel özellikleri ve çevrenin fiziksel yapısına ilave olarak algılanan nesnelerin özellikleri de mekansal algılamayı sağlar. Mekansal algılamada zaman kavramı çok önemli bir etkidir. Mekanı kısa süreli görmekle, mekan içerisinde uzun süreli bulunmak veya yaşamak farklı algılamalar yaratır. Bu noktada, mekansal algılamada hareketin veya durağanlığın ayrı etkiler sağladığını söyleyebiliriz. Bir mekanın içinde durağan olarak bulunmakla, mekanın içinde zamana bağlı hareket etmek algısal farklılıklara sebep olur.

İÇ MEKAN TASARIMINDA MEKANSAL ALGIYI ETKİLEYEN FAKTÖRLER

İç mekan tasarımında, algılamayı etkileyen iki temel faktörden bahsedebiliriz. Bunlar "Fiziksel Faktörler" ve "Psikolojik Faktörler" dir.

Fiziksel Faktörler

Mekansal algılamayı sağlayan fiziksel faktörler, mekanın kurgusunu oluşturan ve mekanın sahip olduğu renk, doku, biçim, ölçü-oran, ısı, ışık, koku, ses gibi özelliklerdir.

• Renk

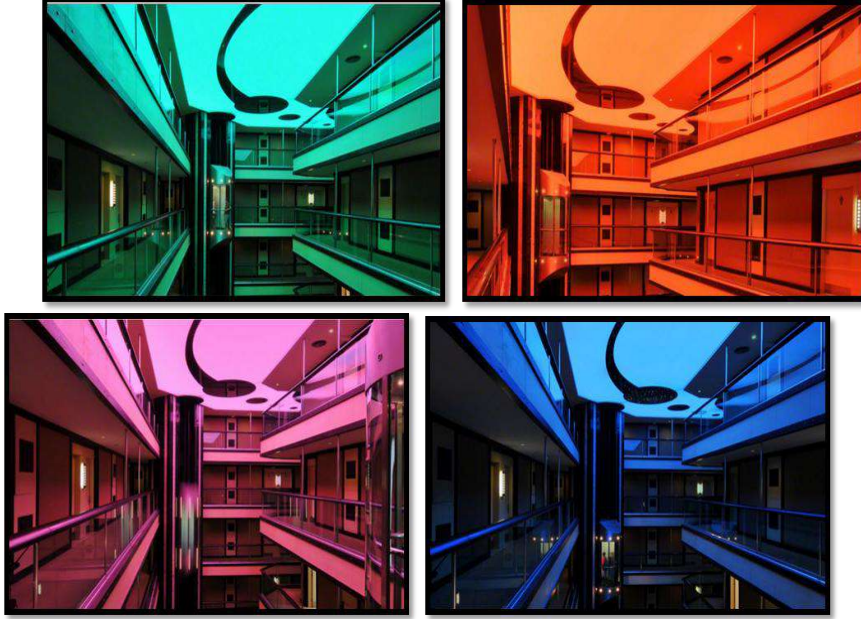
Renk, ışığın kendi öz yapısına veya cisimler tarafından yayılma şekline bağlı olarak göz üzerinde yaptığı etkidir. Renk aynı zamanda cisimlerden yansıyarak oluşan ışınların görsel olarak algılanması sonucunda kişide oluşan duyudur. Işık ve renk algılamada bir arada değerlendirilmesi gereken etmenlerdir. Işık olmadığı zaman nesneler görsel olarak algılanamazlar, dolayısıyla da rengin varlığından söz edemeyiz.

Renkler kullandıkları mekanın en belirgin fiziksel özelliklerinden biridir. Renkler, mekanın algılanmasında ve tanımlanmasında doğrudan etkilidirler. Sıcak renklerin kullanımı

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

mekana dinamik bir etki verirken, soğuk renklerin kullanımı mekanda daha durağan bir etki yaratır. Mekanda benzer renklerin ya da aynı rengin çeşitli tonlarının kullanımı mekanda bir birliktelik ve uyum algısı yaratır. Ancak farklı renk ve tonların mekandaki yoğunluğu ise çeşitlilik duygusu yaratır (Resim 2).

Nesnenin sahip olduğu renk içinde bulunduğu çevrenin rengi ile beraber algılandığında boyut yönünden etkili olur. Nesne fonundan zıt bir renge sahip ise üç boyutlu olarak algılanır, aksi durumunda iki boyutlu bir etki bırakır. Koyu renkler daha ağır ve dar, açık renkler ise daha hafif ve geniş bir etki verirler. Bu yönüyle renk mekanda biçim ve orana da etki eder (Şekerci, Özgen, & Dündar, 2016).

Resim 2. PVC Gergi Tavan Renk Değişimi Uygulaması (Url-1)

• Doku

Bir cismin yüzeyine dokunduğumuzda hissettiğimiz fiziksel etki, bir başka deyişle yumuşaklık, sertlik, pürüzsüzlük ya da tekstür etkisi, o yüzeyin dokusunu oluşturur. Böylece, malzemenin dokusunun yapısal bir özellik olduğu söylenebilir (Resim 3).

Doku, renk ve ışığın uygun olduğu şartlarda daha doğru algılanır. Örneğin, görsel olarak, koyu renk olan ve gölgede duran bir kadife kumaşı algılamak, güneş ışığında duran bir ağaç gövdesinin yüzeyini algılamaktan daha zordur. Bu noktada mekan bileşenlerinin doğru algılanması için ışık, renk ve dokunun uygun şartlarda olması gerektiği sonucuna varabiliriz.

İç mekan tasarımında dokusal yönden çeşitlilik gösteren malzemeler kullanmanın farklı algısal etkileri bulunmaktadır. Bunu açıklamak gerekirse, gözlerimizi kapatıp cam yüzeyine dokunmamız ve aynı şekilde halı yüzeyine dokunmamız, malzeme yüzeylerinin yarattığı farklı etkilerden sadece ikisidir. Bununla beraber, mekan içinde parlak ve pürüzsüz yüzeyler daha soğuk bir etki bırakabileceği gibi, pürüzlü ve yumuşak yüzeyler daha sıcak bir etki algılamamızı sağlar (Aslan, Aslan, & Atik, 2015).

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

Resim 3. İç Mekan Doku Örneği; Yer Döşemesi (Url-2)

• Biçim

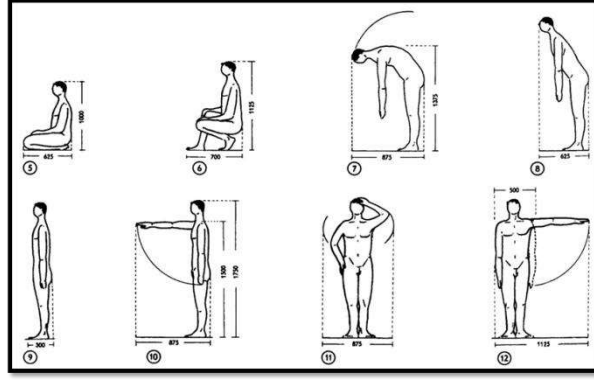
Biçim, nesnelerin dış görünüşü, şekli ve formu anlamlarına gelmektedir. Mekan içinde yer alan nesnelerin biçimlerini algılamamızın ışık kalitesine, iç mekan bileşenleri arasındaki oran ve boyutsal ilişkiye ve mekanı oluşturan tüm bileşenlerin bir araya geliş şekline bağlı olduğu söylenebilir. Örneğin, iç mekanda yer alan figürler dikkatimizi çeken pozitif elemanlar olup, bu figürlerin biçimlerinin algılanmasında, arka fondaki renk, doku ve ışığa bağlı oluşan uyum veya zıtlık gibi kavramlar etkili olmaktadır. Buna bağlı olarak, mekansal algılamada biçim, tasarımcının mekan bileşenlerini kurgularken elde etmek istediği etki açısından önem verdiği bir kavramdır. İç mekan tasarımında, düz hatlı ve köşeli biçimler mekana daha sert bir etki verirken, eğri çizgilerin ve dairesel formların mekana daha yumuşak bir etki verdiği söylenebilir (Resim 4). Bir başka deyişle, eğrisel çizgilerin, algısal olarak süreklilik, rahatlık, neşe gibi kavramları çağrıştırdığı ve buna karşıt olarak düz ve sert çizgilerin daha net ve yalın bir mekansal etki oluşturduğu ifade edilebilir (Aslan, Aslan, & Atik, 2015).

Resim 4. Eğrisel ve Düz Hatlı İç Mekan Örneği (Url-3)

• Ölçü-Oran

Bir mekanın içerisinde bulunan elemanlar, o yapının mevcut ölçüleriyle belirli bir oran içinde olmalıdır. Eğer kullanıcısı açısından işlevsel ve uyumlu bir mekan yaratılmak isteniyor ise, mekanın yüksekliği ile derinliği belirli bir oran içinde olmalıdır. Aynı şekilde mekanın içinde kullanılan tüm donatı, eleman ve figürlerin de birbirleriyle belirli bir oran içinde olmaları gerekmektedir (Resim 5). Tasarımcı mekanı kurgularken, kullanıcısının antropometrik özelliklerini temel tasarım ilkesi olarak kabul etmelidir. Ergonomik iç mekan elemanlarının kullanımı ve insan-mekan ölçeğinin uyumluluğu, iç mekan tasarımında kullanıcı konforunu arttıran faktörlerdendir.

Resim 5. Neufert'in Antropometri Çalışması (Url-4)

• Isı

Mekanın ısısal değerinin, kullanıcıların mekanı algılamasında ve mekanın içinde sürekli bulunma ya da mekanı terk etme isteklerinde önemli bir etkisi vardır. Eğer mekan sıcaklığı normal değer altında ya da üstünde ise, kullanıcıların mekanı terk etme istekleri doğabilir. Isısal algılamada, mekanın boyutlarının ve doluluk-boşluk kavramlarının etkili olduğu söylenebilir. Örneğin; kapalı dar ve basık hacimleri sıcak; açık geniş ve yüksek yerleri serin; benzer şekilde kalabalığı sıcak, tenha yerleri ise serin olarak algıladığımızı belirtebiliriz.

• Işık

Işık mekanın görülmesinde belirleyici faktördür. Aynı zamanda mekansal algılamının en önemli faktörlerinden biri olan renk de ışık olmadan algılanamaz. Mekanın işlevine göre doğru aydınlatma şekli ve seviyesi kurgulanmış ise, mekan performansı olumlu yönde etkilenmektedir (Resim 6). Kullanıcılar mekandaki ışık sayesinde elemanları algılayabilirler ve mekanda süreklilik sağlanır. Aksi takdirde bir mekan ışık kaynağı yönünden yetersiz ise kullanıcılar mekanda uzun süreli bulunmak istemezler ve mekan içi figürleri doğru algılayamazlar.

Resim 6. İç Mekan Tasarımında Işığın Doğru Kullanımı (Url-5)

• Ses

Mekanın ses yönünden algılanması mekanda oluşan yankı ve reverberasyon sürelerine bağlıdır. Eğer bir mekanda yankı varsa ve kullanıcı mekanda boşluk duygusunu algılar. Mekansal algılamada, ses etkisi akustik konfor ve gürültü kontrolü bakımından ele alınmalıdır. Bu sebeple işitsel algılamada konfor sağlanması için tasarımcının malzemeleri yutucu ve yansıtıcı olma bakımlarından doğru bir şekilde bir araya getirmesi önem kazanmaktadır.

• Koku

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

Mekansal algılamada koku, algıyı olumlu ya da olumsuz yönde etkileyen etkenlerden biridir. Örneğin yemek yeme eyleminin gerçekleştiği bir mekanın mutfağından gelen kötü kokular veya doktor muayenehanesinin içinde algıladığımız tıbbi malzeme kokusu bizi rahatsız eder.

Psikolojik Faktörler

Mekansal algı psikolojisi, kullanıcının mekanı fiziksel faktörlerle algılaması, mekanda bir süre bulunarak ya da daha uzun süreli yaşayarak tüm bileşenleri ve elemanları hafızasına kaydetmesi ile oluşur. Mekanı terk ettikten sonra hafızamızda kalan imaj, mekanın psikolojik olarak algısıdır. Kullanıcının yaşı, cinsiyeti, zihinsel durumu gibi biyolojik özellikleri, bağlı olduğu sosyal çevre, kültürel ve sosyal yapısı, eğitimi gibi kişisel özellikleri, geçmiş yaşamının kalitesi ve yaşadıkları yani hatıraları da mekanın psikolojik olarak bıraktığı etkiler yönünden algılama da farklılık yaratan en temel özelliklerdir. Mekanın doğru bir şekilde algılanması ve kullanıcıya algılarının mutluluk hissi vermesi, mekanda süreklilik sağlar. Aksi takdirde mekanda bulunma isteği yok olur. Fiziksel faktörlerde bahsi geçen ve mekânsal algıyı etkileyen tüm başlıklar aynı zamanda, mekan-insan ilişkisinde psikolojik boyutları da barındırmaktadır. Kısaca, fiziksel faktörlerin her birinin kişiden kişiye farklı algısal etkileri ve psikolojik yansımaları vardır.

SONUÇ

Mekana ait bileşenlerin oluşturduğu farklı özellikler kullanıcının duyuşsal yapısı ile birleştğinde algılamının zihinsel süreçleri başlamaktadır. Mekansal algı, hareket ve zaman kavramları ile birleşerek, mekanı oluşturan tüm bileşenlerin zihinde bıraktığı etki veya imajdır. Algı ve mekânsal algıyı etkileyen birçok fiziksel ve psikolojik faktörler bulunmaktadır. Kişilerin yaş, cinsiyet, eğitim ve ekonomik durumları, sosyo-kültürel özellikleri gibi etmenler, mekansal algılamada çeşitlilik yaratan unsurlardandır. Bununla beraber mekanın fiziksel özelliklerini oluşturan, ergonomi, akustik ve ısısal konfor gibi ölçütler de mekan algısında önem taşımaktadır. Bu sebeplerden dolayı, mekana dair algılamamız çok boyutlu olup; kişiden kişiye farklılık göstermektedir. İç mekan tasarım sürecinde, tasarımcıya düşen başlıca görev bu etmenlerin farkında olmak ve kullanıcıların ihtiyaç, duygu, düşünce ve ergonomik özelliklerini göz önünde bulundurmaktır. Böylelikle, mekanın verimliliği ve beğeni düzeyi artırılarak, kullanıcı memnuniyetinin yüksek olduğu iç mekan tasarımları ortaya çıkarılabilir.

KAYNAKLAR

Aslan, F., Aslan, E., & Atik, A. (2015). İç Mekanda Algı. *İnönü Üniversitesi Sanat ve Tasarım Dergisi* , 5 (11), 139-151.

Aydınlı, S. (1993). *Mimarlıkta Estetik Değerler*. İstanbul: İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi Baskı.

Kahvecioğlu, H. (1998). *Mimarlıkta İmaj: Mekansal İmajın Oluşumu ve Yapısı Üzerine Bir Model*. İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi.

Lang, J. (1987). *Creating Architectural Theory*. New York: Van Nostrand Reinhold.

Şekerci, C., Özgen, E., & Dünder, Z. (2016). Mekan Tasarımında Rengin Önemi. *İç Ve Dış Arasındaki Çeper Temalı Ulusal Mekan Tasarımı Sempozyumu*, (s. 13-23). Kapadokya.

Url-1. <https://www.teknoyapi.com/barrisol/renk-degisimi/> adresinden 01.11.2018 tarihinde alınmıştır

Url-2. <https://www.architonic.com/en/product/ivanka-gaudi/1320068> adresinden 01.11.2018 tarihinde alınmıştır

Url-3. <https://www.archilovers.com/projects/173632/skechers-tr-performance-showroom.html> ve <https://www.archdaily.com/588490/houston-s-museum-of-fine-arts->

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

reveals-expansion-plans-with-buildings-by-steven-holl-and-lake-flato/54b94f1de58ece61b9000181-the-glassell- adresinden 01.11.2018 tarihinde alınmıştır
Url-4.

https://archive.org/details/Architectural_Standard_Ernst_Peter_Neufert_Architects_Data
adresinden 01.11.2018 tarihinde alınmıştır

Url-5. (tarih yok). <https://www.hyatt.com/en-US/hotel/china/park-hyatt-sanya/sanph/photos-reviews> adresinden 01.11.2018 tarihinde alınmıştır

ŞİRVANÎ'NİN *EL-FEVAİD*'İNDE KİRÂAT İLMİ

ILM AL-QIRAAT IN SHIRWANI'S BOOK AL-FAWAID

Dr. Öğr. Üyesi Ömer ÖZBEK

Erciyes Üniversitesi, omeroz@erciyes.edu.tr

ÖZET

XVII. yüz yılda yaşamış olan Muhammed Emin Şirvanî, zamanının önemli âlimlerinden biridir. O'nun ilimlerin sınıflandırılmasına dair yazdığı *el-Fevaidu'l-Hakaniyye* adlı eseri son günlerde çeşitli çalışmalara konu edilmiştir. Bu eserinde Şirvanî dinî ve aklî hemen her ilmin önem arz eden meselelerini tartışmış ve tahkikini yapmıştır. Buradaki ilim yelpazesini geniş tutmuş olması Şirvanî'nin ilmî derinlik ve enginliğini ortaya koyan bir göstergedir. Bu ilimler arasında kırâat ilmi de yer almaktadır.

Eserinin girişinden sonra “Kalb” adını verdiği ilk bölümünde Şirvanî on adet dinî ilmi ele almıştır. Bunlar arasından bir tanesini, hemen ikinci sırada “kırâat ilmi” olarak belirlemiş olması bizi bu çalışmayı hazırlamaya yönelten saik olmuştur. Eserin bir yazma olması, üzerinde daha önce bazı çalışmalar yapılmış olsa da bir ilme dair özel bakışını ortaya koymak anlamında henüz bir çalışma yapılmış olmasını zorlaştıran bir sebeptir. Şirvanî'nin burada incelediği kırâat ilmine dair meseleler vizyon sahibi bir ilim adamının, o dönemde bu ilme yönelik olan bakışını ortaya koymaktadır. İnceleyebildiğimiz kadarıyla ilimleri işlerken onlara kuşbakışı bakmış ve her birinin önemli meselelerini ortaya koymayı başarmıştır. Bu özellik kırâat ilmi için de geçerlidir.

Kırâat ilmini konularına göre tanımlayan Şirvanî, bu ilmin faydasına ve genel konularına ana hatları ile değinmiştir. Kırâatin yedi harf gibi bazı meselelerine dair ayrıntılı bilgiler de vermiştir. Ayrıca Kırâat vecihlerinde bulunan ihtilafların kaynaklarını sorgulamış ve kırâatin sıhhat şartlarını tartışmıştır. Kırâat farklılıklarının ayetin anlamını etkileyen bir iki örneğine de yer veren Şirvanî bu örneklerden birinin üzerinde Arap dili ile ilgili oldukça detaylı açıklamalara girişmiştir.

Bu çalışma bir yazma eser olan *el-Fevaidu'l-Hakaniyye*'sinden hareketle kısaca Şirvanî'nin kırâat ilmine bakışını tespit etme ve değerlendirme amacını taşımaktadır. Eserin farklı bir çok nüshasının bulunması tahkikini de gerekli kılmış olsa da bir bütün halinde elimizde bulunan İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi Amcazade ile Kayseri Raşit Efendi Kütüphanesi yazma eser nüshaları çalışmada temel alınacaktır. Günümüzde genel anlamda ilimlerle ilgilenen bir bilginin kırâat ilmi karşısındaki durumu ile kendi devrinde Şirvanî gibi bilim tarihi alanında uzman olan bir alimin bu ilme bakışının değerlendirilmesine fırsat vermesi bu çalışmayı ayrıca önemli kılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kırâat, Muhammed Emin Şirvanî, *el-Fevaidu'l-Hakaniyye*, XVII. Yüzyıl

ABSTRACT

Muhammed Emin Shirwani who lived in a XVIIth century is one of the most important scholars of his time. His work *al-Fawa'id al-Haqaniyya* about the classification of sciences has been the subject of various studies in recent days. In this work, Shirwani discussed the

important issues of religious and mental almost every science. The fact that it has a wide range of science is an indicator that shows the scientific depth and vastness of Shirwani. Among these sciences, there is also the ilm al-qiraat.

After the introduction of his work, in the first chapter, which he called “Kalb”, Shirwani discussed ten religious studies. The fact that he has identified one of them as science of qiraat in the second place was the motive that led us to prepare this study. The fact that the work is a manuscript is a reason why it has made it difficult to make a study in the sense of revealing a special view of a science even though some studies have been done before. The issues about science of qiraat which Shirwani studied here reveal the vision of a visionary scientist at that time. As far as we can examine, while studying the sciences, he looked at them with a bird's-eye (panoramic) and succeeded in revealing the important issues of each. This attribute is also true for science of qiraat.

Shirwani, who defines the science of qiraat according to the subjects, outlines the benefits and general issues of this science. He also gave detailed information on some of the issues such as the seven qiraats. He also questioned the sources of the conflicts (ikhtilafs) found in the chapters (waceehs) of qiraats and discussed the conditions of well-being (being saheeh). Shirwani, who included two examples of the differences in the difference of qiraats affecting the meaning of the ayat, made detailed explanations about the Arabic language on one of this example.

This study, which is a manuscript aims to determine and evaluate Shirwani's view of science of qiraat, based on *al-Fawaaid al-Haqaniyya*. Although the existence of the different copies of the work has required the verification of the Raşit Efendi Library as a whole of the manuscript copies will be based on the study. The fact that a scholar who is interested in sciences in general in the general meaning and the situation in the face of the science of qiraat, and in this period a scholar who is an expert in the field of science history like Shirwani, gives opportunity to evaluate the view of this science makes this study important.

Keywords: Qiraat, Mohammed Amin Shirwani, *al-Fawaaid al-Haqaniyya*, XVIIth Century

GİRİŞ

Muhammed Emin Şirvanî (ö. 1036/1627) XVII yy.'da Osmanlı Devleti'nin coğrafyasında yaşamış, devrin aklî ve dinî ilimlerini kuşanmış önemli bir ilim adamıdır.

Verdiği çok çeşitli eserleri yanında onun *el-Fevaidu'l-Hakaniyye*¹ isimli eseri, ilimler tasnifine dair değerli bir çalışmadır. Bir yazma olan eser üzerinde yakın zamanda çalışılmaya henüz başlanmış² ve birinci bölümünde verdiği on kadar dini ilmin içinde kırâat ilmini zikretmiş olması sebebiyle bizim dikkatimizi de çekmiştir. Farklı nüshaları bulunsa da bizi diğerlerinden müstağni kılan ve müellif nüshası olduğunu düşündüğümüz Süleymaniye Kütüphanesi Amcazade 321 numarada kayıtlı olan nüsha ile “Raşit Efendi yazma eserler

¹ Müellif nüshası olma ihtimali kuvvetli olan bir eser doksan iki varak olarak Süleymaniye Kütüphanesi Amcazade 321 numarada kayıtlıdır. Muhammed Emin Şirvanî, *el-Fevaidu'l-Hakaniyye fî Mevduâtî'l-Ulumi'l-Mütenevvîa Raşit Efendi Nüshası*, 600, Raşit Efendi Eski Eserler Kütüphanesi, nr. 892.7.

² Ahmet Kâmil Cihan, “Şirvanî'nin İlimlerin Tanımı ve Meseleleri İlgili Eseri: El-Fevaidu'l-Hakaniyye”, *The Journal of Academic Social Science Studies* VOLUME 6/issue 4 (Nisan 2013): 229-243; Salih Yalın, “Şirvânî'de Ahlak ve Siyaset”, *Bilimname* XXIV/2013/1 (2013): 9-30.

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

nüshası”nı bu çalışmada kullanacağız. Böyle bir eserin müellifi olan Şirvanî’nin aklî ve dinî ilim dallarıyla ilgisi oldukça engindir. Bu enginliğin, *el-Fevaidu’l-Hakaniyye*’sinde kolaylıkla görülebileceği ifade edilmiştir.³ Bu eserinde Şirvanî, zikrettiği ilmi meselelerin tahkikine de yer vermiş ve onu ansiklopedik olmaktan ziyade ilmi meselelerin tartışıldığı, birtakım problemlerin çözümü kavuştuğu analitik bir eser olarak ortaya koymuştur.⁴

Şirvanî’nin kaleme aldığı eserler çoktur.⁵ Burada bunların tümüne değinmek yerine çalışma alanımızla bir şekilde ilgili olabileceği için Kur’an ve tefsir ilmine dair olanları vermek yerinde olacaktır. Üzerinde çalıştığımız *el-Fevâid*’i de ilave edilirse alanımızla alakalı dokuz adet olan mevzubahis eserler şöyle sıralanabilir:

1. *İ’rabu Ayeti’l-Kürsi*: Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi 3712/2.
2. *Tefsiru Ayeti’l-Kürsi*: Süleymaniye Kütüphanesi, Şehit Ali Paşa 314/2.
3. *Tefsiru Sureti Yasin*: Süleymaniye Kütüphanesi, Şehit Ali Paşa, 314/3 müellif nüshası.
4. *Tefsiru Sureti’l-Fetih*: Ömer Çelik Yüksek Lisans tezinde tahkik etmiştir.⁶
5. *Tefsiru Sureti’l-İhlas*: Ahm et Faruk Güney doktora tezinde neşir ve değerlendirme yapmıştır.⁷
6. *Haşiye Ala Tefsiri’l-Beyzavi*: Birçok nüshası bulunmaktadır. Süleymaniye Kütüphanesi, Çorlulu Ali Paşa 51’deki en eski olanıdır.
7. *Haşiye Ala Cüz’i’n-Nebe’i Min Tefsiri’l-Beyzavi*: Süleymaniye Kütüphanesi, Amcazade Hüseyin Paşa 66/1.
8. *Rasâil*: Bu risaleler bir arada bulunmakta ve çeşitli ayetlerin tefsirini konu almaktadır. Süleymaniye Kütüphanesi, Bağdatlı Vehbi Efendi 2041/81.⁸

El-Fevâid’inde dil olarak Arapça’yı kullanmış olan Şirvanî, eserini doksan iki varak olarak tamamlamıştır. Bu esere ait çok sayıda nüsha bulunmaktadır.⁹ Elimizdeki Süleymaniye nüshasının sonunda bulunan “müellifi Muhammed Emin İbn Sadr Şirvanî’nin eliyle tamamlandı”¹⁰ ibaresi nüshanın müellif nüshası olduğunu ispatlamaktadır. Şirvanî daha önce memleketi Şirvan’da yazmaya başladığı eserini İstanbul’da tamamlamıştır. İçeriği hakkında “çeşitli engeller olmakla birlikte her bir ilimdeki ince meseleleri ve değerli konuları yazmaya başladım”¹¹ ifadesi bize bu eserin başlangıcından itibaren ilimler tasnifine ayrıldığını söyler. Eseri hakkında kendisi bizzat ilimlere ait konuları başka benzer eserlerde bulunmayan şekilde ele aldığını, bunları sadece basitçe vermekle yetinmeyip tahkik ve

³ Cihan, “Şirvanî’nin İlimlerin Tanımı ve Meseleleri İlgili Eseri: *El-Fevaidu’l-Hakaniyye*”, 230.

⁴ Bkz. Ramazan Altındaş, “‘Şirvanî, Sadreddinzade’”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul, 2010), c. 39: 208; Cihan, “Şirvanî’nin İlimlerin Tanımı ve Meseleleri İlgili Eseri: *El-Fevaidu’l-Hakaniyye*”, 231.

⁵ Diğer eserlerinin listesi için bkz. Cihan, “Şirvanî’nin İlimlerin Tanımı ve Meseleleri İlgili Eseri: *El-Fevaidu’l-Hakaniyye*”, 232-233.

⁶ Ömer Çelik, *Muhammed Emin B. Sadreddin Şirazî’nin Hayatı ve Fetih suresi Tefsirinin Tahkiki* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1992).

⁷ Ahmet Faruk Güney, *İbn Sina’dan Elmalılı’ya İhlas Suresi Felsefi Tefsir Geleneği* (Yayımlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008).

⁸ Cihan, “Şirvanî’nin İlimlerin Tanımı ve Meseleleri İlgili Eseri: *El-Fevaidu’l-Hakaniyye*”, 232-233.

⁹ *El-Fevaid*’in nüshaları için bkz. Cihan, “Şirvanî’nin İlimlerin Tanımı ve Meseleleri İlgili Eseri: *El-Fevaidu’l-Hakaniyye*”, 234.

¹⁰ Muhammed Emin Şirvanî, *el-Fevaidu’l-Hakaniyye fî Mevduâtî’l-Ulumi’l-Mütenevvîa Süleymaniye Kütüphanesi Nüshası*, Amcazade, nr. 321, vr. 92a.

¹¹ Şirvanî, *el-Fevaid*, *Süleymaniye Ktp.*, vr. 1b-2a; Şirvanî, *el-Fevaid*, *Raşit Ef. Ktp.*, vr. 4b-5a.

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

açıklamalara da girdiğini ifade eder. Ayrıca o, ilimlere dair sadece başka eserlerden nakillerde bulunmamış, kendisinin o ilimleri incelerken vardığı muhtevaya yönelik kanaatlerini de belirttiğini ifade eder.¹² Şirvanî'nin burada ifade ettiği, ilimlerin tahkiki ve ilimlerin problemlerine değinerek kanaatlerini de belirtmesi hemen her ilim hakkında geçerli olduğu gibi kırâat hakkında da geçerlidir. Bu nedenle, eserin yazıldığı zaman dikkate alınırsa, o dönemin bilim anlayışını ve bilimlerin dört asır kadar önceki bilimsel seviyelerini görebileceğimiz bir belge olarak elimizde bulunan eserin kırâat ilminin o dönemdeki durumuna da bir ışık tutacağı kanaatindeyiz.

Eser dönemin padişahı I. Ahmed'e sunulmuş ve sultanın taltiflerine mazhar olmuştur. Şirvanî eserin ilerde eğitim kurumlarında okutulacağını da düşünmüş olmalı ki arkadaş ve dostlarına bir hatıra bırakmaktan başka "öğrencilere bilgi vermek"¹³ gibi bir amacı dile getirmiştir. Aslında dikkatle incelenirse eser sadece o dönemde değil günümüzde dahi ilimlerin tasnifine dair meselelerin ele alındığı bir kısım derslerde ders materyali olarak kullanılabilecek niteliktedir. Girişte verdiği ilimler tasnifine dair kendi dönemine kadar yazılmış olan birtakım eserlere dair bilgiler, kendisinin farklı tasnifleri de ifade etmesi, çok beğenmişse bazısını önceki kitaplardan belli bir kısmıyla aynen aktarmakla beraber¹⁴ Şirvanî'nin kendine özgü bir tasnifi ortaya koyması eserini kıymetli ve özgün kılar.

Şirvanî eserinde üç ayrı ilimler tasnifinden söz etse de bizim çalışmamız için önemli olan kendisinin yaptığı ilimler tasnifi ile ilgili ana kısımdır. Bu tasnif ana hatları ile şöyledir:

Birinci kısım ilmin mahiyeti, bu mahiyete ilişkin hususlar ve ilmin türlere taksimini içermektedir ve **Mukaddime** adını taşır.

İkinci kısım Tefsir, **Kırâat**, Hadis, Usul-u Hadis, Kelam, Usul-u Fıkıh, Fıkıh, Feraiz, Tasavvuf, Hilaf ilminden ibaret olarak sıraladığı şer'î ilimler ve bunların asıllarından ibarettir. **Kalb** adını taşıyan bu kısımda kırâatin de içlerinde olduğu on kadar ilim konu edilmiştir.

Üçüncü kısmı Şirvanî Zemahşerî'ye (ö. 539/1144) bağlı kalarak daha önce belirlenmiş şekliyle ondan aynen aktarmıştır. **Meymene** adını taşıyan bu kısım lügat, sarf, istikak, nahiv, meani, beyan, bedii vb. edebî ilimlere dairdir.

Dördüncü kısım **Meysere** adını taşımakta olup, Mantık, Adabu'l-bahis, Heyet, Hendese, Hesap, Cebir ve Mukabele, Aritmetik vb. aklî ilimlere dairdir. Bunlar toplamda otuz kadardır.

Beşinci ve son kısım **Saka** adını taşımakta olup, Adabul-muluk (Sultanların edepi) konusundadır. Eserin bu kısmı Sultana hediye olarak sunulmak üzere hazırlanmıştır.¹⁵

A. ŞİRVANÎ'NİN KİRÂAT İLMİNİ ELE ALIŞ BİÇİMİ

Şirvanî ilk olarak mukaddime adını verdiği giriş bölümünde ilim kavramının mahiyetini tartışmış ve ardından terminolojik tahliller yaparak ilmin epistemolojik sürecini irdelemiştir. İlim tanımını zikrettiği çeşitli kategoriler (keyfiyet, izafet ve infial) içinde keyfiyet (nitelik)

¹² Şirvanî, *el-Fevaid, Süleymaniye Ktp.*, vr. 2a; Şirvanî, *el-Fevaid, Raşit Ef. Ktp.*, vr. 5a.

¹³ Şirvanî, *el-Fevaid, Süleymaniye Ktp.*, vr. 3b; Şirvanî, *el-Fevaid, Raşit Ef. Ktp.*, vr. 5a.

¹⁴ Bkz. Cihan, "Şirvanî'nin İlimlerin Tanımı ve Meseleleri İlgili Eseri: El-Fevaidü'l- Hakaniyye", 236. Örneğin Şirvani "Meymene adını verdiği üçüncü bölümde Edebi ilimlere dair olan kısmı Zemahşerî'den aynen almıştır.

¹⁵ Şirvanî, *el-Fevaid, Süleymaniye Ktp.*, vr. 3b; Cihan, "Şirvanî'nin İlimlerin Tanımı ve Meseleleri İlgili Eseri: El-Fevaidü'l- Hakaniyye", 235-236.

kategorisinde değerlendiren Şirvanî ilmi “bir şeyden hasıl olan akıldaki suret” şeklinde tanımlamıştır.¹⁶

İlim taksimi konusunda nazarî ve ameli ilimler şeklinde meşhur bir tasnif bulunduğunu ifade etmiş olan Şirvanî ikinci tasnifin, bir başka şeyin tahsiline alet olup olmayanlar şeklinde olduğuna dikkatleri çekmiştir.¹⁷ Buna göre ikinci kısım ameli ilimlerle ilgili iken birinci kısım nazarî ilimlerle ilgilidir. Bu iki tür tasnif Şirvanî'nin kendi kitabının ilimler tasnifine uymayıp bunları daha önce yapılan tasniflere ait bilgiler gibi değerlendirebiliriz.

Onun belirttiği üçüncü tür tasnif ise kendi kitabı ile de örtüşebileceği ifade edilmiş olan¹⁸ tasniftir ki, temelde hikmete ilişkin olan ve hikmete ilişkin olmayan şeklinde ikiye ayrılmıştır. Bunların ilki hakiki ilimdir. İkincisi olan hikmete ilişkin olmadığını ifade ettiği ilimler ise diğer ilimlerdir. Bunlar da kendi içinde dini ilimler ve dinî olmayan ilimler şeklinde ayrılmıştır.¹⁹ İşte Şirvanî kırâat ilmini, ifade ettiği üç tür tasniften üçüncüsünde, hikmete ilişkin olmayan ilimler kısmında ve bunda da şerî ilimler şeklinde de ifade ettiği dinî ilimler içinde değerlendirmiştir.²⁰ İlimler burada gayelerine nispetle ve varıp dayanacakları yere göre bu şekilde değerlendirilmiş, ilimlerin birbirine ve konularının her birinin diğerine kıyas edilmesi ile belirlenmiştir.²¹

Mukaddime kısmında verdiği yukarıda ifade ettiğimiz ilimle alakalı bilgilerden sonra Şirvanî, Kalb adını verdiği ilk bölümde dini ilimleri ele almıştır. On kadar dini ilimden ikinci sırada yer verdiği ilim kırâat ilmidir. İlk sıraya tefsir ilmini koymuştur. Ona göre tefsir ilminin konusu ve gayesi bu ilmi başa yerleştirmiştir. Bunun sebebini şöyle belirtir:

“Tefsir ilmi, şer‘î ilimlerin miktar bakımından en büyüğü, şeref ve aydınlatma bakımından en yükseğidir. Dahası şer‘î ilimlerin reisi ve başı, şer‘in kaidelerinin dayanağı ve esasıdır. Böyledir, çünkü tefsir ilmi, Allah’ın kelamının beşerî takat ölçüsünde O’nun muradına delalet etmesi açısından incelendiği bir ilimdir.”²²

Kırâat ilminin ikinci sıraya konulmasının sebebi ise kanaatimizce Kur'an ilimleri arasında ona en yakın ilimlerden biri olması ve kırâat ilminin ilk sıraya aldığı bu tefsir ilmine yardımcı bir ilim olmasıdır. Diğer ilimler için yaptığı gibi Şirvanî, kırâat ilmini de ilk olarak konusu ve gayesine göre tanımlayarak işe başlamıştır. Onun kırâat ilmi tanımı şöyledir:

“Kırâat ilmi Kur'an'ın irabının ve kelimelerinin okunuş şekillerinin (vücut) ve mütevatir olanının mütevatir olmayandan, meşhur olanının da şaz olandan ayrılacağı şekilde geliş yollarının ve ravilerinin incelendiği bir ilimdir.”²³ Bu tanımda kırâat ilminin konusu geliş yolları itibarıyla Kur'an lafızlarının okunuş şekilleri ve ravilerinin kimler olduğu, gayesi ise bunların mütevatir olanının mütevatir olmayandan, meşhur olanının da şaz olandan ayrılarak sahih olanın tespit edilmesi şeklinde belirlenmiştir.

¹⁶ Şirvanî, *el-Fevaid, Süleymaniye Ktp.*, vr. 4a-4b; Cihan, “Şirvanî'nin İlimlerin Tanımı ve Meseleleri İlgili Eseri: El-Fevaidü'l- Hakaniyye”, 236.

¹⁷ Şirvanî, *el-Fevaid, Süleymaniye Ktp.*, vr. 5a; Şirvanî, *el-Fevaid, Raşit Ef. Ktp.*, vr. 9b.

¹⁸ Cihan, “Şirvanî'nin İlimlerin Tanımı ve Meseleleri İlgili Eseri: El-Fevaidü'l- Hakaniyye”, 237.

¹⁹ Bkz. Şirvanî, *el-Fevaid, Süleymaniye Ktp.*, vr. 5b-6a; Cihan, “Şirvanî'nin İlimlerin Tanımı ve Meseleleri İlgili Eseri: El-Fevaidü'l- Hakaniyye”, 237.

²⁰ Şirvanî, *el-Fevaid, Süleymaniye Ktp.*, vr. 6a; Şirvanî, *el-Fevaid, Raşit Ef. Ktp.*, vr. 10a.

²¹ Şirvanî, *el-Fevaid, Süleymaniye Ktp.*, vr. 5b; Şirvanî, *el-Fevaid, Raşit Ef. Ktp.*, vr. 10a.

²² Şirvanî, *el-Fevaid, Süleymaniye Ktp.*, vr. 6b; Şirvanî, *el-Fevaid, Raşit Ef. Ktp.*, vr. 9b.

²³ Şirvanî, *el-Fevaid, Süleymaniye Ktp.*, vr. 9b; Şirvanî, *el-Fevaid, Raşit Ef. Ktp.*, vr. 16a.

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

Tespit edebildiğimiz kadarıyla kırâat ilminin tanımını yapan ilk kişi Râgıb el-İsfahânî'dir (ö. V./XI. yüzyılın ilk çeyreği).²⁴ O kırâati "Tertilde harf ve kelimeleri birbirine katmaya denir"²⁵ şeklinde tanımlar. Aslında bu tanım icra yönüyle yapılan bir tanım olup Şirvanî'nin dikkate aldığı görülen, "bir ilmin tanımını yaparken konusu ve amacına yönelik olması" şeklindeki anlayışına uygun düşmemektedir. Taşköprizâde'nin (ö. 968/1561) "Mütevâtir ihtilâf vecihleri bakımından Allah kelâmı olan Kur'ân-ı Kerîm'in nazmının şekillerinden bahseden bir ilim dalıdır"²⁶ şeklindeki tanımı kırâat ilminin konusu itibarıyla yapılmıştır. İbnü'l-Cezerî'nin (ö. 833/1429), "Kur'an kelimelerinin nasıl okunacağını ve râvilerine nisbet etmek suretiyle bu kelimeler üzerindeki farklı okuyuşları konu edinen bir ilimdir"²⁷ şeklindeki tanımı da yine mevzu itibarıyla yapılmış gözükmektedir. Bir başka tarif ise şöyledir: "Kur'an'a mahsus kelimelerin, ittifak ve ihtilaf açısından telaffuz keyfiyetini ve eda usullerini nakledenine bütün vecihleriyle isnat ederek bilmektir."²⁸ Bu tariflerin hiçbirinde kırâat ilminin amacı geçmemektedir. Bu nedenle Şirvanî'nin tanımı gâî kısmı da içermesi bakımından diğerlerinden daha kapsamlı bir tanım görünümündedir.

Şirvanî tanımın hemen ardından "Bu ilim sayesinde *ihfâ* yapılanla *idğam* yapılan, *ince* okunan ile *kalın* okunan harflerin arası ayrılır ve yine *ihtilas* ile okunan harflerle *tam* okunan harfler ve *ışmam* ile okunan harfler ile *ravm* yapılan harfler birbirinden temyiz edilir."²⁹ diyerek bu ilmin faydasına da işaret etmiştir.

Bundan sonra Şirvanî kırâat ilminin meselelerine ilişkin açıklamalara geçer. Burada ilk ele aldığı konuyu "Kırâat vecihlerindeki ihtilafın kaynağının bilinmesi"³⁰ şeklinde vermiştir. Bu başlık altında Ömer b. el-Hattâb (ö. 37/657) ile Hişâm b. Hakîm (ö. 15/636'dan sonra) arasında geçen hadiseye ilişkin yedi harf hadisini³¹ zikreden Şirvanî, kırâatlerin vecihlerindeki farklılığın kaynağını bilme konusunda yedi harf meselesine ve bu meseleyle ilgili olarak naklettiği rivayetlere³² tutunulduğunu belirtmiştir. İlgili rivayetler ana cümle olarak "Kur'an yedi harf üzere indirilmiştir" ifadesinde birleştirilebilir. Şirvanî bu rivayetleri aktardıktan sonra bunlarla ilgili olarak bu kısımda hiçbir açıklama ve başka ilavede bulunmadan *mesele*

²⁴ Râgıb el-İsfahânî'nin vefatı ile ilgili mülahazalar için bkz. Ömer Kara, "Râgıb el-İsfahânî" (İstanbul, 2007), XXXIV: 398.

²⁵ Râgıb İsfahânî, *el-Müfredât fî Ğarîbi'l Kur'ân* (Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 2001), 842; Bazıları bunu tanım değil kırâatin kavram anlamı olarak vermişlerdir. Kırâat sözlükte, ... "okurken harfleri ve kelimeleri bir araya toplamak" anlamlarına gelmektedir. Bkz. Osman Bayraktutan, *Kıraatlerde Tevatür Olgusu* (Yayımlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi SBE, 2015), 109.

²⁶ Ahmed Efendi Taşköprizâde, *Mevdu'âtü'l-'Ulûm*, trc. Kemalettin Muhammed Efendi (İstanbul, 1313), II: 41.

²⁷ Ebu'l-Hayr Muhammed b. Muhammed ed-Dimeşkî İbnü'l-Cezerî, *Müncidü'l-Mukriîn ve Mürşidü't-Tâlibîn* (Kahire, 1350h.), 3.

²⁸ Abdulfettâh Abdülğanî Kâdî, *el-Budûru'z-Zâhira fî'l-Kırâati'l-Aşri'l-Mütevâtira* (Mekke, 2002), 9; Abdulğafûr Sindî, *Safhâtün fî Ulûmi'l-Kırâât* (Mekke: Mektebü'l İmdâdiyye, 2012), 17-18; Kerim Buladı, "Klasik Tefsir Mukaddimelerinde Yedi Harf Meselesi ve Yorumları", *Yakın Doğu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2/2 (Güz 2016): 116.

²⁹ Şirvanî, *el-Fevaid, Süleymaniye Ktp.*, vr. 9b; Şirvanî, *el-Fevaid, Raşit Ef. Ktp.*, vr. 16a.

³⁰ Şirvanî, *el-Fevaid, Süleymaniye Ktp.*, vr. 9b; Şirvanî, *el-Fevaid, Raşit Ef. Ktp.*, vr. 16a.

³¹ Bu hadis için bkz. Buhârî, *Sahîh, Fedâilu'l-Kur'an*, t.y., 5.

³² Şirvanî burada yedi harfle ilgili dört ayrı rivayete yer vermiştir. Şirvanî, *el-Fevaid, Süleymaniye Ktp.*, vr. 9b-10a; Şirvanî, *el-Fevaid, Raşit Ef. Ktp.*, vr. 16a-16b; Şirvanî'nin zikrettiği yedi harf rivayetlerinin kaynağı için bkz. Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned* (Beyrut, t.y.), I/445, II/300, V/41.

adını verdiği diğer başlığa geçer.³³ Yedi harften ne anladığını o, daha sonraki başlık altında, bu rivayetlerden ayrı olarak incelemeyi tercih eder.

Şirvanî ilk olarak yukarıda ilk konuda naklettiği hadislerde³⁴ geçen *yedi harfin* ne anlama geldiğini kaydederek, yedi harfin ne olduğu konusunda ulemanın ihtilaf ettiğini söyler. Şirvanî bu ihtilaflara girmeden yedi harfin hamledileceği en doğru izah şudur diyerek kendi izahını verir:

“Yedi harf ile kastedilen, Kur'an'ın değişik yerlerine dağılmış, lafız ve manaya yönelik olarak dikkate alınacak yedi yöndür (enhâ). Bunun, yazım şekli ve kelimelerin şekilleri ile bir ilgisi yoktur. Çünkü Hz. Peygamber (sas), yazı ve kelimelerin şekilleri ile uğraşmamış bir ümmî idi. Bu durumda onun kelimelerin şekillerini dikkate alması nasıl mümkün olabilir ki!”³⁵ Görüldüğü üzere Şirvanî'ye göre yedi harfin Kur'an'ın yazım şekli ile bir ilgisi olamaz. Bu nedenle rivayetlerde geçen *yedi harfin* lafız ve manaya yönelik olan *yedi yöne* hamledilmesi gerekecektir. Ona göre bu yedi yön üç temel bağlamda şekillenmiştir:

“İki kırâat arasındaki ihtilaf 1) ya bir kelimenin sabit kılınması ve düşürülmesine yöneliktir 2) veya bizzat kelimenin değiştirilmesine yöneliktir 3) ya da lafza ilişkin arizî bir duruma yöneliktir.”³⁶ Ona göre birinci kısım iki türlü olur. “*Birinci türü*, anlamın değişmemesidir. Şirvanî buna şu örneği vermiştir: وَمَا عَمِلَتْهُ أَيْدِيهِمْ (36/Yâsîn 35) okunan yerde, وَمَا عَمِلْتُ أَيْدِيهِمْ okunması” böyledir. Çünkü bu durumda ism-i mevsûl, kendisine râci bir aid zamirini gerektirmektedir”³⁷ (ki, burada zamirin açık olmaması anlamı değiştirmez). *İkinci türü* ise anlamın değişmesi şeklindedir. Mesela إِنَّ السَّاعَةَ آتِيَةٌ أَكَادُ أُخْفِيهَا (20/Tâhâ 15) ayetinin, bazılarının kırâatında إِنَّ السَّاعَةَ آتِيَةٌ أَكَادُ أُخْفِيهَا مِنْ نَفْسِي şeklinde olması³⁸ böyledir. Bu iki türden sonra Şirvanî yedi harfin ikinci şeklinde üç yönü daha ifade eder.

İkinci kısım üç türlü olur. *Birinci türü*, anlamı aynı olduğu halde iki kelimenin değişmesidir. Mesela يَا بَنِي إِسْرَءِيلَ خُذُوا زِينَتَكُمْ (4/Nisâ 37) ayetinde بِالْبُخْلِ şeklinde okunan kelimenin, يَا بَنِي إِسْرَءِيلَ خُذُوا زِينَتَكُمْ إِلَى مَيْسَرَةٍ (2/Bakara 280) ayetinde مَيْسَرَةٍ şeklinde okunması³⁹ böyledir. Yine فَتَنْظُرُوا إِلَى مَيْسَرَةٍ (2/Bakara 280) ayetinde مَيْسَرَةٍ şeklinde

³³ Şirvanî, *el-Fevaid, Süleymaniye Ktp.*, vr. 10a; Şirvanî, *el-Fevaid, Raşit Ef. Ktp.*, vr. 16b. Şirvanî'nin konu başlıkları ilgili yazmalarda “mesele:” şeklindedir. Bunlar kırmızı mürekkeple yazılmıştır.

³⁴ Yedi harfle ilgili rivayetlerden toplam elli bir (varyantlarıyla altmış üç) tanesini Abdurrahman Çetin bir araya toplamış ve bunların her birini değerlendirerek sahih olduğunu düşündüklerini üç sayısı ile ifade etmiştir. Şirvanî de bunlardan yalnız üçüne eserinde yer vermiştir. Bkz. Abdurrahman Çetin, *Kur'ân-ı Kerîm'in İndirildiği Yedi Harf ve Kırâatlar* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2010), 44 vd.

³⁵ Şirvanî, *el-Fevaid, Süleymaniye Ktp.*, vr. 10a; Şirvanî, *el-Fevaid, Raşit Ef. Ktp.*, vr. 16b.

³⁶ Şirvanî, *el-Fevaid, Süleymaniye Ktp.*, vr. 10a; Şirvanî, *el-Fevaid, Raşit Ef. Ktp.*, vr. 16b. Yedi harften maksat bu üç durumun devamında belirttiği kısımlardır ki, bu kısımlar toplandığında yedi durum ortaya çıkacaktır.

³⁷ Şirvanî, *el-Fevaid, Süleymaniye Ktp.*, vr. 10a; Şirvanî, *el-Fevaid, Raşit Ef. Ktp.*, vr. 16b. Kiraat imamlarından Âsım (Ebû Bekr'in rivayetinde), Hamza ve Kisâî, bu şekilde okumuştur.

³⁸ Şirvanî, *el-Fevaid, Süleymaniye Ktp.*, vr. 10a; Şirvanî, *el-Fevaid, Raşit Ef. Ktp.*, vr. 16b. Katâde'den bunun Übey b. Ka'b'in kiraati olduğu rivayet edilmiştir.

³⁹ İbn Atiyye (ö. 541/1147) İsâ b. Ömer ve Hasan بِالْبُخْلِ şeklinde; cumhur بِالْبُخْلِ şeklinde; Hamza ve Kisâî ise hem burada hem de Hadid suresinde بِالْبَخْلِ şeklinde; İbnü'z-Zübeyr, Katâde ve bir grup da بِالْبَخْلِ şeklinde okumuştur der ki, hepsi de bu kelimeye ait kullanımlardır. Bkz. İbn Atiyye, *el-Muharrerü'l-Vecîz fî Tefsîri'l-Kitâbi'l-'Azîz* (Muhammediye, 1395).

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

okunan kelimenin, مَيْسِرَةٌ şeklinde okunması⁴⁰ da böyledir. Yine إِلَّا صِيْحَةً وَاحِدَةً (36/Yâsîn 29) okunan yerde إِلَّا زَفِيَّةً وَاحِدَةً şeklinde okunması⁴¹ da böyledir.

İkinci kısmın *ikinci türü*, anlamı zıt olduğu halde iki kelimenin değişmesidir. Mesela إِنَّ أَخْفِيهَا السَّاعَةَ آتِيَةً أَكَادُ أَخْفِيهَا (Tâhâ 20/15) ayetinde أَخْفِيهَا kelimesi, hemzenin dammeli (ötreli) okunması halinde “gizlerim” anlamına, أَخْفِيهَا şeklinde hemzenin fethalı (üstün ile) okunması halinde de “açığa çıkarırım” anlamına gelir.

İkinci kısmın *üçüncü türü* ise anlamın (birbirine zıt olmayacak şekilde) farklı olması ile birlikte iki kelimenin değişmesidir. Mesela كَالْمُنْفُوشِ الْمُنْفُوشِ (101/Kâria 5) okunan yerde, كَالْمُنْفُوشِ وَطَلَعَ مُنْضُودٍ (56/Vâkıa 29) okunan yerde, وَطَلَعَ مُنْضُودٍ okunması da böyledir.⁴²

Şirvanî’ye göre üçüncü kısım da iki türlü olur. Bu kısmın *birinci türü*, kelimenin yerinin değişmesidir. Mesela وَجَاءَتْ سَكْرَةُ الْحَقِّ بِالمَوْتِ بِالْحَقِّ (50/Kâf 19) okunan yerde, وَجَاءَتْ سَكْرَةُ الْحَقِّ بِالمَوْتِ şeklinde okunması böyledir.⁴³ Burada takdim ve tehir vardır. Bir kelimenin kendisinden sonraki kelime ile yer değiştirmesinde anlamın bozulması söz konusu değildir.

Üçüncü kısmın *ikinci türü* ise i‘rab değişikliğidir. Mesela إِنَّ تَرَنَ أَنَا أَقَلَّ (18/Kehf 39) okunan yerde, أَنَا أَقَلُّ şeklinde okunmasıdır. Yine هُنَّ أَطْهَرُ لَكُمْ (11/Hûd 75) okunan yerde, أَطْهَرُ لَكُمْ şeklinde okunması da böyledir.⁴⁴ Böylece Şirvanî üç kısımda yedi tür şeklinde açıkladığı yedi harf ifadesinin izahını tamamlamıştır. Ancak o, yedi harf meselesini bu izahla bitirmek yerine yine meselenin problem olan yönüne dair bir açıklamalarda bulunmaya devam etmiştir.

Ona göre bu izahtan, “yedi harf” ile kastedilenin yedi imamın kırâatı olmadığı anlaşılar. Dolayısıyla yedi harfin izah edilen şekilde olması, kırâatların on vecih (kırâât-ı aşera) olacak şekilde ihtilafına aykırı değildir. Bu on vecih de Kureys, Temîm, Kays ve benzeri kabilelerin lügatidir. Çünkü Kur’an onların kullanımları ile inmiştir. Zira bu kabileler, Hz. Peygamberin kavmi olup bunların kullanımları da kullanımların en fasihidir. Çünkü onlar, Kâbe’ye komşu olan kabilelerdi. Çeşitliliklerine rağmen diğer kabileler, Kâbe’ye gelirler, bu kabileler ile konuşurlar ve her kullanımdan en fasih olanını seçerler ve böylelikle fasih konuşan kimseler haline gelirlerdi.⁴⁵ Görüldüğü üzere Şirvanî yedi harften yedi kırâati anlamamakta ve on kırâatin de yedi harf çerçevesinde değerlendirilmesi gerektiğini düşünmektedir. Çünkü ona göre bu yedi imamın kırâati ile kırâatlerin kendileri ile ona baliğ olduğu diğer üç imamın kırâati yedi harfe (ahrufu’s-seb‘a) ilişkin yaptığı bu izahlara aykırı bir ihtilafı barındırmamaktadır. Şirvanî bu yedi harfle yedi imamın kırâatinin karıştırılmasının sebebini, İbn Mücahid’in (ö. 324/936) *Kitâbü’s-Seb‘a* isimli kitabını yazmış olması ve bu sebeple meselenin insanlar açısından problemlili hale gelmesi şeklinde izah etmiştir. Ona göre insanlar yedi harf ile bu yedi imamın kırâatlerinin kastedildiğini zannetmiş olduğu için bu kitabın yazılması problem olmuştur. Şirvanî bu konuda okuyucusunu, “Yukarıdaki açıklamalardan yedi harf’ten ne kastedildiğini öğrenmiş oldun. Artık cahillerden olma!”⁴⁶ diyerek uyarmıştır.

⁴⁰ Şirvanî, *el-Fevaid, Süleymaniye Ktp.*, vr. 10a; Şirvanî, *el-Fevaid, Raşit Ef. Ktp.*, vr. 16b. Sadece Nâfi’, bu şekilde okumuştur. Diğer kiraat imamları ve cumhur مَيْسِرَةٌ şeklinde okumuştur.

⁴¹ İbn Mes‘ûd ve Abdurrahman b. Esved, bu şekilde okumuştur. Bkz. İbn Atıyye, *el-Muharrerü’l-Vecîz fî Tefsîri’l-Kitâbi’l-Azîz*.

⁴² Şirvanî, *el-Fevaid, Süleymaniye Ktp.*, vr. 10b; Şirvanî, *el-Fevaid, Raşit Ef. Ktp.*, vr. 17a.

⁴³ Şirvanî, *el-Fevaid, Süleymaniye Ktp.*, vr. 10a; Şirvanî, *el-Fevaid, Raşit Ef. Ktp.*, vr. 17a.

⁴⁴ Şirvanî, *el-Fevaid, Süleymaniye Ktp.*, vr. 10b; Şirvanî, *el-Fevaid, Raşit Ef. Ktp.*, vr. 16b.

⁴⁵ Şirvanî, *el-Fevaid, Süleymaniye Ktp.*, vr. 10b; Şirvanî, *el-Fevaid, Raşit Ef. Ktp.*, vr. 17a-17b.

⁴⁶ Şirvanî, *el-Fevaid, Süleymaniye Ktp.*, vr. 10b; Şirvanî, *el-Fevaid, Raşit Ef. Ktp.*, vr. 17a-17b.

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

Şirvanî'nin ikinci mesele olarak ele aldığı konu kırâatlerin muteber olmasının şartıdır. Şirvanî muteber olmak ile sahih olanı, muteber olmayanla ise şaz olan kırâati kasteder. Ona göre “mütevâtir nakille gelen ve mutlak olarak Arap diline ve Osman Mushafı'nın hattına uygun olan her kırâat, yedi harften olup hükmü, üzerinde ittifak edilmiş kırâatın hükmü gibidir.”⁴⁷ Sahih kavramının bu ifadelere uygun en eski tanımı İbn Salâh'a aittir. Ona göre sahih haber/hadis; adalet ve zapt sahibi bir kimsenin, isnâdın sonuna kadar adalet ve zapt sahibi kimselerden muttasıl bir senetle şâz ve illetten arî olarak naklettiği haberdur.⁴⁸ Şirvanî muteberi sahih tanımına uygun bir şekilde vermiş ve bazılarının “Yedi kırâatın nakli farzı kifâyedir.” dediğini belirtmiştir. Buna gerekçe olarak “bunların (yedi harf) mucize olan Kur'an'ı koruma açısından onun parçaları olmasını”⁴⁹ getirmiştir.

Şirvanî'ye göre yukarıda sayılan üç özelliği taşımayan kırâatlar şazdır. Şaz kırâatleri bu şekilde ifade etmekle yetinirken Şirvanî bunların hükmünü vermekten de geri durmaz. Ona göre şaz kırâatler hüküm olarak cevaz hükmüne sahiptir. Zira kesinlik ifade etmediği için namazda kırâat farzı bunlarla yerine getirilmiş olmaz. Bununla birlikte Kur'an olma ihtimaline binaen namazda okunduğu takdirde namazı bozmaz.”⁵⁰ Onun ilimler tasnifinde bir bölüm olarak ele aldığı bir konuda o ilmin bazı temel meselelerini zikrederken mevzu ile alakalı ahkâmı da kaydetmesi meseleye ne denli hâkim olduğunun bir göstergesidir diye düşünüyoruz. Bunları kendi yazmayıp ilgili eserlerden nakillerle vermiş olması gibi bir ihtimal dahi onun bu konudaki yetkinliğine bir hâlel getirmeyecektir.

Şirvanî mütevâtir kırâat ile ilgili olarak da “tevatür konusunda dikkate alınan sayı değil, kesin bilginin oluşmasıdır” der. Buna gerekçesi ise sahabenin hepsinin de âdil ve güvenilir (sika) olmasıdır.⁵¹ Burada o, konuyu bu şekilde bitirir. Ancak sahih, şaz ve mütevâtir kırâatler hakkında tüm bu söylediklerini teyid için Zemahşerî'den (538/1144) nakilde bulunduğu bir örneği yeni bir konu olarak ele alır. Şirvanî'nin bu konuda ele aldığı örnek لا ريب فيه (2/Bakara 2) ayetidir. Bu ayetteki iki kırâat arasındaki farkı şöyle belirtir:

“Allah Teâlâ'nın لا ريب فيه sözünde meşhur olan kırâat لا ريب فيه şeklindeki fethalı kırâattir. *Keşşâf* sahibi Zemahşerî şöyle demiştir: “Ebü's-Şa'sâ' (ö. 93/711-712), bu ayeti لا ريب فيه şeklinde ref ile (ve tenvinli) okumuştur. Bu kırâat ile meşhur kırâat arasındaki fark şudur: Meşhur olan kırâat, istiğrak anlamını gerektirir.⁵² Bu kırâat ise istiğrak anlamını (gerektirmez), mümkün kılar.”⁵³ Görüldüğü üzere Şirvanî gerektiğinde Arapça gramerle ilgili açıklamalar yapmaktan da çekinmez. Burada Bakara 2. ayetle ilgili olarak gramerle alakalı açıklamaları yine *Keşşâf*'tan yaptığı nakille vermiştir. Onun dille ilgili nakillerine bir örnek

⁴⁷ Şirvanî, *el-Fevaid, Süleymaniye Ktp.*, vr. 10b-11a; Şirvanî, *el-Fevaid, Raşit Ef. Ktp.*, vr. 17b.

⁴⁸ Ebû Amr Osmân b. Abdurrahmân İbnü's-Salâh, *Mukaddime (Ma'rîfetü Envâi Ulûmi'l-Hadîs)* (Suriye: Dâru'l-Fikr, 1986), 11-12; Babanzâde Ahmed Naîm, *Tecrîd-i Sarih Mukaddimesi*, 8. Bs (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1985), 1: 200; Celâlüddîn Abdurrahman b. Ebî Bekir Suyûtî, *Tedribü'r-Râvî fî Şerhi Takrîbi'n-Nevevî* (Beyrut, 1979), I: 53; Bayraktutan, *Kıraatlerde Tevatür Olgusu*, 20.

⁴⁹ Şirvanî, *el-Fevaid, Süleymaniye Ktp.*, vr. 11a; Şirvanî, *el-Fevaid, Raşit Ef. Ktp.*, vr. 17b.

⁵⁰ Şirvanî, *el-Fevaid, Süleymaniye Ktp.*, vr. 11a; Şirvanî, *el-Fevaid, Raşit Ef. Ktp.*, vr. 17b.

⁵¹ Şirvanî, *el-Fevaid, Süleymaniye Ktp.*, vr. 11a; Şirvanî, *el-Fevaid, Raşit Ef. Ktp.*, vr. 17b.

⁵² Buna göre her türlü şüphenin nefyedilmiş olmasını gerektirir ki, “Onda hiçbir şüphe yoktur” anlamına gelir. Ref şeklinde okunan kırâatta da bu anlamın kastedilmesi mümkün olmakla birlikte bunu zorunlu olarak gerektirmez.

⁵³ Ebu'l-Kasım Muhammed b. Amr b. Ahmed Cârullah Zemahşerî, *el-Keşşâf an Hakâiki Gavâmizi't-Tenzîl*, 3. Bs (Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-Arabî, 1407), I: 145; Şirvanî, *el-Fevaid, Süleymaniye Ktp.*, vr. 10b-11a; Şirvanî, *el-Fevaid, Raşit Ef. Ktp.*, vr. 17b-18a.

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

olması bakımından Zemahşerî'den yaptığı bu nakli bir kısmıyla kaydetmekte fayda mülâhaza ediyoruz. Şirvanî'ye göre Zemahşerî'nin yukarıdaki açıklamasına itiraz edilmiş ve kendisi bu itirazı zikrederek cevabını vermiştir:

“Nekre olarak kullanılan kelime, bir cins içinde belirsiz bir fert (ferd-i münteşir)⁵⁴ olup o şeyin hakikatine eşittir. Dolayısıyla nekrenin nefyedilmesi, cinsin hakikatin nefyedilmesi demektir. Buna göre iki kırâat arasında nefyin umumunu gerektirme konusunda hiçbir fark yoktur. Bu itirazı reddetme konusunda derim⁵⁵ ki: Kabul edildiği üzere cins isim, eğer tenvin almış müfret bir kelime olursa cins(in tamamı) ve teklik (vahdet) anlamı taşır; eğer tesniye veya çoğul ise sayı anlamı taşır...”⁵⁶ devamında örneklerle açıkladığı bir çok dille ilgili meseleden sonra Şirvanî konuyu şöyle bağlar:

“...Bunu öğrendiğine göre لا ريب فيه şeklinde ref ile okunan kırâat, istiğrak anlamını ifade etmede nas (kesin) olmaması noktasında مَا جَاءَنِي رَجُلٌ “Bana bir adam gelmedi” sözü gibidir. Çünkü buradaki nefyin, (tenvinden anlaşılan) “bir” kaydına raci olması mümkündür.⁵⁷ İşte ref kırâatında, meşhur olan diğer kırâatın ifade ettiği istiğrak anlamını kesin olarak ifade etmesini engelleyen ihtimal budur.

Şirvanî bu açıklamaları yukarıdaki Bakara 2. ayetle ilgili olarak konu ettiği kıraat farklılıklarına ilişkin açıklamasını örneklendirmek için yapmıştır. Bize göre ilimler tasnifine ilişkin yazılmış olan bir eserde ele alınan bir ilim hakkında, o ilmin asıl mevzuları dururken bir mevzuyu ifade sadedinde farklı alanlara da girip bunca detaylı bilgilerin verilmesi gereksiz addedilebilir. Ancak yaptığı açıklamaları da bir başka eserden⁵⁸ naklettiği dikkate alınırsa o zamanın ilim anlayışı bakımından bu gereksiz görülmemiştir. Aksine bu uygulama o dönemin ilim anlayışını yansıtmaktadır.

Şirvanî bu izahları yaparak bir önceki paragrafta ifade ettiğimiz şekliyle konuyu bağladıktan sonra *el-Fevâid*'inde ele aldığı kırâat ilmine ilişkin bilgileri sonlandırır. Onun din ilimleri ile ilgili olarak ele aldığı bir sonraki (üçüncü) ilim hadis ilmidir. Anlaşılan odur ki, Şirvanî kırâat ilmine dini ilimler içinde, tefsir ve hadis ilmi arasında yer vermekle onu dini ilimlerin en önemlilerinden biri saymaktadır. Bize göre bunun nedeni ise onun tefsire en yakın ilim olmasıdır.

⁵⁴ Ferd-i münteşir, gayr-i muayyen (belirsiz) ferttir. Bkz. Muhammed Ali b. Ali Tehânevî, *Keşşâfu Istılâhâtî'l-Fünûn* (Kalkuta, t.y.), II: 1267 Belirsiz bir fert olması yönüyle ferd-i münteşirin nekire ile bir benzerliği vardır. Ferd-i münteşir, bu şekilde tanımlandığında usulcülerin mukayyedin karşılığında kullandıkları mutlak'a karşılık gelir. Mutlak bir ifade, cinsin kapsamına giren her bir ferdi belirsiz olarak ifade eder. Bunun cinsin tamamını ifade eden umum lafızların ifade ettiği istiğrak (lafzın cinsin kapsamına giren bütün fertleri aynı anda ifade etmesi) anlamından farkı, şudur: Umum lafızlar, kapsamına giren fertler açısından istiğrak anlamını bir ve aynı yönden ifade eder. Bunun sonucunda cinsin kapsamına giren fertlerin tamamı, aynı lafız ile aynı anda ifade edilmiş olur. Mutlak lafız ise cinsin kapsamına giren her bir ferdi, bedel yoluyla ifade etmeye elverişlidir. Ancak lafız açısından böyle olmakla birlikte umundan farklı olarak kasıt açısından fertlerin sadece birini ifade eder. Ferd-i münteşirin, mahiyet veya tabiat olarak ifade edilen şey ile aynı olup olmadığı konusunda farklı değerlendirmeler mevcuttur. Bu konuda ayrıntılı bilgi için Bkz. Tehânevî, *Keşşâfu Istılâhâtî'l-Fünûn*, II: 1267 “mutlak” md.

⁵⁵ Müellifin bu izahı bazı tasarruflarla ve eklemelerle Molla Fenârî (ö. 834/1431)'den alınmıştır. Bkz. Şemseddin Muhammed bin Hazma bin Muhammed Molla Fenârî, *Füsûlü'l-Bedâi' fi Usûli's-Şerâi'* (İstanbul: Matbaatü Şeyh Yahya Efendi, 1289), II: 71.

⁵⁶ Şirvanî'nin dil ile yaptığı açıklamalar burada uzayıp gider. Ancak biz dille yaptığı açıklamalara bir örnek olması bakımından naklettiğimiz için bu kadarıyla yetiniyoruz. Şirvanî, *el-Fevaid*, *Süleymaniye Ktp.*, vr. 11a; Şirvanî, *el-Fevaid*, *Raşit Ef. Ktp.*, vr. 18a.

⁵⁷ Şirvanî, *el-Fevaid*, *Süleymaniye Ktp.*, vr. 11a; Şirvanî, *el-Fevaid*, *Raşit Ef. Ktp.*, vr. 17a-17b.

⁵⁸ Molla Fenârî, *Füsûlü'l-Bedâi' fi Usûli's-Şerâi'*, II: 71.

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

Kırâatlerin ihtilafının kaynağına ilişkin bunca açıklamaya girmesine rağmen Şirvanî kırâat ilminin diğer meselelerine çok detaylı değinmemiştir. Burada kırâat ilminin problemleri ile ilgili olarak onun en fazla yer verdiği konu *yedi harf* meselesi olarak gözükmektedir. Örneğin kırâatlerin bize nasıl ulaştığına ilişkin olarak, genel ifadelerle de olsa birkaç cümle sarf edebilirdi. Söz gelimi Hz. Peygamber tarafından son *arzada* net bir şekilde okunmuş ve dinlenilmiş olan Kur'ân vahiylerinin Mushaf lar vasıtasıyla bizlere kadar mütevatır olarak geldiği itiraz götürmeyen bir kabuldür.⁵⁹ Yine mütevatırlık meselesine bir iki cümle ile vurgu yapmasına rağmen net bir yargıya varmamıştır. Oysa bu konuda söz söyleyen âlimlerin çoğu, telaffuz ve edâ özelliklerinin mütevatır olmadığı görüşündedirler.⁶⁰ Şirvanî'nin mütevatırlık konusundaki fikri net değildir. Yine Şirvanî dille ilgili açıklamalara varıncaya kadar yedi harf meselesini incelemesine rağmen kırâat ilminin diğer meselelerine ya kısmen değinmiş ya da bazılarını hiç dikkate almamıştır.

SONUÇ

Bir yazma eser olan *el-Fevâidü'l-Hâkâniyye*, Şirvanî'nin ilimler tasnifine ilişkin olarak 17. yüzyılda kaleme aldığı önemli bir eserdir. Bu eserde ele alınan ilimler ve bunlara ilişkin açıklamalar o dönemin ilimleri sınıflandırma ve bunları algılama biçimi hakkında bir fikir vermesi bakımından değerlidir.

Kırâatlerin ilimler tasnifindeki yeri bu alanda yazılan eserlerde olduğu gibi Şirvanî'nin *el-Fevâid*'inde de ele alınmıştır. Şirvanî genel itibarıyla bir tanımın o ilmin konusu ve gayesini birlikte içermesi gerektiği kanaatinde dir. Bu nedenle eserinde yer verdiği ilimleri tanımlarken bu iki meseleyi dikkate almıştır. Kırâat ilmine ilişkin yaptığı tanımda da bu ilkesini gözettiği tespit edilmiştir.

Bu eserde Şirvanî kırâat ilmine ilişkin olarak bu ilmin tanımı, bu tanım içinde konusu gayesi ve ardından faydası gibi hususları ele almıştır. Yine o, kırâatlerin sahih, mütevatır ve şâz oluşlarına kısaca değinmiştir. Ayrıca bu ilmin kaynağına ilişkin olarak da özellikle yedi harf meselesine ilişkin detaylı sayılabilecek açıklamalara girmiştir.

Şirvanî'nin eserinde kırâat ilmine yer vermesinde konuyu ele alış biçimiyle alakalı olarak en başarılı yönü bu ilmin tanımını kapsamlı bir biçimde vermesi ve konusu ile gayesini içeren tanımdan sonra bu ilmin faydasından da bahsetmesidir.

Kırâat ilminin kaynağını sadece yedi harfe bağlamış gibi görünen Şirvanî bunun tümüyle de böyle algılanmaması için bu konudaki bazı nakillere yer vererek yedi harfin yedi imamın kırâati olmadığını bunları ona tamamlayan on kırâatin de bu yedi harfe uygun olduğunu ifade etmiştir. Ancak o, kırâatlerin sahih mütevatır ve şâz oluşu gibi konulara kısmen değinmiş olsa da bunlarla alakalı olarak yedi harf meselesinde olduğu gibi çok detaylı bilgiler vermemiştir.

Şirvanî kırâat ilmi ile alakalı olarak yukarıda bahsettiğimiz konulara eserinde yer vermiş olsa da bu ilmin (kırâat) tarihî seyri, eserlerin tedvini, kendi dönemine kadar en meşhur şahısları, kırâat tasavvurları, vakıf ibtida, rasmü'l-mushaf vb. konularına hiç değinmemiştir. Bu yönüyle eserinin mukaddimesinde söylediği “bizzat ilimlere ait konuları başka benzer

⁵⁹ Mehmet Ünal, *Kur'an'ın Anlaşılmasında Kırâat Farklılıklarının Rolü* (Ankara: Fecr Yayınları, 2005), 57-58.

⁶⁰ Muhammed b. Ferâmuraz Tarsûsî Molla Hüsrev, *Mir'âtü'l Usûl fi Şerh-i Mirkâtî'l Vusûl* (Şirket-i Sahhafiye-i Osmaniyye, 1321), 11 vd.

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

eserlerde bulunmayan şekilde ele aldım, bunları sadece basitçe vermekle yetinmeyip tahkik ve açıklamalara da girdim” şeklindeki ifadelerine göre bu durum bir eksiklik sayılabilir. Ancak *el-Fevâid*’in ilimler tasnifine dair bir eser olması göz önünde bulundurulursa bunlar eserin geneli için çok ciddi bir eksiklik sayılmayacaktır. Onun bir konuyu başka eserlerden de nakille çok detaylandırmasına karşılık olarak kırâat ilminin burada saydığımız bazı meselelerine hiç değinmemiş olmasının, konuyu ele alış biçimiyle alakalı olarak eleştiriye açık olduğunu söyleyebiliriz.

KAYNAKLAR

Ahmed Naîm, Babanzâde. *Tecrîd-i Sarih Mukaddimesi*. 8. Bs. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1985.

Altındaş, Ramazan. “Şirvanî, Sadreddinzade”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. İstanbul, 2010.

Bayraktutan, Osman. *Kıraatlerde Tevatür Olgusu*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi SBE, 2015.

Buhârî. *Sahîh, Fedâilu’l-Kur’an*. t.y.

Buladı, Kerim. “Klasik Tefsir Mukaddimelerinde Yedi Harf Meselesi ve Yorumları”. *Yakın Doğu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2/2 (Güz 2016): 113-139.

Cihan, Ahmet Kâmil. “Şirvanî’nin İlimlerin Tanımı ve Meseleleri İlgili Eseri: El-Fevaidu’l-Hakaniyye”. *The Journal of Academic Social Science Studies* VOLUME 6/issue 4 (Nisan 2013): 229-243.

Çelik, Ömer. *Muhammed Emin B. Sadreddin Şirazi’nin Hayatı ve Fetih suresi Tefsirinin Tahkiki*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1992.

Çetin, Abdurrahman. *Kur’ân-ı Kerîm’in İndirildiği Yedi Harf ve Kırâatlar*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2010.

Güney, Ahmet Faruk. *İbn Sina’dan Elmalılı’ya İhlas Suresi Felsefi Tefsir Geleneği*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008.

Hanbel, Ahmed b. *el-Müsned*. Beyrut, t.y.

İbn Atıyye. *el-Muharrerü’l-Vecîz fî Tefsîri’l-Kitâbi’l-’Azîz*. Muhammediye, 1395.

İbnü’l-Cezerî, Ebu’l-Hayr Muhammed b. Muhammed ed-Dimeşkî. *Müncidü’l-Mukriîn ve Mürşidü’t-Tâlibîn*. Kahire, 1350h.

İbnü’s-Salâh, Ebû Amr Osmân b. Abdirrahmân. *Mukaddime (Ma’rifetü Envâi Ulûmi’l-Hadîs)*. Suriye: Dâru’l-Fikr, 1986.

İsfahânî, Râğib. *el-Müfredât fî Ğarîbi’l-Kur’ân*. Beyrut: Dâru’l-Ma’rife, 2001.

Kâdî, Abdulfettâh Abdülğani. *el-Budûru’z-Zâhira fî’l-Kırâati’l-Aşri’l-Mütevâtira*. Mekke, 2002.

Kara, Ömer. “Râğib el-İsfahânî”. İstanbul, 2007.

Molla Fenârî, Şemseddin Muhammed bin Hazma bin Muhammed. *Füsûlü’l-Bedâi’ fî Usûli’ş-Şerâi’*. İstanbul: Matbaatü Şeyh Yahya Efendi, 1289.

Molla Hüsrev, Muhammed b. Ferâmurz Tarsûsî. *Mir’âtü’l Usûl fî Şerh-i Mirkâtî’l Vusûl*. Şirket-i Sahhafiye-i Osmaniyye, 1321.

Sindî, Abdulğafûr. *Safhâtün fî Ulûmi’l-Kırâat*. Mekke: Mektebü’l İmdâdiyye, 2012.

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

Suyûtî, Celâlüddîn Abdurrahman b. Ebî Bekir. *Tedribu'r-Râvî fî Şerhi Takribi'n-Nevevî*. II Cilt. Beyrut, 1979.

Şirvanî, Muhammed Emin. *el-Fevaidu'l-Hakaniyye fî Mevduâtî'l-Ulumi'l-Mütenevvia Raşit Efendi Nüshası*. Raşit Efendi Eski Eserler Kütüphanesi, 892.7: 181 vr. 600.

Şirvanî, Muhammed Emin. *el-Fevaidu'l-Hakaniyye fî Mevduâtî'l-Ulumi'l-Mütenevvia Süleymaniye Kütüphanesi Nüshası*. Amcazade, 321: 92 vr.

Taşköprizâde, Ahmed Efendi. *Mevdu'âtü'l-'Ulûm*. Trc. Kemalettin Muhammed Efendi. İstanbul, 1313.

Tehânevî, Muhammed Ali b. Ali. *Keşşâfu Istılâhâtî'l-Fünûn*. Kalkuta, t.y.

Ünal, Mehmet. *Kur'an'ın Anlaşılmasında Kırâat Farklılıklarının Rolü*. Ankara: Fecr Yayınları, 2005.

Yalın, Salih. “Şirvânî’de Ahlak ve Siyaset”. *Bilimname* XXIV/2013/1 (2013): 9-30.

Zemahşerî, Ebu'l-Kasım Muhammed b. Amr b. Ahmed Cârullah. *el-Keşşâf an Hakâiki Gavâmizi't-Tenzîl*. 3. Bs, 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-Arabî, 1407.

ENGELLİLERDE SPOR ORGANİZASYONLARININ SPOR EKONOMİSİNE KATKISI: KAYSERİ İLİ ÖRNEĞİ

THE CONTRIBUTION OF DISABLED SPORTS ORGANIZATIONS TO THE
SPORTS ECONOMY: KAYSERİ EXAMPLE

Dr. Öğr. Gör. Mustafa KAYA

Erciyes Üniversitesi, mkaya@erciyes.edu.tr

ÖZET

Spor ekonomisi bir yandan bilim olarak spor organizasyonlarının özellikliğini ve sonuçlarını tahmin etmeyi amaç edinirken, diğer taraftan da kuramsal tarafıyla hedefline en optimum açıdan nasıl ulaşacağına dair yaklaşımlar geliştirir. Engelli bireyler için, entegrasyon sağlama açısından birlikte çalışma yaparak spor yapabilme imkanlarına sahip olabilmek son derece önemlidir. Engelliler sporu ile engelliler, sosyal yaşama katılarak tüketici durumundan, üretici duruma geçerek ülke ekonomisine de katkı sağlayacağı gerçeği ortadadır. Bu sebeple engelli spor organizasyonlarıyla, engelli sporcuların spor yapma imkânlarının artırılması gerekmektedir.

Bu çalışmanın amacı; Kayseri’de yapılan engellilerde spor faaliyetlerinin, spor ekonomisine katkısı ne derece olduğunun ortaya konması amaçlanmıştır.

Araştırmanın evrenini, Kayseri ilindeki spor sektörleri, Örneklemi ise, Spor sektörü içerisinde yer alan Kamu kurum ve kuruluşları ile Özel sektör oluşturmaktadır. Kayseri’de engelliler sporunun ekonomik kalkınmaya olan rolünün tespit edilmesi amaçlanan bu araştırma; Tarama modelinde olup konu ile ilgili kaynaklar “dökümantasyon metodu” kullanılarak incelenmiş, Kayseri’de bulunan kamu kurum ve kuruluşlarının spora ayırdıkları bütçeler, sektöre ait tesislerin ekonomik yapıları, çalıştırdıkları personel sayıları, günlük ortalama olarak hizmet verdikleri insan sayıları ve genel olarak bu ilişkilendirmenin, Kayseri ekonomisine katkıları “retrospektif yöntem” ile değerlendirilmiştir.

Sonuç olarak engellilerin hayata entegrasyonu ve günlük yaşamlarını kolaylaştırmak için gerekli şartlar sağlanmalıdır. Bu kapsamda da engelli bireylere yönelik beden eğitimi ve spor etkinlikleri hakkında çalışmalar yapılmalı, engelli bireylerin sosyal ve sportif etkinliklere katılımları sürekli desteklenmelidir.

Özellikle Tuik gibi kurumların engelli bireylere yönelik istatistik verileri belirlenmeli ve belediyelerce bu verilere göre engelli sporcu kazanımının artırılması yoluna gidilmesi önerilmektedir. Engelli bireylerin spor yoluyla evlerden çıkarılarak, para kazanan, harcayan, vergi ödeyen bireyler olarak, spor ekonomisine de katkı sağlanmaları, onların da yaşamın içerisinde bizlerden farklı olmadan yaşamaları gerektiği göz önünde bulundurulmalıdır.

Anahtar kelimeler: Spor Ekonomisi, Spor organizasyonu, Engelliler

ABSTRACT

Sports economy, on the one hand, aims to predict the characteristics and results of the sports organizations as a science; it develops approaches concerning how to achieve the targets in the most appropriate way with its theoretical aspect on the other hand. For a disabled individual, it is very important to gain the habit of working together and sharing,

accordingly to have the opportunity of playing sports. The fact of that disabled individuals contribute the national economy by transforming from consumers to producers via participating in social life is obvious. For this reason, it is necessary to increase the opportunities to play sports for disabled athletes in disabled sports organizations.

This study aims to reveal the level of the contribution of disabled sports activities held in Kayseri to the sports economy.

The population of the research includes sports sectors in Kayseri, and the sample includes the state institutions an organizations and private sector in the sports sector. This study, which aims to determine the role of the disabled sports in the economic development, has been designed in the survey model and related resources have been studied by “documentation method.” The budgets of the state institutions and organizations in Kayseri for sports, the economic structures of the facilities of the sector, the number of staff, the number of people served and the contribution of this affiliation to Kayseri economics have been evaluated by the “retrospective method.”

As a conclusion, it has been determined that the states of the institutions in Kayseri that are in the sports sector, produce materials and service and receiving these service are “inadequate” as quantitatively and qualitatively. It can be stated that the economic characteristic of sports and its contribution to the economic development can be provided by the collaboration of disabled sports organizations and institutions.

Key words: Sports economics, Sports organization, Disabled

GİRİŞ

Günümüzde spor toplum hayatı içerisinde önemli bir yere sahiptir. Antik dönemden beri düzenlenen olimpiyatların ve diğer spor organizasyonlarının iletişim teknolojilerindeki gelişmeyle birlikte, günümüz de dünyanın her yerinde seyredilmesi, organizasyonlara katılan taraflar ve taraftarlar kadar şirketlerin de ilgisini çekmiştir.

Spor organizasyonları, spor yarışmaları ile sportif amaca yönelik her türlü spor faaliyetlerini içeren organize edebilen, yönetebilen, gerçekleştirilebilen planlı, programlı ve ciddi çalışmalar olduğu bir gerçektir. Bu organizasyonlarda sporcuların amacı, birinci olmak, şampiyon olmak, ödül kazanmak veya rekor kırmaktır. Bu organizasyonları düzenlemekteki amaç ise ülkeler, organizasyonlar sayesinde dış tanıtımlarını yapmak ve ekonomik ve sosyal kazançlar elde etmektir (Kılıçarslan, 2011).

Spor ekonomisi, denemeye olduğu gibi kuramsal da bir bilimdir. Bir bilim olarak sportif düzenlemelerin özelliklerini ve sonuçlarını öngörmeği amaçlarken, kuramsal yönüyle hedeflere en uygun açıdan nasıl ulaşabileceğine dair yaklaşımlar geliştirir. Spor ekonomisi, ekonomi bilimlerinin uygulamalı bir disiplindir ve spor bilimlerinin teori alanı ile spor ve iktisat arasındaki bağı araştırır (Cerrahoğlu, 2016).

Spor organizasyonları, dostlukların gelişmesinin yanı sıra aynı zamanda ülkeler arasında ekonomik anlaşmalar ve ticari alış verişleri de beraberinde geliştirmiştir. Öyle ki iktisadi, ticari ve teknolojik gelişmelerin insanlığa sunulmasında bir aracı olmuştur (Güçlü, 2001).

Sporun ekonomik gelişimini engellenmesinde geçmişte ekonomiden uzak bir yapıya sahip olan spor yapısı vardı. Spor eğitimini tamamlayanların tamamına yakını öğretmenler idi. Sportif hizmetler, üyelere özel küçük yapılardı. Amatörlük, dayanışma, gönüllülük geçerli değerlerdi. Sportif etkinliklerin düzenlenme tarzı ve organize sporun fahri sunulması

ekonominin modeline uygun değildi. Spor organizasyonlarının ticari olabilmesi sıkı izinlere bağlıydı. Çünkü spor, kendisini para kazanma dünyasından uzak görüyordu. Spor aracılığıyla para kazanmak ayıp sayılır ve sporda reklâmın her türlü çok sıkı denetim altına alınmıştı. Ekonomiye uzak durmaya özen gösteren benzer yaklaşımlar, sporun ekonomi açısından kullanılabilirliğini sınırlamaktaydı (Cerrahoğlu, 2016).

Spor, politika ve ekonomiyle sıkı bir ilişki içindedir. Çünkü Politika ve ekonomi, başarıdan yararlanırlar. Bu açılım spora demokratik sorumlulukta üzerine düşen görevleri yerine getirmesi için tanınmıştır. Ekonomi ve spor, çalışan halkın mutluluğunu tamamlamalıdır ve dengeli bir ilişkiyle çalışma yaşamının insanca yaşamasına katkıda bulunması beklenmektedir (Sarıkaya, 2006).

Kalkınma kavramı, "teknolojik, ekonomik ve sosyal yapıda köklü bir değişikliği de kapsayacak biçimde ekonominin üretim gücünün arttırılması ve ekonomik ve mali dış bağlantıların sürekli gelişmeleri kısıtlamayacak düzeye indirilmesi şeklinde tanımlanabilir" (Demirel, 1998).

Bugün, Batı'nın iki yüz yıllık gelişme sürecini ifade ederken kullandığımız "iktisadi kalkınma kavramının; Adam Smith'den II. Dünya Savaşı'na kadar geçen süre içinde, "maddi ilerleme" (material progress) olarak nitelendirildiğini görmekteyiz. Oysa, Smith anlam olarak bugünkü kullanıma yaklaşıp da yazılarında "iktisadi kalkınma" kavramını değil, "maddi ilerlemeyi kullanarak benzer bir olguyu ifade etmektedir. Benzer bir yaklaşımla ünlü kalkınma iktisatçısı Colin Clark da 1940 yılına gelindiğinde, iktisadi kalkınmayı konu alan, son derece önemli yapıtına; iktisadi ilerlemenin Koşulları" (The Conditions of Economic Progress) başlığını koymuştur (Yavilioglu, 2000).

İktisadi Kalkınmanın Amacı Belli başlı şu şekilde ele alınır.

Kişisel reel gelirleri arttırarak her türlü ihtiyaçları daha kolay gidermeye çalışmak, Yeni bir yatırım zihniyeti oluşturarak büyüme hızının yükselmesine rol oynamak, Ülkeye iktisadi bağımsızlık kazandırmak, Sanayileşmiş ve ileri ülkeler karşısında rekabet edebilecek güce ulaşmaya çalışmak, Daha fazla boş zaman ile insan ömrünü arttıran yeni bir hayat anlayışı getirmek, Toplumların uzun yıllardan beri kazandığı kültür değerlerini sürdürmek, Ülkelerarası ulaşım, haberleşme gibi hizmetlerden herkesin yararlanmasını sağlamak iktisadi kalkınmanın belli başlı amaçlarındandır. (Aytürk, 1971, Sarıkaya, 2006).

Günümüzde özürlü olan kişilerin toplumdaki yerlerini, özürlü olmayan kişiler ile birlikte aynı sırada alabilmeleri için sporun etkin bir araç olduğu bilinmektedir. Bu sebeple engelli sporcular her zamankinden daha fazla bir kabul görmekte ve sıklıkla spor müsabakalarında yer almaktadır. Engellilerin engel seviyelerine uygun sporlarla eğitilmelerinin fiziksel ve ruhsal durumlarına pozitif etki yapacağı ve fonksiyonel bağımsızlıklarını ve özgüvenlerini arttıracığı bilinmektedir.

Bu olumlu etkiler özürlü vatandaşlarımıza spor yapmaları için uygun ortamlar oluşturulmalıdır(Çınarlı ve Ersöz, 2010). Engelliler sporu ile engelliler, sosyal yaşama katılarak tüketici durumundan, üretici duruma geçerek ülke ekonomisine de katkı sağlayacağı gerçeği ortadır. Bu sebeple engelli spor organizasyonlarıyla, engelli sporcuların spor yapma imkânlarının artırılması gerekmektedir.

Bu çalışmanın amacı; Kayseri'de yapılan engellilerde spor faaliyetlerinin, spor ekonomisine katkısı ne derece olduğunun ortaya konması amaçlanmıştır.

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

MATERYAL ve METOT:

Bu çalışmada, Kayseri ilinde engellilerde Sporun ekonomik kalkınmaya katkısı araştırılmıştır.

Araştırmanın evrenini, kayseri ilindeki engellilerde spor sektörü oluştururken, Örneklemi ise, engellilerde spor sektörü içerisinde yer alan, Kamu kurum ve kuruluşları ile özel sektör oluşturmaktadır.

Kayseri İlinde engellilerde sporun ekonomik kalkınmaya olan etkisinin araştırması amaçlanan çalışmamızda tarama modeli şeklinde olup konu ile ilgili kaynaklar “dokümantasyon metodu” kullanılarak incelenmiştir.

İstatistiksel Analiz:

Kayseri’de bulunan kamu kurum ve kuruluşlarca engelliler sporuna ayrılan pay, çalıştırdıkları personel sayıları, gün içerisinde hizmet verilen insan sayısının Kayseri ekonomisine katkısı “retrospektif yöntem” ile değerlendirilmiştir. Araştırmacının belli bir noktadan geçmiş zamana doğru kohort deneklerini izlemesine ise retrospektif kohort çalışmaları denir (Çaparlar Özhan ve Dönmez, 2016).

Araştırmada verilerin toplanması aşamasında, Kayseri de ekonomik yapısıyla ilgili raporlar incelenerek spor sektörüne ait ekonomik veriler veri toplama araçları kullanılarak toplanmıştır. Değerlendirme sonucunda ortaya çıkan anlamlı veriler tablolar halinde gösterilmiştir.

BULGULAR:

Tablo1.Genel Nüfus Sayımına Göre Engelliler Nüfus Dağılımı: Kayseri İli İçin

Toplam Nüfus	1.376.722
Toplam Nüfus içerisinde Engellilerin Oranı	-
Okuma Yazma Bilen Engelli Oranı	-
İş Gücüne Katılım Engelli Oranı	-
Engellilerde İşsizlik Oranı	-

Kaynak: TÜİK

Yapılan araştırmalarda Tuik’in engellilerle ilgili istatistik verileri tutulmadığı bildirilmiştir.

Tablo 2. Kayseri Büyük Şehir Belediyesi Spor A.Ş. Engellilerde Spor Hizmetlerine Harcadığı Miktar

Spor Malzemelerine Harcadığı	yok
Lisans işlemlerine Harcadığı	yok
Kamp Masrafları	yok
Sporcu Maaşları	yok

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

Toplam	yok

Kaynak: Kayseri Spor AŞ.

Kayseri Spor AŞ Engellilere yönelik herhangi bir çalışma yapmadığını belirtmiştir.

Tablo 3. Kayseri Gençlik Spor İl Müdürlüğü Engellilerde Spor Hizmetlerine Harcadığı Miktar

Spor Malzemelerine Harcadığı	ücretsiz
Lisans işlemlerine Harcadığı	ücretsiz
Kamp Masrafları	ücretsiz
Sporcu Maaşları	Maaş ödenmiyor
Toplam	---

Kaynak: Kayseri Gençlik Spor İl Müdürlüğü

Tablo 3 e bakıldığında Gençlik spor il müdürlüğü Engellilere yönelik yaptığı faaliyetlerde ücret alınmadığı görülmektedir.

Tablo 4. Kayseri Büyük Şehir Belediyesi Spor A.Ş. de Çalışan Personel Sayıları

	ADET
Genel Müdür	1
Şirket Müdürü	1
İnsan Kaynakları Müdürü	1
Teknik İşler Müdürü	1
Satın alma Müdürü	1
Organizasyon Müdürü	1
Tesisler Müdürü	1
Spor Eğitmeni	77
Şöför	4
Danışma	33
Toplam	121

Kaynak: Kayseri Spor AŞ

Tablo 4 e göre sayısal veriler yukarıda belirtildiği gibidir.

Tablo 5. Kayseri'deki Spor Tesislerinin Ekonomik Yapıları ve Gün İçerisinde Hizmet Alan Engelli Sporcu Sayısı

Tesislerde Çalışan Personel Sayısı	95
Tesislerde Çalışan Engelli Personel Sayısı	4

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

Tesislerin Günlük Ortalama Kapasitesi	%80
Tesislerin Günlük Ortalama Kazançları	Gelir yok
Tesislerin Aylık Ortalama Giderleri	32 milyar
Bir Sezonda Tesise Gelen Engelli Sporcu Sayısı	182

Kaynak: Kayseri Gençlik Spor İl Müdürlüğü

Tablo 5 te görüldüğü gibi tesislerde çalışan 95 kişiden 4'ü engelli personel olup, bir sezonda tesise gelen engelli sporcu sayısı 182 olarak belirtilmiştir.

TARTIŞMA VE SONUÇ:

Dünya üzerinde spor endüstrisinin geliştiğini gösteren önemli unsurlardan biri, spor endüstrisi alanında 5 milyon kişinin istihdam edilmesidir. 2000 yılında sponsorluk için 25 milyar dolar harcamanın % 68'i spor alanında yapılmıştır (Argan ve Katırcı, 2002). Engelli bireylerinde spora katılımlarının sağlanması sonucu engelli sporcuların da bu istihdamlardan yararlanmasını sağlayarak iş gücüne verimli etkilerinden yararlanılmalıdır.

Sporun ekonomik etkilerini iki farklı açıdan değerlendirmek gerektirmektedir. Birincisi endüstrinin gelişmesi ve büyümesiyle üretilen mal ve hizmet sayısının artması ve ikincisi de istihdamda artışı sağlamak ve hedefin artan üretime bağlı olarak yükselmesidir.. Yeni tesisler, yeni istihdamlarla o bölgeye harcama akımı getirmesi dolaylı olarak ekonomik etkiler sağlayacağı bilimsel çalışmalarda belirtilmiştir. Engellilere yönelik yapılması gereken spor tesislerinin inşası sonucu, o bölgelerde engelli sporcuların hem ekonomik katkılar hem de bireysel pozitif katkılarla olumlu etkileyeceği düşünülmektedir. (Uslu ve Uslu, 2004).

Günümüzde spor yapılması devletlerin siyasal ve ekonomik örgütlenmesindeki yapılanmaya benzerlik göstermektedir. Bu çerçevede spor; ekonomi, finans, sağlık ve kamu güvenliği gibi politikanın da konusu olmaktadır (Elmas, 2002). Modern dünyanın ekonomik ve sosyal değişimleri spor örgütü ve organizasyonlarında da görülmektedir (Balcı, 1999).

Sporun ve ekonominin hızla gelişmesi spor ekonomisi kavramını sisteme dâhil etmiş ve spor yönetimine veya spor işletmeciliğine yönetsel açıdan yaklaşım geliştirmiştir. Ülkemizdeki en büyük sorunlardan birisi spor işletmelerindeki yapısal eksikliklerdir.

Spor işletmeleri yöneticileri, yönetimle ilgili yapacağı işleri yönetim fonksiyonları çerçevesinde yönetecekse; planlama aşamasında, örgütün amaçları bunlara giden yolları ve yöntemleri belirlemeli, örgütlenme fonksiyonu ile planlanmada belirlenen amaç ve hedefleri ulaşmada yol olacak fiziki ve beşeri unsurları sağlamayı bunların aralarındaki ilişkiler sistemini kurmalı, yönetme aşamasında artık örgütü fiili olarak harekete geçirmeli ve personeli motive ederek yönlendirebilmeli, koordinasyon hareketleri ile işletme içinde uyumlu bir çalışma ortamı yaratabilmeli, sonunda kontrol ederek ulaşılan sonuçlar ile işletmenin kurulma aşamasında planlamadaki amaç ve hedeflere kadar ulaşıldığını ölçülere uygunluğunu test ederek işletmenin gösterdiği ilerlemeyi sistemli bir şekilde gözden geçirmelidir (Çırka, 2016). Bu çalışmalar sırasında engelli rampalarından tutunda lavoba ve tuvaletlerini düş alınacak alanların engelli bireylerin de kullanacağı duruma getirmek, engelli bireylerin bu alanlardan daha fazla faydalanmasına neden olacaktır.

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

Sporu üretmek için gerekli olan malzemeleri ile Tenis raketi tellerinin tamiri, kulüplerin temizliği gibi çeşitli servis hizmetleri ile birlikte profesyonel sporcuları kullanarak farklı ürünlerin pazarlanması sağlanır (Terekli ve Katırcı, 2000). Engelli sporcuların bu gibi imkanlarıda kullanması ekonomik gelişmelere pozitif katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Sonuç olarak engellilerin hayata entegrasyonu ve günlük yaşamlarını kolaylaştırmak için gerekli şartlar sağlanmalıdır. Bu kapsamda da engelli bireylere yönelik beden eğitimi ve spor etkinlikleri hakkında çalışmalar yapılmalı, engelli bireylerin sosyal ve sportif etkinliklere katılımları sürekli desteklenmelidir.

Özellikle Tuik gibi kurumların engelli bireylere yönelik istatistik verileri belirlenmeli ve belediyelerce bu verilere göre engelli sporcu kazanımının artırılması yoluna gidilmesi önerilmektedir. Engelli Bireylerin spor yoluyla evlerden çıkarılarak, para kazanan, harcayan, vergi ödeyen bireyler olarak, spor ekonomisine de katkı sağlanmaları, onların da yaşamın içerisinde bizlerden farklı olmadan yaşamaları gerektiği göz önünde bulundurulmalıdır.

KAYNAKLAR:

- Argan,M. Katırcı,H. (2002). Spor pazarlaması, s. 12-13, Nobel Yayınları, Ankara
- Aytürk M. (1971). Kalkınma Kavramı, DPT Yayınları, 1971, s. 4.
- Balcı, V. (1999).Spor Etkinliklerinin Planlanması ve Yönetimi, s.5-7, Bağırhan Yayinevi, Ankara.
- Cerrahoğlu,N. (2016) Spor Ekonomisi Bilim Dalının Gelişim Analizi, Yönetim Bilimleri Dergisi / Journal of Administrative Sciences Cilt / Volume: 14, Sayı / N: 27, ss. / pp.: 309-329.
- Çaparlar Özhan C,Dönmez A. (2016).Bilimsel Araştırma Nedir, Nasıl Yapılır? Turk J Anaesthesiol Reanim; 44: 212-8 DOI: 10.5152/TJAR.2016.34711
- Çırka,S. (2016) Küreselleşme Çerçevesinde Türkiye’de Uygulanan Spor Ekonomisi Politikaları Üzerine Bir İnceleme, Yüksek Lisans Tezi ss. 127-128
- Çınarlı,S.,Ersöz,G, (2010), Engellilere Yönelik Spor Hizmetlerinin Gelişimi Açısından Sponsorluk ve Vergisel Düzenlemelere İlişkin Öneriler, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı 12 s.145
- Demirel, A.B, (1998), Elâzığ’da Sanayi, Sanayileşme Süreci; Gelişme Stratejileri ve Öneriler, ELESKAV, S. 15-35. Elâzığ
- Elmas, G. (2002) Küresellesme Sürecinde Bölgesel Dengesizlikler, Nobel Yayın-Dağıtım, s.5
- Güçlü, M. (2001) Olimpiyat Oyunları Ve Spor Sponsorluğu, Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, Cilt 21,Sayı 3, ss.226-232
- Kılıçarslan, N. (2008) Spor Turizmi ve Uluslar Arası Spor Organizasyonların Turizme Etkisi, 2011 Erzurum Üniversitesi, Kış Oyunları, Uzmanlık Tezi, Ankara, Mayıs, s.s17-80
- Sarıkaya, M. (2006). Elâzığ İlinde Sporun Ekonomik Kalkınmaya Katkısı, Sağlık Bilimleri Enstitüsü Beden Eğitimi Ve Spor Anabilim Dalı Elâzığ.
- Terekli,M.S.,Katırcı,H,(2000), Sporda Çağdas Pazarlama Anlayışı, 1.Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Kongresi,Cilt:2, s.410-417.
- Uslu, N.Ç., Uslu, A.(2004), Degisen Dünyada Spor Endüstrisinin Gelisimi ve Spor Endüstrisinin Ekonomik Etkileri, The 10.Uchper.sd.Europe, Congress, November, 17-20, kemer Antalya.

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

Yavilioğlu, C. (2000), Ekonomik Kalkınma ve Motivasyon ilişkisi, Cumhuriyet Üniversitesi, İ.İ.B.F. İktisat Bölümü, C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt 2, Sayı

**THE ACQUISITION OF REAL ESTATE BY FOREIGNER NATURAL PERSONS IN
TURKISH LAW**

Dr. Öğr. Üyesi Cemil GÜNER

Selçuk Üniversitesi, cguner@selcuk.edu.tr

ABSTRACT

It has recently been appeared that there is a serious increase in the acquisition of real estate by foreigner natural persons in Turkey. Many foreigner natural persons want to buy real estate in Turkey in recent years. So, a considerable amount of real estates have been acquired by foreigners in Turkey. But, as in every country, there are some prohibitions and limitations related to the acquisition of real estate by foreigners. Turkish law has some regulations with respect to the property right of foreigners too. All of these issues are ordered by the Property Code and the other connected codes in Turkish foreigners law. This paper aims to be a guide in order to give general and practical information with respect to the conditions in the acquisition of real estate by foreigner natural persons in Turkey. In this context, conditions, prohibitions and limitations related to the acquisition of real estate by foreigner natural persons will be explained by the Property Code and the other legal regulations in Turkish law. Besides, the reports by the Land Registry Office with respect to the acquisition of real estate by foreigner natural persons will be signalized. These reports show the importance of this issue. Because the number of application about the acquisition of real estate of foreigner natural persons is day to day increasing in all the areas of Turkey.

Keywords: Foreigner Naturel Persons, Property, Real Estate, Acquisition of Real Estate

1) Introduction

Every sovereign state has a power of disposition which is used freely in their country. These states can accept different statutes between the foreigners and citizens with respect to their fundamental rights and freedoms. In this concept, the states can determine and restrict the right of acquisition of real estate by foreigners.

All the states determine some prohibitions and limitations on the property right¹. The legal ground of these prohibitions and limitations is to protect the national unity and territorial integrity, political argument, geographical position, economic argument, culturel arguments². For this reason, the Turkish legislator accepts some limitations and prohibitions on this right. In this concept, foreigner naturel persons can't acquire the real estate in the military zone in Turkey. Besides, there is a maximum amount on the acquisition of real estate. Accordingly, foreigner naturel persons can't acquire the real estate more than 30 hectare (300.000 meter square). And, the President of the Republic of Turkey has a right to determine which state's citizens can acquire the real estate in Turkey.

It has recently been appeared that there is a serious increase in the acquisition of real estate by foreigner natural persons in Turkey. Many foreigner natural persons want to buy real

¹ Tekinalp, Gülören: Türk Yabancılar Hukuku, İstanbul 2003, p. 216.

² Sargın, Fügen: Yabancı Gerçek Kişilerin Türkiye'de Taşınmaz Mal Edinmeleri ve Sınırlı Ayni Haklardan Yararlanmaları, Ankara 1997, p. 9.

estate in Turkey in recent years. So, a considerable amount of real estates have been acquired by foreigners in Turkey.

The foreigners have acquired in every area of Turkey. Statistically, the number of total foreigner property is 629.585 in Turkey three weeks ago³. In the first seven months of 2018, foreigners acquired 14.674 house. But this number was 11.321 in the first seven months of last year.

The foreigners have acquired in every area of Turkey. Statistically, İstanbul, Antalya, Bursa, Aydın and, Muğla cities ranked in the top as per the number of real estate that foreigners acquired in Turkey⁴.

2) The Acquisition Of Real Estate By Foreigner Natural Persons In Turkish Law

The property right is accepted in article 35/1 of the Turkish Constitution. Accordingly, everybody has the property and heritage rights. But these rights can be restrained by the codes for the public interest.

The Turkish Constitution generally grants the property right to both citizens and foreigners. As a rule, it can not be discriminated between citizens and foreigners. But article 16 of the Turkish Constitution has a rule on the fundamental right and freedom of foreigners. For this reason, this rule effects the acquisition of real estate by foreigner naturel persons. According to article 16, the fundemental right and freedom of foreigners can be restrained by the codes. Besides, these limitations and prohibitions must be proper to the international law⁵. All the regulations that restrain the property right of foreigners can be formulated by the codes that is conform with international law.

The Turkish Civil Code has no regulation with respect to the acquisition of real estate by foreigners. It only contains general provisions of the property right. Besides, article 683 of the Turkish Civil Code implies that everybody who possess anything can use, benefit, dispose of that at will within the law. This means that everbody contains both citizens and foreigners⁶. Namely, foreigners have property right like Turkish citizens. But there are some limitations and prohibitions on the property right of foreigners. For this reason, these provisions will be taken into account by the Land Registry Office when foreigners acquire a real estate in Turkey⁷.

Besides, The Property Code is the basic regulation in connected with the acquisition of real estate. In this context, the Property Code regulates requirements of the acquisition of real estate by the foreigners in Turkey too. The Property Code has entered into force in 1934⁸. Turkish legislator modified some revision as regards in this code up until now. According to

³ See for the statistic <http://www.tkgm.gov.tr> (30.09.2018).

⁴ See for the statistic <http://www.tkgm.gov.tr> (28.09.2018).

⁵ Doğan, Vahit: Türk Yabancılar Hukuku, Ankara 2017, p. 241.

⁶ Levi, Selim: Yabancıların Taşınmaz Mal Edinmeleri, İstanbul 2006, p. 71.

⁷ Özkan, Işıl: Yabancıların Türkiye’de Arazi İktisabı, Prof. Dr. Osman Fazıl Berki Armağanı, Ankara 1977, p. 686.

⁸ The foreigners could not acquire real estate till 1867. See for detail, Altuğ, Yılmaz: Yabancıların Arazi İktisabı Meselesi, İstanbul 1969, pp. 54-60 (Arazi). But the Safer Code was entered into force in 1867. This code accepted the property right of foreigners in Turkey. See for details, Şanlı, Cemal: Türkiye’deki Yabancı Dini, İlmî, Hayri Kurumların Hukukî Durumu ve Gayrimenkul İktisapları, Hıfzı Timur’un Anısına Armağan, İstanbul 1979, p. 864; Obut, Sait: Türk Hukukunda Yabancı Hakikî ve Hükmi Şahısların Aynı Haklardan İstifadesi, Ankara 1956, p. 63.

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

the first status of the code in 1934 foreigner naturel persons had right of acquisition real estate in Turkey without prejudice to the principle of mutuality and, code provisions which are restrictive (article 35). And, article 36 of the Property Code explained that if the Turkish Cabinet had not permitted, foreigner naturel persons could not acquire farm building and more than 30 hectare land. Also, according to article 87 of the Villiage Code, foreigner naturel persons could not acquire real property and land. Moreover the Military Forbidden Zones Code had a provision which did not permit to acquire real estate in the military forbidden zones⁹.

Some important revisions were modified in connection with the Property Code in 2003. According to article 35 of the Property Code which was modified foreigner naturel persons could acquire real estate in Turkey without prejudice to the principle of mutuality and, code provisions which were restrictive. In this context, naturel foreigner persons could acquire real estate only 30 hectare. But they could acquire more than 30 hectare with the permit of the Turkish Cabinet¹⁰. But this last revision of the Property Code was abolished by the Turkish Constitutional Court in 2005. In summary, the Constitutional Court adjudged that the authority of permit of the Cabinet with respect to foreigner naturel persons acquire more than 30 hectare was contrary to inalienable principle of the legislative authority. Besides, the Court adjudged that article 35 didn't contain about place of real estate, difference between land and building and, purpose and requirements of acquirement¹¹.

Whereon, the Turkish legislator accepted a new revision on the Property Code. According to article 35 of the Property Code, foreigner naturel persons could acquire real estate in Turkey without prejudice to the principle of mutuality and, code provisions which are restrictive. But they could only acquire real estates for using business place and home. These real estates must be registered in the application zoning plan and local zoning plan for these purpose too. Besides, foreigner naturel persons could acquire real estate total 2.5 hectare in Turkey. But the Turkish Cabinet could run up the amount of survey to 30 hectare. And, the Turkish Cabinet had a authority to determine the rate of acquisition real estate in the county but this rate couldn't exceed 0.5 per cent as per county and survey of these counties¹². Nonetheless last two provisions which are explained were abolished by the Turkish Constitutional Court in 2007. In summary, the Constitutional Court adjudged that the authority of permit of the Cabinet with respect to foreigner naturel persons acquire more than 30 hectare was contrary to the inalienable principle of the legislative authority.

The Property Code's provisions were modified again in 2008. According to this revision, foreigners could not acquire real estate in sensitive area or strategic place because of public interest and security (article 35/7). Watering, energy, agriculture, metal, protected area, private protected area, flora and fauna area, strategic place, and forbidden areas were placed out of bound to foreigner. These areas were determined by the Turkish Cabinet¹³.

⁹ Seviğ, Vedat Raşit: Türkiye'nin Yabancılar Hukuku, İstanbul 1981, pp. 130-136; Berki, Osman Fazıl: Devletler Hususi Hukuku, Tabiiyet ve Yabancılar Hukuku, Ankara 1963, pp. 205-206; Altuğ, Yılmaz: Yabancıların Hukuki Durumu, İstanbul 1968, pp. 257-258 (Yabancı).

¹⁰ Ekşi, Nuray: Yabancıların Türkiye'deki Taşınmaz Mallar Üzerindeki Hakları, İstanbul 2006, p. 7 (Taşınmaz); Tekinalp, p. 219.

¹¹ Aybay, Rona: Yabancılar Hukuku, İstanbul 2007, p. 206; Ekşi, Taşınmaz, pp. 18-22.

¹² Çiçekli, Bülent: Yabancılar Hukuku, Ankara 2007, p. 151.

¹³ Ekşi, Taşınmaz, p. 41.

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

The last revision in the Property Code was modified in 2012¹⁴. According to article 35/1 of the Property Code, naturel person citizens of foreign states who are determined by the Turkish Cabinet can acquire real estate in Turkey provided that abide to the code provisions which are restrictive. The Turkish Cabinet can determine which state's citizens acquire real estate in Turkey by the bilateral international relationship and the state interest. Foreigner natural persons can acquire maximum 30 hectare real estate. But the Turkish Cabinet can run up the amount of survey to 60 hectare. And, foreigner naturel persons can't acquire real estate more than per cent 10 of the survey of county which contains private property. According to article 35/3 of the Property Code, the Turkish Cabinet can determine, restrict, shut off or restrain the acquisition of real estate and surface lesase according as country, person, survey area, period, quantity, rate, kind, nature, survey and amount. According to article 35/4 of the Property Code, foreigners should submit the project in connection with they bought real estate which does not contain building for ratification to the the Ministry in two years. The starting and finishing date of this project is determined by the Ministry. According to article 35/6 of the Property Code, if the foreigners acquire real estate against to the Property Code, they should sell of them in two years. But if they don't, the Treasury sells of and pays the cost them.

It should be noted that, the Turkish Cabinet's authority that is in the Property Code was assigned to the President of the Republic of Turkey by the new Constitutional amendment.

3) The Conditions Of The Acquisition Of Real Estate By Foreigner Natural Persons In Turkish Law

a) In General

In Turkish law there is no private code on the foreigners law. So the Property Code regulates the conditions of the acquisition of real estate by foreigners in Turkey. Besides, both the Property Code and the Military Forbidden Zones and Security Zones Code, the Retaliatory Measure Code, the Private Schools Code have contain some limitations and prohibitions in connection with the acquisition of real estate by foreigner naturel persons¹⁵.

As mentioned above, the Property Code was modified in 2012. The aim of this revision is to ensure more convenience and to diminish restraining as regards the acquisition of real estate for foreigners in Turkey.

b) The Conditions Of Real Estate Acquisition

The Property Code which is basic regulation with respect to the acquisition of real estate by foreigners regulates some conditions. According to article 35/1 of the Property Code, naturel person citizens of foreigner states who are determined by the President of the Republic of Turkey can acquires real estate in Turkey provided that abide to the code provisions which are restrictive.

Accordingly, there are two main conditions. Firstly, only naturel person citizens of foreign states who are determined by the President of the Republic of Turkey can acquire real estate in Turkey. Secondly, foreigner natural persons can acquire real estate provided that abide to the code provisions which are restrictive.

¹⁴ See for this revision's legal ground <http://www2.tbmm.gov.tr/d24/1/1-0557.pdf> (28.09.2018).

¹⁵ See for details, Çelikel, Aysel/Öztekin Gelgel, Günseli: Yabancılar Hukuku, İstanbul 2012, p. 234; Doğan, p. 254-292; Ekşi, Nuray: Yabancılar ve Uluslararası Koruma Hukuku, İstanbul 2015, p. 297-304 (Yabancılar).

aa) Foreigner Naturel Persons Who Can Acquire Real Estate

According to article 35/1 of the Property Code, only naturel person citizens of foreign states who are determined by the President of the Republic of Turkey can acquire real estate in Turkey. The President of the Republic of Turkey can determine which state's citizens acquire real estate in Turkey by the bilateral international relationship and the state interest.

This condition is not the principle of mutuality¹⁶. The principle of mutuality was taken into account before the last revision in the Property Code was modified in 2012. According to this, foreigners were allowed to acquire real estate in Turkey if Turkish people were allowed to do the same in the foreigner's state¹⁷. But the principle of mutuality can not be taken into account now.

Accordingly, the President of the Republic of Turkey has a discretionary authority with respect to which state's citizens acquire real estate in Turkey. Nonetheless, the President of the Republic of Turkey uses this authority by the bilateral international relationship and the state interest. For this reason, the bilateral international relationship and the state interest are not ultimate requirement in this issue. On the contrary, these conditions are taken into account by the President of the Republic of Turkey, when the President of the Republic Of Turkey determines that which state's citizens acquire real estate in Turkey¹⁸.

bb) The Restrictive Provisions

According to article 35/1 of the Property Code, naturel person citizens of foreign states who are determined by the President of the Republic of Turkey can acquire real estate in Turkey provided that abide to the code provisions which are restrictive. In this context, both the Property Code and the Military Forbidden Zones and Security Zones Code, the Private Schools Code, the Retaliatory Measure Code have contain some limitations and prohibitions in connection with the acquisition of real estate by foreigner naturel persons.

aaa) The Property Code

The Property Code contains a survey restriction. According to article 35/1 of the Property Code, a foreigner natural person can acquire real estate maximum 30 hectare totally. As mentioned above that, foreigner naturel persons could acquire real estate maximum 2.5 hectare totally before the last revision in the Property Code was modified in 2012¹⁹. But this survey requirement was enlarged to 30 hectare. Moreover, the President of the Republic of Turkey can run up the amount of survey to 60 hectare. Besides, foreigner naturel persons can't acquire real estate more than per cent 10 of the survey of county which contains private property.

According to article 35/3 of the Property Code, the President of the Republic of Turkey can determine, restrict, shut off or restrain the acquisition of real estate and surface lesase according as country, person, survey area, period, quantity, rate, kind, nature, survey and amount.

¹⁶ See for principal of mutuality Özel, Sibel: Yabancıların Türkiye'de Taşınmaz Edinmeleri İçin Gerekli Olan Karşılıklılık Şartının Yargıtay Kararları Işığında Yorumu, Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni, 1997-1998, No. 1-2, p. 305 et seq.; Aybay, p. 209.

¹⁷ Çelikel/Gelgel, p. 231; Ekşi, Yabancılar, pp. 292-296.

¹⁸ See for the list of states, Doğan, p. 266-267.

¹⁹ Ekşi, p. 41.

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

The Property Code has the conditions with respect to the quality of real estate. According to article 35/4 of the Property Code, foreigners should submit the project in connection with they bought real estate which does not contain building for ratification to the Ministry in two years. The starting and finishing date of this project is determined by the Ministry. In this context, if foreigners buy real estate without building, they should submit the project which is related to they will evolve a plan in this real estate. Conversely, if foreigners buy the constructed real estate, it does not need this requirement. Accordingly, foreigner naturel persons could only buy real estate for using business place or home before the last revision in the Property Code was modified 2012²⁰. Thus, they couldn't buy real estate without building. For instance, they couldn't buy field or farm. But the last revision ensures more convenience and facilities as regards the acquisition of real estate for foreigners in Turkey.

According to article 35/6 of the Property Code, if the foreigners acquire real estate against to the Property Code, they should sell of them in two years. But if they don't sell of, the Treasury sells of and pays the cost them.

bbb) The Military Forbidden Zones and Security Zones Code

The Military Forbidden Zones and Security Zones Code has some restraining provisions which are related to the acquisition of real estate by foreigners in Turkey. Both the military forbidden zones and the security zones are designed or canceled by the decision of the President of the Republic of Turkey (article 2/1).

According to article 9(b), the property which is located in a military forbidden zone and a security zone can not be acquired by foreigners. Foreigners can't acquire real estate like citizens in the First Degree Military Forbidden Zone. All the real estates in this zone are taken private property for public using. Similarly, foreigners can't acquire real estate in the Second Degree Military Forbidden Zone too. All real estates of both citizens and foreigners in the Military Security Zones can be taken private property for public using. As a rule, foreigner naturel persons can acquire real estate in this zone. But the President of the Republic of Turkey can restrain acquisition of real estate in this zone²¹.

ccc) The Retaliatory Measure Code

Article 1 of the Retaliatory Measure Code has a important restriction with respect to the acquisition of real estate by foreigners. Accordingly, if a state restricts the property right of citizens by an administrative decision or an unusual action or an exceptional code, the President of the Republic of Turkey can decide to restrict and to confiscate the property right of that state's citizens in Turkey by way of retaliation²².

In fact, the competent authority restrained the property right of some state's citizens in past years based on the Retaliatory Measure Code. For instance, the Turkish Cabinet confiscated real estates of Syrian citizens in 1939, 1942, 1957, 1966 by the decrees²³. Besides, the Turkish Cabinet applied this retaliation to citizens of Bulgaria, Greece, Lebanon and Albania in past years²⁴.

²⁰ Ekşi, Taşınmaz, p. 40.

²¹ Sargın, p. 86 et seq.; Ekşi, Taşınmaz, p. 42 et seq.; Levi, p. 115 et seq.

²² Çelikel/Gelgel, p. 248.

²³ Ekşi, Taşınmaz, p. 44 et seq.

²⁴ Sargın, p. 147 et seq.

ddd) The Private Schools Code

This code contains some restrictive provisions with respect to the property right of foreigners. In summary, according to article 5 of the Private Schools Code, the land of private schools which were set up by foreigners can not be enlarged. But foreigners can redouble or renew the capacity of building which is on that land, student and equipment maximum one stage by the permit of the Ministry of Education.

Nonetheless, foreigners which set up these private schools can acquire a new land provided that the decision of the President of the Republic of Turkey. Similarly, foreigners which set up these private schools can redouble their capacity maximum five stage by the decision of the President of the Republic of Turkey too.

4) Conclusion

It has recently been appeared that there is a serious increase in the acquisition of real estate by foreigner natural persons in Turkey. Many foreigner natural persons want to buy real estate in Turkey in recent years. So, a considerable amount of real estates have been acquired by foreigners in Turkey. But, as in every country, there are some prohibitions and limitations related to the acquisition of real estate by foreigners.

The Turkish Constitution generally grants the property right to both citizens and foreigners. As a rule, it can not be discriminated between citizens and foreigners. But according to article 16, the fundamental right and freedom of foreigners can be restrained by a codes. And, these limitations and prohibitions must be proper to the international law

In Turkish law, there is no a private code on the foreigners law. So the Property Code regulates requirements of acquisition of real estate by foreigners in Turkey. Besides, both the Property Code and the Military Forbidden Zones and Security Zones Code, the Retaliatory Measure Code, the Private Schools Code have contain some limitations and prohibitions in connection with the acquisition of real estate by foreigner naturel persons.

References

- Altuğ, Yılmaz: Yabancıların Arazi İktisabı Meselesi, İstanbul 1969 (Arazi).
Altuğ, Yılmaz: Yabancıların Hukuki Durumu, İstanbul 1968 (Yabancı).
Aybay, Rona: Yabancılar Hukuku, İstanbul 2007.
Berki, Osman Fazıl: Devletler Hususi Hukuku, Tabiiyet ve Yabancılar Hukuku, Ankara 1963.
Çelikel, Aysel/Öztekin Gelgel, Günseli: Yabancılar Hukuku, İstanbul 2012.
Çiçekli, Bülent: Yabancılar Hukuku, Ankara 2007.
Doğan, Vahit: Türk Yabancılar Hukuku, Ankara 2017.
Ekşi, Nuray: Yabancıların Türkiye'deki Taşınmaz Mallar Üzerindeki Hakları, İstanbul 2006 (Taşınmaz).
Ekşi, Nuray: Yabancılar ve Uluslararası Koruma Hukuku, İstanbul 2015 (Yabancılar).
Levi, Selim: Yabancıların Taşınmaz Mal Edinmeleri, İstanbul 2006.
Obut, Sait: Türk Hukukunda Yabancı Hakiki ve Hükmi Şahısların Ayni Haklardan İstifadesi, Ankara 1956.

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

Özel, Sibel: Yabancıların Türkiye’de Taşınmaz Edinmeleri İçin Gerekli Olan Karşılıklılık Şartının Yargıtay Kararları Işığında Yorumu, Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni, 1997-1998, No. 1-2.

Özkan, Işıl: Yabancıların Türkiye’de Arazi İktisabı, Prof. Dr. Osman Fazıl Berki Armağanı, Ankara 1977.

Sargın, Fügen: Yabancı Gerçek Kişilerin Türkiye’de Taşınmaz Mal Edinmeleri ve Sınırlı Ayni Haklardan Yararlanmaları, Ankara 1997.

Seviğ, Vedat Raşit: Türkiye’nin Yabancılar Hukuku, İstanbul 1981.

Şanlı, Cemal: Türkiye’deki Yabancı Dini, İlmi, Hayri Kurumların Hukuki Durumu ve Gayrimenkul İktisapları, Hıfzı Timur’un Anısına Armağan, İstanbul 1979.

Tekinalp, Gülören: Türk Yabancılar Hukuku, İstanbul 2003.

<http://www.tkgm.gov.tr> (30.09.2018).

<http://www2.tbmm.gov.tr/d24/1/1-0557.pdf> (28.09.2018).

THE GENERAL WAY OF ACQUISITION OF TURKISH CITIZENSHIP BY DECISION OF THE COMPETENT AUTHORITY

Dr. Öğr. Üyesi Cemil GÜNER

Selçuk Üniversitesi, cguner@selcuk.edu.tr

ABSTRACT

Turkish citizenship is acquired by birth or after birth. In this context, Turkish citizenship shall be acquired after birth either by a decision of the competent authority or by using the right to choice. The Turkish legislator wants some conditions in this way of acquisition of Turkish citizenship. So a foreigner who wishes to acquire Turkish citizenship by the general way can acquire Turkish citizenship by a decision of the competent authority provided he/she fulfils all conditions laid down in Turkish Citizenship Code. Turkish Citizenship Code Article 11 regulates the general way of acquisition of Turkish citizenship by a decision of the competent authority. Foreigners who wish to acquire Turkish citizenship by the general way can acquire Turkish citizenship by a decision of the competent authority provided they fulfil all conditions laid down in Turkish Citizenship Code. However, fulfilment of the stipulated conditions doesn't grant foreigners an absolute right in the acquisition of Turkish citizenship. Because the legislator grants a discretionary authority to the competent authority in the general way of acquisition of Turkish citizenship. The general way of acquisition of Turkish citizenship is the way of the acquisition of Turkish citizenship by a decision of the competent authority. The decisions relating to the acquisition of Turkish citizenship shall become valid from the date of decision. Turkish citizen acquiring citizenship by this way is subject to the equal legal statute with Turkish citizen acquiring citizenship by birth. This article will examine requirements and effects of the general way of acquisition of Turkish citizenship by a decision of the competent authority.

Keywords: Citizenship, Turkish Citizenship, Acquisition of Turkish Citizenship

1) Introduction

According to Turkish Citizenship Code (Numbered 5901), Turkish citizenship is acquired by birth or after birth. Turkish citizenship shall be acquired after birth either by a decision of the competent authority or by using the right to choice. In the context of acquisition of Turkish citizenship by a decision of the competent authority, if foreigners wish to acquire Turkish citizenship, they should application.

The usual way of acquisition of Turkish citizenship after birth is the general way of acquisition of Turkish citizenship by a decision of the competent authority¹. Also there are some way for acquisition of Turkish citizenship by a decision of the competent authority too. These are the exceptional way of acquisition of Turkish citizenship, the re-acquisition of Turkish citizenship, the acquisition of Turkish citizenship by marriage, the acquisition of Turkish citizenship by adoption.

¹ Aybay, Rona / Özbek, Nimet: Vatandaşlık Hukuku, İstanbul 2015, p. 115; Doğan, Vahit: Türk Vatandaşlık Hukuku, Ankara 2017, p. 63.

The Turkish legislator wants some conditions in this way of acquisition of Turkish citizenship. So a foreigner who wishes to acquire Turkish citizenship by the general way can acquire Turkish citizenship by a decision of the competent authority provided he/she fulfils all conditions laid down in Turkish Citizenship Code. All lawful conditions in Turkish Citizenship Code should be fulfilled by an applicant. An applicant who wishes to acquire Turkish citizenship by the general way can acquire Turkish citizenship upon a decision of the competent authority, provided that he/she fulfils all conditions stipulated by Turkish Citizenship Code. However, fulfilling the conditions required doesn't grant an absolute right to the applicant to acquire Turkish citizenship. Because the legislator grants a discretionary authority to the competent authority in the general way of acquisition of Turkish citizenship².

2) The Requirements Of Generally Acquisition Of Turkish Citizenship By A Decision Of The Competent Authority

The general way of acquisition of Turkish citizenship by a decision of the competent authority is subject to the hard conditions compared to the other way of acquisition of Turkish citizenship by a decision of the competent authority³. Because some features of a foreigner attenuate this conditions in the other way of acquisition of Turkish citizenship by a decision of the competent authority⁴.

There are eight compulsory conditions based upon Turkish Citizenship Code Article 11/1. According to Turkish Citizenship Code Article 11/1, a foreigner who wishes to acquire Turkish citizenship should;

- be in the age of majority and has the capacity to act either according to his/her own national law or, if he/she is stateless, according to Turkish law,
- has been resident in Turkey without interruption for five years preceding the date of his/her application,
- verify his/her determination to settle down in Turkey with his/her manners,
- has no disease constituting an obstacle in respect of public health,
- be of good moral character,
- be able to speak a sufficient level of Turkish,
- has income or profession to provide for maintenance for himself/herself and his/her dependants in Turkey,
- has no quality constituting an obstacle in respect of national security and public order.

The Council of Ministers could have also wanted the additional condition before the change of Turkish Citizenship Code Article 11/2. In this context, the Council of Ministers had a discretionary authority⁵. According to Turkish Citizenship Code Article 11/2, a foreigner who wishes to acquire Turkish citizenship could have been required, in addition to the conditions aforementioned, to relinquish previous citizenship. But this condition was revoked

² Erdem, B. Bahadır: Türk Vatandaşlık Hukuku, İstanbul 2016, pp. 118-119; Güngör, Gülin: Tâbiyet Hukuku, Ankara 2015, p. 72; Nomer, Ergin: Türk Vatandaşlık Hukuku, İstanbul 2016, p. 76.

³ Güngör, p. 78.

⁴ Doğan, p. 64.

⁵ Tiryakioğlu, Bilgin: Yeni Türk Vatandaşlığı Kanunu'nun Eleştirel Analizi, Vatandaşlık, Göç, Mülteci ve Yabancılar Hukukundaki Güncel Gelişmeler, Uluslararası Sempozyum Bildirileri, 15-16 Mayıs 2009-Eskişehir, Türkiye Barolar Birliği Yayını, Ankara 2010, p. 34.

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

by the legislator on October 19th, 2017. So the competent authority can't want to relinquish previous citizenship in acceptance with this change of code now.

a) To Be In The Age Of Majority And Has The Capacity To Act

According to Turkish Citizenship Code Article 11/1-(a), a foreigner who wishes to acquire Turkish citizenship should be in the age of majority and has the capacity to act. This condition is determined either according to foreigner's own national law or, if he/she is stateless, according to Turkish law.

As can be seen, if a foreigner who wishes to acquire Turkish citizenship isn't in the age of majority, his/her application is rejected. Similarly, if a foreigner who wishes to acquire Turkish citizenship hasn't the capacity to act, his/her application is rejected too. For example, a child or a deranged can not apply for Turkish citizenship because of this condition⁶.

b) To Has Been Resident In Turkey

According to Turkish Citizenship Code Article 11/1-(b), a foreigner who wishes to acquire Turkish citizenship should has been resident in Turkey without interruption for five years preceding the date of his/her application. The resident condition is accepted a enough evidence in a foreigner wants to live in Turkey and adopts to Turkey and Turkish public⁷.

A foreigner who wishes to acquire Turkish citizenship should fulfil the time of residence that is five years at preceding the date of his/her application⁸.

The residence of foreigners in Turkey is regulated in Turkish Citizenship Code Article 15. According to this article, for a foreigner, the residence must refer to residing in Turkey in conformity with the Turkish laws. In this context, a foreigner should comply with Passport Code (Numbered 5682) and Code On Foreigners And International Protection (Numbered 6458). For this reason, if a foreigner enters into Turkey in accordance with Passport Code and resides in Turkey with a residence permit in accordance with Code On Foreigners And International Protection, he/she has a lawful residence in accordance with Turkish Citizenship Code Article 15⁹. Firstly, entry into Turkey should be through the border gates with a valid passport or travel document. So according to Passport Code Article 1 and Code On Foreigners And International Protection Article 5, foreigners should enter into Turkey through the border gates which are determined by the President of the Republic Of Turkey¹⁰. Secondly, according to Passport Code Article 2 and Code On Foreigners And International Protection Article 5 and 6/1, foreigners should submit their passport or travel document or documents to the officials at the time of entry into Turkey¹¹. Thirdly, according to Code On Foreigners And International Protection Article 11/1, foreigners wishing to stay in Turkey for up to ninety days shall obtain a visa that indicates the purpose of their visit from the consulates of the Republic of Turkey in their country of citizenship or legal stay. The period of stay in Turkey provided by the visa or visa exemption can't exceed ninety days within a

⁶ See for details, Doğan, p. 65; Erdem, p. 123; Güngör, p. 79; Nomer, p. 81.

⁷ Doğan, p. 66; Güngör, p. 81; Nomer, p. 81.

⁸ Güngör, p. 81.

⁹ Doğan, p. 67; Erdem, pp. 126-127.

¹⁰ Çelikel, Aysel/Öztekin Gelgel, Günseli: Yabancılar Hukuku, İstanbul 2015, p. 73; Çiçekli, Bülent: Yabancılar ve Mülteci Hukuku, Ankara 2016, p. 70; Doğan, Vahit: Türk Yabancılar Hukuku, Ankara 2017, p. 48 (Yabancılar); Ekşi, Nuray: Yabancılar ve Uluslararası Koruma Hukuku, İstanbul 2015, p. 73.

¹¹ Çelikel/Öztekin Gelgel, p. 73; Çiçekli, p. 70; Doğan, Yabancılar, p. 49; Ekşi, p. 74.

period of one hundred and eighty days¹². Lastly, according to Code On Foreigners And International Protection Article 7/1, foreigners must not be a person who shall be refused to enter into Turkey. Similarly, according to Code On Foreigners And International Protection Article 9, foreigners have no an entry ban to Turkey too¹³.

These four conditions need for entry into Turkey. But foreigners should also meet some additional conditions for legal residence that determining in Turkish Citizenship Code Article 15. Firstly, foreigners should abide by all restraints and bannes on residence places in Turkish foreigners law¹⁴. Secondly, as a rule, foreigners should get a residence permit¹⁵. According to Code On Foreigners And International Protection Article 19, foreigners who would stay in Turkey beyond the duration of a visa or a visa exemption or, in any case, longer than ninety days should obtain a residence permit. The residence permits in Code On Foreigners And International Protection Article 30 are listed. These are short-term residence permit, family residence permit, student residence permit, long-term residence permit, humanitarian residence permit and, victim of human trafficking residence permit. But if foreigners exempt from residence permit based upon Code On Foreigners And International Protection Article 20, they should not obtain it.

Accordingly, a foreigner who applies to acquire Turkish citizenship should has a valid residence permit. But only family residence permit and long-term residence permit are available for a valid residence permit¹⁶. Because Regulation of Turkish Citizenship Code Article 16/2-(c) determines that staying in Turkey with a temporary reason like education, asylum, touristy, company to a student child or cure does not meet this condition¹⁷.

The residence of a foreigner should be without interruption. According to Turkish Citizenship Code Article 11/1-(b), a foreigner who wishes to acquire Turkish citizenship should has been resident in Turkey without interruption for five years preceding the date of his/her application. But according to Turkish Citizenship Code Article 15, a foreigner may stay abroad without exceeding twelve months within the residence period required for the application. This period spent abroad shall be evaluated within the residence period foreseen. Certainly, if a foreigner stays abroad exceeding twelve months within the residence period required for the application, the residence period is broken off¹⁸. It should be noted that the period of months with respect to residence was six months before the change of Turkish Citizenship Code Article 15 on 19th October, 2017. But the legislator enlarged this period from six months to twelve months.

c) To Verify Determination To Settle Down In Turkey With The Manners

¹² Çelikel/Öztekin Gelgel, p. 79; Doğan, Yabancılar, p. 53; Ekşi, p. 82.

¹³ Doğan, Yabancılar, pp. 61-64.

¹⁴ Çiçekli, p. 92.

¹⁵ Doğan, Yabancılar, p. 82.

¹⁶ Doğan, p. 69. See for details, Güner, Cemil: Yetkili Makam Kararıyla Genel Yoldan Türk Vatandaşlığının Kazanılmasında Öğrenci Olmanın Etkisi, Yıldırım Beyazıt Hukuk Dergisi, 2016/2, p. 295-322.

¹⁷ Nomer, p. 82; Özbek Hadimoğlu, Nimet: Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu Tasarısında Yer Alan İkamet İzni Türleri ile Türk Vatandaşlığı Kanunu'nun Olağan Telsik Yoluyla Türk Vatandaşlığının Kazanılmasında Aranan İkamet Şartı Arasında İlişki, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, 2012, Vol. 102, p. 157, 166; Tanrıbilir, Feriha Bilge: Türk Vatandaşlığı Kanunu Tasarısının Vatandaşlığın Kazanılmasına İlişkin Hükümleri, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, 2008, Vol. 75, p. 37.

¹⁸ Doğan, p. 68; Erdem, p. 127; Güngör, p. 85; Nomer, p. 83.

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

According to Turkish Citizenship Code Article 11/1-(c), a foreigner who wishes to acquire Turkish citizenship should verify his/her determination to settle down in Turkey with his/her manners. The legislator doesn't list which manners meet this condition. But Regulation of Turkish Citizenship Code Article 15/1-(c) determines that to acquire a real estate in Turkey, to establish a business in Turkey, to make an investment in Turkey, to transport a business center to Turkey, to work with the valid work permit in Turkey, to marry with a Turkish citizenship, to apply for the Turkish citizenship by the family, to have a mother, a father, a brother, a sister or a child who is Turkish citizenship or to attend school in Turkey are presumptions that a foreigner who wishes to acquire Turkish citizenship can verify his/her determination to settle down in Turkey with his/her manners. These manners are a instance. For this reason a foreigner can prove an other manners too¹⁹.

d) To Has No Disease Constituting An Obstacle In Respect Of Public Health

According to Turkish Citizenship Code Article 11/1-(ç), a foreigner who wishes to acquire Turkish citizenship should has no disease constituting an obstacle in respect of public health. The legislator doesn't list which disease to constitute an obstacle in respect of public health. But Regulation of Turkish Citizenship Code Article 17/1-(e) determines that a foreigner should certify by the health certificate this condition. For instance, the competent authority can't stipulate the foreigners who have HIV (+) because of their disease²⁰.

e) To Be Of Good Moral Character

According to Turkish Citizenship Code Article 11/1-(d), a foreigner who wishes to acquire Turkish citizenship should be of good moral character. The legislator doesn't precisely lay down this condititon. But Regulation of Turkish Citizenship Code Article 15/1-(d) determines that a foreigner should inspire confidence to public and, not has a bad habit. The determination of whether foreigner who wishes to acquire Turkish citizenship fulfil this condition for application is made by the county police department. For instance, if a foreigner who applies for Turkish citizenship is a swindler, a smuggler, a hustler or a procurer, his/her application is rejected because of this condition²¹.

f) To Be Able To Speak A Sufficient Level Of Turkish

According to Turkish Citizenship Code Article 11/1-(e), a foreigner who wishes to acquire Turkish citizenship should be able to speak a sufficient level of Turkish. So a foreigner can speak and understand Turkish as making himself/herself understood. In fact, Regulation of Turkish Citizenship Code Article 15/1-(e) implies this too. The determination of whether foreigner who wishes to acquire Turkish citizenship fulfil this condition for application is made by the Citizenship Application Examination Commissions. In this context, the Citizenship Application Examination Commissions has an interview with the foreigner²².

g) To Has Income Or Profession To Provide For Maintenance For Himself/Herself And His/Her Dependants In Turkey

According to Turkish Citizenship Code Article 11/1-(f), a foreigner who wishes to acquire Turkish citizenship should has income or profession to provide for maintenance for

¹⁹ Aybay/Özbek, p. 118; Doğan, p. 71; Erdem, p. 129.

²⁰ Erdem, p. 130.

²¹ Aybay/Özbek, p. 119; Nomer, p. 85.

²² Doğan, p. 72; Erdem, p. 131; Güngör, p. 90; Tanrıbilir, p. 39.

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

himself/herself and his/her dependants like a couple, a child, a mother or a father in Turkey. In this context, the foreigner may has an income or a job. Thus the burden of foreigners is wished to decrease by this condition²³. For instance, a diploma, a pass-book, a title-deed can be used by foreigners for proving this condition²⁴.

h) To Has No Quality Constituting An Obstacle In Respect Of National Security And Public Order

According to Turkish Citizenship Code Article 11/1-(g), a foreigner who wishes to acquire Turkish citizenship should has no quality constituting an obstacle in respect of national security and public order. The legislator doesn't list which situations are contrary to national security and public order in Turkish Citizenship Code. But Regulation of Turkish Citizenship Code Article 72/5 determines some instance situations that are contrary to national security and public order. According to this article, spying, treason, emeute, weapon smuggling, narcotics smuggling, terrorism are a kind of situations that are contrary to national security and public order. The determination of whether foreigner who wishes to acquire Turkish citizenship fulfil this condition for application is made by the county police department²⁵.

3) The Procedure Of Application

According to Turkish Citizenship Code Article 37, the application regarding the acquisition of Turkish citizenship should be made directly to the Governorate of the province where a applicant resides or to the Diplomatic Representations abroad. The applications should be made individually or by a power of attorney for the use of this right. This application is made by the form brief²⁶.

The applicant board makes an advance canvass on the requirements after the application. If the applicant has not application conditions for the acquisition of Turkish citizenship in accordance with Turkish Citizenship Code Article 11, the citizenship application must be rejected. Nonetheless, if the applicant has all application conditions for the acquisition of Turkish citizenship, the citizenship file is prepared in the name of the applicant and submitted to the Police Department for investigation. After this investigation, the determination of whether or not the applicant is eligible to acquire citizenship in accordance with Turkish Citizenship Code Article 11, shall be made by the Citizenship Application Examination Commissions, which shall be established in provinces, for examination of the citizenship application. The Citizenship Application Examination Commissions has an interview with the applicant²⁷.

According to Turkish Citizenship Code Article 19, from among a foreigner who wishes to acquire Turkish citizenship, for those who fulfils the conditions required to apply a citizenship file is opened and sent to the Ministry. Those who are deemed appropriate following the examinations and inquiry launched by the Ministry acquire Turkish citizenship

²³ Erdem, p. 132; Nomer, p. 86; Tanrıbilir, p. 39.

²⁴ Aybay/Özbek, p. 121.

²⁵ Aybay/Özbek, p. 122; Doğan, pp. 74-75; Erdem, pp. 133-134; Güngör, pp. 91-92.

²⁶ Doğan, p. 113; Erdem, p. 181; Güngör, p. 127.

²⁷ Doğan, pp. 116-117; Erdem, pp. 181-183; Güngör, pp. 127-129.

upon the decision of the Ministry, those, whereas those whose applications are not deemed appropriate to acquire citizenship is rejected by the Ministry²⁸.

4) The Consequences Of Acquisition Of Turkish Citizenship

The general way of acquisition of Turkish citizenship is the way of the acquisition of Turkish citizenship by a decision of the competent authority. Likewise, it is the way of acquisition of Turkish citizenship after birth too. So the consequences of the acquisition of Turkish citizenship by a decision of the competent authority is valid for the general way of acquisition of Turkish citizenship too²⁹.

According to Turkish Citizenship Code Article 20/1, the decisions relating to the acquisition of Turkish citizenship shall become valid from the date of decision.

Turkish citizenship acquiring by the general way is absolute. For this reason, Turkish citizen acquiring citizenship by this way is subject to the equal legal statute with Turkish citizen acquiring citizenship by birth³⁰.

According to Turkish Citizenship Code Article 20/2, the acquisition of Turkish citizenship by a decision of the competent authority shall not affect the spouse's citizenship. If the spouse of the foreigner acquiring Turkish citizenship wants to acquire Turkish citizenship, he/she should separately apply.

The foreigner acquiring Turkish citizenship may has the children. In this context, whether or not the foreigner's children acquire Turkish citizenship is a problem. According to Turkish Citizenship Code Article 20/2, the child of the mother and the father who together acquire Turkish citizenship shall also acquire Turkish citizenship too. But the child whose guardianship belongs to their father or mother who acquired Turkish citizenship on the date of acquisition can acquire Turkish citizenship in case the other spouse gives consent. In case of disagreement of the spouse, action shall be taken upon the decision of judge in the country where the father or the mother is residing regularly.

According to Turkish Citizenship Code Article 20/3, the provisions of Article 11 shall apply to the children, who didn't acquire Turkish citizenship with their mother or the father on the date of her/his acquisition of Turkish citizenship, in case they apply for the acquisition of Turkish citizenship after they reach the age of majority.

The foreigner acquiring Turkish citizenship is not required to take Turkish name. So he/she may keeps his/her current foreign name³¹.

5) Conclusion

The usual way of acquisition of Turkish citizenship after birth is the general way of acquisition of Turkish citizenship by a decision of the competent authority. The general way of acquisition of Turkish citizenship by a decision of the competent authority is subject to the hard conditions compared to the other way of acquisition of Turkish citizenship by a decision of the competent authority.

²⁸ Erdem, p. 183.

²⁹ Nomer, p. 115.

³⁰ Doğan, p. 118.

³¹ Doğan, p. 121; Erdem, p. 190; Nomer, p. 117.

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

The Turkish legislator wants some conditions in this way of acquisition of Turkish citizenship. There are eight compulsory conditions based upon Turkish Citizenship Code Article 11/1. So a foreigner who wishes to acquire Turkish citizenship by general way may acquire Turkish citizenship by a decision of the competent authority provided he/she fulfils all conditions laid down in Turkish Citizenship Code. All lawful conditions in Turkish Citizenship Code should be fulfilled by the applicant. An applicant who wishes to acquire Turkish citizenship by general way may acquire Turkish citizenship upon a decision of the competent authority, provided that the foreigner fulfils all conditions stipulated by Turkish Citizenship Code. However, fulfilling the conditions required doesn't grant an absolute right to the applicant to acquire Turkish citizenship. Because the legislator grants a discretionary authority to the competent authority in the general way of acquisition of Turkish citizenship.

A foreigner who wishes to acquire Turkish citizenship should be in the age of majority and has the capacity to act either according to his/her own national law or, if he/she is stateless, according to Turkish law. Besides he/she should have been resident in Turkey without interruption for five years preceding the date of his/her application. He/she should also verify his/her determination to settle down in Turkey with his/her manners. And, he/she should have no disease constituting an obstacle in respect of public health too. In addition, he/she should be of good moral character and be able to speak a sufficient level of Turkish. He/she should have income or profession to provide for maintenance for himself/herself and his/her dependants in Turkey too. Lastly, he/she should have no quality constituting an obstacle in respect of national security and public order.

Turkish citizen acquiring citizenship by this way is subject to the equal legal statute with Turkish citizen acquiring citizenship by birth.

The acquisition of Turkish citizenship by a decision of the competent authority shall not affect the spouse's citizenship. The children of a mother and a father who together acquire Turkish citizenship shall also acquire Turkish citizenship. But the children whose guardianship belong to the father or mother who acquired Turkish citizenship on the date of acquisition can acquire Turkish citizenship in case the other spouse gives consent. In case of disagreement of the spouse, action shall be taken upon the decision of judge in the country where the father or mother is residing regularly.

References

- Aybay, Rona / Özbek, Nimet: Vatandaşlık Hukuku, İstanbul 2015.
Çelikel, Aysel / Öztekin Gelgel, Günseli: Yabancılar Hukuku, İstanbul 2015.
Çiçekli, Bülent: Yabancılar ve Mülteci Hukuku, Ankara 2016.
Doğan, Vahit: Türk Vatandaşlık Hukuku, Ankara 2017.
Doğan, Vahit: Türk Yabancılar Hukuku, Ankara 2017 (Yabancılar).
Ekşi, Nuray: Yabancılar ve Uluslararası Koruma Hukuku, İstanbul 2015.
Erdem, B. Bahadır: Türk Vatandaşlık Hukuku, İstanbul 2016.
Güner, Cemil: Yetkili Makam Kararıyla Genel Yoldan Türk Vatandaşlığının Kazanılmasında Öğrenci Olmanın Etkisi, Yıldırım Beyazıt Hukuk Dergisi, 2016/2, pp. 291-332.
Güngör, Gülin: Tâbiyet Hukuku, Ankara 2015.
Nomer, Ergin: Türk Vatandaşlık Hukuku, İstanbul 2016.

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

Özbek Hadimoğlu, Nimet: Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu Tasarısında Yer Alan İkamet İzni Türleri ile Türk Vatandaşlığı Kanunu'nun Olağan Telsik Yoluyla Türk Vatandaşlığının Kazanılmasında Aranılan İkamet Şartı Arasında İlişki, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, 2012, Vol. 102, pp. 149-172.

Tanrıbilir, Feriha Bilge: Türk Vatandaşlığı Kanunu Tasarısının Vatandaşlığın Kazanılmasına İlişkin Hükümleri, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, 2008, C. 75, pp. 27-62.

Tiryakioğlu, Bilgin: Yeni Türk Vatandaşlığı Kanunu'nun Eleştirel Analizi, Vatandaşlık, Göç, Mülteci ve Yabancılar Hukukundaki Güncel Gelişmeler, Uluslararası Sempozyum Bildirileri, 15-16 Mayıs 2009-Eskişehir, Türkiye Barolar Birliği Yayını, Ankara 2010, pp. 24-66.

Turkish Citizenship Code in English. Translation by. Karayiğit, Mustafa T. <http://eudo-citizenship.eu>

DÖNÜŞÜMCÜ LİDERLİĞİN İŞİN ANLAMLILIĞI ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

THE INFLUENCE OF TRANSFORMATIONAL LEADERSHIP ON MEANINGFUL WORK

Doç. Dr. Özgür DEMİRTAŞ

İnönü Üniversitesi İİBF, demirtasozgur@yahoo.com

Dr. Öğr. Üyesi Mustafa KARACA

Sakarya Üniversitesi İletişim Fak., mustafakaraca38@gmail.com

ÖZET

Örgütler çeşitli amaçları gerçekleştirmek için kurulmuş yapılanmalardır. Amaçların gerçekleştirilmesi sürecinde örgütün sahip olduğu kaynak ve imkanların tamamı katkı sağlamakla birlikte, sahip olduğu potansiyel ve özellikler nedeniyle insan kaynağı ön plana çıkmaktadır. İnsan kaynağı, lider ve takipçiler şeklinde sınıflandırılabilir. Lider, ortak amaçlar ve paylaşılan özlemler için mücadele etmek isteyen bireyleri harekete geçirme potansiyeline sahip olan kişidir. Çağdaş liderlik yaklaşımları içerisinde ise dönüşümcü liderlik en popüler paradigmalardan biridir. Bu kapsamda mevcut çalışmada dönüşümcü liderliğin işin anlamlılığı üzerindeki rolü araştırılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Liderlik, Dönüşümcü Lider, İşin Anlamlı Olması

ABSTRACT

Organizations are established to reach some specific goals. There are many inputs that effect the organizational effectiveness. In addition, with their important potential abilities and other capabilities, the human is also come to the front as an important input in this process. The human resources can be classified as leader and their followers. Leaders have some potential attributes that influence the followers in order to reach the shared goals and values in the organizations. Transformational leadership is a popular paradigm in the modern leadership literature. Thus, in this study we aimed to examine the relationship between transformational leadership and meaningful work.

Keywords: Leadership, Transformational Leader, Meaningful Work

GİRİŞ

Dönüşümcü liderlik, çalışanların örgütsel çıkarlar için bireysel çıkarlarından vazgeçmelerini ve çoğunluğun iyiliğini amaçlayan davranışlar sergilemelerini sağlayan bir liderlik tarzıdır (Effelsberg vd., 2014: 81). Yapılan uygulamalı çalışmalar, dönüşümcü liderliğin çok sayıda bireysel ve örgütsel çıktı üzerinde pozitif etkiye sahip olduğunu ortaya koymaktadır (Pradhan ve Pradhan, 2016: 2). Bütün bu araştırma bulgularına rağmen Ghadi, Fernando ve Caputi (2013: 532), dönüşümcü liderlerin takipçileri motive etme mekanizma ve sürecinin net olarak anlaşılabilmesi için daha fazla araştırılması gerektiğini belirtmişlerdir. Benzer şekilde Yukl (1999: 287), dönüşümcü liderlerin takipçileri nasıl etkilediği açıklayan arabuluculuk süreçleriyle ilgili belirsizlik olduğunu belirtmiş ve aracılık sürecine ışık tutacak çalışmalar yapılması gerektiğini vurgulamıştır. Literatürde dile getirilen bu gerekliliği karşılamak adında bu çalışma, dönüşümcü liderlik ile örgütsel vatandaşlık davranışı, etik

olmayan örgüt yanlısı davranışlar ve işle bütünleşme arasındaki ilişkide işi anlamlı bulmanın aracılık etkisini incelemek amacıyla kurgulanmıştır.

LİTERATÜR ARAŞTIRMASI

1970'lerin sonuna kadar liderlik yazınına yol-amaç teorisi, lider-üye etkileşim teorisi ve normatif karar teorisi gibi davranışsal teorilerin egemen olduğu, 1980'lerden bu yana ise dönüşümcü ve karizmatik liderlik kuramlarının ön plana çıktığı bilinmektedir (Yukl, 1999: 285). Geleneksel liderlik teorileri, rasyonel süreçler üzerine odaklanmışken, karizmatik ve dönüşümcü liderlik teorileri duygu ve değerler üzerine odaklanmıştır (Rukmani, Ramesh ve Jayakrishnan, 2010: 365). Dönüşümcü liderlik teorisi, birbirlerinin çıkarını gözetmek ve bir bütün olarak grubun/örgütün menfaatleri doğrultusundan hareket etmek için takipçilerde olumlu bir değişim yaratan liderlik tarzı olarak kabul edilir. Dönüşümcü liderlik kavramı, James MacGregor Burns tarafından 1978'de siyasal liderlerle ilgili tanımlayıcı araştırmasında ortaya atılmıştır. Ancak örgütsel davranış ve yönetim alanında yaygın kullanımı B. M. Bass ve J. B. Avalio'nun çalışmalarından sonra olmuştur (Odumeru ve Ogbonna, 2013: 356).

Karizmatik liderlik olarak da adlandırılan dönüşümcü liderlik (Aldoory ve Toth, 2004: 159), paylaşılan çaba, değerler ve vizyon bağlamında radikal değişikliğe tüm paydaş gruplarının katılımını ve bağlılığını kolektif olarak kanallı etme sürecidir (Hawkins, 2017: 17). Bu liderlik tarzının temel unsuru, takipçilerin gelişimine vurgu yapmasıdır. Dönüşümcü lider, bir yandan mevcut sorumluluklarını yerine getirme yetenekleri açısından tüm takipçilerin potansiyelini değerlendirirken, bir yandan da takipçilerin gelecekteki yetenek ve yükümlülüklerinin genişletilmesi için yapılması gerekenlerle ilgilenir (Dvir vd., 2002: 736). Bu anlamda dönüşümcü lider, astların norm ve değerlerini değiştirmeye ve onları kendi beklentilerinin ötesine ulaşabilecekleri konusunda motive etmeye odaklanır (Wang vd., 2017: 187). Bunu yaparken, yüksek ideallere ve ahlaki değerlere hitap eder, geleceğin vizyonunu şekillendirir ve bir güven ortamı inşa etmeye çalışır (Tucker ve Russell, 2004: 103).

Dönüşümcü lider, bir kişiyi büyüleyen ve harekete geçiren güç olarak ifade edilen karizmanın çevresindeki eşsiz niteliklerle ön plana çıkar (Aldoory ve Toth, 2004: 159). Dönüşümcü liderlik, çalışanların değerlerini ve isteklerini etkileyen, yüksek düzeydeki ihtiyaçlarını harekete geçiren, örgütsel çıkarlar uğruna kendi çıkarlarından vazgeçmeyi teşvik eden lider davranışları olarak tanımlanabilir (Bai vd., 2012: 217). Bir başka kaynakta dönüşümcü liderlik, takipçilerin örgütsel vizyonu tıpkı kendilerininmiş gibi sahiplenmelerini ve enerjilerini kolektif hedeflere ulaşmak için odaklamalarını sağlayan liderlik tarzı olarak tanımlanmaktadır (Moriano vd., 2014: 106). Dönüşümcü liderlik üzerine yapılmış tanımlamaların ortak noktası, örgütsel hedefler üzerine odaklanmayı vurgulamalarıdır. Dönüşümcü liderler, takipçileri örgütsel hedefler uğruna daha iyi performans göstermeleri için motive ederler. Ödüller ve övgüler, daha yüksek sonuçlar elde etmeye yönelik daha güçlü bir odaklanmayı teşvik etmek için kullanılır (Van Dierendonck vd., 2014: 545).

Dönüşümcü liderler, işi daha önemli ve anlamlı hale getirerek takipçilerin işlerini sıkıcı, sıradan ve monoton olarak algılamalarına engel olur ve onları amaçlara ulaşma konusunda motive ederler. Yaptıkları işi örgütsel vizyona katkı sağlayan ve önemli olarak algılayan takipçiler ise ekstra rol çabası sergilemeye başlarlar (Prahad ve Prahad, 2016: 2). Nitekim uygulamalı araştırma bulguları, dönüşümcü liderliğin araştırmanın değişkenlerinden işi anlamlı bulma (Arnold vd., 2007; Chen, Wang, & Lee, 2018; Pradhan & Pradhan, 2016),

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

örgütsel vatandaşlık davranışı (Carter, Mossholder, Feild, & Armenakis, 2014; Bottomley, Gould-Williams, & León-Cázares, 2016; Kim, 2014) ve işle bütünleşme (Kovjanic, Schuh, & Jonas, 2013; Tims, Bakker, & Xanthopoulou, 2011) üzerinde pozitif etkilerinin olduğunu ortaya koymuştur. Ancak dönüşümcü liderliğin etik olmayan örgüt yanlısı davranışlar üzerinde nasıl bir etki doğuracağı ilk bakışta net olarak söylenememektedir. Çünkü takipçiler için birer rol model olan dönüşümcü liderler, etik tutumların ve yüksek ahlaki standartların gelişmesine (Girma, 2016: 38) ve çoğunluğun iyiliğini amaçlayan davranışların sergilenmesine katkı sağlamaktadırlar (Effelsberg vd., 2014: 81). Konuya bu açıdan yaklaşıldığında, dönüşümcü liderliğin etik olmayan örgüt yanlısı davranışlar üzerinde negatif etki doğuracağı söylenebilir. Ancak, alan yazında yer alan dönüşümcü liderlik tanımlarının ortak noktasının örgütsel hedefler üzerine vurgu yapmaları olduğu görülmektedir (van Dierendonck vd., 2014: 545). Ek olarak, ‘çoğunluğun iyiliği’ ifadesiyle, örgütsel çıkarların ötesinde dış paydaşların beklentilerinin kastedilip edilmediğinin belirsizliğini koruduğu da söylenmektedir (Effelsberg vd., 2014: 81). Konuya bu açıdan yaklaşıldığında ise dönüşümcü liderliğin etik olmayan örgüt yanlısı davranışlar üzerinde pozitif yönlü etkiye sahip olacağı söylenebilir. Literatürde yer alan araştırma bulguları da bu bakış açısını doğrulamaktadır (Effelsberg, Solga, & Gurt, 2014; Effelsberg & Solga, 2015).

Bu kapsamda, mevcut çalışma ile aşağıdaki hipotez önerilmektedir.

Hipotez 1: Dönüşümcü liderliğin işin anlamlı bulunması üzerinde pozitif bir etkisi vardır

TARTIŞMA

Bu çalışmanın, dönüşümcü liderlik ile işin anlamlı bulunması arasındaki ilişkide ilk bakışta var olan belirsizliği giderici katkılar sunacağı umulmaktadır. Ayrıca, araştırma bulgularının, dönüşümcü liderliğin etkileri üzerine gerçekleştirilmiş sınırlı sayıda olan çalışmaları (Arnold vd., 2007: 193) bir nebze de olsa zenginleştireceği, dönüşümcü liderlerin takipçileri motive etme mekanizma ve sürecinin nasıl işlediğinin anlaşılabilmesi için ihtiyaç duyulan yeni araştırmalardan (Ghadi, Fernando & Caputi, 2010: 532) biri olacağı ve dönüşümcü liderlerin takipçileri nasıl etkilediğini açıklayan arabuluculuk süreçleriyle ilgili belirsizliğe (Yukl, 1999: 287; Ghadi vd., 2013: 533) ışık tutacağı söylenebilir.

KAYNAKÇA

Effelsberg, D., Solga, M., & Gurt, J. (2014). Transformational leadership and follower's unethical behavior for the benefit of the company: A two-study investigation. *Journal of Business Ethics*, 120(1), 81-93.

Effelsberg, D., & Solga, M. (2015). Transformational leaders' in-group versus out-group orientation: Testing the link between leaders' organizational identification, their willingness to engage in unethical pro-organizational behavior, and follower-perceived transformational leadership. *Journal of Business Ethics*, 126(4), 581-590.

Pradhan, S., & Pradhan, R. K. (2016). Transformational leadership and job outcomes: the mediating role of meaningful work. *Global Business Review*, 17(3S), 1-13.

Ghadi, M., Fernando, M. & Caputi, P. (2010). Transformational leadership, workplace engagement and the mediating influence of meaningful work: Building a conceptual

framework. Australian New Zealand Academy of Management Annual Conference (pp. 1-15). Adelaide: ANZAM.

Yukl, G. (1999). An evaluation of conceptual weaknesses in transformational and charismatic leadership theories. *The leadership quarterly*, 10(2), 285-305.

Rukmani, K., Ramesh, M., & Jayakrishnan, J. (2010). Effect of leadership styles on organizational effectiveness. *European Journal of Social Sciences*, 15(3), 365-369.

Odumeru, J. A., & Ogbonna, I. G. (2013). Transformational vs. transactional leadership theories: Evidence in literature. *International Review of Management and Business Research*, 2(2), 355-361.

Aldoory, L., & Toth, E. (2004). Leadership and gender in public relations: Perceived effectiveness of transformational and transactional leadership styles. *Journal of Public Relations Research*, 16(2), 157-183.

Hawkins, P. (2017). *Leadership team coaching: Developing collective transformational leadership*. 3rd edition. London: Kogan Page Publishers.

Dvir, T., Eden, D., Avolio, B. J., & Shamir, B. (2002). Impact of transformational leadership on follower development and performance: A field experiment. *Academy of management journal*, 45(4), 735-744.

Wang, H. J., Demerouti, E., & Le Blanc, P. (2017). Transformational leadership, adaptability, and job crafting: The moderating role of organizational identification. *Journal of Vocational Behavior*, 100, 185-195.

Tucker, B. A., & Russell, R. F. (2004). The influence of the transformational leader. *Journal of Leadership & Organizational Studies*, 10(4), 103-111.

Bai, Y., Li, P. P., & Xi, Y. (2012). The distinctive effects of dual-level leadership behaviors on employees' trust in leadership: An empirical study from China. *Asia Pacific Journal of Management*, 29(2), 213-237.

Moriano, J. A., Molero, F., Topa, G., & Mangin, J. P. L. (2014). The influence of transformational leadership and organizational identification on intrapreneurship. *International Entrepreneurship and Management Journal*, 10(1), 103-119.

Van Dierendonck, D., Stam, D., Boersma, P., De Windt, N., & Alkema, J. (2014). Same difference? Exploring the differential mechanisms linking servant leadership and transformational leadership to follower outcomes. *The Leadership Quarterly*, 25(3), 544-562.

Arnold, K. A., Turner, N., Barling, J., Kelloway, E. K., & McKee, M. C. (2007). Transformational leadership and psychological well-being: The mediating role of meaningful work. *Journal of occupational health psychology*, 12(3), 193.

Chen, S. J., Wang, M. J., & Lee, S. H. (2018). Transformational leadership and voice behaviors: The mediating effect of employee perceived meaningful work. *Personnel Review*, 47(3), 694-708.

Carter, M. Z., Mossholder, K. W., Feild, H. S., & Armenakis, A. A. (2014). Transformational leadership, interactional justice, and organizational citizenship behavior: The effects of racial and gender dissimilarity between supervisors and subordinates. *Group & Organization Management*, 39(6), 691-719.

Bottomley, P., Mostafa, A. M. S., Gould-Williams, J. S., & León-Cázares, F. (2016). The impact of transformational leadership on organizational citizenship behaviours: The contingent role of public service motivation. *British Journal of Management*, 27(2), 390-405.

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

Kim, H. (2014). Transformational leadership, organizational clan culture, organizational affective commitment, and organizational citizenship behavior: A case of South Korea's public sector. *Public Organization Review*, 14(3), 397-417.

Kovjanic, S., Schuh, S. C., & Jonas, K. (2013). Transformational leadership and performance: An experimental investigation of the mediating effects of basic needs satisfaction and work engagement. *Journal of Occupational and Organizational Psychology*, 86(4), 543-555.

Tims, M., Bakker, A. B., & Xanthopoulou, D. (2011). Do transformational leaders enhance their followers' daily work engagement?. *The Leadership Quarterly*, 22(1), 121-131.

Girma, S. (2016). The relationship between leadership style, job satisfaction and culture of the organization. *International Journal of Applied Research*, 2(4), 35-45.

**İLKOKUL ÖĞRENCİLERİNİN İNTERNET KULLANMA ALIŞKANLIKLARI:
ANKARA PINAR EĞİTİM KURUMLARI ÖRNEĞİ**

INTERNET USAGE HABITS OF PRIMARY SCHOOL STUDENTS: ANKARA PINAR
PRIMARY SCHOOL EXAMPLE

Dr. Öğr. Üyesi Gülsüm Gülnaz GÜLTEKİN

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, gulsumgulnaz@gmail.com

Araş. Gör. Kamile ELMASOĞLU

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, kamileelmasoglu@hotmail.com

Enes Bircan YILMAZER

Gazi Üniversitesi, ebyilmazer@gmail.com

ÖZET

Türkiye İstatistik Kurumu'nun 2017 yılında sunduğu verilere göre internet, 68 milyonu aşan kullanıcı sayısı ile gündelik yaşamın vazgeçilmez bir parçasına dönüşmüştür. İnternetin geniş kitleler tarafından kullanımının yaygınlaşması olumlu ve olumsuz pek çok sonuç doğurmaktadır. İnternet; iletişim, bilim ve teknoloji, eğitim ve öğretim, sağlık, güvenlik, eğlence, bankacılık ve e-ticaret gibi birçok alanda olumlu gelişmelere yol açarken; kişisel ve toplumsal güvenlik, özel hayatın korunması, gençlerin ve çocukların sağlıklı gelişme hakkı başta olmak üzere pek çok alanda önemli riskleri beraberinde getirmiştir. Bu kapsamda, konu özellikle çocuklar ve internet olduğunda, sahanın gözlemlenmesi ve risk faktörlerinin belirlenmesi kaçınılmaz hale gelmiştir. Çocukların zihinsel, ruhsal ve bedensel gelişimini doğrudan etkileyen çevresel faktörlerden biri de hiç kuşkusuz internettir. İnternetin çocuklar ve gençler üzerindeki olumsuz etkilerini ortadan kaldırmaya ya da azaltmaya yönelik ulusal ve uluslararası pek çok düzenleme yapılmıştır. Ayrıca, bu düzenlemelere esas olacak çeşitli ulusal ve uluslararası araştırmalar da mevcuttur. Araştırmalar, genel olarak, çocukların internet güvenliği, bilinçlendirilmesi ve internetle başa çıkma stratejilerine yönelik, farklı yaş gruplarından çocuklar, aileler, öğretmenler ve politika geliştiricilere yönelik girişimlerin her geçen gün daha da önem kazandığını ortaya koymaktadır. Bununla birlikte, çocukların internet kullanımıyla ilgili düzenlemelerin aileler ve okulların işbirliği olmadan başarılı olması mümkün görünmemektedir. İlkokul öğrencilerinin internet kullanma alışkanlıklarıyla ilgili mevcut bir durum analizi yapmayı hedefleyen bu çalışmada, Ankara'da faaliyet göstermekte olan Özel Pınar Eğitim Kurumları'na bağlı iki ayrı ilkokulda 09-10 yaş grubu çocuklarla gerçekleştirilen bir araştırmanın bulguları yer almaktadır. Araştırmanın genel amacı Türkiye'de çocukların internet kullanma alışkanlıklarına ışık tutmak, özel amacı ise Pınar Eğitim Kurumları'nda öğrenim görmekte olan çocukların internet profilini ortaya çıkararak internetin mevcut fırsatları ve tehditleri hakkında okul yönetimi ile ebeveynleri bilgilendirmektir. Araştırma, 2018 yılı Mayıs ayında, 236 öğrenci ile gerçekleştirilmiştir. Araştırma sürecinde 9'u açık ve 3'ü kapalı uçlu 12 (on iki) sorudan oluşan yarı yapılandırılmış bir araştırma formundan yararlanılmıştır. Araştırma formu, öğrencilere yüz yüze görüşme ve odak grup yöntemi ile uygulanmıştır. Öğrencilerin doldurduğu formlar frekans, yüzde ve

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

betimsel analiz yöntemleri kullanılarak incelenmiştir. Araştırma; genel olarak çocukların internet kullanım yerleri, sosyal medya hesapları, internette yaptıkları aktiviteler, internet ve güvenilir internet denildiğinde zihinlerinde ortaya çıkan çağrışımlar ve internette oynadıkları oyun türleri gibi konulara ilişkin genel bir değerlendirme sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: İnternet ve çocuk, güvenli internet, dijital oyunlar

ABSTRACT

According to the 2017 statistics of Turkish Statistical Institute, the internet has become an irrevocable part of the daily life with over 68 millions of users. The wide range of internet usage produces many consequences, both positive and negative. While it leads to many positive developments in the fields of communication, science and technology, education, health, security, entertainment, banking, and e-commerce; the internet also brings many risks particularly in terms of personal and social safety, conservation of privacy, and the right of healthy development of children and youth. Thus, the observation of the field and the identification of the risk factors have become inevitable, especially in cases of children and internet. An environmental factor that directly influences children's cognitive, mental, and physical development is undoubtedly the internet. Several national and international regulations have been made to diminish the negative effects of the internet on children and youth. Also, various national and international studies have been conducted that build the basis for these regulations. In general, these studies demonstrate the importance of interferences with children of different age groups, parents, teachers, and policy developers in terms of children's internet safety, awareness, and coping strategies. However, regulations about internet usage seem unlikely to succeed without the collaboration of parents and schools. This study, which aims to make a status quo analysis about primary school students' internet usage habits, includes the data of 9-10 years old children in two primary schools of Pınar Educational Institute regarding internet usage habits. The main purpose of the study is to illuminate the internet usage habits of Turkish children; and a side purpose is to reveal the internet usage profile of children who study in Pınar Primary Schools to inform parents and school management about the benefits and risks of internet. The study has been conducted in May 2018 with 236 students. A semi-structured research questionnaire that consists of 12 (twelve) questions (9 open-ended, 3 multiple-choice) was used in the data collection process. The questionnaire was given to students via face-to-face interviews or focus group method. The questionnaires that the students completed have been analyzed with frequency, percentage, and descriptive analyses. The study provides a general evaluation about children's internet usage locations, social media accounts, online activities, their evocations about internet and safe internet, and the types of games they play online.

Keywords: Internet and child, safe internet, digital games

1. Giriş

İletişim araştırmalarının başlıca konularından birisi, çocukların medyayı alımlama süreleri ve biçimleri üzerinedir. Medya ve çocuk ilişkisinin yeni dinamiklerinin analiz edebilmesi için, yeni iletişim teknolojilerinin gelişmesi ve genç kuşakların bu teknolojilere uyum sağlayabilme süreçlerinin incelenmesi önem taşımaktadır. Çocukların basılı kitle iletişim araçları ve televizyon karşısındaki konumlarına yönelik birçok araştırma mevcut

olmakla birlikte, yeni medya kullanımlarına yönelik çok az araştırma bulunmaktadır (Asrak Hasdemir, 2013: 447). RTÜK'ün tüm medya araçlarına yönelik olarak gerçekleştirdiği "Türkiye'de Çocukların Medya Kullanma Alışkanlıkları Araştırması"nda (2013: 16-17); çocukların iletişim araçlarına verdikleri önem derecesi ve kullanım süreleri sorgulanmış ve önemli kategorisi; "kitap/ gazete/ dergi" % 70.7, internet % 60.8, "bilgisayar/ tablet" % 48.6, "cep telefonu" % 45, "televizyon" % 40.5 şeklinde sıralanmıştır. Televizyon erkek öğrenciler arasında daha önemli görülürken, radyo ise, "kız" öğrenciler ile "lise" eğitim grubunda olanlar arasında daha önemli görülmektedir. Cep telefonunun önemli olma durumu, "erkek" ve "kız" öğrenciler için neredeyse aynıdır. Bilgisayar/ tablet, "erkek" öğrenciler ve gelir düzeyi yüksek olanlar tarafından daha önemli bulunmaktadır. İnternet ise, "erkek" öğrenciler için daha önemli konumdadır ve aynı şekilde gelirle doğru orantılı bir önem derecesine sahiptir. 1. Türkiye Çocuk ve Medya Stratejisi ve Uygulama Planı 2014-2018 Strateji Belgesi 1. Taslağı'nda belirtildiği üzere (2013: 22); ilgili araştırmalar göz gezdirildiğinde; çocukların televizyon, bilgisayar, cep telefonu, tablet bilgisayar, video oyunları, internet ve sosyal medya gibi ekran merkezli medya araç ve içeriklerine daha fazla ilgi gösterdikleri görülmektedir. Gelecekte teknolojik açıdan, dokunmatik ekrana dayalı mobil teknolojik cihazların daha fazla gelişeceği düşünülmektedir. Pier Cesare Rivoltella ve Hanna Rosin gibi kimi yazarlar; gelecek nesilleri, "ekran kuşağı" ve "dokunmatik- ekran kuşağı" olarak nitelermektedirler. Bu doğrultuda, çocuk ve medya ilişkisinin, medya yakınsamasında olduğu gibi, ekran odaklı düşünülmesi gerekmektedir.

Bu bağlamda, çocukların internetle olan riskli ilişkileri ve bu ilişkilerin boyutlarının ortaya konulması araştırmanın konusunu oluşturmaktadır. Araştırma kapsamında, Ankara Özel Pınar Eğitim Kurumları'nda 2018 yılı Mayıs ayında, 236 ilkökul öğrencisiyle yüz yüze görüşülerek, anket uygulaması ve odak grup görüşmeleri yoluyla veriler toplanmıştır. Araştırmanın hedefini; 3. ve 4. sınıflarda eğitim gören çocukların iletişim teknolojilerinin gelişmesiyle ivme kazanan yeni medya ortamlarına yönelik tutum ve pratiklerini, sosyal medya ağları ve dijital oyunlar özelinde incelemek oluşturmaktadır. Böylelikle temel amaç; *MEDYAK* projesi kapsamında ekibiyle birlikte benzer bir çalışmaya imza atan Asrak Hasdemir'in belirttiği gibi (2013: 446), geleneksel medyanın yanı sıra, çocukların yeni medyayı da kapsamına alacak biçimde iletişim araçlarından yararlanma amaç, stil ve yöntemlerini irdeleyerek, elde edilen sonuçlardan hareketle yapıcı eleştiriler ve öneriler sunmaktır. Bu doğrultuda araştırmada ilk olarak, "araştırmanın kavramsal çerçevesi" kapsamında, çocuklarda hızla yaygınlaşmaya başlayan internet kullanımına ilişkin genel bilgiler yer almaktadır. Ardından "araştırmanın bulguları ve değerlendirilmesi" kısmında, araştırma konusuyla ilgili olarak yürütülen çalışmaların bulguları ve yorumlanması bulunmaktadır.

2. Araştırmanın Kavramsal Çerçevesi

Günümüzde neredeyse kaçınılmaz bir gereklilik haline gelen internet kullanımı, ülkemizde başta çocuklar ve gençler olmak üzere, nüfusun büyük bir çoğunluğunu etkisi altına almaya başlamıştır. Özellikle teknolojik gelişmelerin çocuk ve ergenlerin ruh sağlığı üzerinde etkili olması, gerekli önlemlerin alınmasını zorunlu hale getirmiştir. Literatürde bu amaçla yapılmış çalışmaların ivme kazandığı görülmektedir. Ailelerin; çocukların ve ergenlerin daha iyi yetişmesi adına internet kullanımını eğitim amaçlı destekleseler bile, bu

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

konuda yeterince bilinçli olmadıkları görülmektedir (Cömert ve Kayıran, 2010: 168). Uluslar arası bir platforma dönüşen internet, yaydığı mesajlar aracılığıyla güdüleme anlayışını değiştirerek; örgütler ve bireylerin kişisel görüşlerini değiştirmeye başlamıştır. İnternetin ortaya çıkışı, tüm yaş aralığındaki kullanıcılar için sözlü araçları açıklayabilmek, kaynakları doğrulayabilmek ve web sitelerindeki sahte ya da nefrete dayalı mesajları ayırt edebilmek için çeşitli yeteneklere sahip olmayı gerektirmektedir (Jolls ve Thoman, 2018: 41).

İnternet; okuma, izleme, dinleme, oynama, iletişim ve etkileşim gibi çeşitli becerilerin ideal bir yolu olarak kabul edilmektedir. Ancak çevrimiçi paylaşılan bilgilerin doğrulukları tartışmalı bir konu olduğu için, internetin yeterince güvenilir olup olmadığı düşündürücü bir konudur. İnternetin herkese açık olduğu bir ortamda, özellikle çocukların hangi çevrimiçi bilginin doğruluğunu ölçmesi gerektiği oldukça risk taşımaktadır. Çünkü gelişigüzel herhangi bir bilgi, çocuğu şiddet ya da porno içeren bir internet sayfasına yönlendirebilir. Bu nedenle, çocukların ve ebeveynlerin internet erişimleri noktasında bilinçli ve kontrolcü olmaları gerekmektedir (Oktik, 2013: 305). Çocukların medyaya erişim ve ifade özgürlüğü kapsamında; hukuksal düzenlemeler ve etik kodlar üreten çeşitli ulusal, uluslar arası kurum, kuruluş, meslek örgütleri ve sektör temsilcileri bulunmaktadır. Konuya dikkat çekmek ve eylem planı hazırlamak amacıyla yürütülen tüm bu çalışmalar ile çocukların medyayla kuracakları sınırlı ilişkilerin etiksel bir çerçevede seyretmesi sağlanmaktadır (Avcı, 2013: 149). Örneğin UNİCEF (2007: 16); özellikle, 18 yaş altı kategoriye dâhil edilen çocukların fiziksel olarak yetişkinlere göre daha hassas varlıklar olduklarını; olumsuz mesajlar ve deneyimlere karşı daha duygusal tepkiler vereceklerinin tahmin edilmesi gerektiğini belirtmektedir. Çünkü fiziksel, zihinsel ve psikolojik istismarın; çocuklarda ömür boyu devam edecek hasarlara neden olabileceğinin altı çizilmektedir.

Benzer şekilde, Birleşmiş Milletlerin (BM) Çocuk Hakları Sözleşmesinin, 1. Türkiye Çocuk ve Medya Kongresi yayın dizisi, çocuk dostu uyarlamasında yer aldığı gibi (2013: 16); 'Madde 5'te çocuğun yeteneklerinin gelişiminde anne baba rehberliğinin önemine değinilmektedir. Aile çocuklara rehberlik etmek gibi temel bir sorumluluğa sahiptir. Çocuklar; yetenekleri geliştiği ve yaptıkları eylemlerin sonuçlarına ilişkin anlayışları arttığı ölçüde haklarını doğrudan kullanmaya başlayarak hayata geçirebilirler. Hükümetler de bu hakka saygı duymalıdır.

Çocukların ve ebeveynlerin medya ile olan ilişkileri zihinleri fazlasıyla meşgul etmektedir. Ancak bilhassa çocukların dikkati zamanla, televizyon gibi geleneksel medya araçlarından; internet, sosyal medya ve bilgisayar oyunları gibi yeni iletişim teknolojilerine kaymaya başlamıştır. Bu açıdan, çocukların yeni medya ile olan irtibatları yönetilmesi gereken önemli bir husus olarak karşımıza çıkmaktadır. Çünkü çocukların geleneksel ve yeni medyaya yönelik bilgi kaynakları ve erişimi hakkında eğitime, yardıma ve desteğe ihtiyaçları vardır. Sözgelimi, sosyal medyada karşılaşılan herhangi bir metnin hangi amaçla paylaşıldığı çocukların gerçeklerle mi yoksa çeşitli eğilimlerle mi karşı karşıya kaldığının tespiti açısından önem taşımaktadır (Ulusoy ve Bostancı, 2014: 560). Özellikle Instagram, Facebook ve Twitter gibi sosyal medya uygulamalarının özellikleri dikkate alındığında; sosyal medya ortamlarının ilgi çekici özellikleri aracılığıyla, bireyleri derinden etkilediği ve onların hayatlarının birer parçası olma konusunda etkili bir konuma geldiği görülmektedir. Bu durum, sosyal medyanın olumlu etkilerini yaymakla birlikte, birtakım problemlerin ortaya çıkmasına da neden olmaktadır. Sosyal medya bağımlılığı olarak ifade edilen fenomen bunlardan biri

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

olarak bilinmektedir (Güleç, 2018: 112). Bu nedenle, çocukların yaygın ve kontrolsüz bir biçimde kullandığı medya konusunda farkındalık geliştirilmesi önemli bir husus olarak karşımıza çıkmaktadır. Medya yazarlığı yoluyla, çocukların özellikle yeni medyayı kullanma noktasında, yasal yaş sınırları gözetilmeli ve bu konuyu kolaylaştırıcı eğitimlerin artırılması amaçlanmalıdır. Etkin bir sorumluluk bilinciyle hareket edilmesi, hem bilinçli yeni medya kullanımını, hem de medyaya katılım için söz hakkının pratiğe dökülmesini sağlamaktadır (Çakmak, 2013: 44).

10 Ekim 2017 tarihinde Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu'nun (BTK) düzenlediği Ankara'da gerçekleşen Uluslar arası Çocuk ve Bilgi Güvenliği Etkinlikleri Dijital Oyunlar Çalıştaylarının 3. Açılış Konuşmasında (2017a: 3); özellikle bilgi teknolojileri ile paralel bir şekilde artış gösteren dijital oyunların önemine değinilmiştir. Dijital oyunlar; zaman içinde gelişen kategorileri, grafik ara yüzleri, sinema filminin içindeymiş hissi yaratan teknolojisi ve özgün senaryolarıyla oyuncuların ilgisini çekmekte ve ihtiyaçlarını karşılamaktadır. Bu durum, dijital oyunların ekonomik bir güç kazanmasını, kültür endüstrisinin en değerli metalarından biri olmasını ve tüketicilere sınırsız sayıda deneyim sunmasını da beraberinde getirmiştir. Ankara Kalkınma Ajansı'nın "Dijital Oyun Sektörü Raporu"nda yer alan bilgilerden hareketle (2016: 9); yazılım ve yaratıcılığın yoğun olduğu bir endüstri alanında sınıflandırılan dijital oyun sektörü, oyun donanımı ve teknik altyapı gibi fiziksel unsurlar ile birçok farklı sektörü doğrudan ve dolaylı olarak etkilemektedir. Bu sektör, özellikle son yıllarda önemli bir büyüme oranı elde etmiş ve pazarın da büyümesi ile temel bazı değişkenlerin dönüşümünün önünü açmıştır. Bu kapsamda, oyunların donanımları çeşitlenmiş, oyuncu kitlesi genişlemiş, pazarlama ve satış kanalları da büyümüştür. Oyun geliştiriciler ve eko-sistem içinde yer alan diğer paydaş gruplar, büyük fırsatlar sunan bu sektörün tüm aktörlerini etkilemiştir.

BTK'nın 'Dijital Oyunlar İçin Çocuk ve Aile Rehberliği Çalıştayı Sonuç Raporu'nda belirtildiği gibi (2017b: 5-6); özellikle çocuklar, kişisel gelişimlerinde bu sektörün olumlu ve olumsuz yansımalarından oldukça sık etkilenmektedirler. Raporda; dijital oyun sektörünün etkilerinin yaş gruplarına göre değişiklik göstereceği, ailelerin bu konuda bilinçlendirilmeleri gerektiği ve bir yaşam biçimi haline gelmekte olan oyun bağımlılığı gibi hususlara dikkat çekilmiştir. Dijital oyunlar; çocukların çeşitli beceriler kazanmasında olumlu etkiler oluşturmalarının yanı sıra; örneğin bağımlılık, obezite, postür bozukluğu gibi tıbbi boyutlara varan fiziksel ve patolojik rahatsızlıklara yol açarak, uzun vadeli olumsuz etkilere neden olmaktadır. Benzer şekilde, BTK'nın Eğitimde Dijital Oyunlar Çalıştayı Sonuç Raporu'nda Uzmanların Tespitleri başlığı altında (2017c: 5); çocukların İnternet üzerinden oynadıkları dijital oyunlar nedeniyle; psikolojik, gelişimsel, kişisel bilgi güvenliği, aile ve sosyal hayat gibi birçok konuda risk altında olduğu ifade edilmektedir. Örneğin; 'Sanalika' isimli oyun hakkında çocukların sanal bir sosyal yaşamın içinde, birçok çocuğun cinsel istismarına uğradığı yönünde şikâyetler olduğu bilinmektedir. Çocuklar sanal bir ortamda; kazanma, kaybetme, ölme ve başarıma gibi farklı duyguları gözetimsiz bir şekilde tatmin etmeye çalışarak gerçek dünyadan kopma eğilimi göstermektedirler. Bu durum bağımlılık hissini güçlendirerek, sosyal hayattaki ilişkileri olumsuz yönde etkilemektedir.

Konuyla bağlantılı olarak; BTK'nın Dijital Dünyada Rekabet, e-Spor ve Topluluk Yönetimi Çalıştayı Sonuç Raporu "Dijital Oyunlar: İşlevi, Endüstrileşmesi, Ticari Modeller ve Rekabet" başlığı altında (2017d: 2); ülkemizde dijital oyunların niceliksel özellikleri

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

hakkında bilgiler yer almaktadır. Türkiye’de neredeyse 30 milyona yakın birey, çeşitli platformlar üzerinden dijital oyunlar oynamaktadır. Yıllık ortalama % 16 - 18 arasında artış gösteren yerel oyun endüstrisinin, yaklaşık olarak 700 milyon dolar büyüklüğünde olduğu söylenebilir. Ayrıca, Türkiye’de en az 7 milyon oyuncu elektronik spor ekosistemi içinde, hem oyuncu hem de izleyici rollerini paylaşmaktadır. Popüler oyun markalarının ürettiği rekabete dayalı içerikler; geniş kitleler tarafından tercih edilmekte, oynanmakta ve izlenmektedir. Dolayısı ile Türkiye İstatistik Kurumu’nun (TÜİK) "İstatistiklerle Çocuk" yayınında sözünü ettiği gibi (2014); Türkiye’nin Avrupa Birliği ülkelerine kıyasla oldukça genç bir nüfusa sahip olduğu göz önünde bulundurulduğunda, etkili çocuk ve gençlik politikalarının ne kadar önemli olduğu anlaşılmaktadır. Ülkemizde çocukların bugünkü durumlarının gerçekçi bir şekilde ele alınması amacıyla; etkin politikalar üretecek, engelleri aşacak ve kalıcı çözümler üretecek yapısal değişikliklere gidilmesi gerekmektedir.

3. Araştırmanın Bulguları ve Değerlendirilmesi

Araştırma, Ankara’da faaliyet gösteren Özel Pınar Eğitim Kurumları’na bağlı iki ayrı ilkokulda eğitim gören 09 - 11 yaş grubuna dâhil ilkokul öğrencileriyle, 2018 yılı mayıs ayında, yüz yüze anket ve odak grup yöntemleri uygulanarak gerçekleştirilmiştir. Araştırma, 3. ve 4. sınıfta yer alan ilkokul öğrencilerinin internet profilini ortaya koymayı; diğer bir ifadeyle ilkokul öğrencilerinin internet kullanım pratiklerine yönelik bir genel değerlendirme sunmayı amaçlamaktadır. Araştırmada elde edilen bulgular; frekans, yüzde ve betimsel analiz yöntemleri ile incelenmiş ve araştırmacıların konuya yönelik fikirleri ile zenginleştirilmiştir. Değerlendirme sonucunda, aşağıda yer alan bulgulara ulaşılmıştır.

3.1. Katılımcıların demografik özellikleri

Cinsiyet	Sayı	Yüzde
Erkek	118	50,00
Kız	118	50,00
Toplam	236	100,00

Cinsiyet Dağılımı

Yaş	Sayı	Yüzde
8 Yaş	6	2,54
9 Yaş	81	34,32
10 Yaş	132	55,93
11 Yaş	17	7,2
Toplam	236	100,00

Yaş Dağılımı

Araştırmaya katılan öğrencilerin "*demografik bulguları*" incelendiğinde; ankete 8-11 yaş aralığında toplam 236 öğrenci katılmıştır. Katılan öğrencilerin yarısı kız, yarısı erkektir. Ankete katılan 236 öğrencinin 132’si (% 55.93) 10 yaş, 81’i (% 34.32) 9 yaşındadır. 8 yaşında olanların sayısı 6 (% 2.54), 11 yaşında olanlar ise 17’dir (% 7.2). Öğrencilerin büyük çoğunluğunun 9 ve 10 yaşlarında olduğu görülmektedir.

3.2. Katılımcıların internet kullanım durumları ve nereden bağlandıkları

Öğrencilerin "*internet kullanım durumları*" incelendiğinde; öğrencilerin 224’ü (% 94.92) internet kullanıcıları olduklarını, 12’si ise (% 5.08) internet kullanıcıları olmadıklarını söylemişlerdir. Öğrencilerin neredeyse tamamına yakınının internet kullanıcısı olduğu görülmektedir. Bu bulgu, ilkokul öğrencilerinin internet kullanım boyutları hakkında ipucu vermesi açısından önemlidir.

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

Öğrencilerin "internete nereden bağlandıkları" incelendiğinde; öğrencilerin büyük çoğunluğunun bu soruya birden fazla yanıt verdikleri görülmektedir. Yanıtlar genel olarak değerlendirildiğinde; öğrencilerin internete en çok bilgisayar üzerinden (% 40.77) bağlanmakta oldukları söylenebilir. Öğrenciler özellikle, en çok evdeki bilgisayarı kullandıklarını ifade etmişlerdir. İkinci sırada cep telefonu (% 33.03) gelmektedir. Cep telefonunu, üçüncü sırada tablet (% 16.63) yanıtı izlemiştir. Diğer yanıtlar ise internet kafe (% 3.87) ve televizyon (% 3.42) olarak sıralanabilir. İnternete bağlanmayanların oranı ise (% 2.28)'tir. İnternete, internet kafede bağlananların sayıca az olması, anketin yapıldığı ilkokuldaki öğrencilerin sosyo- ekonomik konumları itibariyle orta düzeyde bulunduğunu göstermektedir.

3.3. Katılımcıların internet kullanırken harcadığı süre

Bir Gün İçinde İnternette Ne Kadar Vakit Geçiriyorsun?		
Kategori	Sayı	Yüzde
2 Saatten Az	147	62,29
2-4 Saat	60	25,42
4-6 Saat	10	4,24
6 Saatten Fazla	7	2,97
İnternet Kullanmayanlar	12	5,08
%7,21		
Toplam	236	100,00

Öğrencilere "bir günde internette ne kadar vakit geçirdikleri" sorulduğunda; öğrencilerin 147'si (% 62.29) gün içinde internette 2 saatten daha az vakit geçirdiklerini belirtmişlerdir. 60 öğrencinin (% 25.42) 2 ve 4 saat arası vakit geçirdikleri görülmektedir. 10 öğrenci (4,24) 4-6 saat arası, 7 öğrenci (%2,97) 6 saatten fazla internette zaman harcadığını ifade etmiştir. 12 öğrencinin ise (% 5.08) internet kullanmadıkları görülmektedir. Öğrencilerin gün içinde internette 4 ve 6 saat arası ve 6

saatten fazla vakit geçirmeleri beden ve zihin sağlıkları açısından tehlikeli olarak değerlendirilmektedir. Bu açıdan, bu öğrenciler ileriye dönük risk grubu içinde yer almaktadırlar.

3.4. İnternet denince katılımcıların akıllarına gelenler ve internette neler yaptıkları

İnternet Denince Aklına Ne Geliyor?		
Kategori	Sayı	Yüzde
Oyun oynamak	124	31,71
Google/ Araştırma/ Ödev Yapmak	102	26,09
Video/ Youtube/ Çizgi Film	90	23,02
Teknolojik Araçlar (Tel, PC, Tablet)	45	11,51
Sosyal Medya/ İletişim	15	3,84
Olumsuz Fikirler	7	1,79
Aklına Bir Şey Gelmemesi	8	2,05
Toplam	391	100,00

Öğrencilerin "internet denince akıllarına gelenler" incelendiğinde; öğrencilerin büyük çoğunluğunun bu soruya birden fazla yanıt verdikleri görülmektedir. Yanıtlar genel olarak değerlendirildiğinde; internet denince öğrencilerin akıllarına ilk olarak oyun oynamak (% 31.71) gelmektedir. Bunu takiben, ikinci yanıtları google/ araştırma/ ödev yapmak (% 26.09) olurken; video/ youtube/ çizgi film izlemek (% 23.02)

yanıtı ise üçüncü sırada gelmektedir. Bu yanıtları; teknolojik araçlar (% 11.51), sosyal medya/ iletişim (% 3.84), olumsuz fikirler (% 1.79) ve aklına bir şey gelmemesi (% 2.05) yanıtları izlemiştir.

Öğrencilerin verdikleri yanıtların, yarıdan fazlasının (% 54.73) oyun oynamak ve video/ çizgi film izlemek üzerinde toplandığı belirtilebilir. Öte yandan öğrencilerin, ödev/ araştırma yaparken interneti bir kaynak olarak gördükleri anlaşılmaktadır. Bu durum öğrencilere internette paylaşılan bilgi ve içeriklere daha temkinli yaklaşmaları gerektiğinin öğretilmesinin

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

önemini göstermektedir. İnternet denince aklına teknolojik araçlar geldiğini belirtenlerin oranı ise (% 11.51) az değildir. Bu durum, öğrencilerin bir kısmının internet ve teknolojik araçları birbirine bağdaştırdığını, öyle ki birini diğerinden ayırt etme gereksinimi duymadıklarını göstermektedir. Öğrencilerin, genel olarak, internete karşı olumsuz bir fikir beslemedikleri ve interneti tehlikeli bulmadıkları söylenebilir.

İnternette Neler Yapıyorsun?		
Kategori	Sayı	Yüzde
Oyun Oynama	169	34,07
Video/ Ç. Film/ Youtube	147	29,64
Ödev/Araştırma	131	26,41
Fotoğraf Bakma	15	3,02
Sosyal Medya	14	2,82
İletişim/Mesaj/ Görüntülü Görüş.	13	2,62
Alışveriş	6	1,21
Girmeyenler	1	0,20
Toplam	496	100,00

Öğrencilerin "*internette neler yaptıkları*" incelendiğinde; öğrencilerin bu soruya toplam 496 yanıt verdikleri görülmektedir. Yanıtlar genel olarak değerlendirildiğinde; öğrencilerin internette en çok oyun oynadıkları (% 34.07); ikinci olarak youtube üzerinden video, çizgi film izledikleri (% 29) ve üçüncü olarak da ödev, araştırma yaptıkları (% 26) saptanmıştır. Bu üç yanıt, verilen tüm yanıtların neredeyse tamamına yakını oluşturmaktadır.

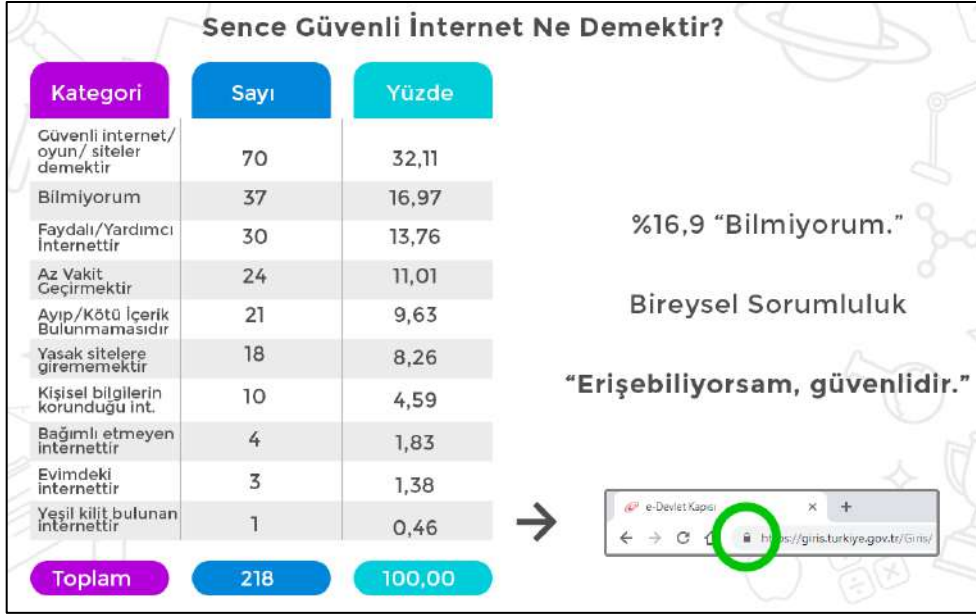
Diğer yanıtlar ise şu şekilde sıralanmaktadır: fotoğraflara/ resimlere bakma (% 3,02), sosyal medya kullanma (% 2.82), mesajlaşma/ iletişim/ haberleşme/ görüntülü görüşme (% 2.62), alış-veriş yapma/ google play store (% 1.21), internete girmeyenler (% 0.20).

Bu sorudan elde edilen bulgular, "*internet denilince aklına neler geliyor*" sorusunun bulguları ile benzerlikler taşımaktadır. İki soru için de öğrenciler ilk olarak oyun oynamak yanıtını vermiştir. İkinci sırada ise internet denilince akıllarına "google/ araştırma/ ödev yapmak" gelmekte, oysa gerçekte ikinci sırada "youtube üzerinden video/ çizgi film izlediklerini" belirtmektedirler. Özetle; internet dendiğinde öğrencilerin akıllarına ödev/ araştırma yapmak önce geliyor olsa da; uygulamaya geçildiğinde video/ çizgi film izledikleri anlaşılmaktadır.

3.5. Katılımcıların güvenli internetin ne olduğuna dair görüşleri

Öğrencilerin "*sence güvenli internet nedir*" sorusunun bulguları incelendiğinde; en çok söylenen yanıt (% 32.11) güvenli oyun, güvenli siteler, hırsızlar ve dolandırıcılardan arındırılmış bir yer olduğu üzerinde toplanmaktadır. İkinci sırada, öğrencilerin güvenli internetin ne demek olduğunu bilmedikleri (% 16.97) görülmektedir. Bu yanıt en çok söylenen ikinci yanıt konumunda ciddi bir orandadır.

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

Öğrencilerin vermiş oldukları diğer yanıtlar gözden geçirildiğinde şu yanıtlara ulaşılmıştır: Güvenli internet; faydalı, bilgi edinilen ve derslere yardımcı olan internettir (% 13.76). İnternette daha az vakit geçirmek demektir (% 11.01). Ayıp, korkunç, kötü içerik bulunmaması demektir (% 9.63). Bilmediğimiz sitelere, yasak sitelere girememektir (% 8.26). Kişisel bilgilerin korunduğu internettir (% 4.59). Sağlığa zarar vermeyen, bağımlılık yaratmayan internettir (% 1.83) ve son olarak kendi evimizdeki internettir (% 1.38).

Yanıtlar genel olarak değerlendirildiğinde; öğrenciler güvenli internetin dışarıdan (yukarıdan) dayatılan bir şey olduğunu düşünmektedirler. Öğrenciler yanıtlarında kendilerine, kendilerini koruma yönünde bireysel bir sorumluluk atfetmemişlerdir. Öğrenciler erişebildikleri/ girebildikleri interneti güvenli internet olarak görmüşlerdir. Öte yandan sadece bir öğrenci (% 0.46) güvenli internetin işaretlerinden biri olan "yeşil kilide" dikkat çekmiştir. Bu yanıt diğer tüm yanıtların aksine güvenli internetle ilgili dar anlamda bir bilgi veya yanıt olması bakımından önem taşımaktadır.

3.6. Katılımcıların sosyal medya kullanım durumları

Öğrencilerin "sosyal medya kullanım oranlarına ve hesaplarına" bakıldığında; öğrencilerden yarısından çoğunun (% 61.86) sosyal medya hesaplarının bulunmadığı görülmektedir. Öğrencilerden sosyal medya hesabı olduğunu beyan edenlerin oranı da azımsanamayacak (% 38.14) düzeydedir. Sosyal medya hesabına sahip olduğunu söyleyen 90 öğrenciye ait 134 yanıt saptanmıştır. En çok söylenen yanıt, WhatsApp (% 39.55) olmuştur. WhatsApp yanıtını Instagram (% 35.82), Facebook (% 20.15) ve Twitter (% 4.48) yanıtları izlemektedir. Sosyal mecralar yapıları gereği genelde bir hesap sahipliğini zorunlu kılmaktadır. Dolayısı ile öğrencilerin sosyal medyaya ebeveynlerinin ya da ablaları veya ağabeylerinin hesapları ile erişim sağladıkları veya kendi hesaplarını açtıkları/ açtırdıkları düşünülebilir.

3.7. Katılımcıların internette oyun oynama durumları

İnternette Oyun Oynuyor Musun?		
Kategori	Sayı	Yüzde
Evet	193	81,78
Hayır	31	13,14
İnternet Kullanmayan	12	5,08
Toplam	236	100,00

Öğrencilerin "internette oyun oynayıp oynamadıkları" incelendiğinde; öğrencilerin 193'ü (% 81.78) internette oyun oynadıklarını belirtmişlerdir. İnternette oyun oynamayan ve internete hiç girmeyenlerin sayısı da 43 (% 18.22) olarak saptanmıştır.

Öğrencilerin "internette oynadıkları oyunlar" incelendiğinde; 236 öğrencinin 31'i oyun oynamadıklarını ifade ederken;

205 öğrenci 138 farklı oyun oynadıklarını söylemişlerdir. 138 farklı oyun öğrenciler tarafından toplam 550 kez ifade edilmiştir. Bunun yanı sıra, 42 adet oyunun ismi öğrencilerin el yazılarının okunamaması nedeniyle tam olarak anlaşılamamıştır.

Öğrencilerin söylemiş oldukları 138 farklı oyun arasında en çok tercih edilen oyunlar sırasıyla; Minecraft, Clash Royale, FİFA, Zula, Cs:Go, PUBG, Ateş ve Su, PES olmuştur. Öğrencilerin söylemiş olduğu oyunlar; oyunların yaş sınırı, türleri, erişilen cihaz bilgisi, ücret bilgisi, internet gerektirip gerektirmeme durumlarına göre kategorilere ayrılarak değerlendirilmiştir.

Öğrencilerin oynadıkları oyunların yaş sınırları ile ilgili kategoriler, oyun yapımcılarının sağlamış olduğu yaş sınırı (PEGI) bilgileri gözetilerek oluşturulmuştur. Bilgilere bakıldığında;

Oyunların Yaş Sınırı		
Kategori	Sayı	Yüzde
3+	269	48,91
7+	123	22,36
12+	52	9,45
16+	46	8,36
18+	60	10,91
Toplam	550	100,00

Riskli Grup
% 28,32

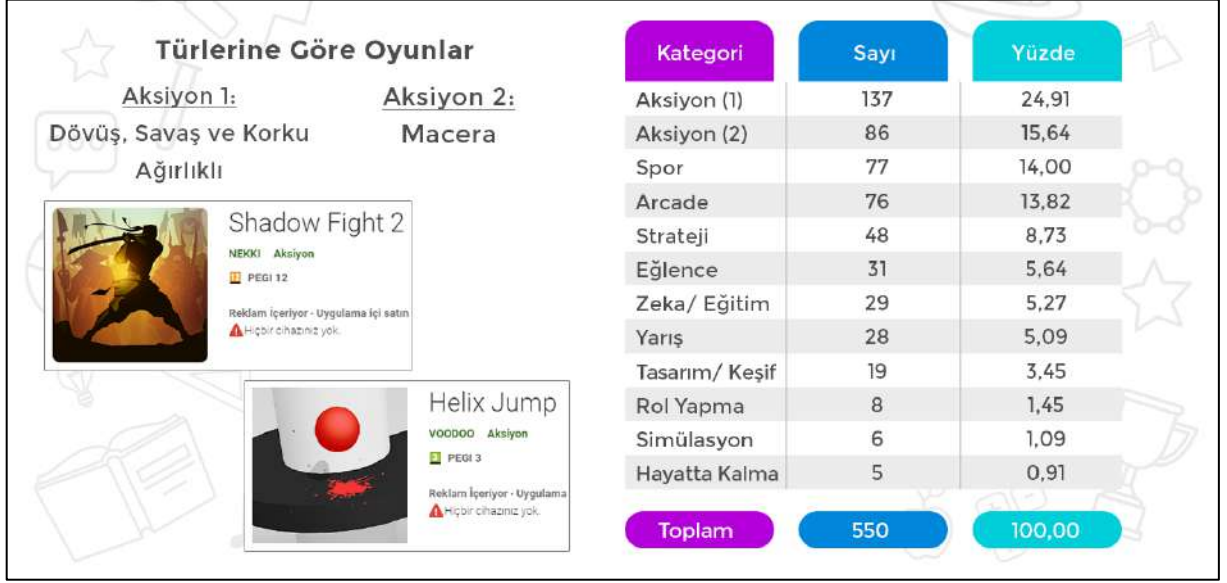
öğrencilerin en çok 3 yaş ve üstü oyunlar oynadıkları (% 48.91), bunu 7 yaş ve üzeri oyunların takip ettiği (% 22.36) görülmektedir. Diğer yanıtlara bakıldığında; 12 yaş ve üzeri (% 9.45), 16 yaş ve üzeri (% 8.36) ve 18 yaş ve üzeri (% 10.91) oyunlar gelmektedir. Öğrencilerin büyük çoğunluğunun 9 ve 10 yaş grubuna dâhil oldukları düşünüldüğünde; bu öğrenciler için 3 ve 7 yaş üzeri oyunlar daha uygunken; 12

yaş üzeri oyunlar sakıncalı görülmektedir. Dolayısı ile öğrencilerin oynadıkları oyunların büyük çoğunluğunun, 3 ve 7 yaş grubuna (% 71.27) tekabül ettiği anlaşılmaktadır. Öte yandan 12 yaş ve üzerine seslenen oyunların toplam oranı da (% 28.72) azımsanamayacak bir düzeydedir. Ancak bu yaş grubundaki öğrencilerin özellikle 16 ve 18 yaş üzeri oyunlar oynamaları ciddi risk taşımaktadır. Çünkü söz konusu oyunlar şiddet, cinsellik, korku ve savaş temaları içerikli oyunlardır. Henüz ergenliğe adım atmamış, soyut düşünce kabiliyeti tam olarak gelişmemiş öğrencilerin bu temalara maruz kalmaları, ileriye dönük olumsuz etkiler doğurabilir.

Öğrencilerin söylemiş olduğu oyunlar türlerine göre incelendiğinde; en çok söylenen oyunların içinde dövüş, savaş, korku, silah kullanımı, insanların birbirine zarar vermesi temalarını barındıran oyunlar olduğu ortaya çıkmıştır (% 24.91). Bunu takiben; aksiyon/

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

macera (% 15.64), spor (% 14), arcade (% 13.82) ve strateji (% 8.73) türleri ağırlıklı olarak söylenmektedir.

Bu soruda da kategorilerin oluşturulmasında, oyun yapımcı/ sağlayıcı bilgilerine başvurulmuştur. Ancak oyunların yaş aralıkları ile ilgili olan bir önceki soru ile bu soru arasında bir tezatlık söz konusudur. Öğrencilerin genellikle, 3 ve 7 yaş üzeri oyunlar oynadıkları ortaya çıkmıştı. Ancak bu soruda en çok söylenen tür dövüş, savaş ve korku oyunlarıdır. Bunun nedeni, oyunların türlerinin belirlenmesinde oyun yapımcıları/ sağlayıcıları tarafından oluşturulmuş dövüş, savaş ve korku kategorilerinin bulunmaması ve aslında içinde dövüş, savaş barındıran oyunların genellikle aksiyon kategorisinde yer almasıdır. Konuya derinlik sağlamak amacıyla, böyle bir kategorinin eklenmesi uygun görülmektedir.

Öğrencilerin oynadıkları oyunlara erişilebilen cihazlara bakıldığında; ilk sırada bilgisayar + telefon/ tablet (% 38.73); ikinci olarak yalnızca telefon/ tablet (% 26.55) ve üçüncü yanıt tüm platformlar (% 18.36) yer almaktadır. Bunları daha düşük oranlarla bilgisayar + konsol (% 8.36); yalnızca bilgisayar (% 7.45), yalnızca konsol (% 0.55) izlemiştir.

Öğrencilerin oynadığı oyunların çoğunluğu telefon ve tablet ile oynanabilmektedir. Onların kolayca erişebileceği ve belli bir süre içinde tüm kontrolü elinde tutabileceği en iyi cihazlar şüphesiz telefonlar ve tabletlerdir. Zira sadece bilgisayar ya da konsoldan erişilen oyunların oranının az çıkması bunu desteklemektedir.

Bu soruda yer alan kategoriler oyunun internet bağlantısı gerektirip gerektirmeme durumuna işaret etmektedir. İnternet bağlantısı gerektiren oyunlar bağlantı olmaksızın oynamaya imkân vermemektedir. Görüldüğü üzere; hem gerekir hem gerekmez olan yani hem internet ile hem de internetsiz oynanan oyunlar genelin yarısını oluşturmaktadır (% 52). Bu oyunları; online (% 32.36) ve offline oyunlar (% 15.64) takip etmektedir.

Öğrenciler internet gerektirmeyen oyunlardan ziyade gerektiren oyunlara ilgi duymaktadırlar. Bu bilgi dâhilinde, internet gerektiren oyunların yarısının çok oyunculu oynama seçeneği olan oyunlar olduğu saptanmıştır (249 oyun).

Son olarak oyunların ücret durumlarına bakıldığında ise; büyük çoğunluğunun ücretsiz olduğu görülmektedir (% 74.91). Ücretli olan oyunlar (% 15.09) ve ücretli + ücretsiz oyunlar

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

(% 10) genel yanıtların dörtte biridir. Ücretli + ücretsiz olan oyunlar bahsi geçen oyunun bir platformda ücretsizken (genelde cep telefonu/ tabletler) başka bir platformda (genelde bilgisayar ve konsol) ücretli olarak sunulması anlamına gelmektedir. Eğer bir oyun bu özellikteyse yalnızca bu kategoriye dâhil edilmiştir.

Sonuç ve Öneriler

Ankara'da faaliyet gösteren Özel Pınar Eğitim Kurumları özelinde, ilkokul öğrencilerinin internet kullanımına ilişkin tutum ve pratiklerini ortaya koymak temel amacıyla yürütülen araştırma, iki ayrı ilkokulda, 3. ve 4. sınıf öğrencileri ile gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın kavramsal çerçevesi genel olarak değerlendirildiğinde; çocukların geleneksel ve yeni medya ile kurulan riskli iletişimine değinen birçok makale, bildiri ve çeşitli çalışmaların mevcut olduğu görülmektedir. Tüm bu çalışmalar, çocukların artan internet kullanımına, ancak bununla birlikte yaygınlaşan riskli durumlara dikkat çekmektedir. İnternet kullanımı, çocuklar arasında son yıllarda fazlasıyla yaygınlaşmış ancak çocukların internete kontrolsüz bir şekilde girip çıkması, beraberinden çeşitli problemler doğurmuştur. 'Dijital oyun ve sosyal medya bağımlılığı', 'internet ebeveynlerinin kontrolü olmadan giriş' ve 'yaşının üzerinde çeşitli oyunlarla oynanması' gibi problemler; çocukların internet kullanım pratiklerine yönelik eylem planları hazırlanmasının zeminini oluşturmıştır.

Araştırmanın bulguları genel olarak değerlendirildiğinde; öğrencilerin yarısını kızlar yarısını ise erkekler oluşturmaktadır. Öğrencilerin yarısından fazlası, 10 yaşında; yarısına yakını da 9 yaşındadır. Öğrencilerin en çok kullandıkları teknolojik cihazlar; bilgisayar, cep telefonu ve tablettir. Öğrenciler, internete ilk olarak 2 saatten az ve 2 – 4 saat arası girmektedirler. Öğrenciler internette en çok oyun oynamakta, video/ çizgi film izlemekte ve google/ araştırma/ ödev yapmaktadırlar. Öğrencilerin kullandıkları sosyal medya ağları sırasıyla; Whatsup, Instagram, Facebook ve Twitter'dır. Öğrencilerin çoğunluğu internette oyun oynadıklarını belirtirler de, en çok oynadıkları ilk üç oyun; Minecraft, Clash Royale ve FIFA'dır. Çocukların tercih ettikleri oyunlar daha çok 3 yaş ve 7 yaş üzerindeki oyunlara yönelik olup; en çok tercih edilen türler; dövüş, savaş ve korkudur. Oyunların en çok oynandığı platformlar; ilk olarak bilgisayar – telefon/ tablet, ikinci olarak telefon/ tablet olarak sıralanmaktadır. Oyunlar çoğunlukla internet bağlantısı gerektirmemektedir.

Araştırmanın bulguları, ülkemizde internet kullanma yaşının giderek düştüğünü ancak internetin bilinçli ve güvenli kullanımına dair çocukların yeterli bilgi ve beceriye sahip olmadıklarını ortaya koymaktadır. Bilgi güvenliğinin sağlanması, özel hayatın korunması, tüketim kültürü, internet ve oyun bağımlılığıyla başa çıkılması gibi süreçlerde internet mecrasının yönetimi ve denetimi, ulusal ve uluslar arası düzeyde önemli bir konu haline gelmiştir. Salt denetim ve yasaklama ile sürecin yönetilmesi de mümkün görünmemektedir.

Bu çerçevede bilgi ve iletişim teknolojilerinin etkin ve verimli kullanımını arttıracak; internet mecrasının riskleri ve olası tehditler hakkında toplumu ve bireyleri bilgilendirecek sistemler kurulmalı ve önleyici faaliyetler düzenlenmelidir. Bu konularla ilgili olarak şu önerilerde bulunulabilir:

1. Ülkemizde okul öncesinden başlayarak; ilkokul, ortaokul ve liselerde "dijital okuryazarlık" dersleri müfredata alınmalı ve zorunlu olarak okutulmalıdır. Bu dersleri verecek öğretmenler gerekli dijital okuryazarlık becerilerine sahip olmalıdır. Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) okullarda seçmeli 'medya okuryazarlığı' derslerini 2007 yılında müfredata sokmuştur

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

ancak bu ders işlevini beklendik şekilde gerçekleştirememektedir. Zira, seçmeli medya okuryazarlığı çok tercih edilen bir ders değildir. Bunun nedenlerinden biri, MEB kadrolarında bu dersleri verecek nitelikte yeterli öğretmen bulunmayışı olabilir. Bir başka neden ise toplumda medya okuryazarlığının önemi konusunda yeterince bilinç gelişmemiş olabilir. Medya okuryazarlığı dersleri, dijital okuryazarlık adı altında revize edilerek zorunlu eğitimin bir parçası yapılmalıdır. Bu dersleri okutacak öğretmenlerin mesleki yeterlikleri tanımlanmalı ve gerekli yeterliklere sahip öğretmenler bu alanda istihdam edilmelidir.

2. Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu (BTK); tüketicileri, aileleri, gençleri ve çocukları korumaya yönelik denetim faaliyetlerinin yanı sıra ücretsiz güvenli internet hizmeti sunmaktadır. BTK, ayrıca 'ihbar web' uygulaması ile zararlı içeriklerle mücadeleyi sürdürmekte; yüz yüze eğitim faaliyetleriyle şimdilik Ankara ile sınırlı olsa da eğitim/seminer çalışmaları yürütmektedir. BTK'nın yürüttüğü güvenli ve bilinçli internet kullanımı faaliyetleri ulusal düzeyde yaygınlaştırılmalı; özellikle ebeveynlerin ve tüm branşlardaki öğretmenlerin dijital okuryazarlık düzeylerinin yükseltilmesi için gerekli çalışmalar yapılmalıdır. BTK, dijital okuryazarlık derslerinin içeriklerinin hazırlanması ve uygulanması sürecinde MEB ile işbirliği yapmalıdır. Dijital okuryazarlık dersleri düzenli olarak okutulmaya başlanıncaya kadar BTK, MEB'e bağlı okullarda güvenli ve bilinçli internet seminerlerini yaygınlaştırarak sürdürebilir.

3. Yabancı ülkelerden kontrolsüz bir şekilde akan internet içeriklerinin ve uygulamalarının yerine geçebilecek yerli ve milli içerikler/ uygulamalar üretilmelidir. Bunun için devletin ilgili kurumlarının, üniversitelerin, teknoloji üreten özel kuruluşların ve bağlantılı olan herkesin dahil olabileceği bir yapı kurulmalıdır. Bu alandaki çalışmalar desteklenmelidir.

4. Çocukların internet kullanma alışkanlıkları ve düzeyleriyle ilgili daha kapsamlı araştırmalar yapılmalı, araştırma bulguları kamuoyu ile paylaşılmalıdır.

5. Çocukların erken yaşlarda internet mecrasına bağımlı hale gelmesini önlemek üzere akranlarıyla birlikte nitelikli, eğlenceli zaman geçirebilecekleri; fiziksel, zihinsel ve duygusal tatmine ulaşacakları güvenli gerçek oyun ve yaşam alanları oluşturulmalıdır. Bu kapsamda yerel yönetimler teşvik edilmelidir.

6. Okulların, kreşlerin bahçeleri ve spor/ oyun alanları çocukların ihtiyaçlarına uygun olarak düzenlenmeli; çocuklara yeterli hareket/ oyun alanı sunamayan okulların binalarına, eğitim kurumu ruhsatı verilmemelidir.

7. Güvenli ve bilinçli internet kullanımını yaygınlaştırmaya yönelik gönüllü faaliyetler desteklenmelidir; ulusal düzeyde gönüllüler ağı oluşturulmalıdır.

KAYNAKLAR

Ankara Kalkınma Ajansı (2016). Ankara Dijital Oyun Sektörü Raporu, <http://www.ankaraka.org.tr/archive/files/yayinlar/ankaraka-dijital-oyun-sektoru.pdf>, Erişim Tarihi: 22. 10. 2018.

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

Asrak Hasdemir, T. (2013). Çocukların Geleneksel Medya ve Yeni Medya ile İlişkileri Üzerine Bir Çalışma, 1. Türkiye Çocuk ve Medya Kongresi Bildiriler Kitabı, Cilt: 1 içinde (Yayıma Hazırlayanlar; H. Yavuzer ve M. R. Şirin). İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları, 445-472.

Avcı, A. (2013). Çocuğun İfade Özgürlüğü, Katılım Hakkı ve Medya, Hukuki Boyut, 1. Türkiye Çocuk ve Medya Kongresi Bildiriler Kitabı, Cilt: 1 içinde, (Yayıma Hazırlayanlar; H. Yavuzer ve M. R. Şirin). İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları, 141-171.

BM (2013). BM Çocuk Hakları Sözleşmesi Kitabı, Çocuklar İçin Uyarılama, 1. Türkiye Çocuk ve Medya Kongresi, 14-15 Kasım 2013, İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları

BTK (2017a). Uluslar arası Çocuk ve Bilgi Güvenliği Etkinlikleri Dijital Oyunlar Çalıştayları, “Dijital Oyunlar Sektör Çalıştayı Sonuç Raporu,” <http://www.guvenliweb.org.tr/dosya/HQFDj.pdf>, Erişim Tarihi: 24.10.2018.

BTK (2017b). Uluslar arası Çocuk ve Bilgi Güvenliği Etkinlikleri Dijital Oyunlar Çalıştayları, “Dijital Oyunlar İçin Çocuk ve Aile Rehberliği Çalıştayı Sonuç Raporu”

BTK (2017c). Uluslar arası Çocuk ve Bilgi Güvenliği Etkinlikleri Dijital Oyunlar Çalıştayları, “Eğitimde Dijital Oyunlar Çalıştayı Sonuç Raporu,” <http://www.guvenliweb.org.tr/dosya/OY2Ks.pdf>, Erişim Tarihi: 24.10.2018.

BTK (2017d). Uluslar arası Çocuk ve Bilgi Güvenliği Etkinlikleri Dijital Oyunlar Çalıştayları, “Dijital Dünyada Rekabet, e-Spor ve Topluluk Yönetimi Çalıştayı Sonuç Raporu,” <http://www.guvenliweb.org.tr/dosya/GCSvB.pdf>, Erişim Tarihi: 24.10.2018.

Cömert, I. T. ve Kayıran, S. M. (2010). Çocuk ve Ergenlerde İnternet Kullanımı. Çocuk Dergisi 10 (4): 166-170.

Çakmak, E. (2013). Öğretim Programlarında Bir Katılım Biçimi Olarak Medya Yazarlığı. 1. Türkiye Çocuk ve Medya Kongresi Bildiriler Kitabı, Cilt: 1 içinde, (Yayıma Hazırlayanlar; H. Yavuzer ve M. R. Şirin). İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları, 41-57.

Güleç, V. (2018). Aile İlişkilerinin Sosyal Medyayla Birlikte Çöküşü. Yeni Medya Elektronik Dergi –e JNM, Vol. 2, Issue. 2, 105-120.

Jolls, T. ve Thoman, E. (2008). 21. Yüzyıl Okuryazarlığı, Medya Okuryazarlığına Genel Bir Bakış ve Sınıf İçi Etkinlikler (Çev. Editörleri; C. Elma ve A. Kesten). Ankara: Ekinoks Yayınevi.

Oktik, N. (2013). Sosyal Kontrol, Çocuk ve İnternet, 1. Türkiye Çocuk ve Medya Kongresi Bildiriler Kitabı, Cilt: 1 içinde, (Yayıma Hazırlayanlar; Haluk Yavuzer, Mustafa Ruhi Şirin). İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları, 297-309.

RTÜK (2013). Türkiye’de Çocukların Medya Kullanma Alışkanlıkları Araştırması. 1. Türkiye Çocuk ve Medya Kongresi, İstanbul: RTÜK

TÜİK (2014). İstatistiklerle Çocuk, Statistics on Child 2014, Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu.

Türkiye Çocuk ve Medya Stratejisi ve Uygulama Planı 2014-2018, Strateji Belgesi Birinci Taslağı (2013). Türkiye Çocuk ve Medya Kongresi 31 Ekim (Yayıma Hazırlayanlar; M. R. Şirin, N. Oktay ve A. Altun), İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları.

UNICEF (2007). Çocuk Hakları ve Gazetecilik Uygulamaları, Hak Temelli Perspektif, <http://www.unicef.org.tr/files/bilgimerkezi/doc/Cocuk%20Haklari%20ve%20Gazetecilik.pdf>, Erişim Tarihi: 24.10.2018.

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

Ulusoy, A. ve Bostancı, M. (2014). Çocuklarda Sosyal Medya Kullanımı ve Ebeveyn Rolü. The Journal of Academic Social Science Studies. Number: 28, Autumn II, 559- 572.

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

ÇALIŞANLARIN İŞLE BÜTÜNLEŞME SAĞLAMASI VE ÖRGÜTSEL VATANDAŞLIK DAVRANIŞI SERGİLEMELERİNDE LİDERİN ROLÜ

THE EFFECT OF TRANSFORMATIONAL LEADERSHIP ON ORGANIZATIONAL CITIZENSHIP BEHAVIOR AND WORK ENGAGEMENT

Doç. Dr. Özgür DEMİRTAŞ

İnönü Üniversitesi, demirtasozgur@yahoo.com

Dr. Öğr. Üyesi Mustafa KARACA

Sakarya Üniversitesi, mustafakaraca38@gmail.com

ÖZET

Dönüşümcü liderlik, çalışanların örgütsel çıkarları için bireysel çıkarlarından vazgeçmelerini ve çoğunluğun iyiliğini amaçlayan davranışlar sergilemelerini sağlayan bir liderlik tarzıdır. Yapılan uygulamalı çalışmalar, dönüşümcü liderliğin çok sayıda bireysel ve örgütsel çıktı üzerinde pozitif etkiye sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Bütün araştırma bulgularına rağmen Ghadi, Fernando ve Caputi (2010: 532), dönüşümcü liderlerin takipçileri motive etme mekanizma ve sürecinin net olarak anlaşılabilmesi için daha fazla araştırılması gerektiğini belirtmişlerdir. Literatürde dile getirilen bu gerekliliği karşılamak adına bu çalışma, dönüşümcü liderlik ile örgütsel vatandaşlık davranışı ve işle bütünleşme arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla kurgulanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Dönüşümcü Liderlik, Örgütsel Vatandaşlık Davranışı, İşle Bütünleşme

ABSTRACT

Transformational leadership seeks more organizational profit respect to individual profit, and in this style of leadership we can see the maximization of the majorities goodness. In the literature review, many studies emphasized the positive effect of transformational leadership on some individual and organizational outcomes. In addition to these literature findings, Ghadi, Fernando ve Caputi (2010: 532) indicated that more studies on this subject needs to be done in order to better understand the effect of this style of leadership. Thus, parallel to this recommendation, in this study we aimed to investigate the effect of transformational leadership on organizational citizenship behavior and work engagement.

Keywords: Transformational Leadership, Organizational Citizenship Behavior, Work Engagement

Giriş

Örgütler çeşitli amaçları gerçekleştirmek için kurulmuş yapılanmalardır. Amaçların gerçekleştirilmesi sürecinde örgütün sahip olduğu kaynak ve imkanların tamamı katkı sağlamakla birlikte, sahip olduğu potansiyel ve özellikler nedeniyle insan kaynağı ön plana çıkmaktadır. İnsan kaynağı, lider ve takipçiler şeklinde sınıflandırılabilir. Lider, ortak amaçlar ve paylaşılan özlemler için mücadele etmek isteyen bireyleri harekete geçirme potansiyeline sahip olan kişidir (Kouzes ve Posner, 2012: 30). Dolayısıyla lider, örgütsel amaçların başarılmasında kilit bir role sahiptir. Bu öneminden dolayı liderlik ve etkileri, örgütsel davranış yazınında üzerinde en fazla durulan

konulardan biri olmuştur. Çağdaş liderlik yaklaşımları içerisinde ise dönüşümcü liderlik en popüler paradigmalardan biridir (Judge ve Piccolo, 2004: 756).

Dönüşümcü liderlik, çalışanların örgütsel çıkarlar için bireysel çıkarlarından vazgeçmelerini ve çoğunluğun iyiliğini amaçlayan davranışlar sergilemelerini sağlayan bir liderlik tarzıdır (Effelsberg vd., 2014: 81). Yapılan uygulamalı çalışmalar, dönüşümcü liderliğin çok sayıda bireysel ve örgütsel çıktı üzerinde pozitif etkiye sahip olduğunu ortaya koymaktadır (Pradhan ve Pradhan, 2016: 2). Bütün bu araştırma bulgularına rağmen Ghadi, Fernando ve Caputi (2013: 532), dönüşümcü liderlerin takipçileri motive etme mekanizma ve sürecinin net olarak anlaşılabilmesi için daha fazla araştırılması gerektiğini belirtmişlerdir. Benzer şekilde Yukl (1999: 287), dönüşümcü liderlerin takipçileri nasıl etkilediği açıklayan arabuluculuk süreçleriyle ilgili belirsizlik olduğunu belirtmiş ve aracılık sürecine ışık tutacak çalışmalar yapılması gerektiğini vurgulamıştır. Literatürde dile getirilen bu gerekliliği karşılamak adına bu çalışma, dönüşümcü liderlik ile örgütsel vatandaşlık davranışı, etik olmayan örgüt yanlısı davranışlar ve işle bütünleşme arasındaki ilişkide işi anlamlı bulmanın aracılık etkisini incelemek amacıyla kurgulanmıştır.

Literatür Araştırması

Dönüşümcü liderlik, paylaşılan çaba, değerler ve vizyon bağlamında radikal değişikliğe tüm paydaş gruplarının katılımını ve bağlılığını kolektif olarak kanalize etme sürecidir (Hawkins, 2017: 17). Bu liderlik tarzının temel unsuru, takipçilerin gelişimine vurgu yapmasıdır. Dönüşümcü lider, bir yandan mevcut sorumluluklarını yerine getirme yetenekleri açısından tüm takipçilerin potansiyelini değerlendirirken, bir yandan da takipçilerin gelecekteki yetenek ve yükümlülüklerinin genişletilmesi için yapılması gerekenlerle ilgilenir (Dvir vd., 2002: 736). Bu anlamda dönüşümcü lider, astların norm ve değerlerini değiştirmeye ve onları kendi beklentilerinin ötesine ulaşabilecekleri konusunda motive etmeye odaklanır (Wang vd., 2017: 187). Bunu yaparken, yüksek ideallere ve ahlaki değerlere hitap eder, geleceğin vizyonunu şekillendirir ve bir güven ortamı inşa etmeye çalışır (Tucker ve Russell, 2004: 103).

Dönüşümcü liderlik, iki yönlü simetrik iletişimin özü ile uyumlu olarak, katılımcı yönetimi, bireysel yetkilendirmeyi, müzakereyi, bilgi paylaşımını ve gücün vurgulanmasını sağlar ve tüm bunların bir sonucu olarak örgütle çalışanlar arasındaki ilişkilerin geliştirilmesine yardımcı olur (Jiang, 2012: 232). Dönüşümcü lider, takipçilerinin olgunluk ve ideal düzeylerini, başarı odaklılıklarını, kendini gerçekleştirme çabalarını ve birey, örgüt ve toplumun refahına ilişkin ilgilerini yükseltir (Bass, 1999: 11).

Örgütsel vatandaşlık davranışının temelleri Katz'ın (1964) çalışmasına dayanmaktadır. İlgili çalışmada Katz (1964: 132) sağlıklı işleyen bir organizasyon için gerekli olan davranışları; a) nitelikli kişileri örgüte çekmeye ve örgütte kalmaya teşvik etme, b) spesifik rol gereklerini güvenilir şekilde yerine getirme ve c) rol gereklerinin ötesine geçen yenilikçi ve gönüllü davranışlar sergileme şeklinde üç başlık altında toplamıştır. Katz (1964), üçüncü gruptaki davranışları rol gereklerinde belirtilmeyen ancak örgütsel amaçların gerçekleştirilmesini kolaylaştıran eylemler olarak değerlendirmiştir. Ayrıca bu tür davranışların, örgütsel hayatı ve etkinlik için kritik öneme sahip olduğunu, sadece rol gereklerinde belirtilen davranışlara bağlı kalan örgütlerin ise çok kırılgan bir yapı arz edeceklerini belirtmiştir (p. 132). İlgili davranışları, işle ilgili sorunlarda çalışma arkadaşlarına yardım etme, geçici tacizleri hoş görme, çalışma alanını temiz ve düzenli tutma, çalışma birimi ve yöneticisi hakkında diğer bireylere yapıcı açıklamalarda bulunma, kişilerarası çatışmaların yarattığı olumsuzlukları hoşgören bir örgüt iklimini destekleme ve örgütsel

kaynakları koruma şeklinde örneklendiren Bateman ve Organ (1983: 588), bu tür eylemleri ‘vatandaşlık davranışları’ olarak adlandırmışlardır. Bies (1989: 294), vatandaşlık davranışlarının bireyin sadece kendi çıkarı için motive olduğu varsayımından hareket eden örgütsel davranış modellerine yeni bir soluk getirdiğini vurgulamıştır.

İşle bütünleşme, farklı bakış açılarıyla kavramsallaştırılmış ve değişik tanımlamalara maruz kalmıştır. Kavram üzerine yapılan ilk tanımlamalar, bireysel bütünleşmeyle karakterize edilmekte ve iş rollerine vurgu yapmaktadır. Bireysel bütünleşme yaşayan kişiler çalışma esnasında kendilerini fiziksel, bilişsel ve duygusal olarak yaptıkları işe odaklamaktadırlar. Yakın dönemde ise, bütünleşmeye ilişkin iki temel perspektif ortaya çıkmıştır (Bakker vd., 2008: 188; Meynhardt vd., 2018: 7-8). Görüşlerden biri, işle bütünleşmeyi tükenmişliğin zıttı olarak değerlendirmektedir. Bu görüşü benimseyen Maslach ve Leiter (1997: 24), tükenmişliği, işle bütünleşmede yaşanan erozyon olarak tanımlamışlardır. Tükenmişlik nedeniyle, başlangıçta önemli, anlamlı ve büyüleyici olan işler zamanla sıkıcı, anlamsız ve tatminkâr olmayan bir hale dönüşmektedir. Bu süreçte, enerji (canlılık) yerini tükenmeye, bağlılık duyarsızlaşmaya ve yeterlilik başarısızlığa bırakmaktadır. Dolayısıyla, işle bütünleşme enerji, bağlılık ve yeterlilikle karakterize edilmektedir.

İlerleyen süreçte bu görüş sorgulanmaya başlanmıştır. Bu anlamda Schaufeli ve Salavona (2011: 41), psikolojik bir perspektiften bakıldığında tükenmişlik ile işle bütünleşme arasında mükemmel bir ters ilişki varsayımının mümkün olmadığını dile getirmişlerdir. Yani, tükenmişlik, bir kişinin asla işiyle bütünleşmeyeceği anlamına gelmemektedir. Bu sorgulama, işle bütünleşme konusunda farklı bir görüşün gelişmesine zemin hazırlamıştır. Bu görüş, işle bütünleşmeyi tükenmişliğin pozitif karşıtı olarak değerlendirmekte, ancak farklı şekilde ölçülmesi gerektiğini savunmaktadır (Meynhardt vd., 2018: 8). Bu anlamda Bakker ve diğerleri (2008: 188), işle bütünleşmeyi tükenmişlikle negatif olarak ilişkili, ancak ondan bağımsız ve farklı bir kavram olarak değerlendirmektedirler. Bu bakış açısında göre işle bütünleşme; enerji, bağlılık ve yeterlilikle (kendini verme, içselleştirme) karakterize edilen, işle ilgili pozitif ve tatmin edici bir zihin hali olarak tanımlanmaktadır (Schaufeli vd., 2006: 702). Benzer şekilde Tuckey ve diğerleri (2018: 2) işle bütünleşmeyi; çalışanlar ve örgütler açısından pozitif sonuçlar doğuran, olumlu ve tatmin edici işle ilgili düşünce (zihniyet) hali olarak tanımlamışlardır.

Bu kapsamda, mevcut çalışma ile aşağıdaki hipotez önerilmektedir.

Hipotez 1: Dönüşümcü liderliğin örgütsel vatandaşlık davranışı üzerinde pozitif bir etkisi vardır

Hipotez 2: Dönüşümcü liderliğin işle bütünleşme üzerinde pozitif bir etkisi vardır

Tartışma

Yönetim uygulamalarında küresel boyutta önemli bir değişim yaşanmaktadır. Geleneksel ve kısa dönemli kâr odaklı anlayışlardan, etik bakış açısı çerçevesinde ve uzun dönemde katma değer getirmesi beklenen bir anlayışa doğru dönüşüm gerçekleşmektedir. Bu süreçte, insan kaynağı her alanda olduğu gibi yönetim uygulamalarında da artan bir öneme sahiptir. Özellikle teknolojik gelişmeler ve buna bağlı yapılan inovatif girişimler nitelikli insanın önemini daha da artırmıştır.

Örgütlerin en önemli sermayesi olan insan kaynağının, üretilen mal ve hizmetlerde kaliteyi ve yapılan işlerde başarıyı yakalayabilmesi için kendilerini memnun eden bir çalışma ortamına, takım çalışmasına yatkın iş arkadaşlarına ve tüm bunları destekleyici değerlere sahip etik değerleri barındıran bir örgüt kültürüne ihtiyaçları bulunmaktadır.

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

Liderin örgüt içi uygulamalardaki önemi ve etkisinin daha da önemli hale geldiği günümüzde, bireyler arası oluşacak faaliyetler ile birey-örgüt ilişkilerinde bireylerin seçeceği ve uygulayacağı davranışları oluşturmada ve yönlendirmede hem makro düzeyde liderin örgüt kültürü ile birlikte birçok makro düzey etkisi hem de mikro çerçevede örgüt içi davranışlara ve işin anlamlı bulunup bulunmamasına yönelik etkisi, lider ve uygulamalarının artan önemine işaret etmektedir.

Kaynakça

- Kouzes, J. M., & Posner, B. Z. (2012). *The leadership challenge*. 5th edition. San Francisco: Jossey-Bass.
- Judge, T. A., & Piccolo, R. F. (2004). Transformational and transactional leadership: a meta-analytic test of their relative validity. *Journal of applied psychology*, 89(5), 755-768.
- Effelsberg, D., Solga, M., & Gurt, J. (2014). Transformational leadership and follower's unethical behavior for the benefit of the company: A two-study investigation. *Journal of Business Ethics*, 120(1), 81-93.
- Pradhan, S., & Pradhan, R. K. (2016). Transformational leadership and job outcomes: the mediating role of meaningful work. *Global Business Review*, 17(3S), 1-13.
- Ghadi, M., Fernando, M. & Caputi, P. (2010). Transformational leadership, workplace engagement and the mediating influence of meaningful work: Building a conceptual framework. Australian New Zealand Academy of Management Annual Conference (pp. 1-15). Adelaide: ANZAM.
- Yukl, G. (1999). An evaluation of conceptual weaknesses in transformational and charismatic leadership theories. *The leadership quarterly*, 10(2), 285-305.
- Hawkins, P. (2017). *Leadership team coaching: Developing collective transformational leadership*. 3rd edition. London: Kogan Page Publishers.
- Dvir, T., Eden, D., Avolio, B. J., & Shamir, B. (2002). Impact of transformational leadership on follower development and performance: A field experiment. *Academy of management journal*, 45(4), 735-744.
- Wang, H. J., Demerouti, E., & Le Blanc, P. (2017). Transformational leadership, adaptability, and job crafting: The moderating role of organizational identification. *Journal of Vocational Behavior*, 100, 185-195.
- Tucker, B. A., & Russell, R. F. (2004). The influence of the transformational leader. *Journal of Leadership & Organizational Studies*, 10(4), 103-111.
- Jiang, H. (2012). A model of work-life conflict and quality of employee-organization relationships (EORs): Transformational leadership, procedural justice, and family-supportive workplace initiatives. *Public relations review*, 38(2), 231-245.
- Bass, B. M. (1999). Two decades of research and development in transformational leadership. *European journal of work and organizational psychology*, 8(1), 9-32.
- Katz, D. (1964). The motivational basis of organizational behavior. *Systems Research and Behavioral Science*, 9(2), 131-146.
- Bateman, T. S., & Organ, D. W. (1983). Job satisfaction and the good soldier: The relationship between affect and employee "citizenship". *Academy of management Journal*, 26(4), 587-595.
- Bies, R. J. (1989). Organizational citizenship behavior: The good soldier syndrome.

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

Bakker, A. B., Schaufeli, W. B., Leiter, M. P., & Taris, T. W. (2008). Work engagement: An emerging concept in occupational health psychology. *Work & Stress*, 22(3), 187-200.

Meynhardt, T., Brieger, S. A., & Hermann, C. (2018). Organizational public value and employee life satisfaction: the mediating roles of work engagement and organizational citizenship behavior. *The International Journal of Human Resource Management*, 1-34.

Maslach, C., & Leiter, M. P. (1997). *The Truth About Burnout*. San Francisco: Jossey-Bass.

Schaufeli, W., & Salanova, M. (2011). Work engagement: On how to better catch a slippery concept. *European Journal of Work and Organizational Psychology*, 20(1), 39-46.

Tuckey, M. R., Sonnentag, S., & Bryan, J. (2018). Are state mindfulness and state work engagement related during the workday?. *Work & Stress*, 1-16.

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

ÇALIŞMAYA BAĞLI RİSKLERE GÖRE CİNSİYET DUYARLILIĞININ DEĞERLENDİRMESİ

EVALUATION OF GENDER SENSITIVITY ACCORDING TO THE RISKS CONNECTED WITH WORKING

Öğr. Gör. Elif CANALAN

Erzincan Üniversitesi, ecanalan@erzincan.edu.tr

Sosyal Hizmet Uzmanı Gülsüm EGE

İzmir Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüğü, gulsumzehir@gmail.com

ÖZET

Dünya üzerinde yaşanan gelişmeler sektörlerin çeşitlenmesine ve bununla birlikte kadın çalışan sayısının da giderek artmasına dolayısıyla iş yaşamında kadınların görünür olmasına neden olmuştur. Geçmişle kıyaslandığında sayısal olarak günümüzde erkek ve kadın çalışan oranları arasındaki fark her ne kadar daralsa da halen çalışan nüfusun büyük çoğunluğunu erkekler oluşturmaktadır. Hem toplumsal cinsiyet anlayışı hem ekonomik kaygılar hem de çalışan kadınların toplam içindeki oranları kadınların çalışma ortamlarında karşılaştıkları risklere karşı cinsiyet körlüğü sorununu düşündürmektedir. Kadın ve kadınlara ilişkin problemler aynı zamanda sosyal hizmet mesleğinin de uygulama alanlarından birisidir. Kadınların sosyal yaşama eşit katılımını gözetken sosyal hizmet disiplini kadını güçlendirme ekseninde çalışmalarını yürütmektedir. Kadın istihdamının devamlılığının sağlanması da güçlendirme temelinde ele alınması gereken önemli konular arasındadır. Çünkü kadının ekonomik bağımsızlığı güçlendirmenin önemli bir aşamadır. Bu anlamda kadını çalışma yaşamından uzaklaştıracak iş sağlığı ve güvenliğine ilişkin sorunların sosyal hizmet bakış açısıyla değerlendirilmesine gereksinim duyulmaktadır. İlgili yasalarda kadınlara ilişkin düzenlemeler ele alınarak politikaların yetersizlikleri üzerinde durulması gereği konuya dikkat çekme adına önemli bir basamaktır.

Anahtar Kelimeler: Kadın, çalışma, risk, adalet, politika.

ABSTRACT

The developments in the world caused the diversification of the sectors and the increase in the number of female employees as well as the visibility of women in business life. Compared to the past, the difference between the numbers of men and women who work as numerically today is narrow, but the majority of the working population is male. Both gender mainstreaming and economic concerns, as well as the proportion of working women in total, suggest that gender blindness is the problem of women in their working environments. Problems related to women and women are also one of the fields of application of the social work profession. The social service discipline, which considers women's equal participation in social life, carries out its activities on the axis of empowerment. Ensuring the continuity of female employment is one of the important issues that should be addressed on the basis of empowerment. Because women's economic independence is an important stage of strengthening. In this sense, it is necessary to evaluate the problems related to occupational

health and safety to remove women from working life from a social service perspective. Regarding the regulations on women in related laws, the need to focus on the inadequacies of policies is an important step in attracting attention to the issue.

Key Words: Woman, working, risk, justice, policy.

Giriş

Çalışma yaşamındaki kadın ve erkek eşitsizliğini kapitalist dünya ekonomisinden ayrı düşünemeyiz. Temel çalışma prensibi rekabet esasına dayanan kapitalizmle birlikte hızlı bir üretim sürecine geçilmesi, kadının çalışma yaşamında varlığı bakımından görünür olması anlamına gelirken hakları bakımından ise göz ardı edilmesi sonucunu doğurmuştur. Hak temelli bir değişim gerçekleşmedikçe ve gelişmişlik kavramı yalnızca işverenin refahını gözetmek karşılığını taşıdıkça kadın ve erkeklerin eşit haklarla kendilerini var ettikleri bir toplumsal gelişimden söz edilemeyeceği tartışma götürmez konudur. Çalışma yaşamındaki cinsiyet politikalarının kısıtlılığını belirleyen faktör olarak yalnızca kapitalizmi işaret eden değerlendirmeler yeterli olmayacaktır. Bir diğer kısıtlayıcı etken olarak patriyarkal nitelikte inşa edilen toplumsal yaşamın belirlediği toplumsal konumlar ve buna bağlı rol ve ilişkileri de hesaba katmak zorundayız. Kapitalizmin ve erkek egemen sistemin elinde şekillenen çalışma ortamlarında kadınlar ne derece paydaş olarak görülmektedir? Her iki unsur, çıkarlarını koruma temelinde kendi varlığını sürdürme maksadıyla eylemlere yön verirken cinsiyet politikalarının yetersizliğini de amacı doğrultusunda kullanmaktadır. Var olan koruyucu politikaları ele aldığımızda kadının bütüncül anlamda varlığı mı yoksa yalnızca kadının doğurganlığı mı korunmaya çalışılmaktadır? İşlevsel özellikleri bakımından mı kadın çalışma yaşamında varlığını sürdürmekte ve korunmaya çalışılmaktadır? soruları açıklanmaya muhtaç sorular olarak karşımıza çıkmaktadır. 6331 sayılı İş sağlığı ve güvenliği yasasına baktığımızda kadınlara erkeklerden farklı olarak spesifik herhangi bir önlem olmadığını, konunun muğlak bir 'risk değerlendirmesi'nden ibaret olduğunu görmekteyiz. Bu durum çalışma sisteminde cinsiyet politikalarının iş sağlığı ve güvenliği konusunda da yetersiz olduğunu göstermekte olup, kadınların güçlendirilmesi adına insan hakları temelinde çözümlere ihtiyaç duyulmakta olduğuna işaret etmektedir.

Cinsiyet Kavramına Genel Bir Bakış

Cinsiyet erkek ve kadın olmakla ilgili biyolojik farklılıklara ilişkindir (Pincha, 2009). Yani dünyaya gelirken taşıdığımız temel doğal özelliklerimizdir. Biyolojik kökenli farklılıklarımıza bağlı olarak toplumsallaşma süreçlerimizde içinde yaşadığımız toplumun özelliklerine göre cinsiyetlere çeşitli roller tanımlanmış olduğunu görebiliriz. Sosyal konumumuzu, ilişkilerimizi ve sorumluluklarımızı belirleyen bu durum ise toplumsal cinsiyet olarak değerlendirilmektedir. Toplumsal cinsiyet, biyolojik farklılıklardan dolayı değil, farklı kültürlerde, tarihin farklı zamanlarında ve farklı coğrafyalarda (Kaypak, 2014) toplumun kişiyi kadın ve erkek olarak nasıl gördüğü, nasıl algıladığı, nasıl düşündüğü ve nasıl davranmasını beklediği ile ilgili bir kavramdır (Akın ve Demirel, 2003). Toplumsal cinsiyet kadın ve erkek olmakla ilgili toplumsal olarak inşa edilmiş kalıplar, roller, fırsatlar ve ilişkilere atfen kullanılır. Her ne kadar erkekler sınıf, etnisite, fiziksel koşullar ve yaş bağlamı marjinalleştirme ile karşı karşıya kalsalar da toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcılıktan nadiren zarar görürler. Öte yandan, bu özel ihtiyaçlı gruplar içinde kadınlar genel olarak toplumsal

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

cinsiyetle ilişkili ayrımcı uygulamalardan daha çok zarar görürler. Buna ek olarak, kadınların bekar, boşanmış ya da çocuksuz oluşları dezavantajlarını daha da arttırmaktadır (Pincha, 2009).

Toplumsal cinsiyet eşitliği fırsatlara, kaynaklara ve hizmetlere erişimde hiç kimsenin cinsiyetine dayalı bir ayrımcılığa uğramamasıdır (UNDP, 2001; akt. Esen, 2013). Kadınlık ve erkeklik kalıpları, bizi basitçe birbirimizden farklılaştırmakla kalmaz, aynı zamanda, toplumsal kaynaklara erişimimizi de büyük ölçüde etkiler. Yani, kaynakların bölüşümünde cinsiyet, önemli bir faktördür. Diğer bir deyişle, “kadın sorunları” yalnızca değerler ve zihniyet yapıları ile ilgili değildir, aynı zamanda bütün bir toplumsal düzenlemeler sistemi ve bölüşüm ile de ilgilidir. Bu nedenle rakamlara baktığımızda, örneğin okuma yazma bilmeyen kadın sayısının erkeklerden daha yüksek olduğunu yahut kadınların erkeklerden daha az mülk sahibi olduğunu görürüz (Bora, 2012). Çünkü cinsiyet temelli engeller, cinsiyet rolleri ile yakından ilgilidir (Barutçugil, 2002; akt. Ögüt, 2006). Ayrıca kadınların cinsiyet rolleri ile ilişkili olarak yaşadığı en önemli sorunlar arasında olan toplumu da yakından ilgilendiren ve giderek artan bir şekilde devam etmekte olan kadına yönelik şiddet ve istismar sorunlarını da ele almak durumundayız. Çünkü bu sorunlar da eşitlik anlayışından uzak bir şekilde tasarlanmış toplumsal cinsiyet rollerinin bir sonucu olarak varlığını sürdürmektedir.

Eşitlik anlayışının gelişebilmesi için, iki temel beceriye sahip olunması gerekmektedir; toplumsal cinsiyet farkındalığı ve duyarlılığı. Bu beceriler, cinsiyetler arasındaki farklılıkların öğrenilmiş davranışlara dayalı olduğunu kavramayı, sorunların ve eşitsizliklerin varlığını kabul etmeyi, görünür kılmayı ve bunu stratejiler ve eylemler içine dahil edebilmeyi içerir (UNDP, 2001; UNESCO, 2010; akt. Esen, 2013). Böyle bir bakış açısı için gereken toplumsal cinsiyet eğitimi, toplumsal cinsiyetle ilgili bilgi ve beceri kazandırmayı, davranış değiştirmeyi, farkındalık ve duyarlılık yaratmayı amaçlayan bir geliştirme etkinliğidir (UNESCO, 2000; akt. Esen, 2013).

Kadınların sahip olduğu haklar ülkelerin gelişmişlik seviyesinin bir göstergesidir. Ancak sürdürülebilir bir kalkınmadan söz edebilmemiz için kadın ve erkek eğitim, sağlık, istihdam, güvenlik, sosyal yaşam alanlarında kendilerine sunulan hakları eşitlik ilkeleri doğrultusunda kullanabilmelidirler. Günümüz modern dünyasında özellikle de kadının eğitim durumu, çalışma hayatındaki yerini, konumunu ve statüsünü belirleyen en önemli faktör olarak görülmektedir (Küçük, 2015). Kadınların istihdam alanlarında daha fazla rol alabilmeleri ve dolayısıyla toplumda güçlü bir birey haline gelebilmeleri için öncelikle eşitlik temelinde düzenlenmiş bir eğitim modeline ihtiyaç duyulmaktadır. Kadın ve erkek eşitsizliğinin toplumsal bir sorun olması sebebiyle eğitimin hedef kitlesi sadece kadınlar ile sınırlandırılmamalıdır. Erkeklerin de eğitilmesi sorunun çözümlenebilmesi adına oldukça önemlidir. Bu anlamda kadının konumu ve rolleri bakımından zihniyet dönüşümü yaratacak eğitim programlarına gereksinim duyulmaktadır.

Çalışma Yaşamında Kadın

İnsanlığın başlangıcından beri var olan çalışma olgusu kapsamında kadınlar köle, çırak, yamak gibi roller üstlenirken günümüzdekine yakın anlamda kadınların çalışma yaşamına girişi 19. yüzyılın sonlarına rastlamaktadır. Sanayi devrimi ile birlikte ortaya çıkan üretimin örgütlenmesiyle ihtiyaç duyulan ve düşük ücretle çalıştırılabilecek işgücü gereksiniminin belirmesi bunda en önemli faktör olmuştur (Yılmaz vd., 2008; akt. Küçük,

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

2015). Hızı ve kapsamı itibarıyla Sanayi Devrimi ve Kapitalizm yeni bir uygarlık meydana getirmiştir (Drucker, 1994; akt. Fidan, 2000). Kapitalizmin gelişmesiyle ekonomik ve sosyal hayatta birçok müessese değişime uğramış, pazar ekonomisi yaygınlaşmış, hızlı bir üretim artışı yaşanmıştır. İnsanlar kırsal alandan kentlere, sanayi sisteminin içine çekilmiş, serbest işgücü ortaya çıkmıştır. Her şey gibi işgücü de özgür kılınmıştır. Kapitalizmin yayılması ve genişlemesi, işgücünün daha büyük kitleler halinde bu yeni sisteme dahil olmalarıyla destek kazanmıştır (Baechler, 1994; akt. Fidan, 2000). Bu sistemde işgücü ve tüketici olarak kadının da konumu değişime uğramış, kadın sistem içinde farklı roller üstlenmiştir (Fidan, 2000).

Günümüz bilgi çağında da küresel olarak kadın çalışan sayısında çarpıcı bir artış gözlemlenmektedir. Genel anlamda kadın çalışan sayısındaki küresel artış ekonomik, sosyal ve kültürel değişimle gelişmelerin bir yansıması olarak kabul edilmelidir (Barutçugil, 2002; akt. Ögüt, 2006). Ancak biyolojik farklılıklar kadınlar için engel olarak görülmektedir. Pek çok işkolunda kadınlar eğitimsel, fiziksel açıdan işe uygun olmalarına rağmen erkekler tercih edilmektedir (Esin ve Öztürk, 2005). Türkiye’de toplumsal yaşam biçimi büyük ölçüde erkeğin eve gelir getirdiği, tek kazananlı aile modeline dayanmaktadır. Kadının istihdama katılmasıyla çift kazananlı hane modeline geçilmesi, kadınların ev içinde daha çok söz sahibi olma imkanını artırırken, hanenin gelir düzeyini yükseltecek; kadınların, yaratıcılıklarını, becerilerini ve yeteneklerini geliştirecek, yoksulluk riskini azaltacaktır (Karabıyık, 2012; akt. Küçük, 2015).

Ayrıca toplum içindeki durumun bir tezahürü olarak çalışma yaşamında kadının konumu patriyarkal nitelikteki toplum inşası ile bağlantılı da düşünmek gerekmektedir. Çünkü kadın ile erkeğin konumu ile toplumsal cinsiyet rolleri baskın patriyarkal özelliklerden etkilenecek şekilde şekillenmiştir. Bhasin’e göre patriyarka; erkeklerin kadınlara egemen olmalarını sağlayan, maddi temelleri olan, karşılıklı bağımlılık ve dayanışma yaratan erkekler arası toplumsal ilişkiler dizisidir (Bhasin, 2003; akt. Dikmen ve Maden, 2012). Patriyarka sadece kadın emeğini değil, kadının cinselliğini, bedenini ve doğurganlığını denetleyen bir toplumsal sisteme de gönderme yapar. Erkek çıkarlarının korunması bu sistemin özünde yer alırken, sistemin bir diğer uzantısı olan ataerkil aile biçimi de erkek soyuna ve otoritesine dayanan ve mülkiyetin babadan oğula geçtiği bir aile biçimi olarak da şekillenmektedir (Eşbah, 2006; akt. Dikmen ve Maden, 2012). Patriyarkanın günümüzde yaşanan biçimiyle en önemli öğeleri şunlardır: Geleneksel evlilik biçimi, çocuk yetiştirme ve ev işinin kadın işi olması, iş gücü piyasasındaki düzenlemelerle güçlendirilmiş olarak kadınların erkeklere ekonomik bağımlılığı, devlet, erkekler arasındaki toplumsal ilişkilere dayanan çok sayıda kurum, kulüpler, spor tesisleri, sendikalar, meslekler, üniversiteler, dini kurumlar, şirketler ve ordular şeklinde sıralanır (Kandiyoti, 1997; akt. Dikmen ve Maden, 2012). Toplumun yaklaşık yarısını oluşturan kadınların bugün bile iş gücü piyasalarında yeterince yer bulamamaları önemli bir sorun iken bir diğer önemli sorun da iş bulan kadınların çalışma koşulları itibarıyla ekonomik gelirlerinin süresizliği biçiminde yaşanmaktadır. Bu noktada çalışma ortamlarının sahip olduğu koşulların kadınlara ne kadar uygun olduğunu ve kadınları ne derece koruduğunu da belirlemek gerekmektedir.

Birçok çalışma alanı içerisindeki aletler, makineler, çalışma alanının kendisi, araç ve gereçleri çalışan için değişik düzeylerde riskler ve tehlikeler içermektedir. Buna karşın çok az yerde uygun araç gerecin, sağlıklı ve güvenli ortamın tanımı, kişisel koruyucuların özellik ve standartları net ve açık bir şekilde ifade edilmektedir. Bu önlemler ve tanımlar, standartlar

risklerin birincil düzeyde önlenmesinde önemlidir. Oysa tüm araç ve gereçler, kıyafetler ve kişisel koruyucu malzemeler erkeklerin bedensel ölçüleri göz önünde bulundurularak yapılmaktadır. Bunun yanı sıra kişisel koruyucu ve araç gereç kullanımı riskleri önlemede birincil çözüm değildir ancak çalışma ortamına ve iş yerine ait acil, geçici ve durumsal çözüm olabilir. Kişisel koruyucu araç ve gereçler çalışma süreci içerisinde kullanılmalıdır, ancak kadınlar için bu araç ve gereçlerin kullanımı zordur çünkü kişisel koruyucuların çoğu kadın bedenine ve ölçülerine uygun olarak üretilmemektedir. Kişisel koruyucular küçük, orta ve büyük beden olarak üretilmektedir ancak bu beden ölçüleri erkeklerin anatomik ölçüleri temel alınarak üretilmiştir. Ayrıca işyeri ortam faktörleri özellikle kimyasallar, üreme sağlığını da olumsuz olarak etkilemektedir. Doğum sonrası süreçte ise işyerlerinde kreş ve emzirme odalarının olmayışı, yetersizliği ve kullanışsızlığı kadınların yasal hakkı olan bebek besleme saatlerinin zorlayarak verilmesi doğum sonrası kadını işten ayrılmaya itmektedir (Esin ve Öztürk, 2005).

Dünyada ve ülkemizde de halen kadınlarının çalışma yaşamında istihdam edilmeye ilişkin birden çok sorunu olduğunu görmekteyiz. İstihdam alanlarındaki ücretlendirme ve çalışma türleri de ele alınması gereken önemli sorunlar arasındadır. Ayrıca kadınların kayıt dışı sektörlerdeki durumu da erkeklere göre daha vahim sonuçlara sahiptir. Buna ek olarak kadının ev içi sorumluluklarını da dahil edecek olursak kadının ücretsiz aile işçisi konumu da önemli başka bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu duruma ilişkin olarak, Birleşmiş Milletler, 2003 yılında kadının ev içinde gerçekleştirdiği üretimin büyüklüğünü göstermek amacıyla bir araştırma yapmıştır. Bu çalışmadan elde edilen verilere göre gelişmiş ülkelerde ev kadınları 56 saat, gelişmekte olan ülkelerde de 65 saat evde çalışmıştır. Türkiye’de ise bu rakam 80 saate çıkmıştır (Dikmen ve Maden, 2012). Bu doğrultuda kadının ev içerisindeki karşılığı olmayan emeğinin hem ataerkil toplumsal yapının hem de kapitalist üretim ilişkilerinin bir sonucu olduğu ifade edilebilir.

Aynı zamanda yapılan araştırmalar çalışma yaşamı sorumlulukları ile birlikte yürütülen ev içi sorumluluklar kadınların rol çeşitliliğinin erkeklere oranla daha geniş bir yelpazeye sahip olduğunu işaret etmektedir. Dolayısıyla rol çeşitliliğine bağlı olarak kadınların sağlığı da olumsuz anlamda farklı şekillerde ve daha fazla etkilenmektedir. Ayrıca kadınların çalışma ortamlarında sıklıkla karşılaştıkları, taciz ve ayrımcılık da kadınların ruh sağlığı üzerinde olumsuz etkilere sahiptir. Bu etkilerin araştırmalardan yararlanılarak detaylı bir şekilde tanımlanmasına ve bu doğrultuda politika ve hizmet üretimine ihtiyaç vardır.

Kadın Ve İş Sağlığı

Kadınlar hem toplumsal konumları hem de çalışma yaşamları nedeniyle sorunlarla daha çok karşılaşmaktadırlar. Bu bağlamda kadınların sorunlarının çözülmesinde öncelikle bu sorunların tanımlanmasına gereksinim vardır (Esin ve Öztürk, 2005). Hem iş yerinde hem de ev ortamında çalışan kadınlar çoklu sorumlulukların altında ezilirken aynı zamanda eril çalışma düzenine tabi olarak çalışma düzenine ayak uydurmaya çalışmaktadırlar. Bu anlamda yasaların koruyuculuğu işverenlerin kar zarar hesaplamaları odağında değil kadınların hayatı ve geleceği odağında ele alınmalıdır.

“İşyerlerinde iş sağlığı ve güvenliğinin sağlanması ve mevcut sağlık ve güvenlik şartlarının iyileştirilmesi için işveren ve çalışanların görev, yetki, sorumluluk, hak ve yükümlülüklerini düzenlemek.” amacıyla 6331 sayılı İş sağlığı ve Güvenliği Kanunu 2012

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

yılında yürürlüğe girmiştir. Bu kanun hem kamuda hem de özel sektörde çırak ve stajyerler de dahil olmak üzere tüm çalışanları ve işverenleri bağlayıcı niteliktedir. Söz konusu Kanunun 10. Maddesine göre; işveren, iş sağlığı ve güvenliği yönünden risk değerlendirmesi yapmak veya yaptırmakla yükümlüdür. Risk değerlendirmesi yapılırken genç, yaşlı, engelli, gebe veya emziren çalışanlar gibi özel politika gerektiren gruplar ile kadın çalışanların durumu da dikkate alınarak işveren, iş sağlığı ve güvenliği yönünden çalışma ortamına ve çalışanların bu ortamda maruz kaldığı risklerin belirlenmesine yönelik gerekli kontrol, ölçüm, inceleme ve araştırmaların yapılmasını sağlamakla ve yapılacak risk değerlendirmesi sonucu alınacak iş sağlığı ve güvenliği tedbirleri ile kullanılması gereken koruyucu donanım veya ekipmanı belirlemekle yükümlüdür.

4857 Sayılı İş Kanununun 72. Maddesinde ise “Maden ocakları ile kablo döşemesi, kanalizasyon ve tünel inşaatı gibi yer altında veya su altında çalışılacak işlerde on sekiz yaşını doldurmamış erkek ve her yaştaki kadınların çalıştırılması yasaktır.” ibaresine yer verilmiştir. Aynı kanunun 74. Maddesinde ise “Kadın işçilerin doğumdan önce sekiz ve doğumdan sonra sekiz hafta olmak üzere toplam on altı haftalık süre için çalıştırılmamaları” gerektiği belirtilmiştir. “Çoğul gebelik halinde ise doğumdan önce çalıştırılmayacak sekiz haftalık süreye iki hafta süre eklenir.” şeklinde doğum öncesi ve sonrasına ilişkin izinler düzenlenmiştir. Kadın işçilerin sanayiye ait işlerde gece vardiyasında çalıştırılması ise Sağlık Bakanlığınca verilecek olan işyeri hekimi raporu ile yedi buçuk saati geçmeyecek şekilde düzenlenmiştir. Ayrıca gece postasında çalışan kadın işçilerin ise evlerine bırakılma hakları da vardır. Hekim raporu ile tespit edildiği takdirde hamile kadınlar ücret indirimi yapılmaksızın daha hafif işlerde çalıştırılır ve hamilelik süresince kadın işçiye periyodik kontroller için izin verilir ibarelerine de yer verilmiştir. Ayrıca günlük çalışma süresine sayılarak bir yaşından küçük çocukların emzirilmeleri için kadın işçilere günde toplam bir buçuk saat süt izni verilmesi de İş Kanununda belirtilmiştir. “Gebe çalışanın, ani darbelere, sarsıntıya, uzun süreli titreşime maruz kalacağı işlerde ve iş makinelerinde çalıştırılmaları yasak olup gebe çalışanın çalıştığı yerdeki gürültü seviyesinin, 80 dB(A)’yı geçmemesi de sağlanmalıdır. Eğer gürültü seviyesi düşürülemiyorsa çalışanın yeri değiştirilmelidir.” şeklinde düzenlemeler de mevcuttur.

Aynı iş yerlerinde çalışıyor olsalar bile kadınlar erkeklerden fiziksel, psikolojik ve sosyal olarak farklı etkilenimlere maruz kalabilirler (Beyhun, 2015). Örneğin bilimsel araştırmalara göre kadın ve erkeğin elektrik akımından etkilenme düzeyleri farklı birimlerle ifade edilirken benzer koşullardan farklı özelliklere sahip cinsiyetlerin eşit oranda etkilendiğini düşünmek adaletsiz bir yaklaşımdır. Bu durum iş sağlığı ve güvenliği profesyonelleri tarafından risk değerlendirmelerinde ve hizmet sunumunda değerlendirilmeli ve dikkate alınmalıdır (Beyhun, 2015).

İlgili yasalarla kadınlar, kadın olmaktan kaynaklanan özelliklere bağlı olarak her ne kadar hukuk çerçevesinde korunmaya çalışılsa da kanunlarda belirtilen hükümler uygulamada yetersiz kalmaktadır. Kadınların iş edinme öncesi, iş sırası ve iş sonrasına ilişkin toplumsal cinsiyet kaynaklı ve teknik anlamda yoğunlukla karşılaşılan sorunları bertaraf edebilecek spesifik olarak düzenlenmiş herhangi bir yasal koruma hala bulunmamaktadır. Çalışma ortamlarında kadınların meslek hastalıkları ve cinsiyet temelli karşılaştıkları sorunlarla ilgili olarak iş sağlığı ve güvenliği yasasının hem teknik bilgiler hem de toplumsal cinsiyet odağında yeniden düzenlenmesine gereksinim duyulmaktadır.

Sosyal Hizmet Bakış Açısından Değerlendirme

Uluslararası Sosyal Hizmet Uzmanları Federasyonu (IFSW) sosyal hizmet mesleğini, hak ve sosyal adalet ilkeleri çerçevesinde, birey, aile, grup ve toplulukların iyilik hallerini gözeten, mevcut iyilik halini artırmaya yönelik, bireyleri güçlendirmeyi ve özgürleştirmeyi hedefleyen bir meslek olarak tanımlamaktadır (IFSW, 2016; Kaylı, 2016). Sosyal hizmet disiplini, bireyi çevresinin yanı sıra, mevcut toplumun tarihiyle, kültürüyle, egemen ideolojisiyle sosyo ekonomik yapılanmasıyla ilişki içinde ele alarak (Teaater, 2015; Adams, 2009; akt. Kaylı, 2016) hak ve sosyal adalet temelinde bireylerin ihtiyaçlarının giderilmesine yönelik uygulamalar gerçekleştirmektedir (Şahin, 2009; Kirst-Ashman, 2010; akt. Kaylı, 2016). Bu noktada sosyal hizmet disiplinin temellendiği hak ve adalet ölçütlerini gerçekleştirme yönünde toplumsal cinsiyet eşitliği ve eşitsizliği önemli görünmektedir. Çünkü sosyal hizmet uygulamalarının niteliği, mevcut toplumun egemen ideolojisini ve refah devletle ilişkisini belirlemektedir. Ayrıca toplumdaki sosyal politikalar çerçevesinde geliştirilen bir meslek ve sosyal bilim disiplini olan sosyal hizmet, sosyal politikanın uygulanabilirliğini gösteren en etkin alanlardan birisi olarak da görülmektedir. (Kaylı, 2016).

Çalışma yaşamında cinsiyete ilişkin duyarlılık, bir ruh sağlığı disiplini olarak sosyal hizmet uygulamalarının ve mesleğin uygulayıcıları olarak sosyal hizmet uzmanlarının da sahip olması gereken bir özelliktir. Bireyin biyopsikososyal iyilik halini etkileyen etmenleri çevresi içinde birey yaklaşımından yararlanarak inceleyen sosyal hizmet disiplini karşılaşılan sorunlara çözüm üretme konusunda cinsiyet politikalarının yeterliliğini araştırmak durumundadır. Sosyal hizmet mesleği toplumsal cinsiyet kavramının toplumsal hayatta güçlü bir etkiye sahip olduğunun bilincindedir. Yetersiz cinsiyet politikalarının kadınlar üzerinde yarattığı etkilerinin sadece bireyle sınırlı olmadığını da ifade etmek gerekmektedir. Yoksulluğun kadınlaşması sorununun eşit eğitim imkanlarından yararlanamayan ve dolayısıyla çalışma yaşamına dahil olamayan kadınlar ile yaşadığı zorluklarla baş edemeyen kadınların çalışma yaşamından uzaklaşmasıyla kalıcılaştığı söylenebilir. Çalışma yaşamındaki kadın ve erkek eşitsizliği ancak toplumsal cinsiyet rollerinden azade bir şekilde kadının güçlendirilmesi ile mümkündür. Sosyal hizmet mesleği bu anlamda kadını güçlü kılacak politikalar oluşturmak, cinsiyet körlüğüne işaret eden politikaların sosyal adalet ve insan hakları odağında düzenlenmesini talep etmektedir. Çünkü bu haliyle varolan düzenlemeler kadınları için caydırıcı niteliktedir.

Sonuç

Aynı fiziksel, psikolojik, sosyal niteliklere sahip olmayan erkek ve kadınların çalışmakta oldukları ortak iş koşullarından aynı derecede etkilenmelerini beklemek hem teoride hem de pratikte kabul edilebilir olmaktan uzaktır. Çalışma yaşamı özelinde düşündüğümüzde eşitsiz koşullarından nasıl bir eşitlik anlayışına geçildiği sorgulanması gereken önemli konular arasındadır. İş sağlığı ve güvenliği yasası her cinsiyet için tarafsız bir şekilde aynı riskler olduğu kabulüyle hareket ederken cinsiyet farklılıklarından kaynaklı yaşanabilecek olası sorunlar üzerinde yeterince durulmamıştır. Çalışma açıları farklı olan kadın ve erkeklerin bu anlamda farklı politikalara ihtiyaçları olduğu aşıkardır ve ihtiyaçlarının insan hakları ve sosyal adalet odağında giderilmesi elzemdir. Bu doğrultuda bireyin iyilik halini ve sosyal refahı odak alan bir meslek olarak sosyal hizmet disiplininin bakış açılarından

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

yararlanarak ve sorunu bütünlüklü şekilde ele alarak cinsiyet duyarlılığı temelinde politikalara yön verilmesi gerekmektedir.

Kaynakça

- Beyhun, N.E. (2015). Kadın ve İş Sağlığı, Türkiye Klinikleri, 1(1):57-63.
- Pincha, C. (2009). Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Afet Yönetimi, Uygulamacılar İçin El Kitabı. Kocaeli Üniversitesi Yayınları: 362, Çev. Derya Keskin Demirer.
- Bora, A. (2012). Toplumsal Cinsiyet Duyarlılığı Eğitimi Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Kamu Hizmetleri, Kadın ve Kadın STK'larının Güçlendirilmesi Projesi.
- Akın, A. ve Demirel, S. (2003). "Toplumsal Cinsiyet Kavramı ve Sağlığa Etkileri", C. Ü. Tıp Fakültesi Dergisi, 25(4), s. 73-81.
- Kaypak, Ş. (2014). "Toplumsal Cinsiyet Bakış Açısından Kente Bakmak". Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi, 7(1), s. 344-357.
- Esen, Y. (2013). Hizmet Öncesi Öğretmen Eğitiminde Toplumsal Cinsiyet Duyarlılığını Geliştirme Amaçlı Bir Çalışma. Eğitim ve Bilim Dergisi, 38 (169), s. 280-295.
- Küçük, M. (2015). Çalışma Hayatında Kadınlar ve Karşılaştıkları Sorunlar: Bir İşverene Bağlı Olarak Çalışan Emekçi Kadınlara İlişkin Bir Araştırma. Ekonomi Bilimleri Dergisi, 7(1), s. 1-17.
- Yılmaz, Abdullah ve Bozkurt, Yavuz ve İzci, Ferit. (2008), "Kamu Örgütlerinde Çalışan Kadın İşgörenlerin Çalışma Yaşamlarında Karşılaştıkları Sorunlar Üzerine Bir Araştırma, "Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 9(2). 89-114.
- Dikmen, N. ve Maden, D. (2012). Kadın Akademisyenlerin Görünmeyen Emeği Üzerine Bir Araştırma: Ordu Üniversitesi Örneği. Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi, 4(2), s. 235-250.
- Fidan, F. (2000). Kapitalizmin Gelişme Sürecinde Kadının Çok Yönlü Konumu (Medya Örneği). Bilgi 2 (1), s. 117-133.
- Esin, N.M ve Öztürk, N. (2005). Çalışma Yaşamı ve Kadın Sağlığı. Türk Tabipler Birliği Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi, Temmuz, Ağustos, Eylül Sayısı, s. 38-42.
- Öğüt, A. (2006). Türkiye’de Kadın Girişimciliğin ve Yöneticiliğin Önündeki Güçlükler: Cam Tavan Sendromu. Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi, 1(1); s. 56-78.
- Kaylı Şaşman, D. (2016). Türkiye’de Sosyal Hizmetin Toplumsal Cinsiyet Eşitliği İle İlişkisi. The Journal of Academic Social Science Studies, 45; s. 135-142.
- 6331 Sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu, Resmi Gazete, 30.06.2012.
- 4857 Sayılı İş Kanunu, Resmi Gazete, 22.05.2003.

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

SOKAKTA ÇALIŞAN ÇOCUKLARIN SOSYAL DIŞLANMA SORUNLARININ EŞİTLİKÇİ VE KAPSAYICI EĞİTİM ODAĞINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

EVALUATION OF SOCIAL EXCLUSION PROBLEMS OF CHILDREN WORKING IN
STREETS IN THE FOCUS OF EQUALITY AND INCLUSIVE EDUCATION

Sosyal Hizmet Bilim Uzmanı Gülsüm EGE

İzmir Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüğü, gulsumzehir@gmail.com

Öğr. Gör. Elif CANALAN

Erzincan Üniversitesi, ecanalan@erzincan.edu.tr

ÖZET

Sokakta çalışan çocuk sorunu son yıllarda yaşanan yoğun göç hareketleriyle birlikte ülkemizin önemli sorunlarından biri haline gelmiştir. Çocuğun toplumun en savunmasız ferdi olması sebebiyle korunma ve bakım ihtiyacı da sokakta çalışan çocuk sayısına paralel bir şekilde giderek artmaktadır. Yetişkinler için dahi türlü tehlikeler barındıran sokaklar korunma gereksinimi olan çocukların yaşamını daha fazla tehdit etmektedir. Sokağın tehlikelerine karşı açık bir şekilde yaşamlarını sürdürmeye çalışan çocuklar bu süreçte istismar, madde kullanımı, şiddet, suç gibi telafisi güç sorunlarla da karşı karşıya gelmektedirler. Ayrıca sokaklarda uzun süre vakit geçiren çocukların eğitim yaşamları aksamakta ya da tamamen son bulmaktadır. Bu noktada ailelerin eğitimsizliği ve ailelerin çocukların eğitimlerini yük olarak görmesinin payı da oldukça büyüktür. Toplumun sokakta çalışan çocukları potansiyel tehdit unsuru olarak görmesi de sosyal dışlanmayı doğuran önemli başka bir sorundur. Sosyal dışlanma sorunu eğitime devamsızlığı pekiştiren önemli bir faktördür. Ancak sokakta çalışan çocuk sorununun çözümü yine eğitiminden geçmektedir ve kaliteli ve sürdürülebilir eğitimin tüm çocuklar için hem kapsayıcı hem de eşitlikçi olması gerekmektedir. Bu noktada özel ihtiyaçlı gruplarıyla mikro, mezzo ve makro düzeyde sosyal içermeye dönük çalışmalar yürüten sosyal hizmet mesleğinin okul ortamlarında da etkin bir şekilde faaliyetlerini yürütebilmesi için okul sosyal hizmeti birimlerinin kurularak sokakta çalışan çocuk sorunu kalıcı hale gelmeden gerekli önlemler alınmalıdır.

Anahtar Kelimeler: Eğitim, çalışma, sokak, çocuk, sosyal dışlanma.

ABSTRACT

The problem of working children in the street has become one of the important problems of our country with the intense migration movements in recent years. As the child is the most vulnerable individual in the society, the need for protection and care is increasing in parallel with the number of children working on the streets. Streets, even for adults, threaten the lives of children who need protection. Children, who are trying to live their lives clearly against the dangers of the street, are also faced with difficult problems such as abuse, substance abuse, violence and crime. In addition, the educational life of children who have spent a long time on the streets is failing or completely. At this point, the share of families' lack of education and the fact that families consider the education of children as a burden is also quite large. The fact that society considers children working on the street as a potential

threat is another important problem that causes social exclusion. The problem of social exclusion is an important factor that reinforces absenteeism. However, the solution of the problem of working children on the street is still undergoing education, and quality and sustainable education should be both inclusive and equitable for all children. At this point, in order to enable the social work profession to carry out activities in social environments with micro, mezzo and macro levels with special needs groups, the necessary measures should be taken before the problem of child working in the streets is established and school social service units are established.

Key Words: Education, study, street, child, social exclusion.

Giriş

Çocukların sokakta çalışması sorunu, ülkemizde son yıllarda aldığımız dış göçün sosyal ve ekonomik sonuçları ile de bağlantılı olarak artış gösteren önemli sosyal sorunlardan biridir. Çocukları sokakta çalışmaya iten; yoksulluk, işsizlik, eğitimsizlik, aile içi sorunlar, göçler gibi pek çok sebep olmakla beraber çocukların sokakta çalışması sorunu farklı değişkenler ile ilişkili, kendine özgü dinamikleri olan karmaşık bir olgudur. Sokakta çalışan çocuklar ve ailelerinin karşı karşıya kaldıkları sorunlardan bir tanesi sosyal dışlanma sorunudur. Sokakta çalışan çocukların yoksul ailelerden geldikleri bilinmekte olup bu aileler yoksulluk kaynaklı olarak toplumun ekonomik, sosyal imkânlarından çoğu zaman yeterli ölçüde faydalanamamaktadırlar ki bu da sosyal dışlanmayı ortaya çıkaran unsurlardandır. Buna ek olarak çocuklar sokakta çalıştıkları için de sosyal dışlanma yaşamakta ve toplum ile bağları zayıflamakta, toplum kaynaklarından gerekli ölçüde faydalanamamaktadırlar.

Eğitim, sokakta çalışan çocukların bu döngüden çıkmaları için en önemli araç olmakla beraber diğer tüm haklarının da sağlayıcısı olarak düşünülmelidir. Sosyoekonomik düzeyi yüksek ailelerden gelen çocukların eğitimlerine devam etme şansları, sokakta çalışmak zorunda kalan çocuklarınkine göre kuşkusuz ki daha yüksektir. Bireylerin sisteme girdikleri başlangıç noktaları eşit olmamakta olup bireylerin fırsatlara ulaşmada eşit imkanlara sahip olması sosyal adaletin bir gereğidir ve bunun desteklenmesi beklenir. Bu durumun aksine eğitimi bir meta olarak gören bakış açısı eşitsizlik yaratma ihtimalini beraberinde getirmektedir.

Bu noktada eğitim hizmeti için asıl olanın tüm sosyoekonomik gelir düzeyleri için eşit ve yüksek başarıyı hedefleyen sistemler olmalarıdır. Bu nedenle, fırsat eşitliğini sağlayan ve kapsayıcı bir sistem, hem toplumu daha verimli hale getirmek, hem de dezavantajlı durumdaki çocukların kaliteli eğitime ulaşmalarını sağlamak açısından oldukça önemlidir. Bu kapsamda ülkemizde tüm bireyleri kapsayıcı ve eşitliği sağlayan bir sistem kurmak bu sorunun çözümü konusunda etkili bir yöntem olacaktır.

Diğer taraftan sokakta çalışan çocukların eğitim sistemine dahil edilmesi, sorunun çözümü için önemli bir adım iken, sisteme nasıl dahil edilecekleri de başlıca çalışma konularından olmalıdır. Bu noktada farklı disiplinlerin birlikte çalışması gerekmekte, bu doğrultuda; sokakta çalışan çocukların ailelerinin kültürlerinin tanınması, ailelerin sorunlarının tespiti ve hem ekonomik hem sosyal sorunlarının çözümü için desteklenmeleri, çocukların psikolojik ve sosyal rehabilitasyonunun sağlanması, çocukların eğitimden uzak kalmaları nedeni ile aileyi cezalandırma yerine bilgilendirme ve yönlendirme yapılması gibi

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

çalışmalar çocukların eğitim sistemi içerisinde kalıcı olarak dahil edilebilmesi açısından gereklidir.

Sokakta Çalışan Çocuk Kavramı

Çeşitli dünya ülkelerinde olduğu gibi ülkemizde de çocukların sokakta çalışması/çalıştırılması sorunu gün geçtikçe daha büyüyen bir sosyal sorun haline gelmektedir. Çocuklar şehirlerde ve kırsal alanlarda farklı işlerde çalıştırılmaktadırlar. Örneğin; sokakta, sanayi, ticaret ve hizmet sektöründe; tarım sektöründe, mevsimlik ve ücretsiz şekilde aile işçisi olarak çalışmaktadırlar. Günümüzde ise Türkiye’ye artan göçler ile özellikle göçmen çocukların işçiliği de yeni bir sorun olarak ortaya çıkmakta, mevcut sorunu ise farklı boyutlara da taşımaktadır. Literatüre bakıldığında sokakta çalışan çocuklar için farklı tanımların yer aldığı görülmektedir.

Atauz (1998), yaşamı ve yaşam kaynakları için sokağı kendine mesken haline getirmiş olan, sorumlu yetişkinlerin gözetiminden ve yönlendirmesinden yoksun, henüz yetişkinliğe ulaşmamış kız ya da erkek çocuk olarak “sokak çocuğunu” tanımlamaktadır.

UNICEF çocukların aileleri ile ilişki düzeylerini belirleyici olarak kullandığı tanımlamalarında sokakta çalışan çocuğu; aileleriyle sürekli ilişkisi olan çocuklar “sokakta çalışan çocuklardır” günlerini sokakta çalışarak geçirirler de ailelerinin koruması ve denetimi altındaki çocuklardır, şeklinde tanımlamaktadır.

Sosyal Dışlanma Kavramı

Sosyal dışlanma, pek çok sosyal sorunla ilişkili bir kavramdır. Sosyal dışlanma için, çeşitli süreçleri içermekte ve farklı boyutlarıyla ele alınması gereken bir konudur denilebilir. Sosyal dışlanma; ekonomik, sosyal, siyasal, hukuki, kültürel ve davranışsal boyutları ile ele alınması gereken; nesnel olduğu kadar öznel değerlendirmelere de açık; nedenleri, biçimi ve sonuçları itibarıyla iç içe bir süreci anlatmaktadır. Genel bir biçimde, belirli bireylerin veya grupların yapısal veya kişisel gerekçelere bağlı olarak mekânsal boyutu da bulunan, sosyal katılım anlamında tamamen veya kısmen içinde yaşadıkları toplumun dışında kalmaları ve bu toplumdaki yurttaşlığa ilişkin normal eylemlere katılamamaları olarak tanımlanabilir. Burada ifade edilen normal eylemler, üretim ve tüketim yönlü olabileceği gibi siyasal ve sosyal yönlü eylemler şeklinde de olabilir (Sapançalı, 2005).

Sosyal dışlanmadan bahsederken sosyal adalet kavramına değinmek gerekmektedir. Sosyal adalet genel olarak gelir dağılımıyla ilişkilendirilmekte olup kişilerin sahip oldukları mal varlığıyla bağlantılı olarak değerlendirilebilmektedir (Adaman ve Keyder, 2006). Oysaki sosyal adaletin farklı boyutları bulunmaktadır. Bu boyutları Craig (2002) şöyle ifade etmektedir; bütün bireylerin;

- Eşit değeri
- Temel gereksinimlerini karşılamada eşit hakka sahip olmaları
- Yaşam şanslarını ve fırsatları olabildiğince geniş oranda kullanmaları
- Adaletsiz her düşünce ve eyleme karşı korunmaları (Akt. Tuncay ve Erbay, 2006).

Sosyal dışlanma, sokakta çalışan çocuklar için, yoksulluk, sokakta çalışma nedeniyle sağlık, eğitim ve sosyal güvenlik hizmetlerinden yeterince yararlanamamayı ve bu nedenle toplumun ekonomik, toplumsal, kültürel ve siyasal yaşamına tam manasıyla katılamamasını doğuran bir süreci ortaya çıkarmaktadır. Yoksul bir ailede dünyaya gelen ve yaşamını

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

sürdüren bir çocuk toplumsal kaynaklardan yeterince faydalanamamakta ve bu durum onların, gelecekte de bu kaynakları aktif kullanan bireyler olmalarının önüne geçmektedir. Bu çocuklar için ise sosyal dışlanma sorunu bir kısır döngü haline gelmektedir.

Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın ve ILO'nun desteği ile Hacettepe Üniversitesi Çocuk Hakları Uygulama ve Araştırma Merkezi tarafından yapılan bir araştırmada (2016) araştırmaya katılan Suriyeli çocukların hiçbirinin okula devam etmediği, Türkiyeli çocukların ise çoğunluğunun ilkokul ve ortaokula devam etmediği, Suriyeli çocukların hepsinin savaş ve göç nedeniyle, Türkiyeli çocukların bazılarının ise yine göç ve eğitim ortamında karşılaştıkları olumsuzluklar nedeniyle eğitimi terk ettikleri, belirtilmektedir. Sokakta çalışan çocukları fiziksel olarak yoran bir aktivitedir, çocukların yorulmaları ve dolayısıyla derslere vakit ayıramamaları da eğitimden uzaklaşmalarına neden olmaktadır denilmektedir. Aynı araştırmada eğitim, sokakta çalışan çocukların aileleri için bir gider kapısı olarak görülmekle beraber diğer yandan çocukların okul masrafları için çalışmaları da onları okuldan uzaklaştırırken ailenin sorumluluğunu da zamanla ortadan kaldırmaktadır (Karataş, ve diğerleri, 2016). Dolayısıyla çocuklar sokakta çalıştıkları için pek çok risk ile karşı karşıya kalırken en temel haklarından olan eğitimden faydalanamamakta, bu durum da yine çocukların diğer haklarından faydalanmalarını da olumsuz etkilemekte, zaten mekânsal, sosyal, ekonomik pek çok nedenle sosyal dışlanma mağduru olan çocukları bu çarkın içinde tutmaktadır.

Sokakta Çalışan Çocukların Sosyal Dışlanma Döngüsünden Çıkmaları İçin Eşitlikçi Ve Kapsayıcı Eğitimin Önemi

Eğitim hakkı, en temel insan haklarından biridir. Eğitim, sokakta çalışan çocukların bu döngüden çıkmaları için en önemli araç olmakla beraber diğer tüm haklarının da sağlayıcısı olarak düşünülmelidir. Bununla birlikte özellikle eğitim hakkı uluslararası mevzuatta da önemli bir hak olarak yerini almıştır. Dünya ülkelerinin üzerinde fikir birliğine vardıkları en önemli Uluslararası metinlerden olan İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi ve Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'de eğitimin önemi vurgulanarak sözleşmeyi imzalayan ülkelere bu kapsamda sorumluluklar yüklemektedir. Çocuklar için vazgeçilmez bir hak olarak iki önemli metinde üzerinde önemle durulmakta ve dünya ülkelerine bu kapsamda sorumluluklar yüklenmektedir.

Eğitim hakkının diğer hak ve özgürlüklerle önemli bir bağlantısı vardır. Anayasa'da belirtilen pek çok hak ve özgürlük temelde çocuğun ve ailesinin eğitim hakkını elde etmiş olmasıyla doğrudan bağlantılıdır. Sokakta çalışan çocuklar eğitim hizmetlerine erişiminde güçlükler yaşamaktadır. Bu durum önemli bir sosyal sorundur ve eğitimde dışlanma kavramını ortaya çıkartmaktadır. Çocukların eğitimden dışlanması sorunu toplumsal yapıyı etkileyen önemli sorunlardan birisidir.

Eğitimde dışlanma; mikro düzeyden makro düzeye pek çok farklı faktörle ilgilidir. Bu faktörlere bakıldığında; temelde mikro düzeyde okul ve öğrenme ortamıyla; mezzo düzeyde eğitimin örgütlenmesi ve sunumuyla ve son olarak ise makro düzeyde eğitim politikalarıyla ilgilidir (Baykara Pehlivan ve Baykara Acar, 2009).

Kapsayıcı eğitim öğrenme becerileri, bedensel ya da zihinsel engel durumları, cinsiyet, sosyo-ekonomik ya da kültürel kimlikleri gibi hiçbir ayırım unsuru nedeniyle dışlanmaksızın tüm öğrencilerin hem zorunlu temel eğitim hem de daha ileri eğitim süreçlerinde ihtiyaçları ve

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

hedefleri doğrultusunda kişisel gelişimlerini sağlayabilecekleri eğitim olanaklarından eşit şekilde yararlanabilmeleri gerektiğini temel prensip olarak benimseyen bir eğitim yaklaşımıdır (Çelik, 2017).

Eğitim, sokakta çalışan çocukların bu döngüden çıkmaları için en önemli araç olmakla beraber diğer tüm haklarının da sağlayıcısı olarak düşünülmelidir. Sosyoekonomik düzeyi yüksek ailelerden gelen çocukların eğitimlerine devam etme şansları, sokakta çalışmak zorunda kalan çocuklarınkine göre kuşkusuz ki daha yüksektir. Bireylerin sisteme girdikleri başlangıç noktaları eşit olmamakta olup bireylerin fırsatlara ulaşmada eşit imkanlara sahip olması sosyal adaletin bir gereğidir ve bunun desteklenmesi beklenir. Bu durumun aksine eğitimi bir meta olarak gören bakış açısı eşitsizlik yaratma ihtimalini beraberinde getirmektedir.

Eğitim hizmeti için asıl olanın tüm sosyoekonomik gelir düzeyleri için eşit ve yüksek başarıyı hedefleyen sistemler olmalarıdır. Bu nedenle, fırsat eşitliğini sağlayan ve kapsayıcı bir sistem, hem toplumu daha verimli hale getirmek, hem de dezavantajlı durumdaki çocukların kaliteli eğitime ulaşmalarını sağlamak açısından oldukça önemlidir. Bu kapsamda ülkemizde tüm bireyleri kapsayıcı ve eşitliği sağlayan bir sistem kurmak bu sorunun çözümü konusunda etkili bir yöntem olacaktır.

Sokakta çalışan çocukların eğitim sistemine dahil edilmesi, sorunun çözümü için önemli bir adım iken, sisteme nasıl dahil edilecekleri de başlıca çalışma konusudur. Bu noktada farklı disiplinlerin birlikte çalışması gerekmektedir.

Sonuç

Çocukların sokakta çalıştırılmaları sorununa sağlıklı çözümler üretebilmek ve bu çözümlerin sürekliliğini sağlamak, aileler ile sağlıklı bir iletişim kurabilmek için sokakta çalışan çocukların ailelerinin kültürlerinin tanınması, bu konuda derinlemesine araştırmaların yapılması oldukça gereklidir. Ailelerin sorunlarının tespit edilmesi ve bu sorunlara yönelik hem ekonomik hem sosyal sorunlarının çözümü için desteklenmeleri gerekmektedir. Sokakta çalışan, çalışmış olan yani bir şekilde sokak ile temas etmiş olan çocukların psikolojik ve sosyal rehabilitasyonunun sağlanması, çocuğun gelecek yaşantısı açısından oldukça önemlidir.

Çocukların eğitimden uzak kalmaları nedeni ile aileyi cezalandırma yerine bilgilendirme ve yönlendirme yapılması gibi çalışmalar çocukların eğitim sistemi içerisinde kalıcı olarak dahil edilebilmesi açısından gereklidir. Günümüz koşulları göz önüne alındığında özellikle Suriyeli çocukların eğitim hakkından yararlanmalarını sağlamak için gerekli çalışmaların yapılmasına hız verilmelidir.

Okul sosyal hizmeti, sosyal hizmet disiplininin okullarda ve eğitim alanında yapılan araştırmaların pek çoğunda okul sosyal hizmetinin gerekliliğine vurgu yapıldığı görülmektedir. Okul sosyal hizmetinin başlatılması ile okul ortamında sosyal adalet temelinde yapılacak uygulamaların güçlendirilmesi sağlanacaktır. Bunun nedeni sosyal hizmetin insan hakları ve sosyal adaleti temele alan uygulamalar yapmayı amaç edinmesidir. Çocuğun sorunlarının okul ortamında fark edilmesi ve çözümüne yönelik çalışmaların yapılması ve çocuğun eğitim sistemi içerisinde kalması okul sosyal hizmeti ile kolaylaşacaktır.

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

Kaynakça

Adaman, F. ve Keyder, Ç. (2006). *Türkiye’de Büyük Kentlerin Gecekondu ve ÇöküntüMahallelerinde Yaşanan Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma*. İstanbul: Avrupa Komisyonu’nun Çalışma, Sosyal İşler ve Fırsat Eşitliği Dairesi Raporu.

Atauz, S. (2008). Dünya Kentlerinin Yeni Olgusu: Sokak Çocukları. *Birikim Dergisi*, 68-78.

Baykara Pehlivan, K. ve Baykara Acar, Y. (2009). Çocuklar ve Eğitimde Dışlanma. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 20(2), 27-38.

Çelik, R. (2017). Adalet, Kapsayıcılık ve Eğitimde Hakkaniyetli Fırsat Eşitliği. *Fe Dergi: Feminist Eleştiri*, 17-29.

Çocuk Haklarına Dair Sözleşme(1989).

Karataş, K., Attepe, S., Ege, A., Fırat, E., Erim, F., ve Aslan, H. (2016). *Ankara Sokakların Çalıştırılan Çocuklar*. Ankara: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı.

Sapancalı, F. (2005). Avrupa Birliği’nde Sosyal Dışlanma Sorunu ve Mücadele Yöntemleri. *Çalışma ve Toplum*, 51-105.

Tuncay, T., ve Erbay, E. (20016). Sosyal Hizmetin Temel Hedefi: Sosyal Adalet Güçlendirmeye Retorikten Pratiğe. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 53-69.

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

ASUR VE URARTU DEVLETİ'NİN ANADOLU'YA HÜKMETME MÜCADELESİNDE TABAL KRALLIĞI'NIN ROLÜ

THE ROLE OF THE TABAL KINGDOM IN STRUGGLE OF THE ASSYRIA AND
THE URARTU STATES TO DOMINATE

Dr. Öğr. Üyesi Suzan AKKUŞ MUTLU

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, suzan.akkus@nevsehir.edu.tr

ÖZET

M.Ö. 1200 yılında meydana gelen “Egeli Kavimler Göçü” sonucunda Anadolu’nun siyasi çehresi değişmiş ve “Geç Hitit Beylikleri” adı verilen yeni siyasi teşekküller oluşmuştur. Bu şehir devletleri içerisinde en batıda yer alanı Tabal Krallığı’dır. Pek çok küçük krallıktan oluşan Tabal’ın sınırları sık sık değiştiğinden tam olarak belirlenememektedir. Bununla birlikte yazılı kaynaklara dayanılarak Tabal ülkesinin sınırları kuzeyde Kızılırmak’tan güneyde Aladağlar ve Bolkar Dağları’na; batıda Tuz Gölü’nden doğuda Gürün’e dek uzanmaktadır. Coğrafi konumu ve sahip olduğu doğal kaynaklar açısından dikkat çeken Tabal krallığı hem Asur hem de Urartular ile mücadele etmek zorunda kalmıştır.

Anadolu’ya hükmetmek ve ticaret yollarına hâkim olmak isteyen Asur Devleti Geç Hitit beylikleri üzerinde egemenlik kurmayı hedeflemiştir. Asur’un Anadolu’da bir güç olarak ortaya çıkmasını istemeyen Urartu Devleti ise zaman zaman diğer Anadolu kavimleriyle ittifaklar kurarak beyliklere destek olmaya çalışmıştır.

Tabal tarihin ilk dönemlerinden itibaren ticaret yollarının kavşak noktasında yer almıştır. Ayrıca zengin maden yataklarına sahip olması ve bölgede iyi cins atların yetiştirilmesi cazibe kaynağı olmasına neden olmuştur. M.Ö. VIII. yüzyılda Tabal’da üretilen metal eserler Urartu Devleti’ne kadar ulaşmıştır. Bölgenin zenginliklerine hükmetme isteği Muşkiler, Urartular ve İonyalılar ile Asur’u karşı karşıya getirmiştir. Tabal Bölgesi Asur kadar Urartuların da hâkimiyet altına almak istedikleri bir yer olmuştur.

Biz bu çalışmamızda çivi yazılı kaynaklar ve arkeolojik bulgular ışığında Asur ve Urartu Devleti’nin Anadolu’ya hükmetme, zengin maden yataklarına sahip olma, ticaret yollarını ele geçirme mücadelesinde jeopolitik konumu ve zengin doğal kaynakları sebebiyle Asur, Frig ve Urartu devletlerinin mücadele sahasını oluşturan Geç Hitit Beylikleri’nden Tabal Krallığının önemi ve nasıl bir rol oynadığını değerlendireceğiz.

Anahtar Kelimeler: Asur, Urartu, Tabal, Eski Anadolu.

ABSTRACT

As a result of “Migration of Aegean Tribes” which took place in 1200 B.C., the political landscape of Anatolia changed and new political entities called "Late Hittite Principalities" were formed. The easternmost of these city states is the Tabal Kingdom. Since the borders of Tabal, made up of many small kingdoms, changed frequently, it cannot be determined exactly. Based on the written sources, however, the borders of the Tabal territory extend from Kızılırmak in the North to the Aladağlar and Bolkar Mountains in the South; to the West,

from Salt Lake to Gürün in the East. Tabal Kingdom had an important geographical position and natural resources, yet it had to fight with Assyrians and Urartians.

The Assyrian State, which wanted to rule Anatolia and the trade routes, aimed to establish dominance over the Late Hittite Principalities. The Urartu State, which did not want Assyria to emerge as a power in Anatolia, occasionally tried to support the principalities by forming alliances with other Anatolian tribes.

Tabal had been positioned at the crossroads of trade routes since the early days of history. As it also had rich mineral deposits and well-bred horses in the area, it became a source of attraction. Metal Works produced in Tabal in VII B.C. reached as far as the Urartu State. The Muški, Urartians, Ionians and Assyrians were confronted with by the desire to rule the riches of the region. The Tabal region had become a place where Urartians like to dominate as well as the Assyrians.

In this study, we will deal with the importance of the Tabal Kingdom, one of the Late Hittite Principalities and the territory of fight among the Assyrian, Phrygian and Urartian states and what role it played due its geopolitical position and rich natural resources it possessed in struggling of the Assyrians and the Urartians against seizing trade routes and having rich mine sources, dominate the Anatolia in the light of cuneiform sources and archeological findings.

Key Words: Assyria, Urartians, Tabal, Ancient Anatolia.

GİRİŞ

M.Ö. 1200 yılında meydana gelen “*Egeli Kavimler Göçü*”¹ neticesinde Anadolu’nun merkezinde yer alan Hitit Devleti yıkılmıştır. Anadolu’da Hitit ve Hurri Mitanni Devleti’nin yerini Urartu ve Frig² Devleti almıştır. Asur Devleti coğrafi mevkiinin uzaklığı sayesinde bu göçlerin yıkıcı etkisinden kurtulmuştur. Doğu Akdeniz sahillerini ele geçirmek istese de Arami göçlerinden dolayı bu emeline ulaşamamıştır. Arami istilasından sonra Asur yeniden Anadolu üzerinde hâkimiyet kurmak istemiştir. Bu göçlerin sonucunda Anadolu’nun siyasi çehresi değişmiş ve “*Geç Hitit Beylikleri*” adı verilen yeni siyasi teşekküller oluşmuştur. Bu şehir devletleri içerisinde en batıda yer alanı Tabal³ Krallığıdır.⁴ Sınırları sık sık değişmekle

¹ Ekonomik nedenlerden dolayı gerçekleşen Egeli Kavimler Göçü hakkında arkeolojik bulguların dışında Ugarit ve Mısır vesikaları ayrıntılı bilgi vermektedirler. Bu belgelerin en önemlileri Mısır Firavunu Merneptah (MÖ 1229-1220) dönemine ait Karnak Mabedi duvar yazıları, III. Ramses dönemine ait Harris papirüsü ve Medinet Habu Duvar Kitabeleridir. Kinal, 1998: 227.

² Friglerin kimliği araştırmacılar arasında tartışma konusu olmuştur. Bir kısım bilim adamı bu krallığın çeşitli konfederasyonlardan oluştuğunu ileri sürmektedir. Bu ihtimale göre batıda Gordion merkez olmak üzere Frigler, Doğu ve Güneydoğu kanadında ise Muşkiler ve Tabal krallığı bulunmaktadır. Bazı bilim adamları ise, Mita adının Grek kaynaklarında geçen Frigyalı Midas’ın Asurcası olduğunu ve bölgedeki konfederasyonları bir araya getirerek devleti kurduğunu söylemektedirler. Bu fikirlerini, Asur kaynaklarında Frig adından hiç söz edilmemesine ve Muški ile Tabal’ın ayrı topluluklar olarak belirtilmesine, ayrıca Asur kaynaklarında geçen Muškili Mita ile Grek kaynaklarında geçen Frigyalı Midas hakkında anlatılanların uyuşmasına, bu iki kralın egemenlik yıllarının tutmasına dayandırmaktadırlar. Dolayısıyla Muşkilerin Frigler, kralları Mita’nın da Midas olabileceği konusunda görüşler ortaya atılmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz: Akkuş Mutlu, 2015a: 538,539.

³ Tivratta Tubal, Heredotta Tibaren olarak anılan Geç Hitit Beyliği’nin MÖ I. Bin yılda anılan Tabal Krallığı olduğu kabul edilmektedir. Bu Geç Hitit Beyliğinin tarihini daha çok Asur kaynaklarından öğrenmekteyiz. Ancak bu kaynaklar daha çok Asurluların bölgeye yaptığı seferler, Tabal’ın haraca bağlanması ya da doğrudan Asur’a bağlanması ile ilgili kayıtlardır. Akkuş Mutlu, 2011:258. Kurt, 2010a: 128. Yiğit, 2000: 178. Luwice yazılmış hiyeroglif yazıtlardan M.Ö. IX. yüzyılın ortalarından VII. Yüzyıla kadar bütün olarak olmasa da tarihi hakkında az çok bilgi edinebilmekteyiz. Hawkins, 2000: 178; Hawkins, 1995: 65. Eski Ahit’in “Ezekiel” ile

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

birlikte eldeki yazılı kaynaklara dayanılarak Tabal'ın, kuzeyde Kızılırmak'tan güneyde Aladağlar ve Bolkar Dağları'na, batıda Tuz Gölü'nden, doğuda Gürün'e kadar uzanan sahaya hâkim olduğu anlaşılmaktadır. Bu krallıkların en kuzeydoğusunda, Malatya'da kurulan Milidia, Hitit Krallığının güneydoğusunda yer alan ve Fırat'ın geçiş yerini kontrol altında tutan Kargamış, Adıyaman bölgesinde kurulan Kummuh, Kahramanmaraş'ta Gurgum, Gaziantep'te merkezi Zincirli olan Sam'al, Antakya ve Amik ovasını kapsayan Pattin krallığı, Çukurova'da Que ve onun kuzeyindeki dağlık bölgede Hilakku krallığı vardır.⁵

Geç Hitit Beylikleri içerisinde en batıda yer alan Tabal ülkesinin sınırları sık sık değişmiştir. Bununla birlikte jeopolitik konumu ve zengin doğal kaynakları sebebiyle Asur, Muški ve Urartu devletlerinin mücadele sahasını oluşturması sınırlarının belirlenmesini güçleştiren bir başka neden olmuştur.⁶ M.Ö. 780 yılında Urartu Kralı I. Arğiştî Malatya Bölgesine askeri sefer düzenlediği “Tuat'e'nin Ogullarının Ülkesi” olarak ifade ettiği Tabal Bölgesi Asur kadar Urartuların da hâkimiyet altına almak istedikleri bir yerdir.⁷

M.Ö. I. Bin yılda Anadolu'da en güçlü devletlerden biri Urartulardır. Hem Asur Devleti'nin hem de Urartu'nun Anadolu'nun ticaret yollarına hâkim olma isteği bu iki büyük devletin karşı karşıya gelmesini kaçınılmaz kılmıştır. Geç Hitit Beylikleri ise Asur Devleti'nin Anadolu'yu hâkimiyeti altına almasını istemiyorlardı. Bu sebeple zaman zaman Urartu ve Muşkilerin Asur'a karşı oluşturdukları ittifaklara katılmışlardır.⁸ Güçsüz kaldıkları durumlarda ise Asur'a boyun eğmek zorunda kalmışlardır. Asur'a karşı oluşturulan ittifaklarda Muşkiler öne çıksa da, asıl grubu Urartu'nun önderliğinde Kargamış, Que ve Tabal oluşturmaktadır.⁹ Bu beylikler içerisinde Tabal Krallığı, Anadolu üzerindeki hâkimiyet mücadelesinde bulunduğu konum ve zengin maden kaynakları nedeniyle çok daha önemlidir.¹⁰ Çivi yazılı belgelerden Tabal Krallığının ilk kez Asur kralı V. Salmanassar tarafından (M.Ö. 727–722) bir eyalet haline getirildiği kabul edilmektedir.¹¹ Tabal Krallığı'nın ne zamana kadar hâkimiyetini sürdürdüğünü tam olarak bilemiyoruz. Ancak Asur Devleti'nin yıkılmasından sonra bölgedeki diğer kavimler gibi Kimmer saldırılarına maruz kalarak sarsılmış ve tarih sahnesinden silinmiş olabilir.¹²

III. SALMANASSAR DÖNEMİ (M.Ö. 858-824)

Tabal krallığı ilk kez Asur kaynaklarında M.Ö. IX. Yüzyılın ikinci yarısında Kral III. Salmanassar'a ait belgelerde geçmektedir.¹³ Asur Kralı III. Salmanassar “Siyah Obelisk'te 22. ve 31. saltanat yıllarında Tabal üzerine yaptığı seferleri anlatmaktadır.¹⁴ Asur kaynakları 24 adet Tabal krallığından bahsettiği için bölgenin bir “konfederasyon” şeklinde yönetildiği

ilgili olan bölümde “Tubal” olarak geçen Tabal Krallığının madeni eşyalarda olan ustalıklarından ve Nuh Peygamber'in oğlu olan “Yafes” (Japeth)'in soyundan geldiğinden bahsedilmektedir. Bkz: Eski Ahit, Ezechiel: XXXII, 26 – XXXVIII, 2/7 – XXXIX, 1/6. Bkz: Pullu, 2013.

⁴ Delaporte, 1936: 316.

⁵ Adıgüzel vd., 2014: 111, 112. Kaya, 2015: 131. R. Yıldırım, 2000: 102. Memiş, 2012b: 21. Sevin, 2003: 196.

⁶ Kurt, 2010a: 128.

⁷ Hawkins, 2000: 427

⁸ Memiş-Köstüklü, 1992: 30. Akkuş Mutlu, 2015b: 3.

⁹ Mellink, 2008: 622.

¹⁰ Bkz: Yiğit, 2000; Akkuş Mutlu, 2011. Zimansky, 2011 :115.

¹¹ Landsberger, 1948: 74.

¹² Pullu, 2005: 29.

¹³ Macqueen, 2013:172.

¹⁴ ARAB I, No. 579.

anlaşılmaktadır.¹⁵ Bu dönemde Asur için tehlikeli olan devletlerden biri de Urartular'dır. Anadolu'nun ticaret yollarına hâkim olmak için hem Geç Hitit Beylikleri hem de Kuzey Suriye üzerinde hükmetme arzusu bu güçlü iki devleti karşı karşıya getirmiştir. Asur'un, Anadolu'da önemli ticaret yollarının denetimini eline geçirmesi çok ciddi bir tehlike oluşturmuştur. Bu nedenle Urartu zaman zaman Asur'a karşı Anadolu'daki diğer kavimlerle ittifak yapmıştır. III. Salmanassar, ilk olarak Urartular üzerine sefer düzenleyerek ittifaka bir darbe indirmiştir. Daha sonra kuzeyde Tabal ve güneyde Que bölgelerini de egemenliği altına almıştır. Böylelikle Asur, batıya uzanan ticaret yolları ile Toroslar üzerindeki maden yataklarının kontrolünü tamamen eline geçirmiştir.¹⁶ Yazıtlardan III. Salmanassar'ın asıl hedefinin Urartular olduğu anlaşılmaktadır. Anadolu'daki bazı Geç Hitit şehirleri ile birlikte, Tabal ve Urartu kralı da haraca bağlanmıştır.¹⁷ Anadolu'ya en az 34 kez sefer yapan III. Salmanassar bu seferler sırasında Urartu'nun iki krali şehri Sugunia (M.Ö. 858) ve Arzaşkun'u (M.Ö. 855) yerle bir etmiştir. Ayrıca 24 adet Tabal kralının üzerine sefer düzenleyerek onlardan değerli ganimetler almıştır.¹⁸

Çivi yazılı belgelerden Tabal ülkesine sadece Asur krallarının değil Urartu krallarının seferler düzenledikleri anlaşılmaktadır. Urartu kralı I. Arğiştî'nin M.Ö. 776 yılına tarihlendirilen Horhor Yıllığı yazıtından *Tuatehi Boyunun Ülkesi* olarak tanımladığı Tabal üzerine bir sefer yaptığı anlaşılmaktadır.¹⁹ Daha sonraki dönemlerde de Urartuların zaman zaman Tabl ülkesine sefer düzenleyerek vergiye bağladıkları görülmektedir.

III. TİGLATH-PİLESER DÖNEMİ (M.Ö. 745-727)

III. Salmanassar'dan sonra III. Tiglath-pileser de Tabal üzerine akınlar yapmıştır. Urartu bu zamanda da oldukça güçlü bir konumda bulunmakta ve batıya doğru topraklarını genişletmektedir.²⁰ III. Tiglath-pileser tahta çıktığında Urartu Devleti'nden destek alan bütün tâbi şehirlerde ayaklanmalar başlamış, Malatya, Kumuh, Que²¹ ve Tabal şehir devletleri Asur'a karşı bir ittifak yapmışlar, bu ittifaka katılmak istemeyen Sam'al kralı Barsur'u da öldürmüşlerdir.²² Asur'a karşı oluşturulan bu ittifak, Asur'un Orta Anadolu'ya ve Toroslara giden ticaret yolu ile bağlantısının kesilmesine neden olmuştur. III. Tiglath-pileser döneminde Asur'un temel problemi Kuzey Suriye yollarının kontrolünü ele almaktır. Suriye yollarının kontrolü, kereste, maden ve at tedarik etmek için oldukça önemlidir. Urartu'nun Fırat'ın üst bölgesinde Toroslar'a kadar Asur aleyhinde genişleme çabası Asur'la karşı karşıya gelmesine yol açmıştır.²³

¹⁵ Akkuş Mutlu, 2011: 259,260. Akçay, 2014: 40.

¹⁶ Kurt, 2010a: 130.

¹⁷ Kurt, 2009b: 8.

¹⁸ Pullu, 2006: 17,19.

¹⁹ Akçay, 2014: 41.

²⁰ Landsberger, 1948: 74.

²¹ Asur Kaynaklarında Adana ve çevresi Que olarak adlandırılmaktadır. Que ile ilk olarak ilgilenen III. Salmanassar'dan sonra bölgedeki Asur egemenliği sarsılmıştır. III. Tiglath-pileser sarsılan Asur egemenliğini yeniden tesis etmiştir. Cavaignac, 1950: 94.

²² Kinal, 1998: 253.

²³ Tiglat-pileser ile II. Sarduri arasındaki çatışmalar Urartu devletinin batı sınırında meydana gelirken, I. Rusa zamanında da tekrarlanan ve uzun yıllar süren Asur-Urartu çatışmalarının sahnesi bu sırada doğuya, Zagros bölgesine kaymıştır. Salvini, 2006: 89. Kurt, 2008: 125. Kurt, 2009a: 330.

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

Asur'un Anadolu'ya yaptığı seferler Muškili Mita'nın ülkesine yakın bir tehlike oluşturmuştur. Bu sebeple Mita, Asur'la doğrudan mücadele etmek yerine ülkenin doğusundaki küçük devletlerle ve Asur'un en büyük düşmanı olan Urartularla ittifaklar kurarak onların daha sonraki dönemde Sargon'a karşı isyan etmelerine zemin hazırlamıştır. Bu devletler, Asur'a düşman olan büyük güçler arasında bir savaş alanı haline gelmiştir.²⁴

Asur karşısı oluşturulan askeri ittifakların en tehlikesi III. Tiglat-Pileser döneminde oluşturulmuştur. Urartu, Melid, Arpad, Gurgum ve Tabal gibi krallıkların yer aldığı bu ittifığa III. Tiglat-pileser karşı gereken cezayı verdikten sonra bazı Geç Hitit Beyliklerinin krallarını haraca bağlamıştır.²⁵ Tabal ve Que'de III. Salmanassar'dan sonra sarsılmış olan Asur otoritesini yeniden tesis etmiştir. Que, Tabal ülkesine düzenlenen seferlerde üs olarak kullanıldığı için oldukça önemlidir.²⁶ Anallarda adı geçen krallar şunlardır:

Kummuh Kralı Kuştaspi, Que Kralı Urikki, Tabal Kralı Uassurme, Milid Kralı III. Sulumeli, Tuhana Kralı Urpalla (III. Tiglat-pileser dönemine ait H-H yazılı belgesinde Varpalava), Gurgum Kralı Tarhulara, Kargamış Kralı Pisiris. III. Tiglat-pileser'in haraca bağladığı bu krallıklar oğlu II. Sargon döneminde tamamen Asur'a bağlanarak başlarına Asurlu valiler atanmıştır.²⁷

III. Tiglat-pileser öldüğünde Asur Devleti'nin sınırları Kuzeyde Tabal, güneyde Filistin, doğuda İran, batıda Akdeniz'e kadar uzanmaktadır. Fethettiği bölgeleri Asurlaştırma politikası güderek bir imparatorluğun temelleri de atılmıştır.²⁸

II. SARGON DÖNEMİ

II. Sargon'un ilk saltanat yıllarında kızı Ahat-abişa'yı Tabal²⁹ kralı Ambaris ile evlendirmiş Hilakku'yu da çeyiz olarak vermiştir.³⁰ Fakat bu dönemde Anadolu'nun güçlü devletleri olan, Batı ve Orta Anadolu'da hüküm süren Muški (Frig) kralı Mita (Midas), II. Sargon'a karşı Urartu kralı Rusa ile ittifak kurmuş ve bu ittifığa Ambaris de katılmıştır.³¹ Güney Anadolu ve Toroslar bölgesi jeopolitik konumu ve zengin maden yatakları nedeniyle Asur, Muški ve Urartular arasında her daim mücadele sahasını oluşturmuştur. II. Sargon bölgede kendi aleyhine ittifaklar kuran bu devletlerin etkisini azaltmak için seferler düzenlemiştir. Tabal, Que ve Hilakku'nun bulunduğu coğrafya Asur'un Anadolu ile iletişimini sağlayan önemli bir yerd. Ayrıca bölgenin orman zenginlikleri, maden kaynakları

²⁴ Grayson, 1987: 33. Kinal, 1998: 253. Çilingiroğlu, 1977: 237. ARAB II, no: 7.

²⁵ Tiryaki, 2015: 137.

²⁶ Kurt, 2008: 125.

²⁷ Kinal, 1998: 253. Asur, Geç Hitit Beyliklerinden aldığı vergiler karşılığında onların varlıklarını devam ettirmelerine izin vermişti. Ancak bu durum II. Sargon'a kadar devam etti. II. Sargon (MÖ. 722-705) Asur'un dış politikasında büyük değişiklikler yaptı. Kuzey Mezopotamya, Suriye, Anadolu, Filistin ve Mısır'ı içine alan büyük bir imparatorluk kurmayı hedefliyordu. Kurt, 2008: 126.

²⁸ Kinal, 1998: 254.

²⁹ II. Sargon yazıtlarında Tabal için "*Bit-Burutas*" adını da kullanmıştır. Yiğit, 2000: 183. Weeden, 2010: 43.

³⁰ Böylece Tabal'ın sınırları güney yönünde büyük ölçüde genişlemiştir. Burada dikkati çeken bir başka husus, Tabal ülkesinin sınırlarının savaş neticesinde değil de evlilik hediyesi olarak verilen bir çeyiz sonucunda değişmiş olmasıdır. Macqueen, 2013: 173. Weeden, 2010: 42.

³¹ Köroğlu, 2010: 168. Mellink, 2008: 622. Akkuş Mutlu, 2011: 262,263. Kurt, 2009a: 330. ARAB II, no. 8. Weeden, 2010: 42. MÖ. VIII. Yüzyıla tarihlendirilen Kaynarca Höyüğü bronz eşyaları, Tyana Yazıtları ve İvriz rölyefi bölgedeki Frig etkisinin kanıtları olarak gösterilmektedir. Özellikle de "*İvriz Kaya Kabartması*"ndaki kral Warpalawas'a ait elbisedeki Frig fibulası, iki krallık arasında bir ittifığın olduğu şeklinde yorumlanmıştır. Kurt, 2010b: 72.

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

ve iyi cins atları ve Bulgarmaden gümüşü dönemin uluslararası ticaretinde oldukça önemlidir. Tüm bunlar II. Sargon döneminden itibaren Anadolu politikasının öncelikli hedefini oluşturmuştur. Bölgenin zenginliklerine hükmetme isteği Muşkiler, Urartular ve İonyalılar ile Asur'u karşı karşıya getirmiştir.³²

M.Ö. I. bin yılda bölgedeki büyük güç olan Asur'un Anadolu'daki yayılcı politikasına karşı engel olmaya çalışan krallıklara Tabal'ın da tam destek verildiği görülmektedir. Ancak Asur kralı II. Sargon M.Ö. 714 yılında bu ittifaka büyük bir darbe indirmiştir. Daha sonra Ambaris'i tüm sülalesi ile birlikte Asur'a sürgün etmiştir.³³ Hilakku ve Tabal'ı Asur'a bağlayarak başına bir vali tayin edip vergiye bağlamıştır.³⁴ Bölgenin idaresi ise Sargon'un kızı ve Ambaris'in karısı olan Ahat-abişa'ya bırakılmıştır.³⁵

II. Sargon Yazıtlarında şöyle söylemektedir:

*"Manna'lı Ullusunun'dan, Ellipi'li Taltâ'dan, Allabria'lı Bel-apal-îddina'dan, güçlü Medya'mn 45 kabile reisinden 4609 at (ve) katır, sayısız sığır ve koyunu tribut olarak aldım. Tabal'lı Ambaris Bit-Burutus kralı, Bit-Akukania'lı Hullî.... ülkesinin mallarıyla [birlikte] onu Asur'a Götürdüm....onların şehirlerini benim sülalemin istikrarı....için, benim gücümle....oldu. Hullî'yi onun kralî tahtına [yerleştirdim]. [Bit]-Burutas [halkını] bir araya topladım ve onun egemenliği altına koydum."*³⁶

*"Aynı zamanda, ben.....Hullî.....ona sundum ve bir kız evlâdı Hilakku şehriyle birlikte ona verdim ve onun sınırını büyüttüm (lit. onun ülkesini genişlettim) fakat bu vaadinde durmayan safdil adam Urartu kralı Ursa'ya (ve) [Muski kralı Mitâ'ya]....benim..... bazı sınırlarıma tecavüz eden Tabal ülkesi krallarına gönderdi. Asur'un ordularını topladım ve Tabal'ı en uzak sınırlarına kadar tamamen tahrip ettim (Tabal'ı unutulmuş bir tepe gibi en uzak sınırlarına kadar bitirdim). Bit-Burutas kralı Ambaris'i, baba ocağının soyu, ülkesinin en önde gelenleriyle birlikte zincirlere vurarak(.....bağlayarak) savaş arabalarından 100 tanesiyle Asur'a getirdim. Bit-Burutas (ve) Hilakku ülkelerinin barış içinde yaşamalarını sağladım.....orada güzel (?) şeyler yaptım. Efendim Assur'un fethettiği ülkelerin halkını oralarda [yerleştirdim]. Kendi yöneticimi onların başına yönetici yaptım ve Asur'un vasallığını onlara mecbur kıldım."*³⁷

Asur çivi yazılı belgelerinden Urartu Krallığı'nın II. Sarduri döneminden sonra da Geç Hitit Devletlerine yardım ettiğini öğrenmekteyiz. Asur Kralı Sargon döneminde, Urartu Krallığı'ndan yardım isteyen Tabal ve Muški krallıkları, Asur Krallığı'nın baskılarına dayanamamışlardır. Tabal Krallığı, Muški ve Urartu Krallıklarına ittifak kurmak için elçiler göndermesine rağmen Tabal ve Gurgum Krallıkları, Asur Krallığı'na bağlı hale gelmiştir.³⁸

Bir başka isyancı ile ilgili olarak Nimrud Yazıtı'nda Sargon'un Tabal kralı Kiakki'ye ait Sinuhtu³⁹ halkını da sürdüğü ve başkenti Asur'a getirdiği anlatılır.⁴⁰ Muşkiler ve Urartular da

³² Kurt, 2010b: 71, 72.

³³ Delaporte, 1936: 325. Lemaire, 1991: 273. Tabal için bkz: Pullu, 2013.

³⁴ Barnett, 1975: 426.

³⁵ Postgate, 1973: 31. Kurt, 2010b: 79. Akkuş, 2011: 263.

³⁶ ABAB II. no. 25.

³⁷ ABAB II. no. 26. Bkz: ARAB II, no. 55.

³⁸ ARAB II, no. 55.

³⁹ Eski Asur dönemi şehirlerinden olup Aksaray'a lokalize edilmektedir. Bilgi edinmek için bkz. Bilgiç, 1946: 381-423.

⁴⁰ Olmstead, 1923: 286. Akkuş Mutlu, 2011: 263. D. David Luckenbill, ARAB II, no 8. Weeden, 2010: 42. Kurt, 2010b: 73.

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

Asur saldırılarından paylarına düşeni almışlardır. II. Sargon kendisine karşı ittifak girişiminde bulunanlara son derece sert davranmıştır. Tüm bu yaşananlar Anadolu'daki devletlerin Asur karşısında duramayacak kadar güçsüz olduklarının da göstergesidir. Aslında II Sargon'un M.Ö. 718 yılında Tabal'da Sinuhtu'ya, M.Ö. 717 yılında Kargamışlı Pisiris üzerine sefer yapmasının asıl nedeni bölgede büyük bir tehdit olarak gördüğü ve bu krallarla ittifak yapan Muşkili Mita'ya bir darbe vurmak için olabilir. Çünkü Mita, hem Gülek Boğazı hem de Göksu Vadisi'nin doğusu ve Laranda (Karaman) yoluyla Akdeniz'e ulaşmak istemiştir. Bu nedenle bölgede Asur aleyhine ittifaklar kurarak ve isyanları desteklemiştir.⁴¹

Sargon'un Tabal ve onun kuzeydoğusundaki Kammanu krallığını Asur'a bağlaması üzerine Muški kralı Mita, dış politikasını Asur lehine değiştirmek zorunda kalmıştır. Sargon, hâkimiyetinin onuncu yılında (M.Ö. 713), Tabal ve Muški Ülkesi krallıklarına düzenlediği seferde, Urartu'ya karşı beş kale yaptırdığından söz etmektedir. Yani Asur kralı M.Ö. 714'te yaptığı sekizinci seferinde, Urartu tehlikesini tamamen bertaraf edememiştir.⁴² Sargon'un sekizinci seferi sonucunda büyük bir yenilgiye uğrayan Urartu, Kuzey Suriye Bölgesindeki çıkarlarını korumaya çalışmıştır. Tabal Krallığı ve Muşkilerle anlaşma yaparak konumu sürdürmeye çalışmış, ayrıca bölge halkını Asur'a karşı isyana teşvik etmiştir.⁴³ Hükümdarlığının 13. yılında (M.Ö.709) Que üzerinden Muški'ye sefer düzenlemesinden sonra, Muški'li Mita, Sargon ile ittifak kurmak için bir elçilik heyeti göndermiştir.⁴⁴ Sargon Urartu, Manna, Tabal ülkelerini Muški ülkesine kadar fethetmiş, onların başına Asurlu idareciler tayin etmiş ve vergiye bağlamıştır.⁴⁵

II. Sargon M.Ö. 705 yılında Tabal'da Kimmerlerle yaptığı⁴⁶ savaşta ölmesi üzerine Melid ve Kummuh gibi yerel Anadolu krallıkları bağımsızlıklarını elde etmişlerdir.⁴⁷ Bu tarihten itibaren Tabal krallığı da Asur kaynaklarında daha az zikredilmeye başlamıştır. Bu olay Tabal'ın bağımsızlığını kazandığını düşündürmektedir.⁴⁸ Sanherib döneminde babası Sargon tarafından Asur Devleti'nin bir eyaleti haline getirilen Tabal Krallığı Asur hâkimiyetinden kurtulmuştur.

Anadolu'da tarihin her döneminde önemini koruyan ticaret yolları M.Ö. I. Bin Yılın ilk yarısında Tabal Krallıkları içerisinden geçmektedir. Dolayısıyla Tabal ülkesi ekonomik, askeri ve stratejik bakımdan önemli bir konumda yer almaktadır. Bu sebeple Asur, Muški ve Urartu Krallıklarının mücadele sahasını oluşturmuştur. Tabal Krallığı, Asur Krallığının Anadolu'daki yayılmacı politikasına Urartu ve Muški ile müttefik olarak engel olmaya çalışmakla birlikte⁴⁹ değişen siyasi koşullara göre zaman zaman ikili bir siyaset izlemek zorunda kalmıştır. Bulunduğu konum itibarıyla Anadolu-Mezopotamya ilişkilerinde son

⁴¹ Kurt, 2010b: 74, 75. Çilingiroğlu, 1977: 237

⁴² Kinal, 1998: 256. Kurt, 2009b: 10.

⁴³ Sevin, 2003: 208. Kaya, 2015: 133.

⁴⁴ Kurt, 2007: 168.

⁴⁵ ARAB II, no 118.

⁴⁶ Uçankuş, 2002: 17.

⁴⁷ Asurca yazıtlarda “KUR/URU Kummuh”, Urartu yazıtlarında “URU Qumaha”, Yeni Babil kaynaklarında “URU Kimuhu” olarak yazılan bu Geç Hitit Beyliği'nin Malpınar kaya kitabesinde adı “Kumaha” olarak geçen bu beylik aslında Geç Hitit Beylikleri içerisinde batıda Asur'un en sadık vasalıydı. Özkan, 1993:65, 77.

⁴⁸ Kurt, 2010a: 133. Asur tahtına çıkan Sanherib zamanındaki kayıtlardan sadece bu kralın Tabal sınırındaki Tilgarimmu'ya seferler yaptığını, burayı ele geçirerek yakıp yıktığını öğreniyoruz. Yazıtlar sadece Tilgarimmu seferine kadar Tabal'dan bahsetmektedir. Bu durumda Sargon döneminde Asur'a bağlı olan ve Asur tarafından atanan bir idareci tarafından yönetilen Tabal, artık Asur'a bağlı değildir. Yiğit, 2000: 185.

⁴⁹ Pullu, 2006: 2.

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

derece aktif bir rol oynayan Tabal krallığı bazen de doğrudan güçlü devletlerin hedefi olmuştur. Stratejik açıdan çok önemli bir noktada yer almasının yanında bölge maden kaynakları açısından oldukça zengindir.⁵⁰

Asur kralı II Sargon Anadolu'da ortaya çıkan bozkır kavimleri tehlikesi neticesinde Tabal ülkesinde bazı şehirlerin surlarını yaptırarak güvenlik önlemlerini arttırmıştır. Ancak Tabal bu durumu fırsat bilerek Urartularla birlikte bu kavimlerle birlikte Asur aleyhine hareket etmişlerdir. Sargon döneminin en önemli politikalarından biri Urartular ile Geç Hitit beyliklerinin arasını bozmak yönünde attığı adımlar olmuştur. Urartu tarihinde Geç Hitit Devletleri'nden son olarak II. Rusa döneminde bahsedilmektedir. II. Rusa, Ayanis Tapınağı'nın önünde yer alan yazıtta Tabal ülkesinden de esir getirttiğinden bahsetmektedir.⁵¹ Yani Sargon'un uyguladığı politikalar sonrası bozulan ilişkiler II. Rusa döneminde de devam etmektedir.

SONUÇ

Geç Hitit Beylikleri içerisinde en batıda yer alan Tabal ülkesinin jeopolitik konumu ve zengin doğal kaynakları sebebiyle Asur, Muški (Frig) ve Urartu devletlerinin mücadele sahasını oluşturmuştur. Bu nedenle Tabal ülkesinin sınırları sürekli olarak değişmiştir. Anadolu topraklarından çıkan gümüş madenlerinden bir kısmı, Tabal toprakları içerisinde yer almaktadır. Asur ordusunun demir ve at ihtiyacı göz önüne alındığında, bölge ile yakından ilgilenmesinin nedeni daha iyi anlaşılmaktadır.

M.Ö. I. Bin yılda Batı ve Orta Anadolu'da Frig, Doğu Anadolu'da ise Urartu Devleti güçlü konumdadır. Konumu itibarıyla bu iki devlet arasında köprü vazifesi gören Tabal krallığı, hem Frig hem Urartu için stratejik bir noktada yer bulunmaktadır. Nitekim her iki devlet de, Asur'un Anadolu'daki yayılmacı politikasına engel olmak istemektedir. Bu amaçla da Asur'a karşı koalisyonlar oluşturmuşlardır. Asur kralı III. Salmanassar zamanında başlayan Asur-Tabal ilişkileri, Asur devletinin yıkılışına kadar devam etmiştir.

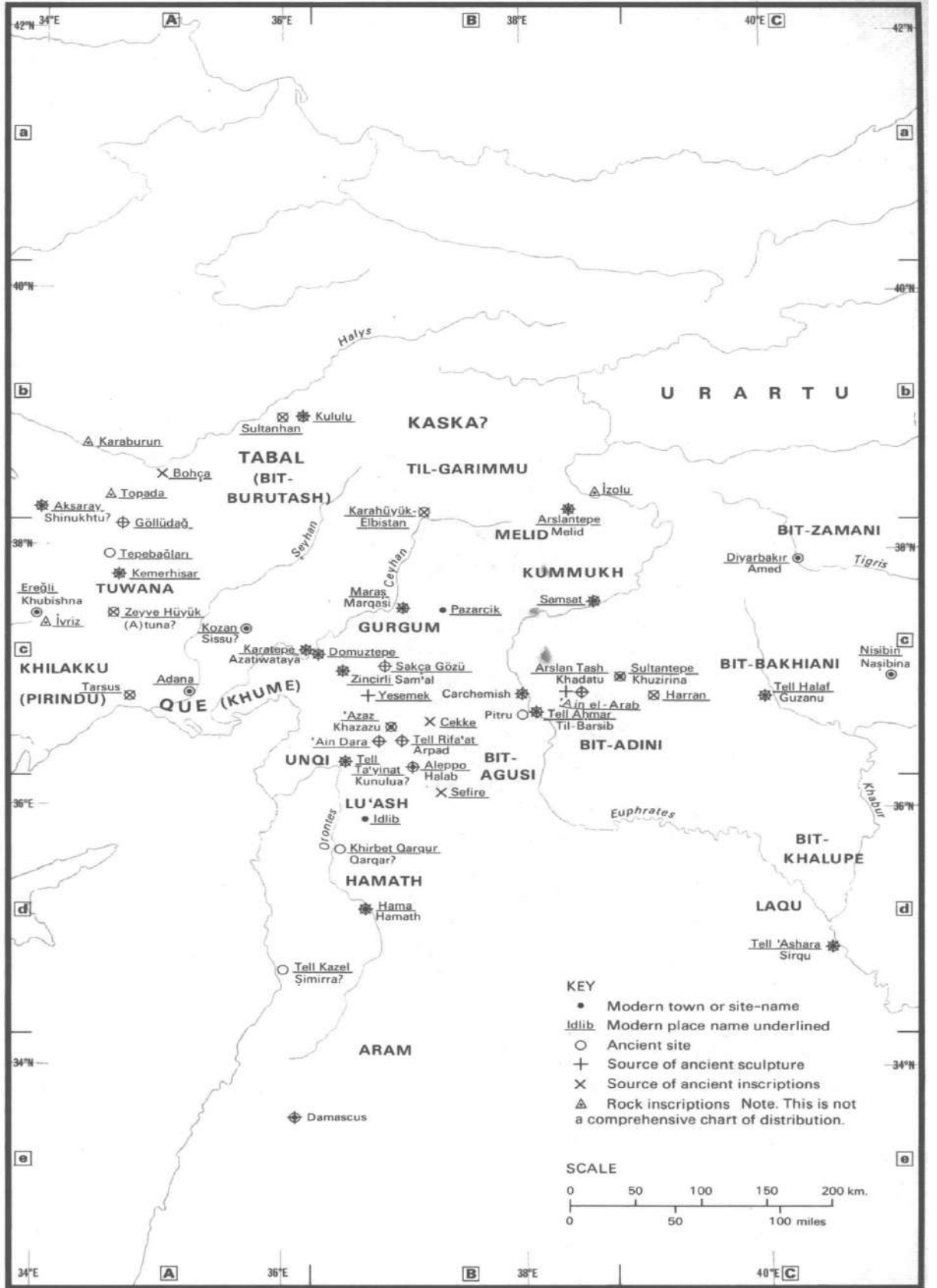
Urartu ve Frig Devletlerinin Asur'la mücadelesinde Tabal Krallığı ikili bir politika izlemek zorunda kalmıştır. Yani zaman zaman Asur'un yanında yer alırken bazen de belki de Asur'a karşı ödediği vergilerin ağırlığından kaynaklı olarak Asur'a karşı oluşturulan ittifaklara destek vermiştir. Geç Hitit Beylikleri, zaman zaman Anadolu'da değişen güç dengelerine göre Frig, Urartu veya Asur kralları arasında el değiştirmiştir.

II. Sargon döneminde İskit ve Kimmer kavimlerinin tehdidi karşısında Asur'un Anadolu'daki etkisi zayıflamıştır. Anadolu'nun değişen siyasi çehresi ve oluşan tehlike nedeniyle Tabal ülkesindeki bazı şehirlerde yeni savunma sistemleri oluşturmuştur. Ancak yazılı belgelerden Geç Hitit Beyliklerinin ve Urartuların Asur'a karşı bu kavimlerle ittifak yaptıkları anlaşılmaktadır. Hatta Urartular İskitlerle anlaşarak kendi toprakları üzerinden Asur ülkesine geçmelerine izin vermişlerdir. Böylece kendi derdine düşen Asur'un başta Tabal ülkesi olmak üzere Anadolu üzerindeki etkisi zayıflamıştır.

⁵⁰ Bkz: Dönmez, 2012: 175-188.

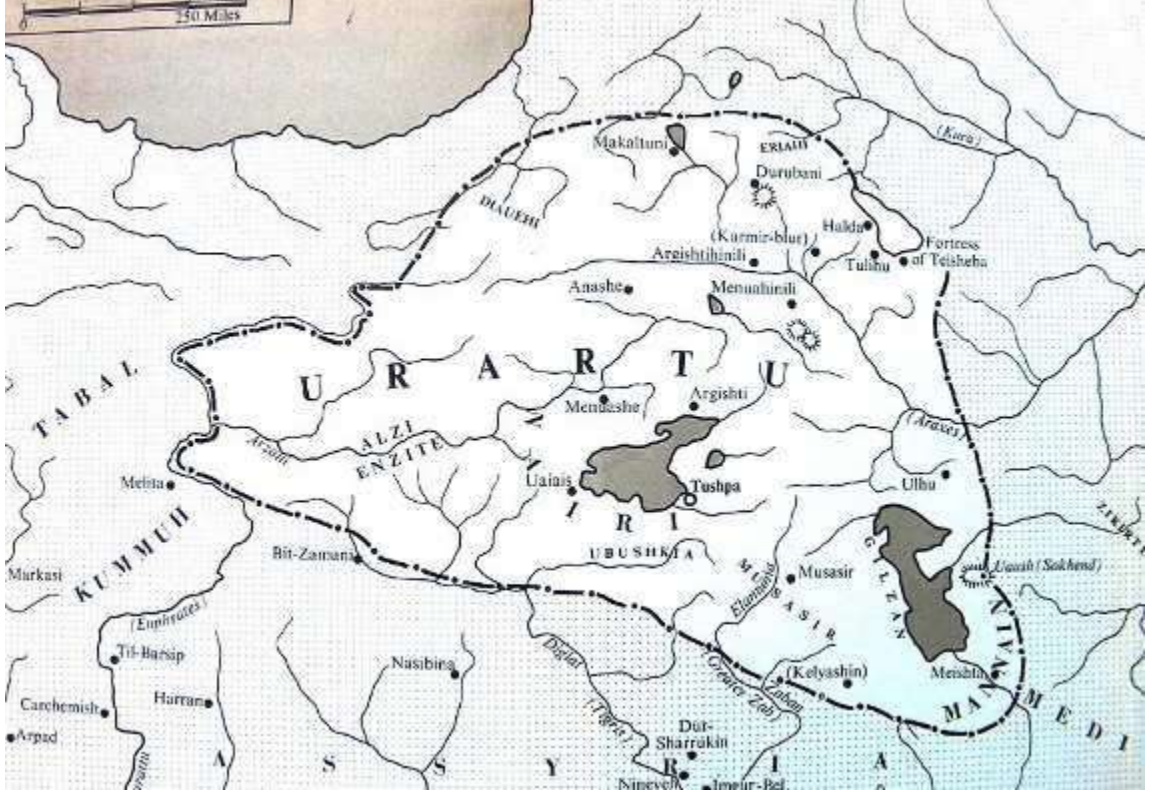
⁵¹ Salvini, 2008: 12-13.

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

EK 1: M.Ö. I. Bin Yılda Anadolu.⁵²

⁵² Hawkins, 2008: 374.

EK 2: Urartu Haritası.⁵³

KAYNAKÇA

ADIGÜZEL, Ö.-GÜNER, İ. –OCAK, A. vd., Uygarlık Tarihi, V. Baskı, Editör: İsmail Güven, Pegem Akademi Yayınları, Ankara, 2014.

AKÇAY, Atakan, “Tabal Ülkesi’nin Tarihsel Süreci Üzerine Bir Değerlendirme”, Tarih İncelemeleri Dergisi, XXIX / 1, 2014, 37-58.

AKKUŞ MUTLU, Suzan, “Tabal Krallığı”, 1. Uluslararası Nevşehir Tarih ve Kültür Sempozyumu, C. 7, Nevşehir, 2011, s. 257-267.

AKKUŞ MUTLU, Suzan, “Çivi Yazılı Kaynaklar Işığında Asur ve Muşkilerin Anadolu’ya Hükmetme Çabaları”, Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi, S.51, 2015a, s. 537-549.

AKKUŞ MUTLU, Suzan, “Kummuh Ülkesinin Asur Devleti Açısından Önemi”, Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi, C. 2, S. 7, 2015b, s. 96-109.

BARNETT, Richard David, “Phrygia and the Peoples of Anatolia in the Iron Age”, The Cambridge Ancient History (CAH), 1975, II/2, pp. 417–447.

BİLGİÇ, Emin, “Anadolu’nun ilk Yazılı Kaynaklarındaki Yer Adları ve Yerlerinin Tayini Üzerine İncelemeler”, Belleten, S. 39, C. 10, Ankara, 1946, s. 381–423.

CAVAİGNAC, Eugène, Les Hittites, Paris, 1950.

ÇİLİNGİROĞLU, Altan, “Sargon’un Sekizinci Seferi ve Bazı Öneriler”, *Anadolu Araştırmaları*, S. IV-V, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul 1977, s 235-251.

DELAPORTE, Louis, Les Hittites, Paris 1936: L’évolution de Humenité, Editeur Ablin Michel.

⁵³ Piotrovsky, 1959: 1969.

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

DİNÇOL; Ali. M., “Geç Hititler”, *Anadolu Uygarlıkları Ansiklopedisi*, I, İstanbul, 1982, 122-136.

DÖNMEZ, Sevgi, “Tabal Ülkesi’nin Metal Kaynakları Açısından Önemi”, *International Journal of Social Science*, 5/ 6, 2012, s. 175-188.

GRAYSON, A. K., “Assyrian Expansion Into Anatolia In The Sargonid Age (c.744-650 B.C)”, XXIVème Rencontre Assyriologique Internationale (XXXIV. Uluslararası Assirioloji Kongresi, 6-10/VI/1987-İstanbul), Kongreye Sunulan Bildiriler, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1987, s. 131-135.

HAWKINS, J. David, Hieroglyphic Inscription of the Sacred Pool Complex at Hattusa, (SÜDBURG) Stbot Beiheft III, With an Rachaeological by P. Neve, Weisbaden, 1995.

HAWKINS, J. David, Corpus of Hieroglyphic Luwian Inscription, Inscriptions of the Iron Ages, V. I, Walter de Gruyter, New York, 2000.

HAWKINS, J. David, “The Neo-Hittite States in Syria and Anatolia,” , The Cambridge Ancient History (CAH), Vol. III, Part 1, Second Edition, Cambridge University Press, UK., 2008.

KAYA, Mehmet Ali, İlk Çağ Tarih ve Uygarlığı, Pegem Akademi, Ankara, 2015.

KINAL, Füzün, Eski Anadolu Tarihi, TTK, IV. Baskı, Ankara, 1998.

KÖROĞLU, Kemalettin, Eski Mezopotamya Tarihi, İletişim Yayınları, İstanbul, 2010.

KURT, Mehmet, Yazılı Kaynaklara Göre M.Ö. I. Binde Mezopotamya, Murat Kitabevi, Ankara, 2007.

KURT, Mehmet, “Que Ülkesi ve Yeni Asur Devleti’nin Anadolu Politikası Bakımından Önemi”, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt X, Sayı 3, Afyon Aralık 2008, s. 117-133.

KURT, Mehmet, “Kilikya’da Yeni Asur Egemenliği ve Yerel Güçler”, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, S. 21, Konya, 2009a, s. 327-337.

KURT, Mehmet, “Yeni Asur Devleti’nin Kuzey Yayılımı ve Doğu Anadolu’nun Tarihi Coğrafyası”, Fırat Üniversitesi Doğu Anadolu Bölgesi Araştırmaları Dergisi, C. 8, S.1, Elazığ 2009b, s. 1-13.

KURT, Mehmet, “Tabal Ülkesi’nin Politik ve İdari Yapısı”, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, S. 23, Konya, 2010a, s.127–136.

KURT, Mehmet, “ II. Sargon Devri Kaynakları Işığında Güney Anadolu ve Toros Dağları Bölgesi”, Tarih Araştırmaları Dergisi, C. 29, S. 48, Ankara, 2010b, s. 69-88.

LANDSBERGER, Benno, Sam’al, TTK. Yayınları, Ankara, 1948.

LEMAIRE, A., “Recherches De Topographie Historique sur Le Pays de Qué (IXe-VIe siècle av. J. C.)”, *Anatolia Antiqua*, I, 1991, s. 265-275.

LUCKENBILL, Daniel David, Ancient Records of Assyria and Babylonia (ARAB I), Vol. I, The University of Chicago Press, Chicago, 1926.

LUCKENBILL, Daniel David, Ancient Records of Assyria and Babylonia (ARAB II), Vol. II, The University of Chicago Press, Chicago, 1927.

MACQUEEN, J. G., Hititler ve Hitit Çağında Anadolu, Çev. Esra Davutoğlu, Arkadaş Yayınları, III. Baskı, Ankara, 2013.

MELLINK, M., “The Native Kingdoms of Anatolia”, The Cambridge Ancient History, Vol. 3, Part. 2, Cambridge University Press, (Ed.) J.Broadman vd., Second Edition, UK, 2008.

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

MEMİŞ, Ekrem-KÖSTÜKLÜ, N., Tarih Boyunca Ortadoğu-Anadolu İlişkileri, SÜ Basımevi, Konya, 1992.

MEMİŞ, Ekrem, Eskiçağda Mezopotamya (En Eski Çağlardan Asur İmparatorluğunun Yıkılışına Kadar), Ekin Kitabevi, II. Baskı, Bursa, 2012b.

OLMSTEAD, A. T., “The Assyrians in Asia Minor”, Anatolian Studies Presented to Sir W. M. Ramsay (Edited by. W. H. Buckler, W. M. Calder), 1923, pp.. 283–296.

ÖZKAN, Süleyman, “Kummuh/Kumaha”, Tarih İncelemeleri Dergisi, S. VIII, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İzmir, 1993, s. 65-80.

PIOTROVSKIİ, B. B., Urartu, Barrie & Rockliff, London, 1969.

POSTGATE, John Nicholas, “Assyrian Texts and Fragments”, Iraq, 1973, S. 35, s. 13–36.

PULLU, Selim, Tabal Bölgesi Tarihi (M.Ö. I. Binyılın İlk Yarısında Tabal Krallığı’nın Siyasal ve Ekonomik Tarihi), İstanbul Üniversitesi SBE., Doktora Tezi, İstanbul, 2006.

PULLU, Selim, Geç Hitit (Tabal) Krallıkları, Kocatepe Akademi Yayınları, Afyon, 2013.

SALVINI, Mirjo, Urartu Tarihi ve Kültürü, Çev. Belgin Aksoy, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2006.

SALVINI, Mirjo, Corpus Dei Testi Urartei I. Le Iscrizioni Su Pietra E Roccia I Testi, CNR Istituto di Studi Sulle Civiltà Dell'Egeo E del Vicino Oriente, Roma, 2008.

SEVİN, Veli, Anadolu Arkeolojisi, Der Yayınları, III. Baskı, İstanbul 2003.

TİRYAKİ, Sırrı, “Asur Urartu İlişkilerinde Yerel Politik Güçler”, Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Yıl: 5/ Cilt: 5/ Sayı:9 /Bahar 2015, s. 103-142.

UÇANKUŞ, Hasan Tahsin, Ana Tanrıça Kybele'nin ve Kral Midas'ın Ülkesi Phrygia (Kültür Rehberi), T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Geleneksel El Sanatları, Ankara, 2002.

WEEDEN, Mark “Tuwati and Wasusarma: İmitating The Behaviour of Assyria”, IRAQ, Volume LXXII, London, 2010, pp. 39-61.

YILDIRIM, Recep, Başlangıçtan Aydınlanma Dönemine Kadar Uygarlık Tarihi, Tütibay Yayınları, İzmir, 2000.

YİĞİT, Turgut, “Tabal”, AÜDTCF Dergisi, 40, 3–4, Ankara, 2000, s. 177–189.

ZIMANSKY, Paul, “Urartu ve Çağdaşları”, Urartu Doğuda Değişim, Edt. Kemalletin Köroğlu-Erkan Konyar, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2011.

M.Ö. II. BİN YILDA ESKİ ANADOLU KÜLTÜRÜNÜN OLUŞUMUNDA TAPINAKLARIN ROLÜ

THE ROLE OF THE TEMPLES IN FORMATION ANCIENT ANATOLIAN
CULTURE IN THE SECOND MILLENIUM B.C

Dr. Öğr. Üyesi Suzan AKKUŞ MUTLU

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, suzan.akkus@nevsehir.edu.tr

ÖZET

Eski Anadolu toplumları yeryüzündeki her şeyin tanrılara ait olduğuna ve onlara hizmet etmek için yaratıldıklarına inanmışlardır. Hem bu dünyada sağlıklı, mutlu bir yaşam sürebilmek, hem de öbür dünyada huzurlu olabilmek için tanrıların gönlünü hoş tutmak gerektiği düşüncesi hâkimdir. Çünkü hastalıklar, kıtlık ve felaketler hep tanrıların kızmasından kaynaklanmıştır. Politeist bir inanca sahip olan Anadolu toplumları tanrılarını kendi aralarında derecelendirmişler ve onlar için tapınaklar inşa etmişlerdir.

Bir toplumun bütün temel ihtiyaçlarının karşılanması için kullanılan her türlü araç gereç; uygulanan teknikler; düşünceler, beceriler, inançlar, geleneksel, dinsel, toplumsal, politik düzen ve kurumlar; davranış ve yaşama biçimlerinin tümü kültürdür. Elbette pek çok kavime ev sahipliği yapan Anadolu'da toplumların farklı alanlarda olduğu gibi kültürel açıdan da birbirlerinden etkilenmemeleri mümkün değildir. Özellikle de din kültürünün en önemli parçasıdır. İnşa edilmiş olan tapınakların faaliyet alanlarına baktığımızda farklı kültürler içerisinde şekillenmiş birer kurum olduğu sonucuna ulaşılabilir. Eski Anadolu toplumların sosyal hayatlarında dinin çok büyük bir etkisi olduğu için dinin merkezi olan tapınaklar da farklı görevlerle donatılmışlardır. Burada törenler yapılır, adaklar sunulur, bu faaliyetler sırasında da din adamlarının dışında şarkıcılar, dansçılar, aşçılar gibi pek çok görevli de hizmet etmektedir. Ayrıca tapınakların ekonomik açıdan kendi kendilerini idare edebilen ve devlet hazinesine katkıda bulunabilen bir gücü vardır. Ekonominin dışında mimari yapılar, toplumların temizlik anlayışları ve sanatın oluşumunda son derece etkilidir. Tapınakların toplumların sosyal yaşantılarındaki etkisi de oldukça büyüktür. Örneğin Hititler döneminde tapınaklarda görev yapan kadınların toplumda çok büyük bir etkisi oluşmuş ve ataerkil bir toplum olmasına rağmen diğer eskiçağ toplumlarındaki kadınların aksine Hitit kadınları erkeklerle eşit haklara sahip bir konum elde etmişlerdir.

Biz bu çalışmamızda Eski Anadolu toplumlarının inşa ettikleri tapınakların Anadolu kültürünün oluşumunda nasıl bir rol oynadığını inceleyeceğiz.

Anahtar Kelimeler: Çivi Yazılı Belge, Din, Tapınak, Kültür.

ABSTRACT

The ancient Anatolian communities believed that everything on earth belonged to the Gods and that they were created to serve them. They commonly held the thought of pleasing the Gods was required both to live a healthy and happy life and to rest in peace in the after-life. It was because diseases, famine and disasters always resulted from the rage of the Gods. Being polytheists, Anatolian communities ranked the gods among themselves and built temples for them

Any kinds of tools used to meet basic needs of a community; the techniques applied; thoughts, skills, beliefs; traditional, religious, social and political order and institutions; behavior and lifestyles are all culture. Of course, in Anatolia, where many tribes were hosted, it is not possible for the communities not to be influenced from each other culturally, among others. Religion was also a very significant part of the culture. It can be concluded from the activities of the temples constructed that the temples were institutions formed in various cultures. Since the religion had great effect on social life of the communities in the Ancient Anatolia, temples, as the religious centers, were equipped with different tasks. Here, rituals were held and vows were presented; and during such activities, there were also singers, cooks besides the clergymen. In addition, the temples had an economic power to maintain themselves and to contribute to the state treasury. Other than economy, architectural structures were also important for community's understanding of cleaning and formation of art. The influence of the temples on social lives of the communities was also great. For example, in the Hittite period, women serving in temples had great influence on the community and despite being a patriarchal community; Hittite women acquired a position with equal rights with men contrary to the women in other ancient societies.

In this study, we will examine the role of the temples built by Ancient Anatolian communities in the formation of Anatolian culture.

Key Words: Cuneiform sources, Religion, Temples, Culture.

GİRİŞ

Çok tanrılı bir inanca sahip olan Eskiçağ toplumları tanrılarını insana benzeterek, erkek ve dişi yani tanrı ve tanrıça olarak sınıflandırmışlardır. İlk zamanlarda tanrıların sevgisini kazanmak, belalardan kurtulmak, bolluk ve bereketin gelmesi, dualarının kabul olması gibi pek çok sebeple sunaklar yapmışlar bu sunaklarda dua edip, kurbanlar sunmuşlardır. Daha sonra bu sunaklar mimari özellikler taşıyan tapınaklara dönüşmüştür. Ayrıca derecelendirdikleri tanrılarına sadece ibadet etmek için değil onlara hizmet etmek için yaratıldıklarına inanmışlardır.¹ Tanrılarına en büyük hizmet olarak da tapınak inşa etmeyi benimsemişlerdir. Çünkü tapınakları tanrıların evi olarak düşünmüşlerdir.² Oysa bu dönemde tapınaklar sadece dini işlev görmemiş siyasal, sosyal, iktisadi, eğitim gibi pek çok alanda da hizmet vermişlerdir. Ayrıca toplumun

¹ Eyüboğlu, 1981: 452; Tümer, 1986: 246; Claerhout ve Devreker, 2008: 79; Algan ve Ongar, 1998: 163-168.

² Akurgal, 2005: 119,120.

faaliyet gösterdiği her alanda kendisini hissettiren güçlü bir etkiye sahip olmuşlardır.³ Ancak her tanrı ve o tanrı için yapılan tapınak, düzenlenen törenler ya da sunulan adaklar da aynı derecede önemli olmamıştır.⁴

Anadolu'nun ilk merkezi devletini kuran Hititler ilişki içerisine girdikleri tüm kavimlerin tanrılarını kendi panteonlarına kattıkları için *Bin Tanrılı İl* olarak anılmışlardır. Hititler bu şekilde onların lanetinden korunacaklarına ve kendilerini koruyacaklarına inanmışlardır. Ayrıca bu tanrıların kült merkezlerini de kendi yönetimlerine almışlar ve buralardaki tapınakların önde gelen temsilcileri ile iyi ilişkiler kurmuşlardır. Hititlerin Anadolu inanç ve kültürüne saygı göstermeleri en önemli politikalarından birini oluşturmuştur. Çünkü toplumun huzuru ve refahı açısından devletin böyle bir siyaset izlemesi oldukça önemlidir.⁵ Hititler izledikleri bu hoşgörü politikası ile Anadolu'daki farklı kavimlerin dini inanç ve kültürlerinin başta Hatti ve Hurri etkisi olmak üzere karışıp kaynaşmasını sağlayarak kültürel bir zenginliğin oluşmasında önemli bir rol oynamışlardır. Eski Anadolu kültürünün şekillenmesinde de tapınakların etkisi oldukça büyüktür.

Tapınakların bulunduğu kentlerde genellikle tapınaklar yönetimle de ilgilenmişlerdir. Tüm siyasi ve ekonomik işler buradan yürütülmüştür. Kral ve saray eşrafı önemli bir tören yapılacağı zaman veya savaşa gitmeden tanrılarının desteğini almak için bazen de dua etmek amacıyla tapınakları ziyaret etmişlerdir. Öyle ki Hitit kralları savaş esnasında bulundukları yerden bu kentlere gelerek törenlere ve kutlamalara katılmışlardır. Ordunun başkomutanı olan kral ülkede dini bir töreni yönetmesi gerektiği zaman komutanlarından birini orduyu idare etmesi için görevlendirmek zorundadır.⁶ Çünkü tanrılara hizmet her şeyden önemlidir. Savaşlar ancak onların izniyle kazanılmaktadır.⁷

1. TAPINAKLARIN SOSYO-EKONOMİK HAYATA ETKİLERİ

Eski Anadolu toplumları tanrılarının tıpkı insanlar gibi beslenmeleri gerektiğine inandıkları için her gün tapınakta bulunan tanrı heykellerinin önüne yiyecekler koymuşlardır. Bu nedenle bazı araştırmacılar eskiçağda kurbanın tanrılarının beslenme ihtiyacını karşılamak amaçlı olarak ortaya çıktığını ileri sürmektedir.⁸ Asur Ticaret Kolonileri Dönemi'ne ait tabletlerden insanların hastalanmamak için adaklar sunduklarını öğrenmekteyiz. Yani aslında sağlıklarının kefareti ödediklerine inanmışlardır.⁹ Aslında tanrı heykellerine sunulan bu yiyecekleri elbette heykeller yemiyorlardı. Tapınak görevlileri bir süre bekledikten sonra yiyecekleri alıp kendileri yiyorlardı. Bu şekilde de tanrılarının ruhunun beslendiğine inanıyorlardı.¹⁰ Yiyeceklerin

³ Demirel, 2013: 11.

⁴ Claerhout ve Devreker, 2008: 79; Algan ve Ongar, 1998: 163-168.

⁵ Bryce, 2003: 152.

⁶ Atakuman vd.,2006: 73; Macqueen, 2013: 62.

⁷ Klock-Fontanille, 2005: 56.

⁸ Akdağ, 2018; Özmen, 2010.

⁹ Dercksen, 1997: 95-96.

¹⁰ Bkz: Başol, 2014.

tapınağın dışına çıkarılması kesinlikle yasaktı. Hitit toplumunda ise ayrıca Hititli olmayan kimsenin tapınağa girmesinin ve sunulardan yemesinin cezası ölümdü.¹¹

Tanrılara hizmet etmek için yaratıldıklarına inanan eskiçağ toplumları tapınaklarda tanrı heykellerini beslemek için yaptıkları törenler gibi pek çok tören düzenlemişlerdir. Bazı törenler tapınağın dışında halkın katılımıyla gerçekleştirilmiştir. Collins, ritüele katılanların birbirlerinden etkilendiklerini, aralarında ortak bir duygu paylaşımı gerçekleştiğini belirtmektedir. Yani aslında törene katılan insanlar ortak ruh halini ya da duygusal tecrübeleri paylaşırlar.¹² Ritüelin topluma pek çok faydası vardır. İnsanlar arasında grup dayanışması ve grup üyeliği duygusunu oluşturur. Bireylerin kendine güvenmesini, daha güçlü hissetmesini sağlar. Grup üyelerinin arasında oluşan bu kutsal bağlılık duygusu ahlaki hisleri de güçlendirir.¹³

Tanrı heykellerinin daima temiz tutulmaları, giydirilmeleri, eskiyen yerlerinin onarılması, yedirilip içirilmesi, yani bir insanmış gibi bakılması çok önemliydi. Tapınağın içerisinde yapılan törenlerde tanrıların heykelleri gibi; tapındaki din görevlileri ve krallar da yıkanır, yağlanır, giyinir, süslenirdi.¹⁴ Heykellerin taşınmasına büyük özen gösterilir, birer canlı varlıkmiş gibi muamele edilirdi. Sıradan insanların onları kirleteceği düşüncesiyle tanrı heykellerine dokunulmasına kesinlikle izin verilmezdi. Ritüellerin temiz ve kutsal yerler olan tapınaklarda yapılmasına özen gösterilirdi.¹⁵

Tapınağın temizlenmesi tapınak görevlilerinin günlük vazifesiydi. Bununla ilgili olarak Hititçe çivi yazılı metinler bize ayrıntılı bilgi sunmaktadır: *“sabah olduğunda tapınağı süpürürler (ve) su serperler. Tanrıyı yıkarlar, onu sunağa yerleştirirler.”*¹⁶ Tapınaklarda olduğu gibi törene katılan insanlar da aynı şekilde yıkanır, temizlenir, güzel kokular sürerler ve en güzel kıyafetlerini giyerek tören yerine gelirlerdi. Aslında dinin en önemli şartlarından biri temizliktir. Kişinin hem ibadet yaptığı alanı hem de kendini temiz tutması son derece önemlidir.¹⁷

Tapınağın bahçesinde tanrılar ve ataların ruhları için kurbanlar yapılır topluca yemekler yenirdi.¹⁸ Aslında sunulan bu yemekleri tanrı heykelleri yemiyordu. İnsanlar tapınaklara tanrının rızasını kazanmak için kurbanlar sunuyordu. Verilen bu kurbanlar tapınak personeli tarafından tüketiliyordu. Yiyecek üretimiyle uğraşmayan herkes saray ya da tapınak depolarında toplanan ürünlerle besleniyordu. Bu depolarda toplanan ürünlerden en fazla payı yönetici sınıf alırdı.¹⁹

Tapınaklar, doğrudan Hitit Kralı'na bağlıydı. Kralın en önemli görevi tapınağı ve devleti tanrı adına yönetmektir. Devletin ekonomik işleyişinden de kral sorumluydu.

¹¹ Süel, 1985:161-162.

¹² Collins, 2004: 48.

¹³ Collins, 2004: 49.

¹⁴ Lundquist, 1994: 91, 92.

¹⁵ Akdağ, 2018: 23-36.

¹⁶ Süel, 1985: 97.

¹⁷ Ünal, 1999:

¹⁸ Ökse, 2006: 53.

¹⁹ Çevik, 2015: 9.

Tapınakların kendilerine ait arazileri, bahçeleri ve hayvanları vardı. Yani toprakları işletip ürün elde ederek, hayvan yetiştirerek ekonomiye katkı sağlıyorlardı. Ayrıca vergilerin toplanmasında da bir rol üstlenen tapınakların ekonomisinin en önemli vasfı ise iş gücünün kontrolünü elinde tutmasıydı.²⁰ Tapınağa gelen fazla malzemeler tapınağın depolarında muhafaza edilmekteydi. Gelirleri, tapınağın ve burada çalışan personelin ihtiyaçlarının giderilmesi için kullanılmakta, aynı zamanda yoksul halka dağıtılmaktaydı.²¹ Tapınak ekonomisi sulanabilir arazilerle dorudan ilişkiliydi. Yani sulanabilen araziler ne kadar fazla olursa toprağın ekilmesi ürününün elde edilmesi için daha sistemli bir çalışma gerekiyordu. Dolayısıyla bu işleyişi idare edecek bir kuruma ihtiyaç vardı. Bu aşamada da tapınakların rolü büyüktü.²² Ayrıca tapınaklarda toplanan artı ürünler yerel olarak elde edilemeyen kült ve endüstriyel üretim için ithal edilmiştir. Böylece uzak bölgelerle ticaret gerçekleştirilerek insanların ihtiyaçlarının karşılanması sağlanmış ve hem insanların, hem de sahip oldukları mallarının güvenliği ikamete dayalı bir devlet organizasyonu tarafından sağlanmıştır.²³

2. TÖRENLERİN TOPLUMSAL ROLLERİ

2.1. Bahar Bayramı

Eskiçağda insanoğlu mevsimsel döngüyü tanrılarla ilişkilendirmişti. Yeryüzündeki yaşamın devamı, bitkilerin yeşermesi tanrılar arasındaki sevgi ile gerçekleştiğine inanmışlardı.²⁴ Eskiçağda tanrılarının yer altına inişiyile kışın geldiğine, yeniden canlanıp yeryüzüne çıkması ile de baharın geldiğine inanılırdı. İnsanlar baharın gelişini törenler düzenleyerek kutlardı. Bu törenler sırasında tanrılara su, çeşitli içecekler ile kurban edilen hayvanların parçaları ve çeşitli tarım ürünlerinden oluşan besin maddeleri sunulurdu.²⁵ Baharın gelişi aynı zamanda yeni bir yılda başlangıcı olarak kabul edilirdi. Yeni yılda dünyanın yeniden yaratıldığına tanrısal enerjinin yeryüzüne saçıldığına, refah ve mutluluğun güvence altına alındığına inanılırdı.²⁶

Yeni Yıl töreni Hititler döneminde de kutlanmaya devam edilmiştir. Hititler bereket tanrısı Telipinu'nun dönüşünü kurbanlar ve sunularla kutlamışlardır. İlkbahardaki AN.TAH.ŞUM^{SAR} bayramı, bu bayrama adını veren çiğdem çiçeğinin açtığı zaman kutlanmıştır.²⁷ Hitit inancına göre, toprağı işleyen, sulayan ve tahılı büyüten bitki ve bolluk tanrısı olan Telepinu'dur.²⁸ Efsane, bereket tanrısı Telepinu'nun bir şeylere kızarak ortadan kaybolması ve bunun sonucunda meydana gelen kıtlığın tasviriyle başlamaktadır. Telepinu kaybolduğunda, ürünler kurur, bereket azalır. Tanrının

²⁰ Ayrıntılı bilgi için bkz: Demirel, 2013.

²¹ Reyhan, 1998: 484 vd.

²² Demir, 2013: 16.

²³ Çevik, 2015: 8-10.

²⁴ Ökse, 2006: 47; Adair, 2008: 41.

²⁵ Kühne, 1993.

²⁶ Eliade, 2007: 82.

²⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz: Kühne, 1993: 234-238; Haas, 1994: 602; Erkut, 1998; Hawkins, 1998: 70; Haas, 1999: 298; Nakamura, 2002: 10-14.

²⁸ Karauğuz 2001: 55.

yeryüzüne çıkmasıyla birlikte bereket yeniden yeryüzüne geri dönmektedir.²⁹ İnsanlar baharın gelişini tanrının yeryüzüne çıkmasına bağlamıştır. Günümüzde baharın gelişini Nevruz Bayramı adı altında kutlanılmaya devam etmektedir.³⁰

Mevsimsel döngüyü takip ederek yapılan ritüeller aslında sosyal hayatın ritmini tutarak toplumun değerlerini ön plana çıkarırlar. Toplumdan topluma aktarılan bu ritüeller kültürel çeşitliği sağlarlar. Toplumun bütünleşmesini, dayanışmayı sağlayan ve topluluğun kolektif şuurunu güçlendiren ritüeller, aynı zamanda, başka toplumlardan farklı taraflarının da ortaya konulmasını sağlamaktadır. Yani aslında bir tür kültürel kimliğin oluşumuna katkıda bulunurlar.³¹

2.2. Tapınakların Düğün Geleneklerine Etkisi

“Kutsal evlilik âyini” ilk olarak M.Ö. III. Binyılda Sumerlilerin önemli bir yerleşim yeri olan Uruk şehrinde gerçekleştirilmiştir.³² Mezopotamya’da olduğu gibi Hitit kültüründe de müzik ve dansın önemli bir yeri vardır. Hititlerin tanrıları için düzenledikleri törenlerde çeşitli çalgılar eşliğinde şarkı ve ilahiler söyleyip, dans ettiklerini çivi yazılı belgelerden öğrenmekteyiz.³³ Eski Hitit kabartmalı vazoları, Hitit dansları konusunda az da olsa görsel bilgi vermektedir. İnandık’ta bulunmuş bir vazo üzerine kabartma olarak yapılmış sahnelerde törende sahnede müzikli bir eğlence eşliğinde düğün yemeği ve sıvı adakların hazırlanması tasnif edilmiştir. Son sahnede ise bir yanda lir, çalpara ve saz benzeri bir müzik aleti eşliğinde akrobasi gösterileri yapılırken betimlenmiştir. Yine aynı döneme ait Bitik Vazosu üzerinde de benzer bir sahne vardır.³⁴ İnandiktepe ve Boğazköy vazolarından sonra, Hüseyindede Tepesinde bulunan kabartmalı vazolardaki sahneler, çeşitli tarzlarda uygulanan Hitit dansları konusundaki bilgilerimizi arttırmıştır. Bu vazolar, müzisyenlerin yanında, profesyonel dansçıların da kült törenlerinin ayrılmaz öğeleri olduğunu göstermektedir.³⁵

Eski Anadolu’nun Bereket Tanrıçası Kybele ile sevgilisi Attis’in evlilik töreni sırasında da çeşitli müzik aletleri çalınarak danslar yapılmaktaydı. Dinsel törenlerde kullanılan flüt, zil, simbal, davul, dümbelek gibi çalgı aletlerinin de özel bir yeri vardı.³⁶ Antikçağda düğünlerde müziğin yeri asla küçümsenemezdi ve bugünde düğünlerin vazgeçilmezlerindendir.

Günümüzde devam eden adetlerimizden biri de yüz görümlüğüdür. Yine damadın zıfak gecesinden önce geline değerli bir takı takması Tanrıça İnanna için kutsal evlilik töreninden önce hazırlanan değerli takıları hatırlatmaktadır. Hitit yerleşimi olan Bitik’de bulunmuş bir vazonun üzerindeki sahne duvak açmaya ve yüz görümlüğüne güzel bir örnektir. Bitik vazosunda Tanrı bir eliyle karşısında oturan tanrıçanın duvağını açarken,

²⁹ Karağuz 2001: 56-62, 86-99; Çetin, 2006: 193.

³⁰ Nevruz Bayramı için bkz: Akkuş Mutlu, 2016: 1-14.

³¹ Karaman, 2010: 227-236.

³² Kramer, 2002: 366; Schmökel, 1976: 372.

³³ Ayrıntılı bilgi için bkz: Akdağ, 2018: 23-36; Alparlan, 1999.

³⁴ Özgüç, 1958; Çetin 2006: 194.

³⁵ Ayrıntılı bilgi edinmek için bkz: Özgüç, 1988; Yıldırım, 2001: 1-18; Dinçol, 1999.

³⁶ Stone, 2000: 173.

diğer elinde tuttuğu kabı ona doğru uzatmaktadır. Bu kap da tanrıçaya verilen yüz görümlüğüdür.³⁷

3. TAPINAKLARIN HUKUKİ VE SİYASİ DÜZENE ETKİSİ

Tapınaklar, adaletin, toplum düzeninin dayanağı ve bilimin merkezidir. Din adamları aynı zamanda davalara bakan yargıçlardır. Bu da tapınakların aslında bir hukuk kurumu olarak da işlev gördüğünü ortaya koymaktadır.

Tanrılar insanlar gibi düşünen eskiçağ toplumları tanrı heykellerini de kendilerine benzer şekilde yapmışlardır. Bu heykeller tanrılarının yeryüzündeki suretidir. Tanrılar da tıpkı insanlar gibi erkek ya da dişi şeklinde tasvir edilmişlerdir.³⁸ Yeryüzündeki her şey tanrıya aittir. Krallar ise onların yeryüzündeki temsilcileridir. Yani iktidar tanrı kaynaklıdır. Bu nedenle kralın tanrılarının desteğini kaybetmemesi son derece önemlidir. Kralların bunun için tanrılara karşı görevlerini ihmal etmemeleri gerekmektedir. Bu nedenle de onların evi olarak düşünülen tapınakların işleyişi kralın sorumluluğundadır.

Her bir tanrının önem derecesi farklıdır. Bu tanrılardan en önemlilerinden biri de savaş tanrılarıdır. Savaşların kazanılması ya da kaybedilmesinin onların takdiri ile gerçekleştiğine inanılmıştır. Anadolu'nun ilk merkezi devletini kuran Hititler savaş tanrılarını silahlarla donatmışlardır. Tapınaklara tanrılar için silahlar sunmuşlar bu silahları kutsal ilan etmişlerdir.³⁹ Ayrıca tanrılarının da orduyla birlikte savaştığına inandıkları için savaş meydanlarına tanrı heykelleri de götürülmüştür. Bu durum insanların psikolojisi açısından da son derece etkili bir yöntem olmuştur. Tanrının kendisiyle birlikte savaşması zaten savaşı kazanacağına olan inancını artırmıştır. Tanrıyla birlikte katıldığı savaş sırasında ölmesi ise büyük bir şereftir. Eskiçağ toplumları ölümden sonra hayatın devam ettiklerine inandıkları için öbür dünyada tanrılar tarafından mükâfatlandırılacaklarına inanmışlardır. Bu nedenle heykel çok iyi korunmalı düşman eline kesinlikle geçmemesi gerekmektedir. Tanrı heykelinin kaybedilmesi büyük bir felaket demektir. Çünkü bu durum tanrının kendilerini terkettiği anlamına gelmektedir. Yani tanrı desteğini üzerlerinden çekmiş demektir. Heykel yeniden ülkeye dönünceye kadar da hiçbir eğlence yapılmamaktadır. Bu nedenle savaş sırasında düşmanın Tanrı heykelini ele geçirmek son derece önemlidir. Böyle bir olay kralın, ordunun ve toplumun moralini bozması için yeterli bir sebeptir. Ayrıca savaşın kazanılacağına dair inancın kaybedilmesine sebep olmaktadır.⁴⁰

4. TAPINAKLARIN ŞEHİR MİMARİSİNE ETKİLERİ

Kentleşme sürecinde teknoloji uygarlığın bir göstergesidir. Yerleşim yerinin yoğun bir nüfusu barındırabilecek kadar geniş olması, farklı iş kollarının olması, oradaki insanların ihtiyaçlarını karşılayabilmeleri açısından önemlidir. Kentler için köylerin de önemi büyüktür. Çünkü kent insanın besin ihtiyacı büyük oranda kentlere

³⁷ Bakınız Ek 1.

³⁸ Atakuman vd., 2006: 91.

³⁹ Bakınız Şekil 1; Macqueen, 2013: 68.

⁴⁰ Klock-Fontanille, 2005: 57.

bağlı köylerde yaşayan çiftçilerin ürettiklerinden karşılanmaktaydı.⁴¹ İnsanların toplu olarak yaşamaları ve aralarındaki iş bölümü çeşitli meslek gruplarının oluşmasını sağlamıştır. Böylece küçük köyler tükettiğinden fazlasını üretmeye başlamıştır. Dolayısıyla köylerdeki nüfus artmış önce kasabalar daha sonra da kentler kurulmuştur. Gelişen şehirlerle birlikte tapınakların boyutları da giderek büyümüştür.⁴² Bir tapınak inşaatı tasarlandığında, inşaat için lazım olan iş gücü ve malzeme hesaplanırdı. Gerekli mimari ve mühendislik hesaplamaları ile birlikte tapınağın bir planı üzerinde çalışılırdı. Tapınağın mimarisinin tanrı tarafından belirlenip krala bildirdiğine inanılırdı.⁴³ Toplumda bütünlüğü sağlamak için gerekli ideoloji ilk önce tapınak tarafından tek başına sağlanırken, daha sonra buna devletin gücü de eklenmiştir.⁴⁴

Kent tanrısının tapınağı şehrin en önemli merkeziydi. Baş tanrının eşine ve çocuklarına adanmış daha küçük tapınaklar da vardı. Tapınak ve içindeki tanrı, kent hayatının dayanak noktasıydı. Yurttaşları bir arada tutma amacına hizmet eden, onların siyasi otorite karşısında talep ettikleri ayrıcalıkları ve korunma statülerini sağlayan bir kurumdu.⁴⁵ Kentlerdeki setleri ve kanalları onarmak herkesin görevidi. Tanrılar evrenin işleyişini nasıl yönetiyorsa krallar da yeryüzünü o şekilde yönetmeliydi.⁴⁶ Tanrıların evi olarak düşünülen tapınakların inşa edilmesinden de kral sorumluydu.

SONUÇ

Eski Anadolu toplumları kendi aralarında derecelendirdikleri tanrıları için tapınaklar inşaa etmişlerdir. Daha sonra şehir bu tapınağın çevresinde genişlemiştir. Dolayısıyla şehirlerin mimari özelliklerinde tapınak mimarisinin rolü büyük olmuştur.

Adaletin, toplum düzeninin ve bilimin merkezi olan tapınaklar toplumu bir arada tutan en önemli kurumlardır. Kentlerin merkezlerinin odak noktasını oluşturan tapınaklar sahip olduğu arazilerden elde ettiği artı ürünler ile ticaretin gelişmesine de katkı sağlamışlardır. Tapınakların bulunduğu kentlerde genellikle tapınaklar yönetimle de ilgilenmişlerdir. Tüm siyasi ve ekonomik işler buradan yürütülmüştür.

İbadetin en önemli şartı temizliktir. Bu nedenle eski çağ toplumları tapınakları ve içerisinde bulunan tanrı heykellerini temiz tutmaya büyük özen göstermişlerdir. Törenlerden önce tanrı heykellerini ve tapınakları temizleyip, süsleyip güzel kokular saçtıkları gibi kendileri de aynı şekilde hazırlanmışlardır. Bir bakıma toplumların temizlik anlayışlarında dinin önemli bir yeri olduğunu söyleyebiliriz.

Tapınaklar tarafından gerçekleştirilen ritüeller kültürel çeşitliliği, toplumun bütünleşmesini sağlamaktadır. Ayrıca tapınaklardaki faaliyetler sayesinde diğer toplumlardan farklı olan özellikler de tespit edilebilmektedir. Yani aslında tapınaklar bir tür kültürel kimliğin oluşumuna katkıda bulunurlar. Törene katılan bireylerin kendine güveni artmakta ve toplumda grup bilinci oluşmaktadır. Ayrıca ritüeller sırasında

⁴¹Çevik, 2015: 3-10.

⁴² Frankfort, 1948: 228.

⁴³ Palmer, 2012: 89.

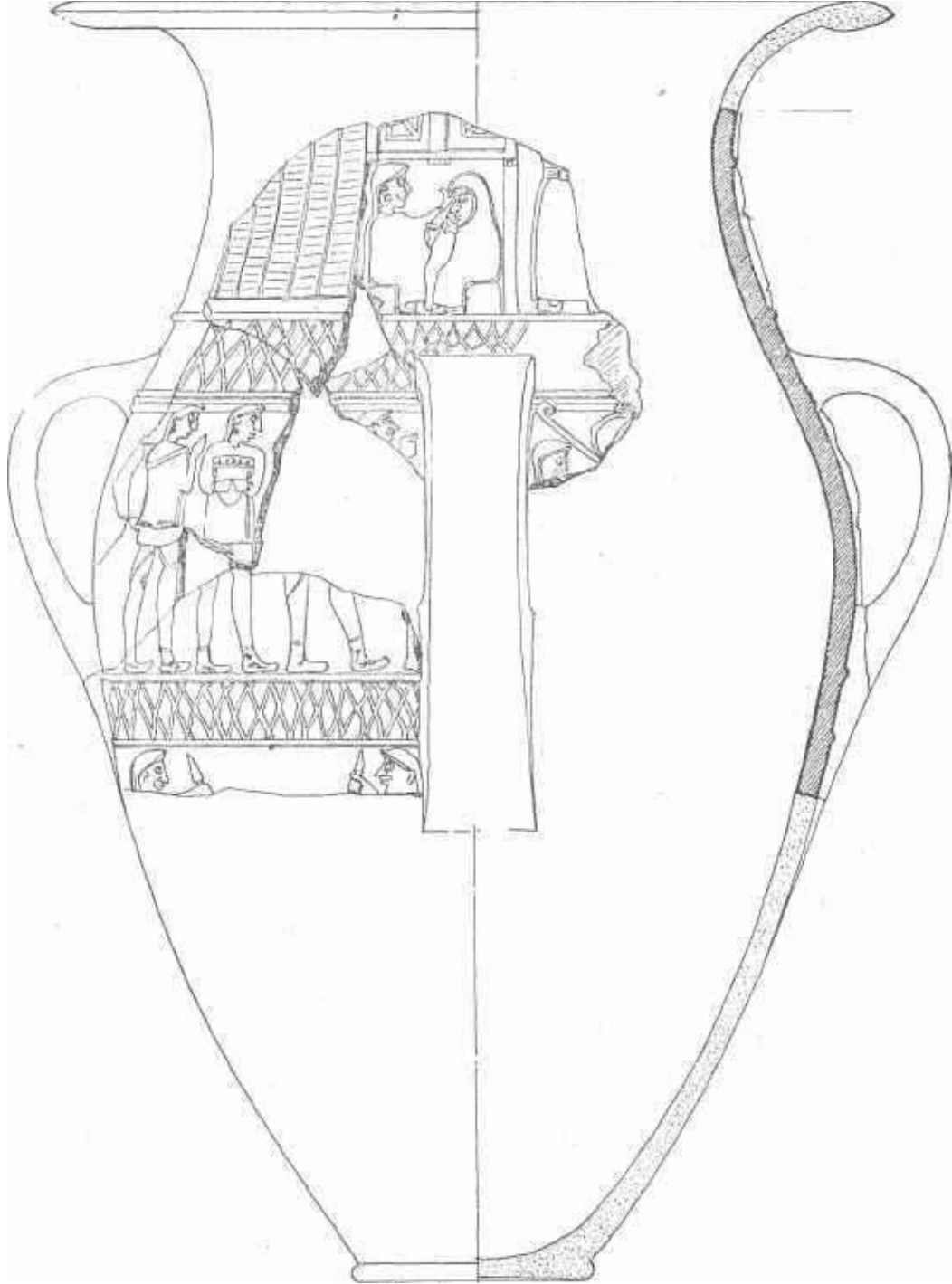
⁴⁴ Çevik, 2015: 8-10.

⁴⁵ Kuhrt, 1995: 320.

⁴⁶ Ateş ve Ünal, 2004: 26,27.

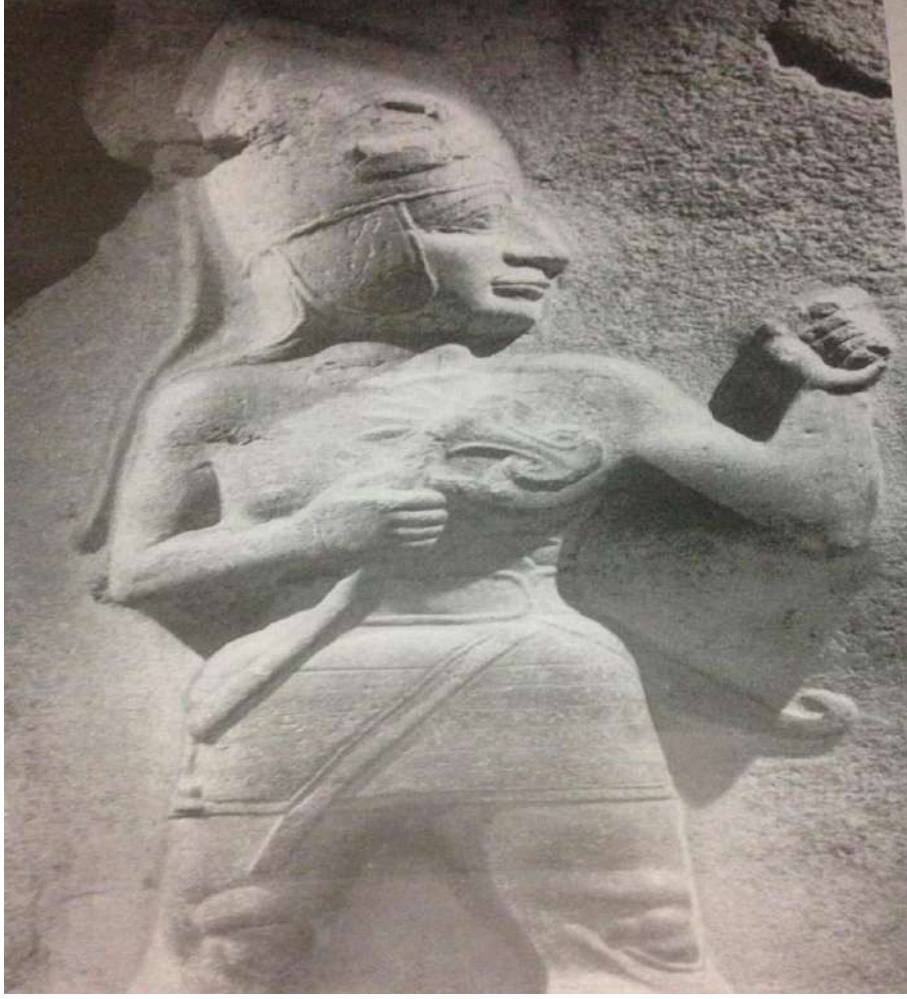
I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

yapılan uygulamalar nesilden nesile aktarılarak bugün bizim kültürümüzde de yaşamaya devam etmektedir.

Ek 1: Bitik Vazosu⁴⁷

⁴⁷ Bitik Vazosu'nda görülen baş sahne, kutsal evlenme tasvirinin dünya tarihindeki en eski örneğidir. Damat, yüzgörümü sırasında gelinin duvağını açıyor ve ona bir kadeh içki sunuyor. Vazodaki kutsal şölen büyük olasılıkla soylu bir çift, sözgelimi bir prens ve prensese aittir. Ancak Hitit dininde kutsal evlenme özünde erkek Fırtına Tanrısı ile ana tanrıça arasındaki evliliği simgeler. Ayrıntılı Bilgi için bkz: Özgüç, 1958: 4.

Ek 2: Boğazköy Kral Kapısının sol kanat iç kısmından tanrı figürü.⁴⁸

⁴⁸ Macqueen, 2013: 68.

KAYNAKÇA

Adair, J., “Certain Aspects of The Goddness in The Ancient Near East (10000-330 BCE)”, *Master of Arts with Specialisation in the Ancient Languages and Cultures*, Universty Of South Africa, 2008.

Akdağ, Ö., “Hititlerin Tanrılarını Memnun Etme Yöntemleri ve Bunun Hitit Arkeolojisine Yansımaları”, *ASEAD*, 5/2, 2018, ss. 23-36.

Akurgal, E., *Anadolu Kültür Tarihi*, Tübitak, Ankara, 2005.

Akkuş Mutlu, S., "Eski Mezopotamya'da Nevruz Kutlamaları", *Archivum Anatolicum*, C. 10/1, Ankara, 2016, ss. 1-14.

Algan, E. ve Ongar, İ., *Kral Midas'ın Ülkesi Frigya*, Esbank Kültür Yayınları, İstanbul, 1998.

Alparslan, M., *Hitit Bayram Ritüellerinde Geçen Bazı Eylem, Çağrı ve Sahne Oyunlarının Tasviri ve Yorumu*, İstanbul Üniversitesi, SBE., Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1999.

Atakuman, Ç.–Tanyeri Erdemir, T.–Erdem, D.-Koç, İ., *Hititler*, Editör: İlker Koç, ODTÜ Yayıncılık, Ankara, 2006.

Ateş, H. ve Ünal, S., “Devletin Doğduğu Yer: Antik Çağ Ortadoğusu’nda İdari Hayat”, *Bilgi*,1(8), 2004, ss. 21–42.

Başol, S., *Hititlerde Büyü ve Büyü Malzemeleri*, Pamukkale Üniversitesi, SBE., Doktora Tezi, Denizli, 2014.

Bryce, T., *Hitit Dünyasında Yaşam ve Toplum*, (çev. Müfit Günay), Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, 2003.

Claerhout I., Devreker J., *Ana Tanrıça'nın Kutsal Kenti Pessinus*, Betül Avunç (Çev.), Homer Kitabevi, İstanbul, 2008.

Collins, R., *Interaction Ritual Chains*, Princeton University Press, New Jersey, 2004.

Çetin, C., “Anadolu’da Bereket Kültü ve Anadolu Türk Köylüsü Seyirlik Oyunlarına Yansımaları” *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi* 46/1, 2006, ss. 189-210.

Çevik, Ö., *Arkeolojik Kanıtlar Işığında Tarihte İlk Kentler ve Kentleşme Süreci*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, II. Baskı, İstanbul, 2015.

Demirel, S., *Hitit İnanç Sistemi ve Ekonomi İlişkisi*, Ankara Üniversitesi, SBE., Doktora Tezi, Ankara, 2013.

Dercksen, J. G., “The Silver of the Gods on Old Assyrian “ikribū”, *Archivum Anatolicum* 3, Ankara, 1997.

Dinçol, B., *Eski Önasya ve Mısır'da Müzik*, Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Yayınları, İstanbul, 1999.

Eliade, M., *Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi*, çev. Ali Berktaş, 2. Baskı, Kabcacı Yayınları, İstanbul, 2007.

Erkut, S., “Hititlerde AN.TAH.ŞUM(ŞAR) Bitkisi ve Bayramı Üzerine Bir İnceleme”, III.Uluslararası Hititoloji Kongresi Bildirileri-Çorum 16-22 Eylül 1996, (Edt.)S.Alp-A.Süel, Ankara 1998, ss. 189-195.

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

Eyuboğlu, Z. İ., *Anadolu Uygarlığı*, Der Yayınları, İstanbul, 1981.

Frankfort, H., *Kingship and The Gods: A Study of Ancient Near East Religion as the Integration of Society & nature*, The University Of Chicago Pres, Chicago, 1948.

Haas, V., *Geschichte der Hethitischen Religion. Handbuch der Orientalistik. Der Nahe und Mittlere Osten* 15, Leiden, New York, Köln, Brill, 1994.

Haas, V., “Neujahrsfest bei den Hethitern”, *Reallexikon der Assyriologie*, 9/298, 1999.

Hawkins, J. D. 1998. “Home to the Thousand Gods of Hatti”, *Capital Cities. Urban Planning and Spiritual Dimensions. Proceedings of the Symposium Held on May 27.-29. 1996, Jerusalem* (Ed.) J. G. Westenholz, Jerusalem, Bible Lands Museum Jerusalem, 1998, pp. 65-82.

Karaman, K., “Ritüellerin Toplumsal Etkileri,” *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Mayıs 2010, Sayı:21, ss. 227-236.

Karağuz, G., *Hitit Mitolojisi*, Çizgi Kitabevi Yayınları, Konya, 2001.

Klock-Fontanille, I., *Hititler*, Dost Kitabevi, Ankara, 2005.

Kramer, S. N., *Tarih Sümer’de Başlar*, çev. Hamide Koyukan, Kabalcı Yayınları, İstanbul, 2002.

Kuhrt A., *Eski Çağda Yakınoğu (M.Ö. 3000–330)*, Çev. D. Şendil, II. Baskı, C. I., İş Bankası Yayınları, İstanbul, 1995.

Kühne, C., “Voropfer im alten Anatolien”, *Religionsgeschichtliche Beziehungen zwischen Kleinasien, Nordsyrien und dem Alten Testament. Internationales Symposium, Hamburg 17.-21. März 1990. Orbis Biblicus et Orientalis* 129 (Ed.) B. Janowski, K. Koch ve G. Wilhelm, Göttingen, Vandenhoeck and Ruprecht, Universitätsverlag Freiburg, 1993, pp. 225-283.

Lunquist, J. M., “What is a Temple? A Preliminary Typology”, in *Temples of the Ancient World*, Donald W. Parry and Stephen D. Rickseds, Salt Lake City, Deseretn Book and Farms, 1994.

Macqueen, J. G., *Hititler ve Hitit Çağında Anadolu*, III. Baskı, Çev. Esra Davutoğlu, Arkadaş Yayınları, Ankara, 2013.

Nakamura, M., *Das hethitische nuntarriyašha-Fest. Uitgaven van het Nederlands Historisch-Archaeologisch Instituut te Istanbul* 94, Leiden, Nederlands Instituut voor het Nabije Oosten, 2002.

Ökse, T., “Eski Önyasya’dan Günümüze Yeni Yıl Bayramları, Bereket ve Yağmur Yağdırma Törenleri”, *Bilig*, S. 36, Ankara, 2006.

Özgüç, T., “Bitik Vazosu”, *DTCF Dergisi*, Cilt XVI, Sayı: 1-2, Ankara, 1958.

Özmen, S., *.Ö. III-II. Binlerde Mezopotamya-Anadolu Kavimlerinin Dini İnanç ve Adetleri*, Gazi Üniversitesi, SBE., Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2010.

Palmer, M. J., *Expressions of a sacred space: temple architecture in the Near East* (Yayınlanmamış doktora tezi), University of South Africa, Pretoria, 2012.

Schmökel, H., “Sumer Dini II”, çev. Mehmet Turhan Özdemir, *Ankara Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi*, C. XXI, 1976.

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

Reyhan, E., “Hititler’de Toprak Tahsisi”, *III. Uluslararası Hititoloji Kongresi Bildirileri* (Çorum 16-22 Eylül 1996) Ankara, 1996, s. 481-489.

Schmökel, H., “Sumer Dini II”, Çev. Mehmet Turhan Özdemir, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. XXI, 1976, pp. 367–390.

Stone, M., *Tanrılar Kadınken*, çev. Nilgün Şarman, Payel Yayınevi, İstanbul, 2000.

Süel, A.,” Hitit Kaynaklarında Tapınak Görevlileri İle İlgili Bir Direktif Metni”, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Basımevi, Ankara, 1985.

Tümer, G., “Çeşitli Yönleriyle Din”, *AÜ. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 28, 1986, ss. 213-267.

Ünal, A., *Hititler Devrinde Anadolu 1*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 1999.

Yıldırım, T., “Hüseyindede Kabartmalı Vazosunda Betimlenen Dans Eden Bir Hititli”, *DTCF. Dergisi*, 2001, ss. 1-18.

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

ALBERT CAMUS'DE FELSEFİ İNTİHAR VE BAŞKALDIRI

PHILOSOPHICAL SUICIDE AND REBELLION IN ALBERT CAMUS

Prof. Dr. Arslan TOPAKKAYA

Erciyes Üniversitesi, arslan_topakkaya@hotmail.com

Zehra Selva DUYKOP

Erciyes Üniversitesi, zduykop.zsd@gmail.com

ÖZET

Yirminci yüzyılın ikinci yarısından sonra, özellikle ikinci dünya savaşının da etkisiyle dünyada büyük değişimler meydana gelmiştir. Günümüze kadar olan bu süreçte, savaşlar ve teknolojik gelişmelerin bir sonucu olarak, insanların yaşam şartlarında ve kavramlara bakış açılarında farklılaşma oluşmuştur. Dolayısıyla bu dönemde ortaya çıkan Varoluşçuluk felsefesi, içinde bulunduğu durum nedeniyle bunalımlı bir felsefi akım olmuştur. Bu akımda insan varoluşu temelde olmak üzere; özgürlük, dünyaya fırlatılmışlık, sorumluluk, saçma, intihar gibi konular hâkim olmuştur. Bu konular üzerine yoğunlaşmış filozoflardan biri ise, şüphesiz Albert Camus'dür.

Camus; yaşamın, yaşanmaya değer olup olmadığı konusunda yargıya varmanın, felsefenin temel problemine cevap vermek olduğunu vurgulamıştır. Bu bağlamda, önemli bir felsefi problem varsa, o da intihardır, demiştir. Hayatın her alanında karşımıza çıkan saçma kavramının üzerinde duran filozof, saçmayla karşılaşmanın sonucu olarak ortaya çıkan intihar ve felsefi intihar konularına değinmiş ve bu konulara farklı yorumlar getirmiştir. Bu bağlamda, üçüncü bir yol olarak başkaldırı kavramını gündeme getiren filozof, bu kavramın insan yaşamının önemini vurgulamak ve saçma kavramına direnmek anlamında oldukça önemli olduğunu vurgulamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Albert Camus, Varoluşçuluk, Saçma, Felsefi İntihar, Başkaldırı

ABSTRACT

After the second half of the twentieth century, great changes took place in the world, especially due to the influence of the second world war. As a result of wars and technological developments, there has been a difference in terms of people's living conditions and concepts. Therefore, the philosophy of existentialism that emerged in this period became a depressive philosophical movement due to the situation in which it exists. In this movement, human existence is mainly; Freedom, launching into the world, responsibility, absurdity, suicide has become such a judge. One of the philosophers who focus on these issues is Albert Camus.

Camus; emphasizing that having a judgment on whether life is worth living is the answer to the basic problem of philosophy. In this context, if there is a significant philosophical problem, it is also a suicide. The philosopher, focusing on the ridiculous concept of confrontation in every aspect of life, has touched upon the suicidal and philosophical suicidal issues that have emerged as the result of confrontation with bullfight and has brought different interpretations to these issues. In this context, the philosopher, who brings the concept of revolt as a third way into the agenda, emphasizes that this concept is

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

very important to emphasize the importance of human life and to resist the concept of absurdity.

Key Words: Albert Camus, Existentialism, Absurd, Philosophical Suicide, Rebellion.

*Bu çalışma; Erciyes Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Birimi tarafından SYL-2017-7672 kodlu proje ile desteklenmiştir.

GİRİŞ

Yirminci yüzyılın temel felsefi problemleri, İkinci Dünya Savaşıyla birlikte gelen bunalımlar nedeniyle insan ve insanın varoluşu, özgürlük, sorumluluk, dünyaya fırlatılmışlık gibi konular olmuştur. On dokuzuncu yüzyılda hâkim olan sistematik düşünce sisteminin, insanın varoluşu ile ilgilenmemesi üzerine varoluşçuluk felsefesi bunu fark ederek, insan varoluşunun önemine vurgu yapmıştır. Zira varoluş, kendisinin dışında var olanların örtüsünü açtığı gibi, bizzat kendi kendisinin de örtüsünü açan bir varlığı tanımlamayı hedef almıştır.

Varoluşçuluk düşüncesinde yer alan Camus, 7 Kasım 1913 yılında fakir bir ailede dünyaya gelmiştir. Babasını erken yaşta kaybeden filozof, ölüm ile çok erken karşılaşmış ve filozofun yaşadığı çağdan ayrı düşünülemediğinin bir kanıtı olarak, yaşadığı dönemin şartlarının da sonucunda, felsefesinde problemleri konuları işlemiştir. Bütün bunların dışında zihinsel faaliyetlerini bir kenara bırakmayan Camus, bu durumun bir sonucu olarak 1957 yılında Nobel Edebiyat ödülü almış Fransız sanatçı ve filozof olarak adından söz ettirmiştir.

Felsefesinin temelinde insan varoluşu konusunu ele almış ve bunun beraberinde yaşamın saçmalığını ve boşuna uğraşları, yani görünmez olan olayları görünür kılmayı hedeflemiştir. Bütün bunların birer sonucu olarak, insanın intihar etmesi için birçok neden varken, insan neden intihar etmemelidir? sorusunun yanıtını aramıştır. Bu bağlamda Camus, insanın 'saçma' ile karşılaşması ve bu durumun en yoğun hissedildiği ölüm korkusu sonucunda oluşan intihar ve felsefi intihar fikrine yeni bir bakış açısı getirmeye çalışmıştır. Camus, bu karamsar bakış açısının aydınlatılması ve hayatı anlamlandırma çabasında yollar göstermeye çalışmıştır. Bu açıdan, anlam aramanın ilk adımı olarak 'Başkaldırı' kavramını ele almıştır. Sorularına cevap alamayan insanın çözüm yolu olarak, ölüm tehdidinden kurtulmak adına ya intiharı ya da dine sığınmayı tercih ettiğini gözlemleyen filozof, her ikisi de kendi felsefesinde yanlış seçenekler olarak söylemiştir. Çünkü ilk seçenek, ölümden kaçarken yine ölüme gitmek demektir ve paradoksal bir yapıdadır. İkinci seçeneğe de 'felsefi intihar' olması bakımından, diğer bir deyişle, bu dünya dışında, başka bir dünyaya umut bağlamak anlamında olmasından karşı çıkan filozof, üçüncü bir seçenek olarak 'Başkaldırı' kavramını sunmuştur. Başkaldırı kavramıyla, insan yaşamının değerli ve önemli olduğunu göstermeye çalışan filozof, aynı zamanda başkaldırıyla insanın, ölüme ve saçma'ya direnebileceğini savunmuştur. Dolayısıyla başkaldırı, hayata anlam aramaya ve bu sayede de mutlu bir yaşam sürdürmeye yönlendirecek oldukça önemli bir kavram olarak karşımıza çıkacaktır.

SAÇMA VE İNTİHAR KAVRAMI

Albert Camus'ye göre, yaşamın yaşanmaya değer olup olmadığı konusunda yargıya varmak, felsefenin temel problemine cevap vermek anlamındadır. Bu bağlamda, önemli bir

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

felsefi problem varsa, o da intihardır, demiştir.¹ Bu önemli problem dışındaki problemlerin oyun olduğunu da belirten filozof, bu problemin yol açtığı eylem nedeniyle başka sorunlardan önce gelmesi gerektiği tartışmasını da başlamadan bitirmiştir.

Hayatın anlamlı olup olmadığı konusu ise özünde saçma kavramıyla ilgilidir. Peki nedir bu saçma kavramı diyecek olursak; uyumsuz, anlamsız, boş, akıl dışı gibi anlamlara karşılık geldiğini görürüz. En geniş anlamda ise, felsefi bir kavram olarak saçma, anlamı olmayan her şey demektir.² Bu bağlamda intihar kavramı ile saçma kavramı arasında derin bir bağ olmakla birlikte, intihar kavramının, saçma kavramının hareket noktası olmadığını, olsa olsa sonucunda ulaşılan bir durum olduğunun da ayırdına varmaktayız.

Camus, insanın hayatı sorgulamaya başlamasıyla ortaya çıkan saçma duygusunun neden olduğu soruların, saçma kavramı ile karşılaşılmasına neden olduğu düşüncesindedir. Hayatın monotonluğu, insanın hem kendi hem de diğer varlıkların anlamını sorduran bir karşılaşmadır. Saçmanın ilk habercisi olarak ortaya çıkan bu durumun beraberinde, zamanın sürekli olarak işlemesi, işleyen zamanla birlikte ölümün ve geleceği değiştiremeyeceğimiz düşüncesinin bilincine varılması saçma duygusunu daha çok hissettiren durumlardır. İnsanın yalnızlığı ve bu dünyaya yabancı olması ise, saçma duygusunun ortaya çıkmasındaki en önemli nedenlerdir.

Filozof, öncelikli olanın uyumsuz duygusu olduğunu ama bu duygudan sonra uyumsuz kavramının anlaşılması gerektiğine vurgu yapmıştır. Bütün felsefelerde olan ve yeni bir yanı olmayan bu duygunun anlatılmasındaki amaç, saçma kavramına ulaşmak için gerekli olmasındandır. Her ne kadar kısır bir döngü içinde işleniyor ve herkesin bildiği kavram olarak anlaşılıyor olsa da hareket noktası olması bakımından oldukça önemli ve gerçekten anlaşılması gereken bir kavramdır. Bu bağlamda Camus,

‘‘Uyumsuzluk, anlaşıldığı andan sonra bir tutkudur, tutkuların en can alıcıdır. Ama tutkularımızla yaşayabilecek miyiz, yüreğimizi bir yandan coştururken, bir yandan da yakacak olan derin yasalarını benimseyecek miyiz, benimsemeyecek miyiz, işte tüm sorun bu.’’³

Albert Camus, *Caligula*, *Yabancı* ve *Sisifos Söyleni* isimli eserlerinde uyumsuz/saçma düşüncesini anlatmış, insanı saçma duygusuyla karşı karşıya bırakmıştır. Ancak belirtilmelidir ki Camus, saçma kavramı hakkındaki düşüncesinde, kendi gibi bu kavramdan bahseden filozoflardan olan Sartre ve Heidegger'den farklı düşünmektedir. Onların tersine varlığın kendisini saçma olarak görmeyen Camus'ye göre, saçma durumu, bilinçsiz olan varlıklarda, insandakiyle aynı durumda değildir. Bu şu demektir; bir uyumsuzluk durumundan bahsetmek için öncelikli olan bilinçli olunmasıdır. Hayvan, bitki gibi bilinç bulunmayan varlıklarda uyumsuzluk durumu söz konusu değildir. Çünkü onlar tam olarak bu dünyaya aittirler. Uyumsuzluk, dünyayla anlamlı ilişki kuramayan insanın durumudur. İnsanın saçma kavramı ile karşılaşması saçma duygusu dışında, aklın bu dünyayı açıklamada sonuçsuzluğundan da kaynaklanır. Bilim pek çok şeyi açıklar, ancak bilimin açıkladığı olgularla ilgilidir. Dolayısıyla soruları karşısında dilsiz olan dünya, insana yabancılığını anlatır. Bu bağlamda, insanı bu dünyadan ayıran ve yabancı kılan şey bilincidir. Saçma kavramının merkezi bilinçtir

¹ Albert Camus, *Sisifos Söyleni*, (Çev: Tahsin Yücel), Can Yayınları, İstanbul 2018, s. 21.

² Ali Osman Gündoğan, *Albert Camus Hayatı, Yapıları, Felsefesi*, MKM Yayıncılık, Bursa 2011, s. 99.

³ Camus, a.g.e., s. 39.

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

ve bu kavram insan bilincinde kök salmıştır. Dolayısıyla insan ya da dünya tek başına ele alındıklarında saçma kavramı ortaya çıkmaz. Bu bağlamda şöyle der Camus;

*“Ağaçlar arasında bir ağaç, hayvanlar arasında bir kedi olsaydım, bu yaşamın bir anlamı olurdu, daha doğrusu bu sorunun hiç anlamı olmazdı, çünkü dünyadan bir parça olurum. Bu dünya olurum, oysa şimdi tüm yakınlık gereksinimimle onun karşısındayım.”*⁴

İnsanın dünyadan beklentisinin olması ve dünyanın bu beklentiler karşısında hiçbir şey yapmaması karşısında insan saçma ile karşılaşacaktır. Saçma ile karşılaşma sonucu olarak, Camus’nün deyimiyile bütün dekorlar yıkılmaya başlayacak ve insan birdenbire anlayacak ki, yarın da saçma duygusuyla doludur, sonraki günler de. Bu durum, çaresizlik ile ezilen insanın uyanış anıdır. Bu uyanışın ardından insan ya kesin uyanışı seçecektir ya da bilinçsizlik zincirine dönüş yapıp intiharı seçecektir.⁵

Saçma kavramının beraberinde getirmiş olduğu saçma duygusundan dolayı anlamsızlık düşüncesi, intihar fikrinin oluşmasına neden olabilir. Çünkü saçma duygusu basit bir duygu olarak düşünülse de sonucu intihara kadar götürecek önemli bir duygudur.

İntihar kavramının, felsefe tarihindeki yeri incelendiğinde genel olarak toplumsal olarak ele alındığı gözlenmektedir. Ancak söz konusu kavramın Camus’de incelenmesi, bütün bu düşüncelerin toplumsal taraflılığını bir kenara bırakarak, bireysel düşünce bağlamında ele alınmıştır.

Bireysel anlamda intihar kavramına bakacak olursak, en genel anlamda insanların yaşama nedeni bulamamasından kaynaklanır. Camus, yaşamak için nedeni olmayan insanların, birtakım düşünceler ya da düşler uğruna intihar ettiklerini gözlemlemiştir. Burada toplumsal olanın tam tersine bireysel bir durum söz konusudur. İnsanın iç dünyasında gelişen intihar düşüncesi, deyim yerindeyse içi kemiren bir durum halini alıp, en son noktada bu yaşama son vermektedir. Bu konuda şöyle söyler Camus;

*“Düşünmeye başlamak, için için yenmeye başlamaktır. Bu başlangıçlara toplum fazla bir etkisi yoktur. Kurt insanın yüreğindedir. Yürekte aramak gerekir onu. Yaşam karşısında uyanıklıktan ışık dışına kaçışa götüren bu ölümcül oyunu izlemek ve anlamak gerekir.”*⁶

Bu noktada Camus, insanların yaşamları boyunca çıkmaza düştüğünü, çabalarının karşılığını görmediği birçok konunun olduğunu, ancak yapılması gerekenin, yani asıl çabanın bu yaşamda daha fazla kalmak olması gerektiğini söylemektedir. Bu anlamda, bedensel intihar eylemini gerçekleştirmek demek, uyumsuzu anlayan bireyin, uyumsuzu boyun eğmesidir. Sorduğu sorunun karşılığı da dolayısıyla, uyumsuz ilişkisizliğin intiharı hiçbir şekilde gerektirmeyeceğidir. Uyumsuzluk kavramı yaşamayı gerektiren bir kavramdır. İntihar ise, uyumsuzu kendince çözeceğini varsayar. Ancak bu durum uyumsuz kavramına karşı yenik düşmekten başka bir şey değildir. Bu bağlamda saçma kavramına teslim olan kişi, yanlış ve korkakça bir tutum sergilemiş olacaktır.

Camus, *Sisifos Söyleni* eserinde yer verdiği Dostoyevski’nin *Eccinler* adlı eserinden yola çıkarak ele aldığı Kirillov karakterinde ise bir başka biçimde yapılmış intihar tipinden bahsetmektedir. Kirillov’a göre intihar eden insanlar, delilikten ya da kederden yapılmış intihar olarak ikiye ayrılmıştır. Tanrı tanımaz olan kahraman, mantıksal intiharı gerçekleştirecek kişidir. O kendisini kaplayan kederli halden kurtulmak adına oç almak

⁴ Camus, a.g.e., s. 65.

⁵ Camus, a.g.e., s. 31.

⁶ Camus, a.g.e., s. 22.

istemektedir. Tek amacı köle olmadığını ve özgürlüğünü ispat etmektir. Bunu kadere başkaldırarak ve sonunda intihar ederek gösterecektir. Aynı zamanda Tanrı olmak isteyen kahraman, intihar ederek bunu gösterme yoluna gidecektir. Camus bu noktada, Kirillov'un neyi kanıtladığı sorusunu soracaktır. Bu soru aslında intiharı onaylanmadığının kanıtıdır.⁷ Kölelikten kurtulup, özgürlüğünü istemesi her ne kadar takdir konusu olsa da bedensel intiharı seçmek yanlış bir tutumdur. Camus bu durumun, uyumsuzun unsurlarından olan ve cevabı bekleyen insanı ortadan kaldırdığı için yanlış olarak düşünmekte ve söylemektedir. Bir başka anlamda bahsi geçen durum, başkaldırı için gerçekleştirilmek istenilen bir eylemin hüsrarla ve boyun eğmeyle son bulmasıdır.

Camus'nün bir diğer trajik kahramanları ise, *Yanlışlık* isimli eserinde geçen Jan, Martha ve anne karakterleridir. Eserinde, zenginlik hayali kuran kahramanların mutlu olma yolundaki arayışları konu edilmiştir. Başta annesi ve Martha'yı geride bırakan Jan karakteri, haksız yollarla zengin olur, daha sonra ise kendini tanımayan ailesi tarafından parasına el koymak amaçlı öldürülür. Jan olduğunu sonradan anlayan anne, bu duruma katlanamayarak intihar eder. Kısaca bahsettiğimiz bu piyesin ana konusu ise şudur; İsteklerini hiçbir karakter tam manasıyla gerçekleştiremez ve mutlu olmadıkları için isyan ederler.⁸ Onların bu acınası hali, Camus'nün sürekli yinelediği saçma durumuyla karşılaşmanın ta kendisidir.

Bütün ele alınan eserlerde intihar kavramının kendince uyumsuza çözüm ürettiği düşüncesini görmekteyiz. Ancak unutulmamalıdır ki, uyumsuz kavramını en çok düşündüren ve hissettiren ölümlü olduğumuzdur. Bu bağlamda, intiharın sonucunun da ölüm olması anlamında, söz konusu olan ölüme bir başkaldırı değil, aksine onun kabulü anlamında olacaktır. Uyumsuza başkaldırı intiharın tam tersi istikamette, onunla mücadeleleyi yaşayarak sürdürmektir. Bu noktada Camus, intiharın bir yanılgıdan ibaret olduğunu açık bir biçimde göstermiştir.⁹

Camus, saçma karşısında zarar görmek istemiyorsak, *Mutlu Ölüm* kitabında da ele aldığı gibi yaşama anlamlar katmamız ve olabildiğince anlam bulmamız gerektiğini öne sürer. Bu bağlamda şöyle söylemiştir; “*Hayatta olabildiğince anlamlı yaşamak ile beraber ölüm sanıldığı kadar üzücü olmayabilir.*”¹⁰

FELSEFİ İNTİHAR

Saçma duygusunun beraberinde, aklın ve bilimin dünyayı açıklamada yetersizliği karşısında insan, saçma kavramının bilincine varır ve bütün bunlar karşısında türlü yollar deneme yoluna gider. Bu yollardan ikincisi ise, Camus'nün felsefece intihar dediği *umut* etmeye yönelmektir.

Saçmanın farkına varan bilinç, anlam yükleyeceği yeni yollar aramaya başlar. Geleceğe dair umut etmeye çalışır. Umut, aşkın olana, bir din veya Tanrı düşüncesine ya da başka bir dünyaya duyulan özlemi gerektirir. Bu özlem durumu ise, bu dünyadan vazgeçiş anlamına gelir. Dolayısıyla bu dünyada olan ve karşılaştığımız saçma kavramını inkâr etmek anlamındadır. Camus, bu gerçekliğin inkarının felsefi intihar olduğu düşüncesindedir. Çünkü saçma bilincine bir kez varmış olan insan, saçma kavramına ayrılmamak üzere bu kavrama

⁷ Gündoğan, a.g.e., s. 143.

⁸ Albert Camus, *Yanlışlık*, (Çev: Ayberk Erkay), Can Yayınları, İstanbul 2015, s. 63.

⁹ Gündoğan, a.g.e., s. 78.

¹⁰ Albert Camus, *Mutlu Ölüm*, (Çev: Ramis Dara), Can Yayınları, İstanbul 2012, s. 132.

bağlanmıştır. Bu durumdaki insan artık geleceğe ait değildir. Aynı şekilde tabiat üstü varlıklara da inanmadan yaşamak durumundadır. Çünkü tabiat üstü varlık bizim idrak alanımız dışındadır. Dolayısıyla saçma kavramına teslimiyetten doğan intihar kadar, bu kavramdan kaçıştan doğan felsefi intihar da yanlış olacaktır. Bu duruma Soren Kierkegaard'ı örnek veren filozof, Kierkegaard'ın saçma kavramından hareket etmesine rağmen, saçma kavramını Tanrı fikriyle aşmaya çalışmasından dolayı eleştirmiştir. Bu bağlamda Kierkegaard, felsefi intihara sürüklenmiştir.¹¹

Camus, '*Tersi ve Yüzü*' adlı eserinin bir bölümünde, ölmek üzere olduğundan dolayı uyumsuz kavramıyla karşı karşıya kalan yaşlı bir kadını ele almıştır. Yaşlı kadının ölüm kaygısıyla din ve Tanrı'yı bir kaçış umudu olarak gördüğünü dile getiren Camus, bunun sadece umutsuzluktan kurtulma çabası olduğuna değinmiştir. Eserinde daha önce Tanrı'yla çok da meşgul olmayan yaşlı kadının, ölüm kaygısının getirmiş olduğu uyumsuzluktan kaçmak için Tanrı'ya sığındığını kızına söylemiş olduğu şu cümleleri açığa çıkarmaktadır; '*O da görececek yaşlanınca. Onun da gereksinimi olacak buna!*'¹²

Camus'ye göre önemli olan, uyumsuz kavramının bilincinde olarak ve hiçbir kaçma yoluna gitmeden yaşamaktır. Dolayısıyla somut gerçeklik dışındaki, en başta ölüm olmak üzere uyumsuzu hissettiren hiçbir şeyden kaçışı kabul etmediği için de Tanrı'ya sığınmayı da kabul etmeyecektir.

Camus'ye göre yapılması gereken, her durumda saçma kavramına karşı direnmek ve hayata sarılmaktır. Hayatın anlamı ancak bu sayede korunmaya devam edecektir. Nitekim *Veba* adlı eserindeki kahramanda aynen bu şekilde davranır. Bir umuda bağlanmadan, vebayla savaşmanın tek yolunun dürüstlükten geçtiğini belirtir.¹³ Buradan hareketle Camus, umuda bağlanmanın yaşama anlam katan bir eylem olmadığına ve gereksiz vaadin insanı kandırmaktan başka bir işe yaramadığına değinmiştir.

Camus, sadece din değil, hiçbir otoriteye bağlı olunmaması fikrindedir. Çünkü saçma kavramını fark etmiş olan insan özgür olmalı ve verilen buyruklar doğrultusunda hareket etmemelidir. Kendisi karşısında ve başkalarının yargısı karşısında yalnız olması gerekmektedir. Bu durum özgürlüğün en ağır yüküdür.¹⁴

Camus'nün, *Yabancı* adlı eserinde başlarda saçma kavramının farkında olmayan kahraman, hapisanede yaşadığı bir aydınlanma sayesinde anlamsızlığın ve özgürlüğünün ayırdına varır. Kendi anlamlarını yine kendisinin bulacağını fark eden kahraman, üzerinde düşünmeye gerek duymadığı hayatı artık anlamlandırmaya başlayacak ve her şeyi yeniden yaşamaya hazır hissedecektir.¹⁵ Meursault'un hapisanede yanına gelen papazı reddetme sebebi de bundandır. Çünkü kahraman saçma kavramını tamamen bu dünyada bulmuş, başka dünyaya ait bir durum olmadığını düşünmüştür.

Camus'nün Tanrı fikrini tamamen ortadan kaldırmasının diğer sebebi ise, özgürlük kavramı ile yakından ilgilidir. Özgürlük kavramını bireysel olarak ele alan filozof, bu konuyu kötülük problemiyle bağlantı olarak düşünmüştür. Bireyin dünyadaki kötüyü fark etmesi, saçma kavramını fark etmesiyle doğru orantılıdır. Bu dünyada olan kötülöklere Tanrı'nın

¹¹ Camus, a.g.e., s. 48.

¹² Albert Camus, *Tersi ve Yüzü*, (Çev: Tahsin Yücel), Can Yayınları, İstanbul 2017, s. 30.

¹³ Albert Camus, *Veba*, (Çev: Nedret Tanyolaç Öztokat), Can Yayınları, İstanbul 2017, s. 165.

¹⁴ Albert Camus, *Düşüş*, (Çev: Hüseyin Demirhan), Can Yayınları, İstanbul 2016, s. 98.

¹⁵ Albert Camus, *Yabancı*, (Çev: Samih Tiryakioğlu), Can Yayınları, İstanbul 2017, s. 110.

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

herhangi bir müdahalesinin bulunmaması göz önünde bulundurulduğunda, kötülük bu dünyada varsa Tanrı her şeye gücü yeten ve umut bağlanması gereken bir varlık olarak gündeme gelememesi gerektiği düşüncesindedir. Dolayısıyla somut gerçeklik dışında hiçbir hakikate bağlanılması gerektiğini tekrar tekrar savunmuştur.

Uyumsuz hareket noktası olarak ele alan Camus, bu hareket noktasının oluşturabileceği sonuçlar olan intihar ve felsefi intiharı bir bir inceleyerek birtakım cevaplara ulaşmıştır. Bu noktada varoluşsal olarak kendi gerçekliğini gösteren uyumsuz kavramına sıkı sıkıya bağlanması gerektiğini sürekli olarak yinelemiştir.

Peki bu kavrama bağlanıp, intihar ve felsefi intiharı çözüm olarak kabul etmeyen insanın, bu noktada yapması gereken nedir? Camus'nün, bu sorunun cevabını vermek üzere özenle kurduğu felsefesinde üçüncü yol olarak sunacağı *Başkaldırı* kavramının temelini hazırladığı açıktır.

BAŞKALDIRI

Başkaldırı kavramına geçmeden önce bireyin tutumundan yola çıkan Camus, başkaldırıyı gerçekleştirecek bireyin bilincini mistik olana feda etmemesini gerektiğinden bahsetmektedir. Bu bağlamda saçma kavramını bir son olarak değil, başlangıç olarak kabul eden insan başkaldırıyı gerçekleştirebilecek olandır. Bu tutumda olan birey, başkaldırı kavramıyla bir yaşama biçimine ve yaşama ahlakına sahip olur. Bu yaşama biçimi ve ahlakı ise, en iyi olanı yaşamak anlamında değildir. Çünkü saçma kavramının olduğu bir dünyada değerler hiyerarşisi de olmayacaktır. Bu durumda yaşam, mümkün olanı yaşama ve tecrübe alanını sonsuzca tüketme anlamında olacaktır.

Albert Camus, uyumsuz kavramıyla bütün karşılaşmaları ele aldıktan sonra, bu karşılaşmaların sonucunda gelebilecek muhtemel sonuçları, yani bedensel ve felsefi intiharları tek tek inceleyip, reddetmiştir. Bu noktaya geldikten sonra Camus, bütün bunların reddi yapıldıktan sonra insan ne yapmalı?, uyumsuzu kabul etmiş, ona sıkı sıkıya bağlanmış kişi, bedensel intiharı seçmiyor ve umut da edemiyorsa onun durumu oldukça trajik bir durum teşkil etmez mi? sorularını cevaplamak üzere kolları sıvamıştır. Bu sorular bağlamında ele aldığı *Sisifos Söyleni* eserini ele alacak olursak;

Camus'nün Yunan mitolojisinden aldığı uyumsuz kahramanı Sisifos'tur. Peki kimdir bu Sisifos? Mitolojiye göre, yeraltı dünyasında, sürekli yeniden aşağı yuvarlanan bir kayayı yüksek bir dağa iterek çıkarmak zorunda olandır. Bu cezaya çarptırılmasının sebebi ise, ihanet etmesi, Tanrılarla boy ölçüştürmesi ve hatta ölümü kandırıp yeraltı diyarından kaçması olarak sıralanmıştır. Büyük bir günahkâr olarak nitelendirilen kahramanın antik vazolarda sıkça resmedildiği bilinmektedir.¹⁶Eserde bahsi geçen bu mitolojik ve trajik kahraman sürekli olarak kaya parçasını yuvarlanacağını bildiği halde yukarı taşımaktadır. Kahraman kayayı taşıdıktan sonra, kayanın tekrar aşağı yuvarlanmasının birkaç saniyede izlemesine rağmen, tekrar çıkarmak üzere ovaya inmekten hiç vazgeçmez. Bu durumu bilinçli olarak kabul etmiştir. Bu yüzden Camus, Sisifos'u mutsuz tasarlamamak gerektiğini söylemiştir. Bu hikâyeyi özellikle ele alan filozof, intihara sürükleyen bütün düşüncelere karşı direnen ve başkaldıran insanı betimlemiştir.

¹⁶ Ceyda Kılınç; *Mitoloji Sözlüğü 2. Cilt*, İlyas Yayinevi, İzmir 2015, s. 267.

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

Mutluluk ve uyumsuz/saçma kavramını aynı yeryüzünün iki oğlu olarak söyleyen filozof, bu trajik kahramanı yazgıyı bir insan işine dönüştürecektir. Sisifos'u da tam da yazgısının kendisine ait olmasından dolayı mutlu tasarlayacaktır.¹⁷ Çünkü onu yargılayacak ve suçlu gösterecek bir Tanrı fikri yoktur. Kendisinin doğruları vardır. Uyumsuzun bilincinde olan insanların durumu Sisifos ile aynıdır. Önemli olan bu uyumsuz durumunun sadece içinde olmak değil, bilincinde olmaktır. Sisifos kahramanı da bu durumun bilincinde olmasından dolayı trajiktir. Bu dünyada bulunan insanın halinin de trajik olmasından dolayı bu örnekleri her eserinde ayrıntılı incelemiştir.

Camus'ye göre başkaldıran insan, hayır diyen biridir. Her başkaldırma eyleminde bulunan insan, kendi varlığını ve varlığının değerini ortaya koymaktadır. Başkaldıran, haklı olduğu duygusu içindedir. Haklı olma duygusunun uyanmasına neden olan ise adalettir.¹⁸ Camus'nün ifadesiyle, “*Her başkaldırmada, haksızlığa karşı bir tiksintiyle birlikte, insanın kendi benliğinin herhangi bir yanına tam ve birdenbire katılığı vardır.*”¹⁹

Başkaldırı durumu yalnızca kendi hakkının gasp edilme durumunda değil, gasp edilenleri gördüğünde de doğan bir sonuçtur. Böylece anlaşılıyor ki, insan sadece kendisi için başkaldırmaz. Bu bağlamda başkaldırma kavramının ortaya koyduğu en önemli değer, dayanışma olduğu açıktır. Buradan hareketle Camus şöyle söylemiştir;

“*Gündelik acımızda başkaldırı, düşünce düzeyinde, cogito'nun gördüğü işi görür; ilk kesinliktir. Ama bu kesinlik bireyi yalnızlığından çekip alır. İlk değeri bütün insanlar üzerine kuran bir ortak noktadır. Başkaldırıyorum, öyleyse varız.*”²⁰

Başkaldıran insan bilir ki, hayat kısadır ve insan bu kısa hayatını en iyi şekilde değerlendirmesi gerekmektedir. Değerlerin olmadığı bu saçma dünya da bilinmelidir ki, en iyi yaşamı sürmek değil, çok yaşamak kıymetli olandır. Ölüm bilincine bir kez ulaşan insan çok yaşamanın kıymetini bilmektedir. Bu sayede gündelik hayatın da insanda yaratmış olduğu bunalımından kurtulacaktır. Böylelikle intiharın aradığı soruya cevap ve saçma kavramına direnme anlamında olmadığını fark eden insan, başka bir dünya ve aşkın varlık düşüncesine kendini kaptırmadan, sadece bu dünyanın şimdisinde yaşarsa mutlu ve başkaldırısını gerçekleştirmiş insan olabileceği bilecektir.

Saçma kavramını yaşayan dört tip karakterden de bahseden filozof, bu karakterleri Don Juan, Aktör, Fatih ve Yaratan Sanatçı olarak sıralamıştır.

Don Juan: Kendi dünyası dışında başka bir dünya özlemi olmayan karakter, ölümün de bilincinde olmasına rağmen bundan kederlenmeyen bir trajik kahramandır. Birçok kadınla aşk yaşamasının nedeni ise, yoğun bir aşkla değil, çok aşkla saçma kavramını yaşattığının bilincidir. Bu bağlamda Don Juan şöyle der; “*Neden çok sevmek için ender olarak sevmek gereksin ki?*”²¹ Bu aşkın nihai önemde olmadığını da bilincinde olan karakter, şimdide yaşayan bir çapkındır.²²

Aktör: Kendi hayatı dışında başka birçok role giren karakter, bu girmiş olduğu rolün uzun süreli olmadığını bilincindedir. Bu bilinçliliği onu şimdi de kalmaya ve o süreyi iyi

¹⁷ Camus, a.g.e., s. 40.

¹⁸ Albert Camus, *Düğün-Bir Alman Dosta Mektuplar*, (Çev: Tahsin Yücel), Can Yayınları, İstanbul 2017, s. 67.

¹⁹ Albert Camus, *Başkaldıran İnsan*, (Çev: Tahsin Yücel), Can Yayınları, İstanbul 2015, s. 23.

²⁰ Camus, a.g.e., s. 33.

²¹ Camus, a.g.e., s. 85.

²² John Cruickshank, *Albert Camus ve Başkaldırma Edebiyatı*, (Çev: Rasih Güran), De Yayınevi, Ankara 1965, s. 109.

kullanmaya itecektir. Ancak Camus şunu da belirtir, bu oyunu oynayanların hepsi uyumsuz insan değildir. Yalnızca yazgılarının, uyumsuz yazgı olduğu söylemiştir.²³ Bu bağlamda Camus, bir oyuncunun yazgısının ne olduğunu duymak için biraz imge gücünün yeteceğini belirtmiştir.²⁴

Fatih: Fetheden anlamına gelen bu trajik ve absürd kahraman, tarihin anlamsızlığını ve yaptığı eylemin bir sonucu olmadığına bilincinde olmasına rağmen, kendini toplumsal davalara adanmış kişidir. Yeryüzü ve insanı düzelterek eylemde bulunuyor olmasından kaynaklı ara sıra kendisini Tanrı olarak gören kahraman, eyleminin en sonunda yararsız olacağının ve ölümünün de bilincindedir. Bu bağlamda kahraman, *‘‘Yalnız sevilen güzelleştirilir, ölümse bizi tiksindirir ve bıktırır. Onun da fethedilmesi gerekir.’’*²⁵ düşüncesindedir. Ancak bütün kötülüklerle savaşan Fatih, en son kötülük olan ölümü fethedemezler.²⁶

Yaratan Sanatçı: Sanatçı, kendisinin ve eserlerinin vakti geldiğinde ortadan kalkacağı bilincinde olmasına rağmen, durmaksızın sanatsal üretim yapan kişidir. Kaynağını bu dünyadan alan eser, tamamen bu dünyaya ait olması bakımından absürd sevinci içinde barındırmaktadır. Aynı şekilde tamamıyla bu dünya ait olması ve insana anlam aramaya yönlendirmesi bakımından da insana özgür bir yaşam sunacaktır. Camus, eserinin bir gün yok olacağını bilen sanatçının bu yaratımının zor bir bilgelik olduğunu belirtmekle birlikte, bu çabasının ve özgür eyleminin bir başkaldırı olduğu düşüncesindedir.²⁷

Camus, diğer üç kahramanın bir ahlak veya yargı oluşturmaması bakımından, son kahramanı olan sanatçının, absürd ahlaka en uygun olan kahraman olduğunu söylemiştir.

Başkaldırı kavramı ile sanatı ortak paydada buluşturan Camus, gerçek başkaldırıcı sanatta bulunduğunu dile getirmiştir. Bu bağlamda filozof, sanattaki yaratmanın hem dünyayla birlik gerektirmesi hem de dünyayı yadsımasındaki karışıklığın, başkaldırmanın özünü verdiği düşüncesindedir. Çünkü dünyanın olduğu şeklinin yadsınması ondan kopmak ya da sıyrılmak anlamında değildir. Dolayısıyla Camus’nün deyimiyle sanat ve özünü oluşturduğu başkaldırı, yoksayıcılığın ötesinde, yeniden doğuşu hazırlamaktadır. Aynı şekilde başkaldırı, her şeyi çözeceğini ileri sürmese de göğüs gerebileceğini göstermiştir.²⁸ Sanat, ölmek ve öldürmek yerine, yaşamak ve yaşatmamız gerektiğini söylemiştir.²⁹

SONUÇ

Varoluşçuluk felsefesi, Aydınlanma felsefesiyle gündeme gelen akıl merkezci tutumdan kurtulup, dolayısıyla Descartes’in meşhur ‘Düşünüyorum, o halde varım.’ cümlesindeki ‘düşünmek’ kadar, ‘var olmak’ kısmına da yönelmesi gerektiği fikrindedir. Bu bağlamda, insan varoluşu temelde olmak üzere, örtük olan diğer kavramları da gündeme getirmeyi hedeflemiştir. Aynı zamanda, İkinci Dünya Savaşının ve teknolojik gelişmelerin de gündemde olduğu bu akımın içerisinde yer alan Albert Camus, içinde bulunduğu bunalımlı dönemin etkisi altında kalmıştır. Nitekim filozofun ele aldığı kavramlarda bu etkiyi daha yakından

²³ Camus, a.g.e., s. 93.

²⁴ Camus, a.g.e., s. 99.

²⁵ Camus, a.g.e., s. 105.

²⁶ Ali Osman Gündoğan, *Albert Camus ve Başkaldırma Felsefesi*, Birey Yayıncılık, İstanbul 1997, s. 107.

²⁷ Gündoğan, a.g.e., s. 109.

²⁸ Camus, a.g.e., s. 316.

²⁹ Camus, a.g.e., s. 299.

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

görmemizi sağlamıştır. Cevap verilmesi gereken sorunun, hayatın yaşanmaya değer olup olmadığı konusu olduğunu söyleyen filozof, bu bağlamda felsefenin temel probleminin intihar olduğunu dile getirmiştir. Bunun dışındaki konuların, bu konu kadar önem teşkil etmesinin sebebi ise, bu eylemin sonucudur. Çünkü diğer konularla ilgilenenler, bu düşünceleri uğruna ölümü tercih etmemişlerdir.

Camus'ye göre hayatın anlamlı olup olmadığı konusu ise, saçma ile ilgilidir. Öncelikle insanın yaşamış olduğu hayat içerisinde her an karşılaşabileceği saçma duygusunu ele alan filozof, hayatın monoton olmasını, zamanın sürekli akıyor olmasını, dünyanın insanın soruları karşısında sağır ve dilsiz olmasını, en önemli konu olarak ise, insanın ölümlü olması bilincini, bu duygunun kaynakları olarak sıralamıştır. Camus'ye göre saçma kavramı, saçma duygusu gibi her an yüze vuracak kadar açık seçik bir kavram olmamakla birlikte, saçma duygusunu fark eden insanın ulaşacağı ilk hareket noktası olarak karşımıza çıkacaktır. Saçma kavramının bilincine varan insan artık bu kavrama kopmamak üzere bağlanacaktır.

Saçma kavramını bizzat varlığın kendisinde görmeyen filozof, bu kavramın dünya ile insanın ilişkisinden, daha doğru tabirle ilişkisizliğinden, dolayısıyla bilinçten ortaya çıktığını belirtmiştir. Bu noktada Camus, insanın tıpkı hayvan ve bitki gibi bu dünyaya ait olsaydı bir sorun kalmayacağını ancak bilincinden dolayı bu dünyaya ait olmadığını belirtmiştir. Demek ki saçma, bilinç ile dünya ilişkisizliğinden kaynaklanmaktadır. Bu bağlamda dünyaya yabancılığının ayırdına varan insan, saçma/uyumsuz durumdan kurtulmak adına çözüm yolları üretmeye girişecektir. Buradan hareketle insanın ürettiği çözüm yollarını, yani, intihar ve felsefi intihar kavramlarını ele alan Camus, bu çözüm yolları olarak sunulan kavramları açıklamış ve reddetmiştir. Bütün bu uyanışlar sonucunda kendi çözüm yolu olarak sunduğu başkaldırı kavramıyla takınılacak tavra ve yaşama ahlakına geçiş yapmıştır. Filozof, bütün eserlerinde de bu düşüncesini temellendirmiş ve açıklamıştır.

Camus, saçma kavramını fark ettirdikten sonra şu soruyu sordurur; “Dünyanın saçmalığından, hayatın anlamsızlığının ve ölüm bilincine vardıldıktan sonra ne yapmak gerekir?” Bu hayatı terk etmek düşüncesinde, yani intihar fikrinde olanlar, sorunu kendilerince çözdüklerini düşünseler de Camus'ye göre saçma kavramına direnmek yerine kaçış tercih edildiğinden bu durum yanlış ve korkakça bir tutum olacaktır. Bir başka anlamda ise intihar, saçmanın unsurlarından biri olan insanı ortadan kaldıracaktır. Bu bağlamda, saçma kavramına başkaldırı değil, aksine ona yenilmek anlamında olacaktır. Saçma karşısında insan intihar yerine hayata daha fazla sarılmalıdır. Dolayısıyla filozofa göre sorunun çözümü intihar olmayacağı açıktır.

Felsefi intihar ise, umut etmek anlamındadır. Bu sefer de kaçış yolu olarak başka bir dünyaya geçiş arzusuna umut bağlamak gündeme gelecektir. Oysa insan, bu dünyanın bir gerçekliği olan saçmaya sıkı sıkıya sarılmalıdır. Saçmadan kaçma anlamında olan felsefece intihara sürüklenmemelidir. Çünkü kurtuluş yolu bu dünyada gerçekleşebilecektir.

Camus'ye göre, bütün bunların sonucu olarak insanın ulaştığı ilk kesinlik ise, başkaldırı kavramı olacaktır. Bunların bilincine varan birey, başkaldıran insan konumundadır.

Başkaldıran insan öncelikli olarak kendi varlığını, daha sonrasında ise varlığının değerlerini ortaya koyacak güçtedir. Ancak unutulmamalıdır ki, saçma bir dünyada mutlak değerlerden söz edilemez. Bu bağlamda, başkaldırmanın ortaya koyacağı değerler de mutlak olmayacaktır. Bundan dolayı, her çağda başkaldırma nedenleri farklılık gösterecektir. Her ne

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

kadar nedenler farklılık gösterse de bilinmesi gereken tek şey, başkaldırmanın gerekliliğinden şüphe edilmeyeceğidir.

En son noktada başkaldırıcıyı sanatla yakınlaştıran filozof, sanatçının eserlerinin bu dünyaya ait olması, yarattıklarının ve en nihayetinde kendisinin de yok olacağı bilincine varmış olmasını, en zor bilgelik olarak söylemiştir. Hem bu dünyayı yadsırken hem de bunu dünya dışına çıkmadan yapması bakımından oldukça önemli olarak görülen sanat, aynı zamanda başkaldırının özünü veren konumunda olacaktır. Eserlerinde birçok saçma kahramana yer veren Camus'nün Yaratıcı Sanatçı olan trajik kahramanı en üstte tutmasının sebebi de tam da bu sebeptir. Sanatçı, yaşama ahlakına uygun bir saçma kahraman ve başkaldırıcıyı gerçekleştirecek insan konumundadır.

Camus, bütün bu kavramlar sonucunda ortaya attığı başkaldırı kavramıyla karamsar bakış açısını değiştirip, yeni bir bakış açısı ortaya koymuştur. Bu bakış açısıyla dönemin bunalımlı havasını yıkıp, insanları yeniden hayata bağlama yollarını arayan filozof, kesin bir çözüm yolu sunmasa da en azından saçma'dan intihar ve felsefi intihar yollarıyla kaçmak yerine, nasıl göğüs gerilebileceğini göstermeye çalışmıştır. Aynı zamanda hayatı anlamlandırma çabası ile anlamları insanların kendi kendilerine oluşturduklarını ve mutlak olmadığını da fark ettirmeye çalışmıştır. Dolayısıyla toplumsal bakış açısından, bireyci bakış açısına geçiren filozof, kendi hayatını yine kendisi belirleyen insanın mutlu bir hayat süreceğini ve anlamları keşfetmiş olacağını göstermeye çalışmıştır.

KAYNAKÇA

- CAMUS Albert, Sisifos Söyleni, (Çev: Tahsin Yücel), Can Yayınları, İstanbul 2018.
- CAMUS Albert, Yabancı, (Çev: Samih Tiryakioğlu), Can Yayınları, İstanbul 2017.
- CAMUS Albert, Başkaldırıcı İnsan, (Çev: Tahsin Yücel), Can Yayınları, İstanbul 2015.
- CAMUS Albert, Düşün/ Bir Alman Dosta Mektuplar, (Çev: Tahsin Yücel), Can Yayınları, İstanbul 2017.
- CAMUS Albert, Düşüş, (Çev: Hüseyin Demirhan), Can Yayınları, İstanbul 2016.
- CAMUS Albert, Veba, (Çev: Nedret Tanyolaç Öztokat), Can Yayınları, İstanbul 2017.
- CAMUS Albert, Mutlu Ölüm, (Çev: Ramis Dara), Can Yayınları, İstanbul 2012.
- CAMUS Albert, Ters ve Yüzü, (Çev: Tahsin Yücel), Can Yayınları, İstanbul 2017.
- CAMUS Albert, Yanlışlık, (Çev: Ayberk Erkay), Can Yayınları, İstanbul 2015.
- CURICKSHANK John, Albert Camus ve Başkaldırma Edebiyatı, (Çev: Rasih Güran), De Yayınevi, Ankara 1965.
- GÜNDOĞAN Ali Osman, Albert Camus Hayatı, Yapıtları, Felsefesi, MKM Yayıncılık, Bursa 2011.
- GÜNDOĞAN Ali Osman, Albert Camus ve Başkaldırma Felsefesi, Birey Yayıncılık, İstanbul 1997.
- KILINÇ Ceyda, Mitoloji Sözlüğü 2. Cilt, İlyayayınevi, İzmir 2015.

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

DÜNYADA KAĞIT OYMACILIĞI VE TÜRKLERDE KATI' SANATI

THE ART OF PAPER-CUTTING IN THE WORLD AND KATI' IN TURKS

Öğr. Gör. Zülbiye SEVGİLİ POLAT

Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi, zulbiyepolat@isparta.edu.tr

ÖZET

En genel anlamıyla yaratıcılığın ve hayal gücünün ifadesi olarak anlaşılır sanat. Tarih boyunca neyin sanat olarak adlandırılacağına dair fikirler sürekli değişmiş, bu geniş anlama zaman içinde değişik kısıtlamalar getirilip yeni tanımlar yapılmıştır. Bugün sanat terimi birçok kişi tarafından çok basit ve net gözükken bir kavram gibi kullanılabildiği gibi akademik çevrelerde sanatın ne şekilde tanımlanabileceği, hatta tanımlanabilir olup olmadığı bile hararetli bir tartışma konusudur. İnsanın şekillendirdiği ve yarattığı tüm nesne ve olaylar kültürel çekiciliğin ve dolayısıyla sanatsal çekiciliğin ana kaynağıdır. Kağıt oymacılığı da dünyada birçok ülkede kendi kültürel altyapılarına uygun olarak farklı tarzlarda yüzyıllar boyunca uygulanmaktadır. Kâğıt yapımının yaygınlaşmasıyla birlikte 8. yüzyıldan itibaren Çin'de kâğıt oyma sanatı gelişmeye başlamıştır. 13. yüzyıldan itibaren Çin'in bütün bölgelerinde uygulanmıştır. Hindistan'da "sanjhi" kâğıt oyma sanatı, geleneksel olarak kâğıttan oyma desen kalıbı hazırlayarak uygulanmakta, bu kalıplar festival zamanlarında alanları, ev ve tapınakların duvarlarını geleneksel motiflerle süslemek amaçlı kullanılmaktadır. Polonya'da "wychinanki" olarak adlandırılan kâğıt kesme sanatı, önceleri tek renkli, simetrik desenli basit oymalardan oluşuyordu. Daha sonra renkli, geleneksel motiflerden oluşan oymalar, dînî bayramlarda duvarların süslenmesinde kullanılmaya başlanmıştır. 17. yüzyılda Hollanda'da "Knipkunst", "Papiersnyden" veya "knippen olarak adlandırılan kâğıt oymacılığı ile resmî ve dînî belgeleri dekore edilmiştir. Almanya'da kâğıt oymacılığı "Scherenschnitt" olarak tanınır. 16. ve 17. yüzyıllarda beyaz kâğıttan küçük dekoratif süslemeler yapan birçok ünlü sanatkar yetişmiştir. Meksika'da "delikli kâğıt" anlamında "papel picado" olarak adlandırılır. Düğün, vaftiz, cenaze gibi bütün toplumsal olaylarda sokaklara asılan afiş şeklindeki renkli desenli kâğıt oymalar açık alanları süslemekte kullanılmaktadır. Dünyada birçok müzede kâğıt oyma eserleri olmakla birlikte ayrıca çeşitli ülkelerde kâğıt oymacılığı müzeleri bulunmaktadır. Kağıt oymacılığı birçok dünya ülkesinde yaygın olarak uygulanmakta, küçük yaşta okullarda öğretilerek nesilden nesile aktarılmaktadır.

Bu çalışmadaki amacımız Türk kâğıt oyma sanatının Osmanlılardan günümüze köklü bir geçmişe sahip olmasına rağmen, sanatın bu dalının adeta unutulmaya yüz tutması Türk sanatı açısından bir kayıp sayılabilir. Bu sanatın ülkemizde ve dünyada daha çok tanınması ve gelişmesine ve bir uygulama alanı olarak devamına katkı sağlayabilmek için kağıt oymacılığı müzesinin açılması, okullarımızda uygulamalar yapılması ve diğer sanat dallarında olduğu gibi, bu konudaki eserlerle ilgili gerekli envanter bilgilerinin yer aldığı katalogların hazırlanması katı sanatının ülkemizde ve dünyada daha çok tanınması, gelişmesine ve bir uygulama alanı olarak devamına katkı sağlayacağı umundayım.

Anahtar Kelimeler: Türk Sanatı, Katı', Kağıt, Oymacılık

ABSTRACT

In the most general sense art is understood as the expression of creativity and imagination. Throughout history, ideas about what to call art have constantly changed, various restrictions have been introduced to this broad understanding and new definitions have been made over time. Today, the term art can be used by many as a very simple and clear concept, and how art can be defined or even whether it can be defined or not is a controversial issue in academic circles. All the objects and events that man shapes and creates are the main source of cultural attraction and therefore artistic attraction. Paper cutting has also been practiced in many countries around the world for centuries in different styles in accordance with the cultural background. With the spread of paper making, the art of paper cutting has begun to develop in China since the 8th century. Since the 13th century, it has been practiced in all regions of China. In India, "sanjhi" paper cutting art is practiced by preparing cutting patterns traditionally made of paper, which are used to decorate the walls of homes and temples with traditional patterns during festival times. The paper cutting art called "wychinanki" in Poland consisted of simple, symmetrical unicoloured patterns. Later, colorful, traditional patterns were used to decorate the walls during religious holidays. In the 17th century in the Netherlands, official and religious documents were decorated with paper cutting called "Knipkunst", "Papiersnyden" or "knippen". Paper cutting is known as "Scherenschnitt" in Germany. In the 16th and 17th centuries, many famous craftsmen made small decorative ornaments from white paper. It is called "papel picado" in Mexico meaning "perforated paper". Colorful, patterned paper-cutting in the form of banner hanging on the streets is used to decorate open spaces in all social events such as weddings, baptisms, funerals. There are paper cutting works in many museums in the world, as well as paper cutting magazines in various countries. Paper cutting is widely practiced in many countries of the world, taught in schools at a young age and transmitted from generations to generations.

Our aim in this study is to contribute to the recognition and development of this art as a field of application in our country and in the World. Although Turkish paper cutting art has a deeply rooted history from the Ottomans, it is a loss in terms of Turkish art that this branch of art is almost forgotten. I hope that preparing catalogs containing the necessary inventory information about the works in this field as in other art branches, opening the paper cutting museum, performing applications in our schools will contribute to the further recognition, development and continuation of the art of Katı' as an application field in our country and in the world.

Keywords: Turkish Art, Katı', Paper, Cutting

GİRİŞ

Katı' sanatı, temel malzemesi kâğıt ve deri olan bir Türk kitap bezeme sanatıdır. Deri oymalar genellikle el yazmalarının ciltlerinde uygulanmıştır. 7. yüzyıldan itibaren görülen ilk cilt örneklerindeki sade uygulamalar zamanla gelişerek, 14. yüzyıldan itibaren, o dönemin sanat merkezlerinden biri olan Herat'ta örneklerine rastladığımız deri oyma ciltler meydana getirilmiştir. Kâğıt oyma sanatı da Orta Asya'da doğmuş, Timurlular ve Akkoyunlular döneminde Herat'ta gelişmiş, 16. yüzyılın başlarından itibaren Safevîler ve Osmanlılar

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

tarafından yaygın olarak uygulanmış, bu sayede Osmanlı döneminde katı' sanatı farklı kültürlerin etkileşimi ile gelişerek geniş bir coğrafyaya yayılmıştır.¹

Bu konuda her ne kadar elimizde sınırlı kaynak bulunuyorsa da bu bilgiler katı' sanatının saray tarafından benimsendiğini göstermektedir. Osmanlı döneminde 16. yüzyıldan itibaren önemli ustaların yetiştiğini ve onların günümüze ulaşan eserlerinden yola çıkarak katı' sanatında bir Türk üslubunun oluştuğunu söyleyebiliriz.

16. yüzyıldan 18. yüzyıl sonuna kadar devam eden süreçte, bu alanda Türk sanatının en önemli eserleri arasında sayılabilecek mükemmel eserler meydana getirilmiştir. Katı' sanatı ile oluşturulan kitaplar hazırlanmış, kâğıt oymalar her türlü motif, desen ve tasvire uygulanmıştır. 19 ve 20. yüzyıllarda çoğunlukla oyma hat levhalar ağırlık kazanmıştır. Dergâhlarda hazırlanan Mevlevî sikkesi, Nakşibendî tâcı ve dergâhların mânevî değerlerini temsil eden hat sanatının çeşitli örneklerinin yer aldığı levha çalışmaları yapılmıştır. Bunların bir kısmı sanat değeri yüksek eserler olup, bir kısmı ise tekke ortamında hazırlanmış orta düzeyde çalışmalardır.

Osmanlı Devleti'nde gelişen katı' sanatı karakteristik özellikler taşır. Türk kâğıt oymacılığının en belirgin özelliklerinden biri çok renkli ve birbirinden farklı dokularda çeşitli kâğıt ve malzemelerin bir arada kullanılmış olmasıdır. Özellikle bahçe, manzara ve çiçek buketi tarzındaki çalışmalar bu şekilde hazırlanmıştır.

Türk katı' sanatının en önemli eserleri arasında sayılan bahçeler; kompozisyonu, ince işçiliği ile dikkat çekici eserlerdir. Çiçek, ağaç ve çeşitli motiflerde birçok küçük parçanın yan yana ve üst üste gelmesi ile oluşan katlı uygulamalar, esere üçüncü bir boyut daha kazandırarak gerçekçi ve etkileyici bir görünüm imkânı sağlamaktadır. Klasik dönemin ardından bu tarz çalışmalar, Batı sanatının Osmanlı sanatına yansması olarak farklı malzeme ve teknik yeniliklerle başarı ile yorumlanmışlardır.

TÜRKLERDE KATI' SANATINI

İslâm dünyasında, mevcut kaynaklara göre kâğıt oymacılığının ilk örneklerine 14 ve 15. yüzyıllardan itibaren Herat'lı sanatkârların eserlerinde rastlanmaktadır. Diğer adıyla katı' sanatı; Osmanlılar döneminde 16. yüzyılın başlarından itibaren gelişme göstermiş, yazma eserlerin cilt kapaklarında ve iç kapakların bezemelerdeki deri oymalarda uygulanmıştır. Kâğıt oymalar ise yazma eser, albüm, etiket, kutu, yazı çekmeces, etiket olmak üzere çok farklı alanlarda zengin bir uygulama çeşitliliğine ve motif zenginliğine ulaşmıştır. Osmanlılarda saray ve çevresinde ilgi görmüş, bir kısmı günümüze ulaşan eşsiz eserler meydana getirilmiştir. 17. yüzyıldan itibaren 20. yüzyılın başlarına kadar devam eden uzun süre boyunca kâğıt oymacılığı farklı üsluplarda varlığını aralıksız sürdürmüştür.

17. yüzyıldan itibaren kitap sanatlarının bütün dallarında yaşanan yeni arayışlar katı' sanatında da gözlenmektedir. Kutu ve çekmecelerde ahşap üzerine çalışılan kâğıt bahçeler gibi yeni malzemelerle yapılan farklı uygulamalar bu sanatın en ilgi çekici ve başarılı örnekleri olarak kabul edilmektedir. Katı' sanatı; 18 ve 19. yüzyıllarda Batı sanatının etkisindeki yeni sanat anlayışı içinde oyma vazo, çiçek ve hat çalışmalarında da devam etmiş; hatta bu yüzyıllarda günlük hayatın içinde devlet bürokrasisinde kayıt defterlerinin tanıtım etiketlerinde katı' sanatının mütevâzi uygulamaları olarak karşımıza çıkmaktadır. 19 ve 20.

¹ Filiz Çağman, "Katı" mad. *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 2005, c. 25, s. 32-35.

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

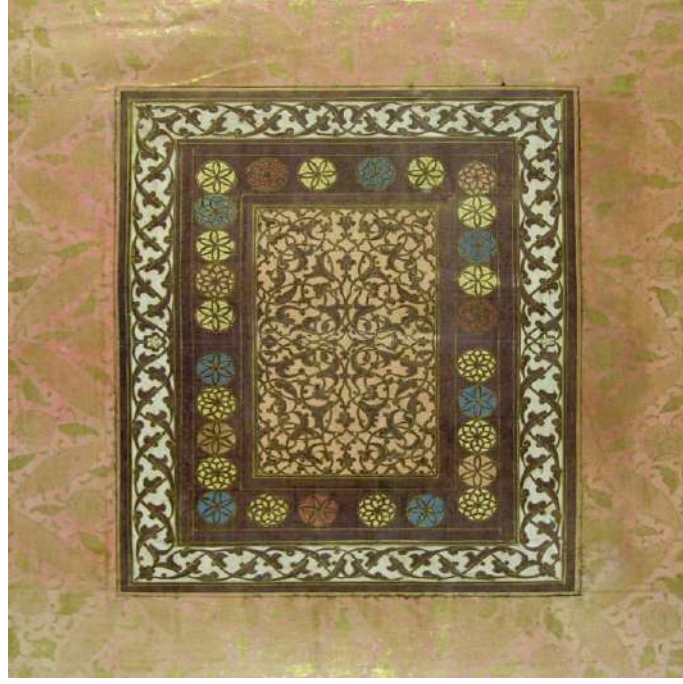
yüzyıllarda bu alanda levha çalışmaları ağırlık kazanmıştır. Levhalarda çok çeşitli oyma hat uygulamalarının yanısıra, yazı-resim tarzı örnekler de mevcuttur. 20. yüzyılın ardından kültürel ve siyasi değişiklikler sanat dünyasında olumsuz etkilere neden olmuş, yeni sanatkârlar yetişememiş dolayısıyla o dönemden günümüze önemli bir eser ulaşamamıştır.

Katı' sanatı ise, sınırlı sayıda sanatkâr tarafından uygulanmaktadır. Cerrahpaşa Tıp Tarihi Enstitüsü'ne bağlı olarak 1957 yılında kurulan Ünver Nakışhânesi'nde diğer geleneksel sanatlarla birlikte katı' sanatı alanında da çalışmalar yapılmıştır.

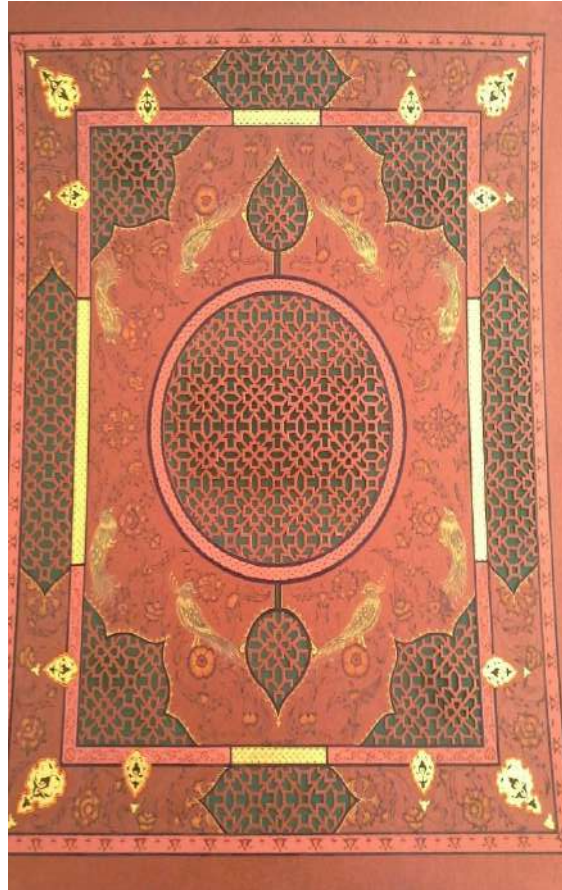

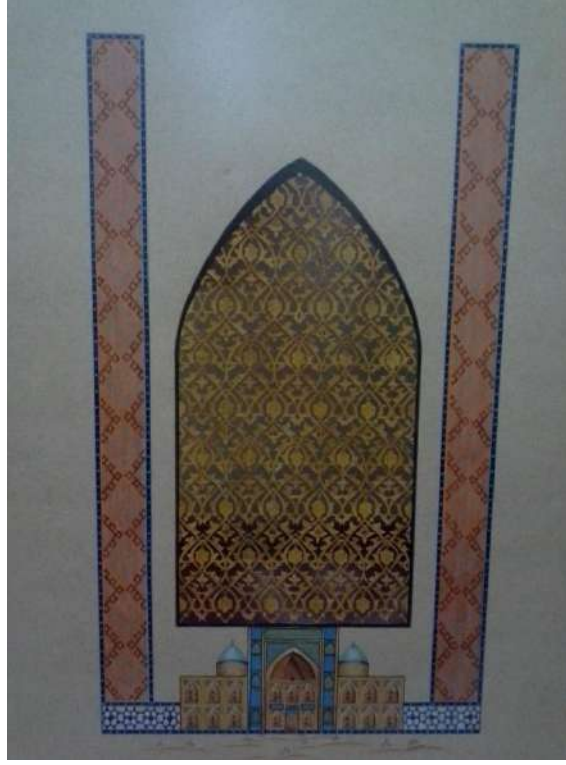
İÜNEK F1422, Murakka albüm, Erkek oyma nesih hat, s. 58, 16. Yy

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

TSMK H1703, *Fahnâme*, Erkek oyma zahriye sayfası, 31x24 cm, 2b, 17. Yy

Özgün tasarım

DÜNYADA KÂĞIT OYMACILIĞI

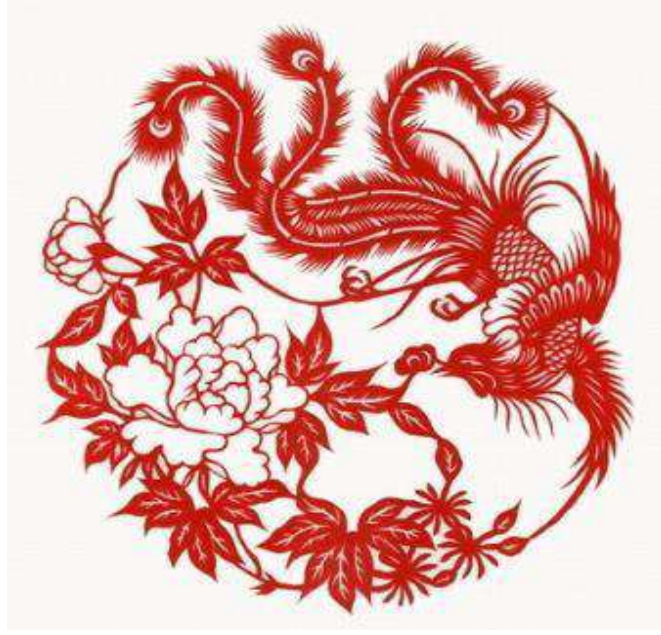
Kâğıt Oyma Sanatı, dünyada birçok ülkede kendi kültürel altyapılarına uygun olarak farklı tarzlarda yüzyıllar boyunca uygulanmaktadır. Arkeolojik araştırmalara göre, dünyada bilinen ilk kâğıt oyma örneğine Çin sınırları içindeki Xingjiang'da (Sincan Bölgesi/ Doğu Türkistan) rastlanmıştır. Günümüze kadar gelen basit bir daire formundaki bilinen bu ilk kâğıt oyma örneğine dayanarak, kâğıt oymacılığının başlangıcı 6. yüzyıla tarihlendirilmektedir.

Kâğıt yapımının yaygınlaşmasıyla birlikte 8. yüzyıldan itibaren Çin'de kâğıt oyma sanatı gelişmeye başlamış, özellikle kadınlar arasında yaygın olan bir halk sanatı haline gelmiştir. Özellikle dînî törenlerde kâğıttan oyulan dînî semboller ve motifler kullanılmıştır. 13. yüzyıldan itibaren Çin'in bütün bölgelerinde uygulanmıştır.

Günümüzde ise genellikle festivaller ve kutlamalarda kâğıt oyma süslemelere önem verilmektedir. Örneğin yeni yıl kutlamalarında; ağaç, kapı, pencere, ayna, duvar ve lambalar kâğıt oymalar asılarak veya üzerlerine yapıştırılarak dekore edilmekte; bu uygulamaların sağlık, şans ve bolluk getirdiğine inanılmaktadır.²

1500 yıldan uzun bir geçmişi olan Çin kâğıt kesme sanatı, halen Çin toplumunda yaygın olarak uygulanmakta, küçük yaşta okullarda öğretilerek nesilden nesile aktarılmaktadır. Bütün bu özelliklerinden dolayı Çin kâğıt oyma sanatı "jianzhi", 2009 yılında UNESCO Somut Olmayan Kültürel Miras listesine dâhil edilmiştir.

² Claudia Hopf, *Papercutting: Tips, Tools and Techniques for Learning the Craft*, Stackpole Books, Pennsylvania 2007, p. 9.

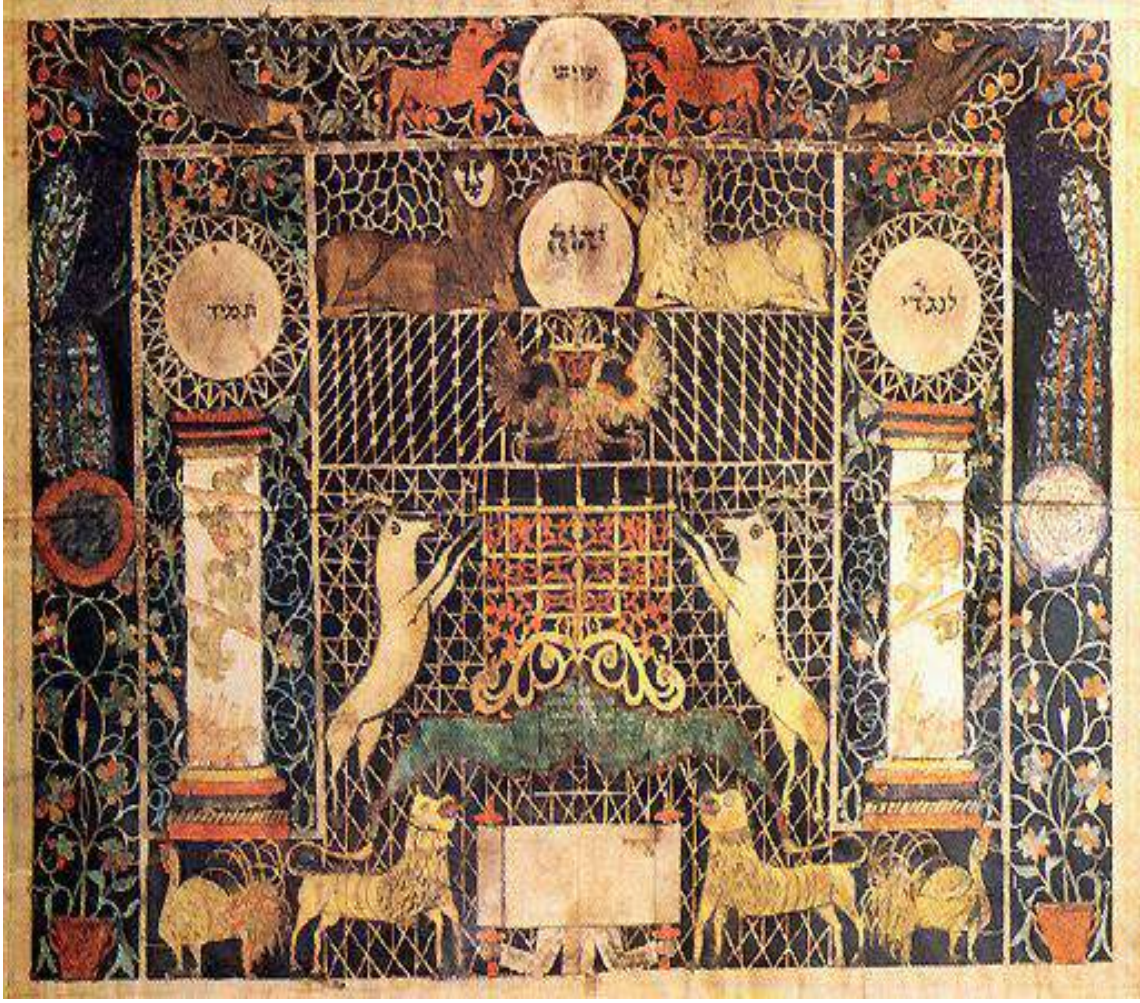

Geleneksel bir Çin oyması (jianzhi)

Hindistan’da “sanjhi” kâğıt oyma sanatı, geleneksel olarak kâğıttan oyma desen kalıbı hazırlayarak uygulanmakta, bu kalıplar festival zamanlarında alanları, ev ve tapınakların duvarlarını geleneksel motiflerle süslemek amaçlı kullanılmaktadır.

Mûsevî geleneğinde kâğıt oymacılığının eski bir geçmişi vardır. Dinlerine bağlı olan Mûsevî toplumunda kâğıt oymacılığı din kültürleri ile çok yakın bağlantılıdır. En yaygın uygulanan şekli dînî “Mizrah” levhalarıdır. Bu levhalar, duanın yönünü belirlemek için doğu yönündeki duvara asılır ve Kudüs’ü işaret eder.

1492 yılında İspanya’dan gönderilen Sefarad Yahudileri Avrupa ve Akdeniz’in çeşitli bölgelerine göç ettiler. Bu göçmenlerin büyük bir kısmı Osmanlı pâdişahı II. Bayezid tarafından kabul edildiler. Osmanlı yönetimi altında yaşayan Mûsevi toplumu, doğal olarak Osmanlı kültür ve sanatından etkilendiler.

Polonya Müsevilerine ait çok renkli bir shivviti levhası, Tel Aviv Müzesi, 19. Yy

Polonya’da “wychinanki” olarak adlandırılan kâğıt kesme sanatı, önceleri tek renkli, simetrik desenli basit oymalardan oluşuyordu. Daha sonra renkli, geleneksel motiflerden oluşan oymalar, dîni bayramlarda duvarların süslenmesinde kullanılmaya başlanmıştır. Genellikle zambak, kuş, horoz ve ağaç motifleri kullanılmaktadır.

Geleneksel motiflerden oluşan 20. yüzyıla ait bir Wycinanki (Polonya oyması), özel koleksiyon

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

17. yüzyılda Hollanda’da daha çok beyaz kâğıttan kesilen oymalar yaygındı. “Knipkunst”, “Papiersnyden” veya “knippen olarak adlandırılan kâğıt oymacılığı ile resmî ve dînî belgeler dekore ediliyordu. Aynı zamanda üst düzey ailelerde hanımlar tarafından hediye ve duvar süsü için yapılan oymalar, meraklıları tarafından biriktiriliyordu. İsviçre’de ise “marques” adı verilen oyma kitap ayrıçaları yaygındı.³

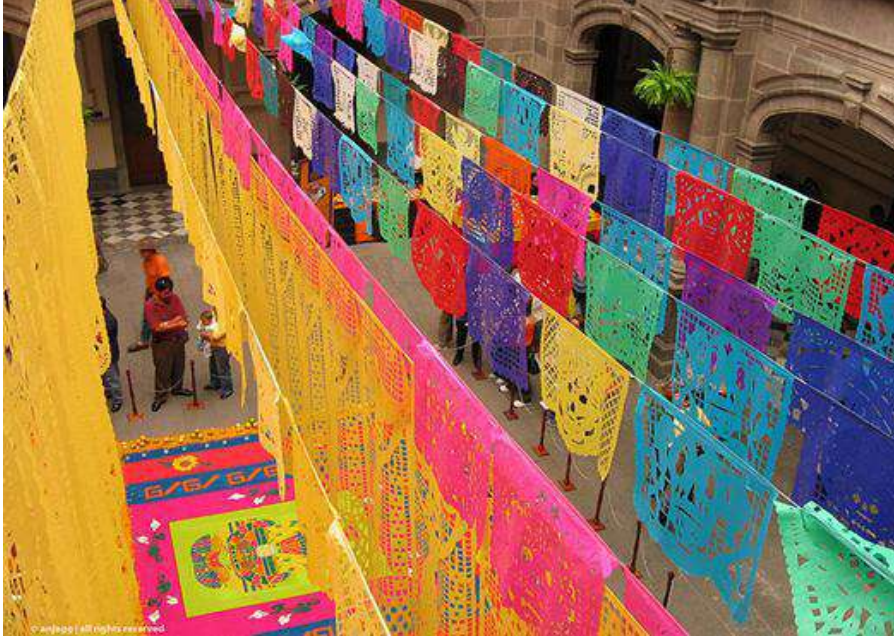

Scherenschnitt, Wilhelm Müller, Lippische Landesbibliothek, Detmold, Düsseldorf, 1849

Almanya’da kâğıt oymacılığı “Scherenschnitt” olarak tanınır. 16. ve 17. yüzyıllarda beyaz kâğıttan küçük dekoratif süslemeler yapan birçok ünlü sanatkâr yetişmiştir. Gençler arasında da kâğıt oyma ile süslü mektuplar, hatıra yazıları yazmak yaygındı. “Silhouettenkunst”¹¹⁴ ise; siyah kâğıttan çizgisel resim veya portre kesme sanattır. Almanya’da ilk siluet tahminen 1630 civarında yapılmıştır.

Meksika’da “delikli kâğıt” anlamında “papel picado” olarak adlandırılan geleneksel kâğıt oyma sanatının tarihi, eski İspanyol kolonileri ile olan kültürel etkileşime dayanır. Düğün, vaftiz, cenaze gibi bütün toplumsal olaylarda sokaklara asılan afiş şeklindeki renkli desenli kâğıt oymalar açık alanları süslemekte kullanılır ve hava şartları elverdiği sürece törenlerin ardından parçalanana kadar asılı bırakılır. Yöntem ve araçları çağlar boyunca farklılık göstermesine rağmen, papel picado yaşayan bir halk geleneği olarak sürdürülmeye devam etmektedir.

³ HEYENGA Laura (Comp.), *Papercutting: Contemporary Artists/Timeless Craft*, Chronicle Books, San Francisco 2011s. 10.

Meksika sokaklarında bir festivalde kâğıt oyma süslemeler

SONUÇ

Türk sanatı içinde hat, tezhip, katı', minyatür ve ebru gibi klasik kitap sanatlarımızın önemli bir yeri vardır. Bu sanatlarımız arasında katı' sanatının, köklü bir geçmişe ve zengin bir mirasa sahip olmasına rağmen günümüzde yeterince tanınmadığını ifade edebiliriz.

Kâğıt oymacılığı; geleneksel motiflerin yanı sıra, her türlü serbest kompozisyonun da kullanıldığı ifade imkânı güçlü, oldukça geniş bir uygulama alanı olan bir sanat dalıdır. Malzeme çeşitliliğinin sağladığı sınırsız seçenekler ve zengin renk, motif ve resimleme imkânı sanatkârlara özgür ve geniş bir çalışma alanı sağlamaktadır.

Kökleri Orta Asya'ya dayanan kâğıt oyma sanatı hemen bütün dünya kültürlerinde önemli bir yer bulmuştur. Türk kâğıt oyma sanatı ise Osmanlılardan günümüze köklü bir geçmişe sahip olmasına rağmen, sanatın bu dalının adeta unutulmaya yüz tutması Türk sanatı açısından bir kayıp sayılabilir.

Osmanlı'dan günümüze ulaşan katı' eserlerinin, malzemesinin hassasiyetinden dolayı zamanla bir kısmının yıprandığı, oymaların kısmen koptuğu, bazılarının döküldüğü görülmektedir. Bakıma muhtaç durumda olan eserlerin bir kısmının ise, yanlış müdahalelerle zarar görmüş durumda olduğu gözlenmektedir.

Diğer sanat dallarında olduğu gibi, bu konudaki eserlerle ilgili gerekli envanter bilgilerinin yer aldığı katalogların hazırlanması ve üniversitelerin uygun anasanat dalların da bölümlerin açılarak bu sanatımızın unutulmaması umundayım.

KAYNAKÇA

ÇAĞMAN Filiz, "Katı" mad. *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 2005, c. 25, s. 32-35.

HEYENGA Laura (Comp.), *Papercutting: Contemporary Artists/Timeless Craft*, Chronicle Books, San Francisco 2011.

HOPF Claudia, *Papercutting: Tips, Tools and Techniques for Learning the Craft*, Stackpole Books, Pennsylvania 2007.

İstanbul'da Bahçe ve Çiçek/Sergi Kataloğu, A. Nihat Gökyiğit Vakfı/ Nezahat Gökyiğit Botanik Bahçesi Yay. no:5, İstanbul 2010.

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

MESARA Gülbün, “Türk Sanatında İnce Kâğıt Oymacılığı”, Yeni Türkiye Yay., Ankara 2002, *Türkler*, c. 12.

MULTIDIMENSIONAL OPPRESSION CONCEPT in *THE INDIAN WANTS to BRONX* by ISRAEL HOROVITZ: ‘I WRITE BECAUSE...’

Arş. Gör. Emel OĞUZ ÇİÇEK

Aksaray Üniversitesi, emeluguz@windowslive.com

ABSTARCT

Human being is not free, because s/he is, in the simplest and straight term, oppressed and limited. S/he, with the aim of protecting his/her freedom open to the dangers in the status of nature accepts to pass to the social order shaped by common admissions (Locke 58); however, the borders in which human lives in social/political life gradually narrow by virtue of lots of social, economic, political, ethical, racial or personal factors, and as a result of this, oppression appears. Kaiser says ‘oppression is not inherent, and can be un-learned’ (qtd. in Seiberlich 8). Yet, unfortunately, human being learns oppression. Israel Horovitz’s *The Indian Wants to Bronx*, considered as an outcome of the 1960s’ nascent, radical mind-set through its libertarian and egalitarian philosophy, literally and figuratively embodies oppression, which emerges as ideologically constructed conflicts (Deutsch 1). The play, which revolves around the oppressor-oppressed relationship between an Indian newcomer and two twenty-one-year-old American boys in New York, is the encapsulated form of oppression, which turns to a universal problem in the world in all spheres. The aim of the study is to examine the multidimensional oppression concept in general terms, to decipher the oppressive practices of American system in the mid-twentieth century and by this way to present the macro picture of oppressive world through the micro story of *the Indian wants to Bronx*. The Professor of Political Science, Iris Marion Young’s theory entitled *Five Faces of Oppression* will be used in order for the issue to be discussed in more explanatory, systematic and theoretical frame.

Keywords: Israel Horovitz, Identity, State, Racism, Marginalization, Cultural imperialism, Violence, Power

Our minds work only upon trust, when bound and compelled to follow the appetite of another’s fancy, enslaved and captivated under the authority of another’s instruction; we have been so subjected to the trammel, that we have no free, nor natural pace of our own; vigour and liberty are extinct and gone. (Montaigne 39-40)

Human being is not free, because s/he is, in the simplest and straight term, oppressed and limited. S/he, with the aim of protecting his/her freedom, which is open to the dangers in the status of nature, accepts to pass to the social order shaped by common admissions (Locke 58); however, the borders in which human lives in social/political life gradually narrow by virtue of lots of social, economic, political, ethical, racial or personal factors, and as a result of this, oppression appears. Kaiser says ‘oppression is not inherent, and can be un-learned’ (qtd. in Seiberlich 8). Yet, unfortunately, human being learns oppression.

Oppression, which incrementally becomes a part of human life together with social and political system, is a multidimensional and complex concept. It has, from the past to present, been perceived and identified in many different ways. In the most general sense, it is defined as ‘treating somebody in cruel and unfair way, especially by not giving them the same

freedom, rights etc as other people' (Hornby 820). In other words, oppression is a kind of treatment, and cruelty and unfairness are two practical components of this concept. It is not undoubtedly possible to mention equality and freedom in a place where oppression reigns, because as also implied in the definition, oppression is the sets before the needs of human and the disincentive of his/her rights and liberties. Israel Horovitz's *The Indian Wants to Bronx*, considered as an outcome of the 1960s' nascent, radical mind-set through its libertarian and egalitarian philosophy, literally and figuratively embodies oppression, which emerges as ideologically constructed conflicts (Deutsch 1). The play, which revolves around the oppressor-oppressed relationship between an Indian newcomer and two twenty-one-year-old American boys in New York, is the encapsulated form of oppression, which turns to a universal problem in the world in all spheres. The aim of the study is to examine the multidimensional oppression concept in general terms, to decipher the oppressive practices of American system in the mid-twentieth century and by this way to present the macro picture of oppressive world through the micro story of *the Indian wants to Bronx*. The Professor of Political Science, Iris Marion Young's theory entitled *Five Faces of Oppression* will be used in order for the issue to be discussed in more explanatory, systematic and theoretical frame.

Young handles oppression in five categories/ aspects that enable the reader to have a clear view of the dimensions of oppression. According to Young, 'powerlessness' is the first aspect of oppression, which manifests itself within manifold contexts (56). At first, the concept of power ought to be understood so as to comprehend powerlessness and its relation with oppression. Power is defined as the ability to have and control despite resistance (Parenti 15). In other words, those holding the power have the capability of controlling and doing whatever they want, which is a problematic situation giving the alarm for the ones in other side of power balance. Accordingly, it is possible to say that the one-dimensional, unequal relationship between the powerful and the powerless is a negative trigger paving the way for oppression, which is one of main concerns examined in *The Indian Wants to Bronx*. The play, by underlining asymmetrical power in a critical way, separates the characters into two groups: the powerful and the powerless, in other words, the oppressor and the oppressed. Murphy and Joey are presented the incarnation of oppression and the oppressor while an East Indian, Gupta symbolizes the oppressed side that is anyhow domineered. The reasons why these two lost American boys are powerful against Gupta are several. The first one is that they outnumber Gupta, who is the representative of the minorities in America. The story takes place in New York namely their homeland, which is the second factor that makes Murphy and Joey powerful. Familiarity and sense of belonging render them more confident and dominant than a newcomer who is a stranger to everything that he sees all around. Thirdly, the power that the language gives enables them to form a kind of oppression mechanism by feeling themselves more powerful and superior. The language spoken is their mother language while Gupta does not know even a word, which gives enough power for them to suppress the powerless (Barthes 107). Horovitz, by juxtaposing the powerful and the powerless, criticizes both the power disparity in American system within the micro frame and the positions of the oppressor and the oppressed in the world hierarchy by broadening the scope.

Hierarchy, a vertical system in which people are organized into different levels of importance from highest to lowest, emerges as a result of the complicated relationship between the powerful and the powerless (Hornby 702). It will be not misleading to say that

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

oppression and hierarchy are the words completing each other. In other saying, ‘in order for oppression to exist, there must be a hierarchy.’ If there is no hierarchy, there is no oppression (Roberts 2). In the very beginning of *Indian Wants to Bronx* the social hierarchy is symbolically pointed out in the directions given by the playwright. Gupta is positioned near the litter baskets, which may be read as a reference to the hierarchical order in America, because he is labelled inferior to any American even if he might rank among those in higher level of economic hierarchy than Murphy and Joey. Besides, the fact that they dehumanize him by calling him an elephant while talking about Gupta also shows that he is perceived at a lower level than human being in the hierarchy (Freire 32). Dehumanization, which is, thus and so, exemplified in the play, is a kind of oppression, and what the American boys do is one of two oppression/dehumanization types termed by Nick Haslam: ‘animalistic dehumanization’ (260).

‘Marginalization’, which means ‘othering’, is, to Young, the second face of oppression (22). It refers to exclusion from the majority. Life is composed of truths, norms, traditions and laws accepted by the dominant or the majority. Those in this picture are accepted as normal, and those excluding ‘what is considered normal’ are labelled as marginal (Khan 5). Marginal is who is outside the circle drawn by the powerful. Marginalization, which is, to Young, ‘the most dangerous form of oppression’, is one of the points discussed in *The Indian Wants to Bronx* by associating with oppression. Gupta is, by virtue of his ethnicity, other as of the moment that he sets foot on New York. He undergoes so disturbing things even in the bus stop that to envisage the dimensions of exclusion that he might be exposed to as an Indian in the city is not easy. He is accused of being the rapist of ‘innocent children’ (Horovitz 286) or a communist (‘pinko’) (286). The sentence of Murphy, perhaps, sums up the issue: ‘I’d hate to be an Indian’ (302). That being an Indian is perceived as something to be stated with an extreme word such as ‘hate’ critically shows what the meaning of being other in any community and surely American society, which Horovitz approaches in a critical way.

In the play, negative references to other nations like Turks, Japans, Jews are also made besides Indians. Manifold degrading and racist statements such as ‘Turkei-head’, ‘Turkei-humper’ (284), ‘a rotten Jab’ (283), ‘foreign broads’ (291) are used in a sarcastic manner. That is to say, what is not feared or hated is, in point of fact, to be different from the dominant and accordingly the dominant ideology as Murph also states in his following words in a metaphorical way:

We don’t like see elephants on the street. Spiders and snakes are ok, but elephants scare us. Elephants...yeah, that’s right. Don’t you get it pal?... Look! We always see spider. But we never to see an elephant... (306).

It is possible to say that elephants, spiders and snakes, all symbolize the marginal/minorities in America, the non-American; however, Murph says that they are scared of merely elephants, by referring to Indians perhaps because Indians outnumber, and this means a potential danger for America, the system of which is, especially in the twentieth century, predicated upon the melting pot theory, based on the premise that whoever comes/migrates to America is required to be assimilated (Hirshman 398) and to be ‘americanized at the expense of ethnic, regional and even social class identifications’ (Abrahams 119). In the play, melting pot theory is, in a direct way, also mentioned by Murph, an American: ‘It is fascinating. It is marvellous. This city’s a regular melting pot. Turkies,

Kikes like you' (Horovitz 291). New York, presented as the embodiment of all America in the play, will firstly melt the others, and then it will metamorphose them by effacing their essence and creating false-consciousness (Zizek 16). In other words, America will produce Americans by assimilating who she labels the marginal through her ideology.

Ideology also produces our culture as it produces us says Eagleton (26). Stereotyping ideology of America, mostly associated with the melting pot theory, produces a common culture that is called American culture and homologizes the different/marginal cultures like people. The name of this is 'cultural imperialism,' which is, to Young, the third category of oppression (58). It is necessary to know what the culture is in order to grasp this aspect of oppression. Culture can be defined as everything that identifies a person or a certain group. As to cultural imperialism, it is the denial of a culture, accordingly the denial of everything concerning a person or group. Those labelled as others are forced to adopt the attributes of the dominant paradigm by dropping their own culture, individual differences according as Gupta experiences in a symbolical way (Roberts 9). It is possible to say that Gupta, as a character 'dressed in traditional East Indian garb' (Horovitz 280), speaking only in Hindi, is drawn as the embodiment of Indian culture. However, he is tried to be, in different ways, assimilated by Joey and Murph, the representatives of American ideology in the play. The first and the most striking one is undoubtedly concerning language, which both is accepted as 'symbolic of freedom' (Knowles 2) and might be turned to 'the means of spiritual subjugation' (Thiong'o 9). Gupta is exposed to humiliation, insult ('son of a bitch, big mouth fairy'), threat and violence owing to the fact that he does not know English (Horovitz 286). The American boys by force try to teach him menacingly saying that he cannot live there in different ways. Their aim is to make Gupta a passive and obedient figure by separating him from his linguistic power (Hall 5). That they cut the telephone line is symbolical representation of their objective. At the end of the play, although he is alone, he prefers to speak in English as far as he learns, more precisely 'mimics,' which shows that assimilation works even partly. His last words are in English, which is pretty meaningful because each individual is, as Foucault also states, created through his/her own discourse, and an intrinsic discourse can be, in the strict sense, possible in mother tongue (qtd. in Anoosheh 55). However, it is not wrong to state that Gupta, who is not allowed to speak in Hindi in one way or another, is any longer a type who merely 'mimics' (Holovitz 297), because language is 'the embodiment of soul and conscious,' and both his soul and conscious are covered, hidden as symbolically pointed out in the game of sinning and hiding in the play (Eagleton 160). In addition, that his last statement is 'thank you' is also an important point that may be read as the ironical embodiment of the play's critical stance against cultural imperialism.

Religion, a concept mostly associated with individual choice, is also one of the components of culture from broader perspective, and accordingly it is possible to say that any attempt for religious assimilation may be evaluated in the category of cultural imperialism, which is a sort of oppression. The play symbolically points out to the latent religious stereotyping through the dialogue concerning Christmas card between Murph and Gupta. Christmas is a holy day in Christianity when the birth of Christ is celebrated. Murph suddenly begins to talk over Christmas card he has made while mentioning a violent subject such as 'cutting an Indian'. The fact that two contradictory issues such as violence and religion come one after another is too meaningful to be a just simple coincidence. The play drops a

symbolical touch on cultural imperialism in the sense of religious assimilation. That Murph calls this as a 'project' and that he explains how it is made with a machine in an eager and a merry way corroborate this assumption (Horovitz 288).

To negate the culture to be assimilated while the dominant culture is extolled is one of the methods of cultural imperialism (Young 59). It is clearly exemplified in the play. Murph and Joey, the surrogates of America in the play, humiliate the Indian culture; they ridicule Gupta's traditional clothes, which are a part of his individual and cultural identity. That Joey forces him to wear his (Joey's) sweater is a symbolical example of the attempt for assimilation in the cultural sense. To that end, they try to degrade where he live by likening it to a 'teepee' (Horovitz 286). At the beginning of the play, one of the first sentences of Murph is 'I've got a knack for harmony' (281). When gaps in the play are bridged, it is possible to argue that this is not an innocent sentence made for the harmony of a song. The lexical meaning of harmony is 'a state of peaceful existence and agreement' (Hornby 789). Harmony can be possible only through mutual concord and consent. The melting pot ideal is to enable all Americans or those americanized to live in harmony and to find a common ground for all points (language, religion, politics, economy, social order); however, the result gotten becomes not harmony but cultural imperialism (Nelson 186).

To Young, 'cultural imperialism intersects with violence,' the fourth dimension of oppression (61). Surely, violence is the first concept coming to mind when oppression is considered, because oppression and violence undoubtedly exist together. It is possible to examine violence in two main titles as physical and psychological. In physical violence, men can physically get harm in different ways. As to psychological violence, it means that people are psychologically damaged with different emotional ways such as frightening, humiliating. *The Indian Wants to Bronx*, full of violence scenes from the beginning to the end, is a play portraying both types of violence, which is the complement of oppression. Heaps of time, Gupta is, in spite of his 'continuous frightening screams' (Horovitz 299), hit, beaten up, wafted in blood and even is stabbed by Murph and Joey, who have also 'knifed a kid' (288). He is also exposed to verbal violence: humiliation and cusswords such as 'son of bitch', 'stupid' (289), 'jerk', 'slob' (285), 'bastard' 'schmuck' (283), 'fairy' (286), 'dumb' (300). The cries and begging of the Indian, who 'shakes from fear,' are no of use (294). Moreover, they kid around with him by saying 'he is begging for something; maybe he is begging for his life'. 'What have I done' (300). This question Gupta asks while begging is the question Horovitz tries to make the reader/the audience ask him/herself. The message of the play is hidden in the answer: nothing. It is not necessary for an oppressor to know his victim or to have a special relation with him/her (victim) so as to perpetrate violence; it might be enough to know a few categorical labels about victim in hierarchical, cultural, economic, ethical and social senses (Hinson and Bradley 1). As a matter of the fact, violence is a mere 'technique' used in order for the victims to be made passive stereotypes (Foucault 33).

The last category that Young uses to analyse oppression is 'exploitation'. To her, exploitation is 'a steady process of the transfer of the results of the labour of one social group to benefit another' (Young 44-49). In other saying, exploitation means that fiduciaries are taken unjustly and used for the benefit of the exploiter (Tilly 98). As to those exploited, they are mostly the individuals or groups in the weak and disadvantaged position. In *The Indian Wants to Bronx*, in which the exploiter is presented through the American characters while the

exploited is impersonated with the Indian, exploitation is exemplified even if it is not examined in all its respects. The events occurring among the character presented as the exploiter and the exploited begin with Murph's sentence that directly refers to exploitation: 'I have a terrific idea for fun and profit' (Horovitz 287). Properly speaking, this statement sums up the frame of exploitation to be portrayed in the play. These two lost boys exploit Gupta to have some fun; exploitation is epitomized as a means of satisfaction. To many critics, it is possible to mention the psychological side of the issue. On the ground of the fact that Murph and Joey feel worthless, they try to prove their own self-worth by diminishing the self-worth of others, more precisely; they attempt to exploit the other for this pathological purpose (enotes). As to the reason for exploitation, it is race, which is accepted as one of two grounds for exploitation by Young. The group that is the minority in the society ethnically or that is not dominant politically, socially and economically is exploited. What is exploited can be various. The play uses psychological bases in order to point out exploitation within a general frame (47).

To sum up, *Indian Wants to Bronx* is the symbolical embodiment the multidimensional oppression, which turns to a vicious circle especially in the modern period. The play deciphers the nature of oppression mechanisms built through dominant ideologies by displaying the asymmetrical power, which is the reason for the hierarchy in the world. It questions the concepts of equality and fairness by dramatizing the one-dimensional, unfair and problematic relationship between the powerful and the powerless. It critically examines marginalization ideology by defining the meaning of being other. It exemplifies the individual and cultural assimilation by giving the codes of cultural imperialism. It makes critical touches on the dark points of human nature by portraying the psychical and psychological sides of violence, which is an ideological technique. It epitomises the essence of exploitation by exhibiting the imbalance between the oppressor and the oppressed. It is possible to say that this idiosyncratic play is a social trigger that raises awareness of the oppression concept in a multidimensional way. 'I write because I don't know how to ask my questions any other way' says Horovitz in an interview (qtd. in Bergeen 2). Beyond question, *Indian Wants to Bronx* is one of the most radical questions addressed to modern man.

REFERENCES

- Abrahams, Roger. 'Cultural Differences. The Melting Pot Ideology.' *Educational Leadership*, 1971. 118-121. Print.
- Anoosheh, Sayed Mohammad. "Socio-Political Specifity in Pinter's Plays." *Journal of Basic and Applied Scientific Research*, 2012: 6215-6218. Print.
- Barthes, Roland. 'Writing of the Event.' Trans. Richard Howard, *The Rustle of Language*. Oxford: Blackwell, 1986. 149-54. Print.
- Bergeen, Laurence. 'Israel Horovitz: The Radical Play Web.' *The Harward Crimson*. 26 March 1970. Web. 19 March 2016.
- Deutsch, Morton. 'A Framework For Thinking About Oppression and its Chance.' *Social Justice Research*, 2006: 7-41. Print.
- Eagleton, Terry. *Ideology: an Introduction*. London: 1991. Print.
- Freire, Paulo. *Pedagogy of The Oppressed*. Newyork: Continuum. Print. 1981.
- Foucault, Michael. *Discipline and Punish: The Birth of the Prison*. 1975-1977.

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

- Trans. Alan Sheridan. England: Penguin Books. Print.
- Haslam, Nick. 'Dehumanization: An Integrative Review. *Personality and Social, Psychology Review*, 2006. 252-264. Print.
- Hinson, Sandra, and Alexa Bradley. "A Structural Analysis of Oppression." *Grassroots Policy Project*, n. pag. Web. Apr. Jan. 2014.
- Hirshman, Charles. 'America's Melting Pot Reconsidered.' *Annual Review of Sociology*. 1983. 397-423. Print.
- Hornby, A. *Oxford Advanced Learner's Dictionary*. New York: Oxford University Press. 2000. Print.
- Khan, Seema. 'Social Exclusion.' Diss. University of Birmingham, 2009. Print.
- Knowles, Ronald. *Understanding Harold Pinter*. Columbia: University of South Caroline Press, 1995. Print.
- Locke, John. *Two Treaties of Government and A Letter Concerning Toleration*. London: Yale University Press, 2003. Print.
- Montaigne, Michel. *Selected Essays*. İstanbul: World Classics. 2011. Print.
- Nelson, Brent. 'The Melting Pot -Then and Now: Tracking the Idea through the 20th Century.' *The Social Contract*, 1996. 184-192. Print.
- Parenti, M. *Power and The Powerless*. New York: St. Martin's Press, 1978. Print.
- Roberts, Lani. "One Oppression or Many?" *Journal for Philosophy in the Contemporary World*, Spring and Summer, 1997: 1-15. Print
- Seiberlich, Amy Elizabeth 'Respect in the Face of Witnessing Oppression: It Can Be Done.' Leadership Institute Website. 28 February 2004. Web. 29 May. 2015.
- Tilly, Charles. 'Relational Origins of Inequality.' *Contemporary Sociology*, 6 Nov. 2000: 782-785. Print.
- 'The Indian Wants to Bronx: Themes and Meanings'. *Enotes*, n.d. Web. 18 March 2016.
- Thinong'o, Ngugi. *Decolonising the Mind*. London: James Currey Ltd. 1986. Print.
- Young, Iris Marion. *Justice and the Politics of Difference*. Princeton, N.J.: Princeton University Press, 1990. Print.
- Zizek, Slavoj. *The Sublime Object Of Ideology*. London: Verso, 2008. Print.

SELF-AWARENESS IN NATURE AND THROUGH NATURE

Arş. Gör. Emel OĞUZ ÇİÇEK

Aksaray Üniversitesi, emeluguz@windowslive.com

ABSTRACT

A critical perception that, with a multidimensional, ontological, fluid worldview, makes the concepts feeling and subjectivity a literary filter to make sense of human being and the universe, Romanticism is labeled as ‘escapist’ since it regards the subjective reality, in which individual perception and experience are prioritized, as a guide by rejecting objective reality of the Enlightenment period; however, undoubtedly, it is misnomer, because Romanticism does not escape from reality; merely it seeks after a different kind of reality hidden in the depth of existence (Patil 2). The poems of the prominent English Romantic poet William Wordsworth’s are the embodiment of idiosyncratic perception/production/creation of reality, the quest for self-awareness and the function of nature in these processes. According to Wordsworth, there exists no one dimensional and solipsistic but correlative and directly proportional relationship between self and nature. One does make sense of nature/the universe by his/her soul/self and at the same time does comprehend/decipher his/her soul through nature; In other words, in Wordsworth’s view, human soul is a magic lamp lightening up the organic order of nature and thus offering an insight into its (the human soul’s) own depths; as for nature, it is a mirror reflecting the self (Abrams). The aim of the study is to discuss self-awareness, subjectivity of reality and sense-making within the connection of soul/self, nature and meaning in the poetry of Wordsworth. To this end, the related theories of Existentialism, Neo-Platonism, Solipsism and Pantheism will be used in a critical and argumentative way.

Keywords: Wordsworth, organic unity, self-awareness, reality, subjectivity, Existentialism, Solipsism, Neo-Platonism, Pantheism

Quest is one of the first concepts that come to mind when human is in question. For human is literally and figuratively in a process of multidimensional quest since Adam and Eve onwards. The quest starts in the state of nature, when every being in the universe is the integral part of a whole and lives in a harmony but by individually maintaining their own self, essence (Rousseau 7), gains a new dimension through the transition to social/economical/political life, which is called as civilization; and it evolves into the materialistic form through religious dogmas, industrial, philosophical changes, scientific developments as of the late seventeenth century (Opperman, ‘Ecological Imperialism in British Colonial Fiction’ 184-5). In other words, human being in the state of nature, who establishes a direct, spiritual and multidimensional relationship with his/her own mind/heart and nature, of which s/he is a part, enters a one-dimensional period when meta is prioritized glossing over the core.

Human being’s self-alienation and breaking the organic bond with nature are a consequence of manifold socio-political, socioeconomic and historical processes. More precisely, several changes and developments in history pave the way for human being’s spiritual deviation, deindividualization and materialization. Human begins to materialistically

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

perceive the whole existences with the effect of the trigger notions of some names such as Francis Bacon, who claims that nature is ‘mere commodity’ for ‘human utility and power,’ Rene Descartes, who reduces all existences excluding human to ‘the level of automata’ to be used ‘for the sole benefit of mankind’ and Newton, who supports ‘mechanistic view of universe’ (Opperman, ‘Ecological Imperialism in British Colonial Fiction’ 184-5). With Industrial Revolution, materialistic mindset becomes more effective, and thus human being, who reduces all existences to material, does not manage to avoid from being a constructed part of materialism. S/he unwittingly incarcerates him/herself in a ‘prison-form’ life produced by industrial system and becomes stone-deaf to the music in his/her soul (Foucault 302). William Wordsworth, the prominent figure of Romanticism, which is ‘the follow up to the Enlightenment’, is one of the literary names standing against materialistic indoctrination (Woudstra 4). The poet, who inherits Renaissance mentality especially in the sense of individuality, considers what prevents human being from hearing the music of his/her soul is the chaos of the artificial system called as civilization and, with a pantheistic mentality, proposes to return his/her self in serenity of nature by removing the fictionalized obstacles of urbaneness. The aim of the study is, with the examples from Wordsworth’s poems, to examine his notion in concern through the Pantheism-, Existentialism-, Neo-Platonism-based hypothesis that nature functions as a bridge for human being to attain his/her real/metaphysical self and is a trigger to individualize leaving the socially and ideologically constructed one.

It would be useful to correctly understand the multidimensional meaning and the decisive place of nature in the poetry of Wordsworth, who is deemed as ‘the priest of nature,’ in order to grasp and analyze his poems in the context concerned (Sofi 82). Almost all Wordsworth poems apply to nature one way or another; however, it will be misleading to label him a nature poet because he does not write nature but writes what he wants to tell through nature (Kuo 188). In his poems, nature is like a lantern illuminating the road to destination in the metaphysical realm as Neo-Platonists and Pantheists claim. Even if Wordsworth tends towards/touch on numerous different directions, his last destination is certain: his self beyond physicality. In other words, nature functions as a kind of connecting tool between human and his/her essence in Wordsworth poetry.

The word nature means ‘to be born’ in Latin and ‘to grow’ in Greek (Arsene 2). It is possible to say that the origin of the term provides a frame to comprehend the argument about the relationship between human soul and nature in Wordsworth poems. In his view, human becomes estranged from his/her self in the hustle and bustle of industrial cities, where ‘the mind’ is reduced ‘to a state of almost savage torpor’ (Leitch 558). In a sense, soul gets numb, gets lost, transforms and even dies in urban life, the materialistic and hierarchical settlement order. To Wordsworth, human soul can be once again born merely in ‘tranquillity’ by leaving the tumult of societal life style (561). Tranquillity, which enables one to see his/her uncovered, nude soul, might be found merely in nature, which is the closest to the spiritual/metaphysical reality since it is not man-made. The starting point of Wordsworth’s most poems is this notion that deems nature as a sort of passageway for pure self in accordance with Pantheistic, Neo-Platonist, Existentialist thinking. The speakers or the characters depicted by the speakers in his works to this end estrange themselves from city and contemplate in a forest, under a tree, or in the side of stream. They try to see what they look

for in nature, and comprehend it by means of nature (Khan 96). Sometimes they find the answers of their questions while ‘wandering lonely as a cloud that floats on high o’er vales and hills’ (Wordsworth, ‘I Wandered Lonely as a Cloud’ 187); sometimes their minds illuminate when they watch a ‘solitary reaper single in the field’ (‘Solitary Reaper’ 289), and sometimes seeing ‘quiet Woodman in the wood’ makes them notice the unnoticeable or the ignored in civilized noise, turmoil (‘The Tables Turned’ 346). They have the chance to renew, recreate ‘with tranquil restoration’ (‘Lines Composed a Few Miles above Tintern Abbey’ 206). However, as Pantheists and Neo-Platonists also point out, the unchanging is threefold relationship established among human mind/heart, nature and all existence in tranquillity, which enables spiritual nourishment and illumination.

Nature, which is the source of self-awakening, is ‘unity’ and ‘wholeness’ according to Wordsworth, a Pantheist and Neo-Platonist (qtd. in Garrard 44); As for human being, s/he is the part of this whole, this great puzzle which s/he completes and with which s/he is completed. Human cannot achieve to see his/her micro picture without the macro. Nature is, with the Pantheism-, Neo-Platonism-based statement in *The Excursion* (Book Ninth), ‘a venerable Sage’ to show the whole picture. It is ‘the Soul of All the worlds.’ It subsists in all things in human Mind (Wordsworth 170). Human ought to see the spirit of nature in order to touch his/her spirit as pointed in *The Prelude*:

Wisdom and Spirit of universe!
Thou Soul that art the Eternity of Thought!
That giv’st to forms and images a breath
And everlasting motion! Not in vain (631)

As many religions and philosophies are in agreement, soul/spirit is eternal. For Wordsworth its eternity is because it is a part of divine eternity, namely God; nature including human being is the embodiment, manifestation of the Supreme Being (Hoque 48). In other words, every being is ‘interconnected in a web of life’ (Opperman, ‘Towards an Ecocentric Postmodern Theory’ 11). One has to follow the divine web to find what belongs to him/herself. Namely, s/he may manage to attain the part only from the whole; human may discover his/her self by comprehending nature, to which Wordsworth attributes a divine meaning, because ‘nature links the human soul’ as stated in his poem *Lines Written in Early Spring* (Wordsworth 482). In a sense, nature teaches by lining and mirroring.

In his many poems, Wordsworth, in a similar vein, associates nature with the concept of maternity by regarding nature as a mother figure. Undoubtedly, his aim is not to anthropomorphise nature but to enable human being to grasp the position and function of nature in her/his life. As a mother brings her child together with a new life, so nature, to the poet, once again bestows a life on urban man by figuratively illuminating the darkness of city. Nature ‘makes her Foster-child, her Inmate Man’ notice his/her self ‘with something of a Mother’s mind’ (Wordsworth, ‘Intimations of Immortality from Recollections of Early Childhood’ 142). In other words, human’s connection with Mother Mind takes him/her to his/her mind. To his view, it is possible to metaphorically mention a kind of maternal bonding between nature and human as underlined in *The Prelude*: ‘Among his infant veins are interfused /The gravitation and the filial bond / Of nature that connect him with the world (631)’

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

The world meant in the poem above is not the world constructed by human being. Wordsworth refers to a mystical world, which is the embodiment of the mind of any individual. It is a world everyone creates with his/her sense of reality. It is a world offering a 'blessed mood / In which the heavy and the weary weight / Of all this unintelligible world / Is lightened' ('Lines Composed a Few Miles above Tintern Abbey' 206). In other words, arduousness, burden of the world detracts human from his/her spiritual world and thereby prevents him/her from being a self-fulfilling individual, because it kills the soul, which is the source of idiosyncrasy of individual. The ideological order of the modern world forces man to be a part of passive, lonely cog of mechanical mass. Yet, the real self is, no doubt, 'the autonomous, unique and unified' (Young 43). Wordsworth believes that nature enables human to regain his/her uniqueness in a spiritual/divine world which already exists in him/herself, and he underlines the notion in his most poems as in *Lines Composed a Few Miles above Tintern Abbey*:

In lonely rooms, and 'mid the din
Of towns and cities, I have owed to them.

.....

Until, the breath of this corporeal frame
And even the motion of our human blood
Almost suspended, we are laid asleep
In body, and become a living soul:
While with an eye made quiet by the power
Of harmony, and the deep power of joy,
We see into the life of things (207).

The term lonely that is used to depict urban life in a sense seems as if to be parallel with the word, tranquillity, which is, Wordsworth thinks, the key word to enable human to form an interaction with his/her self; however, the loneliness in the city kills the unique human soul by driving him/her four walls while solitude in tranquil nature becomes a guide for her/his spiritual journey. Urban loneliness has no place in Wordsworth's world, where 'bodies' manages to be a 'living souls' in real term and to live in 'harmony' by seeing 'into the life of things', namely a different kind of world from so-called civilized one (207)

In a similar vein, Wordsworth critically examines 'materialistic and mechanistic dehumanization' of human for meta in his many poems. (Haslam 260). To him, human being, for the sake of nothing, loses his/her real treasure: her/his soul, which is the starting point of the poet as in *The World Is Too Much With Us*:

Getting and spending, we lay waste our powers;
Little we see in Nature that is ours;
We have given our hearts away, a sordid boon! (Wordsworth 259).

Wordsworth, who believes the spiritual power of human being, makes emphasis on materialistic transformation of human being by underlining the fact that human does not use this intrinsic power well. As the criterion of this transformation, it is that human no longer jibes with nature, because nature is the real one (26).

Everybody is the painter of his own life, says Sartre, an Existentialist thinker, and adds You cannot say what he draws to a painter (65). However, both who draws and who paints have been the social and political authorities not the individual in the civilized societies, in

which human being is transformed into the projected in accordance with the dominant ideologies. It is exactly what Wordsworth wants to underline in his poems. He, as stated in *The Recluse*, runs counter to the fact that ‘the individual mind... is fitted to the external world’ in a sense and converted to a mass defined by being alienated from his/her self (qtd. in Jobe 583). He exhorts human to avoid from the city, which is the embodiment of civilization and ‘where humans are most alienated from nature, most mobile and most anthropocentric’ (Hubbell 14). His solution for this picture is obvious: returning to nature, which the poet calls as ‘home’ (qtd. in Garrard 46). For the city, which Wordsworth presents as the antithesis of nature, is the place where the sense of home is at the least felt (Hubbell 14).

The poet, by juxtaposing city and nature in his poems, answers the question of where human achieve to be him/herself. It is possible to explain the difference between these two pictures underlined by Wordsworth’s arguments, with cave metaphor of Plato. Plato mentions a group of people who are fettered in a cave and who perceive the life with the shadows reflecting to a wall like the walls of puppeteers. They can see the objects only thanks to fire between wall and real objects; however, everything they see is, in actual fact, a reflection as in the chaotic life in the industrial societies Wordsworth depicts in a critical way (Plato 231-234). Urban man lives in the civilized caves, where s/he manages to see with the fire of others owing to the fact that the fire in his/her soul dies down. As to what they see, it is artificial, because s/he sees a reality not belonging to him/herself. Wordsworth posits that human takes shelter in nature. In other words, human should be one of those going out the constructed cave in order to see the real life and their real identity, just as in ‘the Hermit,’ who ‘sits alone’ in his own ‘cave’ ‘by HIS FIRE,’ does in his poem *Tintern Abbey* (206).

Consequently, in Wordsworth’s view, human being ought to go after his/her own fire, more precisely his/her self in accordance with Pantheistic, Neo-Platonist and Existentialistic thinking. As for where s/he can find it, it is undoubtedly nature. S/he can be him/herself in nature and by the way of nature. Everything in nature makes human one step closer to his/her soul. Nature speaks with its all colours and teaches who s/he is by mirroring what belongs to human. As long as s/he becomes aware of ‘the music in his/her heart’ (‘Solitary Reaper’ 289) and not ‘out of tune’ (‘The World is Too Much With Us’ 259).

REFERENCES

- Arsene, Gabriel. ‘The Human-Nature Relationship: The Emergence of Environmental Ethics’ *Bioethics Agro Campus Quest*, Web. 1 Nov. 2015.
- Foucault, Michael. *Discipline and Punish: The Birth of the Prison*. 1975-1977. Trans. Alan Sheridan. England: Penguin Books. Print.
- Gaggard, Greg. *Ecocriticism*. Oxfordshire: Routledge, 2004. Print.
- Jobe, Don L. ‘Wordsworth’s Metaphysics of Presence.’ *Jstor*, 8 Nov. 2014. Web. 1 Nov. 2015.
- Haslam, Nick. ‘Dehumanization: An Integrative Review.’ *Personality and Social, Psychology Review*, 2006.252-264. Print.
- Hoque, Muhammad A. ‘Pantheism in Wordsworth: A Study from the Islamic Perspective.’ *International Journal of Islamic Thought* June 2014: 45-55
- Hubbell, J. Andrew. ‘A Question of Nature: Byron and Wordsworth.’ *Wordsworth Circle* Winter 2010: 14-18. Print.

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

Leitch, Vincent B., Cain, William E., Finke Laurie A., Johnson, Barbara E., McGowan, John, Sharply-Whiting, T. Denean, and Williams, Jeffrey J., eds. *The Norton Anthology of Theory and Criticism*. Newyork: W. W. Norton & Company, 2010. Print.

Opperman, Serpil. 'Towards an Ecocentric Postmodern Theory: Fusing Deep Ecology and Quantum Mechanics'. *The Trumpeter*. 2003: 7-35. Print.

'Ecological Imperialism in British Colonial Fiction.' *Journal of Faculty of Letters June* 2007: 179-193. Print.

Rousseau, Jean-Jacques. *Toplumsal Sözleşme. Özgürlük Yazıları*. Ed. Can Aktan, Yaşar Vural. Konya: Çizgi Kitabevi. 2003. 46-48. Print.

Sartre, Jean-Paul. *Varoluşçuluk*. 1946-1991. Trans. Asım Bezirci. İstanbul: Say Yayınları.

Khan, 'Faria S. Wordsworth as a Restorer of Human Dignity.' *Asian Journal of Social Sciences & Humanities* August 2012:91-102. Print.

Kuo, Gwendolin Huey-jen. 'Dialectical Love between Nature and Mind: An Ecofeminist Reading of Wordsworth's Poetry.' *Dong Hwa Journal of Humanities* July 2005:187- 222. Print.

Platon. *Devlet*. 2012. Trans. Sebahattin Eyüpoğlu, M. Ali Cimcoz. İstanbul: Kültür Yayınları.

Sofi, Nasser. 'Treatment of nature by romantic poets' *IOSR Journal Of Humanities And Social Science* Nov. 2013:81-83. Print.

Young, Iris Marion. *Justice and the Politics of Difference*. Princeton, N.J.: Princeton University Press, 1990. Print.

Woudstra, Jacqueline. *Poetry, Nature and Self: A Quest for Happiness and Acknowledgement during the Romantic Age*. Diss. Utrecht University, 2012. Print.

Wordsworth, William. 'I Wandered Lonely as a Cloud.' *The Collected Poems of William Wordsworth*. Ed. Wordsworth Editions Limited House. Kent: Mackay of Chatham Plc, 1994. 187. Print.

'Solitary Reaper.' *The Collected Poems of William Wordsworth*. Ed. Wordsworth Editions Limited House. Kent: Mackay of Chatham Plc, 1994. 289. Print.

'The Tables Turned.' *The Collected Poems of William Wordsworth*. Ed. Wordsworth Editions Limited House. Kent: Mackay of Chatham Plc, 1994. 346. Print.

'Lines Composed a Few Miles above Tintern Abbey.' *The Collected Poems of William Wordsworth*. Ed. Wordsworth Editions Limited House. Kent: Mackay of Chatham Plc, 1994. 205-7. Print.

'Lines Composed a Few Miles above Tintern Abbey.' *The Collected Poems of William Wordsworth*. Ed. Wordsworth Editions Limited House. Kent: Mackay of Chatham Plc, 1994. 205-7. Print.

'The Prelude.' *The Collected Poems of William Wordsworth*. Ed. Wordsworth Editions Limited House. Kent: Mackay of Chatham Plc, 1994. 631. Print.

'Lines Written in Early Spring.' *The Collected Poems of William Wordsworth*. Ed. Wordsworth Editions Limited House. Kent: Mackay of Chatham Plc, 1994. 482. Print.

'The World Is Too Much With Us.' *The Collected Poems of William Wordsworth*. Ed. Wordsworth Editions Limited House. Kent: Mackay of Chatham Plc, 1994. 482. Print.

**АДАПТАЦИЯ ХАКАССКОГО НАРОДА В УСЛОВИЯХ ФОРМИРОВАНИЯ
ИНДУСТРИАЛЬНО-УРБАНИСТИЧЕСКОГО ОБЩЕСТВА***

**SOCIO-CULTURAL ADAPTATION OF KHAKASS PEOPLE IN
THE SITUATION OF FORMATION INDUSTRIAL-URBAN SOCIETY**

Тиникова Елена ЕВГЕНЬЕВНА

*Хакасский научно-исследовательский институт
языка, литературы и истории,
г. Абакан, Россия
УДК 94(470)*

Статья направлена на постановку проблемы адаптации хакасов к городским условиям. Обосновывает необходимость проведения подобного рода исследований как для самого этноса, так и для общества Республики Хакасия в целом. С целью выявления проблем адаптации хакасов в социокультурной сфере городской среды дан анализ уровня и динамики численности хакасов-горожан на протяжении XX – начала XXI века. Выявлен этап, на котором находится процесс урбанизации хакасского этноса сегодня.

Ключевые слова: хакасы, адаптация, урбанизация, индустриализация, социокультурное развитие.

Форсированная индустриализация страны и сопровождающая ее интенсивная урбанизация в советский период явились ключевыми факторами, повлиявшими на весь ход развития нашей страны. Вопросы взаимовлияния административно-командной системы и советской урбанизации уже хорошо изучены [12]. Однако сюжеты, связанные с проблемами урбанизации и адаптации к городским условиям коренных народов Сибири, до сих пор редко становятся предметом отдельных исследований. Между тем изучение указанных процессов может стать актуальной темой отдельного междисциплинарного исследования.

Целью данной статьи является выявление проблем в социокультурной сфере, с которыми пришлось столкнуться хакасам, мигрировавшим из села в городские поселения. Хронологические рамки исследования охватывают весь период существования Советского Союза, так как именно советская власть явилась инициатором и основным актором формирования индустриально-урбанистического общества, а также и постсоветский период вплоть до 2017 г. На протяжении всего этого периода совершался переход от сельского к городскому обществу, который до сих пор в России не завершился.

Не вдаваясь в подробности полемики историков о сформированности городской среды в российских городах, необходимо подчеркнуть, что темпы роста численности горожан опережали «процессы адаптации вчерашних сельских жителей к городскому образу жизни, усвоение ими городской культуры, новой системы ценностей» [11, с. 102]. Иначе и не могло быть, так как руководство страны не планировало адаптировать

* Работа выполнена при финансовой поддержке РФФИ (проект № 18-39-00074 мол_а).

вчерашних крестьян к городскому образу жизни [10, с. 120]. Государство не ставило перед собой такую задачу.

Процессы урбанизации хакасов, как и большинства титульных этносов национальных республик России, начались сравнительно поздно. В период установления советской власти в Хакасско-Минусинской котловине существовало лишь одно городское поселение – город Минусинск, на территории будущего Хакаского округа все жители проживали в сельской местности.

К моменту проведения первой Всесоюзной переписи населения в 1926 г. в Хакасии в разряде городских поселений значились два рабочих поселка – Усть-Абаканское и Черногорские копи. Перепись показала, что доля русских и хакасов, проживающих на территории Хакаского округа, была примерно равной. Численность хакасов в целом составляла 44,2 тыс. человек, из них в городской местности проживало всего 205 человек, то есть не более 0,5% [3, л. 73].

В последующие годы ситуация резко изменилась. Индустриальное развитие 1920–1930-х гг. повлекло за собой интенсивный рост населения (в среднем по 3% в год) и образование сети новых населенных пунктов. В 1931 г. статус центра Хакаской автономной области получил город Абакан, который образовался в результате расширения села Усть-Абаканское. В 1936 г. городом стал Черногорск. Появление новых городов было связано с резким увеличением численности населения: в каждом из них в 12 раз. Жители ряда населенных пунктов Хакасии также стали называться городским жителями в результате причисления их к поселкам городского типа. В 1932 г. ими стали Балыкса, Коммунар (до этого поселок Богомдарованный), Усть-Абакан. В результате городское население Хакасии к 1939 г. увеличилось до 111,1 тыс. человек, что составило 40% всего населения автономной области [15, с. 5].

Всесоюзная перепись населения 1939 г. показала, что 75% населения Хакаской автономной области уже составляли русские, на долю хакасов приходилось всего 18% от общей численности населения. [5, л. 2]. Снижение доли хакаского населения среди жителей Хакасии было обусловлено большим количеством переселенцев, прибывших в годы индустриализации и коллективизации. Абсолютная численность хакасов в межпереписной период 1926 – 1939 гг. практически не изменилась: выросла всего на 0,5 тыс. человек [14, с. 6].

Если сравнивать общие показатели распределения населения по национальности по области и сведения о городских жителях, то становится очевидным факт большей доли русских в городских поселениях. На русских приходилось 86% жителей городской местности, в то время как на хакасов – всего 5% [5, л. 2].

Вместе с тем, в 1939 г. численность хакасов, проживающих в городской местности, составила 5186 человек [5, л. 2]. Другими словами, за тринадцать лет она выросла в 25 раз, столь высоких темпов роста городского населения не наблюдалось ни в одной национальной автономии Сибири.

В межпереписной период 1939–1959 гг. произошло значительное снижение темпов роста населения. Основным фактором, повлиявшим на данный процесс, была Великая Отечественная война. В 1950-е гг. большую роль в изменении соотношения городского и сельского населения сыграло освоение целинных залежных земель в регионе. К 1959 г. в городах проживало 14% хакаского населения. По степени урбанизированности коренных

этносов национально-территориальных автономий Сибири Хакасская автономная область занимала среднюю позицию. Наибольшим уровень урбанизации в этот период был среди бурят – 17% и якутов – 16% [7, с. 77].

В дальнейшем до 1970-х гг. доля горожан среди хакасов постепенно росла, хотя не очень быстрыми темпами. Урбанизация среди русского и других национальностей шла быстрее, в результате доля хакасов среди городского населения с 1939 по 1970 гг. уменьшилась с 5% до 3,6%. Дело в том, что большинство хакасов в эти годы мигрировало в направлении «село – крупное село». С 1970 г. интенсивная внутрисельская миграция продолжалась, однако, в этот период уже устойчиво оформилось и все возрастало направление миграции хакасского сельского населения в город. В 1970-х гг. в города и городские поселки Хакасской автономной области прибывало ежегодно более 1800 человек хакасской национальности [2, с. 146–148].

Однако период адаптации в городе для многих хакасов – бывших сельских жителей – оказывался довольно трудным. Этнические факторы (различия между группами населения в языке – среди хакасов – горожан свободно владели русским языком 95,2% [15, с. 45]; материальной и духовной культуре, быте, привычках, навыках) в большинстве случаев оказывали сдерживающее влияние на развитие миграционных процессов. Устойчивость некоторых традиционных и психологических факторов делало довольно сложной и адаптацию к новому месту жительства и новым занятиям. В результате из прибывающих ежегодно в города и поселки городского типа в начале 1970-х гг. 1800 жителей хакасской национальности закреплялось лишь 200 – 250 человек, то есть примерно каждый восьмой [2, с. 150–153]. Причем большинство сельских мигрантов – хакасов, которые не захотели или не смогли устроиться в городе, возвращались чаще в то самое село, откуда они прибыли.

В 1970-х гг. наметился перелом в темпах урбанизации среди хакасов, она пошла более активно. Если между переписями 1970 и 1979 гг. городское население Хакасии в целом выросло на 27,7%, то хакасов – горожан стало больше на 62%, то есть темпы урбанизации хакасов стали опережающими. В результате этого доля хакасов среди горожан поднялась с 3,6 до 4,6%. Это опережение в темпах урбанизации сохранилось и в 1980-е гг., когда 35,6% хакасского населения уже проживала в городах [9, с. 17].

Происходящее в 1970–1980-е гг. перераспределение городского населения указывало на все большую концентрацию в административном центре – Абакане. Если в 1926 г. здесь проживало всего 195 человек хакасской национальности [4, л. 10], то в 1970 г. – 43% всех хакасов-горожан Хакасии, в 1979 – 55,8%, в 1989 – 60,2%. В трех наиболее крупных городах – Абакане, Черногорске и Саяногорске в 1970 г. концентрировалось 52,7% всех хакасов-горожан, в 1989 – уже 69,7% [9, с. 19–20]. Численно хакасы преобладали только в одном районе – Аскизском. Однако в поселках городского типа данного района хакасы также оказались в меньшинстве.

К концу советского периода, согласно Всесоюзной переписи населения 1989 г., в Хакасии уже проживали представители 107 национальностей. Наиболее урбанизированными оказались представители татарской (84,8%), украинской (83,8%), белорусской (81%), русской (77,9%) национальностей [15, с. 5, 6, 45]. Несмотря на нарастание темпов прироста городского хакасского населения, основная масса хакасов по-прежнему проживала в сельской местности.

После распада Советского Союза начался общероссийский процесс депопуляции, который не обошел стороной и хакасский этнос. 1994 год оказался наиболее сложным: впервые показатель естественного прироста хакасов оказался отрицательным. С середины 1990-х годов ситуация начала выравниваться: данный показатель постепенно начал расти [13, с. 116]. Вместе с тем, указанные процессы сказались на численности населения, если в 1989 году в России проживало 79 тысяч хакасов, а в 2002 – всего 76 тыс., а в 2010 – 73 тыс. человек [8, с. 19]. Причины сокращения численности связаны, прежде всего, со снижением рождаемости и повышением уровня смертности, а также миграцией.

Еще одной характерной чертой российского постсоветского общества стала его рурализация – отток населения из городов в сельскую местность в связи с ухудшением в них экономической ситуации. Однако данная тенденция практически не была характерна для хакасов. Лишь в начале 1990-х годов количество хакасов, выезжающих в сельскую местность, незначительно превысило число переехавших в города [9, с. 18]. В результате если в 1989 г. 35,6% хакасов проживала в городских поселениях республики, то в 2002 г. – 38,3%, в 2010 г. показатель остался на прежнем уровне [8, с. 575]. Большая часть городского коренного населения сегодня проживает в Абакане – более 70% всех городских хакасов Хакасии.

Характеризуя урбанизационные процессы в среде хакасов, необходимо отметить, что в связи со сравнительно поздним включением хакасов в процессы урбанизации в регионе, они вписались в уже сложившиеся города, где преобладало русское население, не сформировав собственные.

Адаптация хакасов-мигрантов к городским условиям в постсоветский период протекала спокойнее. Связано это с тем, что сегодня уже достаточно сложно провести четкую границу между городом и селом: «сельская» среда уже не является типично сельской. Особенно если речь идет о крупных селах или расположенных близко к городскими поселениями. Жители таких сел часто бывают в городе, а зачастую работают там.

Проведенные среди хакасов социологические опросы свидетельствуют о том, что сельское коренное население республик Южной Сибири имеет достаточно широкую и объективную информацию о городском образе жизни. Это обусловлено следующими обстоятельствами. Во-первых, многие респонденты имеют опыт проживания в городе в период получения среднего специального или высшего профессионального образования. Во-вторых, значительная часть респондентов работали или сейчас работают в городе. В-третьих, миграции в города привели к тому, что подавляющее большинство респондентов в сельской местности имеют близких родственников в городах (98,2% опрошенных в селе хакасов) [9, с. 22]. Контакты же с городскими родственниками и друзьями способствуют распространению урбанистических форм культуры в сельской местности.

Урбанизационные процессы среди коренного населения Южной Сибири способствуют резкому учащению разного рода контактов тюркских народов с окружающим населением, что влечет за собой перманентную межэтническую интеграцию и ассимиляцию. Данные тренды не могут не сказаться на проблеме этнической идентичности этих народов, особенно если речь идет о метисах, рожденных в смешанных браках.

Следует отметить тот факт, что многие хакасы помимо этнокультурных проблем адаптации к городской среде сталкиваются с еще одной трудностью – их внешнее отличие от основной массы горожан европейской внешности. З.В. Анайбан, С.П. Тюхтенева полагают, что именно внешний облик делает межгрупповую дистанцию более значимой, чем весь остальной набор культурных и политических характеристик [1, с. 120].

Под руководством З.В. Анайбан еще в 2006 году был проведен этносоциологический опрос среди жителей Южной Сибири, результаты которого оказались весьма любопытными. Так, в Туве взаимосвязь и взаимозависимость таких показателей как важность этнической принадлежности и оценка жизни у всех жителей Тувы вне зависимости от национальной принадлежности выражена одинаково в равной степени, в то время как в Хакасии эта связь более четко обозначилась у представителей титульной национальности, чем у русских. Таким образом, более приспособленными к современной жизни оказались тувинцы, для которых этническая принадлежность не представляет особой значимости.

Значительно отличается роль национального языка в социокультурной адаптации к городским условиям у хакасов в сравнении с другими коренными народами Южной Сибири. Связано это, прежде всего, с особенностями национального состава республик Южной Сибири. В Хакасии, где численность хакасов на протяжении XX - начале XXI века колебалась в районе 12%, несмотря на юридическое признание равноправного функционирования русского и хакасского языков в качестве государственных, хакасский язык так и не стал повсеместно использоваться. Хакасский язык сегодня занесен в Красную книгу исчезающих языков ЮНЕСКО. Неуклонно сокращается число хакасов, говорящих на родном языке. По данным же современных социолингвистических исследований, язык своей национальности считают родным 80% хакасов (среди молодежи 20 – 24 лет – 56%), но совершенно свободно владеют родным языком менее половины хакасов (42%), причем преимущественно проживающих в сельской местности. Пятая часть говорит на хакасском языке с большими затруднениями, каждый десятый вообще не говорит на нем. Как средство общения в семье хакасский язык используют около 5% хакасов, 67% разговаривают на хакасском и русском, остальные только на русском. В производственной сфере почти во всех возрастных и социально-профессиональных группах основным языком общения является русский язык [6, с. 64].

Таким образом, формирование индустриально-урбанистического общества напрямую повлияло на развитие хакасского этноса в течение последних ста лет. Поэтому изучение проблем адаптации хакасов к городским условиям, выявление факторов, влияющих на процесс адаптации мигрантов в городе – важное исследование, имеющее прикладное значение. Его результаты должны способствовать выработке оптимальной региональной концепции социальной политики и комплекса мероприятий по развитию городских поселений Хакасии.

Источники и литература

1. Анайбан З. В., Тюхтенева С. П. Этнокультурная адаптация населения Южной Сибири (современный период). М., 2008.

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

2. Белошапкина В. Н. Роль миграции в освоении хакасами нетрадиционных профессий // Торжество ленинской национальной политики. Абакан, 1973.
3. ГКУ РХ «Национальный архив». Ф. 21. Оп. 1. Д. 12.
4. ГКУ РХ «Национальный архив». Ф. Р-169. Оп. 1. Д. 200.
5. ГКУ РХ «Национальный архив». Ф. Р-169. Оп. 1. Д. 241.
6. Грошева Г. В. Этничность в научном и политическом дискурсе современной Хакасии (конец XX – начало XXI века) // Вестник Томского государственного университета. 2007. № 303. С. 61–68.
7. Исупов В. А. Городское население Сибири: от катастрофы к возрождению (конец 30-х – конец 50-х гг.). Новосибирск, 1991.
8. Итоги Всероссийской переписи населения 2010 года: В 11 т. Т.4: Национальный состав и владение языками, гражданство. Кн. 1. М., 2012.
9. Кривоногов В. П. Хакасы в начале XXI века: современные этнические процессы. Абакан, 2011.
10. Меерович М. Г. К вопросу о методологии изучения начального периода урбанизации в СССР // Историческая урбанистика: прошлое и настоящее города. Курган, 2015.
11. Пивоваров Ю. Л. Урбанизация России в XX веке: представления и реальность // Общественные науки и современность. 2001. № 6. С. 101–113.
12. Сенявский А. С. Российский город в 1960–1980-е годы. М., 1995.
13. Тугужекова В. Н. Этнические и миграционные процессы в современной Хакасии // Южная Сибирь в эпоху перемен: адаптационные возможности населения. М., 2007.
14. Хакасской автономной области 50 лет: юбилейный статистический сборник. Абакан, 1980.
15. Хакасская автономная область в цифрах за 60 лет. Абакан, 1990.

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

KAYNAŞTIRMA SINIFLARINDAKİ ZİHİNSEL YETERSİZLİĞE SAHİP ÖĞRENCİLERE MATEMATİK ÖĞRETİMİNDE KARŞILAŞILAN GÜÇLÜKLERE İLİŞKİN ÖĞRETMEN GÖRÜŞLERİNİN İNCELENMESİ

EXAMINING TEACHERS' VIEWS ON THE DIFFICULTIES ENCOUNTERED IN
MATH TEACHING TO STUDENTS WITH INTELLECTUAL DISABILITIES IN
INCLUSIVE CLASSES

Prof. Dr. Hakan SARI

Necmettin Erbakan Üniversitesi, hakansari@gmail.com

Arş. Gör. Tuğba PÜRSÜN

Necmettin Erbakan Üniversitesi, tugbapursun@gmail.com

ÖZET

Kaynaştırma; özel gereksinimli öğrencilerin yetersizliği olmayan akranlarıyla aynı ortamı ve materyalleri kullanarak özel yetiştirilmiş öğretmenlerin ve gerektiğinde uzmanların da liderliğinde öğrenmelerini, öğrencilerin gereksinimleri ışığında yapılan değerlendirmelerden sonra program içeriğinde bazı uyarlamaların yapılmasını ve öğrencinin başarısının değerlendirilmesiyle ilgili durumların göz önüne alınarak eğitim verilmesini ifade etmektedir. Kaynaştırma uygulamaları öğretmenlerin öğrencilerin bireysel farklılıklarına göre öğretim etkinliklerini ve yöntemlerini çeşitlendirmesini ve sınıf içinde uyarlamalar yapmasını gerektirmektedir. Zihinsel yetersizliğe sahip öğrenciler pek çok bilgi, kavram ve beceriyi normal yaşlılarıyla benzer öğrenme stratejileriyle öğrenmelerine rağmen akademik konularda akranlarına oranla başarısız olmaktadır. Ayrıca zihinsel yetersizliğe sahip öğrencilerin matematik kavramlarını öğrenmede, matematiksel düşünmede, problem çözme ve hesaplamada güçlükler yaşadıkları bilinmekle birlikte bu süreçte öğretmenlerin karşılaştıkları güçlüklerin ve çözüm önerilerinin belirlenmesi etkili öğretim yapılması açısından önem kazanmaktadır. Dolayısıyla bu araştırmanın amacı; kaynaştırma sınıflarındaki zihinsel yetersizliğe sahip öğrencilere matematik öğretiminde öğretmenlerin karşılaştıkları güçlüklerin ve çözüm önerilerinin neler olduğunun belirlenmesidir. Bu araştırma tarama modelinde betimsel bir araştırmadır. Araştırmanın çalışma grubunu yirmi altı öğretmen oluşturmaktadır. Çalışma grubunun oluşturulmasında amaçlı örnekleme yöntemlerinden ‘ölçüt örnekleme yöntemi’ benimsenmiştir. Araştırma verilerinin toplanmasında araştırmacılar tarafından geliştirilen ‘yarı yapılandırılmış görüşme formu’ kullanılmıştır. Araştırmadan elde edilen veriler ‘betimsel analiz tekniği’ ile analiz edilmiştir. Araştırma sonuçlarına göre öğretmenler kaynaştırma sınıflarında zihinsel yetersizliği olan öğrencilere matematik öğretiminde öğrencilerin en çok geç öğrenmeleri, kavramları somutlaştıramamaları ve bireysel özellikleri nedeniyle güçlükler yaşamaktadırlar. Öğretmenler BEP hazırlama, materyal hazırlama ve temin etme, yöntem ve teknikleri çeşitlendirme ve velilerin yüksek beklentiye sahip olmasına rağmen veli desteğinin sağlanamaması ile ilgili güçlükler yaşadıklarını vurgulamaktadırlar. Bunlara ek olarak, öğretmenlerin veli desteğinin sağlanması ve velilerin çocukların öğrenme sürecindeki rollerini yerine getirmelerindeki yetersizlikleri ile ilgili karşılaşılan güçlüklerle ilişkin çözüm önerileri geliştirmedikleri ortaya çıkmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kaynaştırma/Bütünleştirme, Zihinsel Yetersizliğe Sahip Öğrenciler, Matematik Öğretimi, Öğretmenler

ABSTRACT

The inclusion refers to learning under the leadership of specially trained teachers using the same environment and materials as their non-disabled peers, to make some adaptations in the curriculum content after evaluations made in the light of the needs of the students and to giving education taking into account the situation related to evaluating the success of the students. Inclusion requires teachers to diversify teaching activities and methods according to their individual differences and to make adaptations within the classroom. Although students with intellectual disabilities learn many knowledge, concepts and skills with similar learning strategies compared with their normal peers, they are unsuccessful in academic issues. In addition, it is known that students with intellectual disabilities may have difficulties in learning mathematics, mathematical thinking, problem solving and calculation but the determination of the difficulties and suggestions for problem solutions encountered by teachers in this process is important in terms of effective teaching. The aim of this study is to determine the difficulties and solutions that teachers face in math teaching for students with intellectual disabilities in the classes in which inclusion practices are applied. This research was conducted as a descriptive study in screening model. The study group consisted of twenty-six teachers. Criteria sampling method was used as one of purposive sampling methods for creating the study group. The 'semi-structured interview form' developed by the researchers was used in the collection of research data. The data obtained from the study were analyzed with 'descriptive analysis technique'. According to the results of the research, teachers had difficulties in teaching mathematics to students with intellectual disabilities in the classrooms where inclusion was applied, students learn at the latest, did not concretize the concepts, and because of their individual characteristics. Teachers emphasized that they were having difficulties in preparing and supplying materials, diversifying methods and techniques, and not being able to provide parents with parental support, although the parents had high expectations. In addition, the findings been revealed that the teachers had not developed solutions for the difficulties faced by the parents' supports and the parents' inability to fulfill their roles in the learning process.

Keywords: Inclusion, Students with Intellectual Disabilities, Math Teaching, Teachers

1.GİRİŞ

Zihin yetersizliği, genel anlamda bireylerin zihin gelişimindeki gecikmeler, çevreye uygun olmayan davranışlarda bulunma, akademik, psikolojik, fiziksel, sosyal ve dil gelişim alanlarında ortalamanın altında performans gerçekleştirilmesiyle kendini göstermektedir (Akalin, 2016). Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği'nde (2012) zihinsel yetersizliğe sahip olan bireyler zihinsel işlevler ile kavramsal, sosyal ve pratik uyum becerilerindeki sınırlılık nedeniyle temel akademik, günlük yaşam ve iş becerilerinin kazanılmasında özel eğitim ile destek eğitim hizmetlerine duydukları ihtiyaç düzeyine göre hafif, orta, ağır ve çok ağır düzeyde zihinsel yetersizliği olan bireyler olarak sınıflandırılmaktadır.

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

Zihinsel yetersizliğe sahip öğrencilerin hem akademik hem de toplumsal uyum becerilerini kazanmalarını sağlamak için yetersizlik düzeylerine göre uygun eğitim ortamlarına yerleştirilmeleri gerekmektedir. Bu nedenle zihinsel yetersizliğe sahip öğrencilerin normal gelişim gösteren akranlarıyla birlikte en az kısıtlayıcı ortamlarda eğitim aldıkları kaynaştırma sınıflarından başlayarak yatılı ayrı özel eğitim kurumlarına kadar devam eden farklı eğitim ortamları bulunmaktadır. Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği'nde (2012) kaynaştırma yoluyla eğitim özel eğitime ihtiyacı olan bireylerin eğitimlerini, destek eğitim hizmetleri de sağlanarak yetersizliği olmayan akranları ile birlikte resmî ve özel; okul öncesi, ilköğretim, orta öğretim ve yaygın eğitim kurumlarında sürdürmeleri esasına dayanan özel eğitim uygulamaları olarak tanımlanmaktadır. Kaynaştırma eğitimi ile öğrencilerin yetersizliği olmayan akranlarıyla aynı materyalleri kullanarak öğrenmelerinden ancak öğrencilerin gereksinimleri ışığında yapılan değerlendirmelerden sonra derslerde bazı düzenlemeler yapılmasından ve değerlendirmelerle ilgili bazı gelişimsel durumlarının göz önüne alınarak bir eğitim verilmesinden bahsedilmektedir (Sarı ve Pürsün, 2016). Zihinsel yetersizliğe sahip öğrencilerin genel eğitim sınıflarında akranlarıyla birlikte eğitim görmesini sağlayan ve birçok çaba sonucunda kabul edilmiş olan bu uygulamanın mantığı öğretmenin yapacağı bazı öğretimsel ya da fiziksel uyarlamalar ile bu öğrencilerin akademik becerileri kendi hızlarında öğrenmeleridir (Sucuoğlu, 2013).

Zihinsel yetersizliğe sahip öğrenciler pek çok bilgi, kavram ve beceriyi normal yaşlılarıyla benzer stratejilerle ancak zihinsel işlevlerdeki yetersizlikleri nedeniyle onlardan daha yavaş ve güç öğrenmektedirler (Metin ve Işıtan, 2015). Bu öğrencilerin dikkatleri kısa süreli ve dağınıktır. Akademik konularda yaşlılarına oranla daha fazla başarısız oldukları bilinmektedir. Bu başarısızlıklar genellikle okuma-yazma, okuduğunu anlama ve temel aritmetik becerileri edinme gibi konularda yaşanmaktadır. Soyut kavramları anlamada güçlük yaşadıkları için zaman kavramını ve aritmetik kavramları öğrenmeleri güçleşmektedir. İki nesne arasındaki farklılıkları kolayca ayırt edemezler. Yapılan araştırmalar zihinsel yetersizliğe sahip bireylerin iki seçenekli ayırt etme görevlerinde ilişkili boyutları (renk, şekli, büyüklük) seçmede daha fazla sayıda denemeye ve buna bağlı olarak zamana gereksinimleri olduğunu göstermektedir (Eripek, 2012).

Zihinsel yetersizliğe sahip bireyler için eğitim programlarının temel hedefi bu bireylere bağımsız ya da en az bağımlı olarak yaşamlarını sürdürebilmelerini sağlamak için gerekli olan becerileri kazandırmaktır (Çifci-Tekinarslan ve Rasmussen, 2017). Bu nedenle zihinsel yetersizliğe sahip öğrencilere matematik öğretiminde amaç öğrencilere günlük hayatta karşılaştıkları problemleri çözme becerisi kazandırmaktır. Normal gelişim gösteren öğrencilere verilen matematik dersinde olduğu gibi özel gereksinimli öğrencilere de günlük yaşamda karşılaştıkları problemleri çözebilme yeterliliği kazandırmak için birinci sınıftan itibaren matematik dersi verilmektedir. İlköğretim Matematik Dersi Programı, matematik kavram işlem ve becerilerinin öğretiminde; a) öğretimin somut deneyimlerle başlamasını, b) anlamlı öğrenmelerin amaçlanmasını, c) öğrencilerin matematik bilgileriyle iletişim kurmalarını, d) ilişkilendirmenin önemsinmesini, e) öğrenci motivasyonunun dikkate alınmasını, f) teknolojinin etkin olarak kullanılmasını, g) iş birliğine dayalı öğrenmenin ön plana çıkarılmasını vurgulamaktadır (Yıkımlı, 2012). Milli Eğitim Bakanlığı Matematik Dersi Öğretim Programı'nda (2018) öğrencilerin matematik okuryazarlık, matematiksel terminolojiyi doğru kullanma, kendi öğrenme sürecini yönetme, tahmin etme, zihinden işlem

yapma, araştırma, üretme gibi becerilerin geliştirilmesi amaçlanmaktadır. Bu amaç doğrultusunda ilkokul matematik dersinde sayılar ve işlemler, geometri, ölçme ve veri işleme olmak üzere dört öğrenme alanına; ortaokulda ise sayılar ve işlemler, cebir, geometri, ölçme, veri işleme ve olasılık olmak üzere beş öğrenme alanına yer verilmektedir.

Matematikte her sınıf seviyesinde belirli beceriler verildiği için zincirleme olarak öğretilmekte ve birikimli olma özelliği göstermektedir (Yıkılmış, 2012). Bu özelliği nedeniyle matematikte bir işlemin ya da becerinin öğrenilmesi kendinden önceki işlem ve becerinin öğrenilmiş olmasını gerektirmektedir. Zihinsel yetersizliği olan öğrencilere matematik beceri ve işlemlerinin öğretiminde matematik öğretimi programının onların gelişimsel özellikleri ile uyumlaştırılması, öğretimsel içeriğin sınıfa göre düzenlenme yerine öğrencilerin performans düzeyine göre düzenlenmesi, beceri ve işlemlerin tekrara ve alıştırmaya etkinlikleri üzerinde yoğunlaştırılması, beceri ve işlemlerin değişik bağlam ve şekillerde sunulması öğrenmelerini kolaylaştıracaktır (Cawley ve Parmar, 1990). Matematik programlarının öğrencinin gereksinimleri doğrultusunda olmaması, öğretim etkinliklerinin öğrencinin performansına uygun olmaması, somut materyallerden çok soyut kavramların kullanılması, kavram ve becerilerin analiz edilmeden öğrenciye sunulması, alıştırmalara, uygulamaya ve düzeltme çalışmalarına yer verilmemesi nedenleriyle zihinsel yetersizliği olan öğrenciler matematikte yeni bilgi ve becerileri kazanmada zorluk çekmektedirler (Gürsel, 2000). Bu nedenle genel eğitim sınıflarında normal gelişim gösteren öğrencilerin gereksinimlerine göre düzenlenmiş olan matematik öğretiminin zihinsel yetersizliği olan öğrencilere göre içeriğinin düzenlenmesi ve öğrencilerin farklı öğrenme gereksinimleri doğrultusunda bireyselleştirilerek sunulması gerekli görülmektedir (Hudson ve Miller, 2006).

Matematik öğretiminde karşılaşılan güçlükler arasında yöntem ve teknikleri kullanma, kazanımların açık olmaması, materyal eksikliği, veli işbirliğinde eksiklikler, öğretmen-öğrenci arasında iletişim eksikliği yer almaktadır (Yağcı ve Arseven, 2010; Hatisaru ve Erbaş, 2012). Matematik kavram ve becerilerinin kazandırılmasında yaşanan bu zorluklar göz önüne alındığında öğrencilere uygun öğretim programların plânlanması üstünde önemle durulması gereken bir konu (Hacısalıhoğlu-Karadeniz, 2017) olmasına rağmen genellikle öğretmenlerin öğrencilere bulundukları sınıfın müfredatı yerine alt sınıfın müfredatına göre uyarlama yaptıkları görülmektedir (Hacısalıhoğlu-Karadeniz, 2013). Bununla birlikte öğretmenlerin öğrencilere ilişkin tutumlarıyla birlikte öğrenci ve aile faktörlerinden kaynaklanan olumsuzluklar (Dağdelen ve Ünal, 2017) nitelikli matematik öğretiminin ve öğreniminin gerçekleşmesini etkilemektedir.

Ülkemizde zihinsel yetersizliği olan öğrencilere matematik öğretimi ile ilgili yapılan araştırmaların (Gürsel, 1993; Yıkılmış, 1999; Dağseven, 2001; Can- Çalık, 2008; Çalık ve Kargın, 2010; Eliçin, Dağseven-Emecen ve Yıkılmış, 2013; Karabulut, 2015; Karabulut, Yıkılmış, Özak ve Karabulut, 2015) daha çok matematik becerilerinin öğretiminde kullanılan yöntem ve teknikler ile bireyselleştirilmiş öğretim materyallerinin etkililiği üzerine yoğunlaştığı görülmektedir. Ancak öğretmenlerin kaynaştırma sınıflarında matematik öğretiminde hangi güçlüklerle karşılaştıklarının ve bu güçlüklerle yönelik çözüm önerilerinin neler olduğunun belirlenmesine gereksinim vardır. Dolayısıyla araştırmanın amacı kaynaştırma sınıflarındaki zihinsel yetersizliğe sahip öğrencilere matematik öğretiminde karşılaşılan güçlüklerle ve çözüm önerilerine ilişkin öğretmen görüşlerinin belirlenmesidir.

2.YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın modeli, çalışma grubu, veri toplama araçları, veri toplama süreci ve veri analizi ile ilgili bilgilere yer verilmiştir.

2.1.Araştırmanın Modeli

Bu araştırma kaynaştırma sınıflarındaki zihinsel yetersizliğe sahip öğrencilere matematik öğretiminde karşılaşılan güçlükler ve çözüm önerilerine ilişkin öğretmen görüşlerinin belirlenmesine yönelik tarama modelinde betimsel bir araştırmadır. Araştırma nitel bir çalışma olarak desenlenmiştir. Nitel araştırma, gözlem, görüşme ve doküman incelemesi gibi nitel bilgi toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma olarak tanımlanabilir (Yıldırım ve Şimşek, 2016).

2.2. Çalışma Grubu

Bu araştırmanın çalışma grubunu kaynaştırma sınıflarında görev yapan yirmi altı öğretmen oluşturmaktadır. Çalışma grubunun oluşturulmasında amaçlı örnekleme yöntemlerinden ölçüt örnekleme yöntemi benimsenmiştir. Ölçüt örnekleme yöntemindeki temel anlayış, önceden belirlenmiş bir dizi ölçütü karşılayan bütün durumların çalışılmasıdır (Yıldırım ve Şimşek, 2016). Bu araştırmadaki ölçüt öğretmenlerin sınıflarında zihinsel yetersizliğe sahip kaynaştırma öğrencisi olmasıdır. Çalışmaya katılan öğretmenler Ö1,Ö2,Ö3 şeklinde kodlanmıştır. Öğretmenlere ilişkin demografik bilgilere Tablo 1’de yer verilmiştir.

Tablo 1. Öğretmenlere İlişkin Demografik Bilgiler

Katılımcılar	Yaş		Cinsiyet		Eğitim Düzeyi		Toplam	
Öğretmen		23-30 yaş	31-35 yaş	Kadın	Erkek	Lisans	Yüksek Lisans	
	f	19	7	15	11	25	1	26
	%	73	27	58	42	96	4	100

Tablo 1 incelendiğinde araştırmaya katılan öğretmenlerin üçte ikisinden fazlası (19; %73) 23-30 yaş; üçte birine yakını (7; % 27) 31-35 yaş aralığında olduğu görülmektedir. Öğretmenlerin yarısından fazlası (15; %58) kadın; yarısına yakını (11; %42) erkektir. Eğitim düzeyleri açısından değerlendirildiğinde ise neredeyse tamamının (25; %96) lisans mezunu olduğu görülmektedir.

2.3. Veri Toplama Araçları

Bu araştırmada veriler ‘yarı yapılandırılmış görüşme yöntemi’ ile toplanmıştır. Çalışmada araştırmacılar tarafından geliştirilen ‘yarı yapılandırılmış görüşme formu’ kullanılmıştır. İlk olarak ilgili alanyazını taranmış ve öğretmenlerin matematik öğretiminde karşılaştıkları güçlüklerin ve çözüm önerilerinin belirlenmesine yönelik görüşme formu hazırlanmıştır. Hazırlanan görüşme formunda iki bölüme yer verilmiştir. Birinci bölümde öğretmenlerden zihinsel yetersizliği olan öğrencilere matematik öğretiminde karşılaştıkları güçlüklerin neler olduğunu ve bu güçlüklerin nedenlerini; ikinci bölümde ise karşılaşılan güçlüklerle ilişkin çözüm önerilerini belirtmeleri istenmiştir. Araştırma için hazırlanan her bir soru üç uzmanın görüşüne sunulmuştur. Hazırlanan taslak form pilot çalışma için hazır

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

duruma getirilmiş ve iki öğretmenle pilot çalışma yapılmıştır. Görüşmeye katılan öğretmenlere;

- 1) Zihinsel yetersizliği olan öğrencilere matematik öğretiminde hangi güçlüklerle karşılaştıkları,
- 2) Karşılaştıkları güçlüklerin nedenleri,
- 3) Karşılaştıkları güçlüklerin çözümüne ilişkin ne önerdikleri sorularak kendi görüşlerini belirtmeleri istenmiştir.

2.4. Veri Toplama Süreci

Araştırmaya başlamadan önce öğretmenlere verilerin eksiksiz kaydedilebilmesi ve ayrıntılı olarak değerlendirilebilmesi için ses kayıt cihazının kullanılacağı belirtilmiştir. Ayrıca öğretmenlere görüşme süresince gerçek isimleriyle hitap edilmeyeceği ve verilerin araştırma dışında herhangi bir yerde kullanılmayacağı özellikle belirtilmiştir. Görüşme süresince her öğretmene üç soru sorulmuş ve her görüşme ortalama 38-49 dakika sürmüştür. Elde edilen görüşme kayıtları yazılı hale getirilerek çözümlemesi yapılmıştır.

2.5. Verilerin Analizi

Araştırmadan elde edilen veriler ‘Betimsel Analiz Tekniği’ ile analiz edilmiştir. Betimsel analiz, elde edilen verilerin daha önce belirlenen temalar doğrultusunda yorumlanmasıdır (Büyüköztürk, Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2015). Görüşmeler tamamlandıktan sonra her katılımcı için ses kayıtlarında herhangi bir değişiklik yapılmadan görüşmelerin dökümü yapılmıştır. Görüşmelerin dökümü yapılırken öğretmen görüşlerinde herhangi bir değişiklik yapılmadan söylendiği şekliyle aktarılmıştır. Her bir soru için cevapları kapsayan ‘Görüşme Kodlama Anahtarı’ oluşturulmuştur. Daha sonra görüşme ve görüşme kodlama anahtarları alanda bir uzmana gönderilerek görüşme kodlama anahtarının elde edilen verilere göre tekrar gözden geçirilmesi sağlanmıştır. Araştırmanın güvenilirliğinin belirlenmesi amacıyla görüşmelerden biri seçilerek araştırmacılar tarafından biri ve bir uzman tarafından birbirinden bağımsız olarak görüşme kodlama anahtarına göre değerlendirilmiştir. Araştırmacı ve uzmanın kodlama anahtarında yaptığı işaretlemeler karşılaştırılmıştır. Güvenirlik hesaplamasında ‘Görüş Birliği/ (Görüş Birliği+Görüş Ayrılığı) x 100’ formülü kullanılmıştır. Değerlendiriciler arası güvenirliliğin %100 olduğu belirlenmiştir. Birebir alıntı olarak kullanılabileceği düşünülen cümleler belirlenerek gerekli olduğu düşünülen yerlerde kullanılmıştır.

3. BULGULAR

Bu bölümde öğretmenlerin sorulara verdikleri cevaplar doğrultusunda elde edilen bulgulara yer verilmiştir.

3.1. Matematik Öğretiminde Karşılaşılan Güçlükler

Araştırmaya katılan öğretmenlere ‘kaynaştırma sınıflarındaki zihinsel yetersizliğe sahip öğrencilere matematik öğretiminde karşılaştığınız güçlükler nelerdir?’ sorusu sorulmuş ve elde edilen cevaplar frekans değerleri kullanılarak Tablo 2’de gösterilmiştir.

Tablo 2. Öğretmenlerin Matematik Öğretiminde Karşılaştıkları Güçlükler

Temalar	f

Öğrenci Özellikleri	35
Öğretim Programının Kazanımları	29
Eğitim Ortamı	4
Öğretim Materyallerini Kullanma	11
Öğretim Yöntem ve Tekniklerini Uygulama	7
Veli Beklenti ve Desteği	12
Öğretmen Yeterliği	28
Toplam	126

Araştırmaya katılan öğretmenlerin görüşleri 7 kategori ve 126 görüş olarak belirlenmiştir. Öğretmenler matematik öğretiminde karşılaştıkları güçlüklerin en çok ‘‘öğrenci özellikleri (f=35)’’ ile ilgili olduğunu belirtmişlerdir. Karşılaşılan diğer güçlükler ise sırasıyla ‘‘öğretim programının kazanımları (f=29), öğretmen yeterliği (f=28), veli beklenti ve desteği (f=12), öğretim materyallerini kullanma (f=11) ve öğretim yöntem ve tekniklerini uygulama (f=7), olarak sıralamışlardır. Öğretmenler en az ‘‘eğitim ortamı (f=4)’’ ile ilgili görüş bildirmişlerdir.

3.2. Matematik Öğretiminde Karşılaşılan Güçlüklerin Nedenleri

Araştırmaya katılan öğretmenlere ‘kaynaştırma sınıflarındaki zihinsel yetersizliğe sahip öğrencilere matematik öğretiminde karşılaştığınız güçlüklerin nedenlerini açıklar mısınız?’ sorusu sorulmuş ve elde edilen cevaplar frekans değerleri kullanılarak Tablo 3’de gösterilmiştir.

Tablo 3. Karşılaşılan Güçlüklerin Nedenlerine İlişkin Öğretmen Görüşleri

Temalar	Alt Temalar	f
Öğrenci Özellikleri	Geç Öğrenme	11
	Somutlaştıramama	8
	Bireysel Farklılıklar	6
	Performans Düzeyi	4
	Problem Davranışlar	4
	Özel İlgi Bekleme	2
Öğretim Programının Kazanımları	Müfredat Yoğunluğu	12
	Müfredatın Uygun Olmaması	10
	Zaman Yetersizliği	7
Eğitim Ortamı	Sınıfların Kalabalık Olması	4
Öğretim Materyallerini Kullanma	Materyallerin Uygun Olmaması	7
	Materyal Desteği Sağlanmaması	4
Öğretim Yöntem ve Tekniklerini Uygulama	Yöntemlerden Bazılarının Uygun Olmaması	7
Veli Beklenti ve Desteği	Yüksek Beklenti	6
	Hiçbir Beklentiye Sahip Olmama	3
	Evde Destek Olmama	3
Öğretmen Yeterliği	BEP Hazırlama	12
	Materyal Hazırlamada Yetersiz Olma	7
	Yöntem ve Teknikleri Çeşitlendirememesi	9

3.2.1. Öğrenci Özellikleri ile İlgili Güçlükler

Görüşme yapılan öğretmenler zihinsel yetersizliğe sahip öğrencilere matematik öğretiminde öğrenci özellikleri ile ilgili güçlük yaşamalarının temel sebebinin “geç öğrenmeden (f=11)” kaynaklandığını belirtmişlerdir. Bu duruma ilişkin öğretmen görüşleri şu şekildedir:

“Zihinsel yetersizliğe sahip öğrenciler soyut kavramları kavrayamadıkları için anlatılan konuları odaklanıp dinleyemiyorlar. Bu da öğrenmeyi zorlaştırıyor ve geç öğreniyorlar.” (Ö11)

“Diğer çocuklardan daha geç öğreniyorlar.” (Ö23)

Öğretmenler karşılaştıkları diğer güçlüklerin “bireysel farklılıklar (f=6), somutlaştıramama (f=8), performans düzeyi (f=4) ve problem davranışlardan (f=4)” kaynaklandığını belirtmişlerdir. Bu durumlara ilişkin öğretmen görüşleri şu şekildedir:

“Özel gereksinimli bireylerin bilgiyi içselleştirme ve kuralları somutlaştırma konusunda becerileri sınırlı. Sadece matematik için değil günlük yaşamda karşılaştıkları diğer becerileri de sembolleştiremezler. Ama en çok matematikte oluyor, kavramları sembolleştirip somutlaştıramıyorlar.” (Ö21)

“Çocuk dersi sevmiyor. O yüzden süreçte çocukta isteksizlik, dinlememe, kaçmak için yer arama, etkinlik kağıdını yırtma gibi sorunlarla karşılaşıyoruz.” (14)

“Sınıftaki çocukların gerisinde performansı. Bir şeyleri öğrenmesi için uğraşıyorum ama diğer çocukların da öğrenmesi lazım. Zor bir süreç.” (Ö22)

“Her öğrenci birbirinden farklı. Her öğrencinin öğrenme şekline göre matematik dersini ayarlamak zor. Kaynaştırma öğrencisinin daha farklı gereksinimleri olduğu düşünülünce derste ilerleme kaydetmek de zorlaşıyor.” (Ö26)

Ayrıca araştırmaya katılan öğretmenlerin öğrenci özellikleri ile ilgili karşılaştıkları güçlükler arasında en az “özel ilgi bekleme (f=2)” davranışını belirttikleri görülmektedir. Bu duruma ilişkin öğretmen görüşleri şu şekildedir:

“Hep kendisiyle ilgilenilmesini istiyor. Öğretmen masasında daha verimli öğreniyor ve kendini özel hissetmek derse hazır bulunuşluğunu artırıyor. Ancak bu da her zaman pek mümkün olmuyor.” (Ö6)

3.2.2. Öğretim Programının Kazanımları ile İlgili Güçlükler

Araştırmaya katılan öğretmenler zihinsel yetersizliğe sahip öğrencilere matematik öğretiminde öğretim programının kazanımları ile ilgili olarak en çok “müfredat yoğunluğundan (f=12)” daha sonra ise sırasıyla “müfredatın uygun olmaması (f=10) ve zaman yetersizliğinden (f=7) kaynaklanan güçlükler yaşadıklarını belirtmişlerdir. Bu durumlara ilişkin öğretmen görüşleri şu şekildedir:

“Müfredat yetişmiyor.” (Ö7)

“Tamamen onlara verilebilecek matematik eğitiminin dışında bir müfredat var.” (Ö15)

“Matematik soyut kavramların bolca bulunduğu bir alan olduğu için yoğun bir müfredatı çocuğa vermek imkansızdır. Yıllık plan ve ders planı öğretmenin insiyatifinde olduğu için öğrencinin seviyesine göre yapılan planlama ile müfredat sıkıntı yaratmaz; fakat sınıf arkadaşlarıyla farklı konularda ilerledikleri için ya da kaynaştırma öğrencisi daha basit seviyede öğrendiği için öğrenci arasında farklar oluşuyor. Çünkü kaynaştırma dışındaki öğrenciler için bile müfredat yoğunudur ve hedefe yüzde yüz ulaşılması güçtür.” (Ö4)

3.2.3. Eğitim Ortamı ile İlgili Güçlükler

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

Görüşme yapılan öğretmenler eğitim ortamı ile ilgili güçlükler arasında sadece ‘‘sınıfın kalabalık olmasını (f=4)’’ neden olarak göstermişlerdir. Bu duruma ilişkin öğretmen görüşleri şu şekildedir:

‘‘Matematik zor bir ders. Çok kalabalık sınıflarda birebir eğitim maalesef yeterli düzeyde olmuyor. İlgilenme süren azaldığı için dikkati dağılıyor ve sonra sürece dahil etmek hayli vakit alıyor.’’ (Ö19)

3.2.4. Öğretim Materyallerini Kullanma ile İlgili Güçlükler

Öğretmenler zihinsel yetersizliğe sahip kaynaştırma öğrencilerine matematik öğretiminde öğretim materyallerini kullanma ile ilgili güçlüklerle ilişkin ilk nedenin ‘‘materyallerin uygun olmaması (f=7)’’ olduğunu belirtmişlerdir. Bu duruma ilişkin öğretmen görüşleri şu şekildedir:

‘‘Materyaller her zaman çocuğun öğrenebileceği şekilde ya da seviyesine uygun olmuyor. Karmaşık ya da detaylı olunca çocuğun kafası karışıyor. Onlara göre materyalleri uygun hale getirmek veya her seferinde yeni bir şeyler hazırlamaya çalışmak çok zaman alıyor.’’ (Ö20)

Öğretim materyallerini kullanma ile ilgili bir diğer güçlüğü ise ‘‘materyal desteği sağlanmaması (f=4)’’ olarak sıralamışlardır. Bu duruma ilişkin öğretmen görüşleri şu şekildedir:

‘‘Materyal desteği sağlanmıyor. Çoğu zaman öğretmenler kendi imkanları ile materyal sağlıyorlar.’’ (Ö17)

3.2.5. Öğretim Yöntem ve Tekniklerinin Uygulanması ile İlgili Güçlükler

Araştırmaya katılan öğretmenler öğretim yöntem ve tekniklerinin uygulanması ile ilgili güçlüklerin ‘‘yöntemlerden bazılarının uygun olmaması (f=7)’’ nedeniyle ortaya çıktığını belirtmişlerdir. Bu duruma ilişkin öğretmen görüşleri şu şekildedir:

‘‘Düz anlatım yöntemi, sunuş yöntemi zihinsel yetersizliği olan öğrenciler için uygun değil ancak sınıfta en fazla kullanılan yöntemler de bunlar. Diğer yöntemleri kullanınca da çok zaman harcıyor başka sorunlar çıkıyor.’’ (Ö16)

3.2.6. Veli Beklenti ve Desteği ile İlgili Güçlükler

Öğretmenler zihinsel yetersizliğe sahip kaynaştırma öğrencilerine matematik öğretiminde veli beklenti ve desteği ile ilgili karşılaştıkları güçlükleri ‘‘yüksek beklenti (f=6), düşük beklenti (3) ve evde destek olmama (3)’’ biçiminde sıralamışlardır. Bu duruma ilişkin öğretmen görüşleri şu şekildedir:

‘‘Beklentisi yüksek veli süreci hayli zorlaştırıyor. Çocuğun yapamayacağı şeyleri dahi bir an önce öğrenmesi için baskı kuruyor.’’ (Ö9)

‘‘Aile çok ilgisiz. Çocuk zaten soyut olduğu için matematiği zor öğreniyor. Evde tekrar yapılmayınca, ilgi gösterilmeyince ilerleme olmuyor.’’ (Ö1)

3.2.7. Öğretmen Yeterliği ile İlgili Güçlükler

Öğretmenler, öğretmen yeterliği ile ilgili güçlüklerden ilkinin ‘‘BEP hazırlama (f=12)’’ ile ilgili olduğunu belirtmişlerdir. Öğretmenler karşılaştıkları diğer güçlükleri ise ‘‘yöntem ve teknikleri çeşitlendirememesi (f=9) ve materyal hazırlamada yetersiz olma (f=7)’’ olarak ifade etmişlerdir. Bu duruma ilişkin öğretmen görüşleri şu şekildedir:

‘‘BEP hazırlamasını tam olarak bilmiyorum. Açıkçası herhangi bir kursa ya da seminere de katılmadım.’’ (Ö8)

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

“Her öğrencinin öğrenmesi için farklı öğretim yöntem ve teknikleri gerekiyor. Özel eğitimde bir yöntemle her öğrenciye eğitim verilmez. Çeşitlendirmek lazım ama o da olmuyor.” (Ö2)

“Zihinsel yetersizliğe sahip öğrencilere özel materyaller hazırlamak fazladan zaman ve emek harcanması gereken bir konu. Biz eğitim fakültesi mezunları sadece bir dönem bu dersi sınırlı şeyler görerek tamamlıyoruz. Bu yüzden bu konuda materyal hazırlayacak kadar iyi değilim.” (Ö3)

3.3. Matematik Öğretiminde Karşılaşılan Güçlüklerle Yönelik Çözüm Önerileri

Araştırmaya katılan öğretmenlere ‘kaynaştırma sınıflarındaki zihinsel yetersizliğe sahip öğrencilere matematik öğretiminde karşılaştığınız güçlüklerle ilişkin çözüm önerileriniz nelerdir?’ sorusu sorulmuş ve elde edilen cevaplar frekans değerleri kullanılarak Tablo 4’te gösterilmiştir.

Tablo 4. Öğretmenlerin Çözüm Önerileri

Temalar	f
Öğrenci Özellikleri	16
Öğretim Programının Kazanımları	36
Eğitim Ortamı	3
Öğretim Materyallerini Kullanma	15
Öğretim Yöntem ve Tekniklerini Uygulama	3
Öğretmen Yeterliği	26
Toplam	99

Araştırmaya katılan öğretmenlerin görüşleri 6 kategori ve 99 görüş olarak belirlenmiştir. Öğretmenlerin matematik öğretiminde karşılaştıkları güçlüklerle ilişkin geliştirdikleri çözüm önerilerinin en fazla “öğretim programının kazanımları (f=36)” üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Öğretmenlerin “öğretmen yeterliği (f=26), öğrenci özellikleri (f=16) ve öğretim materyallerini kullanma (f=15)” ile ilgili çözüm önerisi geliştirdikleri görülmekle birlikte “öğretim yöntem ve tekniklerinin uygulanmasına (f=3) ve eğitim ortamına (f=3)” yönelik geliştirdikleri çözüm önerileri ön planda yer almamaktadır.

Tablo 5. Geliştirilen Çözüm Önerilerine İlişkin Öğretmen Görüşleri

Temalar	Alt Temalar	f
Öğrenci Özellikleri	Çocuklara Özel Zaman Oluşturulmalı	7
	Öğrenciler Sürece Dahil Edilmeli	9

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

Öğretim Programının Kazanımları	Müfredat Basitleştirilmeli	15
	Kazanımlar Düzenlenmeli	11
	BEP Kullanımına Özen Gösterilmeli	10
Eğitim Ortamı	Öğretmen Masasının Önünde Oturması Sağlanmalı	1
	Sınıflarda Gölge Öğretmen Bulunmalı	1
	Sınıf Mevcudu Azaltılmalı	1
Öğretim Materyallerini Kullanma	Materyaller Öğrenci ile Beraber Oluşturmalı	2
	Materyal Çeşitliliği Sağlanmalı	4
	Materyal Temin Edilmesi İçin Ödenek Verilmeli	9
Öğretim Yöntem ve Tekniklerini Uygulama	Grup Çalışmasına Yer Verilmeli	1
	Akran Eğitimine Yer Verilmeli	1
	Yöntemler Uyarlanmalı	1
Öğretmen Yeterliği	Materyal Hazırlamak için	
	Hizmet-içi Kurslar Düzenlenmeli	14
	BEP'in Hazırlanmasına İlişkin Kurslar Düzenlenmeli	12

3.3.1. Öğrenci Özellikleri ile İlgili Çözüm Önerileri

Görüşme yapılan öğretmenler kaynaştırma sınıflarındaki zihinsel yetersizliğe sahip öğrencilere matematik öğretirken karşılaştıkları güçlükleri aşmak için öğrenci özellikleri ile ilgili geliştirdikleri çözüm önerilerini “öğrencilerin sürece dahil edilmesi (f=9) ve çocuklara özel zaman ayrılması (f=7)” olarak belirtmişlerdir. Bu duruma ilişkin öğretmen görüşleri şu şekildedir:

“Çocuklara özel zaman oluşturulması öğrenmelerinde olumlu katkı sağlayacaktır diye düşünüyorum.” (Ö26)

“Ders için gerekli hazırlıkların yapılması esnasında öğrenci ile hareket edilirse hazır bulunuşluk başarılı sonuç veriyor.” (Ö2)

3.3.2. Öğretim Programının Kazanımları ile İlgili Çözüm Önerileri

Öğretmenler öğretim programının kazanımları ile ilgili çözüm önerilerinde ilk olarak “müfredatın basitleştirilmesi (f=15)” gerektiğini belirtmişlerdir. Önerilen diğer çözüm önerileri ise şunlardır: “kazanımların düzenlenmesi (f=11) ve BEP'in hazırlanmasına özen gösterilmesi (f=10).” Bu duruma ilişkin öğretmen görüşleri şu şekildedir:

“Müfredatın basitleştirilmesi gerekir.” (Ö7)

“Böyle özel öğrenciler için müfredatta onları sınıf etkinliklerine katacak kazanımlara yer verilmelidir.” (Ö3)

“Müfredat bu çocuklara göre ağır. BEP'in kullanılması gerekiyor.” (Ö16)

3.3.3. Eğitim Ortamı ile İlgili Çözüm Önerileri

Araştırmaya katılan öğretmenlerin eğitim ortamı ile ilgili çözüm önerileri “öğrencinin öğretmen masasının yanında oturmasının sağlanması (f=1), sınıfta gölge öğretmen bulunması (f=1) ve sınıf mevcudunun azaltılması (f=1)” şeklindedir. Bu duruma ilişkin öğretmen görüşleri şu şekildedir:

“Arka sıradan ziyade en önde hatta öğretmen masasının önünde oturması sağlanmalı.” (Ö19)

“Sınıflarda gölge öğretmenlerin bulundurulması gerekir.” (Ö1)

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

“Sınıfta öğrenci sayısı çok fazla. Öğrencilerin hepsi özel ilgi bekliyor ama kaynaştırmalar daha fazla bekliyor. Sınıf mevcudu az olursa öğrencilerle daha fazla ilgilenilebilir.” (Ö20)

3.3.4. Öğretim Materyallerinin Kullanımı ile İlgili Çözüm Önerileri

Görüşme yapılan öğretmenlerin öğretim materyallerinin kullanımı ile ilgili çözüm önerisi olarak “materyal temin edilmesi için ödenek verilmesi (f=9), materyal çeşitliliğinin sağlanması (f=4) ve materyallerin öğrenci ile beraber oluşturulması (f=2)” olarak sıralamışlardır. Bu duruma ilişkin öğretmen görüşleri şu şekildedir:

“Materyaller için öğretmenlere ödenek sağlanmalı.” (Ö11)

“Her kavramın somutlaştırılması gerekiyor. Bunun için günlük yaşam içinden materyaller seçiyorum. Taş, kozalak gibi. Bu materyallerin temini aşamasında öğrenciyi de dahil ediyorum. Motive olmasını sağlıyorum böylece.” (Ö3)

“Zihinsel yetersizliğe sahip öğrencilere yönelik diğer öğrencilerden farklı materyaller hazırlanmalıdır. Çeşitli materyal kullanmaya özen gösterilmelidir.” (Ö14)

3.3.5. Öğretim Yöntem ve Tekniklerinin Uygulanması ile İlgili Çözüm Önerileri

Üç öğretmen öğretim yöntem ve tekniklerinin uygulanması ile ilgili çözüm önerisi olarak “yöntemleri uyarlamak gerektiğini” belirtmişlerdir. Öğretmenlerin geliştirdikleri diğer çözüm önerileri ise “grup çalışmasına yer verilmesi ve akran eğitimi yapılması” şeklindedir. Bu duruma ilişkin öğretmen görüşleri şu şekildedir:

“Konular oyunlarla öğretilir. Problem çözerken çocuklar işin içine katılabilir. Drama bu konuda çok etkili oluyor. Problemi anlat dediğinde anlatamayan bir çocuk bunu canlandır dediğinde hiç zorlanmadan canlandırabiliyor.” (Ö6)

“Akran eğitimi denenirse başarılı olur. Sınıfta kabul edilmişlik sorunu yaşamaz.” (Ö7)

“Sınıftaki öğrencilerle başarılı bir grup çalışması sonucunda başarı duygusunu tadar, derse daha mutlu katılır.” (Ö19)

3.3.6. Öğretmen Yeterliği ile İlgili Çözüm Önerileri

Öğretmenler, öğretmen yeterliği ile ilgili çözüm önerilerini “materyal hazırlamak için hizmet-içi kurslar düzenlenmesi (f=14) ve BEP’in kullanımına ilişkin kurslar düzenlenmesi (f=12)” olarak belirtmişlerdir. Bu duruma ilişkin öğretmen görüşleri şu şekildedir:

“Öğretmenlere hizmet-içi eğitim verilmesi gerekiyor. Özellikle materyal hazırlama için.” (Ö4)

“BEP hazırlanması büyük sorun. Nasıl hazırlanacağı konusunda açıkçası pek bir bilgim yok. Genelde internet üzerinden bir şeyler buluyorum ya da bilen biri varsa soruyorum. Bu nedenle kesinlikle BEP hazırlama ve uygulama ile ilgili kurslar olmalı.” (Ö18)

4. TARTIŞMA

Araştırmadan elde edilen bulguya göre öğretmenler kaynaştırma sınıfındaki zihinsel yetersizliğe sahip öğrencilere matematik öğretirken karşılaştıkları güçlükleri öğrenci özellikleri, öğretim programının kazanımları, öğretim yöntem ve tekniklerinin uygulanması, veli beklenti ve desteği, öğretim materyallerini kullanma, öğretmen yeterliliği ve eğitim ortamı olarak sınıflandırmışlardır. Öğretmenlere göre karşılaşılan güçlüklerin temel sebebi öğrencilerin özelliklerinden kaynaklanmaktadır. Zihin yetersizliği olan öğrencilerin gelişim ve öğrenme hızları farklılık göstermekte ve yeni matematik kavramlarını ve becerilerini

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

edinmeleri, normal gelişim gösteren öğrencilerle aynı zamanda ve aynı düzeyde olmamaktadır (Rains, Kelly ve Durham, 2008). Öğretmenler zihinsel yetersizliğe sahip öğrencilerin geç öğrenmelerinin ve bireysel farklılıkların sorun oluşturduğunu belirtmişlerdir. Aynı sınıfta bulunan ve aynı zeka düzeyine sahip çocuklardan beceri ve işlemleri aynı düzeyde öğrenmelerini beklemek yanlış bir yaklaşımdır ve matematik içeriğini çocuğa uyarlamak yerine çocuğu matematik içeriğine uyarlamak anlamına gelmektedir (Yıkılmış, 2012). Matematik Dersi Öğretim Programı'nda (2017) da öğrencilerin bireysel farklılıkları ihmal edilmemesi ve matematik öğretim çalışmalarında öğrencilerin öğrenme stillerini ve stratejilerini öne çıkaran uygulamalara öncelik ve önem verilmesi gerektiğine dikkat çekilmektedir. Dolayısıyla öğretmenlerin matematik öğretiminde güçlük olarak nitelendirdikleri bireysel farklılıklar öğretimin önemli bir unsuru olmakla birlikte dersin öğretiminde kullanılacak yöntem, teknik ve materyal seçimi üzerinde de etkili olması muhtemel olan önemli bir unsur olabilir.

Öğretmenlerin öğretim programının kazanımları, öğretim materyallerini kullanma, öğretim yöntem ve tekniklerini uygulama ile ilgili çeşitli güçlükler yaşadıkları görülmektedir. Yaşanılan güçlükler müfredatın yoğun olması, zihinsel yetersizliği olan öğrencilere uygun olmaması ve benzer şekilde materyallerin de zihinsel yetersizliğe sahip öğrencilere uygun olmaması gibi nedenlerden dolayı ortaya çıkmaktadır. Yıkılmış (2012) alanyazınında zihinsel yetersizliğe sahip çocukların matematikte yetersiz ilerleme kaydetmelerinin temel sebebine ilişkin görüşlerin öğretimsel içeriğin hazırlanması ve hazırlanmış öğretim içeriğinin sunumu ile ilgili olduğunu belirtmektedir. Ayrıca 1990'lı yıllarda etkili bir öğretim sürecinden geçen öğrencilerin matematik beceri ve işlemlerini kısa sürede öğrenebilecekleri dolayısıyla zihinsel yetersizliği olan çocukların matematikte karşılaştıkları güçlüklerin kendilerinden değil öğretimsel içeriğin hazırlanmasından ve sunulmasından kaynaklandığı görüşünün ağırlık kazandığı söylenebilir (Yıkılmış, 2012).

Öğretmenlerin karşılaştıkları diğer bir güçlüğü velilerin beklentisinden kaynaklandığı ve velilerin yüksek beklentisinin süreci olumsuz etkilediği görülmektedir. Aileler özel gereksinimli çocuklarının farklılığı nedeniyle sınıf ortamından dışlanacağı ve akademik olarak geri kalacağı endişesi yaşamaktadırlar (Sarı ve Pürsün, 2016). Bu nedenle yetersizliğe sahip çocukların ailelerinin en önemli beklentilerinden birisi çocuklarının günlük yaşamlarında ve ev yaşantılarında bağımsız şekilde yaşamlarını sürdürebilmeleri olduğu (Aydemir, 2017) düşünüldüğünde bu beklentinin gerçekleşmesini sağlayacak beceriler arasında matematik de yer almaktadır. Ancak öğrencinin yapabileceğinin üstünde yüksek bir beklentiye veya tam tersine düşük beklentiye sahip olmak süreci olumsuz etkilemektedir. Öğretim ortamı ile ilgili güçlüklerin ise oldukça az olduğu ve sınıfların kalabalık olmasının neden gösterildiği dikkat çekmektedir. Yöner (2009) yaptığı çalışmada öğretmenlerin sınıfların kalabalık olması nedeniyle zihinsel yetersizliği olan öğrencilere her zaman çok vakit ayıramadıklarını düşündüklerini ortaya çıkarmıştır. Araştırma sonucunun elde edilen bulguyu destekler nitelikte olduğu görülebilmektedir.

Öğretmenlerin kaynaştırma sınıflarındaki zihinsel yetersizliğe sahip öğrencilere matematik öğretiminde karşılaştıkları güçlüklerden biri de öğretmen yeterliliği ile ilgilidir. BEP hazırlama, yöntem ve teknikleri çeşitlendirme ve materyal geliştirme konusunda öğretmenlerin yeterli bilgiye sahip olmamaları süreç içinde güçlükler yaşanmasına neden olmaktadır. Öztürk ve Eratay (2010) yaptıkları çalışmada benzer bir sonuca ulaşarak BEP

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

hazırlarken güçlüklerle karşılaştığı ve öğretmenlerin bu konuda yeterli bilgiye sahip olmadıklarını ortaya çıkarmışlardır. Bununla birlikte öğretmenlerin matematik öğretiminde BEP hazırlamayı ve kullanmayı gerekli görmelerine rağmen bununla ilgili seminer, kurs aracılığıyla bir eğitim almamış olmaları da dikkat çekmektedir. Sınıf öğretmenlerinin, özel eğitim gerektiren bireyleri tanıyabilme, kaynaştırma ilkelerini uygulayabilme, programın içeriğine ilişkin yöntem ve teknikleri kullanabilme ve öğrencinin performansını ölçme ve değerlendirme kriterlerine uygun şekilde değerlendirme yapabilme gibi noktalarda kaynaştırma eğitime ve BEP'e ilişkin yeterliklere sahip olmaları beklenmektedir (Camadan, 2012). Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği'nde (2012) öğretmenlerin kendilerine verilen sınıfın veya şubenin derslerini, programda belirtilen esaslara göre planlamak, okutmak, bunlarla ilgili uygulama ve deneyler yapmak, ders dışında okulun eğitim-öğretim ve sosyal etkinliklerine katılmakla yükümlü olmak ve bireyselleştirilmiş eğitim programları, gelişim ölçekleri ile ölçme ve değerlendirme araçlarının hazırlanmasında ve uygulanmasında BEP geliştirme birimi ile iş birliği yapmak, BEP'i uygulamak ve değerlendirmekle görevli oldukları belirtilmektedir. Bu bağlamda öğretmenlerin BEP ve materyal hazırlama konusunda yetersiz bilgilerinin olması ve matematik gibi soyut kavramların olduğu bir dersi öğrencilere uygun bir şekilde sunamamaları hem matematik öğretiminde hem de kaynaştırma uygulamasında güçlüklerle neden olabilecektir.

Araştırmadan elde edilen bir diğer bulguya göre öğretmenler öğrenciye özel zaman ayrılması ve dersin hazırlanma sürecine öğrencinin de dahil edilmesi gerektiği yönünde çözüm önerileri geliştirmişlerdir. Öğrencilerin aktif olarak yer alacakları derslerde etkili öğretim gerçekleşecektir. Bununla birlikte öğretmenler öğretim programının kazanımları, öğretim materyalini kullanma, öğretim yöntem ve tekniklerinin uygulanması ve eğitim ortamı ile ilgili çözüm önerileri de geliştirmişlerdir. Öğretimsel içeriğin öğrencinin performans düzeyi ve bireysel farklılıklarına göre düzenlenmesi öğrencinin beceri ve işlemleri öğrenmesine katkıda bulunurken öğretmenin de sunumunu kolaylaştırması bakımından önem kazanmaktadır (Miller ve Mercer, 1997). Dolayısıyla kaynaştırma sınıflarında oluşturulacak zenginleştirilmiş ortamlar ile farklı öğrenme biçimlerine yönelik yaklaşımların kullanılması, öğrenci merkezli bir eğitim verilmesi, bireysel öğrenme, akran öğretimi ve grup öğretimi deneyimleri için fırsat sunması, bir beceriyi elde etmek için bireyselleştirilmiş fırsatlar elde edilmesi öğrencilerin bilgiyi akılda tutmaları için bir fırsat oluşturacağından (Sarı ve Pürsün, 2016) matematik öğretiminde karşılaşılan güçlüklerin aşılmasını sağlayabileceği düşünülmektedir.

Öğretmenlerin karşılaştıkları güçlükleri aşmak için öğretmen yeterlikleri ile ilgili çözüm geliştirdikleri ve bu bağlamdaki önerilerinin materyal hazırlama ve BEP geliştirmeye yönelik kursların düzenlenmesi ile ilgili olduğu görülmektedir. Cawley (1978) zihinsel yetersizliğe sahip öğrencilerin matematik becerilerini kazanmalarında materyallerin öğrenci gereksinimlerine uygun olmamasının ve becerilerin sistematik olarak sunulmamasının güçlük oluşturduğunu belirtmektedir. Ancak öğretmenlerin öğrencilerin ihtiyaçlarına göre materyal ve ders içeriği hazırlaması ve uyarlama yapabilmesi de öğretmenin alan bilgisi ile ilişkilidir (Hinton, 2011). Metin ve Güleç (1999) eğitimcilerin öğretmen eğitimine önem vermesi ve daha çok kaynak ve materyal sağlanması gerektiğini düşündüklerini vurgulamaktadırlar. Araştırmacıların deneyimlerine göre, matematiğin soyut bir ders olması nedeniyle farklı materyallerle ve teknolojilerle dersin somutlaştırılmasının zihinsel yetersizliğe sahip

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

öğrencilerin matematiği öğrenmelerinde olumlu katkı yapabileceği düşüncesi ile öğretmenlere sağlanacak materyaller önemli birer unsur olarak görülebilmektedir.

5. SONUÇ

1)Kaynaştırma sınıfında eğitim veren öğretmenlerin zihinsel yetersizliğe sahip öğrencilere matematik öğretiminde karşılaştıkları güçlüklerin en önemli nedeninin öğrencilerin geç öğrenmeleri, kavramları somutlaştıramamaları ve bireysel farklılıklarından kaynaklandığını düşündükleri görülmektedir.

2) Öğretmenlerin matematik öğretiminde BEP hazırlama, materyal hazırlama ve yöntem ve teknikleri uyarlama gibi kendi yeterlilikleri ile ilgili nedenlerden dolayı güçlüklerle karşılaştıkları ortaya çıkmıştır. Özellikle matematik öğretiminde BEP hazırlamayı ve kullanmayı gerekli görmelerine rağmen bu konuya ilişkin bir seminere ya da kursa katılmamış olmaları dikkat çekmektedir.

3) Öğretmenlerin matematik öğretiminde veli beklentisi ve destek yetersizliği ile ilgili güçlükler yaşamalarına rağmen bu konuyla ilgili çözüm önerileri geliştirmemiş olmaları dikkat çekmektedir.

6. ÖNERİLER

Bu bölümde araştırmadan elde edilen sonuçlar ışığında geliştirilen önerilere yer verilmiştir.

1) Öğretmenlerin kaynaştırma sınıflarındaki zihinsel yetersizliğe sahip öğrencilere matematik öğretirken karşılaştıkları güçlükleri aşabilmeleri için BEP ve materyal hazırlamaya yönelik hizmet-içi kurslar düzenlenmeli ve öğretmenler kurslara katılmaları için teşvik edilmelidir.

2) Öğretmenler için öğretim materyalleri ile yöntem ve teknikleri uyarlamaya yönelik seminerler düzenlenmelidir.

KAYNAKÇA

Akalın, S. (2016). *Zihin yetersizliği: tanım, sınıflama, yaygınlık ve nedenler*. İ. H. Diken ve H. Bakkaloğlu (Ed.), *Zihin yetersizliği ve otizm spektrum bozukluğu*. Ankara: Pegem Akademi.

Büyüköztürk, Ş. Çakmak, E.K, Akgün, Ö.E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2015). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Pegem Yayınları.

Camadan, F. (2012). Sınıf öğretmeni ve sınıf öğretmeni adaylarının kaynaştırma eğitimine ve BEP hazırlamaya ilişkin öz-yeterliliklerinin belirlenmesi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(39), 128-138.

Cawley, J.F. (1978). *An instructional design in mathematics: Teaching the learning-disabled adolescent*. Boston: Houghton Mifflin Company.

Cawley, J.F. ve Parmar, R.S. (1990). Issues in mathematics curriculum for handicapped students. *Academic Therapy*, 25, 507-521,

Çalık, N.C. ve Kargın, T. (2010). Effectiveness of the Touch Math technique in teaching addition skills to students with intellectual disabilities. *International Journal of Special Education*, 25(1), 195-204.

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

Çifçi- Tekinarslan, İ. ve Rasmussen, M. (2017). Zihinsel yetersizliği olan öğrencilere yemek masası hazırlama becerisinden öğretiminde eşzamanlı ipucuyla öğretimin etkililiği. *Education Sciences*, 12(4), 147-162.

Dağdelen, S. ve Ünal, M. (2017). Matematik öğrenim ve öğretim sürecinde karşılaşılan sorunlar ve çözüm önerileri. *YY Eğitim Fakültesi Dergisi*, 14(1), 483-510.

Dağseven, D. (2001). *Zihinsel engelli öğrencilere, temel toplama ve saat okuma becerilerinin kazandırılması, sürekliliği ve genellenebilirliğinde, doğrudan ve basamaklandırılmış öğretim yaklaşımlarına göre hazırlanan öğretim materyallerinin farklılaşan etkililiği* (Yayınlanmamış Yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Eliçin, Ö., Dağseven-Emecen, D. ve Yıkılmış, A. (2013). Zihin engelli çocuklara doğrudan öğretim yöntemiyle temel toplama işlemlerinin öğretiminde nokta belirleme tekniği kullanılarak yapılan öğretimin etkililiği. *Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 2, 118-136.

Eripek, S. (2012). *Zihin yetersizliği olan bireyler ve eğitimleri*. Ankara: Eğiten Kitap.

Gürsel, O. (1993). *Zihinsel engelli çocukların, doğal sayıları, gerçek nesneleri kullanarak eşleme, resimleri işaret ederek gösterme, rakamlar gösterildiğinde söyleme becerilerinin gerçekleştirilmesinde, bireyselleştirilmiş öğretim materyalinin basamaklandırılmış yöntemle sunulmasının etkililiği* (Yayınlanmamış doktora tezi). Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.

Gürsel, O. (2000). Hata analizi yoluyla zihin özürlü öğrencilerin dört işlemde yaptıkları hataların sınıflandırılması. *Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 10(2), 127-143.

Hacısalıhoğlu Karadeniz, M. (2017). Öğretmen adaylarının özel eğitim ve kaynaştırma eğitiminde matematik uygulamalarına ilişkin görüşleri. *Kalem Eğitim ve İnsan Bilimleri Dergisi*, 7(1), 119-158.

Hacısalıhoğlu-Karadeniz, M. (2013). Diskalkuli yaşayan öğrencilere ilişkin öğretmen görüşlerinin değerlendirilmesi. *e-Journal of New World Sciences Academy Social Sciences*, NWSA, 8(2), 439-450.

Hinton, V. (2011). *Pre-service teachers' computational knowledge, efficacy, and number sense skills* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Auburn University, Alabama.

Hudson, P. ve Miller, S.P. (2006). *Designing and implementing mathematics instruction for students with diverse learning needs*. Pearson Education Inc.

Karabulut, A., Yıkılmış, A., Özak, H. ve Karabulut, H. (2015). Şemaya dayalı problem çözme stratejisinin zihinsel yetersizliği olan öğrencilerin problem çözme performanslarına etkisi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 15, 243-258.

Metin, N. ve Güleç, H. (1999). İlköğretim okullarındaki eğitimcilerin özürlü çocuklarla normal çocukların kaynaştırıldığı programlar hakkındaki düşüncelerinin incelenmesi. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3(1), 59-73.

Metin, N.E. ve Işıtan, S. (2015). *Zihinsel engelli çocuklar ve eğitimleri*. N. Baykoç (Ed.), Özel gereksinimli çocuklar ve özel eğitim. Ankara: Eğiten Kitap.

Miller, S.P. ve Mercer, C. (1997). Educational aspects of mathematics disabilities. *Journal of Learning Disabilities*, 30(1), 47-56.

Milli Eğitim Bakanlığı (2012). Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği.

Milli Eğitim Bakanlığı (2017). Matematik Dersi Öğretim Programı. Ankara.

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

Öztürk Çimen, C. ve Eratay, E. (2010). Eğitim uygulama okuluna devam eden zihin engelli öğrencilerin öğretmenlerinin bireyselleştirilmiş eğitim programı hakkında görüşlerinin belirlenmesi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Dergisi*, 10(2), 145-159.

Rains, J.R., Kelly, C.A. ve Durham, R.L. (2008). The evolution of the importance of multi-sensory teaching techniques in elementary mathematics: Theory and practice. *Journal of Theory and Practice in Education*, 4(2), 239-252.

Sarı, H. ve Pürsün, T. (2016). *Özel eğitimde etkili kaynaştırma/bütünleştirme*. Ankara: Nobel Yayıncılık.

Sucuoğlu, B. (2013). *Zihin engelliler ve eğitimleri*. Ankara: Kök Yayıncılık.

Yağcı, E. ve Arseven, A. (2010). *Gerçekçi matematik öğretimi yaklaşımı*. International Conference on New Trends in Education and Their Implications, 11-13 November, Antalya, Turkey.

Yıkılmış, A. (1999). *Zihin engelli çocuklara temel toplama ve çıkarma işlemlerinin kazandırılmasında etkileşim ünitesi ile sunulan bireyselleştirilmiş öğretim materyalinin etkililiği* (Yayınlanmamış doktora tezi). Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.

Yıkılmış, A. (2012). *Etkileşime dayalı matematik öğretimi*. Ankara: Kök Yayıncılık.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2016). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin.

İNTERNETTEN YARARLANILAN KAYNAKLAR

Aydemir, T. (2017). *Zihin yetersizliği olan öğrencilere temel çarpma işleminin öğretiminde iki öğretim uygulamasının etkililik ve verimlilik yönünden karşılaştırılması*. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/giris.jsp> veri tabanından 20.04.2018 tarihinde erişildi.

Can-Çalık, N. (2008). *Genel eğitim sınıflarında eğitim gören zihin engelli öğrencilere temel toplama becerilerinin öğretiminde nokta belirleme tekniğinin etkililiğinin incelenmesi*. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/giris.jsp> veri tabanından 20.04.2018 tarihinde erişildi.

Hatısar, V. ve Erbaş, A. K. (2012). *Matematik eğitiminde endüstri meslek liselerinde yaşanan sorunlar ve çözüm önerileri*. X. Ulusal Fen Bilimleri ve Matematik Eğitimi Kongresi, 27-30 Haziran 2012, Niğde, Türkiye. http://kongre.nigde.edu.tr/xufbmek/dosyalar/tam_metin/pdf/2255-14_05_2012-01_41_32.pdf (Alıntı tarihi 22.02.2018).

Karabulut, A. (2015). *Anla ve çöz! Stratejisinin hafif düzeyde zihinsel yetersizliği olan öğrencilerin matematik problemi çözme becerisindeki etkisinin belirlenmesi*. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/giris.jsp> veri tabanından 20.04.2018 tarihinde erişildi.

Yönter, S. (2009). *İlköğretim kaynaştırma sınıfı öğretmenlerinin zihinsel yetersizliği olan öğrencilere yönelik matematik öğretimi uyarlamalarına ilişkin görüşleri* (Yüksek lisans tezi). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/giris.jsp> veri tabanından 20.04.2018 tarihinde erişildi.

OTİZM SPEKTRUM BOZUKLUĞU OLAN ÇOCUKLARA TOPLUMSAL BAKIŞ AÇISININ ANNELERİN GÖRÜŞLERİ AÇISINDAN İNCELENMESİ

EXAMINING SOCIAL PERSPECTIVE TOWARDS CHILDREN WITH AUTISM SPECTRUM DISORDER FROM THE MOTHERS' POINT OF VIEW

Prof. Dr. Hakan SARI

Necmettin Erbakan Üniversitesi, hakansari@gmail.com

Arş. Gör. Tuğba PÜRSÜN

Necmettin Erbakan Üniversitesi, tugbapursun@gmail.com

ÖZET

Otizm Spektrum Bozukluğu (OSB) tüm dünyada görülme oranı giderek artan nörobiyolojik bir bozukluktur. Sosyal etkileşimde ve iletişimde sınırlılık, stereotipik davranışlara ek olarak kaygı, hırçnılık, kendine zarar verme, saldırganlık gibi duysal yetersizlikler ve davranış bozuklukları OSB’li çocukların en belirgin özellikleri arasında yer almaktadır. Aile içinde OSB’li bir çocuğun var olması aile fertlerini olumsuz etkilemekle birlikte akraba ve komşu gibi yakın çevrenin veya çocuğu tanımayan diğer bireylerin olumsuz tutum ve davranışları ailenin kendini sosyal çevreden soyutlamasına neden olabilmektedir. Aile fertleri içinde anne çocukla en fazla zaman geçiren, çocuğun bakımını üstlenen ve gereksinimini temin eden kişi olması nedeniyle toplumdaki bireylerin bakış açılarını yakından gözlemlemektedir. Bu araştırmanın amacı OSB olan çocuklara toplumsal bakış açısının annelerin görüşleri açısından incelenmesidir. Araştırma nitel araştırma yöntemlerinden durum çalışması olarak desenlenmiştir. Araştırmanın katılımcılarının belirlenmesinde amaçlı örnekleme yöntemlerinden ‘ölçüt örnekleme yöntemi’ kullanılmış ve OSB’li çocuğu olan on anne ile araştırma yürütülmüştür. Araştırma verilerinin toplanmasında araştırmacılar tarafından geliştirilen ‘yarı yapılandırılmış görüşme formu’ kullanılmıştır. Araştırmadan elde edilen veriler içerik analizi tekniği ile analiz edilmiştir. Araştırmanın bulguları; 1) annelerin OSB’li çocuklarına yönelik toplumsal bakış açısının olumsuz olduğunu düşündüklerini, 2) sosyal olarak kabul görmediklerini, 3) sosyal kabul sağlamada yakın çevre ve akrabaların daha fazla olumsuz tutum sergilediklerini, 4) anneleri suçladıklarını göstermektedir. Ayrıca araştırma bulguları yabancı kişilerin acıma, rahatsız edici bakış ve konuşma ile beraber korku, panik gibi nedenlerle olumsuz tutuma sahip olduklarını göstermiştir. Annelere göre; 1) OSB’li çocukları en çok tekrarlayan hareketleri nedeniyle diğer insanların dikkatini çekmekte, 2) vurma, çığlık, hırçnılık ve sinirli olma özelliklerinden dolayı çevreden olumsuz tutum ve davranışlarla karşılaşmaktadırlar. Anneler OSB’li çocuğa sahip olmaları nedeniyle etiketlenme, suçlanma, soyutlanma ve itibarsızlaştırılma ile karşı karşıya kaldıklarını belirtmişlerdir. Ek olarak yaşanan güçlüklerle rağmen annelerin çoğunun çocuklarının OSB’li olmasının kendilerini daha sabırlı ve olgun hale getirdiğini, dini inançları sayesinde manevi olarak kendilerini güçlü hissettiklerini, çocuklarının durumunu kabullenmeleri nedeniyle çevrenin olumsuz yaklaşımını önemsemediklerini belirttikleri ortaya çıkmıştır.

Anahtar Kelimeler: Otizm Spektrum Bozukluğu, Anne, Toplumsal Bakış Açısı, Kabullenme, Nitel Araştırma Yöntemi

ABSTRACT

Autism Spectrum Disorder (ASD) is a neurobiological disorder increasingly observed all over the world. Social interaction and communication, in addition to the limitations, stereotypic behavior, anxiety, anger, self-harm, aggression, sensory deficiencies are among the most prominent characteristics of children with ASD. The presence of a child with ASD in the family negatively affects family member's emotions, but the negative attitudes and behaviors of relatives, neighbours, or other individuals who do not know the child cause the family to isolate itself from the social environment. In family members, because of the mother spend the most time with their child, take care of them and provide the needs of their child to meet, she observes the perspectives of people in society closely. The aim of this study is to examine the social perspectives towards children with ASD from the mothers' point of view. Research was designed as a case study from qualitative research methods. Criteria sampling method was used from purposive sampling methods to determine the participants of the study and the research was carried out with ten mothers of children with ASD. A semi-structured interview form developed by the researchers was used in the collection of research data. The data obtained from the research were analyzed using 'content analysis technique'. The findings of the study show that 1) mothers think that the social outlook for children with ASD is negative, 2) they are not socially accepted, 3) the environment and family members who are close to social acceptance have more negative attitudes, 4) they blame the mothers. It has been shown that people who donot know about autism have negative attitudes towards them such as pain, discomfort, and speech as well as fear and panic. According to mothers, 1) children with ASD attract other people's attention due to their repetitive movements, 2) face negative attitudes and behaviors from their environment due to the shooting, screaming, resentment and being angry. Mothers also stated that they were faced with labeling, accusation, abstraction and dishonesty because of having children with ASD. In addition, despite the difficulties experienced, the majority of mothers stated that their children with ASD have made themselves more mature and patient, that they felt spiritually strong through their religious beliefs, and that they did not care about the negative approach of the environment because they accepted the situation of their children.

Keywords: Autism Spectrum Disorders, Mother, Social Perspective, Acceptance, Qualitative Research Method

1.GİRİŞ

Otizm Spektrum Bozukluğu (OSB) doğumdan itibaren göz kontağı kurmama, işaret etme davranışı ve ortak dikkat gibi alanlarda yetersizlik ile kendini gösteren, yaşamın ilk üç yılında ortaya çıkan, sosyal etkileşim ve iletişim ile birlikte sosyal davranış, algılama, dil, tekrarlayan davranış şeklinde kendini gösteren, derecesi bireyden bireye farklılık gösteren gelişimsel nörobiyolojik bir bozukluktur (Çolak, 2015). Bir başka ifade ile otizm dış dünyada olan olayları anlamakta zorlanan veya anlamayan, iletişim kurmakta zorlanan, zamanlı zamansız tekrarlayan takıntıları olan, normal gelişim gösteren çocuklardan farklı bir zekaya sahip oldukları halde dış dünyayı anlamadıkları için bu yeteneklerini kullanamayan, göz temasından sakınan bireylerin oluşturduğu yaşam boyu devam eden nörolojik bir bozukluktur

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

(Diken, 2015). Otistik çocuklar birbirlerinden çok farklı özellikler gösteren heterojen bir gruptur ve hem yetersizliğin derecesi hem de sergiledikleri davranışlar bakımından farklılık göstermektedirler (Ataman, 2009). OSB'nin en belirgin özellikleri rutinlere karşı direnç gösterme, dil ve iletişim bozuklukları, tekrarlayıcı davranışlar ve sosyal iletişim üzerinde yoğunlaşmaktadır.

OSB tanısı almış bireylerin görsel ve sözel etkileşim, dilsel gelişim, sosyal etkileşim kurma konusunda normal gelişim gösteren akranlarına göre daha düşük performans gösterdikleri bilinmektedir. İletişimi başlatma, sürdürme, jest ve mimik kullanma, çeşitli etkinlikleri diğerleri ile paylaşma, ilgilendiği nesneyi işaret etme, diğerlerine nesne gösterme gibi becerileri sergilemekte (Carpenter, 2013; Eliçin, 2016), diğer insanların duygularını anlamakta ve kendi duygularını ifade etmekte güçlük yaşamaktadırlar. İletişim alanındaki yetersizlikler ya da sınırlılıklar günlük yaşam ve sosyal yaşam becerileri gibi birçok uyumsal davranışlarını etkilemekte ve bu tür özellikler gösteren bireylerin eğitsel kazanımlar, sosyal yaşam, kişiler arası ilişkiler ve mesleki yaşam gibi birçok alanda başarılı olmalarını engellemektedir (Walker ve Snell, 2013).

Otizimli bireylerin başkasına yaklaşması, duygularına karşılık vermesi, taklit etmesi veya iletişim kurması gibi sosyal yeterlilikleri zayıftır (Sigman, Dijamco, Gratier ve Rozga, 2004). Göz kontağı kurmama, kendine seslenildiğinde tepkisiz kalma, yalnızlığı tercih etme (Baykoç, 2014), diğer insanların farkında olmama ve sosyal kuralları anlama ve yerine getirmede gösterdikleri sınırlılıklar belirgin sosyal özellikleri olarak ifade edilebilir (Darıca, Gümüşçü ve Pişkin, 2005; Tekin-İftar, 2014). OSB'li çocukların sosyal etkileşim sınırlılıkları kendilerine farklı kanallarla ulaşan sosyal ipuçlarını etkili biçimde değerlendirememelerine yol açmakta ve bu sınırlılık OSB'li bireylerde sosyal uyum problemlerine neden olmaktadır (Hobson, 1996). İletişimin başlatılması, devam ettirilmesi ve bitirilmesi alışlagelmişin dışında bir düzen içinde ilerlemesi ise otizimli bireylerin sosyalleşme alanını daraltmakla birlikte sosyal çevreden dışlanma ve yabancılaşma ortaya çıkmaktadır (Çopuroğlu ve Mengi, 2014).

OSB'li çocuklarda sosyal etkileşim ve iletişim yetersizliklerine bağlı olarak problem davranışlar ortaya çıkmaktadır (Kadak, Demir ve Doğangün, 2013). Sinirlilik, saldırganlık, kendine zarar verme (Lecavalier, 2006), ısırma, bağırma, öfke nöbetleri (Freeman ve Piazza, 1998; aktaran Diken ve Bakkaloğlu, 2016) şeklinde problem davranışlar sergilemeleri iletişim kurmadaki yetersizliklerinden kaynaklanmaktadır. Başka bir ifade ile OSB'li çocuklar problem davranışlar sergileyerek iletişim kurmaya çalıştıklarını göstermektedir (Durand, 1990). Problem davranışlar sosyal olmayan davranışlar olarak görülebilir ve bireylerin bu davranışları çevrelerindeki kişilerle etkileşim içinde olmalarını engellemektedir (Diken ve Bakkaloğlu, 2016). OSB olan çocukların aynılığın korunması konusunda ısrarcı oldukları, rutinlerini değiştirmek istemedikleri ve değişiklikler karşısında aşırı tepki gösterdikleri bilinmektedir. Ayrıca parmak ucunda yürümek, kendi eksenini etrafında dönmek, durduğu yerde sallanmak, el çırpma (Tekin-İftar, 2014), nesneye karşı aşırı bağımlılık (Korkmaz, 2006), nesneleri döndürme, ritmik olarak ileri geri sallanma, replik tekrarlama, anlamsız ses çıkarma gibi stereotipik davranışlar sergilemektedirler (Diken ve Bakkaloğlu, 2016).

Aileler hem kendilerinin hem de çevrelerindeki diğer insanların ortak noktalarına sahip olan ve sosyal çevrenin beklentilerinin tamamını karşılayabilecek bir çocuğa sahip olmak isterler (Küçükler, 1997). Yetersizliği olan çocuklara sahip ebeveynler çocuklarının günlük

bakımı ile ilgili birçok ağır sorumluluk almakta, toplumsal hayatın içerisinde çeşitli güçlüklerle karşılaşmakta ve tanının konulmasıyla birlikte şok, inkâr, reddetme, öfke, korku, hayal kırıklığı, suçluluk, kaygı ve depresyon gibi duygusal tepkiler yaşamaktadırlar (Altieri ve Kluge, 2009). OSB'li bir bireyin aile içindeki varlığı aile ve aile üyeleri için stres kaynağı olarak görülmektedir (Sanders ve Morgan, 1997). Bunun nedeni olarak ise iletişim kuramayan bir çocuğun gereksinimleri ve istekleri ile ilgilenme, aile ortamında düzeni devam ettirmeye çalışma, tuhaf ve alışılmamış davranışlarla baş etme, tehlikeleri tanımayan çocuğu sürekli olarak denetleme ve bu arada kişisel gereksinimleri ve ailenin diğer fertlerinin gereksinimlerini gidermeye çalışma (<http://www.academia.edu>, 2018), çocuğun var olan engeli hakkında yetersiz bilgiye sahip olma, sosyal destek, hizmet ve uygun tedavinin kısıtlı olması (Selimoğlu, Özdemir, Töret ve Özkubat, 2014), çocuktaki problem durumunun kalıcılığı, çocuğun davranışlarının aile bireyleri ve toplum tarafından kabul görmemesi (Dabrowska ve Pisula, 2010) gösterilebilir. OSB'li çocukların sosyal duygulardan yoksun oluşları, sosyal çekingenlik yaşamaları, iletişim bozuklukları sergilemeleri ve yalnızlığı tercih etmeleri gibi özelliklere sahip olmaları ise onlar büyüdükçe toplum ile aralarında olumsuz bir etkileşim oluşturmaktadır (Çopuroğlu ve Mengi, 2014).

Ailelerin otizmlili çocuklarının sosyal hayat alanlarında, otizmin temel karakteristiklerinden kaynaklanan davranışları ve ailelerin çocuklarının bu davranışlarından etkilenecek sergiledikleri tutum ve davranışlar, onların dışlanmaya yol açabilecek tutum ve tavırlara muhatap olmalarına neden olabilmektedir (<http://www.academia.edu>, 2018). Uygun olmayan sosyal ilişki, jest ve mimikleri abartılı kullanma (South, 2011; aktaran Mukaddes, 2013) gibi sosyal ortamlarda yaşam normlarının dışında olan davranışlar sergilemeleri, otizmin çözülmemeyen, karmaşık bir farklılık olması ve toplumdan kaynaklanan bir takım bilgi eksiklikleri hem otizmlili birey hem de ailesi için sosyal ve psikolojik problemleri ortaya çıkarmaktadır (<http://www.academia.edu>, 2018). Toplumun genel bakışı ve tutumu; otizmlili bireyi korunmaya muhtaç görüp ona acıyarak yaklaşma, onun engelini ya da özrünü bir kabahat, kusur, eksiklik bulup kendisini dışlama, davranışlarına bakıp tehlikeli, saldırgan, güvenilmez görüp kendisinden uzaklaşma veya kendisine zarar verme şeklinde olmaktadır (Çopuroğlu ve Mengi, 2014). Başka bir ifade ile etiketleme, rahatsız edici bakışlarla bakma, aynı ortamda bulunmak istememe gibi davranışlar ortaya çıkmaktadır. Bunun gibi önyargılı tutumlar ise OSB'li bireyin ve buna bağlı olarak ailenin sosyal çevreden uzaklaşmasına neden olmaktadır. Aile içinde anneler çocuklarının ihtiyaçlarının karşılanması, çocuğa bakma sorumluluğunu üstlenme ve çocukla en fazla zaman geçiren kişi olma rolünü üstlenmektedir. Bu nedenle ailedeki diğer bireylere oranla çocuklarıyla birlikte toplum içinde daha fazla yer almakta ve sosyal çevredeki insanlarla daha fazla muhatap olmaktadır. Bu araştırmada anne görüşleri ile OSB'li çocuklara toplumsal açısının, karşılaşılan olumsuzlukların ve toplumsal bakış açısının anneler üzerindeki etkisinin belirlenmesi amaçlanmaktadır.

1.1. Araştırmanın Alt Amaçları

- 1) OSB'li çocuğa sahip annelerin çocuklarına yönelik toplumsal bakış açısı ile ilgili görüşleri nedir?
- 2) Anneler sosyal çevreden gelen hangi olumsuzluklarla karşılaşmaktadırlar?
- 3) Toplumsal bakış açısının annelerin hayata bakış açısı üzerindeki etkisine ilişkin görüşleri nedir?

2. YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın modeli, çalışma grubu, veri toplama araçları, veri toplama süreci ve veri analizi ile ilgili bilgilere yer verilmiştir.

2.1. Araştırmanın Modeli

Bu araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden durum çalışması benimsenmiştir. Durum çalışmasında amaç, belirli bir durumun derinlemesine incelenerek detaylı sonuçların ortaya çıkarılmasıdır (Sönmez ve Alacapınar, 2014). Durum çalışmaları yaşamın bir kesitini doğrudan okuyucuya sunabilmekte ve alışık olunmayan durumların derinlemesine incelenmesini sağlamaktadır (Büyüköztürk, Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2015). Bu araştırmada OSB’li çocuklara yönelik toplumsal bakış açısı annelerin görüşleri açısından inceleneceğinden durum çalışması modeli tercih edilmiştir.

2.2. Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu OSB’li çocuğa sahip on anne oluşturmaktadır. Katılımcıların belirlenmesinde amaçlı örnekleme yöntemlerinden ölçüt örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Bu araştırmadaki ölçüt annelerin OSB olan çocuğa sahip olmasıdır. Araştırmaya katılan annelerin 6’sı 30-35 yaş aralığında iken 4’ü 36-40 yaş aralığında yer almaktadır. Annelerin 7’si ilköğretim, 2’si lise ve 1’i üniversite mezunudur.

2.3. Veri Toplama Araçları

Bu araştırmada veriler nitel araştırma yöntemleri içinde yer alan ‘yarı yapılandırılmış görüşme yöntemi’ aracılığıyla toplanmıştır. Annelerin OSB’li çocuklarına yönelik toplumsal bakış açısına ilişkin görüşlerinin belirlenmesi amacıyla araştırmacılar tarafından geliştirilen ‘yarı yapılandırılmış görüşme formu’ kullanılmıştır. İlgili alanyazını tarandıktan sonra OSB’li çocuklara yönelik toplumsal bakış açısını belirlemek amacıyla görüşme formu hazırlanmıştır. Görüşme formunda 5 açık uçlu soruya yer verilmiştir. Araştırma için hazırlanan sorular üç uzmanın görüşüne sunulmuş ve dönütler çerçevesinde forma son şekli verilerek araştırmada kullanılmak üzere hazır duruma getirilmiştir. Görüşme yapılacak annelere sorulacak sorular şu şekildedir:

1) OSB’li bir çocuğun annesi olarak toplumsal algıyı nasıl değerlendiriyorsunuz?
2) Sizce çocuğunuzun hangi özellikleri sosyal çevrede olumsuzluk yaşamınıza neden oluyor?

3) Toplumdaki kişilerce sergilenen olumsuz davranışlar neler?

4) Olumsuz tutumlar daha çok kimler tarafından gösteriliyor?

5) Toplumun bakış açısı sizin hayata bakış açınızı etkiledi mi? Açıklar mısınız?

2.4. Veri Toplama Süreci

Araştırmaya başlamadan önce annelere araştırma süreci ile ilgili bilgi verilmiştir. Araştırmaya katılmak için gönüllülük esasının dikkate alınacağı belirtilerek gönüllü olarak katılmak isteyen on anne belirlenmiştir. Araştırmada veri kaybını önlemek için görüşmelerin ses kayıt cihazıyla kaydedileceği ifade edilmiş ve katılımcılardan izin alınmıştır. Annelere OSB’li çocuklara yönelik toplumsal bakış açısı ile ilgili görüşlerini belirlemek amacıyla soru sorulacağı ifade edilmiştir. Katılımcılara gerçek isimlerinin gizli tutulacağı ve hiçbir yerde paylaşılmayacağı söylenmiştir. Araştırmaya katılan her bir katılımcıya numara verilmiş ve görüşme süresince numaralarla hitap edilmiştir (örneğin; A1 gibi). Görüşmeler ortalama 10-18 dakika sürmüştür.

2.5. Veri Analizi

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

Araştırmadan elde edilen veriler ‘‘İçerik Analizi Tekniği’’ ile analiz edilmiştir. Görüşmeler tamamlandıktan sonra annelerin sorulara verdikleri cevapların dökümü yapılmıştır. Görüşme süresince sorulan sorulara annelerin verdikleri cevaplar ilgili soru altında toplanmış ve her bir sorunun altında yer alabilecek cevap kategorilerinin olduğu ‘Görüşme Kodlama Anahtarı’ oluşturulmuştur. Görüşme ve görüşme kodlama anahtarları alanda iki uzmana gönderilerek görüşme kodlama anahtarından elde edilen verilere göre tekrar gözden geçirilmesi sağlanmıştır. Annelerle yapılan görüşmelere ilişkin yanıtlarına göre temalar ve kodlar oluşturulmuştur. Belirlenen temalar şu şekildedir:

- 1) Toplumun bakış açısı
- 2) Çocuğun özellikleri
- 3) Yaşanan olumsuzluklar ve sergileyen kişiler
- 4) Anneler üzerindeki etkisi

Araştırmanın güvenilirliğinin belirlenmesi amacıyla seçilen iki soru bir araştırmacı ve bir uzman tarafından birbirinden bağımsız olarak görüşme kodlama anahtarına göre değerlendirmiştir. Araştırmacı ve uzmanın kodlama anahtarında yaptığı işaretlemeler karşılaştırılmıştır. Güvenirlik hesaplamasında ‘Görüş Birliği/ (Görüş Birliği+Görüş Ayrılığı) x 100’ formülü kullanılmıştır. Gözlemciler arası güvenirlilik %100 olarak hesaplanmıştır. Araştırmanın geçerliği ise doğrudan alıntılara yer verilerek sağlanmıştır.

3.BULGULAR

3.1. Toplumsal Bakış Açısı

Annelerin çocuklarına yönelik toplumsal bakış açısına ilişkin görüşleri *sosyal kabul ve sosyal red* olmak üzere iki alt temada incelenmiştir. Katılımcılardan ikisi çevrelerindeki kişilerin olumlu tutum takınarak destek olmaya çalıştıklarını belirtmiştir. Annelerden biri ‘‘Çok şanslıyım bu konuda. Çevrem beni hiç suçlamadı. Allah’ın vergisi, sen hiçbir şey yapamazsın. Evladını çok sevdiğimiz için normal bir çocuk gibi geliyor. Hasta bir çocuk olarak görmüyoruz biz onu diye teselli ettiler (A2).’’ şeklinde görüş belirtmiştir. Sosyal red yaşayan sekiz anne toplum tarafından suçlayıcı davranışlara maruz kaldıklarını ve özellikle yakın çevrenin (komşular) ve akrabaların OSB’li çocuklarını kabul etmediklerini ifade etmişlerdir. Annelerden biri bu durumu ‘‘Aile fertleri çocuğumun otistik olduğunu kabullenmek istemedi. Özellikle kayınvalidem bütün öfkesini benden çıkardı. Sen bir günah işledin de Allah bize böyle bir evlat verdi. Hepsi senin suçun (A5).’’ diyerek düşüncelerini açıklamıştır.

3.2. Çocukların Özellikleri

Annelerin OSB olan çocuklarının çevrede olumsuzluk yaşamalarına neden olan özelliklerine ilişkin görüşleri *davranış özellikleri* alt temasında ele alınmıştır. Anneler çocuklarının bulundukları ortamda stereotipik davranışlarından dolayı diğer insanların dikkatini çektiğini ve kendilerine tuhaf bakışların yöneltildiğini söylemişlerdir. Annelerden biri ‘‘Gittiğimiz her ortamda bakışlar bize çevriliyordu. Çocuğumun otizmlili olması ve belli tekrarlayan hareketlerde bulunması etrafındakilerin dikkatini çekiyordu (A7).’’ şeklinde görüş bildirmiştir. Anneler çocuklarının vurma, hırçnlık, çığlık atma, ve sinirli olma gibi problem davranışları nedeniyle insanların panik, korku ve tereddütle kendilerine yaklaştığını ve genellikle aynı ortamda bulunmak istemediklerini belirtmişlerdir. Annelerden biri görüşünü şu şekilde ifade etmiştir: ‘‘Bazen sinirli ve hırçın tavırları oluyor. Ne biliyim

vurabiliyor mesela ya da çılglık atıyor. Özellikle dışarı çıktığımızda. Bu tür davranışları diğer insanların bazen garip garip bakmasına bazen de kendi çocuklarına zarar verir diye bizden uzaklaşmalarına neden oluyor (A4).’’

3.3. Yaşanan Olumsuzluklar ve Sergileyen Kişiler

Katılımcı annelerin çocuklarının OSB’li olması nedeniyle yaşadıkları olumsuzluklar *çevresel faktörler* alt temasında incelenmiştir. Ayrıca annelerin çocuklarına karşı olumsuz tutum sergileyen kişilere verdikleri cevaplar ise *yakın çevre* ve *yabancı kişiler* alt temasında ele alınmıştır. Annelerden altısı olumsuz tutumların yakın çevre tarafından dört tanesi ise yabancı kişilerce sergilendiğini belirtmişlerdir. Çevresel faktörleri anneler soyutlanma, etiketlenme, suçlanma ve itibarsızlaştırma olarak sıralamışlardır. Çocuğunun OSB’li olması nedeniyle toplum tarafından soyutlandığını ifade eden anne bu durumun çevredeki bireylerin korku veya panik yaşamalarından kaynaklandığını ifade etmiştir. Bu durum annelerin çocuklarıyla beraber sosyal ortama katılmalarını olumsuz yönde etkilemektedir. Görüş belirten anne düşüncesini *‘‘Bir gün göz doktoruna gittim. Oğlumu da bırakacak birini bulmayınca onu da yanımda götürdüm. Muayene sırası bana gelince oğlumla birlikte odaya girdik. Oğlum doktorun yanındaki sandalyeye oturacakken doktor kendine bir şey yapacağını sandı ve bu çocuğun ne işi var burada, çıkar çabuk diyerek herkesin içinde bana bağırdı (A4).’’* şeklinde ifade etmiştir.

Anneler çocuklarına yönelik etiketlemenin daha çok sosyal ortamlarda karşılaştıkları yabancı kişilerce yapıldığını dile getirmişlerdir. Sosyal ortamda rahatsız edici konuşma veya bakışların anneler üzerinde psikolojik olarak olumsuzluklar oluşturduğu görülmektedir. Acıma, üzülen bakma, yazık gibi ifadelerin kullanılması annelerin sosyal ortamlardan kaçmalarına neden olmaktadır. Annelerden biri *‘‘Kızım ev oturmasına gitmiştik. Kızımı tanımayan, durumunu bilmeyen insanlar da vardı. Kendi aralarında bana ve kızıma bakıp bakıp konuşuyorlardı. Ben onların konuşmalarını duyabiliyordum. Bu çocuk özürlü galiba, bu da çocuğun annesi herhalde. Yazık, Allah kimseye vermesin diye konuşuyorlardı. Ben hem çok sinirlendim hem de üzüldüm ve çocuğumu alarak eve döndüm (A9).’’* demiştir.

OSB’li bir çocuğa sahip olmanın suçlanmaya neden olduğunu belirten anneler çevredeki insanların böyle bir çocuğa sahip olmalarının kendi suçları olduğunu ima eden sözlerine maruz kaldıklarını söylemişlerdir. Annelerden biri görüşünü *‘‘Yakın çevremdeki insanlardan bazıları, özellikle birkaç komşum, sen hamilelikte kendine dikkat etmedin. Diğer çocukların peşinde koşturacağım diye kendine dikkat etmedin, hiç dinlenmedin gibi sözlerle bana ithamda bulundular (A1).’’* olarak ifade etmiştir. Katılımcı anneler çevreden kişiliklerine yönelik rencide edecek sözler duyduklarını belirterek itibarsızlaştırma yönünde olumsuz tutum ve davranışlarla karşılaştıklarını da eklemişlerdir. Bir anne bu durumu *‘‘Kişiliğime yönelik hakarete bulunuldu. Çocuğumun durumunu ilk öğrendiğimizde doktor bu durumun genetik olabileceğini söylemişti. Eltim de bunu duyunca bizim genetiğimizden böyle olduğunu, genetiğimizin bozuk olduğunu ima etti (A3).’’* şeklinde açıklamıştır.

3.4. Anneler Üzerindeki Etkisi

Anneler OSB’li bir çocuğa sahip olmanın hayata bakış açıları üzerindeki etkisini *psikolojik iyi olma* ve *kabullenememe* olmak üzere iki alt temada sınıflandırmışlardır. Annelerin yedisinin hayata bakış açılarının olumlu yönde değiştiği, psikolojik olarak daha güçlü oldukları ve durumu kabul ettikleri görülmektedir. Annelerin psikolojik olarak iyi olmaları sabırlı olma, olgunlaşma ve dini inançları sayesinde manevi anlamda güçlü olma ile

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

açıklanmıştır. OSB'li bir çocuğa sahip olmanın sabırlı olmayı öğrettiğini belirten anne bu düşüncesini şu şekilde açıklamıştır: *“İlk çocuğumu büyütürken çok acemi ve sabırsızdım. Hemen sinirleniveriyordum ama şimdi öyle değilim. Engelli çocuk sahibi olmak beni sabırlı yaptı (A8).”*

Annelerden çocuğunu kabul ettiğini belirtenlerin psikolojik olarak kendilerini iyi hissetmeleriyle beraber sosyal ortamlardan kendilerini çekmedikleri ve çocuklarıyla beraber çeşitli ortamlarda bulunabildikleri görülmektedir. Annelerden biri *“Bir süre sonra çevrenin ne dediğini önemsemedim. Çocuğumun engelini zaten kabullenmiştim. Evladımın elinden tutup beraber her ortama gittik. Parka, markete, pazara vs. Çocuğumun durumunu kabullendikten sonra kendimizi eve kapatmadık (A10).”* şeklinde görüş belirtmiştir. Annelerden biri OSB'li çocuğa sahip olmanın bir imtihan olduğunu düşündüklerini ve dua ederek kendilerini manevi olarak daha güçlü hissettiklerini belirtmiştir. Ayrıca anne bireysel olarak altından kalkamayacağını düşündüğü bu süreçte inançlı olması nedeniyle manevi olarak kendini daha iyi hissettiğini ifade etmiştir. Anne bu düşüncesini şu şekilde açıklamıştır: *“Çocuğumun otizmlili olmasını başta kabul etmek çok zordu. Üzüldük, ağladık ama böyle olması bir imtihandı. Rabbim bu dünyada beni imtihan ediyordu. Dua ile daha güçlü olduğumu hissediyordum, yalnızlığımdan kurtuluyordum (A6).”* Annelerin üçü çocuklarının otizmlili olduğunu kabul edemediklerini ve çevreden uzak kalmayı tercih ettiklerini belirtmişlerdir. Annelerden biri *“Herkes acıyarak bakıyor ve kendi aralarında konuşuyor. Ben de bu duruma üzüldüğüm için evde kalmayı tercih ediyorum (A7).”* ifadesiyle görüşünü belirtmiştir.

4. TARTIŞMA

Otizmlili bir çocuğun varlığını kabul etmeyi kolaylaştıran en önemli etmenlerden biri otizmlili çocuğun ve ebeveynlerinin gereksinimlerinin karşılanmasına, sorunlarının azaltılmasına yardım eden veya bu sorunlar ile başa çıkmalarını kolaylaştıran sosyal desteğin olmasıdır (Kaner, 2004). Ailelerin çevreden aldıkları destek hem içinde bulundukları durumu paylaşmaları, çaresizlik duygusunun azalması hem de içinde bulunulan duruma yönelik çözüm bulunması açısından önemlidir. Araştırmadan elde edilen bulgu OSB'li çocuğa sahip annelerin toplumsal bakış açısının olumsuz olduğunu düşündüklerini ve sosyal kabul görmediklerini göstermektedir. Araştırmaya katılan annelerden yalnızca iki tanesi sosyal kabul açısından herhangi bir sorunla karşılaşmadığını belirtmiştir. Bıçak'ın (2009) yaptığı araştırma anne babaların OSB olan çocuğa sahip olmaları nedeniyle sosyal yaşamlarının kısıtlandığını, toplum içine girmekte zorlandıklarını ve arkadaşlık, komşuluk gibi sosyal ilişkilerinin zayıfladığını düşündüklerini göstermiştir. Araştırmalar toplumdaki bireylerin bilinçsiz olması, otizm hakkında bilgi sahibi olmamaları ve OSB'li bireye nasıl yaklaşacaklarını bilmemeleri nedeniyle ailelerin sosyal çevre ile olan ilişkilerin olumsuz etkilendiği ve sosyal kabul sağlanmadığını göstermektedir.

Davranış özellikleri açısından değerlendirildiğinde OSB'li bireylerin günlük yaşam içinde ayırt edici bazı temel davranış farklılıklarının olduğu ve bu özellikleri nedeniyle ebeveynlerinden başlayarak yabancı kişilere kadar çevredeki bireylerle sosyal ilişkilerinin olumsuz etkilendiği bilinmektedir (Diken ve Bakkaloğlu, 2016). Araştırmadan elde edilen bulguya göre anneler OSB'li çocuklarının en çok tekrarlayan hareketleri, vurma, çılgılık, hırçınlık ve sinirli olma gibi problem davranış sergilemelerinden dolayı olumsuz tutum ve

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

davranışlarla karşılaştıklarını belirtmişlerdir. Töret, Özdemir, Gürel-Selimoğlu ve Özkubat (2014) OSB olan çocukların ebeveynleriyle yaptıkları bir araştırma sonucunda ebeveynlerin çocuklarının günlük yaşamı olumsuz etkileyecek çeşitli problem davranışlar sergilediklerini ve en sık anlamsız ses çıkarma ve vurma biçiminde stereotipik davranışlarla karşılaştıklarını göstermiştir. Başka bir çalışmada Gökçe (2017) ailelerin en çok karşılaştıkları problem davranışların ağlama ve bağırma olduğu ve ailelerin problem davranışların toplumsal ortamlarda daha çok ortaya çıktığını vurguladıkları sonucuna ulaşmıştır.

Ailelerin engelli bir çocuğa sahip olmaları nedeniyle üzüntü yaşadıkları, çevre tarafından suçlandıkları ve günlük yaşamlarının değiştiği bilinmektedir (Diken, 2006). Araştırmadan elde edilen bir diğer bulguya göre anneler çevresel faktörlerden kaynaklanan çeşitli olumsuzluklar yaşamışlar ve bu olumsuzlukları etiketleme, suçlama, soyutlama ve itibarsızlaştırma olarak sıralamışlardır. Çopuroğlu ve Mengi (2014) dışsal çevreden kaynaklanan etiketlenmenin ve dışlanmanın hem çocuklara hem de ailelerine yönelik olduğu ve çocukların lakap takma, korkarak kaçma, taciz edici bakışlar sergileme gibi dışlayıcı ve ötekileştirici davranışlara maruz kaldıkları sonucuna ulaşmışlardır. Nealy, O'hare, Powers ve Stick (2012) OSB'nin aileler üzerindeki etkisini belirlemek amacıyla annelerle yürüttükleri çalışmalarında OSB'nin annelerin hem sosyal hem de ailesel ilişkilerinin değişmesinde etkili olduğu ve sosyal çevrelerindeki kişilerle daha az görüşmeye başladıkları sonucuna ulaşmışlardır. Araştırmada OSB'li çocuğu olan annelerin daha çok akraba veya komşu gibi yakın çevredeki kişilerden kaynaklanan olumsuz tutumlarla karşılaştıkları sonucuna ulaşılmıştır. Yakın çevrelerindeki kişilerce bu durumun nedeni olarak görüldükleri ve suçlandıkları anne görüşleri arasında yer almaktadır. Wing (2012) OSB'li çocuğun bütün aileyi olumsuz yönde etkilediği düşüncesiyle bazı akrabaların anne babaya karşı olumsuz tutum sergilediklerini belirtmektedir. Kahrman ve Bayat (2008) engelli çocuğa sahip ailelerin yaşadıkları güçlükleri ve algıladıkları sosyal destek düzeyini belirlemek amacıyla yaptıkları çalışmalarında anne-babaların çocuklarının engelli olmasından dolayı eşleriyle, akrabalarıyla, komşularıyla ilişkilerinin olumsuz etkilendiği ve sosyal destek düzeylerinin az olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Üstüner-Top (2009) farklı bir sonuca ulaşarak aile fertlerinin OSB olan bir çocuğa sahip olmayı normal karşıladıkları ve anne-babaların aile fertlerinden destek gördükleri sonucuna ulaşmışlardır. Sandalcı'ya (2002) göre aileye yetersizliği olan çocuğun katılması öncelikle anne baba olmak üzere tüm aile fertlerinin görev ve sorumluluğunu arttırması nedeniyle aile içi ilişkilerin bozulmasına neden olmaktadır. Araştırma sonuçları arasındaki farklılığın OSB ile ilgili bilgi ve bilinç düzeyinin farklı olmasından kaynaklandığı düşünülebilir. Ayrıca yabancı kişilerin olumsuz tutumlarının OSB'li çocuktan korkma veya panik yaşama nedeniyle ortaya çıktığı ve rahatsız edici konuşma, bakma, acıma gibi davranışların sergilendiği de araştırma sonucunda ortaya çıkmıştır. Yabancı kişilerce OSB olan çocuklara yönelik olumsuz tutumların etiketleme ile gösterildiği dikkat çekmektedir.

Araştırmadan elde edilen bulguya göre OSB'li çocuğa sahip olmak annelerin çoğunun yaşama bakış açısını değiştirmiş, onları daha sabırlı ve olgun yapmıştır. Ayrıca annelerin çevrenin bakış açısını artık önemsemediklerini belirtmeleri ve sosyal ortamlarda yer almaları kabullenme sürecinde olduklarını göstermesi açısından önemlidir. Annelerin dini inançları yardımıyla manevi olarak kendilerini daha güçlü hissettikleri ve içinde bulundukları durumu bir sınav olarak değerlendirdikleri görülmektedir. Alanyazınında dini inanca sahip olmanın özel gereksinimli çocuğa sahip olmayı kabullenmeyi sağladığı belirtilmektedir (Tarakeshwar

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

ve Pargament, 2001; Phelps, Cammon, Wuensch ve Golden, 2009). OSB olan çocuğa sahip ailelerin yoğun olarak stres duygusu yaşadıkları (Lee, 2009; Phelps ve diğerleri, 2009; Sencar, 2007) ve zorlu mücadele sonucunda kazandıkları deneyimden kaynaklanan pozitif psikolojiye sahip oldukları da alanyazınında belirtilmektedir (Macaroğlu-Akgül, 2012). İlgili araştırmalar incelendiğinde Favero-Nunes ve Santos (2010) OSB’li çocuğa sahip olan annelerin depresif durumlarını ve yaşam kalitelerini belirlemek amacıyla yaptıkları araştırmalarında annelerin %70’inin yaşam kalitelerini olumlu değerlendirdikleri sonucuna ulaşmışlardır. Ancak araştırmaya katılan üç annenin çocuklarının durumunu kabullenemedikleri ve olumsuz tepkiler nedeniyle insanlardan uzaklaşmayı ve yalnız kalmayı tercih ettikleri görülmektedir. Toplumda OSB olan bireyler ileri geri sallanma, bozulan rutinlere karşı aşırı tepki gösterme, bağırma ve vurma gibi davranışları nedeniyle olumsuz tutumlarla karşılaşmaktadırlar (Diken ve Bakkaloğlu, 2016). Bu nedenle aileleri anlayabilecek, yardımcı olabilecek kişilerin olmaması (Darıca ve diğerleri, 2005), çocuklarının durumunu yakın çevreleri ile paylaşamamaları ve çevrelerinden destek görememeleri (Üstüner-Top, 2009; Woodgate, Ateah ve Secco, 2008) ailelerin kendilerini toplumdan soyutlamalarına neden olmaktadır.

5. SONUÇ

1) Anneler OSB’li çocuklarının toplum tarafından kabul görmediğini ve toplumsal bakış açısının olumsuz olduğunu düşünmektedirler. Bu bağlamda yakın çevre ve akrabaların daha fazla olumsuz tutum içinde oldukları görülmektedir.

2) OSB’li çocuğa sahip olmaları nedeniyle etiketlenme, soyutlanma, suçlanma ve itibarsızlaştırma ile karşı karşıya kaldıkları ve annelerin çevre tarafından suçlandıkları dikkat çekmektedir. Yabancı kişilerin ise acıma, rahatsız edici bakış, korku, panik gibi nedenlerden dolayı olumsuz tutum içinde oldukları görülmektedir.

3) OSB’li çocukların tekrarlayan hareketler, vurma, çılgılık atma, hırçınlık, sinirli olma davranışları nedeniyle dikkat çektikleri sonucuna ulaşılmıştır.

4) Annelerin OSB’li çocuğa sahip olmayı kabullendikleri, kendilerini daha güçlü ve sabırlı hissettikleri, dini inançlarının kendilerini güçlü hissetmelerinde etkili olduğu ve çevrenin olumsuz tutumuna önem vermedikleri ortaya çıkmıştır.

6. ÖNERİLER

1) OSB’li çocukların ve ailelerinin topluma aktif katılımlarını ve sosyal kabullerini sağlamak için yakın çevre başta olmak üzere toplumun her kesiminde bilgilendirme çalışmaları yapılmalıdır.

2) Bu çalışma OSB’li çocuğu olan annelerle yürütülmüştür. İleri çalışmalar babaların veya diğer aile fertlerinin görüşleri alınarak yürütülebilir.

KAYNAKÇA

Altgiere, M. ve Kluge, S. (2009). Family functioning and coping behaviors in parents of children with autism. *Journal of Child and Family Studies*, 18(1), 83-92.

Ataman, A. (2009). *Özel gereksinimli çocuklar ve özel eğitime giriş*. Ankara: Gündüz Yayıncılık.

Baykoç, N. (2014). *Özel gereksinimli çocuklar ve özel eğitim*. Ankara: Eğiten Kitap.

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E. K., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2015). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi.

Carpenter, L. (2013). *DSM-5 autism spectrum disorder: Guidelines and criteria exemplars*.

Çolak, A. (2015). *Otizm spektrum bozukluğunu anlamak*. A. Cavkaytar (Ed.), Otizm spektrum bozukluğu (s.21-54) içinde. Ankara: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Müdürlüğü Yayınları.

Çopuroğlu, C. ve Mengi, A. (2014). Toplumsal dışlanma ve otizm. *Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish Turkic*, 615.

Dabrowska, A. ve Pisula, E. (2010). Parenting stress and coping styles in mothers and fathers of pre-school children with autism and down syndrom. *Journal of Intellectual Disability Research*, 54(3), 266-280.

Darıca, N., Abidoğlu, Ü. ve Gümüşçü. Ş. (2005). *Otizm ve otistik çocuklar*. Özgür Yayınları: İstanbul.

Diken, I.H. (2006). Turkish mothers' interpretation of the disability of their children with mental retardation. *International Journal of Special Education*, 21(2), 8-17.

Diken, İ.H. ve Bakkaloğlu, H. (2016). *Zihin yetersizliği ve otizm spektrum bozukluğu*. Ankara: Pegem Akademi.

Durand, V.M. (1990). *Severe behavior problems: A functional communication approach*. New York: Guilford Publications.

Eliçin, Ö. (2016). *Özel eğitimde teknoloji destekli eğitim*. Ankara: Vize Yayıncılık.

Fávero-Nunes, M.A. ve Santos, M.A. (2010). Depression and quality of life in mothers of children with pervasive developmental disorders. *Rev.Latino- Am.Enformagem*, 18(1), 33-40.

Gürel- Selimoğlu, Ö., Özdemir, S., Töret, G. ve Özkubat, U. (2014). Otizmli çocuğa sahip ebeveynlerin otizm tanılama sürecinde ve tanı sonrasında yaşadıkları deneyimlerine ilişkin görüşlerinin incelenmesi. *International Journal of Early Childhood Special Education (INT-JECSE)*, 5(2), 129-167.

Hobson, R.P. (1996). *Autism and the development of the mind*. Manwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.

Kadak, M.T., Demir, T. ve Doğançün, B. (2013). Otizmde yüz ve duygusal yüz ifadelerini tanıma. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar-Current Approaches in Psychiatry*, 5(1),15-29

Kahriman, İ. ve Bayat, M. (2008). Özürlü çocuğa sahip ebeveynlerin yaşadıkları güçlükler ve algıladıkları sosyal destek düzeyleri. *Öz-Veri Dergisi*, 5(1), 1175- 1194.

Kaner, S. (2004). *Engelli çocukları olan anababaların algıladıkları stres, sosyal destek ve yaşam doyumlarının incelenmesi*. Ankara Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projesi Kesin Raporu.

Korkmaz, B. (2005). *Yağmur çocuklar: Otizm nedir?* İstanbul: 8.Gün Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Psikolojik Danışmanlık Merkezi.

Küçüker, S. (1997). *Bilgi verici psikolojik danışmanlık programının zihinsel özürlü çocukların kardeşlerinin özürle ilgili bilgi düzeylerine ve özürlü kardeşlerine yönelik tutumların etkisi* (Yayınlanmamış doktora tezi). Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

Lecavalier, L. (2006). Behavioral and emotional problems in young people with pervasive developmental disorders: Relative prevalence, effects of subject characteristics, and empirical classification. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 36, 1101–1114.

Lee, G.K. (2009). Parents of children with high functioning autism: How well do they cope and adjust? *Journal of Developmental Physical Disabilities*, 21, 93–114.

Macaroğlu-Akgül, E. (2012). Otizmle yaşamı ne kadar anlıyoruz. *Sakarya University Journal of Education*, 2(1), 7-13.

Mukaddes, N.M. (2013). *Otizm spektrum bozuklukları tanı ve takip*. İstanbul: Nobel Tıp Kitapevleri.

Nealy, C., O'Hare, L., Powers, J. ve Swick, D. (2012). The impact of autism spectrum disorders on the family: A qualitative study of mothers' perspectives. *Journal of Family Social Work*, 15(3), 187–201.

Phelps, K.W., Hodgson, J.L., McCammon, S.L. ve Lamson, A.L. (2009). Caring for an individual with autism disorder: A qualitative analysis. *Journal of Intellectual and Developmental Disability*, 34 (1), 27-35.

Sandalcı, F. (2002). Özürlü çocuğu olan aileler ve sosyal hizmet mesleği. *Ufuk Ötesi Bilim Dergisi*, 2(1), 1–8.

Sanders, J.L. ve Morgan, S.B. (1997). Family stress and adjustment as perceived by parents of children with autism and down syndrome: Implications for intervention. *Child and Family Behavior Therapy*, 19(4), 15-32.

Sencar, B. (2007). *Otistik çocuğa sahip ailelerin algıladıkları sosyal destek ve stres düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.

Sigman, M., Dijamco, A., Gratier, M. ve Rozga, A. (2004). Early detection of core deficits in autism. *Mental Retardation and Developmental Disabilities Research Reviews*, 10, 221-233.

Sönmez, V. ve Alacapınar, G.F. (2015). *Örneklendirilmiş bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Anı Yayıncılık.

Tarakeshwar, N. ve Pargament, K.I. (2001). Religious coping in families of children with autism. *Focus on Autism and Other Developmental Disabilities*, 16(4), 247-260.

Tekin-İftar, E. (2014). *Otizm spektrum bozukluğu olan çocuklar ve eğitimleri*. Ankara: Vize Yayıncılık.

Töret, G., Özdemir, S., Gürel-Selimoğlu, Ö. ve Özkubat, U. (2014). Otizmli çocuğa sahip olan ebeveynlerin çocuklarının günlük yaşam özellikleri, günlük oyun etkileşimleri, problem davranışlar ve iletişim stillerine ilişkin görüşleri. *Ege Eğitim Dergisi*, 1(15), 1-44.

Üstüner-Top, F. (2009). Otistik çocuğa sahip ailelerin yaşadıkları sorunlar ile ruhsal durumlarının değerlendirilmesi: Niteliksel araştırma. *Çocuk Dergisi*, 9(1), 34-42.

Walker, V.L. ve Snell, M.E. (2013). Effects of augmentative and alternative communication on challenging behavior: A meta-analysis. *Augmentative and Alternative Communication*, 29, 117–131.

Wing, L. (2012). *Otizm el rehberi* (3. Baskı) (S. Kunt, Çev.). İstanbul: Sistem Yayıncılık.

Woodgate, R., Ateah, C. ve Secco, L. (2008). Living in a world of our own: The experience of parents who have a child with autism. *Qualitative Health Research*, 18(8),

1075-1083.

İnternette Erişilen Kaynaklar

Bıçak, N. (2009). *Otizmlı çocukların annelerinin yaşadıklarının belirlenmesi* (Yüksek lisans tezi). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/giris.jsp> veri tabanından 20.08.2018 tarihinde erişildi.

Gökçe, S. (2017). *Otizm spektrum bozukluğu olan çocuğa sahip ailelerin katıldıkları aile eğitimi programı sonrasındaki yaşam döngüsüne ilişkin görüşleri* (Yüksek lisans tezi). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/giris.jsp> veri tabanından 20.08.2018 tarihinde erişildi.

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

OKUL DIŞI ÖĞRENME ORTAMLARINA YÖNELİK FEN BİLGİSİ ÖĞRETMENLERİNİN GÖRÜŞLERİ: PLANETARYUM

SCIENCE TEACHERS VIEWS ABOUT INFORMAL LEARNING ENVIRONMENTS: PLANETARIUM

Nagehan DEMİR

Milli Eğitim Bakanlığı, nagehandemir66@gmail.com

Dr. Öğr. Üyesi Fulya Öner ARMAĞAN

Erciyes Üniversitesi, onerf@erciyes.edu.tr

ÖZET

Bu araştırmada fen bilimleri öğretmenlerinin okul dışı öğrenme ortamlarından birisi olan “Planetarium” gezisi ile ilgili görüşlerinin neler olduğunu olduğuna dair düşünceleri araştırılmıştır. Araştırmada nitel araştırma yöntemi desenlerinden fenomenoloji kullanılmıştır. Çalışmaya 2018-2019 eğitim öğretim yılında tipik durum örnekleme yoluyla seçilmiş Kayseri ilinde bulunan 18’i kadın ve 8’i erkek 26 fen bilimleri öğretmeni katılmıştır. Veri toplama aracı olarak açık uçlu sorulardan oluşan ve iki fen eğitimcisi tarafından incelenerek son hali verilen bir doküman kullanılmıştır. Verilerin analizinde kod, kategori ve temalar oluşturularak içerik analizi yapılmıştır. Yapılan Planetarium gezisi sonrasında sonucunda öğretmenler, planetarium gezisinin anlamlı öğrenmeyi sağlamada etkili olduğunu ifade etmişlerdir. Tüm öğretmenler, planetaryumların ilk kez ziyaret eden kişiler için oldukça ilgi çekici olduğunu ifade etmişlerdir. Öte yandan öğretmenler planetaryumların astronomi konularını somut bir şekilde öğretmede etkili olduğunu düşünmektedir. Çalışma sonunda araştırma sonuçlarına dayalı olarak bazı öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: planetarium, okul dışı öğrenme ortamları, fenomenoloji

ABSTRACT

The aim of this study is to describe the ideas of the science teachers after visiting planetarium which is one of the learning methods outside school. This study was carried on phenomenology method which is one of the qualitative research methods. The research was applied during the fall term of 2017-2018 academic year. The study is conducted with 25 science teachers (18 females and 8 males) working in a secondary school in Kayseri/Turkey. The data was obtained through semi-structured open ended questions with the teachers. Interview form was formed and was controlled by two science education experts. Data analysis was conducted through content analysis. Content analysis was performed by creating codes, categories and themes. After visiting the planetarium, the teachers expressed that the visit was effective for them to make their students learning meaningful. All teachers expressed that planetariums are quite intriguing for the first-time visitors. On the other hand teachers believe that planetariums are effective in teaching astronomy subjects as a concretely. Based on the results of the research, recommendations were offered to the authorities.

Keywords: Planetarium, informal learning environments, phenomenology

GİRİŞ

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

Fen eğitiminin önemli bir parçası olan astronomi, bireyleri bilimsel, mantıklı ve doğru düşünmeye yönlendirmesi açısından birçok gelişmiş ülkede öğrencilerin fen bilimine yönelmesi ve bilimin sevdilmesi amacıyla kullanılmaktadır (Tunca, 2002). Astronomi, günlük yaşam koşullarında oluşturamayacağımız doğal ortamları gözlemlemeye ve bunları açıklamaya çalıştığından, astronomi eğitimi öğrencilerin bilimsel düşünme yeteneğinin gelişmesine katkı sağlar. Dünya ile sınırlı olan olgu ve olaylara daha geniş açıdan bakabilme yeteneği kazandırır, öğrencilerin bilimsel olaylara olan ilgisini artırır, edindiği bilgileri bilim süzgecinden geçirip yorumlamalarına destek olur. Bilimsel olmayan bilgilerden ve yanlış inanışlardan uzaklaştırarak bilimsel gerçeklere yönlendirir. Öğrencilere doğru ve mantıklı düşünmeyi etkin bir şekilde öğretir (MEB, 2010). Öğrencilerin eğitimleri sırasında olaylara farklı bakış açıları ile bakma fırsatı bulmaları bilimin doğasını anlamalarına katkı sağlar. Astronomi eğitimi öğrencilerde oluşabilecek bilimsel bilgiye ulaşmak için “tek doğru metot ve tek doğru bilimsel bilgi” vardır yanlış anlayışının oluşmasını engeller. Astronomi eğitimiyle bireylerin bilimin doğasına ve üretilmesindeki çeşitliliği anlayarak kültürel farklılıklara bağlı olarak doğru bilginin değişebileceği algısı güçlendirilir (Karaman ve Apaydın, 2013). Öğrenciler uzay, evren, yıldız gibi astronomi kavramlarına karşı çok ilgili olmalarına rağmen, üç boyutlu nesneleri algılamakta ve hayal etmekte zorlanırlar. Öğrencilerin bu kavramları anlamaya dair ilgileri kullanıldığında, öğrencilerin üç boyutlu kavramları daha iyi anlamaları sağlanabilir. Astronomi eğitimi alan öğrenciler, dokunamayacakları, yakından göremeyecekleri, soyut kavramları ezberlemeye değil anlamaya çalışacaklardır. Astronomi konuları, ülkemizde üzerinde çok az durulan bir alandır (Sakallı, 2008). Gelişmiş pek çok ülke ile mukayese edildiğinde ülkemizde astronomi eğitimi istenilen düzeyin oldukça gerisindedir. Bu durum ülkemizde astronomi ve uzay bilimine yeteri kadar önem vermediğimiz bir göstergesidir (Kahraman, 2006). Geleneksel sınıflarda astronomi konu ve kavramları öğrencilerin zihinsel gelişimlerine uygun olarak işlenmediğinden, öğrencilerin yaparak ve yaşayarak öğrenmelerini sağlayacak ortamlar oluşturulamaz. Bu durumda öğrenciler astronomiye ait soyut kavramları, günlük yaşamdan edindikleri tecrübeleri, inançları ve informal öğrenmeleriyle zihinlerinde yapılandırma yoluyla öğrenme gerçekleştirirler. Bu şekilde öğrenmeler genellikle öğrencilerin kavramlara yanlış anlamlar yüklemelerine sebep olur (Türk, 2010).

Astronomi konuları soyut ve üç boyutlu düşünme becerisini gerektirmektedir. Üç boyutlu modeller kullanılarak ders işlenen eğitim ortamlarında soyut bilgiler öğrencilerin zihinlerinde daha kolay yapılandırılabilir, böylece öğrenciler kavramları daha kolay ve doğru öğrenirler (Ogan-Bekiroğlu, 2007). Astronomi kavramlarıyla ilgili yanlış öğrenmeleri azaltmak ve engellemek için sınıflarda zenginleştirilmiş ders ortamları oluşturulmalıdır. Öğrencilerin derse aktif katılımının sağlandığı, görsel ve işitsel materyallerin kullanıldığı, üç boyutlu modeller, gözleme dayalı teknikler ve bilgisayar animasyonlarıyla öğretim zenginleştirilmelidir. Kavramsal değişim metinleri, analogi, kavram haritaları, çürütücü metinler ve rehber materyal gibi teknikler yanlış öğrenmelerin düzeltilmesi için kullanılabilir (Arıcı, 2013; Bolat vd., 2014; Emrahoğlu ve Öztürk, 2009; Türk, 2010). Bu yanlış öğrenmelerin giderilmesi için; ülkemizde sayıları çok fazla olmayan planetaryumların sayısının arttırılması ve özellikle öğrencilerin astronomi ile ilgili kavramları etkili bir şekilde öğrenmesi için bu alanda çalışmalar yapılması gerektiği görülmektedir. Bu kapsamda yapılan çalışmayla okul dışı öğrenme ortamlarından biri olan ve özellikle astronomi konu ve

kavramlarının öğretimi için önemli bir yere sahip olduğu düşünülen planetaryumların fen bilimleri öğretmenleri gözünden değerlendirilmesi amaçlanmaktadır. Yapılan çalışmayla düzenlenen bir planetaryum gezisine katılan fen bilimleri öğretmenlerinin planetaryumların fen kazanımları ve öğrenciler açısından önemi, planetaryumları nasıl bir ortam olarak tanımladıkları, planetaryumları derslerinde kullanma istekleri ve planetaryuma gezi düzenleyecek öğretmenlerin geziyi daha etkili kılmak için nasıl planlama yapması gerektiği konularındaki görüşlerinin ortaya çıkarılması amaçlanmıştır.

YÖNTEM

Çalışmanın Deseni

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırma yöntemi; gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma olarak tanımlanabilir (Fraenkel & Wallen, 1996). Bu çalışmada nitel araştırmanın desenlerinden biri olan fenomenoloji kullanılmıştır.

Çalışma grubu

Çalışmanın katılımcıları amaçlı örnekleme yöntemi kullanılarak belirlenmiştir. Amaçlı örneklem araştırmacının ilgilenilen evrenin özelliklerini belirleyip bu özelliklere ait bireyleri seçmesidir. (Creswell, 2009). Çalışmada amaçlı örnekleme yöntemleri arasından uygun durum örnekleme kullanılmıştır. (Patton, 2002). 2018-2019 öğretim yılında gerçekleştirilen çalışmaya 18 kadın 8 erkek olmak üzere toplam yirmi altı öğretmen katılmıştır. Öğretmenlerin deneyim süreleri 8-25 yıl arasındadır.

Tablo 1. Çalışma grubu fen bilimleri öğretmenlerinin demografik bilgileri (n=26)

Çalışma Grubu Demografik Bilgiler	
Deneyim Süresi	Daha Önce Geziye Katılma Durumu
10-15 yıl	Evet
15-25yıl	Hayır

Verilerin Analizi

Bu çalışmada içerik analizinden faydalanılmıştır. Elde edilen ham veriler kodlama yapılarak, temalar ve kategoriler belirlenmiştir. Bu çerçevede içerik analizi yoluyla veriler tanımlanmış, birbirine benzeyen veriler belirli kavram ve temalar çerçevesinde bir araya getirilerek yorumlanmıştır (Yıldırım & Şimşek, 2013). Araştırmacılar tarafından kodlama, tema ve kategori oluşturma işlemi yapılmış ve alanında uzman bir fen eğitimcisine kontrol ettirilmiştir. Kodlar oluşturulurken % 10 kuralı uygulanmıştır. Bu kurala göre en az beş katılımcının aynı ifadeyi kullanması göz önünde bulundurulmuştur. Katılımcılar K1'den K26'ye kadar kodlanmıştır. Ayrıca, öğretmenlerin geziye ait düşünceleri temalara göre kodlanmıştır. Bu tema ve kodlar tablolar halinde bulgular bölümünde sunulmuştur.

Geçerlik-Güvenirlik

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

Uygulama sürecinde anlaşılmayan sorular ve soruların tümünün cevaplanmasının önemi açıklanmıştır. Çalışma da uygulanan dokümanlardan doğrudan alıntılara yer verilmiştir. Uzun süreli etkileşim, uzman incelemesi ve doğrudan alıntılar kullanılarak çalışmanın iç geçerliliği sağlanmıştır. Araştırmada dış geçerliliği sağlamak için amaçlı örneklem seçilmiştir ve çalışma grubunun nasıl oluşturulduğu niçin bu grubun seçildiği açıkça ifade edilmiştir. Veri toplama aracına son hali verilmeden önce alanında uzman bir fen eğitimcisinin ve bir fen bilgisi öğretmeninin görüşü alınmıştır. Veri toplama aracının anlaşılabilirliği konusunda katılımcılardan fikir alınmıştır. İç güvenirlik veya tutarlılığını artırmak için araştırmada bulgular yorum yapılmadan sunulmuştur.

Veri Toplama Araçları

Veri toplama aracı olarak fen bilimleri öğretmenlerinin okul dışı öğrenme ortamları hakkındaki düşünceleriyle ilgili alan yazın da göz önünde bulundurularak 4 adet açık uçlu soru hazırlanmıştır. Sorular daha önce yapılan çalışmalar incelenerek araştırmacılar tarafından oluşturulmuştur. Oluşturulan sorular alanında uzman bir fen eğitimcisi ve bir fen bilgisi öğretmeni tarafından incelenmiştir. Katılımcılara cevaplama süresi olarak 40 dakika verilmiştir.

BULGULAR

Öğretmenlerin yarı yapılandırılmış görüşme sorularına verdikleri cevaplar incelenmiş ve Tablo 2, 3 ve 4’de sunulmuştur.

Tablo 2. “Bugün gerçekleşen Planetaryum gezisinde verilen eğitimi yeterli ve faydalı buldunuz mu?” sorusuna verilen cevapların içerik analizi sonuçları (n=26)

TEMA	KOD	AÇIKLAMA
Astronomi konuları açısından	Somutlaştırma	Soyut kavramların görselleştirilmesi
	Merak uyandırma	İlk kez gelenler için ilgi çekici olması
Ortam açısından	Üç boyutlu	Görsel açıdan oldukça etkili olması
	Sıradışı	Öğrenme ortamının farklı olması

Tablo 2. İncelendiğinde fen bilimleri öğretmenleri planetaryum da ki eğitimi öğrenci ve öğretmen açısından değerlendirmiştir. Astronomi konuları açısından katılımcılardan K2 “Planetaryumlar, *Evreni daha yakından tanımalarını sağlar. Gezegenlerin, yıldızların, gök cisimlerinin özelliklerini kalıcı olarak kavratır.*” Derken bir diğeri K7 “*Meraklarını uyandıracaktır. Daha önceden hayallerinde canlandıramadıkları bir konu, o yüzden zorlanıyorlar. Görsel olarak bu konuyu dijital ortamda anlatılması oldukça yararlı..*”, K18 “*Okulda işlenirken çok yüzeysel kalıyor ayrıca çocuklar için okulda çok soyut kalıyor. Planetaryumda daha kalıcı ve zevkli şekilde işlenebilir.*” şeklinde görüş bildirmişlerdir.

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

Planetaryumları, ortam açısından değerlendiren katılımcılardan K11, “Üç boyutlu bir öğretim yapılması, büyüklük oranlarının korunması, heyecan vermesi, etkileyici olması olumlu yönleri” bir diğer katılımcı K14, “Öğretime gerçeklik kazandırması açısından faydalı” cevabını vermiştir.

Tablo 3. “Planetariumu fen derslerinizde kullanma isteğinizi değerlendirir misin? sorusuna verilen cevapların içerik analizi sonuçları (n=26)

TEMA	KOD	AÇIKLAMA
Öğrenci açısından	Görsellik/somutlaştırma	Görerek yaşayarak öğrenme
	Kalıcılık	Ders kazanımlarını tam gerçekleştirme
	İlgi çekici/Heyecan verici	Eğlenerek öğrenme sağlama
	Kısa süre	Öğrenmeyi hızlandırma
Öğretmen açısından	Alan bilgisi	Öğretmenlerin gelişimini sağlar
	Kolaylık	Görsellerle öğrenmeyi hızlandırır

Tablo 3 incelendiğinde fen bilimleri öğretmenleri planetaryumdaki eğitimi öğrenci ve öğretmen açısından değerlendirmişlerdir. Öğrenciler açısından değerlendiren katılımcılardan K1, “Daha çok akılda kalır.” derken bir diğeri K5, “Öğrencilerin merak ve ilgisini artırır, ayrıca eğlenerek öğrenirler.” K15, “Öğrenmeyi hızlandırıyor.” şeklinde görüş bildirmişlerdir. Öğretmen açısından değerlendiren katılımcılardan K9, “Yeni ve ilginç bilgiler görseller dağarcığımıza eklenir.” bir diğer katılımcı K13, “Öğretimde kolaylık sağlar.” K20, “Alan bilgilerimizi yenileyeceğini ve katkı sağlayacağını bilgi eksiklerimizi gidereceğini düşünüyorum” cevabını vermiştir.

Tablo 4. “Planetariumda gerçekleşecek bir fen dersini değerlendirir misiniz? sorusuna verilen cevapların içerik analizi sonuçları (n=26)

TEMA	KOD	AÇIKLAMA
Zaman açısından	Uygun	Zaman tasarrufu sağlama
	Verimli	Kısa zamanda fazla kazanım verme
Fen Kazanımları açısından	Uyumlu	Müfredatta olan konuların olması
Öğrenme ortamı açısından	Farklı	Okul dışında olması
	Gerçeklik	Görsellerin 3 Boyutlu sunulması

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

Tablo 4 incelendiğinde fen bilimleri öğretmenleri planetaryumda gerçekleşecek bir fen dersini zaman, fen kavramları ve öğrenme ortamı açısından değerlendirmiştir. Fen kavramları açısından katılımcılardan K19, “6-8 saatlik anlatım yerine 1-2 saatlik dersle daha etkili öğrenim sağlanır” derken bir diğeri K6, “Zamandan kar sağlanacağına inanıyorum.”, K18, “Müfredatta ayrılan süreyi kısaltacağını düşünüyorum” şeklinde görüş bildirmişlerdir. Fen kazanımları açısından katılımcılardan K3, “Dünya ve Evren ünitesindeki kazanımları vermemi sağlar” bir diğer katılımcı K21, “Uzay, Güneş Sistemi, gezegen, yıldız vb. kavramları açısından anlaşılır ve güzel” K17, “Oldukça güzel. Özellikle yeni kazanımlar uzay ile ilgili olanlar” cevabını vermiştir. Öğrenme ortamı açısından ise , K3, “Farklı ortamlarda yapılan dersler hem daha iyi dinleniyor hem de daha iyi öğreniliyor., K5, “Eğlenceli, somut, gerçekçi ders ortamlarında keyifli bir öğrenme ortamı oluşacağını düşünüyorum., K11, “Öğrencilerde zevkli ve rahat bir öğrenme ortamı olduğu için konuları daha rahat kavrayacaklarını düşünüyorum.” K21, “Öğrenme ortamı sıkıcı sıralardan kurtulma temiz, bilimsel, görsel olması açısından mükemmel.” olarak değerlendirmişlerdir.

Fen bilimleri öğretmenlerine yöneltilen 4. Soru ise şöyledir: Öğrencileriniz ile gerçekleşen Planetaryum gezisi öncesinde planetaryum gezisini daha etkili kılmak için herhangi bir planlama yaptınız mı? Açıklayınız?

Fen bilimleri öğretmenlerinden elde edilen doküman analizi sonucunda yukarıda verilen soruya katılımcıların cevap vermediği ve bu alanı çoğunlukla boş bıraktıkları görülmüştür. Cevap veren katılımcıların görüşleri şu şekildedir: K5, “Hayır, herhangi bir planlama yapılmadı.”, K13, “Hayır”.

TARTIŞMA ve SONUÇ

Doküman analizinden elde edilen veriler incelendiğinde fen bilimleri öğretmenlerinin okul dışı öğrenme ortamlarından biri olan planetaryumları sıradışı, merak uyandırıcı ve görsel açıdan oldukça etkili yerler olarak tanımladıkları tespit edilmiştir. Planetaryum gezisi sürecinde fen bilimleri öğretmenlerinin en çok dikkatini çeken durumlar gösterilen simülasyonlar ve görsel efektler olarak belirlenmiştir. Bunun yanı sıra özel olarak tasarlanmış projeksiyon, planetaryumun kubbesi, projeksiyon etrafında oluşturulmuş oturma düzeni ve ortamın oldukça karanlık olması da dikkatleri çeken diğer unsurlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Planetaryumların öğrencilerin Fen Bilimleri dersindeki astronomi konularının kazanımlarını öğrenmelerinde oldukça etkili olabileceği konusunda fen bilimleri öğretmenleri hem fikir olmuşlardır. Bu kapsamda fen bilimleri öğretmenleri okullardaki sınırlı imkanlar düşünüldüğünde planetaryumlardaki görsel imkanların öğrencileri daha fazla güdüleyeceği, soyut fen konularını ve kavramlarını somutlaştırarak kalıcı ve anlamlı öğrenmeyi kısa sürede sağlayabileceğini düşünmektedirler. Bu kapsamda MEB tarafından 2018 – 2019 eğitim öğretim yılında uygulanan ortaokul fen bilimleri 6. 7. ve 8. Sınıflarında yapılan program değişikliği göz önüne alındığında Fen bilimleri dersinde astronomi konuları oldukça önemsenmektedir. Bu nedenle Planetaryumlarda gerçekleştirilecek öğretime fen bilimleri dersinde daha çok yer verilmesi gerekmektedir. Öğretmenler, bu tür okul dışı öğrenme ortamlarının öğrencilerin derse yönelik ilgi ve meraklarını artırmada ve derse karşı motivasyonu arttırmada etkili olacağını belirtmişlerdir. Okul dışı eğitim aktiviteleri öğrencilerin ilk elden deneyim kazanmalarında oldukça etkilidir (Rivkin, 2000). Yapılan birçok çalışma okul dışı çevrelerin öğrencilerin pek çok duyusuna hitap eden aktiviteler

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

olduğunu ve öğrenilenlerin kalıcılığını artırmada ve öğrenmeler üzerinde olumlu etkileri olduğunu ortaya koymaktadır (Rivkin, 2000). Ayrıca, Rivkin (2000) bu aktivitelerin öğrencileri mutlu ettiğini, öğrenmelerinde zengin bir uyarıcı olduğunu ve olumlu deneyimlerin uzun süre hatırlandığını savunmaktadır. Bunun yanı sıra yapılan çalışmalarda okul dışı gezilerinin öğrencilerin düşünme becerilerini geliştirdiği, farkındalığı arttırdığı, gelecek öğrenmeler için altyapı oluşturduğu sosyal becerileri ve bağımsız inceleme yapma becerilerini geliştirdiği belirtilmektedir (DeWitt ve Storksdieck, 2008; Gerber ve diğ., 2001; Houser ve diğ., 2011; Krahenbuhl, 2014; Melber ve Cox-Petersen, 2005; Miglietta, Belmonte ve Boero, 2008; Morag ve Tal, 2012; Pace ve Tesi, 2004). Fen bilimleri öğretmenlerinin verdikleri cevaplar doğrultusunda planetaryumlara gezi öncesi öğretmenlerin mutlaka planetaryum ile ilgili ön bilgi edinmeleri ve gezi yeri ile ilgili öğrencileri bilgilendirmeleri gerektiği konusunda eksiklikler olduğu saptanmıştır. Gezinin bir amaç doğrultusunda ders ile ilişkilendirilerek gerçekleştirilmesinin geziye olumlu katkılar sağlayacağı düşünülmektedir. Yapılan bir çalışmada okul dışı çevrelerin, okullardaki fen öğretim programının içeriğine uygun yerler oldukları ve öğrencilere çeşitli bilgi ve deneyimler kazandırma potansiyelinin bulunduğu belirtilmiştir (Ramey-Gassert, 1997). Gezi yerinden randevu alınmasının sunulan içeriklerin öğrenci seviyesine uygun bir şekilde planlanması gerekliliği konusunda fen bilimleri öğretmenlerinin eksiklikleri görülmektedir. Zaten yapılan çalışmalar da iyi planlanmış gezilerin amaçlarına ulaşabileceğini ortaya koymaktadır (Bozdoğan, 2007; Bozdoğan ve Yalçın, 2006; DeWitt ve Storksdieck, 2008; Güler, 2011; Lakin, 2006; Özgen, 2011; Tatar ve Bağrıyanık, 2012). Bu kapsamda okul dışındaki bu çevrelerin okuldaki eğitimi destekleyecek şekilde düzenlenmesinde öğretmenlere büyük rol düşmektedir.

Öğretmenlerin okul dışı eğitime yönelik görüşlerinin belirlendiği bu çalışmada, bu aktivitelerin öğrencilerin öğrenmelerini kalıcı hale getirilmesine, derse olan ilginin artırılmasına ve hayal dünyalarının geliştirilmesine katkı sağladığı düşünülmektedir. Derslerde görsel öğrenmenin önemi düşünüldüğünde okuldaki öğrenmelerin yüzeysel olduğu, Planetaryumdaki öğrenmelerin somutlaştırmayı kolaylaştırdığı için daha zevkli olacağı konusunda fen bilimleri öğretmenlerinin hem fikir olduğu görülmüştür. Bu sonuçlara dayalı olarak okul dışı eğitimin daha sık ve etkili kullanımı için bazı önerilerde bulunulabilir.

ÖNERİLER

1. Planetaryum gezisi öncesi öğretmenler planetaryum ile ilgili ön bilgi edinerek öğrencilerini önceden bilgilendirebilirler.
2. Geziler bir amaç doğrultusunda ders ile ilişkilendirilerek gerçekleştirilirse geziye olumlu katkılar sağlayabilir.

KAYNAKÇA

- Arıcı, V. A. (2013). *Fen eğitiminde sanal gerçeklik programları üzerine bir çalışma: "Güneş Sistemi ve ötesi: Uzay bilmecesi" ünitesi örneği*. Yayınlanmamış Yüksek lisans Tezi. Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.
- Bolat, A., Aydoğdu, R.Ü., Uluçınar Sağır, Ş., ve Değirmenci, S. (2014). 5. Sınıf öğrencilerinin Güneş, Dünya ve Ay kavramları hakkındaki kavram yanlışlarının tespit edilmesi, *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 3 (1). 218-229.

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

Bozdoğan, A. E. & Yalçın, N. (2006). Bilim merkezlerinin ilköğretim öğrencilerinin fene karşı ilgi düzeylerinin değişmesine ve akademik başarılarına etkisi: Enerji parkı. *Ege Eğitim Dergisi*, 7(2), 95- 114.

Bozdoğan, A. E. (2007). Role and Importance Of Science And Technology Museum in Education. Unpublished doctoral dissertation, Gazi University, Enstitute of Educational Science. Ankara, Turkey. (Unpublished Doktoral Dissertation).

Creswell, J. W. (2009). *Research design, qualitative, quantitative, and mixed methods approaches. Third Edition*. California: SAGE Publications.

DeWitt, J. & Storksdieck, M. (2008). A short review of school field trips: Key findings from the past and implications for the future. *Visitor Studies*, 11(2), 181-197.

Gerber, B.L.; Cavallo, A.M.L.; & Marek, E.A. (2001). Relationships among informal learning environments, teaching procedures and scientific reasoning ability. *International Journal of Science Education*. 23 (5), 535- 549.

Güler, A. (2011). Planlı bir müze gezisinin ilköğretim öğrencilerinin tutumuna etkisi. *İlköğretim Online*, 10(1), 169-179.

Houser, C.; Brannstrom, C.; Quiring, S. M. & Lemmons, K. K. (2011). Study abroad field trip improves test performance through engagement and new social Networks. *Journal of Geography in Higher Education*, 35(4), 513-528.

Emrahoğlu, N. ve Öztürk, A. (2009). Fen bilgisi öğretmen adaylarının astronomi kavramlarını anlama seviyelerinin ve kavram yanılgılarının incelenmesi üzerine boylamsal bir araştırma. *Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (18)1, 165-180.

Kahraman, O. (2006). *A needs analysis to develop an astronomy program for Turkish elementary and secondary schools*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ortadoğu Teknik Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Karaman, A., & Apaydın, S. (2014). Sınıf öğretmenlerinin bilimsel araştırmanın doğası hakkındaki anlayışlarına astronomi yaz bilim kampının etkisi. *Kastamonu Üniversitesi Kastamonu Eğitim Dergisi*, 22(2), 841-864.

Krahenbuhl, K. (2014). Collaborative field trips: An opportunity to connect practice with pedagogy. *The Geography Teacher*, 11(1), 17-24. DOI:10.1080/19338341.2013. 854264.

Lakin, L. (2006). Science beyond the classroom. *Journal of Biological Education*, 40(2), 8890.

MEB. (2010). *Ortaöğretim astronomi ve uzay bilimleri öğretim programı*. T.C. Milli eğitim Talim terbiye kurulu başkanlığı. Ankara.

Melber, L. M. & Cox-Petersen, A. M. (2005). Teacher professional development and informal learning environments: Investigating partnerships and possibilities. *Journal of Science Teacher Education*. 16, 103-120.

Miglietta, A. M.; Belmonte, G. & Boero, F. (2008). A summative evaluation of science learning: A case study of the Marine Biology Museum “Pietro Parenzan” (South East Italy). *Visitor Studies*, 11(2), 213- 219.

Morag, O. & Tal, T. (2012). Assessing learning in the outdoors with the field trip in natural environments (FiNE) framework. *International Journal of Science Education*, 34(5), 745-777. DOI: 10.1080/09500693.2011.599046.

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

Ogan- Bekiroğlu, F. (2007). Effects of model- based teaching on pre- service physics teachers'conceptions of the moon, moon phases, and other lunar phenomena. *International Journal of Science Education*, 29(5), 555-593.

Özgen, N. (2011). Fiziki Coğrafya dersi öğretim metoduna farklı bir yaklaşım: Gezi- gözlem destekli öğretim. *Marmara Coğrafya Dergisi*, 23, 373-388.

Pace, S. & Tesi, R. (2004). Adult's perception of field trips taken within grades K-12 : Eight case studies in the new york metropolitan area. *Education*. 125(1), 30-40.

Ramey-Gassert, L. (1997). Learning science beyond the classroom. *The Elementary School Journal*. 97 (4), 433-448.

Rivkin, M. S. (2000). Outdoor experiences for young children. ERIC, Clearinghouse on Rural Education and Small Schools EDORC-00-7 (December). [Online]: Retrieved on 12-May2011, at URL: <http://www.ael.org/eric/page.cfm?&scope=oe&id=237>

Sakallı, S. (2008). *İlk ve ortaöğretimde astronomi uygulamaları*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Tatar, N. & Bağrıyanık, K.E. (2012). Fen ve Teknoloji dersi öğretmenlerinin okul dışı eğitime yönelik görüşleri. *İlköğretim Online*. 11(4), 883-896.

Tunca, Z. (2002). Türkiye’de ilk ve orta öğretimde astronomi eğitim öğretiminin dünü, bugünü. *V. Ulusal Fen Bilimleri ve Matematik Eğitimi Kongresi*, Ankara: ODTÜ Kültür ve Kongre Merkezi.

Türk, C. (2010). *İlköğretim temel astronomi kavramlarının öğretimi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. On dokuz Mayıs Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Samsun.

Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2013). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. Seçkin Yayıncılık.

ORTAOKUL ÖĞRENCİLERİNİN PLANETARYUMLARA YÖNELİK GÖRÜŞLERİ

VIEWS OF THE SECONDARY SCHOOL STUDENTS TOWARDS PLANETARIUMS

Nagehan DEMİR

Milli Eğitim Bakanlığı, nagehandemir66@gmail.com

Dr. Öğr. Üyesi Fulya Öner ARMAĞAN

Erciyes Üniversitesi, onerf@erciyes.edu.tr

ÖZET

Sınıf ortamı fen dersleri için sınırlı bir öğrenme ortamıdır. Okul çevresindeki fiziksel dünya yaşayan bir laboratuvar olarak kullanılmalıdır. Ancak okul dışı mekânlar öğretmenler, program geliştirmeciler ve araştırmacılar tarafından en fazla göz ardı edilen eğitim ortamlarıdır. Bu çalışmanın amacı ortaokul 5. sınıf öğrencilerinin “Planetarium” gezisi ile ilgili görüşlerinin neler olduğunu araştırmaktır. Çalışmada nitel araştırma yöntemi desenlerinden fenomenoloji kullanılmıştır. Çalışmaya 2017-2018 eğitim öğretim yılında Kayseri ilinde bulunan bir ortaokulda okuyan toplam 50 beşinci sınıf öğrencisi katılmıştır. Veri toplama aracı olarak açık uçlu sorulardan oluşan bir doküman kullanılmıştır. Bu doküman iki fen öğretmeni tarafından kontrol edilmiştir. Verilerin analizinde içerik analizi kullanılmıştır. Planetarium gezisi sonrası yapılan görüşme sonucunda öğrenciler, planetarium gezisinin fen dersine karşı ilgi, istek ve meraklarını artırmada oldukça etkili olduğunu düşünmektedirler. Öte yandan öğrenciler, planetariumda gerçekleşen bir dersin konuları daha iyi anlamalarını sağladığını ifade etmişlerdir. Öğrenciler ayrıca, bu öğrenme ortamlarının görsel olduklarından dolayı eğlenceli olduğu görüşündedir. Bu nedenle öğrenciler bu tarz gezilerin fen öğretiminde daha sık yapılması gerektiğini ifade etmişlerdir. Araştırma sonuçlarına dayalı olarak bazı öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: fen bilimleri eğitimi, planetarium, nitel araştırma

ABSTRACT

The classroom is a restricted learning environment for science courses. Physical environments around the school should be used as a laboratory. However, out-of-school environments are the most neglected educational environments by teachers, program developers and researchers. The purpose of the study is to examine the 5th grade students' views about planetariums. This study was carried on phenomenology method which is one of the qualitative research methods. The research was applied during the fall term of 2017-2018 academic year. The study is conducted with 50 5th grade students attending to a secondary school in Kayseri/Turkey. The data was obtained through semi-structured open ended questions with the teachers. Interview form was formed and was controlled by two science education experts. Data analysis was conducted through content analysis. As a result of the interviews carried out after the planetarium trip, the students think that the planetarium trip is very effective in increasing the interest, desire and curiosity towards the science course. On the other hand, students stated that a lesson in the planetarium provided a better understanding of the astronomy subjects. Students also believe that such learning environments are fun because they are visual. Therefore, students stated that such trips should be done more

frequently in science teaching. Based on the results of the research, recommendations were offered to the authorities.

Keywords: Planetarium, phenomenology, science education.

GİRİŞ

“Okul dışı öğretim” mevcut müfredata bağlı olarak, okul dışındaki alanların ve kurumların kullanıldığı eğitim alanı olarak tanımlanabilir. Bu öğretim de, formal eğitimi desteklemek için informal eğitim kaynaklarını kullanır (Salmi, 1993). Resmi öğrenme ortamları, "öğrencilerin öğrendikleri konu üzerinde çok az denetime sahip oldukları" genellikle öğretmen liderliğinde gerçekleştirilirken, informal öğrenme ortamları öğrencilere belirli bir düzeyde seçim yapma olanağı sunmaktadır (Plummer vd.,2015). Bilim merkezleri, müzeler, akvaryumlar, planetaryumlarda yapılan okul dışı bilimsel etkinlikler, alan gezileri, teknik geziler, bilim kampları okul dışı bilim öğretiminin gerçekleştirilmesinde yararlanılan informal eğitim alanlarıdır. İnfomal eğitim alanlarda yapılan eğitim oldukça etkili ve güdüleyicidir (Lakin, 2006).

Bu bağlamda; bilim merkezlerine yapılan okul gezileri öğrencilerin fen bilimleri dersine yönelik düşüncelerini ve tutumlarını etkilemektedir. Fen okuryazarlığının geliştirilmesi, öğrencilerin kalıcı bilgiler edinmeleri ve fen bilimleri konularına karşı ilgilerinin artırılması için okul dışı öğrenme ortamlarının ziyaret edilmesi oldukça önemlidir. Çünkü okul dışı ortamlarında fen bilimlerini öğrenmek ve keşfetmek için birçok imkan bulunmaktadır (Carier, 2009). Ortaöğretim düzeyinde alt sınıflarda bulunan öğrenciler somut bilgileri daha iyi kavrayabilmektedirler. Bu yüzden okul ortamlarında mümkün olmayan duyma, görme ve dokunma ile ilgili bazı durumlarda bilim merkezlerinin kullanılması öğrencilerin akademik başarılarının artırılması yönünden oldukça faydalıdır. Ayrıca bilim merkezleri öğrenmeyi kalıcı hale getirebilmek için aktif kullanım ve katılımı göz önüne alarak, deneyerek ve gözlem yapılarak gerçekleştirilen etkinliklere göre tasarlanmıştır ve böylece keyif alarak öğrenmeye olanak sağlamaktadır. (Bozdoğan,2007; Ertaş & Şen, 2011).

Araştırmalar, okul dışı öğrenme ortamlarının örgün eğitime dahil edildiğinde daha etkili olduğunu göstermektedir. Fen eğitimi, bilim merkezleri turu, planetaryum veya alan gezileri gibi okul dışı etkinliklerle tamamlanarak daha etkili hale getirilmelidir. (Braund & Reiss, 2006; Luehmann, 2009).Okul dışı öğrenme ortamlarından olan bilim merkezlerinin en önemli ve dikkat çekici bölümlerinden biri Planetaryumdur. Planetaryumlar, bir bilim merkezi veya müze gibi informal öğrenme ortamına bağlı olsalar da müze veya bilim merkezinin diğer bölümlerine göre daha yapılandırılmış öğrenme etkinlikleri içerirler. Teknoloji gelişimi ve bununla beraber öğrencilerin uzay ile ilgili edindikleri bilgilerin artmasıyla Planetaryumlar da şekil almaya başlamıştır. Planetaryum eğitimi ile yaratılan öğrenme ortamı formal eğitimden informal eğitime kadar değişen bir yelpazede faaliyet göstermektedir (Plummer vd.,2015). Günümüzdeki Planetaryumlar, gerçek bilimsel verileri kullanan ve gözlemcileri evrenin içindeymiş gibi hissettiren ve son derece gerçekçi görsel bir ortam oluşturan gelişmiş ileri teknoloji projektörlerine sahiptir. Yüksek teknoloji ortamı Planetaryum, öğrencilerin uzay bilimlerindeki deneyimlerini zenginleştirebilir ve sınıflarda görselleştirmesi mümkün olmayan modeller sunabilir (Thornburgh, 2017). Planetaryumun en önemli avantajı, iki boyutlu ders kitaplarında, tebeşirli tahtalarda veya ekranlarda görselleştirmenin mümkün olmadığı gece gökyüzü görüntüsünü üç boyutlu olarak, çok yönlü bir perspektif ile temsil etmesidir (Lelliot,

2015; Plummer,2009). Bu yoğun görselleştirme ortamları geleneksel sınıf ders formatlarından farklı öğretim ve öğrenim modelleri önermektedir. Bu duruma yönelik öğrencilerin bilinçli olarak gök cisim modelini oluşturabilmeleri, gözlem ve ölçüm yapabilmeleri için planetaryum temelli laboratuvar müfredatı oluşturulmuştur. (Hodge ve Saderholm, 2012). Chastenay (2015), canlı etkileşimli taşınabilir planetaryum programının, 12-14 yaşlarındaki öğrencilere ay döngüsü kavramını öğretmek için nasıl kullanıldığını inceleyen bir çalışma yapmıştır. Bu programın öğrenci gözlemleriyle birlikte kullanıldığında, ay modellerinin, kavramsal anlayışı geliştirmede ve ayın konumu ve evreleri hakkında öğrencilerin tahmin yapmaları için yardımcı olduğu tespit edilmiştir. Öğretmenler, planetaryumların öğrenciler üzerinde kalıcı ve anlamlı bir öğrenme sağladığını düşünmektedir (Bozdoğan ve Ustaoglu, 2016). Diğer taraftan okul dışı öğrenme ortamı olarak planetaryumların kullanımının öğrencilerin görüşlerine etkisini inceleyen ve planetaryumların fen eğitiminde okul dışı öğrenme ortamı olarak kullanılmasının öğrenciler üzerinde olumlu etki yarattığı ve eğlenceli bulunduğu dair sınırlı sayıda çalışma bulunmaktadır (Aksu ve Umdü Topsakal, 2017). Bununla birlikte bazı çalışmalarda planetaryum ile öğretimin aktif öğrenme ortamları olarak düşünülme yerine, tipik olarak insanların belki bir veya iki kez ziyaret ettikleri resmi olmayan, pasif öğrenme ortamları olarak kullanıldığı ileri sürülmüştür (Small & Plummer,2010).

Ortaokul öğrencilerinin planetaryumlara yönelik düşünceleri ile ilgili alan yazında sınırlı sayıda çalışma bulunmaktadır (Bozdoğan, 2016; Sontay, Tutar ve Karamustafaoğlu, 2016) Bu çalışmanın amacı 5. sınıf öğrencilerinin okul dışı öğrenme ortamlarından birisi olan “Planetaryum” gezisi hakkındaki düşüncelerini ortaya çıkarmaktır.

Araştırmanın Problemi

5. sınıf öğrencilerinin okul dışı öğrenme ortamlarından birisi olan planetaryum gezisi ile ilgili görüşleri nelerdir?

Alt problemler:

1. 5. sınıf öğrencilerinin gezi sonrasındaki planetaryum gezisine yönelik bakış açıları nasıldır?
2. 5. sınıf öğrencilerinin fen dersine yönelik yapılabilecek okul dışı öğrenme ortamları hakkındaki genel görüşleri nasıldır?
3. Öğrencilerin ilgili konuya yönelik planetaryum gezisinde öğrendikleri ile ders sürecinde öğrendikleri arasındaki farklılıklar nelerdir?

YÖNTEM

Çalışmanın Deseni

Bu çalışmanın yöntemi nitel araştırma yöntemidir. Nitel araştırma yöntemi; gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma olarak tanımlanabilir (Fraenkel & Wallen, 1996). Bu çalışmada nitel araştırmanın desenlerinden biri olan fenomenoloji kullanılmıştır. Fenomenoloji çalışmaları nitel araştırmanın doğasına uygun kesin ve genellenebilir sonuçlar ortaya koymayabilir. Ancak geçmişte tecrübe ettiğimiz ve tam anlamıyla farkında olmadığımız bir olguyu daha iyi anlamamıza yardımcı olacak sonuçlar sağlayacak örnekler, açıklamalar ve yaşantılar ortaya koyabilir.

Çalışma Grubu

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

Çalışmanın katılımcıları amaçlı örnekleme yöntemi kullanılarak belirlenmiştir. Amaçlı örneklem araştırmacının ilgilenilen evrenin özelliklerini belirleyip bu özelliklere ait bireyleri seçmesidir. (Creswell, 2009). Çalışmada amaçlı örnekleme yöntemleri arasından uygun durum örnekleme kullanılmıştır (Patton, 2002). Bu amaçla, fenomenoloji deseni amaçları doğrultusunda önceden planetaryum tecrübesi olmayan öğrenciler tercih edilmiştir. Yukarıda bahsedilen bilgilerden hareketle, araştırmanın çalışma grubunu 2017-2018 öğretim yılı bahar döneminde Kayseri ilinde bir ortaöğretim okulunda beşinci sınıfta öğrenim gören 50 öğrenci oluşturmaktadır. Çalışmaya katılan öğrencilerin yaş ortalaması 12'dir.

Veri Toplama Aracı

Veri toplama aracı olarak ortaokul 5.sınıf öğrencilerinin okul dışı öğrenme ortamları hakkındaki düşünceleriyle ilgili alan yazında göz önünde bulundurularak 3 adet açık uçlu soru hazırlanmıştır. Sorular daha önce yapılan çalışmalar incelenerek araştırmacı tarafından katılımcıların planetaryuma yönelik düşüncelerini ortaya çıkarmaya yönelik oluşturulmuştur. Oluşturulan sorular alanında uzman bir fen eğitimcisi ve bir fen bilgisi öğretmeni tarafından incelenmiştir. Soruların öğrenci seviyesine uygunluğu, cevaplama süresinin yeterliliği ve ön yönergenin oluşturulması uzman fen eğitimcisi tarafından incelenmiştir. Katılımcılara cevaplama süresi olarak 40 dakika verilmiştir. Bu zaman dilimi içerisinde katılımcı bizzat çalışmanın başında bulunarak öğrencilerin soruları katılımcılarla öncelikle doküman analizi hakkında bilgi verilmiş olup, bu uygulamadan herhangi bir değerlendirme puanı almayacakları açıklanmıştır. Böylelikle düşüncelerini rahat ifade edebilmeleri konusunda araştırmacı tarafından cesaretlendirilmiştir.

Verilerin Analizi

Bu çalışmanın veri analizinde içerik analizinden faydalanılmıştır. Elde edilen ham veriler kodlama yapılarak, temalar ve kategoriler belirlenmiştir. Bu çerçevede içerik analizi yoluyla veriler tanımlanmış, birbirine benzeyen veriler belirli kavram ve temalar çerçevesinde bir araya getirilerek yorumlanmıştır (Yıldırım & Şimşek, 2013). Araştırmacılar tarafından kodlama, tema ve kategori oluşturma işlemi yapılmış ve alanında uzman bir fen eğitimcisine kontrol ettirilmiştir. Kodlar oluşturulurken % 10 kuralı uygulanmıştır. Bu kurala göre en az beş katılımcının aynı ifadeyi kullanması göz önünde bulundurulmuştur. Katılımcılar K1'den K50'ye kadar kodlanmıştır. Bu analiz sonucunda beş tema oluşturulmuştur. Bu temalar; gezi hakkındaki düşünceler, Planetaryum ile okul dışı fen öğretimi, fen dersine yönelik duygu ve düşünceler, Planetaryum gezisinde öğrenilenler ile okuldaki öğrenmelerin kıyaslanması ve okul dışı geziler hakkındaki düşünceler şeklindedir. Her temanın altında bazı kategoriler oluşturulmuş, bulgular tema başlıklarına göre verilmiştir. Ayrıca, öğrencilerin geziye ait düşünceleri kategorilere göre kodlanmıştır. Bu kodlar kategorilerle birlikte tablolar haline bulgular bölümünde sunulmuştur.

Geçerlik-Güvenirlik

Uygulama sürecinde anlaşılmayan sorular ve soruların tümünün cevaplanmasının önemi açıklanmıştır. Araştırmada doküman analizi kullanılmıştır. Ayrıca, doküman analizindeki cevapları kapsamlı ve daha az kapsamlı olan katılımcılar arasından 5 kişi ile görüşmeler yapılarak veri çeşitlemesi ve katılımcı teyidi sağlanmıştır. Çalışma da uygulanan dokümanlardan doğrudan alıntılara yer verilmiştir. Uzun süreli etkileşim, uzman incelemesi ve doğrudan alıntılar kullanılarak çalışmanın iç geçerliliği sağlanmıştır. Araştırmada dış geçerliliği sağlamak için amaçlı örneklem seçilmiştir ve çalışma grubunun nasıl oluşturulduğu

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

niçin bu grubun seçildiği açıkça ifade edilmiştir. Veri toplama aracının oluşturulması aşamasında alan yazından yararlanılmış ve sorulara son hali verilmeden önce uzman bir fen eğitimcisinin görüşü alınmıştır. Hazırlanan doküman katılımcılara sunulurken, soruların anlaşılabilirliği konusunda katılımcılardan fikir alınmıştır. Böylece çalışmada ayrıntılı betimlemelere yer verilerek dış geçerlik sağlanmıştır. İç güvenirlik veya tutarlılığını artırmak için araştırmada bulgular yorum yapılmadan sunulmuştur. Araştırma sorusu açık bir şekilde ifade edilmiştir. Dokümanı araştırmacılarından birisi uygulamıştır.

BULGULAR

Araştırmanın alt problemlerine ilişkin öğrencilerin verdikleri cevaplar ile ilgili kodlar “gezi hakkındaki düşünceler”, “Planetaryum ile okul dışı fen öğretimi”, “fen dersine yönelik duygu ve düşünceler” ”Planetaryum gezisinde öğrenilenler ile okuldaki öğrenmelerin kıyaslanması“ ve “okul dışı geziler hakkındaki düşünceler” kategorileri altında toplanmıştır

Gezi hakkındaki düşünceler kategorisine yönelik öğrenci görüşleri Tablo1’de verilmiştir.

Tablo1. “Gezi Hakkındaki Düşünceler” kategorisine ait kodlar

Kategori	Kodlar
Gezi hakkındaki düşünceler	çok güzeldi, beklentinin üzerinde, muhteşem bir gezi, ilgi çekici, ilginç, şaşırtıcı, eğlenceli ve eğitici, tavanda ekranın bulunması, görsel olarak gerçekçi olması

Öğrencilerin “gezi hakkındaki düşünceleri” kategorisine ait bazı cevaplara aşağıda yer verilmiştir:

Ö1 : “Ben Planetaryum gezisini çok sevdim çok güzel bir yerdi bana çok şey öğretti. Her sinemanın önümüzde değil yukarımızda olduğunu öğrendim...”

Ö2: “...Çok güzeldi, öğrenemediğim bir sürü şeyi öğrendim. Beni en çok şaşırtan şey yukardan izlenmesi...”

Ö5: “...Beklentilerimin çok üzerindeydi. Bu kadar eğlenceli olacağını tahmin etmemiştim, özellikle ekranın kocaman olması...”

Ö6: “...Planetaryum çok güzel bir yer oraya bayıldım...”

Ö8: “...Planetaryum gezisi hakkında ben normal bir sinema ekranı zannediyordum oraya gittiğimde Planetaryum tavanda bir ekranmış, çok muhteşem bir yermiş...”

Ö9: “...Gittiğimiz yer çok ilgi çekici ve ilginç bir yerdi. Yeni şeyler öğrendim, beni şaşırttı ve mutlu etti...”

Ö10: “...Ben karşımızdaki duvara bakıp izleyeceğimizi zannetmiştim. Koltuklara yatıp Planetaryumda ders işlemek çok güzeldi...”

Ö23: “...Planetaryumda uzayı izlerken ve dinlerken sanki ordaymışım gibi hissettim. Kafama takılan soruların cevaplarını aldım. Görerek daha iyi aklımda kalıyor...”

Ö48: “...Gezi çok güzeldi, sanki uzayda gibiydim. Eğlenerek, görerek konuyu anlamamızı sağladı. Sanki biz o olayın içindeymişiz gibi hissettirmektedir...”

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

Çalışma grubundaki öğrencilerin gezi sonrası “gezi hakkındaki düşünceleri” ile ilgili cevapları incelendiğinde, eğlenceli ve ilginç bir gezi olması ve görsel öğrenmenin konunun kalıcılığında etkili olduğu yönünde öğrencilerin ortak fikirleri oldukları tespit edilmiştir.

Planetarium ile okul dışı fen öğretimi kategorisine yönelik öğrenci görüşleri Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo2.” Planetarium ile Okul Dışı Fen Öğretimi “kategorisine ilişkin kodlar

Kategori	Kodlar
Planetarium ile okul dışı fen öğretimi	Farklı ve ilginç olması, Öğrenci düzeyine uygun olması, görerek öğrenmenin fen öğretimini daha kalıcı hale getirmesi, Daha iyi anlamayı ve öğrenmeyi sağlaması

Öğrencilerin “Planetarium ile okul dışı fen öğretimi” kategorisine ait bazı cevaplara aşağıda yer verilmiştir:

Ö2: “Evet, daha iyi olur hem öğrenmemiz daha iyi daha kalıcı olur...”

Ö3: “Çok farklı ve ilginç olduğu için okul dışında fen öğretimi yapılabilir....”

Ö14: “Yapılabilir daha iyi öğrenmemizi sağlar...”

Ö17: “Görsel zekâsı güçlü olanlar daha iyi anlayabilirler. İşlediklerimizi görmek daha ayrı bir duygudur...”

Ö23: “Bence yapılır. İnsan görerek daha iyi anlar. Ben görünce daha iyi aklımda tutuyorum. Bence fen bilimleri dersi gezerek öğrenilir..”

Ö36: “Evet yapılabilir, çünkü görerek öğrenmemiz aklımızda kalması daha iyi olur...”

Ö39: “Bence iyi çünkü görselle daha iyi aklımıza girebilir ve fen dersine katkı sağlar...”

Ö41: “Evet bence çünkü insan görerek yaşayarak daha fazla daha güzel öğrenir...”

Ö42: “Evet, olabilir, aklımızda daha iyi kalır. Görerek daha iyi öğreniriz...”

Ö47: “Bence yapılır, Çünkü öğrendiğimiz şeyler aklımızda daha çok kalır. Görsel olarak beynimize yerleşir. Eğleniriz ve öğreniriz....”

Çalışma grubundaki öğrencilerin gezi sonrası “Planetarium ile okul dışı fen öğretimi” ile ilgili cevapları incelendiğinde, farklı ve ilginç olması, öğrenci düzeyine uygun olması, görerek öğrenmenin fen öğretimini daha kalıcı hale getirmesi, daha iyi anlamayı ve öğrenmeyi sağlaması konusunda ortak fikirlere sahip oldukları görülmüştür.

Fen dersine yönelik duygu ve düşünceler kategorisine yönelik öğrenci görüşleri Tablo 3’de verilmiştir.

Tablo3. “ Fen Dersine Yönelik Duygu ve Düşünceler” kategorisine ilişkin kodlar

Kategori	Kodlar

Fen dersine yönelik duygu ve düşünceler

Daha çok sevmek ve ilgi duymak, fen dersini eğlenceli hale getirmesi, kalıcı olması, pekiştirici olması, merak uyandırması, daha iyi öğrenmeyi sağlaması, öğrenme isteğinin artması, fen dersine verilen önemin artması,

Öğrencilerin “fen dersine yönelik duygu ve düşünceler” kategorisine ait bazı cevaplarına aşağıda yer verilmiştir:

Ö1: “Bu gezi bende fen dersini daha çok sevmek, ilgi duymak, daha çok öğrenmek yönünde etki bıraktı...”

Ö6: “Planetaryum gezisinde ben fen dersine daha da bir ilgi ve merak duymaya başladım, çünkü çok farklı şeyler gördüm....”

Ö7: “Fen dersindeki konular daha güzel aklımda kaldı. Canlı canlı o konuda ne bahsettiği görerek daha iyi pekişmesini sağladı....”

Ö9: “Fen dersindeki işlediğimiz konuları daha iyi anlamamızı ve öğrenmemizi sağladı...”

Ö10: “...Merakım arttı, heyecanlandım, Öğrendiklerimi sağlama aldım....”

Ö17: “...Öğrenme isteğim arttı...”

Ö26: “Fen dersine yönelik duygumu olumlu etkiledi. Bu gezi sayesinde fen dersini daha çok sevmeye başladım...”

Ö30: “....fen dersini daha çok sevmeye başladım ve daha da çok motive oldum...”

Ö37: “...fen dersine ve gezegenlere olan ilgim artırdı...”

Çalışma grubundaki öğrencilerin gezi sonrası “fen dersine yönelik duygu ve düşünceler” ile ilgili cevapları incelendiğinde, planetaryumların, fen dersini eğlenceli hale getirmesi, kalıcı olması, pekiştirici olması, merak uyandırması, daha iyi öğrenmeyi sağlaması, öğrenme isteğini artırması, fen dersine verilen önemin artmasını, sağlaması konusunda ortak fikirlere sahip oldukları görülmüştür.

Planetaryum gezisinde öğrenilenler ile okuldaki öğrenmelerin kıyaslanması kategorisine yönelik öğrenci görüşleri Tablo 4’de verilmiştir.

Tablo4. “Planetaryum gezisinde öğrenilenler ile okuldaki öğrenmelerin kıyaslanması” kategorisine ilişkin kodlar

Kategori	Kodlar
Planetaryum gezisinde öğrenilenler ile okuldaki öğrenmelerin kıyaslanması	Daha farklı bilgiler edinilmesi, daha heyecanlı ve ilgi çekici olması, görsel ve hareketli olması,

Öğrencilerin “Planetaryum gezisinde öğrenilenler ile okuldaki öğrenmelerin kıyaslanması” kategorisine ait bazı cevaplarına aşağıda yer verilmiştir:

Ö2: “Evet, Planetaryumda görsel olarak gördük, okulda öğrendiklerimiz bazen sözlü olduğu için arasında çok fark var.”

Ö4: “Var tabiki işlediğimiz konularla ilgili farklı bilgilerde edindim. Mesela astronomlarla ilgili görseller gördüm.”

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

Ö7: “Görsel olması bana daha çok fayda sağlıyor ve daha akılda kalıcı oluyor.”

Ö9: “Evet, vardır. Mesela planetaryum gezisi fen dersinde yaptıklarımızdan daha heyecanlı ve ilgi çekiciydi”

Ö10: “planetaryumda daha canlı ve güzel...”

Ö17: “Planetaryum gezisi ve okulda işlemek arasında fark vardır. Çünkü orada görmek çok güzel.”

Ö24: “Tabiki görerek daha iyi anladım”

Ö44: “Konuyu daha merak etmeye başladım daha ilginç geldi..”

Çalışma grubundaki öğrencilerin gezi sonrası “Planetaryum gezisinde öğrenilenler ile okuldaki öğrenmelerin kıyaslanması” ile ilgili cevapları incelendiğinde, daha farklı bilgiler edinilmesi, daha heyecanlı ve ilgi çekici olması, görsel ve hareketli olması konusunda ortak fikirlere sahip oldukları görülmüştür.

Okul dışı geziler hakkındaki düşünceler kategorisine yönelik öğrenci görüşleri Tablo 5’de verilmiştir.

Tablo5. “okul dışı geziler hakkındaki düşünceler” kategorisine ilişkin kodlar

Kategori	Kodlar
Okul dışı geziler hakkındaki düşünceler	Eğlenceli ve öğretici olması, görsellerin daha kalıcı olması, her zaman gitmek istenmesi, gezilerin daha sık yapılması, fen dersine katkı sağlaması,

Öğrencilerin “okul dışı geziler hakkındaki düşünceler” kategorisine ait bazı cevaplara aşağıda yer verilmiştir:

Ö2: “Bu tür geziler bir daha yapılırsın ben çok sevdim.”

Ö4: “Yapılması çok güzel ve yapılması gerekir. Görsellerde böyle insanın aklında ezberlemesen bile kalıyor.”

Ö5: “...Her zaman olmasını isterdim.”

Ö11: “Çok güzel olur çok sevinirim. Hem eğlenip hem öğrenmek çok güzel o yüzden bi daha olmasını çok isterim.”

Ö16: “Bu tür geziler kesinlikle yapılmalıdır.”

Ö20: “Olabilir hatta daha iyi olur çünkü görsel ve duyuşsal olarak fen dersine bakışımız artar.”

Ö21: “Bir daha bir daha gitmek isterdim. Oradaki gökevine bayıldım.”

Ö23: “Evet yapılırsın görerek anlayabiliyorum.”

Ö30: “Fen bilimleri dersinde bu tür gezilerin yapılmasını gayet uygun ve verimli buluyorum ve öğrencilerin görerek öğrenmeleri onlar için çok verimli olacaktır.”

Ö31: “Fen dersinde bu tür gezilerin yapılması çok gerekli. Film, görsel ve gezi bizim aklımızda kalmasını sağlar.”

Ö39: “Bu tür geziler yapılabilir. Çünkü görselle daha iyi anlaşılıyor ve aklımda daha iyi kalıyor.”

Çalışma grubundaki öğrencilerin gezi sonrası “okul dışı geziler hakkındaki düşünceler” ile ilgili cevapları incelendiğinde, eğlenceli ve öğretici olması, görsellerin daha kalıcı olması,

her zaman gitmek istenmesi, gezilerin daha sık yapılması, fen dersine katkı sağlaması, konusunda ortak fikirlere sahip oldukları görülmüştür.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Öğrenciler uzay, evren, yıldız gibi astronomi kavramlarına karşı çok ilgili olmalarına rağmen, üç boyutlu nesneleri algılamakta ve hayal etmekte zorlanırlar. Öğrencilerin bu kavramları anlamaya dair ilgileri çekildiğinde öğrencilerin üç boyutlu kavramları daha iyi anlamaları sağlanabilir. Astronomi eğitimi alan öğrenciler, dokunamayacakları, yakından göremeyecekleri, soyut kavramları ezberlemeye değil anlamaya çalışacaklardır. Astronomi konuları, öğrencilerin fen derslerine yönelik ilgi ve başarılarını arttırmasına rağmen ülkemizde üzerine çok az durulan bir alandır (Sakallı, 2008). Gelişmiş pek çok ülkeyle mukayese edildiğinde ülkemizde astronomi eğitimi istenilen düzeyin oldukça gerisindedir. Bu durum ülkemizde astronomi ve uzay bilimlerine yeteri kadar önem vermediğimiz bir göstergesidir (Kahraman, 2006). Astronomi eğitiminde öğrenciler uzayda bulunan gök cisimlerine ait kavramların öğretilmesi ve yorumlanması sırasında deneysel yöntemler kadar gözlemsel yöntemleri de kullanırlar (Karaman ve Apaydın, 2013). Yapılan araştırmalar astronomi kavramlarının öğrenilmesinin oldukça zor olduğunu belirtmekle birlikte farklı seviyedeki öğrencilerin, öğretmen adaylarının ve öğretmenlerin astronomi kavramlarını içeren konularda bilimsel olmayan alternatif fikirlere sahip olduklarını göstermektedir (Arıkurt vd., 2015; Bostan, 2008; Bülbül vd., 2013; Emrahoğlu ve Öztürk, 2009; Öztürk, 2011; Türk, 2010). Bu sebeple astronomi eğitiminde öğrencilere sunulacak her kavramın, önceden çok iyi analiz edilerek ve kavramın öğrencilere nasıl aktarılacağı, hangi sınıf seviyesinde ve hangi oranda anlatılacağı belirlenmesi gerekmektedir (Öztürk, 2011; Kurnaz ve Değirmenci, 2011). Alan-yazında astronomi eğitiminin okul dışı ortamlardan biri olan planetaryum da verilmesinin neden öğrenmeyi ve düşünmeyi olumlu etkileyebileceği konusunda çalışmalar bulunmaktadır (Chastenay, 2015; Thornburgh, 2017; Yu vd., 2017). Örneğin dijital bir planetaryum kullanılarak öğrencilere Ayın evreleri konusu öğretilmeye çalışılmış ve sürecin sonunda öğrencilerin konuyu daha iyi anlamış oldukları gözlemlenmiştir (Chastenay, 2015). Dijital Planetaryum ile Güneş sistemi ölçeğinin öğrenilmesi üzerine yapılan çalışmada, Planetarium'u ziyaret eden öğrencilerin performanslarının sınıfta öğrenim gören öğrencilere göre daha iyi bir düzeyde olduğu sonucuna varılmıştır (Yu vd., 2017). Bu çalışmalarda planetaryum programına katılmanın öğrencilerin tutum, öğrenme ve düşünme üzerine olumlu sonuçları olduğu görülmektedir. Planetaryumun, öğrencileri etkilemek için dinamik ve etkileyici çok perspektifli görseller sağladığı; öğrencileri benzersiz bir öğrenme alanına sürüklediği ve eğitim deneyiminin arttırılmasına olanak verdiği için oldukça faydalı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Planetaryumda gerçekleşen bir öğrenme ile öğrenciler ders kitabı ve sınıf tartışmalarında yer alan konular arasında önemli bir bağlantı kurarlar (Thornburgh, 2017). Öğretmenlerin ve öğretmen adaylarının okul dışı eğitime yönelik görüşlerinin belirlendiği çalışmalarda, bu aktivitelerin öğrencilerin gelişimine katkı sağladığı ve okul dışı eğitimin daha sık ve etkili kullanılması gerektiği belirlenmiştir (Bozdoğan, 2018; Özcan ve Yılmaz, 2018). Planetaryuma yapılan geziler öğrenciler kadar öğretmenlerinde ilgisini çekmektedir (Bozdoğan, 2016; Tatar ve Bağrıyanık, 2012). Bu çalışmaların yanı sıra alan yazında bazı çalışmalarda planetaryum ile öğretimin aktif öğrenme ortamları olarak düşünülme yerine, tipik olarak insanların belki bir veya iki kez ziyaret ettikleri resmi

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

olmayan, pasif öğrenme ortamları olarak kullanıldığı ileri sürülmüştür (Small ve Plummer, 2010).

ÖNERİLER

1. Öğrencilerin gezi sürecinde eğlenerek öğrendiklerini göz önüne aldığımızda, öğrenmenin daha eğlenceli hale getirilmesi amacıyla okul dışı öğrenme ortamlarına eğitim-öğretim programlarında daha fazla yer verilebilir.
2. Bilgilerin daha kalıcı olmasına etki ettiği düşünüldüğünde, hem planetaryumların hem de diğer okul dışı öğrenme ortamlarının daha aktif kullanılması sağlanmalıdır.
3. Planetaryum gezilerinin daha anlamlı olması için yapılan ziyaretler önceden planlanarak öğretim daha etkili hale getirilmelidir.
4. Planetaryumlar, astronomi konularının yanı sıra farklı konular için de öğretim amaçlı kullanılabilir.

KAYNAKLAR

- Aksu, Ş. & Umdu Topsakal, U. (2017). Planetariums as a source of outdoor learning environment. *Educational Research and Reviews*, 12(5), 283-287.
- Arıkurt, E., Durukan, Ü. G., & Şahin, Ç. (2015). Farklı öğrenim seviyesindeki öğrencilerin astronomi kavramıyla ilgili görüşlerinin gelişimsel olarak incelenmesi. *Amasya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 4(1), 66-91.
- Bostan, A. (2008). *Farklı yaş grubu öğrencilerinin astronominin bazı temel kavramlarına ilişkin düşünceleri* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Balıkesir üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Balıkesir.
- Bülbül, E., İyibil, Ü.G., Şahin, Ç. (2013). Ortaokul 8. sınıf öğrencilerinin astronomi kavramlarıyla ilgili algılamalarının belirlenmesi. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 2 (3), 170-179.
- Bozdoğan, A. E. (2007). Bilim ve teknoloji müzelerinin fen öğretimindeki yeri ve önemi. Yayınlanmamış doktora tezi. Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Bozdoğan, A.E., & Ustaoglu, F., (2016). Planetaryumların Öğretim Potansiyeli Hakkında Fen Bilimleri Öğretmen Adaylarının Görüşleri. Part B: Türk Fen Eğitimi Dergisi, 13(1), 38-49.
- Bozdoğan, A. E. (2018). The Effect Of Planetarium Trip On PreService Science Teachers' Metaphorical Perceptions About Planetariums. *MOJES: Malaysian Online Journal of Educational Sciences*, 4(4), 70-84.
- Braund M, Reiss M (2006) Towards a more authentic science curriculum: the contribution of out-of-school learning. *Int. J. Sci. Educ.* 28:1373-1388.
- Carrier, S. J. (2009). The effects of outdoor science lessons with elementary school students on preservice teachers' self-efficacy. *Journal of Elementary Science Education*, 21(2), 35-48.
- Chastenay, P. (2015). From geocentrism to allocentrism: Teaching the phases of the moon in a digital full-dome planetarium. *Research in Science Education*, 46(1), 43-77.
- Creswell, J. W. (2009). *Research design, qualitative, quantitative, and mixed methods approaches (Third Edition)*. California: SAGE Publications.

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

Emrahoğlu, N. ve Öztürk, A. (2009). Fen bilgisi öğretmen adaylarının astronomi kavramlarını anlama seviyelerinin ve kavram yanılgılarının incelenmesi üzerine boylamsal bir araştırma.

Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (18)1, 165-180.

Ertaş, H., Şen, A.İ., & Parmaksızoğlu, A. (2011). Okul dışı bilimsel etkinliklerin 9. sınıf öğrencilerinin enerji konusunu günlük hayatla ilişkilendirme düzeyine etkisi. *Necatibey Eğitim Fakültesi Elektronik Fen ve Matematik Eğitimi Dergisi, 5(2), 178-198.*

Fraenkel, J. K. and Wallen, N. E. (1996). *How to design and evaluate research in education (third edition)*. New York: McGraw-Hill, Inc.

Hodge, T. M., & Saderholm, J. C. (2012, August). A new approach to active learning in the planetarium.

*Connecting People to Science: A National Conference on Science Education and Public Outreach.*457, 269-273.

Kahraman, O. (2006). *A needs analysis to develop an astronomy program for Turkish elementary and secondary schools* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ortadoğu Teknik Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Kurnaz, M. A., Değirmenci, A. (2011). Temel astronomi kavramlarına ilişkin algılamaların sınıf seviyelerine göre karşılaştırılması. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 1(22), 91-112.*

Lakin, L. (2006). Science beyond the classroom. *Journal of Biological Education, 40(2), 88-90.*

Lelliott, A. (2015). Planetaria. In *Encyclopedia of Science Education* (pp. 753-754). Springer Netherlands.

Luehmann A.L. (2009). Students' perspectives of a science enrichment programme: out of school inquiry as access. *Int. J. Sci. Educ. 31(13), 1831-1855.*

Özcan, H., & Yılmaz, Ş. (2018). Planetarium Gezisi ile Fen Bilgisi Öğretmen Adaylarının Astronomi Kavramlarındaki Değişimin İncelenmesi. *Necatibey Faculty of Education Electronic Journal of Science & Mathematics Education, 12(1), 392-418.*

Patton, M. Q. (2002). *Qualitative research and evaluation methods (Third Edition)*. California: Sage Publications.

Plummer, J. D. (2009). Early elementary students' development of astronomy concepts in the planetarium. *Journal of Research in Science Teaching. 46(2), 192-209.*

Plummer, J. D., Schmoll, S., Yu, K. C., & Ghent, C. (2015). A guide to conducting educational research in the planetarium. *Planetarian, 44(2), 8-24.*

Sakallı, S. (2008). *İlk ve ortaöğretimde astronomi uygulamaları* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Salmi, H. S. (1993). Science centre education: Motivation and learning in informal education. Ed.D Unpublished Doctoral Dissertation, Helsingin Yliopisto, Finland.

Sarrazine, A. R. (2005). *Addressing astronomy misconceptions and achieving national science standards utilizing aspects of mutiple intelligences theory in the classroom and the plaentarium*. Ph.D. Dissertation, Indiana University.

Small, K. J., & Plummer, J. D. (2010). Survey of the goals and beliefs of planetarium professionals regarding program design. *Astronomy Education Review.*

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

Şeyma, A., & Umdü Topsakal, U. (2017). Planetariums as a source of outdoor learning environment. *Educational Research and Reviews*, 12(5), 283-287.

Öztürk, D. (2011). *İlköğretim 6. ve 8. sınıf öğrencilerinin Ay'ın evreleri konusunda kavram yanlışları ve kavram değişimlerinin işbirliğine dayalı ortamda incelenmesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.

Sontay, G., Tutar, M., & Karamustafaoğlu, O. (2016). "Okul Dışı Öğrenme Ortamları ile Fen Öğretimi" Hakkında Öğrenci Görüşleri: Planetaryum Gezisi. *İnformal Ortamlarda Araştırmalar Dergisi*, 1(1), 1-24.

Şentürk, E., & Özdemir, Ö. F. (2014). The effect of science centres on students' attitudes towards science. *International Journal of Science Education, Part B*, 4(1), 1-24.

Tatar, N. & Bağrıyanık, K.E. (2012). Fen ve Teknoloji dersi öğretmenlerinin okul dışı eğitime yönelik görüşleri. *İlköğretim Online*. 11(4), 883-896.

Thornburgh, William Raymond, "The role of the planetarium in students' attitudes, learning, and thinking about astronomical concepts." (2017). *Electronic Theses and Dissertations*. Paper 2684. <https://doi.org/10.18297/etd/2684>

Türk, C. (2010). *İlköğretim temel astronomi kavramlarının öğretimi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). On dokuz Mayıs Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Samsun.

Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2013). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. Seçkin Yayıncılık.

Yu, K. C., Sahami, K., & Dove, J. (2017). Learning about the scale of the solar system using digital planetarium visualizations. *American Journal of Physics*, 85(7), 550-556.

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

TÜKETİCİLERİN MARKA VE ÜRÜNLER HAKKINDA EĞİLİMLERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA: ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ BALCALI ÇALIŞMASI

A RESEARCH ON THE TRENDS OF CONSUMERS ABOUT BRANDS AND
PRODUCTS: “ÇUKUROVA UNIVERSITY BALCALI” STUDY

Dr. Baran YAŞAR

Çukurova Üniversitesi, byasar@cu.edu.tr

Prof. Dr. Dilek BOSTAN BUDAK

Çukurova Üniversitesi, dbudak@cu.edu.tr

Dr. Öğr. Üyesi Ufuk GÜLTEKİN

Çukurova Üniversitesi, ugultek@cu.edu.tr

Dr. Fırat AYAS

Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, firatayas@hotmail.com

ÖZET

Çukurova Üniversitesi Ziraat Fakültesi Araştırma ve Uygulama Çiftliği; öncelikli amacı eğitim ve öğretim çalışmalarına yer ve uygulama alanı sağlamak ve bilimsel çalışmalara katkıda bulunmak olup ayrıca elde edilen üretim-deneme fazlasını ve artığını değerlendirerek eğitim ve öğretim çalışmalarına destek vermek için kurulmuştur. Çiftlik başta Adana olmak üzere Türkiye’deki tüm tüketicilere ulaşmaya çalışmaktadır. Bu faaliyetleri yapmaya çalışan kurum; ürün temini, ürün kalitesi-içeriği, tanınırlık, gıda güvenliği vb. konularda olumlu olduğu kadar, olumsuz eleştirilere maruz kalmaktadır. Çukurova Üniversitesi Balcalı Markası ve ürünleri ile ilgili daha önce böyle bir çalışmanın olmaması da bir eksiklik olarak belirlenmiştir.

Bu çalışmada, Araştırma ve Uygulama Çiftliği satış noktalarından alışveriş yapan 431 tüketici ile yapılan görüşmeler sonrasında Çukurova Üniversitesi Balcalı markasına ve ürünlerine yönelik eleştiri ve öneriler tespit edilerek değerlendirmeler yapılmıştır. Markanın güvenilirliği, gıda güvenliği ve üretim-hijyen konularında tüketicilerin görüş ve bakış açıları tespit edilerek, markaya ve ürünlerine yönelik eksikliklerin giderilmesine çalışılmıştır. Tüketicilerin marka ve ürünlerle ilgili görüşleri ayrıntılı olarak ele alınarak, geleceğe yönelik önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Satış noktası, anket, Adana

ABSTRACT

Cukurova University Agricultural Faculty Research and Application Farm which was established for; first of all, to provide space and application area for education and training studies; to contribute to scientific work; and to support the education and training studies by using obtained production-trial surplus. The Farm aims to reach not only to university personnel and students in Adana but also to all consumers in Turkey. However, occasionally faces criticisms from consumers regarding the reliability, quality, packaging color and shape,

size, availability, and continuity of the products offered for sale. It has been determined as deficiency that there is no previous study on the Çukurova University Balcalı Brand and its products.

In this study; after the negotiations with 431 consumers who shop at Research and Application Farm sales points; critics and suggestions for "Cukurova University Balcalı" brand and products were determined and evaluated. The reliability of the brand in the food safety and hygiene issues were identified production-views and perspectives of consumers, it has tried to overcome the lack of awareness of the brand and its products. The opinions of the consumers about the brands and products were discussed in detail and suggestions for the future were made.

Keywords: Salespoint, survey, Adana

GİRİŞ

Dünya’da ve ülkemizde giderek artan girdi kullanımı ve doğal kaynakların kirlenmesi, insanoğlunu sağlıklı ve güvenilir besin kaynaklarını üretmeye ve bu besinlerin sürekliliğini sağlama çabalarını artırmaktadır. Toplumlar gelecek nesilleri korumak ve gözetmek adına güvenilir gıdaları tüketme zorunluluğu ile karşı karşıya kalmaktadır. Ülkemizde her ne kadar güvenli gıda üretimi sağlanmaya çalışılsa da; değişen tüketim alışkanlıkları, toplu gıda üretimindeki artış, düşük eğitim ve gelir düzeyi, yeterince uygulanmayan mevzuatlar, kontrol dışı gıda üretimi, yetersiz denetim gibi birçok sebep gıda güvenliği konusunda olumsuzlukları beraberinde getirdiği saptanmıştır (Gülse Bal ve ark., 2006; Mutlu, S. 2007; Sarıkaya, N. 2007; Erkmen, 2010).

Çukurova Üniversitesi Ziraat Fakültesi Araştırma ve Uygulama Çiftliği; öncelikli olarak eğitim ve öğretim çalışmalarına yer ve uygulama alanı sağlamak, bilimsel çalışmalara katkıda bulunmak ve elde edilen üretim-deneme fazlasını ve artığını değerlendirerek eğitim ve öğretim çalışmalarına destek vermek amacıyla kurulmuş bir birim olarak faaliyet göstermektedir. Ayrıca, Araştırma ve Uygulama Çiftliği, Çukurova Üniversitesi kampüsü içerisinde 4 farklı noktada “Çukurova Üniversitesi Balcalı” markasıyla satışa sunulan ürünlerin tüm tüketicilere ulaşmasını sağlamaktadır. Satışa sunulan ürünler başta personel ve öğrenciler olmak üzere, Adana’daki ve Türkiye’deki doğal ürün seven tüketicilere ulaşmaktadır.

Araştırma ve Uygulama Çiftliği şubeleri ve Ziraat Fakültesi bölümleri tarafından üretilen ürünler kampüs alanı içerisindeki satış noktalarında yıl içerisinde satılarak, üretim artışı değerlendirilmekte ve katma değer yaratılmaktadır.

Araştırma ve Uygulama Çiftliği tarafından yapılan üretim ve satış faaliyetleri genel olarak tüketiciler tarafından beğenilmesine rağmen, bir takım eleştiri ve önerilerde bulunmaktadırlar. Çukurova Üniversitesi Balcalı Markası ve ürünleri ile ilgili daha önce böyle bir çalışmanın olmaması bir eksiklik olarak belirlenmiştir. Bu çalışmayla, tüketicilerin marka ve ürünlerle ilgili olarak değerlendirmelerinin ele alınıp bildirilen sorunların tespiti ve yapılan öneriler sayesinde verilen hizmetin ve ürünlerin geliştirilmesi amaçlanmıştır.

MATERYAL VE METOD

Çalışma kapsamında Araştırma ve Uygulama Çiftliği satış noktaları tarafından alışveriş yapan tüketicilere anket uygulaması yapılmıştır. Görüşme yapılan kişiler, basit tesadüfi örnekleme yöntemiyle belirlenen toplamda 431 tüketici olup, başta üniversite personeli olmak üzere, misafir tüketiciler ve öğrencilerden oluşmuştur. Buna ilaveten, çalışmada bu konuyla ilgili yapılan ulusal ve uluslararası çalışmalardan ve ikincil verilerden de yararlanılmıştır (Schneider ve Ceritoğlu, 2010; Gündüz ve ark., 2013).

BULGULAR VE TARTIŞMA

Bu çalışmayla ilk defa olarak Çukurova Üniversitesi Balcalı Markası ve ürünleri ile ilgili Araştırma ve Uygulama Çiftliği bünyesindeki 4 satış noktasından alışveriş yapan 431 tüketici ile yapılan anket sonucu elde edilen bulgular incelenmiştir.

Görüşme yapılan tüketicilerin yaş aralığı 18-82 arasında değişmekle birlikte, ortalama yaş 42.76 olarak belirlenmiştir. Anket yapılan tüketicilerin % 59.2'sini erkekler ve % 40.8'ini ise kadınlar oluşturmaktadır. Satış noktalarından alışveriş yapan kişilerin ailedeki birey sayısı ortalama 3.62 kişi/hane olarak tespit edilmiştir.

Araştırma kapsamında görüşülen kişilerin % 50.4'ünün Çukurova Üniversitesi personeli, % 29.0'unun misafir tüketici ve geriye kalan % 26.6'sının ise Çukurova Üniversitesi öğrencisi olduğu belirlenmiştir.

Görüşülen tüketicilerin yaklaşık olarak % 4.9'u marka adını bilmekte ve marka adı farklı olarak; balcalı, balcalı çiftlik, balcalı ve ziraat, Ç.Ü. balcalı marka ürünler, Çukurova Üniversitesi ve Ç.Ü. döner sermaye şeklinde cevaplar vermişlerdir. Bunun sebebinin, 2007 yılına kadar "Balcalı" adıyla hizmet veren markanın 2007 yılından sonra "Çukurova Üniversitesi Balcalı" adını alması ve bilgilendirme yetersizliği olduğu düşünülmektedir.

Tüketicilerin Çukurova Üniversitesi Balcalı markasını tercih nedenleri sorulduğunda, tüketicilerden % 66.6'sı markanın ürünlerinin güvenilir olduğunu, % 21.6'sının da doğal ürün satışı yapıldığını belirtmişlerdir. Marka güvenilirliği-doğal ürünle toplamda % 88.2'lik bir değerle, Çukurova Üniversitesi Balcalı Markasına olan güvenilirliğin anket yapılan tüketicilerde çok yüksek olduğu görülmüştür.

Tüketicilerin satın aldıkları ürünlerle ilgili olarak değerlendirmeleri Çizelge 1'de verilmiştir.

Çizelge 1. Tüketicilerin Ürünler Hakkındaki Değerlendirmeleri

Değerlendirmeler	İyi	Orta	Kötü	Bilgim Yok
Tazelik	84.5	12.9	1.0	1.7
Marka Güvenilirliği	79.9	15.5	0.2	4.4
Tat-Lezzet	79.4	18.6	0.5	1.5
Gıda Güvenliği	78.9	16.5	0.7	3.8
Doğal ve Katkısız	78.0	16.4	0.5	5.1
Kalitesi	76.7	21.6	0.5	1.2

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

Besin Değeri	69.2	19.9	0.5	10.4
Ambalaj-Etiket Bilgileri	58.2	32.9	5.4	3.5
Ulaşılabilirlik	47.0	36.0	15.3	1.5
Fiyatı	27.6	57.6	13.3	1.5

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

Buna göre tüketicilerin başta tazelik (% 84.5), marka güvenilirliği (% 79.9), gıda güvenliği (% 78.9), ürünlerin doğal ve katkısız olması (% 78), kalitesi (% 76.7) ve besin değeri (% 69.2) gibi kriterler söz konusu olduğunda yaklaşık olarak % 70 ve üzerinde iyi bulduklarını vurgulamışlardır. Ürünlerle ilgili ambalaj ve etiket bilgileri sorulduğunda % 58.2 iyi ve % 32.9 gibi bir oranda da orta cevabı alınmıştır. Ürünle ulaşılabilirlik konusu sorulduğunda ise; % 47 oranında iyi , % 36 oranında orta ve % 15.3'lük payla da kötü cevaplarıyla karşılaşmıştır. Tüketiciler yılın her dönemi her satış noktasında ürün bulamadıklarını ve temin edemediklerini özellikle vurgulamışlardır.

Burada dikkat çeken bir diğer önemli konu ise; tüketicilerin ürün fiyatları konusundaki görüş ve tutumlarıdır. Yapılan bir çalışmada tüketicilerin %75'lik kısmı, güvenilir gıda için fazladan ödeme yapmaya razı olduklarını bildirmişlerdir (Onurlubaş, E. 2015). Tüketiciler ürün fiyatlarıyla ilgili olarak bu çalışmaya benzer şekilde % 57.6 oranında orta, % 27.6 oranında iyi ve %13.3 oranında ise kötü şeklinde yorumda bulunmuşlardır. Satılan ürünlerin fiyatlarının yüksek olduğu ve daha düşük olması gerektiği bu tüketiciler tarafından belirtilmiştir. Güncel piyasa fiyatlarıyla kıyaslandığında, satışı gerçekleştirilen ürünlerin fiyatlarının ortalama değerlerde olmasına rağmen karşılaşılan bu sonuç dikkat çekmektedir.

Çizelge 2’de tüketicilerin gıda temini hakkındaki değerlendirmelerine yer verilmiştir.

Çizelge 2. Tüketicilerin Gıda Temini Hakkındaki Değerlendirmeleri

Değerlendirmeler	Evet	Hayır
Olabildiğince doğal veya fazla katkı içermeyen taze yiyeceklere yönelirim.	94.8	5.2
Güvenilir satış yerlerini ve güvenilir firmaları tercih ederim.	92.6	7.4
Ambalajın kırılmamış, bozulmamış, vs. olmasına dikkat ederim.	87.8	12.2
Ambalajlı bir ürün de olsa içeriğinin, beslenme değerinin, katkı maddelerinin, ruhsat tarihi, üretim ve son kullanma tarihlerinin yazılı olup olmadığını kontrol ederim.	85.4	4.6
Etiketi tahrip olmuş, okunmayan ürünleri satın almam.	85.3	14.7
Açıktaki satılan, etiketsiz, ruhsatsız ürünlere rağbet etmem.	75.6	24.4
Taze meyve ve sebzeleri mevsiminde tüketirim, sera ürünleri tercih etmem.	72.0	28.0
Alışveriş sırasında satın alım belgesini (fiş/fatura) alırım ve belli bir süre saklarım.	67.7	32.3

Tüketicilerin gıda temini hakkındaki değerlendirmeleriyle genel olarak bu konudaki bilgi ve tecrübelerinin ortaya konulmasına çalışılmıştır. Tüketicilerin, % 94.8 oranla “olabildiğince doğal veya fazla katkı içermeyen taze yiyeceklere yönelmesi” ve % 92.6 oranında da “güvenilir satış yerlerini ve güvenilir firmaları tercih ederim” görüşleri, gıda temini konusundaki hassasiyetlerini göstermektedir (Gülse Bal ve ark., 2006; Mutlu, S. 2007; Sarıkaya, N. 2007; Onurlubaş, E. 2015). Tüketiciler katkısız, doğal ürünler talep etmekte ve güvenilir işletmelerden alışveriş yapmayı tercih etmektedirler. Tüketicilerin, sağlam ambalajlı ürünleri kontrol ederek alması (% 87.8), ambalaj bilgi ve içeriğini kontrol etmesi (% 85.4) ve

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

etiket bilgileri tahrip edilmiş ya da olmayan ürünleri almaması (%85.3) gibi unsurlara azami dikkat ettikleri belirlenmiştir.

Görüşme yapılan tüketicilerin % 75.6'sının 'açıkta satılan ve ruhsatsız ürünlere rağbet etmem' görüşünü belirtmesine rağmen, % 24.4 oranındaki tüketici grubunun ise bu konuyu önemsemediği tespit edilmiştir. Her dört tüketiciden birinin açıkta satılan ve ruhsatsız ürünleri alabileceğinin bu çalışmayla belirlenmiş olması tüketici bilinci açısından önemlidir. Diğer yandan meyve ve sebzeleri mevsiminde tüketmek ve sera ürünlerinden uzak durmaya çalışan tüketici grubu da % 72'lik bir pay almıştır. Buna karşılık % 28'lik oranda bir tüketici grubu da bunu çok önemsemediğini belirtmiştir. Alışveriş sonunda satın alım belgesini alan ve saklayan tüketicilerin % 67.7'lik pay aldığı ve bunun aksine bu konuyu önemsemeyen grubun ise % 32.3'lük bir paya sahip olduğu görülmektedir. Tüketicilerin satış iade işlemlerinde yasal zorunluluk olan fatura ya da fiş evraklarını almamaları veya saklamamaları hakkında % 32.3 oranında cevap vermiş olmaları bu konuda yetersiz-eksik bilgiye sahip oldukları sonucunu doğurmaktadır.

Çukurova Üniversitesi Balcalı Markalı ürünlerin kalitesinin Adana, Çukurova ve Türkiye ölçeğinde diğer marka ürünleri ile birlikte değerlendirildiğinde elde edilen sonuçlar Çizelge 3'te verilmiştir.

Çizelge 3. Çukurova Üniversitesi Balcalı Markalı ürünlerin kalitesinin Adana, Çukurova ve Türkiye ölçeğindeki yeri.

Yer	En Yüksek	Yüksek	Orta	Düşük	En düşük
Adana	51.2	39.5	8.4	0.9	-
Çukurova	41.6	47.6	9.7	0.9	0.2
Türkiye	19.7	47.8	28.1	3.5	0.9

Ürünlerin kalitesinin Adana, Çukurova ve Türkiye ölçeğinde diğer marka ürünleri ile birlikte değerlendirildiğinde elde edilen sonuçlara bakılmıştır. Tüketicilerin Adana ölçeğinde % 90.7, Çukurova ölçeğinde % 89.2 ve Türkiye ölçeğinde ise % 68.5'lik bir bölümünün, Çukurova Üniversitesi Balcalı markalı ürünlerini yüksek ve üstü kalitede markalı ürünler sınıfında gördüğü belirlenmiştir.

Görüşme yapılan tüketicilere marka ve satış noktasıyla ilgili olarak karşılaştıkları sorun ve sıkıntılar da sorulmuştur. Sorulan sorular karşılığında; ürünlerin pahalı olması, her zaman bulunamaması, ürün çeşitliliğinin azlığı, satış noktalarının yetersizliği, çalışma saatlerinin uygun olmaması ve ürünler hakkında yeterli bilgiye ulaşamama gibi yanıtlar verilmiştir.

Ürün fiyatlarının doğal ürün kalitesi ile kıyaslandığında, ortalama fiyatlardan daha düşük olduğu rahatlıkla söylenebilmektedir. Kurum tarafından tüketicilerin ucuz, güvenli ve sürekli ürün talebi imkânlar doğrultusunda karşılanmaktadır. Yapılan bazı çalışmalarda tüketicilerin önemli bir kısmı, güvenilir gıda için fazladan ödeme yapmaya razı oldukları belirlenmiştir (Gülse Bal ve ark., 2006; Mutlu, S. 2007; Onurlubaş, E. 2015).

Ürün çeşitliliğinin sağlanması ve satış noktalarının sayısının artırılması her zaman dikkate alınmakta ve önemini koruyan sorunlar arasındadır. Satış noktaları 3 adet iken, yapılan eleştiriler doğrultusunda bu sayı 2012 yılı itibarıyla 4 âdete çıkarılmıştır.

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

Mevzuatların ve personel durumunun imkân verdiği ölçüde ürün satışı ve satış noktalarının çalışma saatlerinde düzenlemeler yapılmaktadır. Bazı tüketicilerin ürünler hakkında yeterli bilgiye sahip değiliz eleştirisi karşısında, ürünlerle ilgili tüm bilgiler kurumun web sitesinde konulmuş olup, bu konu görüşülen tüketicilere de iletilmiştir.

Araştırma ve Uygulama Çiftliği, kurumsal yapısı ve işleyişi kapsamında her dönem bu sıkıntıları ayrıntılı olarak ele almaktadır. Ekonomide “tüketici ihtiyaçları sonsuzdur” kavramı ile konuya başlayıp, karşılaşılan her türlü istek ve talepler değerlendirmektedir.

SONUÇ

Çukurova Üniversitesi Ziraat Fakültesi bünyesinde bulunan Araştırma ve Uygulama Çiftliği’nin temel amacı başta öğretim elemanlarına ve öğrencilere eğitim ve araştırma imkânları sunmaktır. Bununla birlikte araştırma ve deneme çalışmaları sonrasında elde edilen üretim artıklarını satışa sunarak değerlendirmektedir.

Çukurova Üniversitesi Balcalı Markası ile sunulan ürünlerini, kampüs içerisinde 4 farklı noktada faaliyet gösteren satış noktaları ile kampüse ve tüm Adana’ya hatta ülkemize satmaktadır. Konusu bakımında ilk olan bu çalışmamızda hem Çukurova Üniversitesi Balcalı Markasına olan güvenilirliğin yüksek hem de tüketicilerin ürünlere olan tutumlarının olumlu olduğu elde edilen sonuçlar arasında bulunmuştur. Görüşme yapılan tüketicilerin gıda temini hakkında oldukça seçici olduklarını ve Çukurova Üniversitesi Balcalı Markasını bu nedenle tercih ettiklerini ifade etmişlerdir. Buna ilaveten, tüketicilerin ürünleri yüksek ve üstü kalitede markalı ürünler sınıfında gördüğü belirlenmiştir.

Yaptığımız bu çalışma sonucu elde edilen veriler doğrultusunda; ürün çeşitliliği, satış noktası düzenlemeleri, marka bilinirliğinin artırılması vb. gibi konularda iyileştirme çalışmalarına hız verilmesi planlanmaktadır.

Teşekkürler

Bu çalışmayı destekleyen Çukurova Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi’ne (Proje No: FBA-2017-9330) teşekkür ederiz.

KAYNAKLAR

Erkmen, O. 2010. Gıda Kaynaklı Tehlikeler ve Güvenli Gıda üretimi. Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi 53:220- 235.

Gülse Bal, H.S., Göktolga, Z.G. ve Karkacier, O. 2006. Gıda Güvenliği Konusunda Tüketici Bilincinin İncelenmesi (Tokat ili Örneği). Tarım Ekonomisi Dergisi 12(1):9-18.

Gündüz, O., Kılıç, O., Emir, M., Aydın G., 2013 Süt ve süt ürünleri tüketiminde tüketici tercihlerini etkileyen faktörler: Samsun ili örneği. Gıda Teknolojileri Elektronik Dergisi Cilt: 8, No: 1, 2013 (36-43).

Mutlu, S., 2007. Gıda güvenirliliği açısından tüketici davranışları (Adana kentsel kesimde kırmızı et tüketim örneği). Çukurova Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Adana.

Onurlubaş, E. 2015. Tüketicilerin Gıda Güvenliği Konusunda Bilinç Düzeylerinin Ölçülmesi: Tokat İli Örneği. Gaziosmanpaşa Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Tokat.

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

Sarıkaya, N. 2007. Organik Ürün Tüketimini Etkileyen Faktörler ve Tutumlar Üzerine Bir Saha Çalışması. Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (14) / 2: 110-125

Schneider, K.G. ve ve A.B., Ceritoğlu, 2010., Yöresel Ürün İmajının Tüketici Satınalma Davranışı ve Yüksek Fiyat Ödeme Eğilimi Üzerindeki Etkisi - İstanbul İlinde Bir Uygulama. Pazarlama ve Pazarlama Araştırmaları Dergisi, Sayı: 06, Temmuz 2010, ss. 29-52 30

**YETENEK YÖNETİMİNİN ÖRGÜTSEL BAĞLILIK İLE İŞ TATMİNİ İLİŞKİSİNİN,
İŞTEN AYRILMA NİYETİNE OLAN ETKİSİ**

THE EFFECT OF TALENT MANAGEMENT ON THE RELATIONSHIP BETWEEN
ORGANIZATIONAL COMMITMENT AND JOB SATISFACTION

NURAN VARIŞLI

İstanbul Gelişim Üniversitesi, gulmennuran@hotmail.com

ÖZET

İşletmelerin başarıyı yakalayabilmesinde önemli bir sorumluluğu bulunan çalışanların işe alınması, eğitim sürecinden geçirilmesi, geliştirilmesi ve yeteneklerinden en uygun şekilde faydalanılması sürecini içeren yetenek yönetimi olgusu bugün insan kaynakları yönetimi hususunda temel başarı unsuruna dönüştürülmüştür. Yetenekli çalışanların işletmeye getirilmesi ve işletme içinde tutulmasının günden güne zorlaştığı bir ortamda faaliyetlerine devam eden işletmeler, yetenek yönetimi stratejileriyle sahip olmuş oldukları yetenekli personellerinden işletme hedefleri yöneliminde etkili bir şekilde faydalanılabilmektedirler. Dahası, yetenek yönetimiyle personellere eğitilmeleri ve kendilerini geliştirme imkanları tanınmakta, bu durumda onların işletmeye bağlılıklarını olumlu yönde etkileyerek, işletmede kalmalarını sağlamaktadır.

Bu bildirinin asıl amacı yetenek yönetiminin örgütsel bağlılık ile iş tatmini düzeylerini öğrenebilmek ve söz konusu bu iki tutum arasında ilişkiyi incelemek ve işten ayrılma niyetlerinin ne derece etkilendiğini ortaya koymaktır. Bu bağlamda ilk olarak örgütsel bağlılık ve iş tatmini kavramlarıyla işten ayrılma niyetleri kavramları ayrı ayrı açıklanmış; akabinde de aralarındaki ilişkinin ele alındığı çalışmalardan örnekler gösterilmiştir.

Bu çalışma kapsamında yetenek yönetiminin örgütsel bağlılıkla iş tatmini düzeylerinin belirlenmesi ve bu değişkenler içerisindeki ilişkileri ölçmektir. Bu nedenle personellerin işletmeye, yöneticiye ve iş arkadaşlarına olan güveni ile iş tatmininin önemi araştırılmıştır. İş tatmini, işin özellikleriyle personellerin istekleri birbirlerine uyum gösterdiği zaman gerçekleşen ve çalışanın işini sevmesini sağlayan bir olgudur. Örgütün amaçları, iş tatmin düzeyi sağlandığında istihdam edilen için önem taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Örgütsel Bağlılık, İşten Ayrılma, İş Tatmini İlişkisi, Yetenek Yönetimi

ABSTRACT

The concept of talent management, which includes the process of recruitment, training, development and the most appropriate utilization of the talents of the employees who have an important responsibility for the success of the companies, has now been transformed into a key success factor in human resources management. The businesses that continue their activities in an environment where the talented employees are brought to the business and are kept in the business day by day, can be utilized effectively in the direction of the business goals from the talented personnel they have possessed with talent management strategies. Moreover, through talent management, staff are provided with the opportunity to be trained

and to improve themselves, thus allowing them to remain in business by positively affecting their commitment to companies.

The main purpose of this report is to learn the levels of organizational commitment and job satisfaction of talent management and to examine the relationship between these two attitudes and to determine the degree to which their intention to leave is affected. In this context, firstly, the concepts of organizational commitment and job satisfaction and their intention to leave jobs are explained separately. Afterwards, examples of the studies on the relationship between them were shown.

The aim of this study is to determine the level of job satisfaction levels of organizational talent and to measure the relationships within these variables. Therefore, the importance of job satisfaction with the trust of the personnel to the organization, the manager and the colleagues was investigated. Job satisfaction is a fact that occurs when the demands of the personnel and the demands of the personnel are matched to each other and that the employee loves his / her job. The purpose of the business is important for the employed when the job satisfaction level is achieved.

Keywords: Organizational Commitment, Job Separation, Job Satisfaction Relationship, Talent Management

1. Giriş

Globalleşen dünyada bir işletmenin başarıyı yakalayabilmesi ve rekabet avantajını sürdürebilmesi adına sahip olmuş olduğu en değerli işletme varlığının o işletme içinde personeller olduğunu varsaymaktadır (Akgündüz, 2006). İşletmeler, bulundurmış oldukları insan sermayelerini ne denli verimli kullanırlarsa, yeni dönemin yoğun rekabet alanında sürdürülebilirliğini o denli hızlı bir şekilde kolaylaştıracaktır (Cengiz, 2001). Bir diğer yaklaşımla da, personellerine güven duygusunu aşılayabilen, işletmelere aile yapısını güdüleyen, müşterilerin arzularını en üst seviyede tatmin edebilen yani, insanları anlayabilen şirketler başarıları yakalayabilmektedirler (Karaca, 2001).

Örgütsel bağlılık olgusu örgütsel psikoloji alanında önemli bir yeri bulunan kavram olarak bulunmakta ve iş tatminiyle aralarında ilişkilerin olup olmadığı, ilişki varsa da ne doğrultuda bir ilişki olduğu birçok araştırma için asıl konu olmaktadır. Kişilerin iş hayatlarındaki olumlu tutum ve davranışları artış gösteren verimlilik, yüksek performansları, düşük iş devamsızlıkları ve işe geç kalma, düşük iş gören devir hızları ve iş tatminini oluştururken; olumsuz tutumlarda tersi sonuçlara neden olduğu görülmektedir. Çağımız iş dünyası içerisinde yüksek verim, yüksek performans, düşük iş gören devri benzeri faktörler şirketlere rekabet avantajı sunan hususlar içerisinde karşımıza çıktığı görülmektedir. Şirketlere rekabet avantajı sunacak bu unsurlar da ancak değerli insan kaynağıyla olabilmektedir (Keleş, 2006). Bu sebeple, tüm işletmeler kurumsal amaçlara bağlı, işletmesine sadık, kendisini işletmenin birer parçası şeklinde görünen, işletmede çalışmaktan mutlu ve çalışmaya devam etmekte isteği bulunan, çalışma alanında işinin gereksinimlerini ve kendilerinden beklenenin ne olduğunu net bir şekilde bilen, kendinden bekleneni verebilen roller üstlenmiş olan personellere sahip olmak istemektedirler. Çağdaş işletmelerin en önemli hedeflerinden bir tanesi, işletmelere bağlılığı bulunan personeller yaratmaktır. Bu şekilde işletmeler, sahip oldukları en değerli varlık olan insan sermayesinden maksimum seviyede verim alma olanağı bulacaklardır. Dahası personellerin, üyesi olarak mutluluk duyacağı bir

işletmede çalışıyor olmaları, onların tatmin duygusunu arttırmaktadır. Örgütsel bağlılık, özelliği itibarıyla gerek işletmede gerekse de çalışanlara faydalı sonuçlar oluşturacak bir ilişki şeklidir. Bu sebeple işletme yöneticileri, örgütsel bağlılık konusu üzerinde özen göstermeli ve çalışanların örgüte bağlılıklarını arttıracak yaklaşımları işletmelerinde bir politika olarak uygulamaya koymalıdır (Aktay, 2010).

İş tatmini kavramı da istihdam edilenlerin fiziksel, ruhsal ve sosyal ihtiyaçlarının, beklentileri yöneliminde karşılanma seviyelerini ifade etmekte olup; bireylerin başarılı, mutlu ve üretken olmalarının en önemli şartlarından bir tanesidir. İş tatmini her meslek için önemli olmasının yanında kişilerin sağlıklarına yönelik hizmet veren sağlık sektörü ve çalışanları için daha da büyük önem taşımaktadır.

İşletmeler için çalışanlarının ne denli önemli olduğu tartışılmaz bir gerçektir. İyi niteliklere sahip ve işini benimsemiş olan çalışanlar, mensubu oldukları şirketlerin üst düzey bir performans göstermelerinde, rakip şirketlerin önüne geçmelerinde, müşterilerini memnun edecek bir hizmet seviyesi yakalamalarında, kısacası şirketin hedeflerine ulaşmasında oldukça önemlidir. Diğer yandan, çalışanlar işletmeleri için önemli bir maliyet unsurudur. Çalışanların işe alınması, eğitilmesi, maaş ve sağlanan diğer imkânların maliyetleri, sigorta ve yasal diğer ödemeler işletmeler için önemli bir maliyet unsuru oluşturmaktadır. Çalışanlarla ilgili en önemli maliyet unsurlarından birisi de işten ayrılmaların işletmeye neden olduğu maliyetlerdir. İşletme için nitelikli insan gücünün kaybı, yeni çalışanların işe alınması, eğitilmeleri ve çalışma ortamına uyumlarının sağlanması, bu maliyetlerden bazılarıdır (Bannister ve Griffeth, 1986). Dolayısıyla işletmeler, çalışanlarının işe bağlanması ve beklenen performansı gösteren çalışanlarının işlerinden ayrılmamaları için gerekli çabayı göstermelidirler. Bu noktada, çalışanların işten ayrılma niyetlerinin olup olmadığını fark etmeleri ve işten ayrılmayı önleyecek tedbirleri almaları oldukça önemlidir.

1.1. Problem

İşten ayrılma niyeti, personelin, çalışma alanındaki şartlarında yaşadığı ilgili tatminsizliği nedeniyle ortaya çıkmış olan bir haldir. Çalışanlarda, iş tatmini boyutunun yüksek seyrettiği hallerde, işten ayrılma niyetinin düşük olduğu gözlemlenmiştir (Rusbult, Farrell, Rogers ve Mainous, 1988). İşten ayrılma niyeti çalışanın işletmesinden ayrılmasını planlamasını ifade etmektedir. Planlama, örgütü fiilen terk etme düşüncesinden daha önce gelmektedir ve gönüllü olarak ayrılma kararının ön habercisi niteliğindedir (Lambert, Hogan ve Barton, 2001).

İşten ayrılma niyetinin, işten ayrılma davranışına dönüşmesi bir süreçtir ve bu süreç birçok unsurdan etkilenir (Hom, Caranikas-Walker, Prussia ve Griffeth, 1992). Bu süreç; işten ayrılmayı düşünmeyi, yeni bir iş arayışına girmeyi, alternatif iş olanaklarını değerlendirmeyi, kalmaya ya da gitmeye karar vermeyi de kapsar (Addae, Praveen Parboteeah ve Davis, 2006).

Örgütsel bağlılık ve mesleğe bağlılık işten ayrılma niyetini doğrudan etkileyen faktörlerdendir (Hackett, Lapierre ve Hausdorf, 2001). Çalışanın örgüte olan bağlılığı, kurumda kalma ya da kurumdan ayrılma kararının en önemli belirleyicisidir (Duygulu ve Abaan, 2007). Ayrılma niyeti, ayrılma davranışının en büyük habercisidir. Çalışanın, başka bir istihdam olanağını aklından geçirmeye başlamış olması bunun göstergesidir (Jaros, 1997).

İşten ayrılma niyetine etki eden unsurlardan birisi örgütsel bağlılıktır. Örgütsel bağlılık, çalışanın çalıştığı işletmenin değerlerine ve hedeflerine olan inancı, işletmenin hedeflerine

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

ulaşabilmesi için sarf edebileceği çaba ve işletmenin bir üyesi olarak kalmaya karşı duyduğu istektir (Hunt ve Morgan, 1994). Çalışanın, sırf çıkara dayalı olan değerlerden farklı olarak, hissetmiş olduğu örgütsel bir taraftarlık ve duygusal bir bağlılıktır (Jalonen, Virtanen, Vahtera, Elovainio ve Kivimäki, 2006). Örgütsel bağlılık, çalışanların örgütün amaçlarını benimsemesinde, yenilikçi davranış sergilemelerinde, işletmenin faaliyetlerine katılmalarında ve işletmede kalma isteğinin devam etmesinde önemli bir olgudur (Durna ve Veysel, 2011).

Bu çalışmada çözüme kavuşturulacak olan problem, yetenek yönetimi kavramının örgütsel bağlılıkla iş tatmini ilişkisinin, işten ayrılma niyetlerindeki artış ya da azalışların ortaya konulmasıdır.

1.2. Amaç

Bu çalışmada yetenek yönetimi kavramsal olarak tanımlanmış olup, bu kavram nezdinde örgütsel bağlılıkla iş tatmini ilişkisinin, işten ayrılma niyetlerine olan etkisi incelenmiştir.

Tüm bu araştırma bulguları, yetenek yönetiminin, çalışanlar için olumlu sonuçların belirlenmesinde kilit bir faktör olduğunu ve örgütsel düzenlemenin, bazı temel çapraz düzey organizasyonel dinamikleri tanımlayan önemli bir faktör olduğunu ima etmektedir.

Bu çalışmada çalışanın yetenek yönetiminin ve örgütsel bağlılığın, iş tatmininin arasındaki bağlantıda nasıl bir rol oynadığı hususunda, işten ayrılma niyetini de etkileme algısının önemi vurgulanarak literatüre katkıda bulunulacaktır.

1.3. Önem

Bu araştırmanın temel amacı, çalışanda işten ayrılma niyetinin nasıl ortaya çıktığını inceleyerek yetenek yönetimi, örgütsel bağlılık ve iş tatmini arasındaki ilişkinin daha derin bir şekilde anlaşılmasını sağlamaktır.

Bu nedenle, bu araştırmanın önemi, çalışan bağlılığı ile ilgili olarak, iş tatmini ve işten ayrılma niyeti konusundaki mevcut bilgilere dayanarak, farklı arabuluculuk mekanizmaları aracılığıyla incelemektir.

1.4. Tanımlar

İş tatmini: Çalışanların gerçekleştirmiş olduğu işlere karşı duymuş oldukları olumlu duygusal tepkiler şeklinde aktarılmaktadır (Baş ve Ardıç, 2002:73).

Örgütsel bağlılık: Çalışanların işletmenin amaçlarına ulaşılması yönünde çaba sarf etmesi, bu amaçları benimsemesi ve işletmede kalmaya devam etmesini içeren bir kavramdır.

Yeterlilik: Yeterli olma hali, mevcut işi gerçekleştirme gücünü sağlayan özel bilgi, ehliyet, görevini yerine getirme halidir (tdk.gov.tr).

Yetenek Yönetimi: İşletme içerisinde yetenek, bilgi ve deneyimiyle bireyleri etkileme ve harekete geçirme gücüne sahip kişilere yönelik olarak; hedef ve stratejilerin belirlenmesi, kilit pozisyonların belirlenmesi, yetenek havuzu oluşturulması, yetenekli bireylerin eğitimi ve geliştirilmesi, performanslarının değerlendirilmesi, örgütsel bağlılıklarının artırılması ve kariyer gelişimlerinin sağlanması alanlarında uygulamaya ilişkin süreçleri kapsamaktadır (Çırpan, 2009).

İşten ayrılma niyeti: Çalışanın, çalışma ortamındaki koşullarla ilgili tatminsizliği sebebiyle ortaya çıkan bir durumdur.

2. Teorik Çerçeve

2.1. Yetenek

Türk Dil Kurumu (TDK) tarafından yapılan yetenek tanımı kapsamında; “bir kimsenin bir şeyi anlama veya yapabilme niteliği, kabiliyet, istidat” olarak geçmekte; “bir duruma uyma konusunda organizmada bulunan ve doğuştan gelen güç, kapasite”; “kişinin kalıtıma dayanan ve öğrenmesini çerçeveleyen sınır” ve “dışarıdan gelen etkiyi alabilme gücü” şeklinde tanımı olmaktadır (<http://www.tdkterim.gov.tr>). Bir başka aktarım gereği de, “bir bireyin üretken bir biçimde tekrar edebilen düşünme, hissetme ve davranma yetilerinin uygulanabilmesi durumudur” (Buckingham ve Vosburgh,2001:21). Bu konjektürde de, iş yaşantısı bakımından yetenek olgusunun aktarmış olduğu mana, “işletmenin kaderine etki edebilecek seviyede üstün yanları bulunan, yönetsel ve teknik pozisyonları doldurma potansiyeline sahip geleceği parlak personeller” (Çırpan ve Sen, 2009:110) biçiminde aktarılabilir.

2.2. Yetenek Yönetimi

Yetenek yönetimiyle ilgili olarak gerek araştırmacı taraflar gerekse de uygulayıcı taraflar vasıtasıyla gerçekleştirilen pek çok aktarım alan yazın taramasından yerini almıştır. Bunun yanında da yetenek yönetiminin tutarlı görünen ve basit tek bir tanımı bulunmadığı (Ashton ve Morton, 2005:30), konuyla ilgilenenlerin bakış açıları çeşidince aktarımlarda değişkenliklerin bulunduğunu ilk olarak ifade etmek gerekmektedir Söz konusu farklılıkların yapısında tanımlamaların bazılarının uygulamacı kurum ya da birimler diğerlerinin ise araştırma yapan kişiler arasında yapılması vardır. Temele bakıldığında bu durum oldukça doğal görülmektedir. Nedeni de her işletme, kendi özel şartları içerisinde yetenek yönetimi ile alakalı farklı uygulamalarla çalışmalar yapılabilmektedir. Çalışma üretimi yapan akademisyenlerin, teorisyenlerin yapmış oldukları tanımların bir kaç tanesi aşağıda yer almaktadır:

“Tüm IK süreçlerini, idaresini ve teknolojilerini kapsayan yetenek yönetimi, işe alma, iyileştirme ve işgücü yönetim süreçlerinin bağlantılı noktalarında bulunan yetenek optimizasyonudur” (Schweyer, 2004:38).

“Yetenek yönetimi, işletmenin ihtiyaçları doğrultusunda doğru çalışanların, doğru zamanda, doğru işlerde ve doğru uygulamaları yapabilmelerinin sağlanmasıdır.” (Mucha, 2004: 99).

“Yetenek yönetimi, bir konular kümesi değil, bir perspektif veya anlayıştır.” (Creelman, 2004: 3). Yetenek yönetimi, işletmenin tüm düzeylerindeki yöneticiler nezdinde işbirliği ve iletişim ağının güçlü olmasını gerektiren; işgücü planlaması, işçi alımı, alınan işçilerin eğitilmesi, bireysel gelişimlerinin arttırılması, kabiliyetlerinin gözden geçirilmesi, performans değerlendirme, sahip olunan kabiliyetlerin elde tutuluyor olması benzeri farklı evreleri içeren ve günümüzde pek çok işletmenin zorunlu şekilde karşısına çıkmaya başlayan bir yaklaşımdır” (McCauley ve Wakefield, 2006:4).

“Yetenek yönetimi, işletmelerin karşı karşıya kalacağı zorluklarla baş etmesi ve stratejilerini yaşama geçirerek amaçlarına erişebilmesi adına, gereksinim duyduğu yeteneklerle sahip olduğu mevcut kabiliyetleri içerisindeki boşluğu sistematik şekilde kapatan çalışanlar, merkezinde ‘insan kaynağı’nın bulunduğu bir yönetim şeklidir” (Çırpan ve Sen, 2009:110).

Uygulamacılara dayalı olan alanyazında yayımlanan bazı makaleler dikkate alındığında ise, yetenek yönetiminin “bir anlayış”, “etkin yedekleme planlamasında kilit bir bileşen” ve “her kademedeki çalışanların en üst düzey potansiyelde çalışmasını sağlama teşebbüsü” olarak tanımlandığı görülmektedir. (Creelman, 2004:3; Cheloha ve Swain, 2005.5; Redford, 2005:20).

Tanımlamalardan da anlaşılabacağı üzere bu yaklaşım, Yetenek Yönetimi sürecine dair tüm uygulamaların, örgütlerin stratejilerini de göz önüne alarak, tayin edilen amaçlara erişilmesine katkı sunacak biçimde ve entegre olarak yürütülmesini aktarmaktadır. Bu durumdan da hareket ederek, genel manada bir tanım yapmak gerekirse; yetenek yönetimi, örgütlerin rekabet anlayışlarını destekleyecek işgücü planlarının yapılması, var olan kabiliyetlerin analiz edilerek gereksinim hissedilen ilave kabiliyetlerin belirlenmesi, bu gereksinimleri bertaraf edecek olan nitelikli çalışan adaylarının cezbedilebilmesi adına uygun çalışma ortamlarının meydana getirilmesi, uygun olan kişilerin istihdamının sağlanması mevcut olan kabiliyetlerinin iyileştirilmesi ve elde tutulmalarını sağlanmasına dair stratejik temelli insan kaynakları yönetimi faaliyetlerini içeren bir süreçtir.

2.3 Örgütsel Bağlılık ve İş Tatmini İlişkisi

2.3.1. Örgütsel Bağlılık ve İş Tatmini İlişkisi

İş tatmini, içinde, iş, ücret, kariyer fırsatı, çalışma koşulları, örgütsel uygulamalar gibi birçok unsura karşı duyulan tatmini içeren daha bütünsel bir yapıya sahiptir. İş tatmini daha pasif; örgütsel bağlılık ise daha aktif ve daha davranışsal bir anlama sahiptir. İş tatmini ve örgütsel bağlılık arasındaki ilişki üzerine yapılan çeşitli araştırmalarda bu iki tutum arasında olumlu yönde bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Stroh vd., 2002; aktaran Aktay, 2010).

Başka bir tanım gereği de, iş tatmini, kişinin çalıştığı iş yerine karşı olan tutumlarının tamamı olarak kabul görmektedir. İş tatmini çalışanın iç huzuru ve rahatlığı ile ilintilidir. Çalışanların kazanımlarıyla beklentileri uyumlu olduğu süreçte iş tatmininde artışlar görülmektedir (Kutanis,2012:87).

İş tatmini denildiğinde, işten elde edilen maddi çıkarlarla çalışanın beraber çalışmaktan zevk aldığı iş arkadaşları ve oluşturdukları işin sağlamış olduğu mutluluk akla gelmektedir. Çalışanların, emekleri sonucunda ortaya konulan işi somut şekilde görmeleri ve bu durumdan gururlanarak anlatmaları onlar açısından ciddi tatmin nedeni haline alacaktır (Tortop,2007:112). Bunun yanı sıra personellerin pek çoğu günün büyük bir kısmını iş yerinde geçirmekte olduklarından iş hayatındaki sosyal olanaklar kişi ve işletmeler için ciddi önemli görünmektedirler. Personellerin kendilerinden beklenmekte olan işleri en iyi biçimde yapmaları adına içinde bulundukları işleri benimsemeleri ve sevmeleri gerekmektedir. Böylelikle de çalışan personellerin iş tatmininde de yükselmeler sağlanmaktadır. Personeller için yaptıkları işlerin ekonomik olarak gereksinimlerini giderecek aynı zamanda duygusal beklentilerini karşılaması iş tatminini arttıracaktır (Erogluer, 2008:1).

İş tatmini kavramı ve örgütsel bağlılık kavramı dört farklı modelle mukayese edilmektedir. Bunlar, iş tatmini örgütsel bağlılığa neden olur, örgütsel bağlılık iş tatminine neden olur, iş tatmini ve örgütsel bağlılık birbirine neden olur ve örgütsel bağlılık ve iş tatmini arasında ilişki yoktur şeklinde aktarılabilir (Dağdeviren Gözen, 2007).

Örgütsel bağlılık olgusu ülkemizdeki farklı sektör ve mesleklerde gerçekleştiren çalışmalarda, örgütsel vatandaşlık, örgüt iklimi, iş tatmini, işten ayrılma niyeti, iş-aile yaşam

çatışması, eğitim gibi olgularla ilişkilendirilmiştir (Özdevecioğlu, 2003a; İşcan ve Naktiyok, 2004; Gürbüz, 2006; Çekmecelioğlu, 2006; Sabuncuoğlu, 2007; Gül vd., 2008; Yüceler, 2009; Efeoğlu ve Özgen, 2013).

2.4. İşten Ayrılma Niyeti

Günümüzde işletmeler için çalışanların işten ayrılma eğilimlerinin belirlenmesi daha fazla önem kazanmıştır. Bir işletmedeki çalışanların işten ayrılma niyetlerinin artması çalışan devir hızının artmasına neden olmaktadır. Bu durum çalışanların motivasyonlarının olumsuz etkilenmesi ve sonrasında iş performanslarının düşmesine neden olmaktadır. Özellikle beşeri sermaye olarak değerlendirilen yetenekli işgücünün işten ayrılması nedeniyle iş yükünün artması, yöneticiler açısından da iş planlaması zorlukları ortaya çıkabilmektedir (Kaya ve Abdioğlu, 2010).

Araştırmalarda işten ayrılma niyeti ile ilgili genel kabul görmüş tanımlamalara bakıldığında; mevcut işini farklı fırsatları değerlendirme amacıyla bırakma, çalışanların yaptıkları işten tatmin olamadıkları için yıkıcı ve aktif bir eylem ya da farklı nedenlere bağlı olarak çalışanların işten ayrılmak için aldıkları bilinçli ve temkinli bir karar şeklindedir (Çelik ve Çıra, 2013; Yıldız vd., 2013).

Son yıllarda yapılan araştırmalara bakıldığında çalışan devrinin işletmelerin karlılığını ya da daha genel bir ifadeyle finansal yapısını doğrudan etkilemesi bakımından çalışan devri daha fazla çalışılan ve ilgi duyulan konular arasına girmiştir (Avcı ve Küçükusta, 2009). Rusbult vd. (1988) işten ayrılma niyetini, iş görenlerin çalıştıkları işyerinin şartlarından memnun olmamaları durumunda ortaya koydukları negatif ve aktif eylemlerdir şeklinde tanımlamaktadırlar. Buna göre çalışanların işten ayrılma niyetinin, işletmenin faaliyetlerini olumsuz etkilediği yönünde görüşler bulunmaktadır. Bu durumu tetikleyen unsurlar tespit edilebilirse çalışanların işten ayrılmalarını önleyecek tedbirler araştırmacılar tarafından ortaya konulabilmektedirler (Hwang vd., 2006). Demirtaş ve Akdoğan, (2014) işten ayrılma nedenlerini, bireysel ve örgütsel nedenler olmak üzere iki başlık halinde ele almıştır. Buna göre bireysel nedenler; emeklilik, ölüm, hastalık, askerlik, eğitim, evlilik ve hamilelik, ikamet değişikliği şeklinde sıralanmaktadır.

Örgütsel nedenler; ücret, kariyer ve terfi olanakları, teşvik ve ödüllendirme, iş tatmini, stres, işyerinde taciz olayları, işyerinin fiziki koşulları, iş garantisi ve sosyal güvenlik, yönetim anlayışı, işletmenin etik anlayışı, diğer çalışanların işten ayrılması şeklinde sıralanmaktadır (Mobley, 1982; Vandenberg ve Nelson 1999; Demirtaş ve Akdoğan, 2014).

3. Tartışma

Çelen vd. (2013:399)'nin yapmış olduğu çalışma sonuçlarında “duygusal bağlılığın” ve normatif bağlılığın” iş tatminleri üzerinde anlamlı ve pozitif yönde bir etkisinin bulunduğunu; bu duruma karşın da “devamlılık bağlılığı”nın iş tatmini olgusu nezdinde anlamlı bir yansımalarının bulunmadığını ifade etmiştir. Top (2012:258) da Sağlık Bakanlığı'na bağlı İstanbul'da bulunan 5 adet hastanede 304 doktor ve 254 hemşireyle gerçekleştirdiği çalışmada örgütsel bağlılık, iş tatminleri ve örgütsel güven özelinde güçlü ve pozitif yönde anlamlı ilişkiler olduğunu ifade etmiştir. Öğretmenler kapsamında gerçekleştirilen bir diğer araştırma sonucunda da yine örgütsel bağlılık ve iş tatmini özelinde pozitif yönlü yüksek seviyede anlamlı bir ilişkinin olduğu gösterilmiştir (Karataş ve Güleş, 2010:84).

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

Günümüzdeki işletmeler, rekabet avantajlarını sağlayabilmek adına personelleriyle iyi bir ilişki içinde olmak zorundadır. İşlerinden tatminkar olmayan çalışanların devamsızlık, işi terk etme ve yaşamlarından zevk alamama sorunları yaygın şekilde görülmektedir. İşletmeler için söz konusu sorunlar ciddi mali kayıplara sebep olmaktadır. Bu bildiri akabinde de, örgütsel yapı içinde bağlılık seviyeleri incelendiği zaman duygusal, normatif ve devam olarak daha bağlı olduğu görülen çalışanların fazla iş tatmini sağladığı ortaya çıkmıştır. Bu yüzden yöneticiler iş yerlerinde iş tatmin düzeyini yükseltmek için çalışanlarla fikir birliği ve uyum tahsis etmeli, adil yapı, bireylerin kurumsal çatı altında işlerine sahip çıkmasının sağlanması ve girişimciliği cesaretlendirmelidir.

4. Sonuç

Yetenek yönetimi kavramının gelecek yıllarda önemliliğinin daha da artması işletmelerdeki gerekliliği daha da fazla arttıracaktır. Bu durum da haliyle, Yetenek yönetimini etkin biçimde uygulayan şirketlerin elde edecekleri avantaj durumuyla rakiplerini her defasında zorlayacakları manası taşımaktadır. Globalleşme evresinin birer nihai çıktısı olarak, neredeyse Dünyanın herhangi bir köşesindeki işletmenin ülkemiz işletmelerinin potansiyel rakibi olduğu ya da olabileceği öngörüldüğünde ve özellikle, yetenek yönetimi'nin gelişmiş ülkelerde opere eden işletmelerde daha yaygın kullanıldığı göz önüne alındığında, konunun önemlilik derecesi daha da fazla artmaktadır.

İşletmelerin bir diğer problemi ise, örgütsel bağlılıkların her geçen gün çalışanlar nezdinde değişim gösteren canlı bir organizma oluşudur. İşletmelerin birbirlerine rekabet üstünlüğü sağlama ve sürdürebilmelerinde kritik önemde olan yetenek yönetimi anlayışında, çalışanların iş tatminlerinde ve örgütsel bağlılıklarında görülebilen minimuma indirgenme durumları işten ayrılma niyetlerinin artmasında etken bir rol oynamaktadır.

Ülkemizde henüz işletmeler tarafından yetenek yönetimi tam anlaşılmamış olmasından kaynaklı olacak ki, şirketler nezdinde hangi ölçüde bilindiği, farkına varıldığı ve hayata geçirildiğine dair yeterli somut veriler henüz bulunmamaktadır. Bu sebeple de İnsan kaynakları yönetimleri, örgütsel bağlılık, iş tatmini gibi unsurları dikkate aldığı işten ayrılma niyetlerinde bir azalma olacağı söylenebilir.

5. Öneriler

Yetenek yönetimi gibi önemli bir konunun, ilk olarak araştırmacılar tarafından çok daha yoğun bir biçimde incelenmesi, gerçekleştirilecek olan ampirik çalışmalar ışığında ülkemiz işletmelerinde bilinçli ya da tesadüfi olarak ne ölçüde uygulandığına dair verilere erişilmesi ve uygulamaya dair çok daha kapsamlı araştırmaların gerçekleştirilmesi, hem alanyazına katkı sunmakta hem de Türk iş dünyası kapsamında meydana getireceği dönüşüm ve vizyon etkisi aynı zamanda farkındalık bakımından da kritik önemde olduğu ifade edilmelidir.

Temel insan kaynakları yönetimi fonksiyonları olan seçme ve yerleştirme, eğitim ve geliştirme, performans değerlendirme, kariyer yönetimi, ücretlendirme vb. faaliyetler işletme stratejilerini destekleyecek şekilde kurgulanmalı, aynı zamanda da YY stratejisi ile uyumlu bir şekilde uygulanmalıdır.

Yetenek yönetimi ile hedeflenen sonuçların elde edilebilmesi adına, başta lider olmak üzere tüm yönetim kadrosunun üzerine düşen sorumluluğu tam manasıyla yerine getirmesi ve uygun çalışma alanı sağlanmalıdır.

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

İşletme stratejisi yönetiminde işgücü planlaması yapılarak, mevcut çalışanlar nitelikleri ve yetenekleri yönüyle analiz edilmeli ve mevcutsa yetenek açığı tespit edilerek ortaya konulmalıdır.

Kaynakça

ADDAE, H. M., PRAVEEN, P. K., and DAVIS, E. E. (2006). Organizational commitment and intentions to quit: An examination of the moderating effects of psychological contract breach in Trinidad and Tobago. *International Journal of Organizational Analysis*, 14(3), 225–238.

AKGÜNDÜZ S., 2006 Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü “Örgütsel Stres Kaynaklarının Çalışanların İş Tatmini Üzerindeki Etkisi Ve Banka Çalışanları İçin Yapılan Bir Araştırma” İşletme Anabilim Dalı Yönetim Ve Organizasyon Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, İzmir, S. 4-12

AKTAY D.D, 2010 İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü “İş Tatmini Ve Örgütsel Bağlılık Arasındaki İlişki Ve Askeri Hastanede Bir Uygulama” Hastane Ve Sağlık Kuruluşlarında Yönetim Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, İstanbul S. 30-35

AKTAY D.D, 2010 İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü “İş Tatmini ve Örgütsel Bağlılık Arasındaki İlişki Ve Askeri Hastanede Bir Uygulama” Hastane Ve Sağlık Kuruluşlarında Yönetim Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, İstanbul s. 30-35

AVCI, Nilgün ve KÜÇÜKUSTA Deniz; (2009), “Konaklama İşletmelerinde Örgütsel Öğrenme, Örgütsel Bağlılık ve İşten Ayrılma Eğilimi Arasındaki İlişki”, *Anatolia Turizm Araştırmaları Dergisi*, 20(1), ss. 33-44.

BANNİSTER, B. D., and GRIFFETH, R. W. (1986). Applying a causal analytic framework to the Mobley, Horner, and Hollingsworth (1978) turnover model: A useful reexamination. *Journal of Management*, 12(3), 433–443.

BUCKINGHAM, M.; VOSBURGH, R.M. (2001), “The 21st century human resources function: It's the talent, stupid!,” *Human Resource Planning*, 24(4), 2001, pp.17-23.

CENGİZ A.A., 2001 Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü “Kişisel Özelliklerin Örgütsel Bağlılık Üzerindeki Etkileri Ve Eskişehir’de Ağılık Personeli Üzerine Bir Uygulama” İşletme Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir, S. 14-18

CHELOHA, R.; SWAIN, J. (2005), “Talent management system key to effective succession planning”, *Canadian HR Reporter*, 18(17), pp.5–7.

CREELMAN, D, (2004, September), “Return on investment in talent management: Measures you can put to work right now”, *Human Capital Institute*, 2121 K Street, N.W., Suite 800, Washington, DC 20037 USA.

ÇEKMECELİOĞLU, Hülya; (2006), “İş Tatmini ve Örgütsel Bağlılık Tutumlarının İşten Ayrılma Niyeti ve Verimlilik Üzerindeki Etkilerinin Değerlendirilmesi: Bir Araştırma”, *İş, Güç Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi*, 8(2), ss. 153-168.

ÇELEN Ö., Teke A. ve Cihangiroğlu N., “Örgütsel Bağlılığın İş Tatmini Üzerine Etkisi: Gülhane Askeri Tıp Fakültesi Eğitim Hastanesinde Bir Araştırma,” *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* Y.2013, C.18, S.3, s.399-410.

ÇELİK, Mazlum ve Ahmet, Çıra, (2013). "Örgütsel Vatandaşlık Davranışının İş Performansı Ve İşten Ayrılma Niyeti Üzerine Etkisinde Aşırı İş Yükünün Aracılık Rolü" *Ege Akademik Bakış*, 13.1, ss.11-20.

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

ÇIRPAN, H. ve SEN, A.,(2009),, “İşletmelerde Yenilikçiliği Geliştirmede Etkili Bir Araç: Yetenek Yönetimi”, Çerçeve Dergisi, MÜSIAD, Eylül, s.110-116.

DAĞDEVİREN E.G., 2007; Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü “İş Tatmini Ve Örgütsel Bağlılık Sigorta Şirketleri Üzerine Bir Uygulama”, İşletme Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Ankara, s.18

DEMİRTAŞ, Özgür ve AKDOĞAN A. Asuman; (2014), “The Effect of Ethical Leadership Behavior on Ethical Climate, Turnover Intention and Affective Commitment”, Journal of Business Ethics, 121,pp.1-9.

DURNA, U., and VEYSEL, E. (2011). Üç bağlılık unsuru ekseninde örgütsel bağlılık. Doğuş Üniversitesi Dergisi, 6(2), 210–219.

DUYGULU, S., and ABAAN, S. (2007). Örgütsel Bağlılık: Çalışanların kurumda kalma ya da kurumdan ayrılma kararının bir belirleyicisi. Hacettepe Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi, 14(2), 61–73.

EFEÖĞLU, İbrahim Efe ve ÖZGEN, Hüseyin; (2013), “İş Aile Yaşam Çatışmasının İş Stresi İş Doyumu Ve Örgütsel Bağlılık Üzerindeki Etkileri: İlaç Sektöründe Bir Araştırma.”Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 16(2).

EROĞLUER, Kemal (2008), “Örgütlerde İletişimin Çalışanların İş Tatmini Üzerine Etkisi ve Konuya İlişkin Bir Uygulama”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

GÜL, Hasan; Ercan OKTAY ve GÖKÇE, Hakan; (2008), “İş Tatmini, Stres, Örgütsel Bağlılık, İşten Ayrılma Niyeti Ve Performans Arasındaki İlişkiler: Sağlık Sektöründe Bir Uygulama”Akademik Bakış, 15.11.

GÜRBÜZ, Sait; (2006), “Örgütsel Vatandaşlık Davranışı İle Duygusal Bağlılık Arasındaki İlişkilerin Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma” AİBÜ-İİBF Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, 3(2-1), ss.48-75.

HACKETT, R. D., LAPIERRE, L. M., and HAUSDORF, P. A. (2001). Understanding the links between work commitment constructs. Journal of Vocational Behavior, 58(3), 392–413.

HOM, P. W., CARANİKAS-WALKER, F., PRUSSIA, G. E., AND GRİFFETH, R. W. (1992). A meta-analytical structural equations analysis of a model of employee turnover. Journal of Applied Psychology, 77(6), 890.

HUNT, S. D., and MORGAN, R. M. (1994). Organizational commitment: one of many commitments or key mediating construct? Academy of Management Journal, 37(6), 1568–1587.

HWANG, I.S. and KOU, J.H.; (2006), “Effects of Job Satisfaction and Perceived Alternative Employment Opportunities on Turnover Intention: An Examination of Public Sector Organizations”, Journal of American Academy of Business, Cambridge, 8(2),pp. 254-255.

İŞCAN, Ömer Faruk ve NAKTİYOK, Atılhan; (2004),“Çalışanların Örgütsel Bağdaşımının Belirleyicileri Olarak Örgütsel Bağlılık Ve Örgütsel Adalet Algıları”, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 59(1), ss.181-201.

JALONEN, P., VİRTANEN, M., VAHTERA, J., ELOVAİNİÖ, M., AND KIVİMAKİ, M. (2006). Predictors of sustained organizational commitment among nurses with temporary job contracts. Journal of Nursing Administration, 36(5), 268–276.

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

JAROS, S. J. (1997). An Assessment of Meyer and Allen's (1991) Three-Component Model of Organizational Commitment and Turnover Intentions. *Journal of Vocational Behavior*, 51(3), 319–337

KARACA, 2001 B.; Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü “İş Tatmininin Örgütsel Bağlılık Üzerindeki Etkisi Ve Bir Uygulama” İşletme Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Denizli, S,36-38

KARATAŞ S.ve Güleş H., “İlköğretim Okulu Öğretmenlerinin İş Tatmini İle Örgütsel Bağlılığı Arasındaki İlişki,” *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* (2010) 3/2, 74-89.

KAYA, Harun ve ABDİOĞLU, Hasan; (2010), “Çalışanların Örgütten Ayrılma Eğilimleri Üzerine Bir Araştırma”, *Amme İdaresi Dergisi*, 43 (4): 127-163

KELEŞ H.N.,2006; Seluk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü “İş Tatmininin Örgütsel Bağlılık Üzerindeki Etkisine İlişkin İlaç Üretim Ve Dağıtım Şirketlerinde Yapılan Bir Araştırma” İşletme Anabilim Dalı Yönetim Ve Organizasyon Bilim Dalı Doktora Tezi, Konya, S.14-15

KUTANİS, Özen R. (2012), "Örgütlerde Davranış Bilimleri", Sakarya Yayıncılık, Sakarya.

LAMBERT, E. G., HOGAN, N. L., and BARTON, S. M. (2001). The impact of job satisfaction on turnover intent: a test of a structural measurement model using a national sample of workers. *The Social Science Journal*, 38(2), 233–250.

MCCAULEY, C.; WAKEFIELD, M. (2006), “Talent Management in the 21st Century: Help Your Company Find, Develop And Keep its Strongest Workers”, *The Journal For Quality & Participation*, Winter, 29(4), pp.4-7.

MUCHA, T. R. (2004), “The Art And Science of Talent Management”, *Organization Development Journal*, Winter, 22 (4), pp.96-100.

ÖZDEVECİOĞLU, Mahmut; (2003a). “Algılanan Örgütsel Destek İle Örgütsel Bağlılık Arasındaki İlişkilerin Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma”, *Dokuz Eylül Üniversitesi İ.İ.B.F.Dergisi* 18(2), ss. 113-130.

RUSBULT, C. E., FARRELL, D., ROGERS, G., and MAINOUS, A. G. (1988). Impact of exchange variables on exit, voice, loyalty, and neglect: An integrative model of responses to declining job satisfaction. *Academy of Management Journal*, 31(3), 599–627.

RUSBULT, Caryl. A., FARRELL, Dan., ROGERS and MAINOUS A.Glen.; (1988), “Impact of Exchange Variables On Exit, Voice, Loyalty and Neglect: An Integrative Model of Responses to Decline Job Satisfaction”, *Academy of Management Journal*, 31(3), pp.599-627.

SABUNCUOĞLU, Zeyyat (2012), "İnsan Kaynakları Yönetimi", Beta Basım Yayın Dağıtım A.Ş., İstanbul.

SCHWEYER, A. (2004), “Are you managing your company's talent? An interview with HR-IT consultant and author Allan Schwyer”,

TOP, Mehmet (2012), "Hekim ve Hemşirelerde Örgütsel Bağlılık, Örgütsel Güven ve İş Doyumu Profili", *İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, Vol:41, No:2, s.258-277.

TORTOP, Nuri (2007), "Yönetim Bilimi" Nobel Yayınları, İstanbul.

TÜRK DİL KURUMU, Büyük Türkçe Sözlük, Çevrimiçi: <http://www.tdkterim.gov.tr>. Erisim: 17 Eylül 2018

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

YILDIZ, Sebahattin, YALAVAÇ, Süleyman ve MEYDAN, Cem Harun,(2013). “Tükenmişliğin İşten Ayrılma Niyetine Etkisinde Örgüte Bağlılığın Aracı Rolü: Türkiye’deki Gümrük ve Ticaret Bakanlığı Personeli Üzerinde Bir Araştırma”, Akdeniz İİ BF Dergisi, s. 26, ss. 164-189.

YÜCELER, Aydan; (2009), “Örgütsel Bağlılık ve Örgüt İklimi İlişkisi: Teorik ve Uygulamalı Bir Çalışma” Selçuk University Social Sciences Institute Journal, 4(3), ss.429-444.

NAZAR BONCUĞU VE KANAVİÇENİN GİYSİ TASARIMINDA BULUŞMASI CLOTHES DESIGN WITH EVIL EYE BEAD AND CROSS STITCH

Öğr. Gör. Elvan ERDOĞAN

Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi, elvanerdogan@isparta.edu.tr

ÖZET

Kimileri tarafından hurafe olarak adlandırılan nazar inancı geçmişten günümüze ulaşmış halk arasında yaygın şekilde görülen inançlardan birisidir. Nazar inancının Neolitik çağlarda ortaya çıktığı görülmektedir. Girit'te, Aşağı Mısır'da, Malta'da, Kuzey Fransa'da ve Britanya'da Bronz çağına ait, çeşitli şekillerde yapılmış nazarlıklar bulunmuştur. Tarih boyunca bütün toplumlarda olduğu gibi Türk toplumlarında da yaygın olarak görülen nazar inancı, Türk kültür ve inançlarında yer alan önemli bir olgu niteliği taşımıştır. Türklerin yerleşim yerlerinden biri ve şu an üzerinde yaşadığımız coğrafya olan Anadolu, çeşitli kültürleri bünyesinde barındırmıştır. Jeopolitik konumu nedeniyle doğu ve batı kültürleri arasında köprü görevini üstlenmiştir. Anadolu'da yaşatılan halk geleneklerinde yerini alan nazar olgusu, halen günümüzde de günlük hayatın içinde varlığını koruyan bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Nazarın olumsuz etkilerinden korunmak isteyen insanoğlu göze gözle karşı çıkmayı düşünmüştür. Rengi ve şekli gözü andıran bazı objeleri nazarlık olarak kullanmıştır. Bunlardan birisi de çeşitli şekil ve renklerdeki nazar(göz) boncuklarıdır.

Nazar boncukları, Şamanizm'den kalma inançlarla günümüze kadar ulaşan ve tüm dünyaya yayılan nazar simgelerinin en önemlilerinden biri olarak görülmektedir. Daha çok mavi renkte ve göz formunda camdan tasarlanmaktadır. Özellikle mavi gözlülerin nazarından korunmak için dikkatleri üzerine çekmesi amaçlanmıştır. Nazar boncuğu geçmişte olduğu gibi günümüzde de el sanatları, tekstil ve giyim gibi alanlarda çeşitli şekillerde kullanılmıştır. Bunlardan biri de Türk işlemlerinde kullanılan tekniklerden biri olan kanaviçe tekniğidir.

Kanaviçe tekniği, Türk ve dünya sanatında uzun bir geçmişe sahiptir ve günümüze kadar gelmiştir. Yapılışı basittir. Çarpı işaretinin yan yana gelmesiyle çeşitli desenler oluşturulmaktadır. Türkçe'de çapraz dikiş olarak adlandırılan teknik Avrupa'da "crossstitch" adıyla bilinmektedir. Tekniğin nerede ve ne zaman ortaya çıktığı tam olarak bilinmemektedir. Ancak yapılan araştırmalar ve çeşitli bulgular tekniğin Orta Asya ve Çin'de M.S. 618-907 yılları arasında var olduğunu göstermektedir. Çin'den Avrupa'ya ve daha sonrasında Anadolu'ya geldiği düşünülmektedir. Ülkemizde halen ev tekstili, giyim sektörü gibi birçok alanda kullanılmakta ve beğenilerek tercih edilmektedir.

Çalışmada nazar boncuğunun, kanaviçe sanatı ve günümüz modası ile giysi tasarımında kullanılması amaçlanmıştır. Böylece kanaviçe sanatının giyim sektöründe yaygınlaştırılması ve el sanatlarına teşviğin artacağı düşünülmektedir. Ayrıca her iki kültürel öğenin, gelecek nesillere giysiler aracılığıyla tanıtılması, gelecekte de yeri ve önemini koruması açısından önemlidir.

Anahtar Kelimeler: Nazar, Nazar boncuğu, Kanaviçe, Giysi tasarımı

ABSTRACT

The evil eye which is called superstition by some is one of the common beliefs among the people who have reached the present day. The evil eye has appeared in the Neolithic ages. In Crete, down in Egypt, in Malta, in Northern France and the United Kingdom belonging to the Bronze Age have been found in various shapes made of amulets. As in all societies throughout history, the evocative belief which is wide spread in Turkish societies is an important case in Turkish culture and beliefs. Anatolia, one of the settlements of Turks and the geography that we live on now, has hosted various cultures. Due to its geopolitical position it under took the role of bridge between eastern and western cultures. The phenomenon of evil which takes place in the traditions of the people living in Anatolia is still present today as an element that protects its existence in everyday life. The human being who wants to be protected from the negative effects of the evil eye thought to oppose the eye. His color and shape used some eye-like objects as amulet. One of them is the eye beads in various shapes and colors.

The evil eye beads are seen as one of the most important of the evil eye icons that arrive today-to-day with the beliefs of shamanism and spread all over the world. It is designed from glass in blue color and eye form. Especially blue-eyed people are intended to draw attention to the eyes of the evil eye. The evil eye bead has been used in various forms in the fields of handicrafts, textiles and clothing as in the past. One of these techniques is cross stitch which is one of the techniques used in Turkish operations.

The cross-stitch technique has a long history in Turkish and world art and has come to this day. Construction is simple. Various patterns are created by the cross sign. The technique called 'çapraz dikiş' in Turkish is known as "cross stitch" in Europe. Technique is not known exactly when and where it occurs. However, researches and various findings of the technique in Central Asia and China M.S. shows the years 618-907. It is thought to have come from China to Europe and then to Anatolia. In our country, many are as such as home textile, clothing sector are still being used and preferred.

The evil eye beads, cross-stitch with contemporary art and fashion are intended for use in clothing design. Thus, it is thought that the use of cross stitch in the clothing sector and the promotion of handicrafts will increase. It is also important that both cultural items are introduced through clothing to future generations in order to preserve their place and importance in the future.

Keywords: Evil Eye, Evil Eye Bead, Cross-stitch, Clothing Design

GİRİŞ

Türkler tarih boyunca dünyanın çeşitli yerlerinde yaşamlarını sürdürmüşler ve bulundukları coğrafyada edindikleri özelliklerle kültürel birikimlerini arttırmışlardır. Türk kültürünü Anadolu'ya taşıyan Türklerin, İslamiyet'i kabul etmesiyle birlikte Orta Asya'daki inanç ve değerlerinden hemen kopmadığı, maddi ve manevi kültürel özelliklerini sürdürmeye devam ettiği görülmektedir.

Türk kültürünün geçmişten günümüze taşıdığı manevi kültür miraslarından bir tanesi de nazar inancıdır (Erden vd., 2016, s. 178). Geçmişten günümüze gelen bu inanış, ülkemizde günlük hayatta çeşitli şekillerde varlığını sürdürmektedir. Halk, nazardan korunmak için çeşitli yollara başvurmuş; halk tarafından mavi boncuk, nal, yumurta kabuğu gibi çeşitli nazarlıklar kullanılmaktadır.

Ülkemizde yaygın olarak kullanılan nazarlıklar, mavi göz boncukları veya bunun benzeri nesneler olarak geçmektedir. Nazar boncuğunun çoğu kez mavi camdan göz şeklinde olanları tercih edilmektedir. Nazar boncukları, Şamanizm'den doğmuş ve günümüzde tüm dünyada etkisini göstermiştir. En fazla dikkati çeken nazar sembollerinin başında nazar boncukları gelmektedir. Günümüzde anlamı bilinmeyen pek çok motif olsa da nazar boncuğunun nazardan korunmak için tercih edildiği bilinmektedir (Baykal Ertem 2009 s. 3).

Nazar boncuğu geçmişte olduğu gibi günümüzde de el sanatları, tekstil ve giyim gibi alanlarda sadece boncuk olarak değil çeşitli şekillerde kullanılmaktadır. Bunlardan biri de Türk işlemlerinde kullanılan tekniklerden biri olan kanaviçe tekniğidir.

Kanaviçe tekniği, Türk ve dünya sanatında uzun bir geçmişe sahiptir ve günümüze kadar gelmiştir. Çarpı işaretinin yan yana gelmesiyle çeşitli desenler oluşturulmaktadır. Türkçede çapraz dikiş olarak adlandırılan teknik Avrupa'da "cross stitch" adıyla bilinmektedir (Ganderton, 2009'dan aktaran Can, 2017, s. 321).

Tekniğin nerede ve ne zaman ortaya çıktığı tam olarak bilinmemektedir. Ancak yapılan araştırmalar ve çeşitli bulgular, tekniğin Orta Asya ve Çin'de var olduğunu göstermektedir. Çin'den Avrupa'ya ve daha sonrasında Anadolu'ya geldiği düşünülmektedir.

Türk işlemlerinde kanaviçe, 19.yüzyıldan sonra yaygınlaşmıştır (Barışta, 1997'den aktaran Can, 2017, s. 324). Ülkemizde halen ev tekstili, giyim sektörü gibi birçok alanda kullanılmakta ve beğenilerek tercih edilmektedir.

Bir giysi tasarımında öncelikli olarak tasarımın ne amaçla yapıldığı ve bunu kimlerin nerede giyeceğini belirlemek gerekir. Bu aşamadan sonra tasarım çalışmalarına başlanır. Tasarım aşamasında ilham kaynağı büyük bir öneme sahiptir. Tasarımcı için ilham kaynağı kimi zaman doğa, kimi zaman tarih, kimi zaman da toplumların sosyo-kültürel yapıları olabilmektedir.

Bu çalışmada Türk kültüründe önemli bir yere sahip olan nazar inancının simgesi nazar boncuğunun form ve renklerinden ilham alınarak kanaviçe sanatı ve günümüz modasıyla giysi tasarımında kullanılması ve yorumlanması amaçlanmıştır. Böylece kanaviçe sanatının giyim sektöründe yaygınlaşması ve el sanatlarına ilginin artacağı düşünülmektedir. Bu durum iki kültürel öğenin korunması, tanınması ve nesilden nesle geçerek gelecekte de yeri ve önemini koruması anlamında önemli olacaktır.

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

1. Nazarın Tanımlanması

Nazar inancı hem ülkemizde ve dünyada hem de İslam dininde yer edinmiş bir olgudur. Tarih boyunca nazarın olumsuz etkilerinin olduğuna inanılmıştır.

Nazar kelimesi çeşitli toplumlarda farklı şekillerde kullanılmıştır. Arapça bir kelimedir.

Türkçeye geçerken “ayn=göz” olarak karşılık bulmuş ve kullanılmaya başlanmıştır (Kuşat, 2003’den aktaran Kayabaşı ve Yanar, 2013, s. 170). Türkçede beğenilen bir şeye kıskançlıkla bakmak ve zarar verecek şekilde onu etkilemek manasında “nazar etmek (göz değmesi)” olarak kullanılmaktadır (Hançerlioğlu, 1984’den aktaran Kayabaşı ve Yanar, 2013, s. 170). Eskilerin “isabet-i ayn” adını verdikleri nazar inancı, bugün “nazar değmek, nazara gelmek, nazara uğramak, göze gelmek, göze uğramak, göz değmek, kem göz” gibi deyimlerle ifade edilmektedir (Çıblak, 2004, s. 105).

Nazar kelimesi bakışlarıyla bir kişiye, canlıya veya objeye zarar veren, onda olumsuz etkiler bırakan bir olgu olarak açıklanmaktadır.

Türk Dil Kurumunun yayınlamış olduğu Türkçe sözlükte ise “Belli kimselerde bulunduğu inanılan; insanlara, özellikle çocuklara, evcil hayvanlara, eve, mala mülke, hatta cansız nesnelere de zarar veren çarpıcı ve öldürücü güç.” olarak tarif edilmektedir (http-1).

Kısacası nazar, bakışlardan çıkan enerjinin istenilen bölgeye akması ve bu enerjinin canlı ve cansız varlıkları olumsuz etkilemesidir.

2. Nazar İnancının Tarihçesi

Geçmiş çok eskilere dayanır. Kimileri tarafından hurafe olarak adlandırılan nazar inancı geçmişten günümüze ulaşmış halk arasında yaygın şekilde görülen inançlardan birisidir. Nazar inancının Neolitik çağlarda ortaya çıktığı görülmektedir. Doğu ve batı medeniyetlerinde nazarın olumsuz etkilerine karşı çeşitli önlemler alındığı görülmüştür.

Eski çağlarda görülen nazar inancına Babiller de kullanılan çeşitli nazarlıklar ve Eski Mısırda "Osirisin gözü" yahut "Horus gözü" diye bilinen nazarlıklar örnek teşkil etmektedir. Kıskançlıkların olumsuz etkilerinden biri olarak görülen nazara Eski Yunanlılar ve Romalılarda inanılmaktaydı.(Çelik, 1974’den aktaran Keskin, , s. 193). Kökeni Arapça olan nazar Araplar tarafından çok iyi bilinmekte ve nazarın çok güçlü bir etkiye sahip olduğu düşünülmektedir. Bunun için Araplar, "temaim" denilen nazarlıklar kullanmışlardır (Eker, 2000’den aktaran Keskin, 2008, s.193).

Türk dünyasında da oldukça yaygın bir inanış olan nazar kavramı farklı dillerde farklı şekillerde adlandırılmaktadır. Bütün Türk boylarının nazara inandıkları ve gerekli önlemleri aldıkları bilinmektedir. Yapılan araştırma ve kazılarda çeşitli muskalar, nazarlıklar, çeşitli hayvan figürlü heykelcik ve boynuzlar bulunmuştur.

Çeşitli dinlerde farklı algılanan nazar inancı son din İslamiyet’te de yer almakta ve nazarın var olduğu ancak nazardan korunmanın ancak dua ile etkili olabileceği belirtilmektedir.

3. Nazardan Korunma Yollarından Biri Olan “Nazar Boncuğu”

İnsanoğlu nazarın etkisinden korunmak ve nazar değmesini önlemek için çeşitli yöntemler kullanmışlar ve halen kullanılmaktadırlar. Bunların en yaygınlarından biri de nazarlık olarak geçen objeleri kullanmaktır.

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

Nazarlıklar Anadolu'da kimi zaman evlerde kimi zaman iş yerlerinde asılmış, yeni doğan bebeklere ve çocuklara takılarak onları nazardan koruyacağına inanılmış ve gelenek halini almıştır.

Türkiye'de yaygın olarak kullanılan nazarlık, göz değmesin diye takılan mavi boncuk veya bunun yerini tutan nesnelerdir. Daha çok mavi camdan göz şeklinde yapıp kullanılmaktadır. Şamanizm'den gelen bir inanış olan nazar boncuğu kullanımı halen tüm dünyada yaygın olarak kullanılan bir nazarlık olarak yerini almaktadır. Nazar boncuğuna yüklenen anlam nedeniyle nazar sembollerinin başında gelmektedir ve nerede görülse nazar ile ilgili çağrışım yaratmaktadır (Baykal Ertem 2009, s.3).

Nazardan ve nazarın yarattığı olumsuz etkilerden korunmak, hastalıklardan kurtulmak için çeşitli tedavi yöntemleri bulan halk mavi boncuk kullanmayı tercih etmiştir.

Koruyucu etkisine inandıkları boncuğun mavi olmasının nedeni; Türklerde mavi gözlü sayısının az olması ve mavi gözlülerin olağanüstü bir güce sahip olduğuna inanılmasıdır (Çıblak, 2004, s.120). İnsanlar göz değmesine karşı en etkili yolun yine "göz" olacağını düşünerek göz ile önlem almışlardır (Etikan ve Kılıçarslan, 2012, s. 107).

Aşağıdaki görselde çeşitli göz formunda nazar boncuklarına yer verilmektedir:

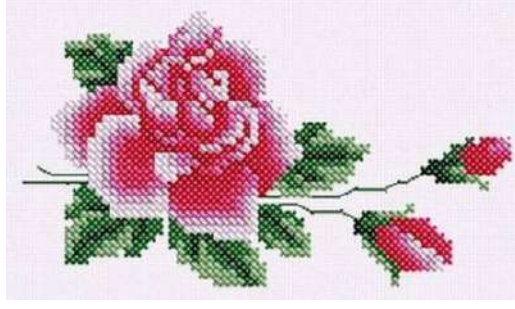
Görsel 1. Nazar boncukları (http-2)

4. Kanaviçe Tekniği Hakkında Genel Bir Bilgi

Yan yana veya üst üste gelerek sıralanan çarpı şeklinde formlardan oluşan işleme tekniği olan kanaviçe tekniği basit nakış tekniklerinden biridir (Can, 2017, s. 321).

Kanaviçe, İtalyanca'da Canavaccio veya Caneveccio kelimelerinden gelmektedir (Meydan Larousse, 1971, s.859).

Kanaviçe işleme tekniği Anadolu'da geçmişten günümüze çeşitli şekillerde kullanılmaktadır. Özellikle evlenecek kızların sandıklarında yer alan çeyizlerinde çokça tercih edilen bir işlemdir.

Görsel 2. Kanaviçe örneği (http-3)

5. Yöntem

Giysi tasarımı ve üretimi sürecinde ilham kaynağı olarak pek çok konudan yararlanılabilmektedir. Bu çalışmada nazar inancı ve nazardan korunmak için kullanılan objelerden biri olarak görülen nazar boncuğundan ilham alınarak bu konunun tasarım sürecinde işlenmesi ve kanaviçe işlemesi ile ürüne yansıtılması amaçlanmıştır. Böylece hem nazar konusunun giysi tasarımında da çeşitli tekniklerle işlenebileceği hem de kanaviçe tekniği ile konuya farklı bir bakış açısıyla yaklaşılabileceği düşünülmüştür. Araştırma da yöntem olarak uygulamalı araştırma kullanılmıştır. Bu araştırma karşılaşılan sorunlara elde edilen bilgilerin kullanılıp çözüm üretmek amacıyla tercih edilmiştir.

Çalışmanın amacına ulaşması öncelikle literatür taraması yapılarak, elde edilen bilgiler doğrultusunda teorik kısım oluşturulmuş; giysiyi tasarlama aşamasına geçmeden önce konuyla ilgili görseller bir araya getirilerek hikaye panosu oluşturulmuştur. Sonrasında tasarım aşamalarından biri olan eskiz çizimleri, konuyu anlatan giysilerden oluşan tasarımlarla süreçte yerini almıştır. Yapılan eskiz çizimlerinin arasından koleksiyon mantığına uyan beş adet tasarım seçilerek renklendirilmiştir. İçlerinden bir tanesinin uygulanmasına karar verilmiş, model özelliği dikkate alınarak kalıbı çıkartılmış ve dikim işlemlerinden sonra kanaviçe tekniği uygulanarak ürün son halini almıştır.

Tasarım sürecinde hem nazar konusunu simgeleyen nazar boncukları hem de konuyu yansıtacak olan kanaviçe tekniği detaylı olarak incelenmiş, bu iki unsur birlikte kullanılarak giysi tasarlanmış ve üretimi yapılmıştır.

6. Bulgular

Bu bölümde araştırma sürecinde elde edilen konuyla ilgili görseller bir araya getirilerek hazırlanmış olan hikaye panosu, tasarlanan beş adet giysinin eskiz çalışmaları, üretime seçilen ürünün model özellikleri ve ürünün son hali fotoğraflarıyla birlikte sunulmaktadır.

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

Görsel 3. Hikaye Panosu

Nazar boncuğunun göz şeklindeki formu, canlı renkleri kanaviçe sanatının incelikleriyle işlenerek bu iki kültürel unsur bir araya getirilmek ve giysi tasarımında kullanılmak istenmiştir. Beş adet giysi tasarımından oluşan koleksiyonda hem nazarın insan üzerindeki olumsuz etkileri hem de bu etkilerin nazar boncuğu motifini kullanarak azaltılması ve yok edilmesi amacı güdülmüş, giysi tasarımlarında bu düşünceye yer verilmiştir.

Koleksiyonu oluşturan modeller aşağıda görselleri ve model özellikleriyle birlikte sunulmuştur.

Model 1 :

Tasarımda kumaş olarak gri etamin kumaşı tercih edilmiştir. Üst beden yuvarlak yaka ve göğüsten itibaren bele doğru genişleyen kolsuz bir bluz olarak tasarlanmıştır. Üzerinde farklı boyutlarda rastgele yerleştirilmiş nazar boncuğu motifli kanaviçe işlemleri bulunmaktadır. Ayrıca nazarın insan üzerindeki olumsuz etkileri ve insanı çeşitli şekillerde engelleyen bir unsur olması anlamında kolların üzerinden geçen yatay şerit kullanılmıştır. Nazarın insan üzerindeki olumsuz, engelleyici tavrı ve buna göz formuyla karşı çıkma anlamında gönderme yapılmıştır. Alt bedende kalem etek farklı kalınlıklarda şeritlerle tasarlanmıştır. Kanaviçe işlemede ince etamin ipi nazar boncuklarının renginde tercih edilmiştir.

Model 2 :

Tasarımda kumaş olarak kırık beyaz ve siyah etamin kumaşı tercih edilmiştir. Ürün elbise şeklinde tasarlanmıştır. Elbise yuvarlak yaka olup kloş model tercih edilmiştir. Kloş etek nazarın etkisinden kurtulan bir insanın üzerindeki rahatlığı temsil etmektedir. Omuzların üstünden geçen kollarla giydirilen üzerinde nazar boncuklu, kanaviçe işlemelerin bulunduğu sonradan giyilen bir aksesuar tasarlanmıştır. Bu aksesuarla yine nazarın insan üzerindeki olumsuz, engelleyici tavrı ve buna göz formuyla karşı çıkma anlamında gönderme yapılmıştır. Kanaviçe işlemede ince etamin ipi nazar boncuklarının renginde tercih edilmiştir.

Model 3 :

Tasarımda kumaş olarak kırık beyaz etamin, saten ve şifon kumaşlar bir arada kullanılmıştır. Ürün üst beden ve alt beden olmak üzere iki parçadan oluşmaktadır. Üst bedende önde roba etamin üzerine nazar boncuğu motifli kanaviçe işlemleri yapılmıştır. Robadan aşağıya doğru sarkan nazar boncukları kullanılmıştır. Omuzlar açık, şifon, dökümlü yarım kol çalışılmıştır. Etekte tül şeritler tercih edilmiştir.

Model 4 :

Ürün üst beden bluz ve alt beden pantolon şeklinde olmak üzere iki parçadan oluşmaktadır. Bluzda etamin, saten ve tül kumaşlar kullanılmıştır. Göğüs kısmına nazar boncuğu motifi kanaviçe tekniğiyle çalışılmıştır. Pantolonda ise bol paça ve kemerden sarkan boncuklar yer almaktadır.

Model 5 :

Ürün yelek olarak tasarlanmıştır. Tasarımda kumaş olarak kırık beyaz etamin kumaşı tercih edilmiştir. Üzerinde farklı boyutlarda rastgele yerleştirilmiş nazar boncuğu motifli kanaviçe işlemleri bulunmaktadır. Ayrıca nazarın insan üzerindeki olumsuz etkileri ve insanı çeşitli şekillerde engelleyen bir unsur olması anlamında kolların üzerinden geçen yatay şerit kullanılmıştır. Şeritte püsküller bulunmaktadır. Bu şeritlere göğüs çevresinde de yer verilmiştir. Nazarın insan üzerindeki olumsuz, engelleyici tavrı ve buna göz formuyla karşı çıkma anlamında gönderme yapılmıştır.

Hazırlanan tasarımlar incelenerek Model 5 üretilecek tasarım olarak seçilmiştir. Üretim sürecinde öncelikle kumaş ve malzeme seçimi yapılmıştır. Kırık beyaz etamin kumaş tercih edilmiştir. Yeleğin model özelliğine uygun olarak kalıbı hazırlanmış ve kalıp kumaşa aktararak kumaşın kesim işlemi yapılmıştır. Yelek parçaları overlok ve dikiş işlemlerinden geçirilerek ürün nazar boncuklarının kanaviçe olarak işlenmesi aşamasına gelmiştir. Ön bedenin çeşitli yerlerine farklı boyutlarda işlemler yapılmıştır. Kanaviçe işlemede ince etamin ipe nazar boncuklarının renginde mavi, lacivert ve siyah olarak tercih edilmiştir.

7. Sonuç ve Öneriler

Bu çalışmanın amacı, modanın ilham kaynağı olarak yararlanabileceği pek çok konu olduğu düşüncesiyle ortaya çıkmıştır. Geçmişten günümüze halk üzerinde etkisini gösteren nazar insanlar tarafından her zaman dikkate alınan ve üzerinde çeşitli yöntemler geliştirilerek olumsuz etkilerinden kurtulmaya çalışılan bir kavram olarak yerini almaktadır. Bunun farkındalığını yaşayan insanoğlu hayatın pek çok alanında nazarın etkisini en aza indirmeye çalışarak nazara karşı çeşitli yöntemler geliştirmiştir. Nazar boncukları bunlardan biridir. İnsanlar nazardan korunmak için üzerlerinde nazar boncukları taşımaktadırlar. Böylece kötü gözlerin onları etkilemeyeceğini düşünmektedirler. Bu bağlamda nazar boncukları sadece aksesuar olarak değil giysilerde de çeşitli tekniklerle kullanılabileceği düşüncesiyle bu çalışmayı yapmak amaçlanmıştır. Alışılmışın dışında kullanım alanı yaratmak ve bunu da giyim üzerine kanaviçe tekniği kullanarak yansıtmak konuya yeni bir bakış açısı getirmek ve kanaviçe tekniğinin moda sektöründe daha fazla kullanılabilirliğini arttırmak anlamında önemli olacaktır. Böylece kültürel değerlerimiz gelecek kuşaklara tanıtılacak ve bu değerler farklı alanlarda değerlendirilme imkanına sahip olacaktır. Bu düşünceyle nazar konusu ve kanaviçe tekniği bir araya getirilerek çalışmanın ilham kaynağı olmuş ve yapılan tasarımlardan biri ürüne dönüştürülmüştür.

Bu çalışmadan ortaya çıkan sonuca göre toplumların kültürel değerleri toplumun her alanında olduğu gibi moda alanında da önemli bir yere sahiptir. Bu değerlerin unutulmaması ve çeşitli şekillerde gelecek nesillere kazandırılması gerekmektedir. Özellikle genç nesillerin üzerinde önemli bir etki yaratan moda alanında bu değerlere yer verilmesi, gençlere tanıtılması ve gençlere kazandırılması anlamında önemli olacaktır. Ayrıca sektöre yeni ve özgün tasarımlar kazandırılmasında bu gibi değerlerin katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

KAYNAKÇA

BAYKAL ERTEM, F. (2009). “Dokumalarda ve Takılarda Görülen Nazar Motifleri”. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü El Sanatları Eğitimi Anabilim Dalı. Geleneksel Türk El Sanatları Bilim Dalı.Yüksek Lisans Tezi.

CAN, M.(2017). “Anadolu Türk Kültüründe Kanaviçe Motif Akademi Halkbilimi Dergisi” Cilt:10, Sayı:20, 2017 / Aralık s. 319-334

ÇIBLAK, N. (2004). “Halk Kültüründe Nazar, Nazarlık İnancı ve Bunlara Bağlı Uygulamalar.” Türklük Bilimi Araştırmaları (TÜBAR). s. 103-125.

ERDEN, F., ÖZUSE, E. E., TUFAN, M. (2016). “Nazar Temalı Kadın Giysi Tasarımları” International Journal of Cultural and Social Studies (IntJCSS), August, 2016; 2(SI 1), s. 176-188

ETİKAN, S. VE KILIÇARSLAN, H. (2012) “Düz Dokumalarda Nazar İnancı ve Göz Motifi”. Süleyman Demirel Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Hakemli Dergisi Sayı:10

KAYABAŞI, N., YANAR, A. (2013). “Türk El Sanatlarında Kullanılan Nazar Motifleri Ve Alevilerde Nazar İnancı”. Sayı.65 s. 169-184.

KESKİN, Y.M., “Türk Toplumunda Nazar Olgusu ve Buna Karşı Geliştirilen Korunma ve Kurtulma Pratikleri: Elazığ Örneği”. Dini Araştırmalar, Eylül-Aralık 2008, Cilt: 11, s. 32, s. 191-214

MEYDAN LARROUSSE ANSİKLOPEDİSİ. (1971). Kanaviçe. Cilt:6, İstanbul, s. 859.

http-1:

http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_bilimsanat&view=bilimsanat&kategoriget=terim&ke limeget=nazar&hngget=md (Erişim Tarihi: 12.10.2018)

http-2: <https://kulturveyasam.com/nazar-boncugunun-zamanda-yolculugunu-anlatan-9-madde/> (Erişim Tarihi: 12.10.2018)

http-3: <https://tekstilbilgi.net/kanavice-isi.html> (Erişim Tarihi: 12.10.2018)

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

PEYZAJ MİMARLIĞI EĞİTİMİNDE PROJE SÜRECİ: TRABZON TRT BİNASI ÇEVRE DÜZENLEMESİ

PROJECT PROCESS IN THE LANDSCAPE ARCHITECTURE EDUCATION: TRABZON TRT ENVIRONMENTAL DESIGN

Dr. Öğr. Üyesi Tuğba DÜZENLİ

Karadeniz Teknik Üniversitesi, tugbaduzenli@gmail.com

Dr. Öğr. Üyesi Serap YILMAZ

Karadeniz Teknik Üniversitesi, serapyilmaz@ktu.edu.tr

Dr. Elif Merve ALPAK

Karadeniz Teknik Üniversitesi, elifmerveakyol@hotmail.com

ÖZET

Tasarım eğitiminin başarısını belirleyebilmek için öncelikle tasarım kavramının ve tasarlama eyleminin tanımlanması gerekir. Eğitim biçimi, eğitimin konusuna ve de özelliğine göre değişebilir. Tasarlamak, var olanlar arasında ilişki kurarak yeni bir var olmayan yaratma uğraşdır. Bu uğraşın sonucunda oluşan yeni ürün tasarımıdır. Belirli tasarım ilkelerine bağlı olarak kullanıcıların istek ve ihtiyaçlarını karşılayan uygun mekânlar yaratmayı amaçlayan Peyzaj Mimarlığı disiplinine yönelik olarak eğitimin nasıl olabileceği tartışmaya açık bir konudur. Tasarım ve yaratıcılık gerektiren diğer disiplinler gibi Peyzaj Mimarlığında da tasarımın nasıl öğretileceği, öğrenciye yaratıcılık becerisinin nasıl kazandırılacağı eğitim sürecinin temel amaçlarındandır. Bu çalışmada, Karadeniz Teknik Üniversitesi Peyzaj Mimarlığı bölümü eğitiminde önemli bir yer tutan Çevre Tasarım Proje 5 (ÇTP5) dersi ele alınmıştır. Bu ders kapsamında öğrencilerin tasarım ve yaratıcılık becerilerini geliştirmeye yönelik olarak sonuç odaklı değil süreç odaklı tasarım eğitimi değerlendirilmiştir. Ders kapsamında Trabzon TRT Binası Çevresi tasarlanmıştır. Bu süreçte ilk olarak öğrencilere “TRT Binası Çevresi” konulu proje başlığı verilir. Öğrencilerden öncelikle TRT ile ilgili literatür taraması yapması, daha sonra bir bu kurumda yapılan etkinlikleri listelemeleri, kurum çalışanlarıyla görüşerek isteklerini belirlemeleri, alanı gezerek sörvey ve analizler yapmaları istenir. Sonrasında özgün tasarımlar geliştirmek için özgün bir konsept seçerek etkinlikleri belirlemeleri, sörvey-analiz-etkinlikleri ilişkilendirdikleri sentez paftası ortaya koymaları beklenir. Belirlediği analizler, sentez, konsept ve etkinlik listesi doğrultusunda özgün biçimsel yaklaşımlarını oluşturmaları istenir. Bu doğrultuda eskiz çalışmaları yapılır ve maket önerileri oluşturulur. Oluşturulan önerilerden bir tanesi seçilerek işleve uygun ölçü, donatı ve biçim yani mekansal kurgu geliştirilir. Son aşamada bitkilendirme, detaylar, üç boyutlar yapılarak süreç tamamlanır. Sonuçta bu süreçlerle, öğrencilere teorik bilginin yanında aşama aşama uygulamalı olarak mekan organizasyonunu nasıl sağlayacağı öğretilir. Ders kapsamında sonuç ürün olarak öğrenciler; belirledikleri konseptte, alanın imkanlarına ve kullanıcı ihtiyaçlarına bağlı olarak özgün bir kamusal mekan çevresi tasarlayabileceklerdir.

Anahtar Kelimeler: Peyzaj Mimarlığı Eğitimi, Çevre Tasarımı, Proje Süreci, Tasarım

ABSTRACT

In order to be able to find out about the nature of design education, the concept of design and the act of design must first be defined. The form of education can be determined depending on the nature of the education subject. Designing is an effort to reach a being by associating things with each other. This effort is the result of the design that does not exist. It is still a matter of controversy how the education process should be for the discipline of the Landscape Architecture, which aims to create spaces that respond to the needs and requirements of the user through specific design criteria. As in all disciplines including design and creativity processes, style and methods are also very important for providing students with design skills in Landscape Architecture education programs. In this study, Environmental Design Project 5 (ÇTP5) which has an important place in the education of the Department of Landscape Architecture of the Technical University of Karadeniz was discussed. Within the scope of this course, process oriented design education is evaluated, not result oriented, in order to improve students' design and creativity skills. Within the scope of the course, Trabzon TRT Building Environment is designed. In this process, the title of project titled "TRT Building Environment" is given to the students firstly. Students are first asked to search the literature about TRT, then to list the activities performed in this institution, to interview their staff and determine their requests, to conduct surveys and analyzes. Later, it is expected that they will choose a unique concept to develop unique designs, identify the activities, and put out the synthesis schedule that relates the survey-analysis-activities. They are asked to establish their original formal approaches in the direction of analysis, synthesis, concept and activity list. In this direction sketch studies are made and a model recommendation is made. By choosing one of the proposed proposals, it is possible to develop a suitable measure, reinforcement and form, ie spatial fiction. In the last stage, the process is completed by planting, details, three dimensions. As a result, the students are taught how to provide the space organization with the theoretical knowledge as well as the graduated application. Within the scope of the course, they will be able to design a unique public space environment depending on the concept they design, the possibilities of the space and the needs of the users.

Key Words: Landscape Architecture Education, Environmental Design, Project Process, Design

GİRİŞ

Tasarlamak, var olanları birbiriyle ilişkilendirerek bir var olmayan oluşturma eylemidir (Öztürk, 2010). Bu sözü geçen var olanlar insanın algılamasına göre zihninde oluşan, özelliğini algı biçimlerinin, ölçüsünü ise duyuların belirlediği verilerdir. İnsanın duyularına bağlı olarak hayattan edindiği zihninde depolayabildiği her şeydir (Öztürk ve Arayıcı,2011).

Tasarım eğitimi de tıpkı tasarlamak gibi bir olgudur ve bir yönleme ihtiyaç duyar. Tasarım eğitiminin temel vurgusu sonucun ne olması gerektiği değil, sürecin, yöntemin nasıl işleyeceği üzerine olmalıdır. Tasarım eğitimi; öğrencinin algılarına, izlenimlerine, gözlemlerine, sahip oldukları bilgi düzeyine, değerlendirme becerilerine ve daha birçok düşünsel özelliğe göre değişen bir süreçtir (San, 2010; Pazarlıoğlu Bingöl, 2005; Özkan vd. 2016; Yılmaz vd., 2016).

Tasarlama eyleminin en önemli özelliği geleceği düşünme, gelecekteki problemleri tanımlayarak çözümler üretme gerekliliğidir. Tasarımcı, geleceğin belirsizliklerine çözüm

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

getirebilmek için sezgilerini ve sağduyusunu güçlendirmeyi, kullanmayı, bu sayede “geleceğe ait tahminler yürütmeyi” öğrenmelidir (Yürekli ve Yürekli, 2004; Düzenli vd., 2017a).

Tasarımcının görevi; kullanıcı ihtiyaçlarını yorumlamak ve kullanıcılara uygun mekanlar yaratmaktır. Bir anlamda topluma-kullanıcıya farklı bakış açılarıyla bakabilme yeteneğini kazanmak, tasarım öğrencilerinin tasarım eğitimi boyunca edindikleri önemli kazanımlardan biridir (Yılmaz vd., 2017; Düzenli vd., 2018a).

Peyzaj mimarlığı da; insanların ihtiyaçlarına bağlı olarak çevrenin tasarlanmasıyla kullanıcılara uygun mekanlar yaratan bir disiplindir. Peyzaj mimarlığı disiplininde mekan tasarlarken ilk olarak kullanıcı ihtiyaçları göz önünde bulundurulmalı daha sonra özgün tasarımlar elde etmek amaçlanmalıdır (Düzenli vd., 2017b; Düzenli vd., 2018b). Bu nedenle peyzaj mimarlığı eğitiminde öğrencilere tasarım ve yaratıcılık becerisi kazandırmak önemli bir amaçtır.

Peyzaj Mimarlığı eğitim sürecinde öğrencilerden tasarım süreçlerini bütünleştirerek belirlenen amaca uygun özgün ve fonksiyonel tasarımlar yaratmaları istenmelidir çünkü peyzaj mimarı çok boyutlu düşünme becerisine sahip olmalıdır. Peyzaj mimarlığı eğitiminde öğrencilere tasarım ve yaratıcılık becerisi kazandırmayı hedefleyen usta çırak ilişkisinin ön planda olduğu teorik ve uygulamalı stüdyo dersleri çok önemlidir. Bu çalışmada, Karadeniz Teknik Üniversitesi Peyzaj Mimarlığı bölümü eğitiminde önemli bir yer tutan çevre tasarım proje 5(çtp5) dersi ele alınmıştır. Bu ders kapsamında öğrencilerin tasarım ve yaratıcılık becerilerini geliştirmeye yönelik sonuç odaklı değil süreç odaklı tasarım eğitimi değerlendirilmiştir. Çevre Tasarım Proje dersi stüdyosu, peyzaj mimarlığı eğitiminin, zaman ve etki açısından en önemli parçası sayılabilir. ÇTP stüdyosunda süreç sonuçtan daha etkilidir.

MATERYAL VE YÖNTEM

1. Aşama

KTÜ Peyzaj Mimarlığı Bölümü Çevre Tasarım dersi; insan ihtiyaçlarına cevap verecek mekânsal kurgu tasarımıyla sonlanan çok aşamalı bir derstir. Bu aşamada dönem başından sonuna kadar izlenen aşamalar açıklanmış ve uygulamalar incelenmiştir.

ÇTP 5 dersi kapsamında konu olarak öğrencilere; Trabzon ili Akçaabat ilçesi Adnan Kahveci Bulvarında konumlanan ve deniz kenarındaki bir parselde yer alan TRT Trabzon Müdürlüğü olarak bilinen kamu kuruluşunun bulunduğu alanın tasarlanması verilmiştir (Şekil 1).

Şekil 1. Çalışma alanına ait uydu görüntüsü

Kıyılar, su ve karayı birbirine bağlayan, denizden sonra ilk ulaşılan yerlerdir. Ayrıca kara ve denizin birleştiği hassas ekosistemlerdir. Diğer taraftan, konumları gereği kıyılar, suyun kıyıya sağladığı avantajla rekreasyonel çeşitlilik imkanı sağlarlar. Tüm bunlardan

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

hareketle 2017-2018 Karadeniz Teknik Üniversitesi Bahar Yarıyılı ÇTP-V Projesinin amacı, deniz kıyısında konumlanmanın getirdiklerinin yanı sıra, bir kamu kuruluşunda çalışanların ihtiyaçlarını ve alanın sunduğu olanakları da değerlendirerek bir “Bir Kıyı Çevresi Peyzaj Tasarımı” gerçekleştirilmektedir.

Projenin amacı; proje alanının tüm kullanıcılar tarafından yaşanılabilir bir kıyı mekanı haline getirilmesidir. Kamu kurumu çalışanlarına özel kullanım alanları ve diğer kullanıcılarının ortak olarak kullanacakları ortak kullanım alanlarına yönelik oluşturulacak senaryolarla açık mekan etkinlikleri kurgulamak ve bu etkinlik alanlarına ilişkin mekan çözümleri üretmektir.

Proje sürecinin;

- Konu ile ilgili literatür çalışması,
- Konu ile ilgili özgün senaryo kurgulama,
- Konu ile ilgili kullanıcı ihtiyaçlarının belirlenmesi,
- İhtiyaç listesi, fonksiyon şeması, ihtiyaç-alan imkanları analizi,
- Tüm bu değerlendirmelerin ışığı altında ilk mekansal örgütlenmelerin eskizlerinin ortaya koyulması ve eleştirilmesi,
- Yarıyılın sonuna kadar öneriler geliştirme ve eleştirme ile ilerletilmesi ve sonuç olarak üzerinde fikir birliği sağlanan çalışmanın plan, kesit, görünüş, üç boyutlu görünüşler ve maket anlatımlarının teslimi ile tamamlanması amaçlanmıştır.

Tasarımların, alan kullanıcılarına hizmet verecek şekilde, peyzaj mimarlığı ilkeleri doğrultusunda işlevsel ve estetik değer taşıması amaçlanmıştır. Buna yönelik olarak hazırlanacak proje çalışmalarında “bir kamu kurumu ve kıyı” için yapılacak planlama ve tasarımlar sonucu bu alana en iyi şekilde işlerlik kazandıracak kullanımlar istenmiştir. Çevre Tasarım Proje 5 dersinin aşamaları Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1. ÇTP 5 Dersinin Süreci

1) ARAŞTIRMA ve ANALİZ AŞAMASI	
Haritaların temini	Proje alanındaki mevcut fiziksel öğeleri içeren ölçekli bir plandır ve tasarımın ilerleyen tüm evrelerinde kullanılır.
Alan sürveyi	Eksik veriler alanda yerinde gözlem ve incelemeler ile altlık harita üzerine aktarılır. Sörvey ile alanla ilgili bilgi ve belgeler toplanır. Alan çalışması kapsamında toplanan bilgiler alanın gezilip dolaşılması, görüntülenmesi ve gözlenmesi ile dikkatli bir şekilde kaydedilmesi suretiyle elde edilir. Bu kapsamda çalışmanın amacı ışığında aşağıdaki kriterler incelenmelidir; 1) Doğal Peyzaj Değerleri ▪ İklim (yağış, sıcaklık, nem, rüzgar, ışık) ▪ Fizyografik özellikler (eğim, bakı, yükselti, jeomorfoloji) ▪ Toprak özellikleri (toprak türü, derinlik, ph, besin maddesi, verimlilik) ▪ Bitki örtüsü 2) Kültürel Peyzaj Değerleri ▪ Sirkülasyon (yol otopark, köprü, meydan, giriş) ▪ Mevcut yapılar (konut, cami, hastane, kamu kurumları, okul) ▪ Diğer yapılar (çocuk oyun alanları, spor alanı, rekreasyon alanı) ▪ Donatılar (Kamelya, oturma elemanı, çöp aydınlatma) ▪ Toprak altı elemanları (kanalizasyon, su elektrik, doğalgaz,telefon) 3) Algısal Peyzaj Değerleri

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

	▪ Görsel (egemen görüş, bakış noktası, odak noktası, istenmeyen manzara) ▪ İşitsel (gürültü) ▪ Kokusal
Alan analizi	Proje alanının özel koşullarına uygun tasarım çözümünün nasıl olabileceğine dair anahtar strateji ve ipuçları belirlenir. Peyzaj tasarımında analiz, sirkülasyon, manzara, proje alanının özelliklerinin, sorunlarının ve potansiyellerinin tam ve eksiksiz incelenmesine bağlıdır. Alan analizindeki ifadeler karar ve eylem vurgulanmalıdır. Bu kapsamda çalışma amaçlar doğrultusunda aşağıdaki kriterler ışığında adım adım gerçekleştirilmelidir; 1) Sorun analizi (ulaşım ve sirkülasyon, alan plastifi, donatısal sorunlar, mekansal sorunlar) 2) Mevcut mekanların ve elemanların tasarım potansiyelleri: ▪ Mekan düzeyinde: yeterlilik, işlevsellik, çeşitlilik, estetik ▪ Donatı düzeyinde: kullanılabilir, değiştirilebilir, kaldırılabilir ▪ Bitki düzeyinde: Mutlak korunacak, yerleri değiştirilecek, bakım yapılacak, yok sayılacak 3) Kullanıcı profili 4) Siluet analizi
2) TASARIM AŞAMASI	
Etkinlik Listesi	Tasarım çözümünün oluşturulması için gerekli kullanıcı-ihtiyaç-etkinlik ilişkisi uyarınca belirlenen etkinlik listesi
İşlev-iliski şeması	Belirlenen etkinlikler; işlev ve ilişkileri uyarınca oluşturulan şemalar, ardından alan analizleri ile ilişkili kavramsal plan (concept plan) paralelinde kurgulanarak senaryo geliştirilir.
Konsept plan	Geliştirilen bu senaryo paralelinde tasarım seçenekleri üretilerek, bunlardan biri seçilir. Seçilen tasarım ürünü detaylandırılır.
Seçenek üretme	
Ön tasarım	
Kesin tasarım	Kesin tasarım planı bütün bu tasarım aşamalarının sonucudur. Büyük ölçüde tamamlanmıştır. Bu plan etkinlikler için tasarlanmış mekanları, eşyükselti eğrilerini, kot yazılarını, mekan isimlerini, merdiven, rampa ve donatıları, sirkülasyon elemanlarını içerir. Bu aşama bitkilendirme sürecini de kapsamaktadır. Bitkilendirme projesi plan çizimi yanında kesit üç boyut ve perspektif çizimlerden oluşur.

KTÜ Peyzaj Mimarlığı Bölümünde, 2. yarıyıl öğrencilerine verilen “Çevre Tasarım Proje 5” adlı ders kapsamında gerçekleştirilen “Dr. Öğretim Üyesi Tuğba Düzenli” grubunun dönem içi ve final öğrenci uygulamaları çalışmanın materyalleridir.

2. Aşama

Dönem sonunda öğrencilere dersin çıktılarına yönelik anket yapılmıştır. Anket çalışmanın ikinci kısmını oluşturmaktadır. Anket öğrencilerin kullanıcı ihtiyaçlarını belirlemeyi ne kadar öğrendikleri, kıyı alanları hakkında bilgi edinme, sörvey-analiz-sentez aşamalarını öğrenme, ihtiyaç-etkinlik-mekan ilişkisi kurabilme düzeylerinin ne olduğu, tasarım sürecinin öğrenmeye etkilerinin nasıl olduğu gibi sorulara yanıt bulmak amacıyla yapılmıştır. Dersi alan gruptaki 23 öğrenciye 5’ li skala verilerek puanlama yapmaları istenmiş, puanlama 1 (çok az), 2 (az), 3 (orta), 4 (iyi), 5 (çok iyi) olarak derecelendirilmiştir.

BULGULAR VE TARTIŞMA

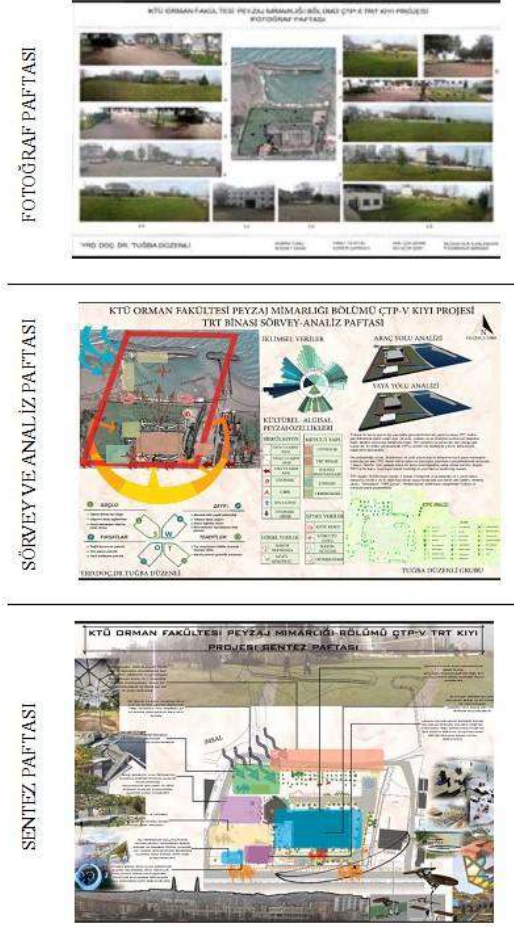
Aşama 1’in bulguları

2018 yılında bu ders sürecinde elde edilen öğrenci çalışmaları incelenmiştir. İlk olarak fotoğraf paftası, sörvey-analiz ve sentez paftaları grupça yapılmış (Tablo 2); dersin ilerleyen

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

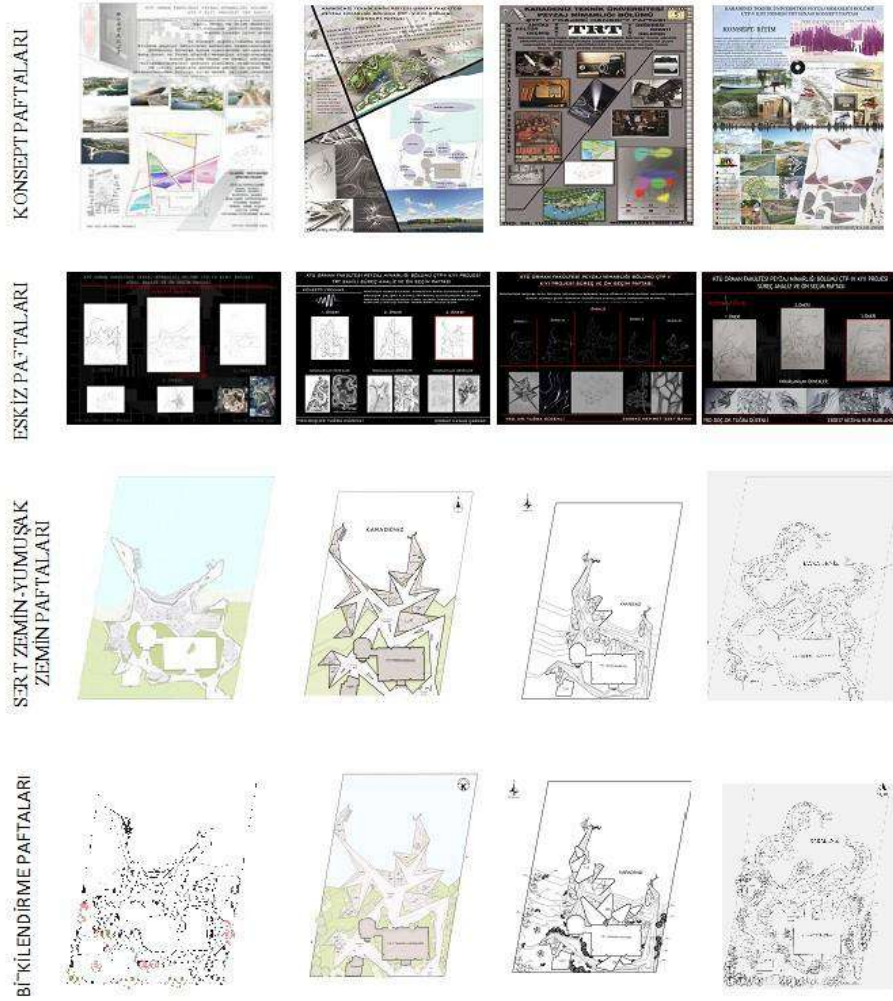
aşamalarında bireysel paftalara geçilmiştir (konsept, eskiz, sert zemin yumuşak zemin, bitkilendirme, detay, sunum) . Bu paftalara ait örnekler Tablo 3 ve Tablo 5 te verilmiştir.

Tablo 2. Ortak paftalar (Fotoğraf, Sörvey, Analiz ve Sentez Paftası)

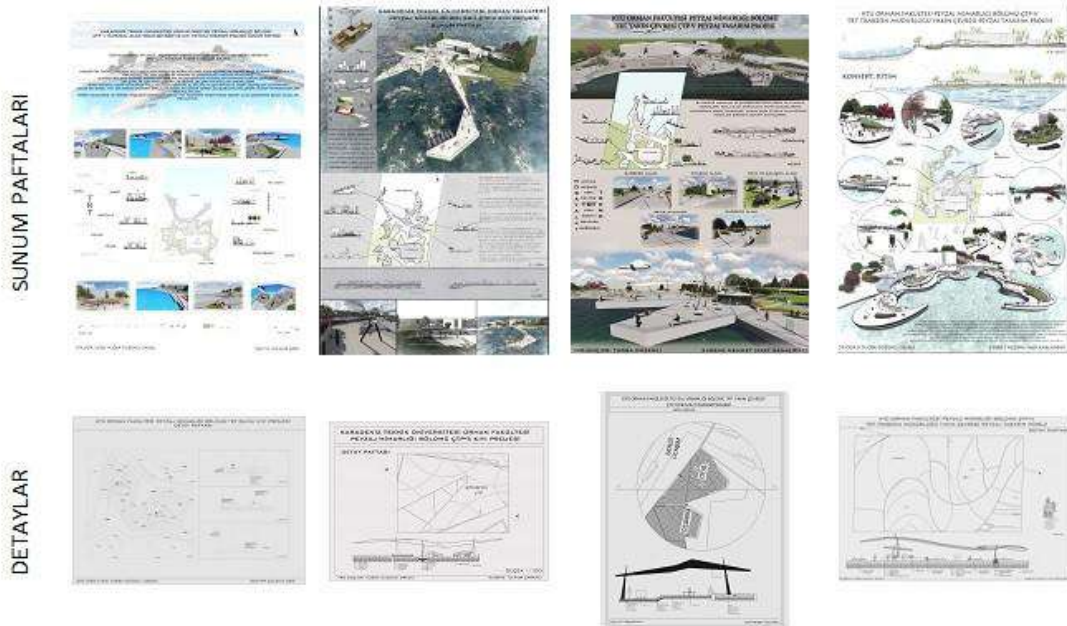

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

Tablo 3. Bireysel paftalar (konsept, eskiz, sert-yumuşak zemin, bitkilendirme)

Tablo 4. Bireysel sunumlar (Sunum, Detay)

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

Bu aşamada ilk olarak, projeyi alan öğrenciler öğretim üyeleri eşliğinde seçilen alana giderek fotoğraflar çekmiş, alan incelemeleri yapmış ve alan verilerini plana not alarak daha sonra ortak grup paftaları hazırlamışlardır.

Sörvey paftasında;

Doğal veriler;

- İklimsel veriler (rüzgar, sıcaklık, yağış)
- Topoğrafik veriler (eğim)
- Toprak verileri (toprak türü)
- Mevcut bitki türlerinin belirlenmesi

Kültürel veriler;

- Mevcut yapının dışa açılım noktaları ve kotlarının belirlenmesi
- Kullanıcı kapasitesinin belirlenmesi
- Otopark kapasitesinin belirlenmesi
- Mevcut sirkulasyon sisteminin belirlenmesi

Algısal veriler;

- Görsel veriler (hakim manzara, odak noktası, istenmeyen görünüş)
- İşitsel veriler (gürültü)

SWOT ;

- Güçlü yönler
- Zayıf yönler
- Fırsatlar
- Tehditler belirlenerek paftada işlenmiştir.

Sentez paftasında ise;

• Alanın sörveyde belirlenen özellikleri ile ihtiyaçlar karşıtılarak plan üzerinde hangi etkinlikler için hangi alanların elverişli olduğu belirlenmiştir.

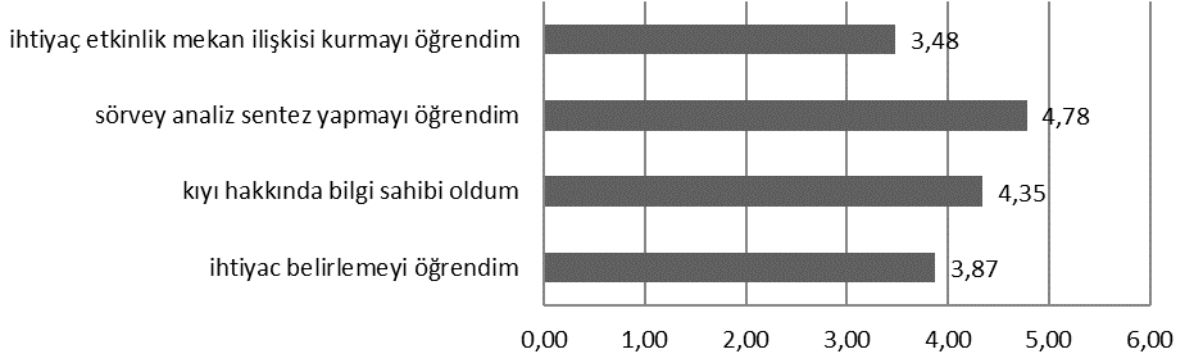
Daha sonra bireysel paftalara geçilmiş, her öğrenci kendi konseptini belirleyerek bu doğrultuda eskiz, tasarım ve detaylarını hazırlamıştır. Tüm süreç öğretim üyelerinin eleştirileri ve öğrencilerin bireysel çalışmalarına bağlı olarak ilerleyerek tamamlanmıştır.

Aşama 2'nin Bulguları

Dersin Öğrenim Düzeyine İlişkin Bulgular

Öğrencilerin en çok 4.78 ortalamayla sörvey analiz sentez yapmayı öğrendikleri görülmüştür. Daha sonra kıyı hakkında 4.35 ortalamayla bilgi edindikleri belirlenmiştir. İhtiyaç belirlemeyi de 3.87 ile iyi düzeyde öğrendikleri, 3.48 ortalamayla da ihtiyaç-etkinlik-mekan ilişkisi kurmayı öğrendikleri belirlenmiştir. Tüm öğrenme çıktılarının iyi düzeyde olduğu belirlenmiştir (Şekil 2).

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

Şekil 2. Ders öğrenme çıktıların frekans dağılım grafiği

Çıktıların farklılıkların istatistiksel olarak anlamlı olup olmadığını belirlemek için SPSS (v. 23.0) kullanılarak One Sample T testi yapılmıştır. Testin sonuçları soruların öğrenmeyi istatistiksel olarak farklı etkilediğini göstermektedir ($p < 0.01$) (Tablo 5).

Tablo 5. Ders öğrenme çıktılarındaki farklılıkların değerlendirilmesi

	t	df	sd	Sig. (2-tailed)	Mean Difference	95% Confidence Interval of the Difference	
						Lower	Upper
İhtiyaç belirlemeyi öğrendim	24,513	22	,757	,000	3,870	3,54	4,20
Kıyı hakkında bilgi sahibi oldum	32,214	22	,647	,000	4,348	4,07	4,63
Sörvey analiz sentez yapmayı öğrendim	54,385	22	,422	,000	4,783	4,60	4,96
İhtiyaç etkinlik mekan ilişkisi kurmayı öğrendim	18,577	22	,898	,000	3,478	3,09	3,87

Tasarım Sürecinin Öğrenmeye Etkisine İlişkin Bulgular

Ankette son olarak sorulan dersin tasarım sürecine fayda sağlayıp sağlamadığı sorusu ile ders çıktıları arasındaki ilişkiyi belirlemek için korelasyon analizi yapılmıştır (Tablo 6). Bu sonuçlara göre tasarım sürecinin öğrenilmesinde en etkili faktör kıyı hakkında ve sörvey-analiz-sentez hakkında edindikleri bilgiler olmuştur. Ayrıca ihtiyaç belirleme ile kıyı hakkında bilgi edinme en çok ilişkili kavramlar olarak belirlenmiştir.

Tablo 6. Tasarım sürecinin ilişkili olduğu ders çıktıları

	(1)	(2)	(3)	(4)
(1) İhtiyaç belirlemeyi öğrendim	-	,089	,805**	,029
(2) Kıyı hakkında bilgi sahibi oldum		-	,623**	,483*
(3) Sörvey analiz sentez yapmayı öğrendim			-	,167
(4) İhtiyaç etkinlik mekan ilişkisi kurmayı öğrendim				-
Dersin tasarım sürecine faydası	,291	,843**	,732**	,500*

** Korelasyon 0.01 seviyesinde önemlidir (2-tailed).

*Korelasyon 0.05 seviyesinde önemlidir (2-tailed)

TARTIŞMA VE SONUÇ

Tasarım ve yaratıcılık süreçlerini içeren bütün disiplinlerde olduğu gibi Peyzaj Mimarlığı eğitim programlarında da öğrenciye tasarım becerisi kazandırmayı amaçlayan, öğretmeyi hedefleyen yöntemler çok önemlidir. Çevre tasarım proje dersinin süreci ve öğrenmeyle ilişkileri üzerinde ilerleyen çalışmada dersin tasarım eğitimindeki faydaları ortaya konmuştur.

Çalışmada ele alınan “ÇTP 5” dersi incelenmiş ve dersin içeriğinin öğrencilerin tasarım süreçlerine katkı sağladığı belirlenmiştir. Derste en çok sörvey-analiz-sentez yapma sürecini öğrendikleri ve proje konusu olan kıyı alanları hakkında bilgi edindikleri ayrıca dersin kullanıcı ihtiyacı belirlemeye ve de ihtiyaç-etkinlik-mekan arasında ilişki kurmaya da yardımcı olduğu belirlenmiştir. Dersin tasarım sürecinde faydalı olduğu ve en çok kıyı hakkında edindikleri bilgilerin tasarım sürecine fayda sağladığı ortaya konmuştur.

Sonuç olarak; Çevre Tasarım Proje 5 dersi süreci tasarıma sağladığı katkıların yanı sıra, öğrenci ve tasarımcıya kazandırdığı kullanıcı ihtiyacı belirleme, konu hakkında bilgi edinme, analiz yapma, ihtiyaç-etkinlik-mekan ilişkisi kurgulama gibi mesleki yetenek ve becerilerini de geliştirir, öğrenmeyi kolaylaştırır. Öğrencilerin yeteneği ve tasarıma yönelik alacağı farklı derslere bağlı olarak öğrenme düzeyi arttırılabilir. Böylece tasarımcı-öğrenci, istediği etkinliğe, istediği mekana uygun, kullanıcı ihtiyaçlarını karşılayan, alanın imkanlarıyla örtüşen özgün proje tasarımları elde edebilir.

KAYNAKÇA

Düzenli, T., Alpak, E. M., Tarakçı Eren, E. 2017b. The Significance of Public Space Art In Landscape Architecture. *Yıldız Journal Of Art And Design*, 4(2), 143-158.

Düzenli, T., Alpak, E.M., Özkan, D.G., 2017a. Peyzaj Mimarlığında Temel Tasarım Dersinin Öğrenme ve Yaratıcılık Sürecine Etkileri. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 16, 1450-1460.

Düzenli, T., Alpak, E.M., Tarakci Eren, E., 2018a. Peyzaj Mimarlığı Tasarım Eğitiminde Görsel Düşünmenin Önemi . *Online Journal of Art and Design*, 2, 108-120.

Düzenli, T., Yilmaz, S., Alpak, E.M., 2018b. Peyzaj Mimarlığı Eğitiminde Bir Tasarım Yaklaşımı: Doğal Örüntülerden . *Sed Sanat Eğitimi Dergisi*, 6, 21-36.

Özkan, D.G., Alpak, E.M., Düzenli, T., 2016. Tasarım Eğitiminde Yaratıcılığın Geliştirilmesi: Peyzaj Mimarlığı Çevre Tasarımı Stüdyo Çalışması, *IJASOS- International E-Journal of Advances in Social Sciences*, 4, 136-143.

Öztürk, Ö.B. 2010. Günümüz Tasarım Eğitiminde Yöntem – Üslup Çekişmesi ve Sonuçları Üzerine Bir Deneme International Conference on New Trends in Education and Their Implications 11-13 November, Antalya-Turkey.

Öztürk, Ö.B., Arayıcı, O. 2011. Tasarım Eğitimi Kapsamında Bir Yöntem Önerisi: İmgesel Aritmetik . 2nd International Conference on New Trends in Education and Their Implications 27-29 April, Antalya-Turkey.

Pazarlıoğlu Bingöl, M. 2016, Temel Tasarım Eğitiminde Kavramdan Üç Boyuta Geçişe Yönelik Bir Uygulama Örneği. *İdil Dergisi*, Cilt 5, Sayı 21, Volume 5, Issue 21. 339-362.

San, İ. 2010. *Sanat Eğitimi Kuramları*. 3. Baskı. Eylül. Ankara: Ütopya Yayınevi.

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

Yilmaz S., Mumcu S., Düzenli T., Özbilen A. 2016. Analyzing the Unity Concept in Design on Student Works: A Case Study of Architectural Design Course. *Inonu University Journal of Art and Design*, 6, 1-12.

Yilmaz, S., Mumcu, S., Düzenli, T., 2017. Examining the Academic Success of the Students in Drawing Techniques Course: The Case of Freshmen in Landscape. *European Online Journal of Natural and Social Sciences*, 6(3), 406-416.

Yürekli, H., Yürekli, F. 2002. Taklit: Başka Bir Evrensellik Boyutu. *Arredamento Mimarlık*. Şubat, İstanbul.

MUNICIPAL WASTE LANDFILL DESIGN FROM COAL BOILER BOTTOM ASH FLY ASH AND GEOSYNTHETICS- GEOLAYER QUALITY ASSESSMENT ON DUMPING SITE IN ŞIRNAK, TURKEY

Assist. Prof. Yıldırım İ. TOSUN

Şırnak University,yildirimismailtosun@gmail.com

ABSTRACT

The possibilities of landslide and flows in Cizre ,Şırnak, was criticized in making decisions on land development fields, especially in high-risk areas should not be allowed in urban construction. For this reason, the various districts of the province of Şırnak, active and potential landslide areas, mining and geotechnical stability analyses were conducted. An area of near 7 km² study area and the surrounding area has been 1/10.000 scale engineering geological map, as well as the drilling and laboratory geotechnical engineering properties of materials are determined by experiments. S1, S2, S3 and S4 hillsides to develop landslide slopes 1/1000 scale topographic maps and geological field studies prepared by processing units on the map the geological cross-sections were prepared. By laboratory experiments carried out on soil samples taken from fields of physical and mechanical properties of slope debris; effective angle of internal friction (ϕ °) 7° -12.5°, effective cohesion (c') 5-18 kg/cm², the maximum dry unit weight 1.87 -2.25 g/cm³ 1.78-2.43 g/cm³ saturated unit weight, unit weight 1.9-2.35 g/cm³ 1.97-2.40 g/cm³ dry unit weight, unit weight (γ_s) 2.47-2.60 g / cm³, permeability coefficient of 4x10⁻⁴ - 5.5x10⁻⁴ cm / s, the particle distribution were determined and also tested. Geological sections prepared slopes, the geotechnical properties of the material is passed by the trial slip surfaces using the Fellenius, Bishop, and Hoek-Bray methods Janbu safety factors were determined and calculated according to the values via the S1, S2 and S4 are unstable hillsides S3 If the condition has been found that the slope close..

Keywords: landslides, Cizre, Şırnak , urbanization, foundation, geotechnical characteristics, slope stability analysis

1. INTRODUCTION

The landslide risk site in Cizre

The engineering geotechnical properties of the surface units have been determined by making geological maps of the areas in Şırnak province and surrounding area [1]. Geological map processing of slopes on large-scale topographic maps has been one of the first landslide studies in the region. By determining the engineering characteristics of the slopes, it is aimed to be important in the future construction of municipal zoning plans and to draw attention to the geotechnical criticism of the area.

Landslide is the downward slope of slopes in mountainous regions due to the effects of gravity, slope, water, climatic factors, tectonism and weathering of large earth masses or rocks on sloping slopes.² The main factors triggering mass movements are geology, precipitation, erosion, earthquake and lack of vegetation can be listed as. Limit stress and equilibrium analyzes give accurate results in determining the danger of landslides and in predicting future landslides [2].

In high-risk areas, increasing population density, landslide and related events will increase proportionally. It is very difficult to eliminate and reduce the risks arising from the processes of

these landslides. There is an urgent need to better understand the nature of such natural phenomena and to develop more predictive tools.

Processes such as intensive precipitation, seismic, changes in groundwater level, erosion, climate, weathering, natural landslides triggering landslides in sharp areas

parameters. These effects increase shear stress or reduce slip resistance of slope material [3]. Another important parameter that triggers the landscape is urban activities. Increasing population and creating new habitats have forced people to settle on geologically dangerous slopes. The misuse of urban uses, such as housing, commerce, creation of social spaces and infrastructure activities, brought by the urbanization that develops on the hillside, can ruin the stability and constitute the human activities that trigger the landslides.

Especially in developing countries, land in mountainous areas is not used in accordance with topology and improper land use increases the likelihood of landslide development. Sustainability is not ensured in terms of the physical environment, change and productivity of landslide risky areas.

The material damage they cause each year, which causes very heavy loss of life, is one of the most important geotechnical hazards in Turkey as well as landslides that find millions of liras in the world [3]. The major landslides that have developed in the country in recent years are investigated by researchers [4] with different methods and their geotechnical characteristics and formation processes are determined. For areas with similar geotechnical conditions, researchers have two basic theories [5]. Someone, landslides, occur in the same geological, geomorphological, hydrogeological, climatic conditions as in the past. In the other, types and features of landslides will be the same. Hence, knowing the mechanism and properties of past landslides constitutes an important basis for future evaluation of landslides that may develop in neighboring regions or geotechnically similar areas. Especially in developing countries, land in mountainous areas is not used in accordance with topology and improper land use increases the likelihood of landslide development. For this reason, there is no sustainability in terms of the physical environment, change and productivity of the area concerned.

Geological and geotechnical analyzes of the slopes are needed to ensure that the economic and social losses that the landslides cause or could be reduced to the minimum. Within this area, the geotechnical characteristics of the slopes where the landslides formed in the districts which are 2-4 km distance to the south of the city and within the area of Şırnak province (Figure 1) were examined and the stability analyzes were carried out by GEO5 program in different methods. Within the context of this project, a 7 km² inland area of 1 / 5.000 scale engineering geological map covering the study area and its surroundings, which was to be opened for urban use, was prepared as a result of field and laboratory studies and a topographic map of each of the four slopes was created by field studies using polar coordinate system.

Figure 1. Map of Sirnak Province Coal Mines satellite S4 Stack Topographic Map 1/5000.

2. METHODS- GEOTECHNICAL STUDY

The area chosen as tailing pond and concluded that 14 and 23.1% of the province are close to ground water sources with regard to landfills hazard, respectively. In conclusion, we can say that this basin suffers from a relatively high potential of instability to make us largely hesitate to develop the basin for urban use.

The stability of bottom layer has been made in terms of geotechnical points at the potential and active dumping areas for Şırnak Municipal landfill. By making engineering geology map in 1/10.000 scale of an area of 0,2 km² at the research area of waste fill dumping and surroundings even copper concentration in Siirt, the mechanical characteristics of the outcropped soil and sub soil units have been defined. By the topographical maps of 1/5000 scale of the dumping slopes, the landfill areas of coal mine tailings pond in Şırnak were investigated. Bottom layer units on the local small scale sections have been made.

2.1. Soil Geotechnical Properties

American Standard (ASTM 3080) experiments were carried out in the fill area. The specimens were tested to determine the geotechnical properties based on the representative masses in the study area, where the soundings of content are given in Table 1. S2, S3 and S4 fields of investigation were made in 2013. The micro pictures of used bottom ash-slag and volcanic cinder and punice are seen from Figure 2 and grain size distributions of the material used as bottom layer in the landfill are shown in Figure 3 and 4.

Figure 1. The macro and micro images of Boiler slag, volcanic slag, Tatvan Pumice.

Geobottom layers by fly ash showed sufficient impermeable geolayer and it was over 10 mg/l, impermeable zone leaks controlled by local pool.

The geolayer parameters were determined as geo contents as given in Table 1.

Table 1. The chemical composition values soil stabilization materials of Sirnak province boiler bottom slag, volcanic slag and Tatvan pumice

Component %	Şırnak boiler bottom ash-slag	Volcanic slag	Tatvan pumice	Şırnak Fly Ash
SiO ₂	43,48	50,50	60,13	41,48
Al ₂ O ₃	16,10	14,61	17,22	18,10
Fe ₂ O ₃	10,52	24,30	4,59	4,52
CaO	8,48	2,30	2,48	18,48
MgO	3,80	1,28	2,17	4,20
K ₂ O	2,51	2,51	3,51	2,71
Na ₂ O	1,35	1,35	4,35	1,95
Ign.Loss.	10,9	0,21	4,12	1,9

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

SO3 0,32 0,12 0,52 0,22

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

Water content in the ground, the ratio of clay and fly ash affected significantly. As the evaluated according to the percentage of clay and fly ash in the samples showed cohesive or low cohesive property. The saturated unit weight are given in Table 2. Fixed level permeability test instrument is used to determine the permeability of the ground. Degree of permeability of the soil was determined by evaluating the test results (Table 2). As examined in Table 3, S2, S3 and S4 floors were permeable ground. Proctor tests showed the slag-fly ash effect on compaction,

2.2. Geo5 Slope Stability

As well as natural ground is compressed according to the compression parameters slightly excavated again. In this case the stability of compacted soil parameters used in the analysis. Four separate samples taken from different points of the slope, cutting box test was carried out to determine the shear strength parameters. After the experiments were made c and ϕ values were found.

Stability as the slope shown in Figure 5 and rock layers and cracks shown in Figure 6 may also be evaluated in the program GEO5 programs. Partially after a designated envelope with water saturated soils breaking strength test conducted in ngn-drained conditions point the floor act as both cohesive and internal friction. Total stress analysis method, manner and will cover this criterion is to examine the stability of the rock mass is divided into a certain number of vertical slices. Bishop method is taken as the beginning of accepted slope limit equilibrium equations as if the balance is removed. Bishop serves with total stress instead of effective stress analysis. This method is further brought to the methods of Taylor and Fellenius (Görög and Török, 2006 Görög and Török, 2007, Anonymous, 2013, Anonymous, b 2009). Janbu Method can be used whether or not circular sliding surface for all types (Vaneckov et al., 2011, Prusa, 2009). Slope stability analysis of homogeneous splitters and circular shift occurring in filling slices for stability analysis of shifts in the non-circular more general types of interslice

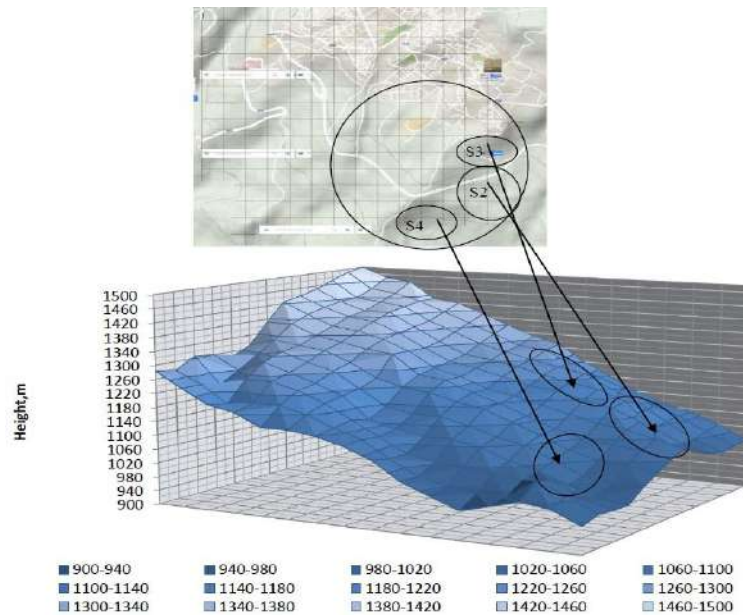

Figure 3. A scale of 1/15,000 engineering map of the field and topographic image.

The stability by cement type puzzolane, but local wastes such as flyash or mid ash of power plants were used for ground strengthenening. The discharge hazardous risk mapping was practiced

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

for contaminated soil area for preventing contamination and remediation as shown in Figure 4 and 5.

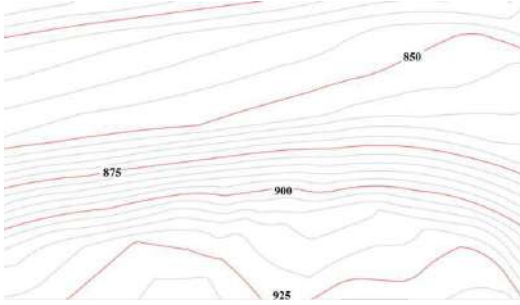

Figure 4. Mesh 200m, Şırnak City Slope View, S4 Topographical Map 1/2000.

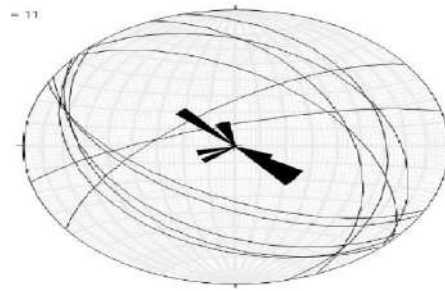

Figure 5. Stereonet View of Faults, Cracks and density poles in 200m, Şırnak City

As well as natural ground is compressed according to the compression parameters slightly excavated again. In this case the stability of compacted soil parameters used in the analysis. Four separate samples taken from different points of the slope, cutting box test was carried out to determine the shear strength parameters. After the experiments were made c and ϕ values were found.

Stability as the slope shown in Figure 5 and rock layers and cracks shown in Figure 6 may also be evaluated in the program GEO5 programs. Partially after a designated envelope with water saturated soils breaking strength test conducted in ngn-drained conditions point the floor act as both cohesive and internal friction. Total stress analysis method, manner and will cover this criterion is to examine the stability of the rock mass is divided into a certain number of vertical slices. Bishop method is taken as the beginning of accepted slope limit equilibrium equations as if the balance is removed. Bishop serves with total stress instead of effective stress analysis. This method is further brought to the methods of Taylor and Fellenius (Görög and Török, 2006 Görög and Török, 2007, Anonymous, 2013, Anonymous, b 2009). Janbu Method can be used whether or not circular sliding surface for all types (Vaneckov et al., 2011, Prusa, 2009). Slope stability analysis of homogeneous splitters and circular shift occurring in filling slices for stability analysis of shifts in the non-circular more general types of interslice forces is a method that takes into account (Prusiner 2009, Hutchinson, 1995, Dramis 1989, Hoek, 2013).

As seen from Figure 7 separate sections on the topographic slope in the study area surface stabilities were evaluated and stable sections were prepared. In the laboratory experiments c and ϕ regarding the bottom layer formation it was effective and maximum resistance at tensile strength by geotextile – compacted fly ash and slag. Sometimes stress cracks appearing in the landfill field due to movement at which it is known to occur slide. This case will be smaller than those found in the laboratories of the inner parameter of the sliding surface in other words, it would be closer to the stability. In this respect limit safety factor value it is taken as 1.5.

2.2. Slope Stability Analysis

No. S4 after rains in the small size of the stack that has been made in field studies on slope movement was observed. S4 No. slopes where the arrival stack is covered with talus (Figure 7). The maximum height difference between the heel point and the top stack S4 landfill area was 45 m, maximum height was 75 m hillside, and the slope angle of the landfill surface was 28° . The landfill surface can be observed by a natural drain to be stable.

Field studies occurring during take-away materials made observations on this hillside on the edge of the water flow and the small flow after that the erosion of land was observed to occur from leaking. The slope stability for the risk map is prepared on program GEO5. The slope was analyzed for the risk calculation regarding to the section showed as shown in Figure 6.

The field examination revealed severe erosion, especially in May and formed the heel of the slope of the hill with snow melt flow rate increase in June, and this had been identified as those of a negative impact on slope stability.

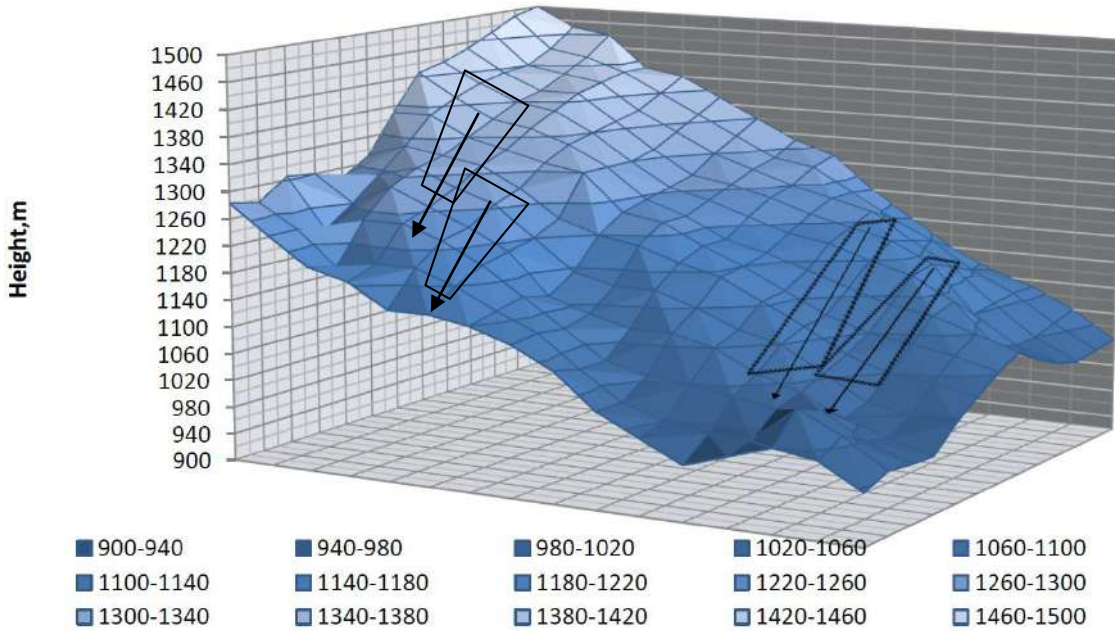

Figure 6. Drainage and stability of S2, S3 and S4 Investigation Field Possible landfill cross sections

Soil compaction of the mining wastes was also decreased the permeability of bottom layers in the mining field.

4. Conclusions

Şırnak was investigated by urban areas close to border regions participating in the colliery waste heaps of soil samples taken from four different slopes of slope stability and geotechnical properties of the unit field studies and laboratory experiments. Of the slope stability calculations with risk maps and risk section of program GEO5 programs are discussed.

The weathering of rocks in the study area is weakening quickly change the height and tilt angle of the slopes to erosion and slope. Dissociation seen in rocks in the study area also offers a negative contribution to stability problems. The compression strength could be easily tested by indentation on the landfill as shown in Figure 8. The durability of the landfill bottom layer was tested easily on the chart of fly ash and lag mixture content as given in the Table 4.

As a result of the geotechnical analysis performed in the study area should be considered in the future danger of very large stacks and site reclamation methods are suitable to be determined. In

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

addition, the working area of the project due to be opened to urban use contraceptive methods studied and developed instability poses a special importance.

The bottom ash of plants are the most effective solution, both in economic and permeability aspects of waste ash materials, in contrast with highly effective and partially expensive techniques such as bitumen membrane sheet by compaction and use of bentonite.

REFERENCES

- Altınlı, E. İ., 1978 “Uluslararası Stratigrafi Kılavuzu” TPAO Yerbilimleri Yayınları, Ankara, Nuray Matbaası,.
- Anbalagan, R., 1992, Landslide hazard evaluation and zonation mapping in mountainous terrain” Engineering Geology, 32:269–277,
- Anonim, d 2011, Şırnak İl Özel İdare Raporları
- Anonymous, 2010, Şırnak İl Özel İdare Raporu.
- Anonymous, a 2013, GEO5 - Engineering Manuals - Part 1, - Part 2. <http://www.finesoftware.eu/geotechnical-software/>
- Anonymous, b 2009, GEO5 - FEM - Theoretical Guide <http://www.finesoftware.eu/geotechnical-software/>
- Anonymous, c 2011, “Türkiye Deprem Bölgeleri Haritası”, Afet ve Acil durum Yönetimi Başkanlığı Deprem Dairesi Başkanlığı, Ankara
- ASTM, 1990 “Standard Test Method for Direct Shear Test of Soils Under Consolidated Drained Condition”, D3080-90,
- Bishop, A.W., 1955, The use of the slip circle in the stability analysis of earth slopes, Geotechnique, Vol. 5, 7-17.
- Dickinson, M., Cooper, R., McDermott, P. and Eaton, D. (2005). An analysis of construction innovation literature. *Fifth International Postgraduate Research Conference*, April 14-15, Vol. 2, pp. 589-594, Salford, UK.
- Dramis, F., Sorriso-Valvo, M., 1994 “Deep-Seated gravitational slope deformations, related landslides and tectonics”, Engineering Geology 38, 231- 243,
- Erguvanlı, K, ve Erdoğan, Y., “Yeraltı Suları Jeolojisi”, İTÜ yayınları No: 23, Maçka İstanbul, Nisan 1987
- Görög P & Török Á, 2006, Stability problems of abandoned clay pits in Budapest, IAEG2006 Paper number 295 , The Geological Society of London
- Görög P & Török Á, 2007 Slope stability assessment of weathered clay by using field data and computer modelling: a case study from Budapest ,Natural Hazards and Earth System Sciences, 7, 417–422, www.nat-hazards-earth-syst-sci.net
- Güz, H , 1987, “Geoteknikte Gelişmeler”, DSİ Yamaç ve Şevlerin Stabilitesi ve Dayanma Yapıları Semineri, Samsun
- Hoek, E., 2013. Practical Rock Engineering, Hoek notes by Evert Hoek. <http://www.rocksience.com>
- Höek, E. ve Bray, J.W., 1977, Rock slope engineering, Stephen Austin and Sons Ltd, Hertford, 402 s.

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

- Höek, E., 1970, Estimating the stability of excavated slopes in opencast mines, Institution of Mining and Metallurgy, A105, A132
- Hutchinson, JN., 1995”Landslide hazard assessment. Keynote paper. In: Bell DH (ed) Landslides, Proceeding of 6th international symposium on landslides”, Christchurch, New Zealand, vol 1. Balkema, Rotterdam, pp 1805–1841,
- Lambe, W.T. ve Whitman, R.V., 1969, Soil mechanics, John Wiley and Sons, New York
- Leonard G.C. 1962, Foundation Engineering , McGraw-Hill Book Co. Inc. NewYork.
- Morgenstern NR, Price VE. 1965. The analysis of the stability of general slip surfaces. Géotechnique 15(1): 79-93 CrossRef, ISI.
- Potts DM, Kovacevic N, Vaughan PR. 1997. Delayed collapse of cut slopes in stiff clay. Géotechnique 47(5): 953-982 CrossRef, ISI.
- Pruška, J., 2009, Comparison of geotechnic softwares - Geo FEM, Plaxis, Z-Soil , XIII ECSMGE, Vaníček et al. (eds). CGtS, Prague, ISBN 80-86769-01-1, (Vol. 2)
- Seed RB, Mitchell JK, Seed HB. 1990. Kettleman hills waste landfill slope failure. II: stability analyses. Journal of Geotechnical Engineering 116(4): 669-690 CrossRef.
- Spencer E. 1967. A method of analysis of the stability of embankments assuming parallel inter-slice forces. Géotechnique 17(1): 11-26 CrossRef, ISI.
- Stark TD, Eid HT. 1998. Performance of three-dimensional slope stability methods in practice. Journal of Geotechnical Engineering 124: 1049-1060 .
- Taylor DW. 1937. Stability of earth slopes. Journal of the Boston Society of Civil Engineers 24(3): 197-246 .
- Taylor, D.W. 1948. Fundamentals of soil mechanics. John Wiley & Sons, Inc., New York.
- TSE, 1987 “İnşaat Mühendisliğinde Zemin Laboratuvar Deneyleri”, TS 1900, UDK 624.131, 1. Baskı, Ankara, Nisan
- Ulusoy, R., “Uygulamalı Jeoteknik Bilgiler”, JMO yayınları, Ankara, 1989.
- Ulusoy, R., 1982 “Şev Stabilité Analizlerinde Kullanılan Pratik Yöntemler ve Geoteknik Çalışmalar”, MTA Yayınları, Eğitim Serisi, 25,
- Vaneckova, V , Laurin J, Pruska J, 2011, Sheeting Wall Analysis by the Method of Dependent Pressures, Geotec Hanoi - ISBN 978 - 604 - 82 - 000 - 8 ID No./ pp. 7
- Wiley, L., 1987 “Slope Stability Geotechnical Engineering and Geomorphology”, England

VIOLATION OF THE PERSONALITY RIGHT ON THE NAME IN SOCIAL MEDIA AND PROTECTION AGAINST VIOLATIONS

Dr. Lect. Sinan Sami AKKURT
Selcuk University, samiakkurt@gmail.com

ABSTRACT

Social media consists of internet based social platforms that allow people to interact, communicate and share in the context of common interest, knowledge, emotion and thought. In social media, users takes on an identity that they portrayed and are represented in the social media through this identity. On which, users share a set of personal feelings, thoughts, ideas, news, photos, or personal data with each other in accordance with the identities they describe in the social media.

Today, virtual (social media) identities of individuals are considered to have the equivalent of their true identities. This inevitably results in the seizure of social media accounts by third parties or the imitation of virtual identities by fake accounts. It is also possible for people to violate each other's personality rights in various ways via social media. Violation of person's name is also considered as a violation of personality rights.

A person whose personality right has been violated in social media may open a "prevention case", an "ending case", a "detection case" and a "compensation case" in the face of this violation. In this study, the legal path to which a person whose name is infringed in social media will be referred to has been examined in general.

Keywords: Social Media, Personel Rights, Infringement, Violation, Prevention Case, Ending Case, Detection Case, Compensation Case

I- CONCEPTUAL FRAMEWORK

A- SOCIAL MEDIA IN GENERAL

In general, social media is the kind of electronic media that provides sharing possibility of some information, ideas, emotions, thoughts and the personal data simultaneously over the internet. Social media consists of internet based¹ social platforms that

¹ Social media is based on web 2.0 technology. 'Web 2.0, also called Participative (or Participatory) and Social Web, refers to World Wide Web websites that emphasize user-generated content, usability (ease of use, even by non-experts), and interoperability (this means that a website can work well with other products, systems, and devices) for end users. The term was invented by *Darcy DiNucci* in 1999 and popularized several years later by Tim O'Reilly and Dale Dougherty at the *O'Reilly Media Web 2.0 Conference* in late 2004. Web 2.0 does not refer to an update to any technical specification, but to changes in the way Web pages are designed and used. The transition was progressive and we can not precisely say when the change occurred. A Web 2.0 website may allow users to interact and collaborate with each other in a social media dialogue as creators of user-generated content in a virtual community, in contrast to the first generation of Web 1.0-era websites where people were limited to the passive viewing of content. Examples of Web 2.0 features include social networking sites and social media sites (e.g., *Facebook*), blogs, wikis, folksonomies ("tagging" keywords on websites and links), video sharing sites (e.g., *YouTube*), hosted services, Web applications ("apps"), collaborative consumption platforms, and mashup applications. Whether Web 2.0 is substantively different from prior Web technologies has been challenged by World Wide Web inventor Tim Berners-Lee, who describes the term as jargon. His original vision of the Web was

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

allow people to interact, communicate and share in the context of common interest, knowledge, emotion and thought. In social media, users takes on an identity that they portrayed and are represented in the social media through this identity². On which, users share a set of personal feelings, thoughts, ideas, news, photos, or personal data with each other in accordance with the identities they describe in the social media³. The most important difference of social media from traditional media is that, content can be created by users.

Social media is a top concept composed of various means (social media tools). These tools are classified as blogs⁴, social networking sites⁵, media sharing sites, wikies⁶, social marking sites, podcasting⁷ and virtual worlds⁸.

"a collaborative medium, a place where we [could] all meet and read and write." On the other hand, the term Semantic Web (sometimes referred to as Web 3.0) was coined by Berners-Lee to refer to a web of content where the meaning can be processed by machines'. See for details, https://en.wikipedia.org/wiki/Web_2.0, (Date of Access 31.08.2018). Also see, **Kaya**, Mine: "Sosyal Medya ve Sosyal Medyada Üçüncü Kişilerin Kişilik Haklarının İhlali", Türkiye Barolar Birliği Dergisi, Nmb. 119, 2015, pp. 277 - 306, p. 279).

² The individual uses social media to show his/ her identity through the image, not through the known reality. See, **Özdemir**, Zafer: "Sosyal Medyada Kimlik İnşasında Yeni Akım: Özçekim Kullanımı", Maltepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, Vol. 2, Nmb. 1, 2015, pp. 112 - 131, p. 119 - 121.

³ **Güneş - Peschke**, Seldağ / **Peschke**, Lutz: "Protection of the Mediatized Privacy in the Social Media: Aspects of the Legal Situation in Turkey and Germany", Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Vol. 17, Nmb. 1 - 2, O. Kürşat Ünal'a Armağam, 2013, pp. 857 - 883, p. 859; **Murphy**, Justin P. / **Fontecilla**, Adrian: "Adli Soruşturma ve Ceza Davalarında Sosyal Medya Delili: Yeni Hukuksal Sorunların Sınırı" (Translated by Murat Arabacı), Küresel Bakış Çeviri Hukuk Dergisi, Y. 4, Vol. 14, 2014, pp. 33 - 54.

⁴ 'A blog (a truncation of the expression "weblog") is a discussion or informational website published on the World Wide Web consisting of discrete, often informal diary-style text entries ("posts"). Posts are typically displayed in reverse chronological order, so that the most recent post appears first, at the top of the web page. Until 2009, blogs were usually the work of a single individual,[citation needed] occasionally of a small group, and often covered a single subject or topic. In the 2010s, "multi-author blogs" (MABs) have developed, with posts written by large numbers of authors and sometimes professionally edited. MABs from newspapers, other media outlets, universities, think tanks, advocacy groups, and similar institutions account for an increasing quantity of blog traffic. The rise of Twitter and other "microblogging" systems helps integrate MABs and single-author blogs into the news media. Blog can also be used as a verb, meaning to maintain or add content to a blog. The emergence and growth of blogs in the late 1990s coincided with the advent of web publishing tools that facilitated the posting of content by non-technical users who did not have much experience with HTML or computer programming. Previously, a knowledge of such technologies as HTML and File Transfer Protocol had been required to publish content on the Web, and as such, early Web users tended to be hackers and computer enthusiasts. In the 2010s, the majority are interactive Web 2.0 websites, allowing visitors to leave online comments, and it is this interactivity that distinguishes them from other static websites. In that sense, blogging can be seen as a form of social networking service. Indeed, bloggers do not only produce content to post on their blogs, but also often build social relations with their readers and other bloggers. However, there are high-readership blogs which do not allow comments. Many blogs provide commentary on a particular subject or topic, ranging from politics to sports. Others function as more personal online diaries, and others function more as online brand advertising of a particular individual or company. A typical blog combines text, digital images, and links to other blogs, web pages, and other media related to its topic. The ability of readers to leave publicly viewable comments, and interact with other commenters, is an important contribution to the popularity of many blogs. However, blog owners or authors often moderate and filter online comments to remove hate speech or other offensive content. Most blogs are primarily textual, although some focus on art (art blogs), photographs (photoblogs), videos (video blogs or "vlogs"), music (MP3 blogs), and audio (podcasts). In education, blogs can be used as instructional resources. These blogs are referred to as edublogs. Microblogging is another type of blogging, featuring very short posts. On 16 February 2011, there were over 156 million public blogs in existence. On 20 February 2014, there were around 172 million *Tumblr* and

75.8 million *WordPress* blogs in existence worldwide. According to critics and other bloggers, *Blogger* is the most popular blogging service used today. However, *Blogger* does not offer public statistics. *Technorati* lists 1.3 million blogs as of February 22, 2014'. See for details, <https://en.wikipedia.org/wiki/Blog>, (Date of Access 31.08.2018).

- ⁵ 'A social networking service (also social networking site, or SNS or social media) is an online platform which people use to build social networks or social relations with other people who share similar personal or career interests, activities, backgrounds or real-life connections. Social networking services vary in format and the number of features. They can incorporate a range of new information and communication tools, operating on desktops and on laptops, on mobile devices such as tablet computers and smartphones. They may feature digital photo/video/sharing and "web logging" diary entries online (blogging). Online community services are sometimes considered[by whom?] social-network services by programmers and users, though in a broader sense, a social-network service usually provides an individual-centered service whereas online community services are group-centered. Defined as "websites that facilitate the building of a network of contacts in order to exchange various types of content online," social networking sites provide a space for interaction to continue beyond in person interactions. These computer mediated interactions link members of various networks and may help to both maintain and develop new social ties. Social networking sites allow users to share ideas, digital photos and videos, posts, and to inform others about online or real-world activities and events with people in their network. While in-person social networking – such as gathering in a village market to talk about events – has existed since the earliest development of towns, the Web enables people to connect with others who live in different locations, ranging from across a city to across the world. Depending on the social media platform, members may be able to contact any other member. In other cases, members can contact anyone they have a connection to, and subsequently anyone that contact has a connection to, and so on. The success of social networking services can be seen in their dominance in society today, with *Facebook* having a massive 2.13 billion active monthly users and an average of 1.4 billion daily active users in 2017. *LinkedIn*, a career-oriented social-networking service, generally requires that a member personally know another member in real life before they contact them online. Some services require members to have a preexisting connection to contact other members. The main types of social networking services contain category places (such as age or occupation or religion), means to connect with friends (usually with self-description pages), and a recommendation system linked to trust. One can categorize social-network services into three types: socializing social network services used primarily for socializing with existing friends (e.g., *Facebook*), networking social network services used primarily for non-social interpersonal communication (e.g., *LinkedIn*, a career- and employment-oriented site), social navigation social network services used primarily for helping users to find specific information or resources (e.g., *Goodreads for books*)'. See for details, https://en.wikipedia.org/wiki/Social_networking_service, (Date of Access 31.08.2018).

- ⁶ 'A wiki is a website on which users collaboratively modify content and structure directly from the web browser. In a typical wiki, text is written using a simplified markup language and often edited with the help of a rich-text editor. A wiki is run using wiki software, otherwise known as a wiki engine. A wiki engine is a type of content management system, but it differs from most other such systems, including blog software, in that the content is created without any defined owner or leader, and wikis have little inherent structure, allowing structure to emerge according to the needs of the users. There are dozens of different wiki engines in use, both standalone and part of other software, such as bug tracking systems. Some wiki engines are open source, whereas others are proprietary. Some permit control over different functions (levels of access); for example, editing rights may permit changing, adding, or removing material. Others may permit access without enforcing access control. Other rules may be imposed to organize content. The online encyclopedia project *Wikipedia* the most popular wiki-based website, and is one of the most widely viewed sites in the world, having been ranked in the top ten since 2007. *Wikipedia* is not a single wiki but rather a collection of hundreds of wikis, one for each language. There are tens of thousands of other wikis in use, both public and private, including wikis functioning as knowledge management resources, notetaking tools, community websites, and intranets. The English-language *Wikipedia* has the largest collection of articles; as of September 2016, it had over five million articles. *Ward Cunningham*, the developer of the first wiki software, *WikiWikiWeb*, originally described it as "the simplest online database that could possibly work". "Wiki" is a Hawaiian word meaning "quick". See for details, <https://en.wikipedia.org/wiki/Wiki>, (Date of Access 31.08.2018).

B- THE NAME CONCEPT AS A PERSONALITY VALUE

The name distinguishes the person from other people in the community. The name also distinguishes a person from a family member who has the same surname. In this respect, the name is crucial for the social life to function properly⁹.

⁷ ' A podcast or generically netcast, is an episodic series of digital audio or video files which a user can download and listen to. It is often available for subscription, so that new episodes are automatically downloaded via web syndication to the user's own local computer, mobile application, or portable media player. The word was originally suggested by Ben Hammersley as a portmanteau of "iPod" (a brand of media player) and "broadcast". The files distributed are in audio format, but may sometimes include other file formats such as PDF or EPUB. Videos which are shared following a podcast model are sometimes called video podcasts or vodcasts. The generator of a podcast maintains a central list of the files on a server as a web feed that can be accessed through the Internet. The listener or viewer uses special client application software on a computer or media player, known as a podcatcher, which accesses this web feed, checks it for updates, and downloads any new files in the series. This process can be automated to download new files automatically, which may seem to users as though new episodes are broadcast or "pushed" to them. Files are stored locally on the user's device, ready for offline use. There are many different mobile applications available for people to use to subscribe and to listen to podcasts. Many of these applications allow users to download podcasts or to stream them on demand as an alternative to downloading. Many podcast players (apps as well as dedicated devices) allow listeners to skip around the podcast and control the playback speed. Some have labeled podcasting as a converged medium bringing together audio, the web, and portable media players, as well as a disruptive technology that has caused some people in the radio business to reconsider established practices and preconceptions about audiences, consumption, production, and distribution. Podcasts are usually free of charge to learners and can often be created for little to no cost, which sets them apart from the traditional model of "gate-kept" media and production tools. Podcast creators can monetize their podcasts by allowing companies to purchase ad time, as well as via sites such as Patreon, which provides special extras and content to listeners for a fee. Podcasting is very much a horizontal media form – producers are consumers, consumers may become producers, and both can engage in conversations with each other'. See for details, <https://en.wikipedia.org/wiki/Podcast>, (Date of Access 31.08.2018).

⁸ 'A virtual world is a computer-based simulated environment which may be populated by many users who can create a personal avatar, and simultaneously and independently explore the virtual world, participate in its activities and communicate with others. These avatars can be textual, two or three-dimensional graphical representations, or live video avatars with auditory and touch sensations. In general, virtual worlds allow for multiple users but single player computer games, such as *Skyrim*, can also be considered a type of virtual world. The user accesses a computer-simulated world which presents perceptual stimuli to the user, who in turn can manipulate elements of the modeled world and thus experience a degree of presence. Such modeled worlds and their rules may draw from reality or fantasy worlds. Example rules are gravity, topography, locomotion, real-time actions, and communication. Communication between users can range from text, graphical icons, visual gesture, sound, and rarely, forms using touch, voice command, and balance senses. Massively multiplayer online games depict a wide range of worlds, including those based on science fiction, the real world, super heroes, sports, horror, and historical milieus. The most common form of such games are fantasy worlds, whereas those based on the real world are relatively rare. Most MMORPGs have real-time actions and communication. Players create a character who travels between buildings, towns, and worlds to carry out business or leisure activities. Communication is usually textual, but real-time voice communication is also possible. The form of communication used can substantially affect the experience of players in the game'. See for details, https://en.wikipedia.org/wiki/Virtual_world, (Date of Access 31.08.2018).

⁹ **Ayan**, Mehmet / **Ayan**, Nurşen: *Kişiler Hukuku*, 8th Edition, Ankara 2016, p. 141; **Özdemir**, Hayrünnisa: "Türk ve İsviçre Medenî Hukukunda Ad Üzerindeki Hak ve Korunması", Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Vol. 57, Nmb. 3, pp. 561 -598, p. 563.

The name is in direct and close connection with the proprietor (owner). Therefore the name is one of the value contained in the personality right. In other words the right on the name is part of the protection of the personality¹⁰.

In general, the right of personality¹¹ is regulated between Articles 23 - 25 of the Turkish Civil Code (TCC.) and the Article 58 of Turkish Code of Obligations (TCO.). But TCC. has also regulated the name in 26th Article, because of it's special importance. For this reason, this special provision must first be applied in order to protect the name¹².

Surname, nickname, trade names, trademarks and internet domain names also fall under the TCC. protection of the name; as long as they have performed the function of specifying and separating¹³.

II- MAJOR VIOLATIONS OF THE PERSONALITY RIGHT ON THE NAME IN SOCIAL MEDIA

Violation of the someone's right on his/ her name in the social media is usually done by another user who uses the same social media platform or by a third party intervening in the platform by using the security posture on this. It is also possible that a user would be violate the right of a third party (someone who is not a user) via social media.

The (*unlawful*) use of a person's name in social media in contradiction to his or her will, constitute a personality violation. In this case the name is mentioned in order to benefit from it except for the approval of the owner. So there is also a violation of personality in providing benefits by using a person's name contrary to his/ her default will. But the only use of the name is not contrary to law in itself. It must especially be used against the owner's approval (request) in order to be mentioned that the name is used against the law. On the other hand, the name must also be used in such a way as to damage the owner by violator. But if the owner is assent to use his or her name, the contradiction to law is lifted in rule.

Another situation that causes the violation of the right on the name is the use of someone else's name or social media account as another person's (for example violator's) own name or account. In this case the social media account is hacked and used by violator. In any case the use of someone else's social media account without owner's consent is a violation of personality right on his/ her name. It is not compulsory for the account holder to suffer legal damages from this use.

Finally, opening and managing fake social media accounts by using someone else's protected name (real name, surname, celebrated nickname, trade names, trademarks and internet domain names etc.) violates the related person's personality right on his/ her "name".

¹⁰ Özdemir, p. 583.

¹¹ For various definitions in doctrine, see **Velidedeoğlu**, Hıvzı V.: Türk Medeni Hukuku - Şahsın Hukuku, Vol. 1, 5th Edition, İstanbul 1956, p. 88; **İmre**, Zahit: Medeni Hukuka Giriş, 3th Edition, İstanbul 1980, p. 455; **Köprülü**, Bülent: Medeni Hukuk, 2nd Edition, İstanbul 1984, p. 263; **Akipek**, Jale G.: Türk Medeni Hukuku - Başlangıç Hükümleri - Şahsın Hukuku, Vol. 1, Ankara 1961, p. 108; **Tekinay**, Selâhattin Sulhi: Medeni Hukuka Giriş Dersleri, Vol. 5, İstanbul 1987, p. 251; **Özsunay**, Ergun: Gerçek Kişilerin Hukuki Durumu, Vol. 5, İstanbul 1982, p. 97; **Dural**, Mustafa / **Öğüz**, Tufan: Türk Özel Hukuku - Kişiler Hukuku, Vol. 2, 8th Edition, İstanbul 2006, p.94.

¹² **Ayan / Ayan**, p. 94; **Kaya**, p. 36.

¹³ **Özdemir**, p. 566 - 570.

III-PROTECTION OF THE PERSONALITY RIGHT ON THE NAME AGAINST SOCIAL MEDIA VIOLATIONS

A person whose personality right has been violated in social media may open a "prevention case", an "ending case", a "detection case" and a "compensation case" in the face of this violation.

A- PREVENTION CASE

According to Article 25 of the TCC. , a prevention case against an attack (assault) that has not been realized but can possibly take place on the right of personality can be opened.

The plaintiff must prove the possibility of an attack on the right of personality in the case to be filed. It is sufficient for the act of infringement to be unlawful in order for the prevention case to be opened; offender does not have to be flawed.

Prevention is based on the principle that the right of personality is an absolute right. In case of acceptance of the case, the probable provincial act is prohibited. Behavior contrary to the prohibition decision of the court may cause criminal liability. It is not compulsory to request the occurrence of criminal responsibility¹⁴.

B- ENDING CASE

According to paragraph 2 of Article 26 of the TCC., the person whose name is used unjustly may ask the court to end this situation. Because using of someone else's name without any right can be described as extortion.

It is sufficient for the act of infringement to be unlawful in order for the prevention case to be opened; offender does not have to be flawed. On the other hand it is necessary for open this case that the attack has begun and that it has not come to an end yet.

If the case is found to be justified, the judge will decide to end the attack. In this case, it may be requested to notify the decision to third persons or to publication of it¹⁵.

C- DETECTION CASE

According to paragraph 1 of Article 26 of the TCC., a person that usage of his/ her name is contentious, may demand the determination of his right on the name from the court.

Detection case can not be opened against the unacknowledged attack. It may be opened against an attack that is still ongoing or has come to an end. In that case, the plaintiff may require the controversial name to determine whether he/ she is entitled to carry or use it or to determine whether the defender is not entitled to carry or use it.

In this case, it may be requested to notify the decision to third persons or to publication of it. It is sufficient for the act of infringement to be unlawful in order for the prevention case to be opened; offender does not have to be flawed¹⁶.

¹⁴ See for details, **Oğuzman**, M. Kemal / **Seliçi**, Özer / **Oktay - Özdemir**, Saibe: Kişiler Hukuku - Gerçek ve Tüzel Kişiler, 16th Edition, İstanbul 2016, pp. 224 - 227; **Ayan / Ayan**, p. 125.

¹⁵ See for details, **Doğan**, Murat: "İnternetteki Yayınla Kişilik Hakkının İhlaline Karşı Durdurma Davası (Yargıtay 4. Hukuk Dairesinin 8.2.2001 tarihli E.755 / K.1157 sayılı Kararı Çerçevesinde)", Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Vol. 7, Nmb. 1 - 2, 2003, p. 393.

¹⁶ See for details, **Özdemir**, p. 587; **Oğuzman / Seliçi / Oktay - Özdemir**, p. 224; **Ayan / Ayan**, p. 125.

D- COMPENSATION CASE

There may have been financial damage or loss caused by violation of the right on the name in social media. In this case the financial loss should be eliminated through litigation. On the other hand, emotional distress may also have occurred via violation of the personality right on the name in social media. In this case a compensation claim against the infringer must be opened.

The compensation claim is a tort and also an execution case. It is necessary to proved by plaintiff that the infringement is unlawful, that the infringer is defective and that the infringement of the right on the name in social media is cause a financial or emotional loss / distress¹⁷.

In this case, the general provisions of the law of obligations (TCO.) apply.

IV- CONCLUSION

In general, social media is the kind of electronic media that provides sharing possibility of some information, ideas, emotions, thoughts and the personal data simultaneously over the internet. Social media is a top concept composed of various means (social media tools). These tools are classified as blogs, social networking sites, media sharing sites, wikies, social marking sites, podcasting and virtual worlds. Today, virtual (social media) identities of individuals are considered to have the equivalent of their true identities. This inevitably results in the seizure of social media accounts by third parties or the imitation of virtual identities by fake accounts. It is also possible for people to violate each other's personality rights in various ways via social media. violation of person's name is also considered as a violation of personality rights.

The name distinguishes the person from other people in the community. The name also distinguishes a person from a family member who has the same surname. In this respect, the name is crucial for the social life to function properly. The name is in direct and close connection with the proprietor (owner). Therefore the name is one of the value contained in the personality right. In other words the right on the name is part of the protection of the personality.

Violation of the someone's right on his/ her name in the social media is usually done by another user who uses the same social media platform or by a third party intervening in the platform by using the security posture on this. It is also possible that a user would be violate the right of a third party (someone who is not a user) via social media. The (*unlawful*) use of a person's name in social media in contradiction to his or her will, constitute a personality violation. Another situation that causes the violation of the right on the name is the use of someone else's name or social media account as another person's (for example violator's) own name or account. Finally, opening and managing fake social media accounts by using someone else's protected name (real name, surname, celebrated nickname, trade names, trademarks and internet domain names etc.) violates the related person's personality right on his/ her "name".

¹⁷ See for details, **Hatemi**, Hüseyin / **Kalkan - Oğuztürk**, Burcu: Kişiler Hukuku - Gerçek Kişiler - Tüzel Kişiler, İstanbul 2014, p. 65; **Özdemir**, p. 589; **Ayan / Ayan**, p. 128.

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

A person whose personality right has been violated in social media may open a "prevention case", an "ending case", a "detection case" and a "compensation case" in the face of this violation. According to Article 25 of the TCC., a prevention case against an attack (assault) that has not been realized but can possibly take place on the right of personality can be opened. According to paragraph 1 of Article 26 of the TCC., a person that usage of his/ her name is contentious, may demand the determination of his right on the name from the court. According to paragraph 2 of Article 26 of the TCC., the person whose name is used unjustly may ask the court to end this situation. Because using of someone else's name without any right can be described as extortion. There may have been financial damage or loss caused by violation of the right on the name in social media. In this case the financial loss should be eliminated through litigation. On the other hand, emotional distress may also have occurred via violation of the personality right on the name in social media. In this case a compensation claim against the infringer must be opened.

REFERENCES

- Akipek, Jale G.: Türk Medeni Hukuku - Başlangıç Hükümleri - Şahsın Hukuku, Vol. 1, Ankara 1961.
- Ayan, Mehmet / Ayan, Nurşen: Kişiler Hukuku, 8th Edition, Ankara 2016.
- Body, Danah M. / Ellison, Nicole: Social Network Sites: Definition, History and Scholarship, Journal of Computer - Mediated Communication, Vol. 13, 2008, p. 210 etc.
- Doğan, Murat: "İnternetteki Yayınla Kişilik Hakkının İhlaline Karşı Durdurma Davası (Yargıtay 4. Hukuk Dairesinin 8.2.2001 tarihli E.755 / K.1157 sayılı Kararı Çerçevesinde)", Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Vol. 7, Nmb. 1 - 2, 2003, p. 393 etc.
- Dural, Mustafa / Ögüz, Tufan: Türk Özel Hukuku - Kişiler Hukuku, Vol. 2, 8th Edition, İstanbul 2006.
- Güneş - Peschke, Seldağ / Peschke, Lutz: "Protection of the Mediatized Privacy in the Social Media: Aspects of the Legal Situation in Turkey and Germany", Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Vol. 17, Nmb. 1 - 2, O. Kürşat Ünal'a Armağam, 2013, pp. 857 - 883.
- Hatemi, Hüseyin / Kalkan - Oğuztürk, Burcu: Kişiler Hukuku - Gerçek Kişiler - Tüzel Kişiler, İstanbul 2014.
- İmre, Zahir: Medeni Hukuka Giriş, 3th Edition, İstanbul 1980.
- Kaya, Mine: "Sosyal Medya ve Sosyal Medyada Üçüncü Kişilerin Kişilik Haklarının İhlali", Türkiye Barolar Birliği Dergisi, Nmb. 119, 2015, pp. 277 - 306.
- Köprülü, Bülent: Medeni Hukuk, 2nd Edition, İstanbul 1984.
- Murphy, Justin P. / Fontecilla, Adrian: "Adli Soruşturma ve Ceza Davalarında Sosyal Medya Delili: Yeni Hukuksal Sorunların Sınırı" (Translated by Murat Arabacı), Küresel Bakış Çeviri Hukuk Dergisi, Y. 4, Vol. 14, 2014, pp. 33 - 54.
- Oğuzman, M. Kemal / Seliçi, Özer / Oktay - Özdemir, Saibe: Kişiler Hukuku - Gerçek ve Tüzel Kişiler, 16th Edition, İstanbul 2016.
- Özdemir, Hayrünisa: "Türk ve İsviçre Medenî Hukukunda Ad Üzerindeki Hak ve Korunması", Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Vol. 57, Nmb. 3, pp. 561 -598.
- Özdemir, Zafer: "Sosyal Medyada Kimlik İnşasında Yeni Akım: Özçekim Kullanımı", Maltepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, Vol. 2, Nmb. 1, 2015, pp. 112 - 131.

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

Özsunay, Ergun: Gerçek Kişilerin Hukuki Durumu, Vol. 5, İstanbul 1982.

Tekinay, Selâhattin Sulhi: Medeni Hukuka Giriş Dersleri, Vol. 5, İstanbul 1987.

Velidedeoğlu, Hıvzı V.: Türk Medeni Hukuku - Şahsın Hukuku, Vol. 1, 5th Edition, İstanbul 1956.

Wikipedia The Online Encyclopedia (<https://en.wikipedia.org>).

VIOLATION OF THE PERSONALITY RIGHT ON THE PERSONAL IMAGE (PICTURE) IN SOCIAL MEDIA AND PROTECTION AGAINST VIOLATIONS

Dr. Lect. Sinan Sami AKKURT
Selcuk University, samiakkurt@gmail.com

ABSTRACT

Social media consists of internet based social platforms that allow people to interact, communicate and share in the context of common interest, knowledge, emotion and thought. In social media, users takes on an identity that they portrayed and are represented in the social media through this identity. On which, users share a set of personal feelings, thoughts, ideas, news, photos, or personal data with each other in accordance with the identities they describe in the social media.

Today, virtual (social media) identities of individuals are considered to have the equivalent of their true identities. This inevitably results in the seizure of social media accounts by third parties or the imitation of virtual identities by fake accounts. It is also possible for people to violate each other's personality rights in various ways via social media. Violation of person's own picture is also considered as a violation of personality rights.

A person whose personality right has been violated in social media may open a "prevention case", an "ending case", a "detection case" and a "compensation case" in the face of this violation. In this study, the legal path to which a person whose personal image is infringed in social media will be referred to has been examined in general.

Keywords: Social Media, Personel Rights, Infringement, Violation, Prevention Case, Ending Case, Detection Case, Compensation Case

I- CONCEPTUAL FRAMEWORK

A- SOCIAL MEDIA IN GENERAL

In general, social media is the kind of electronic media that provides sharing possibility of some information, ideas, emotions, thoughts and the personal data simultaneously over the internet. Social media consists of internet based¹ social platforms that

¹ Social media is based on web 2.0 technology. 'Web 2.0, also called Participative (or Participatory) and Social Web, refers to World Wide Web websites that emphasize user-generated content, usability (ease of use, even by non-experts), and interoperability (this means that a website can work well with other products, systems, and devices) for end users. The term was invented by Darcy DiNucci in 1999 and popularized several years later by Tim O'Reilly and Dale Dougherty at the O'Reilly Media Web 2.0 Conference in late 2004. Web 2.0 does not refer to an update to any technical specification, but to changes in the way Web pages are designed and used. The transition was progressive and we can not precisely say when the change occurred. A Web 2.0 website may allow users to interact and collaborate with each other in a social media dialogue as creators of user-generated content in a virtual community, in contrast to the first generation of Web 1.0-era websites where people were limited to the passive viewing of content. Examples of Web 2.0 features include social networking sites and social media sites (e.g., Facebook), blogs, wikis, folksonomies ("tagging" keywords on websites and links), video sharing sites (e.g., YouTube), hosted services, Web applications ("apps"), collaborative consumption platforms, and mashup applications. Whether Web 2.0 is substantively different from prior Web technologies has been challenged by World Wide Web inventor Tim Berners-Lee, who describes the term as jargon. His original vision of the Web was "a collaborative medium, a place where we [could] all meet and read and write." On the other hand, the term Semantic Web (sometimes referred to as Web 3.0) was coined by Berners-Lee to refer to a web of

allow people to interact, communicate and share in the context of common interest, knowledge, emotion and thought. In social media, users takes on an identity that they portrayed and are represented in the social media through this identity². On which, users share a set of personal feelings, thoughts, ideas, news, photos, or personal data with each other in accordance with the identities they describe in the social media³. The most important difference of social media from traditional media is that, content can be created by users.

Social media is a top concept composed of various means (social media tools). These tools are classified as blogs⁴, social networking sites⁵, media sharing sites, wikies⁶, social marking sites, podcasting⁷ and virtual worlds⁸.

content where the meaning can be processed by machines'. See for details, https://en.wikipedia.org/wiki/Web_2.0, (Date of Access 31.08.2018). Also see, **Kaya**, Mine: "Sosyal Medya ve Sosyal Medyada Üçüncü Kişilerin Kişilik Haklarının İhlali", Türkiye Barolar Birliği Dergisi, Nmb. 119, 2015, pp. 277 - 306, p. 279).

² The individual uses social media to show his/ her identity through the image, not through the known reality. See, **Özdemir**, Zafer: "Sosyal Medyada Kimlik İnşasında Yeni Akım: Özçekim Kullanımı", Maltepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, Vol. 2, Nmb. 1, 2015, pp. 112 - 131, p. 119 - 121.

³ **Güneş - Peschke**, Seldağ / **Peschke**, Lutz: "Protection of the Mediatized Privacy in the Social Media: Aspects of the Legal Situation in Turkey and Germany", Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Vol. 17, Nmb. 1 - 2, O. Kürşat Ünal'a Armağam, 2013, pp. 857 - 883, p. 859; **Murphy**, Justin P. / **Fontecilla**, Adrian: "Adli Soruşturma ve Ceza Davalarında Sosyal Medya Delili: Yeni Hukuksal Sorunların Sınırı" (Translated by Murat Arabacı), Küresel Bakış Çeviri Hukuk Dergisi, Y. 4, Vol. 14, 2014, pp. 33 - 54.

⁴ 'A blog (a truncation of the expression "weblog") is a discussion or informational website published on the World Wide Web consisting of discrete, often informal diary-style text entries ("posts"). Posts are typically displayed in reverse chronological order, so that the most recent post appears first, at the top of the web page. Until 2009, blogs were usually the work of a single individual,[citation needed] occasionally of a small group, and often covered a single subject or topic. In the 2010s, "multi-author blogs" (MABs) have developed, with posts written by large numbers of authors and sometimes professionally edited. MABs from newspapers, other media outlets, universities, think tanks, advocacy groups, and similar institutions account for an increasing quantity of blog traffic. The rise of Twitter and other "microblogging" systems helps integrate MABs and single-author blogs into the news media. Blog can also be used as a verb, meaning to maintain or add content to a blog. The emergence and growth of blogs in the late 1990s coincided with the advent of web publishing tools that facilitated the posting of content by non-technical users who did not have much experience with HTML or computer programming. Previously, a knowledge of such technologies as HTML and File Transfer Protocol had been required to publish content on the Web, and as such, early Web users tended to be hackers and computer enthusiasts. In the 2010s, the majority are interactive Web 2.0 websites, allowing visitors to leave online comments, and it is this interactivity that distinguishes them from other static websites. In that sense, blogging can be seen as a form of social networking service. Indeed, bloggers do not only produce content to post on their blogs, but also often build social relations with their readers and other bloggers. However, there are high-readership blogs which do not allow comments. Many blogs provide commentary on a particular subject or topic, ranging from politics to sports. Others function as more personal online diaries, and others function more as online brand advertising of a particular individual or company. A typical blog combines text, digital images, and links to other blogs, web pages, and other media related to its topic. The ability of readers to leave publicly viewable comments, and interact with other commenters, is an important contribution to the popularity of many blogs. However, blog owners or authors often moderate and filter online comments to remove hate speech or other offensive content. Most blogs are primarily textual, although some focus on art (art blogs), photographs (photoblogs), videos (video blogs or "vlogs"), music (MP3 blogs), and audio (podcasts). In education, blogs can be used as instructional resources. These blogs are referred to as edublogs. Microblogging is another type of blogging, featuring very short posts. On 16 February 2011, there were over 156 million public blogs in existence. On 20 February 2014, there were around 172 million *Tumblr* and 75.8 million *WordPress* blogs in existence worldwide. According to critics and other bloggers, *Blogger* is the most popular blogging service used today. However, *Blogger* does not offer public statistics. *Technorati*

lists 1.3 million blogs as of February 22, 2014'. See for details, <https://en.wikipedia.org/wiki/Blog>, (Date of Access 31.08.2018).

⁵ 'A social networking service (also social networking site, or SNS or social media) is an online platform which people use to build social networks or social relations with other people who share similar personal or career interests, activities, backgrounds or real-life connections. Social networking services vary in format and the number of features. They can incorporate a range of new information and communication tools, operating on desktops and on laptops, on mobile devices such as tablet computers and smartphones. They may feature digital photo/video/sharing and "web logging" diary entries online (blogging). Online community services are sometimes considered[by whom?] social-network services by programmers and users, though in a broader sense, a social-network service usually provides an individual-centered service whereas online community services are group-centered. Defined as "websites that facilitate the building of a network of contacts in order to exchange various types of content online," social networking sites provide a space for interaction to continue beyond in person interactions. These computer mediated interactions link members of various networks and may help to both maintain and develop new social ties. Social networking sites allow users to share ideas, digital photos and videos, posts, and to inform others about online or real-world activities and events with people in their network. While in-person social networking – such as gathering in a village market to talk about events – has existed since the earliest development of towns, the Web enables people to connect with others who live in different locations, ranging from across a city to across the world. Depending on the social media platform, members may be able to contact any other member. In other cases, members can contact anyone they have a connection to, and subsequently anyone that contact has a connection to, and so on. The success of social networking services can be seen in their dominance in society today, with *Facebook* having a massive 2.13 billion active monthly users and an average of 1.4 billion daily active users in 2017. *LinkedIn*, a career-oriented social-networking service, generally requires that a member personally know another member in real life before they contact them online. Some services require members to have a preexisting connection to contact other members. The main types of social networking services contain category places (such as age or occupation or religion), means to connect with friends (usually with self-description pages), and a recommendation system linked to trust. One can categorize social-network services into three types: socializing social network services used primarily for socializing with existing friends (e.g., *Facebook*), networking social network services used primarily for non-social interpersonal communication (e.g., *LinkedIn*, a career- and employment-oriented site), social navigation social network services used primarily for helping users to find specific information or resources (e.g., *Goodreads for books*)'. See for details, https://en.wikipedia.org/wiki/Social_networking_service, (Date of Access 31.08.2018).

⁶ 'A wiki is a website on which users collaboratively modify content and structure directly from the web browser. In a typical wiki, text is written using a simplified markup language and often edited with the help of a rich-text editor. A wiki is run using wiki software, otherwise known as a wiki engine. A wiki engine is a type of content management system, but it differs from most other such systems, including blog software, in that the content is created without any defined owner or leader, and wikis have little inherent structure, allowing structure to emerge according to the needs of the users. There are dozens of different wiki engines in use, both standalone and part of other software, such as bug tracking systems. Some wiki engines are open source, whereas others are proprietary. Some permit control over different functions (levels of access); for example, editing rights may permit changing, adding, or removing material. Others may permit access without enforcing access control. Other rules may be imposed to organize content. The online encyclopedia project *Wikipedia* the most popular wiki-based website, and is one of the most widely viewed sites in the world, having been ranked in the top ten since 2007. *Wikipedia* is not a single wiki but rather a collection of hundreds of wikis, one for each language. There are tens of thousands of other wikis in use, both public and private, including wikis functioning as knowledge management resources, notetaking tools, community websites, and intranets. The English-language *Wikipedia* has the largest collection of articles; as of September 2016, it had over five million articles. *Ward Cunningham*, the developer of the first wiki software, *WikiWikiWeb*, originally described it as "the simplest online database that could possibly work". "Wiki" is a Hawaiian word meaning "quick". See for details, <https://en.wikipedia.org/wiki/Wiki>, (Date of Access 31.08.2018).

⁷ 'A podcast or generically netcast, is an episodic series of digital audio or video files which a user can download and listen to. It is often available for subscription, so that new episodes are automatically

B- THE PERSONAL IMAGE (PICTURE) CONCEPT AS A PERSONALITY VALUE

The personal picture is the identification of a person's appearance in nature with tools such as pencil, brush, paint, etc. in paper, cloth, digital data, or photograph⁹. The concept of personal picture includes not only the still photographs of one's image but also his/ her moving images in cinematic video, movie or series frames. but the concept of personal painting needs to be interpreted widely. From this point of view, the inner image as well as the outer appearance of the person can be a matter of personality. For example, the person's ultrasound image or the x-ray image can also be described as a personal image.

downloaded via web syndication to the user's own local computer, mobile application, or portable media player. The word was originally suggested by Ben Hammersley as a portmanteau of "iPod" (a brand of media player) and "broadcast". The files distributed are in audio format, but may sometimes include other file formats such as PDF or EPUB. Videos which are shared following a podcast model are sometimes called video podcasts or vodcasts. The generator of a podcast maintains a central list of the files on a server as a web feed that can be accessed through the Internet. The listener or viewer uses special client application software on a computer or media player, known as a podcatcher, which accesses this web feed, checks it for updates, and downloads any new files in the series. This process can be automated to download new files automatically, which may seem to users as though new episodes are broadcast or "pushed" to them. Files are stored locally on the user's device, ready for offline use. There are many different mobile applications available for people to use to subscribe and to listen to podcasts. Many of these applications allow users to download podcasts or to stream them on demand as an alternative to downloading. Many podcast players (apps as well as dedicated devices) allow listeners to skip around the podcast and control the playback speed. Some have labeled podcasting as a converged medium bringing together audio, the web, and portable media players, as well as a disruptive technology that has caused some people in the radio business to reconsider established practices and preconceptions about audiences, consumption, production, and distribution. Podcasts are usually free of charge to learners and can often be created for little to no cost, which sets them apart from the traditional model of "gate-kept" media and production tools. Podcast creators can monetize their podcasts by allowing companies to purchase ad time, as well as via sites such as Patreon, which provides special extras and content to listeners for a fee. Podcasting is very much a horizontal media form – producers are consumers, consumers may become producers, and both can engage in conversations with each other'. See for details, <https://en.wikipedia.org/wiki/Podcast>, (Date of Access 31.08.2018).

⁸ 'A virtual world is a computer-based simulated environment which may be populated by many users who can create a personal avatar, and simultaneously and independently explore the virtual world, participate in its activities and communicate with others. These avatars can be textual, two or three-dimensional graphical representations, or live video avatars with auditory and touch sensations. In general, virtual worlds allow for multiple users but single player computer games, such as *Skyrim*, can also be considered a type of virtual world. The user accesses a computer-simulated world which presents perceptual stimuli to the user, who in turn can manipulate elements of the modeled world and thus experience a degree of presence. Such modeled worlds and their rules may draw from reality or fantasy worlds. Example rules are gravity, topography, locomotion, real-time actions, and communication. Communication between users can range from text, graphical icons, visual gesture, sound, and rarely, forms using touch, voice command, and balance senses. Massively multiplayer online games depict a wide range of worlds, including those based on science fiction, the real world, super heroes, sports, horror, and historical milieus. The most common form of such games are fantasy worlds, whereas those based on the real world are relatively rare. Most MMORPGs have real-time actions and communication. Players create a character who travels between buildings, towns, and worlds to carry out business or leisure activities. Communication is usually textual, but real-time voice communication is also possible. The form of communication used can substantially affect the experience of players in the game'. See for details, https://en.wikipedia.org/wiki/Virtual_world, (Date of Access 31.08.2018).

⁹ See The Institution of Turkish Language - The Great Turkish Dictionary.

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

The personal picture is in direct and close connection with the proprietor (owner). Therefore the personal picture is one of the value contained in the personality right. In this respect, the personal image is crucial for the social life to function properly¹⁰. In other words the right on the personal picture (image) is part of the protection of the personality¹¹.

In general, the right of personality¹² is regulated between Articles 23 - 25 of the Turkish Civil Code (TCC.) and the Article 58 of Turkish Code of Obligations (TCO.).

II- MAJOR VIOLATIONS OF THE PERSONALITY RIGHT ON THE PERSONAL IMAGE (PICTURE) IN SOCIAL MEDIA

Violation of the someone's right on his/ her image in the social media is usually done by another user who uses the same social media platform or by a third party intervening in the platform by using the security posture on this. It is also possible that a user would be violate the right of a third party (someone who is not a user) via social media.

The (*unlawful*) use of a person's image in social media in contradiction to his or her will, constitute a personality violation. In this case the image (personal picture) is mentioned in order to benefit from it except for the approval of the owner. So there is also a violation of personality in providing benefits by using a person's image contrary to his/ her default will. But the only use of the image is not contrary to law in itself. It must especially be used against the owner's approval (request) in order to be mentioned that the image is used against the law. On the other hand, the image must also be used in such a way as to damage the owner by violator. But if the owner is assent to use his or her image, the contradiction to law is lifted in rule.

Another situation that causes the violation of the right on the image is the use of someone else's personal image or social media account as another person's (for example violator's) own image or account. In this case the social media account is hacked and used by violator. In any case the use of someone else's social media account without owner's consent is a violation of personality right on his/ her image. It is not compulsory for the account holder to suffer legal damages from this use.

Finally, opening and managing fake social media accounts by using someone else's personal image violates the related person's personality right on his/ her personal picture.

¹⁰ **Ayan**, Mehmet / **Ayan**, Nurşen: Kişiler Hukuku, 8th Edition, Ankara 2016, p. 141; **Özdemir**, Hayrünnisa: "Türk ve İsviçre Medenî Hukukunda Ad Üzerindeki Hak ve Korunması", Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Vol. 57, Nmb. 3, pp. 561 -598, p. 563.

¹¹ **Özdemir**, p. 583.

¹² For various definitions in doctrine, see **Velidedeoğlu**, Hıvzı V.: Türk Medeni Hukuku - Şahsın Hukuku, Vol. 1, 5th Edition, İstanbul 1956, p. 88; **İmre**, Zahit: Medeni Hukuka Giriş, 3th Edition, İstanbul 1980, p. 455; **Köprülü**, Bülent: Medeni Hukuk, 2nd Edition, İstanbul 1984, p. 263; **Akıpek**, Jale G.: Türk Medeni Hukuku - Başlangıç Hükümleri - Şahsın Hukuku, Vol. 1, Ankara 1961, p. 108; **Tekinay**, Selâhattin Sulhi: Medeni Hukuka Giriş Dersleri, Vol. 5, İstanbul 1987, p. 251; **Özsunay**, Ergun: Gerçek Kişilerin Hukuki Durumu, Vol. 5, İstanbul 1982, p. 97; **Dural**, Mustafa / **Öğüz**, Tufan: Türk Özel Hukuku - Kişiler Hukuku, Vol. 2, 8th Edition, İstanbul 2006, p.94.

III- PROTECTION OF THE PERSONALITY RIGHT ON THE PERSONAL IMAGE (PICTURE) AGAINST SOCIAL MEDIA VIOLATIONS

A person whose personality right has been violated in social media may open a "prevention case", an "ending case", a "detection case" and a "compensation case" in the face of this violation.

A- PREVENTION CASE

According to Article 25 of the TCC. , a prevention case against an attack (assault) that has not been realized but can possibly take place on the right of personality can be opened.

The plaintiff must prove the possibility of an attack on the right of personality in the case to be filed. It is sufficient for the act of infringement to be unlawful in order for the prevention case to be opened; offender does not have to be flawed.

Prevention is based on the principle that the right of personality is an absolute right. In case of acceptance of the case, the probable provincial act is prohibited. Behavior contrary to the prohibition decision of the court may cause criminal liability. It is not compulsory to request the occurrence of criminal responsibility¹³.

B- ENDING CASE

The person whose personal image is used unjustly may ask the court to end this situation. Because using of someone else's image without any right can be described as extortion.

It is sufficient for the act of infringement to be unlawful in order for the prevention case to be opened; offender does not have to be flawed. On the other hand it is necessary for open this case that the attack has begun and that it has not come to an end yet.

If the case is found to be justified, the judge will decide to end the attack. In this case, it may be requested to notify the decision to third persons or to publication of it¹⁴.

C- DETECTION CASE

A person that usage of his/ her personal image is contentious, may demand the determination of his right on the personal picture from the court.

Detection case can not be opened against the unacknowledged attack. It may be opened against an attack that is still ongoing or has come to an end. In that case, the plaintiff may require the controversial personal picture to determine whether he/ she is entitled to carry or use it or to determine whether the defender is not entitled to carry or use it.

In this case, it may be requested to notify the decision to third persons or to publication of it. It is sufficient for the act of infringement to be unlawful in order for the prevention case to be opened; offender does not have to be flawed¹⁵.

¹³ See for details, **Oğuzman**, M. Kemal / **Seliçi**, Özer / **Oktay - Özdemir**, Saibe: Kişiler Hukuku - Gerçek ve Tüzel Kişiler, 16th Edition, İstanbul 2016, pp. 224 - 227; **Ayan / Ayan**, p. 125.

¹⁴ See for details, **Doğan**, Murat: "İnternetteki Yayınla Kişilik Hakkının İhlaline Karşı Durdurma Davası (Yargıtay 4. Hukuk Dairesinin 8.2.2001 tarihli E.755 / K.1157 sayılı Kararı Çerçevesinde)", Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Vol. 7, Nmb. 1 - 2, 2003, p. 393.

¹⁵ See for details, **Özdemir**, p. 587; **Oğuzman / Seliçi / Oktay - Özdemir**, p. 224; **Ayan / Ayan**, p. 125.

D- COMPENSATION CASE

There may have been financial damage or loss caused by violation of the right on the personal picture in social media. In this case the financial loss should be eliminated through litigation. On the other hand, emotional distress may also have occurred via violation of the personality right on the personal image in social media. In this case a compensation claim against the infringer must be opened.

The compensation claim is a tort and also an execution case. It is necessary to proved by plaintiff that the infringement is unlawful, that the infringer is defective and that the infringement of the right on the image in social media is cause a financial or emotional loss / distress¹⁶.

In this case, the general provisions of the law of obligations (TCO.) apply.

IV- CONCLUSION

In general, social media is the kind of electronic media that provides sharing possibility of some information, ideas, emotions, thoughts and the personal data simultaneously over the internet. Social media is a top concept composed of various means (social media tools). These tools are classified as blogs, social networking sites, media sharing sites, wikies, social marking sites, podcasting and virtual worlds. Today, virtual (social media) identities of individuals are considered to have the equivalent of their true identities. This inevitably results in the seizure of social media accounts by third parties or the imitation of virtual identities by fake accounts. It is also possible for people to violate each other's personality rights in various ways via social media. violation of person's personal picture is also considered as a violation of personality rights.

The personal picture is the identification of a person's appearance in nature with tools such as pencil, brush, paint, etc. in paper, cloth, digital data, or photograph¹⁷. The concept of personal picture includes not only the still photographs of one's image but also his/ her moving images in cinematic video, movie or series frames. but the concept of personal painting needs to be interpreted widely. From this point of view, the inner image as well as the outer appearance of the person can be a matter of personality. For example, the person's ultrasound image or the x-ray image can also be described as a personal image.

Violation of the someone's right on his/ her personal image in the social media is usually done by another user who uses the same social media platform or by a third party intervening in the platform by using the security posture on this. It is also possible that a user would be violate the right of a third party (someone who is not a user) via social media. The (*unlawful*) use of a person's image in social media in contradiction to his or her will, constitute a personality violation. Another situation that causes the violation of the right on the image is the use of someone else's personal image or social media account as another person's (for example violator's) own image or account. Finally, opening and managing fake social media accounts by using someone else's personal picture violates the related person's personality right on his/ her image.

¹⁶ See for details, **Hatemi**, Hüseyin / **Kalkan - Oğuztürk**, Burcu: Kişiler Hukuku - Gerçek Kişiler - Tüzel Kişiler, İstanbul 2014, p. 65; **Özdemir**, p. 589; **Ayan / Ayan**, p. 128.

¹⁷ See The Institution of Turkish Language - The Great Turkish Dictionary.

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

A person whose personality right has been violated in social media may open a "prevention case", an "ending case", a "detection case" and a "compensation case" in the face of this violation. According to Article 25 of the TCC., a prevention case against an attack (assault) that has not been realized but can possibly take place on the right of personality can be opened. A person that usage of his/ her personal image is contentious, may demand the determination of his right on the personal image from the court. Also the person whose personal image is used unjustly may ask the court to end this situation. Because using of someone else's personal picture (image) without any right can be described as extortion. There may have been financial damage or loss caused by violation of the right on the personal image in social media. In this case the financial loss should be eliminated through litigation. On the other hand, emotional distress may also have occurred via violation of the personality right on the personal picture in social media. In this case a compensation claim against the infringer must be opened.

REFERENCES

- Akipek, Jale G.: Türk Medeni Hukuku - Başlangıç Hükümleri - Şahsın Hukuku, Vol. 1, Ankara 1961.
- Ayan, Mehmet / Ayan, Nurşen: Kişiler Hukuku, 8th Edition, Ankara 2016.
- Body, Danah M. / Ellison, Nicole: Social Network Sites: Definition, History and Scholarship, Journal of Computer - Mediated Communication, Vol. 13, 2008, p. 210 etc.
- Doğan, Murat: "İnternetteki Yayınla Kişilik Hakkının İhlaline Karşı Durdurma Davası (Yargıtay 4. Hukuk Dairesinin 8.2.2001 tarihli E.755 / K.1157 sayılı Kararı Çerçevesinde)", Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Vol. 7, Nmb. 1 - 2, 2003, p. 393 etc.
- Dural, Mustafa / Ögüz, Tufan: Türk Özel Hukuku - Kişiler Hukuku, Vol. 2, 8th Edition, İstanbul 2006.
- Güneş - Peschke, Seldağ / Peschke, Lutz: "Protection of the Mediatized Privacy in the Social Media: Aspects of the Legal Situation in Turkey and Germany", Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Vol. 17, Nmb. 1 - 2, O. Kürşat Ünal'a Armağam, 2013, pp. 857 - 883.
- Hatemi, Hüseyin / Kalkan - Oğuztürk, Burcu: Kişiler Hukuku - Gerçek Kişiler - Tüzel Kişiler, İstanbul 2014.
- İmre, Zahir: Medeni Hukuka Giriş, 3th Edition, İstanbul 1980.
- Kaya, Mine: "Sosyal Medya ve Sosyal Medyada Üçüncü Kişilerin Kişilik Haklarının İhlali", Türkiye Barolar Birliği Dergisi, Nmb. 119, 2015, pp. 277 - 306.
- Köprülü, Bülent: Medeni Hukuk, 2nd Edition, İstanbul 1984.
- Murphy, Justin P. / Fontecilla, Adrian: "Adli Soruşturma ve Ceza Davalarında Sosyal Medya Delili: Yeni Hukuksal Sorunların Sınırı" (Translated by Murat Arabacı), Küresel Bakış Çeviri Hukuk Dergisi, Y. 4, Vol. 14, 2014, pp. 33 - 54.
- Oğuzman, M. Kemal / Seliçi, Özer / Oktay - Özdemir, Saibe: Kişiler Hukuku - Gerçek ve Tüzel Kişiler, 16th Edition, İstanbul 2016.
- Özdemir, Hayrünnisa: "Türk ve İsviçre Medenî Hukukunda Ad Üzerindeki Hak ve Korunması", Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Vol. 57, Nmb. 3, pp. 561 -598.
- Özdemir, Zafer: "Sosyal Medyada Kimlik İnşasında Yeni Akım: Özçekim Kullanımı", Maltepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, Vol. 2, Nmb. 1, 2015, pp. 112 - 131.

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

Özsunay, Ergun: Gerçek Kişilerin Hukuki Durumu, Vol. 5, İstanbul 1982.

The Great Turkish Dictionary of The Institution of Turkish Language
(<http://www.tdk.gov.tr/>).

Tekinay, Selâhattin Sulhi: Medeni Hukuka Giriş Dersleri, Vol. 5, İstanbul 1987.

Velidedeoğlu, Hıvzı V.: Türk Medeni Hukuku - Şahsın Hukuku, Vol. 1, 5th Edition,
İstanbul 1956.

Wikipedia The Online Encyclopedia (<https://en.wikipedia.org/>).

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

AZERBAIJAN'DA AVRUPA MODELLERINE DAYANAN SOSYAL KORUMA SİSTEMİ VE SAVUNMASIZ GRUPLARIN SAĞLANMASININ DEVLETİN ROLÜ

THE ROLE OF THE STATE IN ENSURING THE SOCIAL PROTECTION SYSTEM
BASED ON EUROPEAN MODELS IN AZERBAIJAN AND THE PROVISION OF
VULNERABLE GROUPS

РОЛЬ ГОСУДАРСТВА В ОБЕСПЕЧЕНИИ СИСТЕМЫ СОЦИАЛЬНОЙ ЗАЩИТЫ НА
ОСНОВЕ ЕВРОПЕЙСКИХ МОДЕЛЕЙ В АЗЕРБАЙДЖАНЕ И ОБЕСПЕЧЕНИЕ
УЯЗВИМЫХ ГРУПП НАСЕЛЕНИЯ

Dr. Öğr. Üyesi Aynur BAĞIRLI

Azerbaycan Turizm ve Menecment Üniversitesi, aynurbagirli15@gmail.com

a.bagirli@atmu.edu.az

ÖZET

Piyasa ekonomisi, insanların bilgi ve yeteneklerini geliştirmelerine izin verse de, aynı zamanda gelir dağılımındaki eşitsizliğe de katkıda bulunurlar. Bu eşitsizlik, toplumsal gerginliğe yol açar. Devlet bunu çözmek için harekete geçmeye çalışır. Gelirlerin eşitsizliği, modern zamanların en ciddi sorunlarından biri olan yoksulluğu yaratır. Yoksulluğun nedenleri arasında ekonomik, politik, demografik, tıbbi, sosyal, eğitimsel ve mesleki nedenler yer almaktadır. Ülkelerdeki sosyal güvenlik sistemleri, çeşitli nedenlerden muzdarip olan insanlar tarafından geçici veya kalıcı olarak korunmakta ve bunları izole etmelerini önlemektedir. Her ülkede temel kalkınma alanlarından biri, devletin bir sosyal koruma sisteminin kurulmasına olan yaklaşımıdır. Sosyal koruma sistemi, Batı Avrupa ülkelerinde (Almanya, Avusturya, Macaristan, Finlandiya ve Rusya) 19. yüzyılın ikinci yarısında ve 20. yüzyılın başlarında kamuoyu ve hukuk olgusu olarak şekillenmeye başlamıştır. Sistemin kurulmasına ilişkin ilk sosyal yasa Almanya'daki Başbakan Otto Fon Bismarck tarafından kabul edildi ve yakında diğer bazı Avrupa ülkeleri bu deneyimlerden faydalanmaya başladı

Avrupa moldellerine dayanan Azerbaycan'daki devlet sosyal koruma sistemi iki ana bölümden oluşmaktadır: sosyal sigorta ve sosyal güvenlik. Devlet Sosyal Koruma Fonu Sosyal Güvenlik, İş ve İstihdam Nüfus Bakanlığı sosyal koruma programlarını uyguluyor. Son yıllarda nüfusun sosyal korunmasını sağlamak ve bu amaç için sigorta sağlamak Emeklilik sistemini iyileştirmek için bir dizi önlem alınmıştır. yasal taban oluşmuştur.

Azerbaycan Cumhuriyeti'nde oluşturulan sosyal koruma sistemi hızla değişen paradigmlar ve modern zorlukların üstesinden gelmek şeklinde geliştirilmektedir.

Anahtar kelimeler: Azerbaycan, sosyal koruma, sosyal gerginlik, yoksulluk, sigorta

ABSTRACT

Although the market economy allows people to improve their knowledge and skills, it also leads to inequality in income distribution. This inequality results in social tension. The state tries to take action to solve it. Inequality of incomes creates poverty, one of the most serious problems of modern times. The causes of poverty include economic, political, demographic, medical, social, educational and professional reasons. Social security systems in

countries are temporarily or permanently protected by people suffering from various causes and who prevent them from isolating. One of the main areas of development in each country is the state's approach to establishing a social protection system. The social protection system has been shaped as a public and legal phenomenon in the Western European countries (Germany, Austria, Hungary, Finland and Russia) in the second half of the 19th century and at the beginning of the 20th century. The first social law on the establishment of the system was adopted by Prime Minister Mr. Otto Fon Bismarck in Germany and soon some other European countries began to benefit from these experiences. The state social protection system in Azerbaijan, based on European Molds, consists of two main sections: social insurance and social security. State Social Protection Fund Social Security, Ministry of Labor and Social Protection of Population of the Republic of Azerbaijan implement social protection programs. To ensure the social protection of the population in recent years and to provide insurance for this purpose, a number of measures have been taken to improve the pension system. The legal basis has been formed.

The social protection system developed in the Republic of Azerbaijan is being developed to overcome rapidly changing paradigms and modern challenges.

Key words: Azerbaijan, social protection, social tension, poverty, insurance

РЕЗЮМЕ

Хотя рыночная экономика позволяет людям улучшать свои знания и навыки, она также способствуют неравенству в распределении доходов. Это неравенство приводит к социальной напряженности. Государство пытается принять меры для его решения. Неравенство доходов создает бедность, одну из самых серьезных проблем современности. Причины бедности включают экономические, политические, демографические, медицинские, социальные, образовательные и профессиональные. Системы социального обеспечения в странах временно или постоянно находятся под охраной населения, подвергающихся негативному влиянию этих причинами, которые не позволяют им изолировать их. Одним из основных направлений развития в каждой стране является подход государства к созданию системы социальной защиты. Система социальной защиты была сформирована как общественно-правовое явление в западноевропейских странах (Германия, Австрия, Венгрия, Финляндия и Россия) во второй половине XIX века и в начале 20-го века. Первый социальный закон о создании системы был принят премьер-министром Отто Фон Бисмарком в Германии, и вскоре некоторые другие европейские страны стали применять этот опыт. Государственная система социальной защиты в Азербайджане, основанная на европейских формах, состоит из двух основных разделов: социального страхования и социального обеспечения. Государственный фонд социальной защиты Социальное обеспечение, Министерство труда и социальной защиты населения реализуют программы социальной защиты. С целью обеспечения социальной защиты населения и страхования в последние годы был предпринят ряд мер по улучшению пенсионной системы. Сформирована правовая основа. Созданная в Азербайджанской Республике система социальной защиты разрабатывается для преодоления быстро меняющихся парадигм и современных проблем.

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

Ключевые слова: Azərbaycan, sosial təhlükəsizlik, sosial gərginlik, yoxsallıq, sığortalanma

Yirminci yüzillik sonunda, ulusal və tarixi dövlət gələnləri restore edilmiş və Azərbaycan Cümhuriyyəti qurulmuşdur. Yeni bağımsız dövlət, zor davalar keçirdi, toprak bütünlüyü bir anlaşmazlıq məsələsi halinə gəldi, iç güclər yayıldı və siyasi idarədə problemlər ortaya çıxdı. Dağlıq Karabağ münaqişəsi böyük çapta ele keçirdi və bəzi topraklarımız Erməni tərəfindən işğal edildi, trajediyələr yaşandı və binlərlə insanızsıqsız olaraq öldürüldü.

Bu dönmə, Azərbaycan'ın iktisadi, siyasi, sosial və kultural sahələrində bir düşüş dönməsi olaraq xatırlanır. Bu səbəblərlə Azərbaycan'dakı fosil-yapısal birlimlər dəyişmə uğradı. Savaşın acı verici nəticələri insanları əhlaki və sosial olaraq sarstı. Bu zamanın sosial siyasəti, mültecilərə və ölkə içində yerlərindən edilmiş insanlara uluslararası insani yardım ilə xarakterizə edilə bilər. 1993'tən sonra Haydar Aliyev'in Azərbaycan'da yenidən yürürlüyə girməsi, onun tutarlı və amaca yönəlmiş siyasəti, sosial sahədə gəlisməyə başladı. Uluslararası təcrübələr göstərir ki, dövlət iktisadi gəlismə də, uzun vadeli yoxsallığın azaltılması mümkün olsa da, toplum hər zaman bəqimə muhtaç olacaqdır. Bu açıdan sosial siyasət, hər dövlətin qarşı qarşıya olduğı ən önəmli məsələlərdən biridir. Sosial siyasətin ayrılmaz bir parçası olan sosial qoruma sistemi, ölkənin sərvətinin bəqirli bir bölümünü yoxsullara, yoxsullara yönləndirməyi amaçlayan bir mexanizmdir.

Savaş nəticəsində Azərbaycan Cümhuriyyəti 22 milyard dollar tutarında zərara uğradı. Karabağ savaşı Azərbaycan'ı iktisadi və sosial olaraq sarstı. Yuxarıda bəqirtdiyimiz kimi, həyatlarını qaybedənlərin yarım qalan ailələri, yaralananlar və əngəlli olanların gələcək yaşamları və qarşılaşdıqları problemlər, mültecilərin və zorunlu köçkünlərin yaşam şəraicələrinin sağlanması yeni oluşıan dövlət için yətəri qadar ağır oldu. Digər yandan tətəqim, sağlıq ocaqlarının yıqılması kəndisi də zor bir vəziyyət yarattı. Doğru bu vəziyyət öncəki illərə oranlı verilən qərarlar, qəbul edilən yasalara, qörülən işlərlə qözüldü, fakat yinə də ilgiyə ihtiyaç vardır. Savaşların nəticəsi modern Azərbaycan toplumunun sosial yapısı mültecilər və qaçqılar kimi yeni bir birlim qurulmuşdur [Vahidov F. Q., Altun T. B. Sosioloji. Lisələr için dərslər kitabı. Baku: Teknür Nəşriyyatı, 2008, 49. - 334 s.

SSCB'nin çöküşünün nəticəsi olaraq cümhuriyyətlər bağımsızlıq qazandı. Yeni ortaya çıkan dövlətlərdə birçox məsələ var. Bağımsız dövlətlər yeni programlar və yasalər bənimseyərək sosiyo-iktisadi problemləri ele almaya çalışdılar. Karabağ savaşının başlanğıcı, yeni ortaya çıkmakta olan dövlətimizə iktisadi, siyasi və sosial yenilgi gətirdi. Bu askəri saldıırı nəticəsində Azərbaycan topraklarının% 20 çoxunluqla Ermənistan silahlı qüvvətləri tərəfindən işğal edilmiş, 20 bindən fəzla insan öldürüldü, 100 bindən fəzla kişi yaralanmış və 50 bindən fəzla insan çeşitli dərəcə yaralanma alaraq özürlü olmuşdur. Münaqişə dönməsində 4853 kişi qayıp, onlardan 1357 kişiyi əsərdən təhlisə edilmiş, 783 kişi isə hələ Ermənistan'da əsir [48, s.27].

Bağımsızlığın ilk illərində, qomşumuzun Ermənistan dövləti tərəfindən saldıırısı məvcut vəziyyəti daha da qötüleştdirdi. İşğal altındakı bölgələr Erməni işğalı tərəfindən təhrip edilmiş və iktisadiyətə, tətəqimə, kulturalə vb. Böyük zərərərər vermişdir. Sahələr tamamilə yox edildi. Sadəcə bir olğıyü bəqirtmək yətərlidir ki, Ermənistan'ın askəri saldıırısı Azərbaycan'ın 17 bin kilometrəqarə ən verimli topraklarının işğalına səbə olmaqla birlikdə, 900 yerleşim

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

biriminin, 130939 evin, 2389 sanayi ve tarım kaleminin, 1025 eğitim, 798 sağlık ocağının, 1510 kültür kurumunun, 5198 otomobil yollarının kilometreleri, 348 köprüsü, 7568 kilometre su ve 76940 kilometre elektrik hattı. Ermeniler işgal altındaki topraklarda 12 müze ve 6 sanat galerisini ve dokuz tarihi sarayını soydular [51]. Uluslararası Kızılhaç Komitesi'ne göre, esaret altında 439 kişi öldürüldü. Mülteci ve ülke içinde yerlerinden edilmiş ailelerde bir milyondan fazla insan yaşıyor. Ermenistan'ın işgalci politikası sonucunda Azerbaycan'a ait toplam uzunluğu 25 bin km olan araba yolu, yine toplam uzunluğu 3984 m olan 160 köprü, 14,5 bin km uzunluğunda elektrik hattı, 2500 elektrik trafosu, 2 bin km gaz boru hattı, 160 su deposu, 34- Ermeni işgalciler tarafından daha fazla gaz dağıtım istasyonu tahrip edildi. İşgal altındaki topraklarda 53 bin öğrenci tarafından incelenen 600 okul ve 140 meslek okulu imha edildi. 700 sağlık ocağı, 800 üyeli hastane, poliklinik, doğum hastanesi, eczaneler, ambulans hastaneleri tahrip edildi. Sağlığa verilen toplam hasar yaklaşık 1,2 milyar dolardır [172].

Azerbaycan'a ait 903 devlet tescilinde bulunan, 1500 devlet tescilinde olmayan tarih ve kültürel yapılar, binlerce eserin korunduğu 22 müze, 4 resim sergisi, nadir tarihi önemi olan 40 bin müze serveti ve sergi, 44 tapınak ve 9 cami yıkılmış, talan edilmiş ve yakılmıştır. Ayrıca, 927 kütüphanede 4,7 milyon kitap ve değerli tarihi el yazması tahrip edilmiştir [48, s.27].

Savaşın bir sonucu olarak, Azerbaycan Cumhuriyeti 22 milyar dolar zarara uğradı. Karabağ savaşı Azerbaycan'ı ekonomik ve sosyal olarak baltaladı. Yukarıda belirttiğimiz gibi, hayatlarını kaybedenlerin yarım kalan aileleri, yaralananlar ve engelli olanların gelecek yaşamları ve karşılaştıkları sorunlar, mültecilerin ve göçmenlerin yaşam koşullarının sağlanması yeni oluşan devlet için yeterince ağır yük olmuştur. Öte yandan, eğitim ve sağlık tesislerinin bozulması, zor bir durum yaratmıştır. Doğru, bu durum önceki yıllarda, benimsenen kanunlarda, yapılan işlerde çözülmüştür, ancak yine de bakıma muhtaçtır. Savaşın sonucunda, Üsküpler ve mülteciler gibi modern Azerbaycan toplumunun sosyal yapısında yeni bir birim ortaya çıktı.

Sosyal koruma sistemi verimli işgücü piyasalarını, vatandaşlara maruz kalmayı teşvik eder. Riskleri azaltmak ve ücretlere karşı korumak. Kapasitenin artırılması yoluyla nüfusun yoksulluğu ve ekonomik kırılganlığı ve azaltmayı amaçlayan programlar. Sosyal sigortalar için kanunun sağladığı hallerde gerçek kişilerin zararları ücretlerin, gelirlerin veya masrafların kamulaştırılması dahil emeklilik ve işsizlik kaybıödenekler, sağlık sigortası ve diğer sosyal yardımlar. Kanun tarafından tanımlanan ayrı kategorilerde bireylere sosyal güvenlik Aylık (yaş, engellilik, sağlık, 18 yaşından küçük çocuklar, bir aile bireyi kaybetmek için, bir yıla kadar düşük gelirli çocuklar vb.) veya bir kez (çocuğun doğumundan dolayı, Radyasyon kazası kurbanları için cenaze töreni için her yıl ikramiye) ödenen para malzemesidir. Sosyal koruma programlarının ne kadar etkili olduğuna dikkat edilmelidir. onların yoğunluğuna ve kapsamlarına bağlıdır. Yoğunluk aslında, Faydalanıcılara sağlanan ortalama fayda miktarı ve kapsamı fiili Faydalanıcıların faydalarını alan faydalanıcılar (böyle bir yardımı gerektirecek şekilde) Yararlanıcıların hangi kısımları yer alacaktır. Azerbaycan'daki devlet sosyal koruma sistemi iki ana bölümden oluşmaktadır: i) sosyal sigorta; ve (ii) sosyal güvenlik. Devlet Sosyal Koruma Fonu Sosyal Güvenlik, İş ve İstihdam Nüfus Bakanlığı sosyal koruma programlarını uyguluyor. Son yıllarda nüfusun sosyal korunmasını sağlamak ve bu amaç için sigorta sağlamak Emeklilik sistemini iyileştirmek için bir dizi önlem alınmıştır.

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

Sosyal koruma sistemi etkin emek piyasalarının teşviki, vatandaşların maruz kaldığı risklerin hafifletilmesi ve maaş kaybına karşı savunma yeteneğinin güçlendirilmesi yoluyla yoksulluğu ve nüfusun ekonomik hassasiyetini azaltmaya yönelik programlardan oluşur. Sosyal sigorta kanunda belirtilen hallerde gerçek kişilerin kayıp ücretlerinin, gelirlerinin veya ek masraflarının kompensasiya edilmesine, ayrıca kaybedilmesinin önlenmesine yönelik teminat biçimi olup, emeklilik, işsizlik yardımları, sağlık sigortası, ve diğer sosyal yardımları öngörüyor. Sosyal yardımlar kanunla belirlenmiş şekilde ayrı kategoride kişilere sosyal yardım yapılması amacıyla aylık (yaşa göre, elilliye göre, sağlık imkanları kısıtlı 18 yaşından küçük çocuklara, aile reisinin kaybı nedeniyle, bir yaşın altındaki çocuğu olan az gelirli ailelere vb.) Veya tek (çocuğun Mezarlık için, bir radyasyon kazası sonucu ölen bir kişinin gömülmesi için). Sosyal koruma programlarının etkili olduğu kapsamın, yoğunluğuna ve kapsamına bağlı olduğuna dikkat edilmelidir. Yoğunluk deyince, aslında tanınmayabilir sunulan yardımların ortalama miktarı, ehatelilik deyince ise, aslında ikramiye alan yararlanmaların hedefe alınan (bu tür teminata ihtiyacı olan) yararlanmaların bir bölümünü teşkil etmesi öngörülüyor. Azerbaycan'daki devlet sosyal koruma sistemi iki ana bölümden oluşmaktadır: i) sosyal sigorta; ve (ii) sosyal güvenlik. Devlet Sosyal Koruma Fonu sosyal güvenlik programları uygularken, Nüfus Çalışma ve Sosyal Koruma Bakanlığı sosyal koruma programlarını uygulamaktadır. Geçtiğimiz yıllarda nüfusun sosyal korunmasının sağlanması ve bu amaçla sigorta emeklilik sisteminin geliştirilmesi yönünde bir takım düzenlemeler yapılmış ve yasal dayanağı şekillendirilmiştir. Buna rağmen, mevcut durumun analizi gösteriyor ki, sosyal koruma programlarının, özellikle de sosyal yardımların ve hedeflenen sosyal yardımın yoğunluğu ve ehateliliyi tatminkar düzeyde değildir ve bu yönde reformların derinleştirilmesine ihtiyaç var /Azerbaycan toplumunda orta sınıfın oluşumu ve gelişimi ile ilgili konuların çözümü öncelikler arasındadır. Ülkemizde uygulanan reformlar, orta sınıfın niceliksel ve niteliksel gelişimini hedeflemektedir. Onlar büyük ölçüde genişler ve sosyal ve demokratik hedeflerin gerçekleştirilmesinin yanı sıra ekonomik hedefleri de kapsarlar. Sürdürülebilir, istikrarlı ve sağlam bir toplum, orta sınıfın varlığı ile bağlantılıdır. Bu sınıfın sosyal refahı, yaşam standardı ne kadar yüksekse, dünyadaki sosyal düzen o kadar büyüktür. Düşük gelirli ailelerin yaşam standartlarının yükseltilmesinin orta sınıfın güçlenmesine hız vermesi dikkate alındığında, konunun diğer tarafı da belirgindir. Sosyal adaletin gerçek bir göstergesi olarak hareket eden orta sınıf, sivil toplumun oluşumunun sosyal temeli ve itici gücüdür. Reformların bu doğrultuda elde ettiği başarılar, nüfusun çoğunluğunu oluşturan orta sınıfın ne ölçüde desteklendiğine ve dolayısıyla onun gelişimi için yaratılan koşullara bağlıdır. Bu anlamda orta sınıfın konumu, piyasa yasalarının ve değerlerinin benimsenmesi açısından çok önemlidir. Yukarıda belirtilen noktaların açıklığa kavuşturulması, sosyal yapıdaki orta sınıftaki savunmasız insanların statüsü hakkında teorik araştırmalar gerektirmektedir/

Nüfusun refahının iyileştirilmesi yönünde elde edilen olumlu eğilimleri sürdürmek amacıyla "2008-2015 yıllarında Azerbaycan Cumhuriyeti'nde yoksulluğun azaltılması ve sürdürülebilir gelişme Devlet Programı" hazırlanmıştır. 2008-2015 yıllarını kapsayan SPPRP'nin aşağıdaki dokuz temel stratejik hedefi tanımlanmıştır:

1. Makroekonomik istikrarı korumak, petrol sektörünün gelişimine ulaşmak suretiyle sürdürülebilir ekonomik büyümenin sağlanması;
2. Gelire erişimi arttırmak ve yoksul insanların sayısında önemli bir düşüş sağlamak;

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

3. Etkili sosyal koruma sistemini geliştirmekle yaşlı nüfusun, az gelirli ailelerin ve sosyal açıdan özellikle hassas grupların sosyal riskinin azaltılması;

4. Mültecilerin ve ülke içinde yerlerinden edilmiş kişilerin yaşam koşullarının iyileştirilmesine yönelik tedbirlerin sistematik olarak sürdürülmesi;

5. Eğitim ve sağlık alanında önemli hizmetlerin kalitesinin yükseltilmesi ve onları elde etmek için fırsat eşitliğinin yaratılması;

6. Sosyal altyapının geliştirilmesi, kamu hizmeti sisteminin geliştirilmesi;

7. Ekolojik durumun iyileştirilmesi, sürdürülebilir çevre yönetiminin sağlanması;

8. Toplumsal cinsiyet eşitliğinin teşvik edilmesi;

9. Kurumsal reformların sürdürülmesi ve kamu yönetiminin iyileştirilmesi. (2008-2015 yıllarında Azerbaycan Cumhuriyeti'nde Yoksulluğun Azaltılması ve Sürdürülebilir Kalkınma devlet programı, Azerbaycan Cumhuriyeti Başkanının 2008 yılı 15 Eylül tarihli 3043 sayılı kararı ile onaylanmıştır.)

En yüksek yoksulluk riski taşıyan gruplar çocuk olarak kabul edilir.

Yoksulluk seviyesi yaşam maliyeti ile ölçülür. Ekonomik literatürde, insanların yaşamlarını sürdürmek ve iş gücünü tekrarlamak için asgari geçim seviyesi gereklidir.

Sosyal politikanın temel amacı, sosyal çevrede belli bir dengeyi sağlamaktır. Sosyologlar ve demografik bilgiler sosyal politika önlemlerinin hazırlanmasını yürütmektedir. Başka bir deyişle, sosyal politikanın temel amacı, toplumsal gelişimin şu anki aşamasında en acil ve acil görevleri sağlamak ve toplumun genel çıkarları doğrultusunda amaca yönelik ve agresif olan çelişkileri ortadan kaldırmaktır. Dolayısıyla, sosyal politikanın önemi, toplum üyeleri için sosyal ihtiyaçlar sağlama ihtiyacından kaynaklanmaktadır. (Abdullayeva R. Sosyal ekonomi ekonomisi, Bakü, Mega-H yayınevi, 2009, s.187 -237 s.)

Azərbaycan Respublikasının “Ünvanlı dövlət sosial yardımı haqqında” Qanuna[16] əsaslanaraq demək olar ki, aztəminatlı ailə dedikdə orta aylıq gəlirləri hər bir ailə üzvü üçün ehtiyac meyarının məcmusundan aşağı olan ailələr nəzərdə tutulur. Dünyanın ən inkişaf etmiş ölkələrində də bu problem vardır. Dövlətin iqtisadiyyatı nə qədər inkişaf edir etsin, hər zaman dövlətin qayğısına ehtiyacı olan təbəqələr vardır və olacaqdır. Azərbaycanda belə ailələrin sosial müdafiəsi, onların bu vəziyyətdən çıxması üçün çoxsaylı tədbirlər həyata keçirilir.

Azərbaycan Cumhuriyeti'nin Hedefli Devlet Sosyal Yardımı Yasası [16] 'na dayanarak, neredeyse kırılan aileler, düşük aylık geliri olan ailelerin, her aile üyesinin toplam gereksiniminden daha az olduğunu düşünmektedir. Dünyanın en gelişmiş ülkelerinde de bir sorun var. Ekonominin durumu ne kadar gelişir, her zaman vardır ve devlet bakımına ihtiyaç duyan katmanlar vardır. Azerbaycan'da bu tür ailelerin sosyal korunmasını sağlamak ve üstesinden gelmek için çok sayıda önlem alınmaktadır.

Azaltılmışlık çeşitli nedenlerle ortaya çıkabilir. Bu nedenler aşağıdaki gibi gruplanabilir.

- herhangi bir aile üyesinin çalışma kapasitesinin kaybedilmesi;
- Bazı ailelerde engelli bir grup engelli bireyin bakımı;
- Ailenin bir kişinin resmi bir eğitime ve çalışma yeteneğine sahip olması;
- işsiz aile üyesi;
- Ailenin bir üyesinin ölümü, bilinç kaybı;
- özgürlüğün kısıtlanması;

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

- net olmayan yer vb.

Bu bölünmenin, Hedefli Devlet Sosyal Yardımı Yasası kapsamında genel olarak düşük gelirli olarak kabul edilen aile kategorileri temelinde gerçekleştirildiğine dikkat edilmelidir. Yukarıda belirtilen gruplarda dezavantajlılık, aile üyelerinin kendilerinden bağımsız olmalarının nedenlerinden biridir. Bazı hassas grup aileleri çalışmayabilirken, bazıları bunları kullanmamaktadır. devletten sosyal yardımdan memnundur. Bu bağlamda, alternatif seçim yöntemlerine büyük ihtiyaç vardır. Örneğin, aileye sağlanan pasif yardımı, onu işe teşvik eden varlıklardan geçmek daha uygun olacaktır. Bu sistemler farklı şekillerde uygulanmaktadır. Bununla birlikte, bu yöntemlerin uygulanması sadece çalışma yaşındaki bir savunmasız aile için öngörülmelidir.

Dezavantajların azaltılmasının nesnel nedenleri yanında bazı öznel nedenler de vardır. Aile üyelerinin maddi güvenliğe yönelik tutumları farklıdır. Geçici olarak istihdam edilen ve geçici olarak istihdam edilen bu durumla başa çıkmakta zorlanan ailelerle birlikte, bu sorunu "Tanrı'nın bir parçası" olarak gören aileler vardır. Bu aileler, sosyal yardımı büyük bir sığınak olarak görür. Devlet yardımı kısıtlamaları, böyle aileler çalışmak istemiyor ya da uygun işyerinin bulunmaması durumdan çıkmanın bir yolunu bulmayı zorlaştırıyor. Psikolojik sohbetler, bu ailelerle danışma toplantıları yapmanın, sosyal yardım sırasında sorunun çözümünü etkileyebileceğini düşünüyoruz.

Azerbaycan'da halkın ahlaki değerlerinin korunması önemli bir rol oynamaktadır. Sağlıklı ve fiziksel olarak sağlıklı bir aile, sağlıklı bir toplumun, güçlü bir devletin temelidir. Bugün, dünyanın her yerinde olduğu gibi, aileler de Azerbaycan'da çok sayıda sorunla karşı karşıya. Aile, Kadın ve Çocuk İşleri Devlet Komitesi sayısız farkındalık yaratma faaliyeti yürütmektedir. Bu önlemlerin bir sonucu olarak, nüfus içindeki ulusal ve manevi değerlerin korunması, genç nesillerdeki aile değerlerinin oluşumu ve aile içi şiddetin önlenmesinin önemi gibi görevler tespit edilmiştir.

Azerbaycan Cumhurbaşkanının 23 Eylül 2016 tarihli kararnamesi ile "ABAD" (Aile Business Kolay Destek) publik tüzel kişi oluşturulur. Bu kurumun yaradılmasında esas amaç devletimizin gelişmesi yolunda her vatandaşın aktif katılımını sağlamak, küçük ve orta işletmelerin gelişmesine yardım etmek, nüfusun istihdam düzeyinin yükseltilmesi ve aile çiftlikleri arasında rekabetin formalaşdırılmasına destek vermektir [154]. Burada, insanların çabasıyla gelen ürünler satışa sunulmaktadır. Bu da, düşük gelirli aileler için büyük bir destek. "ABAD" çılar çeşitli bölgelerde bulunan merkezlerinde ailelere destek olmak amacıyla gerekli üretim ekipmanları sunarlar. Yeni araçlarla teminat ailelerin işini kolaylaştırmakla beraber daha kaliteli ürünler üretmeye yardımcı olur. Ürünler erseye geldikten sonra onların ambalaj, brendləşdirilməsi ve standartlara uygun olarak ortaya çıkarılması için "ABAD" "çalışanları ailelere çeşitli odaklı danışmanlık hizmeti verir, onlara bu konuda da yardım edirləm. Ürünlerin sertifikatlanmasını ve satışını da" ABAD "gerçekleştiriyor. Bölgelerde ailelere verilen destek sonucunda uzun yıllardan beri bu alanda faaliyet gösterip, fakat ürünlerini çok dar çerçevede pazarlayan veya satış için kendi küçük işletmelerini inşa etmeyi, ailelerine yardım etmeyi ve daha iyi satmayı düşünmeyen aileler ürünler üretin [141].

Ayrıca ABAD projelerini arasında dekoratif uygulaması sanatla uğraşan, fakat şimdiye kadar bu yeteneklerini sergileme imkanı elde etmeyen insanlara destek olarak, onların el işlerinin sergisini tekil ediyor, satışa çıkarılmasını sağlar. İnsanlara hem maddi hem manevi destek. Çalışma kabiliyeti olmayan, ancak bu alanlardan istifade etmeye istekli olan kişiler.

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

Ayrıca, belki de hiçbir zaman istedadlarının ortaya çıkarılması için ortam elde etmeyen insanlar bu proje sayesinde yeteneklerini sergileyecek, insanlar onların bu istedadlarına vakıf olacaklardır. Bu karakteristik projelerin bir sonucu olarak, sizin ellerinizi sergileme ve kar elde etme şansınız var. ABAD projesinin katılımcılarının hazırladığı el işleri ülkenin en önemli dinlenme merkezlerinde, insanların çok olduğu, turistlerin daha çok başvurduğu obyeklerde insanlara takdim edilecektir. Turistler, kendi ulusal kimliklerini yansıtan kendi ülkelerinden hediyelik eşyalar satın alıyorlar. Düşük gelirli ailelerin bu yönde ürün hazırlamaları gerekebilir. Dekoratif uygulamalı halk sanatı alanında çalışan ailelere destek çerçevesinde "İçerişehir" Devlet Tarih-Mimarlık Qorğunda, Haydar Aliyev Uluslararası Havaalanı'nda, Bakü Demiryolu vağzalının ülkesinde, ülkenin en önemli dinlenme merkezlerinde, insanların çok olduğu, turistlerin daha çok başvurduğu nesnelerde "ABAD" sergi - satış merkezleri çalışmaktadır [154].

ABAD-ı Özünədestəyin geliştirilmesi açısından çok başarılı bir adım olarak değerlendirmek ve daha çok ailelerin kapsayan edilmesi için farkındalık tedbirinin uygulanması, az gelirli ailelerin haberdar olması için bu konuda çok sayıda reklamların, anonslarına edilmesi bu projenin uygulanmasını kolaylaştıracaktır. Aynı zamanda devletin devletten gelir elde etmesi ve onu beklemek yerine kişisel yeteneklerden gelir elde etmesi de büyük bir destek.

Cumhuriyetin çeşitli bölgelerinde "ABAD" merkezlerinin yaradılmasını özünədestəyin geliştirilmesi açısından çok başarılı adımlardan biri olarak değerlendirilebilir. Bu projenin daha fazla aileyi kuşatması için farkındalık tedbirlerinin uygulanması, reklam çarklarının çekilmesi, anonslarına verilmesi önemlidir. Ayrıca, devletten asıllı olmak, ondan yardım beklemektense, bireysel yetenekler alanında gelir elde etmek devlete büyük destek demektir.

Kaynaklar

1. Bayramov R. Bütçenin devletin sosyal politikasının mali hizmet içindeki rolü. Bakü: ASEU, 2016, 104 s.
2. Jafarova V.M. Azərbaycan bağımsızlık döneminde: sorunlar, perspektifler. Bakü: Shirvan Yayınevi, 2005, 294 s.
3. Aliyev A., Gasimov N. Azərbaycan'da yaşam standartlarının iyileştirilmesi ile ilgili gerçək sorunlar. Bakü: Sada, 2000, 225 s.
4. Mammadov A.B. Nüfusun yaşam standartlarını iyileştiren sosyal koruma önlemleri. Cumhuriyyətçi bilimsel-pratik konferansın materyalləri "Azərbaycan'da nüfusun sosial korunmasına ilişkin sorunlar". Bakü, 2000.
5. Sosyal Çalışanlar için Eğitim Kitabı / Çocuk Adalet Sistemi Eğitim Programı / Proje Paydaşları: Adalet Bakanlığı, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Yüksek Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu, Türkiye Adalet Akademisi, UNICEF Türkiye. Ankara, 2013, 310 s.
6. Sosyal Hizmet Yönetimi. / Yazarlar: Taşçı D., Karaca N.G., Demirci E., Sozen S., Öztürk M.C., Ertuğrul M., Sarıkaya M., Aydın H. / Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, 2013, 231 s.
- Rusçada:
 7. Andreev VS SSCB'de sosyal güvenlik (doğru sorular). M: Yuddi. litre, 1971, 254 s.
 8. Antonov AI Mikroskoloji Derneği (Metodoloji Araştırma Yapısı ve Süreçleri): Учебн. пособие для вузов. - М.: Издательский Дом "Nota Bene", 1998, 360 c.

**KIRIM TATARLARININ EFSANE LİDERİ MUSTAFA ABDULCEMİL
KIRIMOĞLUNUN LİDERLİK ÖZELLİKLERİ**

THE LEGEND LEADER OF THE CRIME TATARS ABDULCEMİL KIRIMOĞLU'S
LEADERSHIP FEATURES

Doç. Dr. Osman Kubilay GÜL
Cumhuriyet Üniversitesi, kubilaygul@gmail.com

Prof. Dr. Necati DEMİR
Gazi Üniversitesi, necatidemir522@gmail.com

ÖZET

Mustafa Abdulcemil Kırımoğlu, 13 Kasım 1943 tarihinde Kırım'ın Ay-Serez köyünde dünyaya gelmiştir. Doğduğu sıralarda II. Dünya Savaşı hala devam etmektedir. Almanya'nın Sovyet Rusya üzerine gerçekleştirdiği Barbarossa Harekatı, Stalin'i ziyadesiyle rahatsız etmiş durumdadır. Alman saldırıları püskürtülmüş olmasına rağmen Stalin, Sovyet Rusya içerisinde bulunan bazı azınlıkların yerlerini değiştirme niyetindedir. Kırım Tatarların Almanya ile işbirliği yaptığı doğrultusunda bir rapor hazırlatan Stalin, hızlı bir şekilde Kırım Tatarlarını yurtlarından kopararak Özbekistan başta olmak üzere Sovyet Rusya içerisindeki değişik yerlere sürgün etmiştir. 18 Mayıs 1944 tarihinde sabaha karşı başlayan sürgün operasyonunda insanlara toplanmaları için ancak 15 dakika süre verilmiştir. Büyük çoğunluğu ilk üç günde gönderilmek üzere 4 Temmuz itibariyle Kırım'da yaşayan tek bir Türk bırakılmamıştır. Mustafa Abdulcemil Kırımoğlu henüz 6 aylık iken sürgün felaketini yaşamıştır. Kırımoğlu ve ailesi Özbekistan'ın Andican bölgesine sürgün edilmiştir. Sovyet hükümeti tarafından sürgünler gelmeden önce yapılan “vatan hainlerini getiriyoruz. Bunların yüzünden sizin abileriniz babalarınız öldürüldü” propagandaları etkisini göstermiş ve Özbekistan'a Kırım Tatarları pek hoş karşılanmamıştır. Özellikle bölgede yaşayan Ruslar tarafından sık sık saldırılara maruz kalmışlardır. Böyle bir durum içerisinde çocukluk dönemi geçiren Mustafa Abdulcemil Kırımoğlu, ailesinden sürekli olarak anavatanı Kırım'ı dinleyerek büyümüştür. 1956 senesine kadar üzerlerindeki vatan haini damgası ile hayatlarını devam ettiren Kırım Tatarları, bu tarihte gerçekleşen Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Komünist Partisi Kurultayında aklanmışlardır. Bu kurultayda 1953 yılında ölen Stalin'in takip ettiği politika gözden geçirilerek, sürgün politikası eleştirilmiş ve bu politikanın Lenin'in politikası ile uyumlu olmadığı sonucuna varılmıştır. Stalin sonrası göreve gelen Khrushchev, sürgün edilen bütün milletlere vatanlarına dönme sözü vermiştir. Kırım Tatarları arasında büyük bir sevinç ve umutla karşılanan bu karardan sonra üzerlerindeki baskı kalmış olsa da, sürgün sırasında gasp edilen mal ve mülklerinin iade edilemeyeceği SSCB yönetimi tarafından karara bağlanmıştır. Alman bu karar Kırım Tatarlarının yurda dönüş mücadelesinin başlangıcı sayılabilir. Bütün bu olaylar yaşanırken eğitim hayatını devam ettirmeye çalışan Mustafa Abdulcemil Kırımoğlu'nun Taşkent kütüphanesinde bazı Tatar gençleri ile tanışmış ve onlara Kırım tarihi hakkında konuşmalar yapmıştır. Arkadaşlar arasında yapılan bu konuşma ile başlayan mücadele hayatı onu Kırım Tatarları'nın efsanevi lideri haline getirmiştir. Bu çalışmada Mustafa Abdulcemil Kırımoğlu'nun mücadelesi ve onu Kırım Tatarları'nın lideri haline getiren olaylar hakkında bilgi verilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Mustafa Abdulcemil Kırımoglu, Kırım, Sürgün

ABSTRACT

Mustafa Abdulcemil Kırımoglu was born in Ay-Serez village of Crimea on November 13, 1943. At the time of birth World War II is still going on. The Operation Barbarossa carried out by Germany on Soviet Russia has disturbed Stalin. Although German attacks were repelled, Stalin intends to relocate some minorities within Soviet Russia. Having prepared a report in accordance with the Crimean Tatars' cooperation with Germany, Stalin quickly deported the Crimean Tatars from their homes and exiled them to various places in Soviet Russia, particularly in Uzbekistan. On the 18th of May 1944, in the morning of the exile operation, people were allowed to gather for only 15 minutes. The majority of people living in Crimea as of 4 July were not left in the first three days. Mustafa Abdulcemil Kırımoglu had experienced exile during 6 months. Kırımoglu and his family were deported to the Andican region of Uzbekistan. We are bringing meden traitors of the nation “before the exile by the Soviet government. Because of these, your fathers were killed by their fathers ve their propaganda was influenced and the Crimean Tatars of Uzbekistan were not welcomed. In particular, the Russians living in the area were frequently attacked. In such a situation, Mustafa Abdulcemil Kırımoglu, who spent his childhood, grew up in his family by listening to his native Crimea. Until 1956, the Crimean Tatars, which continued their lives with the stamp of a traitor, were justified in the Communist Party Congress of the Union of Soviet Socialist Republics. In this convention, the policy followed by Stalin, who died in 1953, was criticized and his politics of exile was criticized and it was concluded that this policy was not in line with Lenin's policy. Khrushchev, who assumed post-Stalin, promised all the deported nations to return to their homeland. It was decided by the USSR administration that the property and properties that were usurped during exile cannot be returned, even though the pressure on them after the decision was met with great joy and hope among the Crimean Tatars. This decision can be considered as the beginning of the Crimean Tatars' struggle to return home. Mustafa Abdulcemil met with some Tatar youth at the Tashkent library and talked to them about the history of Crimea. The struggle for life which began with this conversation between friends made him the legendary leader of the Crimean Tatars. In this study, the struggle of Mustafa Abdulcemil Kırımoglu and the events that made him the leader of the Crimean Tatars will be given.

Keywords: Mustafa Abdulcemil Kırımoglu, Crimea, Exile

GİRİŞ

Teknolojinin büyük bir hızla gelişiyor olması, insanların bilgiye çok daha hızlı ulaşmasını sağlamaktadır. Denetim alanında yaşanan sıkıntılar, herhangi bir denetimden geçmeyen ve doğruluğu ispatlanmamış bilgilerin toplum arasında yaygınlaşmaktadır. Teknolojiyi daha yakından takip eden gençler, kirli bilgi ile daha fazla muhatap olmaktadır. Ayrıca bazı gençler, sosyal medya organları sayesinde şöhrete kavuşmuş, “sebepsiz şöhret” olarak nitelendirilen kişileri de kendilerine rol model olarak seçmekte ve onlar gibi olmaya gayret göstermektedirler. Bu durum gençlerin gelecek planlamalarından sorunlar yaşanmasına neden olmaktadır. Oysaki Türk Tarihi, Türk gençlerinin kendilerine örnek alabilecekleri

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

muazzam şahsiyetlerle doludur. Bu şahsiyetlerin Türk gençliğine tanıtılarak, örnek almaları sağlanmalıdır. Özellikle hala hayatta olan ve mücadelesi ile milletin bayraklaşmış isimleri haline gelen şahısların liderlik özelliklerinin gençlerle paylaşılması yararlı olacaktır.

Türk gençlerinin rol model olarak seçebileceği önemli kişilerden birisi Mustafa Abdulcemil Kırımoglu'dur. Kırım Tatarları arasında "Mustafa Aga" lakabıyla anılan Kırımoglu, 13 Kasım 1943 tarihinde Kırım'ın Ayserez Köyünde doğmuştur. 18 Mayıs 1944'te henüz altı aylık iken, Kırım Türkleri Kırım'dan sürgün edilmiştir. Anavatanını terk etmek zorunda kalan ailesi ile birlikte Özbekistan'ın Andican bölgesine yerleşmiştir. 1955 yılına kadar bu bölgeden ayrılmalara izin verilmemiştir. 1955'te önce Özbekistan'ın Angren şehrine sonra da, bugün Gülistan adını almış olan, Mirzachul'a yerleşmişlerdir.

Daha altı aylık sürgün felaketi ile karşılaşan Mustafa Abdulcemil Kırımoglu, çocukluğundan itibaren anavatanına dönmenin hayali ile yaşamış ve zorlu maddi ve manevi şartlarla mücadele etmek durumunda kalmıştır.

Aile Ortamı

Mustafa'nın kişiliğinin şekillenmesinde ailenin önemli bir yeri vardır. Kırım'da varlıklı sayılabilecek aile, Özbekistan'a sürgünlerinden sonra maddi sıkıntılar ile baş etmek zorunda kalmıştır. Bunun yanı sıra, Sovyetlerin Kırım Tatarları hakkında yaptığı kara propaganda, Özbekistan'da çok da dost canlısı karşılanmamalarına sebep olmuştur. Bu tür zorluklar içerisinde bulunan aile, kaderine razı olmak yerine mücadele etmeyi tercih etmiştir. Bölgeye sürgün edilen diğer aileler ile birlikte sık sık bir araya gelerek Kırım hakkında konuşmuşlar, hatıralarını ve dillerini diri tutmayı başarmışlardır. Küçük yaşlarından itibaren bu toplantılara şahit olan Mustafa'nın, hiç hatırlamadığı Kırım'a, en kalbi duygular ile bağlanmasına neden olmuştur.

Ailenin Kırım'a, eğitime ve kültüre verdiği önemi izah etmesi açısından, Kırımoglu'nun bir anısını paylaşmak yerinde olacaktır. Kırımoglu 14-15 yaşlarında iken Taşkent'te bir kütüphanede çalışma yapmaktadır. Bu sırada İsmail Gaspıralı tarafından çıkarılmış Tercüman gazetesinin nüshalarına rastlar. Eve döndüğünde babasına Tercüman gazetesi ve İsmail Gaspıralı hakkında neler bildiğini sorar. Babası; Tercüman gazetesinin Kırım Tatarları için Kuran'dan sonra en önemli belge olduğunu söyler. Keşke getirseydin de bir kez olsun görebilseydim der. Mustafa, bir sonraki gün, kütüphaneden Tercüman gazetesinin bir sayfasını izinsiz olarak çıkarır ve babasına götürür. Babası çok sevinir. İki ay boyunca koynunda sakladığı parçayı, Kırım Tatarları ile yapılan toplantılarda çıkarıp herkese gösterir.

Babasının bu davranışı elbette ki Mustafa'nın Kırım'a, İsmail Gaspıralıya ve onun fikirlerine ilgi duymasına ve onlara karşı sevgisinin daha da derinleşmesine neden olmuştur.

İlk Direniş

Mustafa'nın ilk direnişi henüz ilkökul yaşlarında iken olmuştur. 1953 yılında Stalin ölmüştür. Babasının ilk tepkisi "Sonunda öldü" olmuştur. Mustafa okula gittiğinde, öğretmenler dâhil, herkesin ağladığını görür. Herkes çok üzgündür. Fakat o, Stalin'in halkına yaptığı zulmü babasından dinlemiştir. Üzülmeyi gibi sevincini gizlemeye gayret etmektedir. Bu sırada öğretmeni yanına yaklaşır ve ağlaması gerektiğini aksi takdirde kendisinin ve ailesinin başının derde girebileceğini söyler. Ağlamasına yardımcı olması için de gözlerinin altına soğan sürmesini önerir. Mustafa, bu teklifi ve ağlamayı reddeder. Henüz 10 yaşında

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

olmasına rağmen, ne öğretmenlerinden ne de Sovyet hükümetinin kendisine ve ailesine neler yapabileceğinden korkmuştur.

Kırım Tatar Milli Gençlik Teşkilatı'nın Kuruluşu ve İlk Tutuklanma

1961 yılına gelindiğinde Mustafa, fikir dünyasını zenginleştirmek için sürekli olarak kütüphanelere gitmekte ve okumalar yapmaktadır. Bu çalışmalar esnasında yine Kırım Tatarlarından olan birkaç kişi kendisini fark eder. Oradaki arkadaşları ile birlikte Kırım Tatar Milli Gençlik Teşkilatını kurar. Sovyet istihbaratı kısa süre içerisinde durumu öğrenir ve Mustafa da dahil olmak üzere bütün üyeleri göz altına alır. Arkadaşları çeşitli cezalara çarptırılır fakat, kendisi henüz 18 yaşını doldurmadığı için serbest bırakılır.

Bu tutuklanma olayı Mustafa için bir aydınlanma noktası olmuştur. Serbest bırakılmasının nedenini sadece yaşına bağlamış ve 18 yaşını doldurduğunda tutuklanacağına kanaat getirmiştir. Bu duruma hazırlanmak için de Nünberg mahkemeleri başta olmak üzere siyasi mahkeme tutanaklarının tamamını okumuştur. Ayrıca Sovyet Rusya ceza kanunlarını okumuş, hapis hayatı ve hapisanede nasıl davranması gerektiği ile ilgili araştırmalar yapmıştır. Ayrıca kendisinin, dolayısıyla da davasının sesini bütün dünyaya duyurabilmek için İngilizce öğrenmeye başlamıştır.

Askere Gitmeyi Reddetmesi

Mustafa, Taşkent Üniversitesi Arap Dili ve Edebiyatı Fakültesine kayıt yaptıramamıştır. Çünkü Kırım Tatarlarının fikri dünyasının gelişmesi, Sovyetler Birliği için tehdit olarak görülmektedir. Kendisine ancak teknik bilimlerle alakalı bölümlere devam edebileceği söylenmiştir. Sonrasında devam ettiği üniversiteden de Sovyet görüşlerini benimsemediği gerekçesiyle atılmıştır. Öğrencilik hayatının bitmesi üzerine Sovyet hükümeti tarafından askere alınmak istenmiştir.

Askere gitmeyi reddetmesi üzerine hakkında tahkikat başlamıştır. Kendisini sorgulayan kişiye, “Anti Sovyet ve Milliyetçi olduğum için beni güvenilirmez buluyor ve okuldan atıyorsunuz. Güvenilmez bulduğunuz bu adamı şimdi askere alıp eline silah mı vereceksiniz? Orduya katılmayacağım. Çünkü benim vatanım yok. Sovyetler dışında düşmanım da yok. Benim düşmanım burada. Benim anavatanıma gitmeme izin vermeyenler benim asıl düşmanım.” cevabını vermiştir. Bu dik duruşun karşılığı bir buçuk yıl hapis olmuştur.

Mücadelesinin Amacı

Kırımoğlu mücadelesini yalnızca kendi davası üzerine kurgulamamıştır. Sovyetlerde meydana gelen bütün insan hakları ihlallerine karşı mücadeleyi kendisine görev edinmiştir. 1968 yılında Çekoslovakya'nın Sovyetler tarafından işgal edilmesini protesto etmek için gösteriler düzenlemiştir. Aynı şekilde Afganistan'ın işgalini protesto etmiştir. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği İnsan Hakları Girişimi Grubu'nun kurucu liderlerinden birisi olmuştur.

Ağır Hapishane ve Kamp Koşulları

Mustafa Abdulcemil Kırımoğlu, Sovyetler Birliği'nde fikirlerinizi ifade etmenin zannedildiği kadar zor olmadığını ifade etmektedir. Ona göre bedeli ödendiği takdirde Sovyetler Birliğinde istediğiniz konuşa bilir, istediğiniz fikri dile getirebilirsiniz. Elbette ki

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

bunun bir bedeli vardır. Kırımoğlu, Sovyetlerdeki en özgür insanlardan biri olduğunu söylemektedir. İstedğini söylemiş, fikirlerini yaymaya gayret etmiş ve bunun bedeli olarak da 15 yılını Sovyet hapishanelerinde geçirmiştir.

Hapishane ve kamplarda yaşam ciddi manada zordur. Kırımoğlu 1974-1976 yılları arasında Omsk çalışma kampında kalmıştır. Kendi ifadesine göre kampta bekçi köpekleri için ayrılan günlük harcama miktarı 1 rubledir. Mahkumlar için bu ücret 0.9 ruble olarak belirlenmiştir. Bu durum, Sovyetler tarafından mahkumlara verilen değerin anlaşılması açısından önemlidir.

303 Günlük Açlık Grevi

1976 yılına gelindiğinde, çalışma kampında iki yıllık cezasını tamamlamak üzere olan Kırımoğlu eve dönüş hazırlıkları yapmaya başlamıştır. Fakat Sovyet Hükümeti, dışarda olmasını kendisine tehdit olarak gördüğü Kırımoğlu'nu serbest bırakma niyetinde değildir. Asılsız ithamlarla yeni bir mahkeme başlatır ve cezasını uzatmak iter. Bu durumu protesto etmek isteyen Kırımoğlu mahkemenin açıldığı gün açlık grevine başlamıştır. 303 gün süren açlık grevi ile halkın ve insan hakları savunucularının gözünde efsaneleşmiştir.

Ölüme çok yaklaştığı bir dönemde yakın arkadaşı Andrey Sakharov'dan bir mesaj alır. “Sevgili Mustafa kardeşim. Tek bir şey soruyorum. Ölümün katillerini memnun etmez mi? Açlık grevini durdur”. Bu mesaj üzerine açlık grevine son vermiştir. Diğer taraftan yaptığı ölüm orucu, Kırım davasının bütün dünya tarafından fark edilmesini sağlamıştır.

Kırımoğlu, bu mücadele ile ilgili olarak “Bu grevin benim son mücadelem olduğunu düşünüyorum. Artık ölümü göze almıştım” ifadelerini kullanmaktadır.

Milli Hareketlerin Birleştirilmesi

1987 yılında Kırımoğlu'nun cezası bitmiş ve denetimli olarak serbest bırakılmıştır. Hapisten çıktıktan sonra Kırım milli hareketi içindeki farklı görüşleri birleştirmeye gayret etmiştir. En az dört farklı grubun var olduğu milli davada, liderlerle bire bir görüşmeler yapmış ve “Belki siz haklısınız, belki başkası haklı ama hepimiz bir araya gelelim ve Kırım Tatar Milli Hareketinin ve Kırım Tatarlarının istekleri konusunda bir dilekçe yazıp Gorbaçov’a iletelim” demiştir. Bu çaba neticesinde Sovyetler Birliği tarihinin, o zamana kadar ki, en büyük gösterisini gerçekleştirmeyi başarmıştır.

Büyük Kızıl Meydan Gösterisi

Stalin'in ölümünden sonra sürgüne uğrayan milletlerin pek çoğu anavatanlarına iade edilmiştir. Fakat bu geri dönüşlerde Kırım Tatarları kapsam dışı bırakılmıştır. Sovyet hükümeti, Karadeniz hakimiyeti için vazgeçilmez olarak gördüğü Kırım'a yeniden Kırım Tatarlarının dönmesini istememiştir. Kırım'a yerleştirdiği Ruslar sayesinde lehine çevirdiği demografik avantajı kaybetmek niyetinde değildir.

Vatanlarına dönmek için bütün demokratik yolları kullanmaya çalışan Kırım Tatarları, son çare olarak Moskova Kızıl Meydan'da bir gösteri yapmaya karar vermiştir.

1987 yılının Haziran ayında Gorbaçov ile görüşmek ve taleplerini kendisine iletmek istediklerini hükümete bildirmişlerdir. Gorbaçov görüşmeyi reddetmiş, işi yardımcısına havale etmiştir. Sonuç olarak görüşme gerçekleşmediği gibi, Kırım Tatarlarının arzu ettiği çözümün yanından bile geçmeyen bir öneri kendilerine sunulmuştur. Bunu üzerine Sovyetler

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

Birliğin pek çok yerinden akın akın gelen iki bin civarında Kırım Tatarı Kızıl Meydanı doldurmuş ve Sovyet Rusya tarihinin ilk büyük gösterisini yapmıştır.

Kırımoglu, sürgün cezasına çarptırılmış olduğundan gösteriye katılamamıştır fakat gösterinin organizasyonunda ve yönlendirilmesinde birinci derecede görev almış ve uzaktan da olsa gösteriyi yönlendirmeye gayret etmiştir.

Direnişinin Üç İlkesi

Kırımoglu direniş mücadelesinin üç ana ilkesinden bahsetmektedir. Bunlar:

1. Kırım Tatarlarının haklarının tanınması için hiçbir zaman şiddet içeren yollara başvurmamak.
2. Mücadele verilen ülkelerin kanunlarına saygılı olmak (Birleşmiş Milletlerin İnsan Hakları konusunda aldığı kararlarla bağdaşmış olmak kaydıyla)
3. Dayanışma içinde olmak. (Kendi sorunlarına odaklanmaktan ziyade sivil, dini ve ulusal hakları içinde mücadele ederek herkesle dayanışma içinde olmak)

Görüldüğü üzere Kırımoglu, mücadeleyi kendisinin yahut Kırım Tatarlarının mücadelesi olarak görmemektedir. O, haksızlığa uğrayan bütün milletlerin yanında olmayı kendisine şiar olarak belirlemiştir.

Son Savunma

Kırımoglu ile 28.07.2018 tarihinde yaptığımız görüşme sırasında, doğum tarihini bilmemize rağmen kayıtlara geçmesini istediğimiz için, kendisine sorduğumuz sorulardan bir tanesi de yaşı ile alakalı olmuştur. Kaç yaşındasınız sorusuna verdiği cevap 60 olmuştur. Oysaki 1943 doğumludur ve 75 yaşında olması gerekir. Bu durumu kendisine ilettiğimizde “hapiste geçen 15 yılı da yaşamış mı kabul edelim” cevabını vermiştir. Bu cevap, hapishane şartlarının zorluğu ve Kırımoglu’nun yaşadığı sıkıntıları özetler niteliktedir. Diğer yandan bu zorluklar onun mücadele azminden hiçbir şey eksiltmemiştir. Hapislerde ve sürgülerde geçen onca yılın ardından 1983-1984 yıllarında görülen altıncı ve son mahkemesinde son savunması sorulduğundan hâkimlere ve savcılara şu cevabı vermiştir: “ **Kimse asla, hiçbir koşulda, beni, onur ve vicdanımı, ulusal onurun getirdiği görev ve görevlerimi yerine getirmeyi reddetmeye zorlayamaz.**”

Bu cevap, Sovyet hükümeti tarafından uygulanan baskı ve zulüm karşısında Kırımoglu’nun asla geri adım atmadığının bir kanıtı olarak mahkeme tutanaklarına geçmiştir.

Sonuç

Gençlerin gelişimindeki en önemli etkenlerden birisi, kendilerine aldıkları örnek insanlardır. Fakat günümüzde bu durum, gerçek insanlardan ziyade dizi ve film kahramanlarının örnek olarak benimsenmesi şeklinde değişime uğramıştır. Ayrıca sosyal medya sayesinde sebepsiz meşhur olanlar, kendisini kanunun üzerinde görüp, kendi kanunları ile etrafındakilere hükmetmeye çalışanlar, gençler tarafından idol olarak kabul edilmeye başlanmıştır. Gençlerimizin milli şuur içerisinde geleceğe hazırlanmaları için Türk Büyüklüklerini yakından tanımaları ve onları kendilerine örnek almaları gerekmektedir.

Yukarıda detaylı bir şekilde açıklandığı üzere, Mustafa Abdulcemil Kırımoglu, Türk Dünyası için önemli bir figür olarak ortaya çıkmaktadır. Çelik iradesi ve yılmaz azminin yanı sıra, insan haklarına olan saygısı, milletine olan bağlılığı, ön görüşü, zekası, eğitim anlayışı ve

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

milletine yaptığı önderlik ile Türk Gençliği için tam bir lider profili çizmektedir. Gençliğin büyük başarılarla imza atabilmesi için işe ecdadını iyi tanıyarak ve anlayarak başlaması, onları başarılarının üzerine ekleyerek hem kendilerini hem de vatan ve milletlerini yüceltmeleri gerekmektedir.

KAYNAKÇA

Mustafa Abdulcemil Kırımoğlu ile 31.07.2018 tarihinde yapılan mülakat.

**TARİHSEL SÜREÇ İÇERİSİNDE RUSYA’NIN KIRIM’A İLGİLİSİ VE KIRIM
TATAR TÜRKLERİ LİDERİ ABDÜCEMİL KIRIMOĞLU’NUN RUSYA’NIN
KIRIM İŞGALİ HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİ**

THE HISTORICAL PROCESS OF RUSSIA'S RELIGIOUS AND CRIMIAN TATAR
TURKS 'LEADER ABDÜCEMİL KIRIMOĞLU'S VISION OF RUSSIA'S CRIMEA
OCCUPATION

Prof. Dr. Necati DEMİR

Gazi Üniversitesi, necatidemir522@gmail.com

Doç. Dr. Osman Kubilay GÜL

Cumhuriyet Üniversitesi, kubilaygul@gmail.com

ÖZET

Kırım Karadeniz’in kuzeyinde yer alan bir yarımadadır. Karadeniz’e olan hakimiyeti ve ikliminin yumuşaklığı nedeniyle tarih boyunca pek çok devletin ilgisini çekmiştir.

Çoğunluğunu Kıpçak Türklerinin oluşturduğu Altınordu, Kırım’a ilk defa 1239 tarihinde girmiştir. Altınorda Devleti’nde yaşanan taht kavgalarında Kırım, muhaliflerin sığındığı önemli bir merkez haline gelmiştir. Bunun neticesinde İlk Kırım Hanı Hacı Giray 1441’de bağımsızlığını ilan etmiştir. Altınorda Devletinin sürekli baskısı altında bulunan Kırım Hanlığı, ittifaklar sayesinde ayakta kalmaya gayret etmiştir. Altınorda’nın tamamen yıkılması Rusya’nın güçlenerek hanlıkları himayesi altına alma gayretlerine sebep olmuştur.

Kırım’da yaşanan karışıklıklar üzerin dönemin Kırım Hanı Mengli Giray’ın Fatih Sultan Mehmet’e başvurarak himaye talebinde bulunmuştur. 1475 yılında Gedik Ahmet Paşa komutasındaki 300 parçalık Osmanlı donanması Kırım’a ulaşmış ve Kırım Hanı’nın desteği ile Kefe, Menküp ve Azak kalelerini ele geçirmiştir. Mengli Giray ile Gedik Ahmet Paşa arasında yapılan bir anlaşma neticesinde Kırım Osmanlı Devleti’nin himayesini kabul etmiştir.

Karadeniz hakimiyeti için önemli bir konumda olması, Rusya’nın Kırım’a tarih boyunca ilgi duymasına neden olmuştur. Kırım’ın Osmanlı hakimiyetine girmesi ile ertelenmek durumunda kalan planları, Osmanlı Devleti’nin zayıflaması ile birlikte yeniden gündeme gelmiştir. Süreç içerisinde Doğu Avrupa’dan bölgeye yaşanan Ortodoks göçleri, Kırım’da Rusya’ya yakınlık duyan bir zümrenin oluşmasına neden olmuştur. 1696 tarihinde Azak Kalesi Rusya’nın eline geçmiştir. Bu durum, Kırım’ın gittikçe zayıflamasına ve Rusya’nın Kırım üzerindeki tahakkümünün de günden güne artmasına neden olmuştur.

1769-1774 Rus harbinde Osmanlı Devleti’nin mağlup olması, Kırım için dönüm noktası olmuştur. 1774 tarihinde imzalanan Küçük Kaynarca Antlaşması ile Kırım bağımsız hale getirilmiş ancak dini olarak Osmanlı’ya bağlı kalacağı kabul edilmiştir. Bu durum, Kırım’ın Rusya topraklarına katılması için atılan ilk adım olarak dikkat çekmemektedir. Zaten antlaşmanın üzerinden henüz 10 yıl bile geçmemişken, 1783’te Rusya Kırım’ı ilhak etmiştir.

Kırım, ne Çarlık Rusya’sında ne Sovyetler Birliği döneminde ne de günümüzde varlığını sürdüren Rusya Federasyonu’nda önemini kaybetmemiştir. Bu çalışmada Rusya’nın Kırım’a olan tarihi ilgisinden bahsedilecektir. Ayrıca Kırım Türklerinin lideri konumunda

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

bulunana Abdulcemil Kırımoglu ile yapılan özel mülakat neticesinde kendisinin, Rusya'nın Kırım işgali ile ilgili olarak görüşleri ve düşünceleri bilim dünyası ile paylaşılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kırım, Kırımoglu, Dış Politika

ABSTRACT

Crimea is a peninsula north of the Black Sea. Throughout history, many governments have been interested because of its dominance in the Black Sea and the softness of its climate.

Altınorda, the majority of which was formed by Kipchak Turks, entered the Crimea for the first time in 1239. In the throne of the Altınorda State, the Crimea became an important center where the opponents were sheltered. As a result of this, the first Crimean National Hajji Giray declared independence in 1441. The Crimean Khanate, under the constant pressure of the Altınorda State, strived to survive thanks to alliances. The complete destruction of Altınorda caused Russia to become stronger and take efforts to bring the khanates under its protection.

Crimean Crimean Mengli Giray's Fatih Sultan Mehmet 's appeal to the confusion experienced in the Crimea was found in demand for protection. In 1475, the 300-piece Ottoman fleet under the command of Gedik Ahmet Pasha reached the Crimea and captured the Kefe, Menkup and Azak monuments with the support of the Crimean Inn. With an agreement made in 1478, Crimea accepted the patronage of the Ottoman State.

The fact that it is in an important position for the dominance of the Black Sea has made Russia interested in Crimea throughout history. With the Crimea entering the Ottoman domination, the plans that had to be postponed came back to the agenda with the weakening of the Ottoman State. Orthodox immigration experienced in the region from Eastern Europe in the process led to the creation of a zealot in the Crimea that was close to Russia. In 1696 Azak Castle was conquered by Russia. This situation has caused the Crimea to become weaker and the domination of Russia over the Crimea has increased day by day.

The defeat of the Ottoman Empire in the Russian war of 1768-1774 has been the turning point for the Crimea. With the Treaty of Küçük Kaynarca signed in 1774, Crimea was made independent but it was accepted as a religion to be bound to the Ottoman Empire. This situation does not attract attention as the first step taken for the Crimea to join the territory of Russia. In fact, in 1783 Russia had annexed the Crimea, although it had not been even 10 years since the treaty.

The Crimea has not lost its importance in the Russian Federation, which neither survived in the Soviet Union nor existed in the Tsarist Russia. This study will talk about the historical interest of Russia in the Crimea. In addition, he will share his views and thoughts on the Russian occupation of Crimea with the world of science as a result of the special interview with Abdulcemil Kırımoglu, who is the leader of the Crimean Turks.

Key words: Crimea, Crimean, Foreign Policy

GİRİŞ

Kırım, batı ve güneyden Karadeniz, doğu ve kuzeyden Azak denizi ile çevrili yaklaşık 26.140 kilometre karelik bir yarım adadır. İkliminin yerleşime ve müsaitliği yayında Karadeniz hakimiyeti için de önemli bir noktada bulunmaktadır (TDV 2002, 447). Bu nedenle tarih boyunca pek çok farklı medeniyete ev sahipliği yapmıştır.

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

Türklerin bölgede ilk görülmeleri IV. Yüzyıla tekabül etmektedir. Batıya göç hareketine başlayan Hunlar Karadeniz'in kuzeyindeki barbar kavimleri batıya doğru sürerek bölgeye hakim olmuşlardır. Hun hakimiyetinin etkisini kaybetmeye başlaması ile birlikte Gotler bölgede üstünlüğü ele geçirmişlerdir. VII. Yüzyıla gelindiğinde Hazar Türkleri Kırım'a hakim olmaya başlamışlar ve VIII. Yüzyılda bu durumu kesinleştirmişlerdir. Hazar Devletinin gücünü kaybetmesine rağmen Kırım'a yerleşen Türkler varlıklarını devam ettirmişlerdir. Özellikle XIII. Yüzyılda Kırım, önemli miktarda Türk göçü almış ve tamamıyla bir Türk yurdu olmuştur (Caferoğlu 1983, 77).

1239 yılında Altınorda Devleti Kırım'ı ele geçirmiştir. 1360 dan itibaren yaşana taht kavgaları, devletin zayıflamasına neden olmuştur. Bu kavgalar sırasında Kırım önemli bir bölge haline gelmiştir. Tahtı ele geçirmeye çalışan Hanlar, Kırım'a gelerek buradan topladıkları kuvvetle devleti ele geçirme gayreti içerisinde olmuştur. Bu nedenle Kırım'ın merkezle olan bağı zayıflamıştır. Timur'un 1395'te Terek'te Toktamış Hanı mağlup etmesi ile birlikte devlet iyice zor duruma düşmüştür (Saray 2002, 538-539).

1441'de Hacı Giray Kırım'da kendi adına para bastırarak bağımsızlığın ilan etmiştir. Kırım Hanlığı'nın önündeki en önemli sorunlardan birisi Romalılar döneminde Kırım'da ticaret kolonileri kuran ve yıllar geçtikçe bölgede önemli bir güç haline gelen Cenevizlilerdir. Hanlığın iç işlerine karışmaktan da geri durmayan Cenevizlilere karşı Kırım Hanlığı Osmanlı Devletinden yardım talebinde bulunmuştur. 1475'te Gedik Ahmet Paşa komutasındaki Osmanlı donanması bölgeye gelmiş ve Cenevizlilere ait bütün limanları ele geçirmiştir. Sonrasında Gedik Ahmet Paşa ve Kırım Hanı Mengli Giray arasında yapılan anlaşma ile Kırım Hanlığı Osmanlı Devletine tabi olmayı kabul etmiştir (İnalcık 2002, 451,452).

Altınorda Devletinin yıkılmasının ardından Rusya giderek güçlenmiş ve bölgesel bir güç olmaktan çıkıp uluslararası alanda söz sahibi olmaya başlamıştır. Artan gücü doğrultusunda dış politikasında da değişimler yaşanmıştır. 1689-1725 yılları arasında Rus tahtında hüküm sürmüş olan Çar I. Petro, ticareti geliştirmek için büyük limanlara sahip olunması ve sıcak denizlere inilmesi gerektiğini düşünmüştür. Bunu gerçekleştirmek için de Karadeniz ve boğazlara hakim olan Osmanlı Devleti'nin yıkılması ve bu bölgelere Rusya'nın hakim olması gerektiğine inanmıştır (Keleş 2009, 90). I. Petro'nun bu görüşü daha sonraları Çarlık Rusya'nın en temel dış politika ilkesi olmuştur.

Rusya 1686'da Osmanlıya karşı, Avusturya, Polonya ve Macaristan'dan oluşan ve Kutsal Lig olarak anılan birliğe üye olmuştur. 1687 ve 1689 da Kırım'a saldırmış fakat başarı elde edememiştir. 1696'da Azak'a yönelen Ruslar, kaleyi ele geçirmeyi başarmıştır. Osmanlı Devleti'nin Zenta'da yaşadığı mağlubiyet, devlet adamları arasında barış yapma isteğinin doğmasına neden olmuştur. Neticede Rusya ile 1700 İstanbul Antlaşması imzalanmıştır (Köse 2012, 202,203). Böylece Rusya ilk kez Karadeniz' ulaşmıştır.

1769-1774 savaşları Osmanlı – Rusya ilişkileri için dönüm noktası niteliğindedir. Osmanlı ciddi bir mağlubiyet yaşadığı gibi, Ruslar tarafından donanmasının Çeşme'de yakılması, önemli bir prestij kaybı yaşamasına da neden olmuştur. Savaş neticesinde imzalanana Küçük Kaynarca Antlaşması'nın (1774) üçüncü maddesi ile Rusya, Kırım'ı Osmanlı Devletinden koparmayı başarmıştır. Bu maddeye göre Kırım bağımsız olacak ancak dini işler sebebiyle halifeye dolayısıyla da padişaha tabi olmayı sürdüreceklerdi (Uzunçarşılı 1999, 442).

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

Küçük Kaynarca Antlaşması ile Kırım'ı bağımsız hale getiren Rusya, planın ikinci aşaması olan ilhak çalışmalarına başlamıştır. Neticede 1783'te Rusya Kırım'ı ilhak etmiştir.

Karadeniz hakimiyetine, dolayısıyla da Kırım'a büyük önem veren Rusya, Kırım'ı Rusya'nın ayrılmaz bir parçası yapmak gayretinde olmuştur. Bu amaçla bölgeye çok sayıda Rus yerleştirilmiştir. Bu durum II. Dünya Savaşı sırasında zirveye ulaşmıştır. Stalin'in, Sovyet Rusya'nın stratejik bölgelerinde yaşayan halklara yönelik izlediği sürgün politikasından Kırım Türkleri de payını almıştır. 18 Mayıs 1944 tarihinde gece saat 03.00 da başlayan sürgün operasyonu başlamıştır. 3 gün içerisinde yaklaşık 191 bin Kırım Türkü insani olmayan şartlarda yük vagonlarına doldurularak yurtlarından koparılmıştır (Özcan 2002, 210,211). Bu sürgün neticesinde yaklaşık 128 bin Kırım Türkü hayatını kaybetmiştir (Şahin 2015, 334). 3 gün içerisinde vatanlarından koparılan Kırım Türklerinin yurtlarına dönmesi yıllar sonra ve türlü mücadeleler neticesinde olacaktır.

Sovyetler Birliğinin dağılması sürecinde 1 Aralık 1991'de yapılan halk oylaması neticesinde Ukrayna, Sovyetler Birliğinden ayrıldığını ilan etmiştir. Ukrayna'nın bağımsızlığı ile birlikte Kırım da Ukrayna'ya bağlanmıştır. Bu durum Rusya'nın Kırım ilgisini kaybetmesine neden olmamıştır. Ukrayna ile 2010 yılının Nisan'ında imzalanan Kharkiv Anlaşması ile Sivastopol limanını 25 yıllığına kiralamıştır. Bunun karşılığı olarak Ukrayna'ya sattığı doğalgaz fiyatında %30 indirim yapma taahhüdünü vermiştir (Pirani, Stern ve Yafimava 2010).

2013 yılında Rusya tarafından tertip edildiği bilinen fakat Rusya'nın reddettiği olaylar neticesinde Ukrayna'da ciddi iç karışıklıklar yaşanmaya başlamıştır. Bölgede düzeni yeniden sağlamak iddiası ile 27 Şubat 2014'te Kırım'a asker çıkarmıştır. Rusya denetimine giren Kırım Parlamentosu 6 Mart'ta Rusya'ya bağlanma kararı almış ve bu kararı referanduma götürmüştür. 16 Mart'ta gerçekleşen ve Kırım Türklerinin protesto ederek katılmadığı referandum sonucunda %96.8'lik oy oranı ile Kırım'ın Rusya'ya katılması kabul edilmiştir. Rusya Kırım'ın bu talebini kabul etmiş ve Kırım'ın Rusya'ya bağlandığını ilan etmiştir.

ABDULCEMİL KIRIMOĞLU'NUN RUSYA'NIN KIRIM İŞGALİ HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİ

- Sayın Cemiloğlu, Kırım'da ve Doğu Ukrayna'da Rusya'nın işgali devam etmekte. Bu konuda neler düşünüyorsunuz?

Çok sofistike bir durumdan bahsediyoruz. Putin ilerleyen dönemlerde ilişkileri düzeltmek isteyecektir. Fakat Kiev'den alacağı yahut alması gereken cevap, Ukrayna vatanseverliği doğrultusunda olmalıdır. Artık tepki verilmeye başlanmalı, adım atılmalıdır.

- Kırım'da Rusya istihbarat teşkilatının ciddi bir çalışması olduğu söyleniyor. Bunun haricinde Kırım'ın işgalinde başka etmenler söz konusu oldu mu acaba?

Ukrayna Meclisi, 2010 yılında Rusya ile Kharkiv Paktını²⁸³ imzaladı. Bu pakt sayesinde Rusya Kırım'daki varlığını devam ettirebildi. Paktın imzalanması yerine, Rusya'nın bölgedeki etkinliklerine olabildiğince çabuk son verilmesi gerekirdi çünkü paktın yapıldığı devlet, bölgede hakimiyet iddialarında bulunabilecek bir devlettir.

²⁸³ Nisan 2010 yılında imzalanan pakta göre Rusya, Kırım'da bulunan Sivastopol'daki deniz üssünü 2042 yılına kadar kiralamıştır. Bunun karşılığı olarak da Ukrayna'ya 2010-2019 yılları arasında verdiği doğalgazı %30 indirimli vermeyi kabul etmiştir. Paktın içeriği ve etkileri konusunda daha geniş bilgi için bkz. (Simon Pirani 2010)

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

Biz bunları dile getirdiğimizde, provokatör olmakla ve iki kardeş ülke arasındaki ilişkileri zora sokmakla suçlandık.

- İstihbarat servislerinin önemli çalışmalarının yanında, Kırım'ın Rusya'ya doğru kaymasında başka hangi faktörler etkili olmuştur? Ukrayna'nın politikaları neticesinde mi Kırım Rus tehlikesi ile karşı karşıya kaldı?

Bir çok faktörün olduğunu söylemek lazım. Özellikle belirtmek lazım ki Kırım Türkleri için ciddi bir düşmanlık yapıldı. Sonuç olarak 1944'te Kırım Türkleri vatanlarından koparılıp sürgün edildi. Rusya'nın içlerinden insanlar da Kırım'a yerleştirildi. Kırım Türklerinin evlerine yerleştirilen bu insanlara; "kötü insan" oldukları için vatanlarından sürülenlerin evlerine yerleştirildikleri söylendi.

Bu propagandayı insanlar nasıl algıladı belli değil. Muhtemelen halk, devlet düşmanlarının yok edildiğine inandı. Yöneticiler bu propagandalar ile yaklaşık üç nesil yetiştirdi. Bunun haricinde Rusya'nın bölgedeki Ruslar üzerinde etkisi hiç kaybolmadı. Kırım'da Rusya tarafından son on yılda bir düzine örgüt kuruldu.

- Kırım Meclisi bölündü ve Kırım soylularının bir kısmı Rus istihbaratı ile çalıştı. Bugün bazıları bu bölünmenin ilhaktan kaynaklandığını söylüyor. Bu durum Kırım Türkleri ve bölge açısından önemli bir sorun oluşturur mu?

Meclisimizde herhangi bir bölünme olmadığını kendimden gayet emin bir şekilde söyleyebilirim. Kırım Türklerinin kendilerini içinde buldukları durum biraz karışık. Kırımda yaşayan 280 bin Kırım Türkü bazı sorunlarla yüzleşmek zorunda kaldı. İktidarın gerektirdiği gibi Rusya vatandaşlığına geçmezlerse, yarın işsizlik hatta Kırım'ı terk etmeye zorlanma gibi problemlerle karşı karşıya kalabilirler.

- Sizce Kırım'ın ilhakı neticesinde Kırım Türklerinin konumu ne olmalıdır?

Başlangıçta işgal durumundaki stratejiyi belirlemek için Kırım Tatarları Meclisinde referandum yapılması fikrini tartıştık. Fakat daha sonra Kırım'ın özerklik durumunun korunması fikrine vardık. Fakat cevabını almamız gereken bir soru vardı. Ukrayna Ruslara olumsuz bir tepki verecek mi? Ukrayna Bayrakları Kırım'da indirildiğinde bizden başka kimse tepki vermedi. İnsanlar dövülüp tutuklanmadan korkmadan bayraklarına sahip çıkmalı. Kırım Tatar Meclisi, her durumda, Rusya'ya itaat etmeyen insanların yörüngesi durumuna gelmelidir.

- Sovyetler Birliği döneminde Kırım Tatarları kendi haklarını savunmak için ciddi bir çaba göstermiştir. Bu durumun yeniden yaşanacak mı sizce?

Bütün dünya işgalden sonra Kırım Tatarlarını konuşmaya başladı çünkü açık bir sivil tutumumuz vardı: işgalcilerle uzlaşmadık. Rus birliklerini Kırım'dan çıkarmak istedik.

Bilindiği gibi sık sık uluslararası ziyaretlerde bulunuyoruz. Nato karargahı, ABD ve Brüksel'i ziyaret ediyorum. Birleşmiş Milletler Genel Sekreterliği, ABD Kongresi ve Beyaz Saray, Kırım Tatarlarının lideri vasfıyla beni davet ediyor. Fakat bana genel olarak söyledikleri geldiğiniz için teşekkür ederiz, onur verdiğiniz. Bu davranışınız işgal altındaki topraklarınızın için mücadele ettiğinizi gösteriyor. Böyle zor bir durumda Kırım Tatarlarının sergilediği vatandaşlık duruşundan çok etkilenmiş görünüyorlar.

- Kırım Tatarları Meclis'i başarılı olacağını düşünüyor musunuz? Kırım Tatarları şu anki duruşlarını devam ettirebilirler mi?

Bugünkü meclisle elbette. Hiçbir koşulda sapma olmayacaktır. Ancak maalesef Meclis aynı fikri taşıyan insanlardan oluşan kapalı bir kutu değildir. Buradaki kişiler seçilerek

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

gelmiştir ve seçmenlerini temsil etmektedir. Eğer insanları temsil ediyorsanız, sadece kendi beklentilerinizi ifade edemezsiniz. Sonuç olarak sizin eylemlerinizi halkın konu hakkına bilinçlenmesini ve uyanmasını sağlayacaktır.

- Referandum öncesi Putin ile bir görüşmeniz oldu. Olay nasıl gerçekleşti? Neler konuştunuz.

İşgalden önce Kırım Tatarları olarak Kazan Tatarları ile ekonomik işbirliği yapmak üzere bir anlaşma imzalanması gündeme geldi. Kazan'a işadamlarımızı gönderecektik. İşgal olduktan sonra Kazan Tatarlarını temsilen Şaymiyev arayıp görüşme talep etti. Görüşme talebinin ekonomik işbirliğinden ziyade, Kırım'ın işgali ile alakalı olduğu anlaşılıyordu.

Kendisi ile görüşmeyi kabul ettim. Görüşme Kazan'da gerçekleşecekti. Şaymiyev tekrar telefon ederek, Putin'in görüşmeden haberdar olduğunu ve kendisinin de benimle görüşmek istediğini iletti. Kabul edip etmeyeceğimi sordu. Putin ile görüşmeye hazır olmadığımı söyledim. Benimle ne hakkında konuşacak dedim. Eğer Rus askerlerinin Kırım'dan nasıl çıkarılacağını görüşeceksek konuşalım, oldubitti şeklinde bir konuşma olaksa konuşmak istemiyorum dedim. Bu konuda bizim başbakanımız, cumhurbaşkanımız var onunla görüşün. Ben sizinle görüşmeye geliyorum dedim.

Putin'in bu teklifini Ukrayna başbakanı Arseny Yatsenyuk'a ilettim. Kendisi, "Putin'in ne diyeceği belli. Bu görüşmede bir mana görmüyorum ama siz karar veriniz." dedi.

Putin'in ne söyleyeceğini duymak için görüşmeyi kabul ettim ama görüşmenin yerini değiştirdi. Kazan'a değil de Moskova'ya gitmek gerekti. Moskova'da protokolle karşıladılar. Tataristan'ın temsilciliğine götürdüler. Orada Şaymiyev ile görüştük. Görüşmemiz iki saat devam etti. Şaymiyev, Kırım'ın Rus parçası oldu iyi oldu demedi hiç. Bu durumda ne gibi yardımımız olur dedi. Ben de *"Siz Rusya'da önemli bir insansınız. Aynı zamanda Putin'in danışmanlarından birisisiniz. Siz buna anlatınız. Putin büyük hata yapıyor. Tez vakitte askerlerini Kırım'dan çeysin. Böyle devam ederse, Ukrayna ile on yıllar sürecektir bir şekilde araları bozuk olacak. Kırım işgalini hiçbir devlet tanımayacak. Rusya için de büyük problem olacak."* Başını salladı. Bunları siz söyleyin. Kendisini telefonda bekliyor dedi.

İkinci kata çıktık. Bir odanın içerisinde bir masa ve üzerinde de bir telefon vardı. Telefonla Putin ile 40 45 dakika konuştuk. Kırım Tatarlarının Rusya içerisinde ne kadar bahtiyar olacaklarını, onları rahat ettirmek için neler yapacaklarını anlattı. Ben de kendisine: *"Kırım Tatarlarına iyilik etmek istiyorsanız önce Kırım'dan askerlerinizi çıkarınız. 4 gün sonra referandum olacak halk ne diyecek ona bakacağız. Dedim ki bakınız Sayın Putin. Ben buraya size akıl öğretmeye gelmedim. Sizin yüzlerce danışmanınız var. Ben sadece işgal ettiğiniz bölgenin köken halkının temsilcisi olarak geldim. Bilesiniz ki biz hiçbir zaman bu referandumu tanımayacağız. Dünya da tanımayacak. Çünkü işgal altında referandum olamaz."* Fakat o yine de kendi bildiğini söyledi. Kanuna bakacak olursak Ukrayna'nın da Sovyet Rusya'dan ayrılması da kanun dışıydı gibi, afaki şeyler söyledi. Konuşmamızın sonunda bu telefon günün 24 saati size açık. Benimle ne zaman isterseniz görüşebilirsiniz dedi. Tabi bu görüşmenin üzerinden 2 hafta geçtikten sonra Rusya'ya girişim 5 yıl yasaklandı. 19 Nisan'da sınırdan çıkarken okudular kararı bana. Ben de *"Putin davet etti geldim"* dedim. Sınırdaki görevli bana Kırım da artık Rusya'nın oraya da giremeyeceksin dedi. Ben de kendisine *"5 yıl Kırım'da kalabileceğinizi mi düşünüyorsunuz"* dedim. Sonrasında basında aslında bana yasak konulmadığı, benim kendi kendime böyle bir şey ortaya attığım iddia edildi.

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

- Avrupa Birliği'nin Rusya'ya karşı aldığı tedbirler yeterli mi?

Avrupa Birliğinin son dönemlerde Rusya'ya karşı aldığı ekonomik tedbirleri çok olumlu buluyorum. Fakat bütün devletler bu duruma katılmıyor. Rusya'ya bütün dünya tarafından uygulanacak yaptırımların netice vereceğinden eminim.

- Kırım işgali nasıl sonuçlanacak sizce?

Rusya'nın Kırım'da uzun yıllar kalacağını düşünmüyorum. Şunu da belirtmek gerekir ki Rusya herhangi bir siyasi yahut ekonomik baskı olmadan Kırım'dan çıkmayacaktır. Bunu sağlamak için özellikler Avrupa Birliğinin toplu tavır birliği göstermesi gerekmektedir.

- Türkiye'nin Kırım işgaline karşı tavrını nasıl buluyorsunuz?

Cumhurbaşkanı, Başbakan ve Dış İşleri bakanı nezdinde bu konuyu görüştük. Suriye'deki olaylar neticesinde Türkiye ile Rusya arasında yaşanan gerginlik Kırım'ın işgali konusunu da yakından ilgilendirdi. Fakat değişen konjonktürde Rusya ile Türkiye'nin ortak çıkarlara sahip olması, Rusya'ya karşı yeterince sert bir tavır takınmasına engel oluyor.

Sonuç

Tarihi süreç içerisinde Kırım Türkiye için her zaman önemli bir konumda yer almıştır. Karadeniz güvenliğinin yanında Kırım'da bulunan Türk varlığı Türkiye'yi yakından ilgilendirmektedir. Kırım Türkleri ile Türkiye arasındaki ırk, dil ve din bağları bu ilginin temel kaynağıdır.

2013 yılında Kırım'da başlayan olaylar, 2014 Mart'ında Kırım'ın Rusya tarafından ilhakı ile sonuçlanmıştır. Uluslararası arenada Türkiye'nin içinde bulunduğu durum, Rusya'ya karşı alması gereken tedbirleri tam olarak yerine getirmesine engel olmuştur.

Diğer taraftan Kırım Türklerinin lideri konumunda bulunan Sayın Abdülcemil Kırimoğlu'nun Kırım'ı Rus işgalinden kurtarma çabaları devam etmektedir. Siyasi konjonktür gereği pozisyonunu koruma durumunda olan Türkiye'nin Kırimoğlu'nun sesinin uluslararası arenada daha yüksek çıkmasını sağlamaya çalışması zaruridir.

**STUDY ON NATURAL FOUNDATION COMPOSITES BASED ON COMPRESSED
BASALT AGGREGATE AND DEMOLISHED CONCRETE FOR ŞIRNAK RE-
URBANIZATION BUILDINGS**

Assist. Prof. Yıldırım İ. TOSUN

Şırnak University, yildirimismailtosun@gmail.com

ABSTRACT

In this study; the mechanical properties of the coal roof rock stone with cemented by the different silica fume paste was investigated. For this purpose, uniaxial compressive strength, point load strength, impact resistance, friction with Abrasion Loss, Impact Abrasion Loss (Los Angeles Assay) tests were managed following the cemented 50x50x50mm blocks. Even the physical properties; density, water absorption rate and drying rate experiments and micro properties were examined.

The rock types of Şırnak coal mine roof also were studied as resistance to acid is acidic water. The chemical act on paste fill, giving place to protect the roof texture and the results of the scaling tests carried out by examining the textural characteristics and was successive to be strengthened.

In the stable ground, the cracked side rock has to be covered and supported in order to avoid consolidation and rock bursting. This modified test also measures the impact resistance of rocks tested for use in the scaling to 30-40 cm lump massive rock models in laboratory), the conditions and any seismicity in the area affecting the crack propagation. The pressure can be calculated depending on the rock type (porosity, overburden depth), geological and hydro geological conditions and any surcharge in the area affecting the crack propagation.

Keywords: foundations, stabilization, urbanization, geotechnical characteristics, aggregate soil

1. INTRODUCTION

1.1.The Landslide Site in Cizre and Şırnak Province

The formation of cracks in the limestone cave walls and porous stone with heating and cooling, depending on the climatic conditions are influenced rock abrasion resistance. Therefore widely used in the region of Mardin stone, limestone structures in historic places is still widely used as a material. Even blanking the housing is of a primitive wood fire in the cave in the historic town of Hasankeyf is made of a type of traditional pieces. This method is widely used in the region, the consolidation of the cave is said to be preferred as a kind of primitive method.

Nature group in the region, which constitutes the widely cave rocks, limestone carries a wide spread especially Siirt, Şırnak, Mardin and Diyarbakir are spread over a large area, thousands of km² in the region of 130-280 m thick. Chemically, alkali carbonates, salts and silicates are included.

The restoration of old buildings and the long-term barrier to moisture in the preservation of historical monuments is intended to protect the work of developing the micro-

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

granular cementing method. Thus, historic building in the stains and cracks sealed maximum protection can be realized. In addition, the increased resistance to acids. Local Mardin limestone building material to be transported and used as building material for thousands of years due to the abundant presence in the region. With nearly roman time historical mosques, khans, baths, madrasas, houses and roads, Mardin stone was used as the main construction material. Mardin Stone applied to reinforce the physical, chemical and textural properties of paste made with lightweight waste and can produce successful results. Such color guards orijinal by accommodating the mix of ancient monuments in the area, conservation and restoration of the structure is important venues. Abdaliye Madrasa and Cizre Castle pasted structures such as stone embankment is important (Figure 1)

Figure 1. Map of Cizre Province, contour topographical Map 1/15000.

Cheap natural rocks in the evaluation of local natural filler powder production will contribute greatly to the national economy. Providing the most convenient lightweight putty filler powder must be manufactured building materials specification. The design of the filler powder plant, crushers, screens and grinders selection is important [1,2,3]. Quarries shaved, tuffs and volcanic formations such as slag and pumice allows the production of lightweight aggregate [4,5,6]. Weak resistance to adverse effects derzleş filler powder production [7,8,9]. Type porous filler powder is about the production of rock texture and microstructure.

Crushed stone production in the construction sector (asphalt aggregate, concrete and road construction materials, etc.) are usually carried out with hammer and impact crushers. Although this type of crusher dust at higher rates provide advantageous square one in terms of the formation of particle shape. Paste backfill material in the production of fine particles must manufacture. The particle shape and porosity affect the amount of water absorption in mixtures with cement grout [10,11,12,13].

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

Limestone aggregates in general porous in alkaline aqueous acidic solutions because they are usually in the chemically reacted on nature of the waste can be solved partially in weak acidic rains.

Although the powder slag, limestone, tuff, shale, medium hard rocks such as slate can develop pores. Macro and micro pores depends on the degree of interaction with chemical solutions such as acid rain and acidic water can be effective it. This acid irdelenbil with interaction technique. The interaction of the chemical solution affects the porosity. Howard and Datta chemical milling has been determined to have many advantages [13,14]. The chemical interactions that affect the structure of cement raw materials and Tosun has determined that helpful [14,15].

Limestone province of Sirnak, porous limestone, marl, shale contains heterogeneous structures depending on the type of strength and hardness, lightweight aggregates.

Porous limestone, chalk, marl, shale consists of 5 pieces of lightweight aggregate sample is kept in the local chemical interaction in this study. This two-stage cracking operation was subjected to the sieving operation. The last stage of the secondary and tertiary crushing system called the hammer 40mm below the desired result in the material passing through the final sieve size are classified according to the ASTM C330 standard filler powder production has been made.

Marl and limestone marl because of the low porous structure, especially as it is not possible to use lightweight aggregate but evaluability by making resistant to chemical interactions were investigated in this study.

This work has been subjected to basically marl and marl cube 5x5x5cm point loading limestone samples under laboratory conditions and strength and uniaxial compressive strength tests. Macro is made of micro-structural and mineralogical investigations.

In this study; The mechanical properties of local limestone and mine waste stone of Sirnak and Siirt were investigated in the purpose of adhesive paste fill production. The stones and waste rock were crushed and ground below 44 micron, at coarser part of 5% weight ratio. Antalya ferrochrome plant silica fume and 15% Mardin cement CEM IV were prepared as a mixture of paste. The pressed blocks were manufactured in 5x5x5cm like blocks, 10 mm thick bending strength, impact resistance, friction, abrasion loss, Impact abrasion loss were determined by the experiments. The ability of paste in the blocks to consolidate the joint's of ancient ruins with impact loss and water absorption tests were analyzed.

These experiments show that local rock cement mixtures and elaborates the application of cementing technique with silica fume used and it prevents the coating applied to moisturize the strengthening of historic buildings Sirnak region as a result and is determined to carry out the consolidation.

Sirnak province quarries and colliery waste removed as limestone, shale, marl and marl limestone wet cement paste examined the interaction and lightweight materials, the availability of local natural resources, toothpaste production in compliance with the standard is set. Moreover, certain coarse and fine sized aggregate samples were produced with 1 M HCl and 1 M H₂SO₄ acid interacting chemically more resistant and porous paste production in block interaction is provided. This property is sufficient especially 36-48 hour retention

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

time. It was determined that in the 50 ° C temperature accelerates the interaction. This technological applications can be further developed with the evaluability of local natural stone powder in paste backfill. Strength of lightweight concrete blocks produced are dispersed 7,2 to 18,4 MPa. Modified by pastes block aggregate impact shatter resistance values have also been critical. Thus, the ideal packing tight aggregates with the block and pasted block resistance of the produced slag mixture may arise from 17,3 to 19,2 MPa.

1.2.Şırnak Earthquake Geology and Soil Properties

Southeastern Anatolia Region of tectonic structure and stratigraphy as geothermal energy as well as being with the necessary reservoir rock and cap rock characteristics of fault systems. water flows especially down to the depths of the earth during stress cracks occur in the region in a position to allow the formation of fluid required [9,10]. Regional Earth's crust due to the general north-south trending compression has been subjected to a stretching east-west direction and olivine from the asthenosphere during the stress caused cracks basaltic magma has risen [11,12].

Diyarbakır-Şanlıurfa-Mardin between Karacadağ rest of Gaziantep region Yavuzeli Cizre and Idil-basaltic magma flowed in several stages up to the surface in the region has left large areas under lava flows. As north of Batman in several places by intrusions of magma reaching the earth has created hot areas. In this case, made by the MTA is clearly seen in the geological map. Lithostratigraphic units in the study area of Mardin from older to younger volcanics (Upper Miocene), Old Alluvium (Quaternary), New Alluvium (Quaternary) and talus (Quaternary), unless otherwise mentioned. Basalts, tuff consists of basaltic agglomerate and andesite. Spilitic basalt lavas that comprise a large portion of the study area, the work area until the show surfaced.

It is in a residential area of Sirnak province border Grade 1, Grade 2, but is located in an earthquake zone. Amedaki construction defects and deficiencies observed in our city. Beytussebap response to the earthquake risk can be seen in Figure 2 Uludere district Ortabağlar risk is in the 1st degree. Cizre and Central 2nd degree of risk areas. [13]Figure 2. Map of Sirnak Province for Earthquake Risk as an example of nearby damaging experienced earthquakes indicate that carries a great risk in this region.

Figure 2. Satellite view of the study field of construction slope and soil in Şırnak Province 1/5000.

2. METHOD AND MATERIALS

2.1. Chemical analysis and Micro Texture in Polished Sections

Standard chemical and mineralogical compositions of the limestones and marl samples were used. Flame photometer analysis for Ca, Mg was determined by means of silica analysis. Şırnak rocks used in the experiments were supplied as the representation of based compound. The chemical composition is given in Table 1.

The fluid sample before the polished section preparation yellow epoxy resin impregnated with a moderate vacuum. It is easier to penetrate the resin pores provide the appearance of pores under a microscope. (Figure 2)

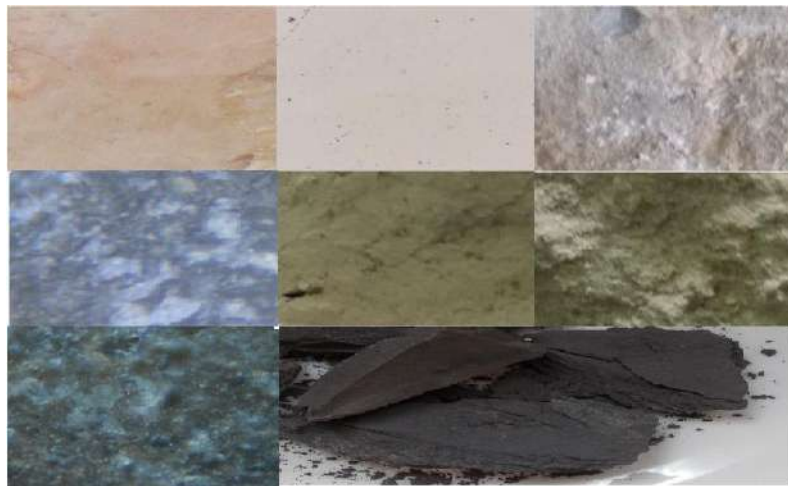

Figure 3. Views of Marl of Şırnak, Limestone b, and c, d. After chemical interaction aggregate image

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

2.2. Chemical Activation Studies

Chemical water acidic and acidic mineral water has become çözelti olarak porous aggregates. Basic chemicals, which is the original type of limestone aggregates structure makes this possible. 1M HCl and 1M H₂SO₄ at 50-70 °C for this purpose different types of treatment with acid to evaluate the effect on various filler in 20lt acid containers as aggregates as the sample 120 and 300g 1-2kg at weight were aged. Macro images is shown in Figure 3. Products and apparent specific gravity and the weight change was washed calculate pore change is determined. Aggregate visible by chemical interaction 1ltlik container appears specific weight change is shown in Figure 4.

Coal Mining waste rocks of roof and ground rocks in the study area (Figure 1) is their gray marl, shale outcrops of new alluvial deposits observed to the south. Some parts of this section are generally covered by silty soil consists of sandy and clayey zones. Special fill application by 35 m up in the soundings was determined to continue the sub caving extraction. Tensile crack formations were the unseen covered ranges from 10-35 cm.

Table 1. Geotechnical Properties of Soil Formation in probable hazardous sites in Şırnak City.

Component %	Şırnak Limestone	Şırnak Marly Limestone	Şırnak Marl	Şırnak Porous Limestone	Şırnak Shale
SiO ₂	3,53	9,42	24,14	2,12	48,53
Al ₂ O ₃	2,23	6,53	12,61	1,71	24,61
Fe ₂ O ₃	0,59	4,48	7,34	0,58	7,59
CaO	49,48	39,23	29,18	45,22	9,48
MgO	2,20	2,28	4,68	7,41	3,28
K ₂ O	0,41	0,53	3,32	0,40	2,51
Na ₂ O	0,35	0,24	1,11	0,21	0,35
Igniton Loss	46,19	26,11	21,43	48,04	3,09
SO ₃	0,32	0,21	0,20	0,02	0,32

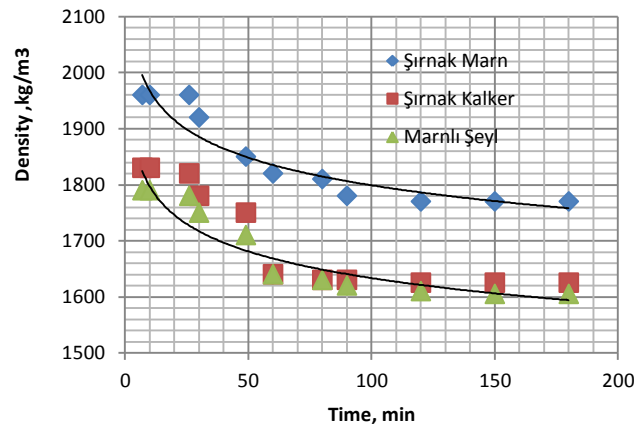

Figure 4. Apparent specific gravity changes of Şırnak Marl, limestone and Şırnak Shale after chemical interaction.

2.3. Grain Size Analysis

Paste backfill powders after ball mill grinding of about 100 to 50 g are represented as samples were subjected to 120 minutes health sedimentation test. Gaudin Schuman and size distribution was determined according to the RRS. Test results are shown in Figure 5 and 6. Sieve analysis of aggregates (ASTM C136). ASTM C330 standard sieving according to sieve coarse powder sample of No4 and No200 separated each series $\sqrt[4]{2}$ results by $\sqrt{2}$ and sieved also given in figures below.

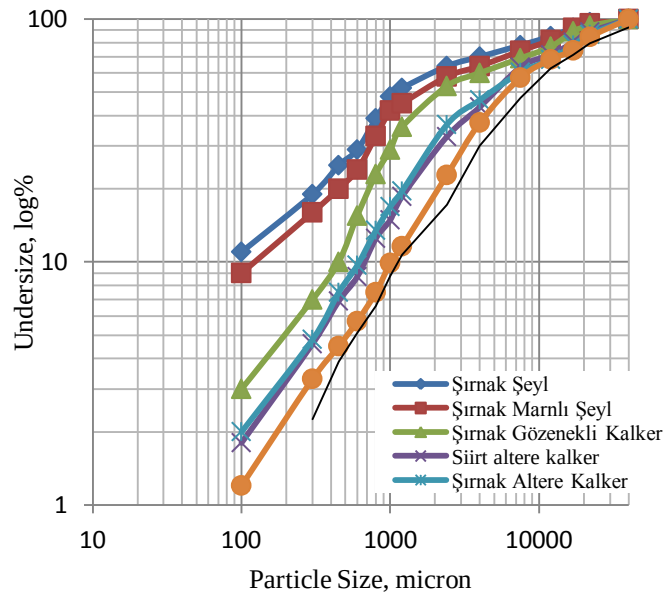

Figure 5. Changes in Gaudin Schumann paste Particle Size Distribution of filler.

This Gaudin during tests Schuman rough packing pore distribution index were examined for the lightweight concrete. % Distribution rate here login / it is determined in mm. According to Gaudin Schuman grain size of RRS approach it has been observed that according to these tests provides a more appropriate apparent density.

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

10mm maximum particle porosity of particles in the size of 1 liter like rough weight measurement in the mold pores and calculate% [v% volume occupancy of the unit by% void ratio of $(1/1 + v)$ and the pore %: with equation $[1 - (1/1 + v)]$ was determined.

3. RESULTS AND DISCUSSION

Four separate samples taken from different points of the slope, cutting box test was carried out to determine the shear strength parameters. After the experiments were made c 'and ϕ ' values σ were found. Landslides also Figure 3 safety coefficient value in the program GEO5 programs Fellenius Bishop and Janbor is given either by calculation. Fellenius method; this method of sliding surface is circular cylindrical. Rock mass is divided into slices at equal intervals as much as possible [7,8].

If the slices are intermolecular forces in the same direction but in the opposite direction are considered to be equal, they enter into the account analysis. Just behind slice weight, ground reaction, cohesion, and abrasion resistance if there is leakage points in equilibrium with the force. Partially after a designated envelope with water saturated soils breaking strength test conducted in undrained conditions point voltage will not be parallel to the normal axis and the floor act as both cohesive internal frictions. Total stress analysis method, manner and will cover this criterion is to examine the stability of the rock mass is divided into a certain number of vertical slices. Bishop method; As with all stability problems, this method ta 'is taken as the beginning of a shift in their posture and was accepted slope limit equilibrium equations as if the balance is removed. Bishop serves with total stress instead of effective stress analysis. This method is further brought to the methods of Taylor and Fellenius [7,8]. Janbor Method; This method can be used whether or not circular sliding surface for all types. Slope stability analysis of homogeneous splitters and circular shift occurring in filling slices for stability analysis of shifts in the non-circular more general types of intermolecular forces is a method that takes into account [7,8].

Any slope of the ground, can vary very often during very poor rock mass of rust or slope characteristics of the material. A weak structural features such as floor-rock dokunag and low shear strength is removed the applicability of the circular slip analysis in the presence of planar level [5,6]. With such a slide condition; in the beginning in the deep circular or non-circular section near the hill slope it has been developing over the planar surface as a durability plane.

3.1. Impact Strength and Resistance Tests

Aggregate samples were subjected to compressive strength and impact and shatter resistance test, mechanical shock resistance are determined by the size distribution of the crushed product (ASTM D6024-07). Classified aggregate samples have been analyzed in the pollination of fixed 5kg blow hood size with 50cm drop the sledgehammer impact on $\phi 8\text{cm} \times 50\text{cm}$ hive weight and lightweight concrete products were compared with samples. This technological applications can be further developed with the evaluability of local natural stone powder in paste backfill. Impact resistance tests 5kg health sledgehammer weight 4 times -40 in steel sleeve within 8 cm interior diameter of 50cm height + 25mm like

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

aggregates on the left to drop, relatively weak 5 mm or less and 25 mm higher weight percentage of the hard, resistance is higher as discussed. The results are shown in Figure 7.

One strain of assuming that change shape with an upper size photograph technique is calculated from volume change close.

3.2 Point Load and Compression Strength Analysis

Test samples and 10 samples were produced as a single block 5x5x5 cm for point load and un-axial compressive strength. Strength analysis of the prepared specimens was determined by breaking test ELE-branded presses accuracy rate of 95%. The results are shown in Figures 6 and 7. Indentation tests of the rock types were determined by a drill machine at 10mm bit diameter. due to correlation of rock strengths underground mining cavity conditions.

All types of limestone types (Kalker, Marnlı Kalker, Altere Kalker and Şeyl) were managed mid-strength values and showed weak type rock quality.

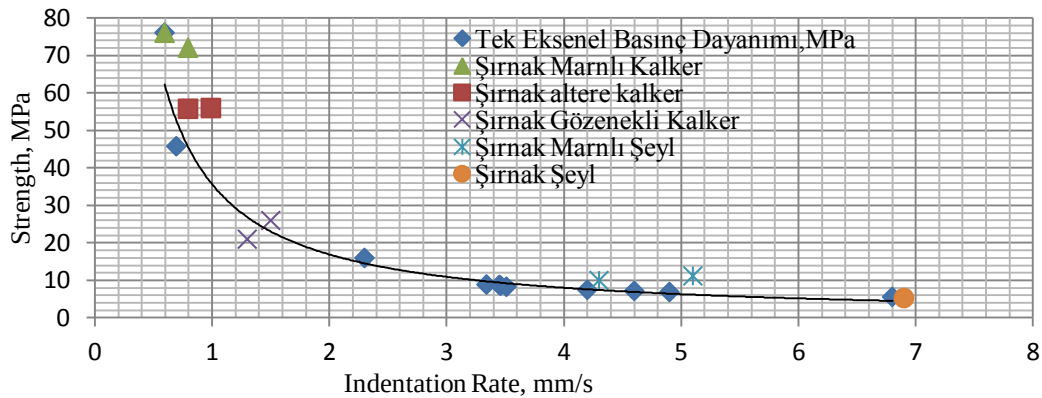

Figure 6. S1,S2,S3 and S4 Investigation Field Possible Tension Slide Satellite Views

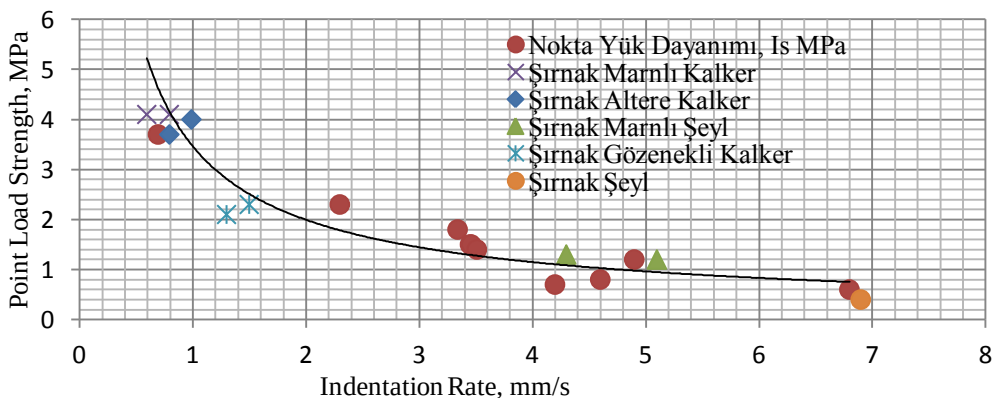

Figure 7. S1,S2,S3 and S4 Investigation Field Possible Tension Slide Satellite Views

3.3. Pastefill Block Production and Strength Analysis

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

In this study, it is aimed that these stones and dust reduced below 44mikro 5% weight ratio Antalya ferrochrome plant silica fume and 15% Mardin cement CEM IV mechanical qualities and strength properties of prepared mix putty.

For this purpose, it reduced to below 44mikro local rocks with the powder 5% weight ratio Antalya ferrochrome plant waste filter powder silica fume and 15% Mardin cement CEM 10 mm above prepared mixture paste IV with limestone aggregates 5x5x5cm like blocks are produced. CEM IV 32,5 type Limak Cement is used as a binder in Mardin. Water / binder (P / B) ratio is decided to be 0.50 as a result of preliminary experiments. Putty 15% of the amount of each series connectors are manufactured on aggregate blocks and determined the compressive strength after 28 days curing.

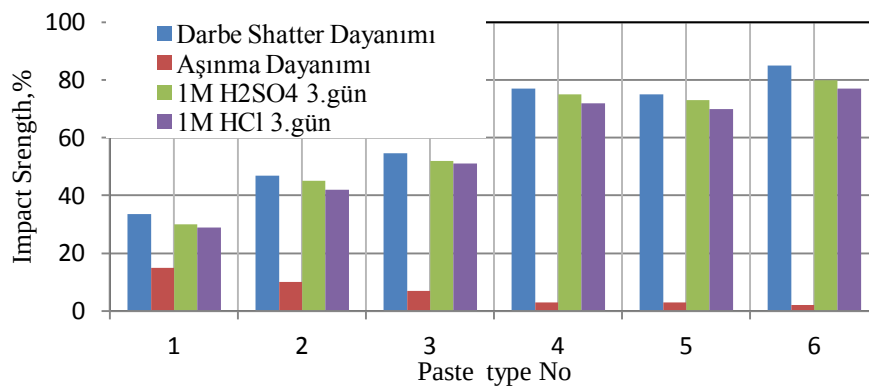

Figure 8. A schematic view of the impact resistance test results: 1. 2. Shale Sirnak Sirnak Sirnak porous limestone marl shale 3. 4. 5. Siirt, Sirnak Limestone 6 Sirnak marl

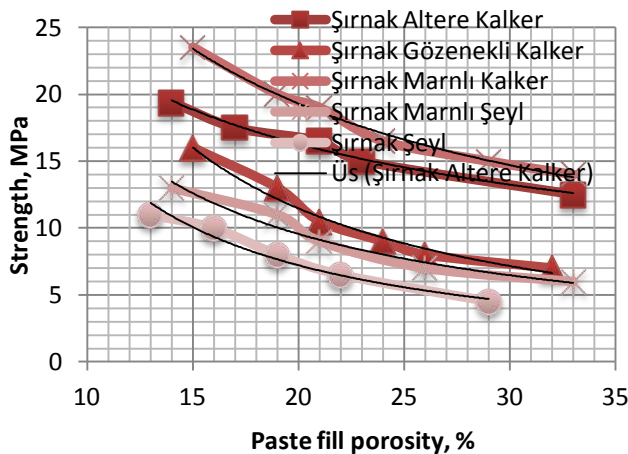

Figure 9. Porosity of Blocks with paste fill vs Uniaxial Compressive Strength Ratio test results:

1. 2. Shale Sirnak Sirnak Sirnak porous limestone marl shale 3. 4. 5. Siirt, Sirnak Limestone 6 Sirnak marl

4. CONCLUSIONS

Porous limestone texture, chemical interactions and petrographic changes result is shown in Figure 4. Sirnak amount of silicate altered limestone that has changed from 2.1 to 3.2% and the rate of 50-300 microns in size 1-3mm macro pore size is determined where the micropores. This porosity limestone marl Sirnak are in the micro-pores in the 5-30 micron

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

size micro-crystalline structure of the silica content of 13.4 to 14.8%. Marl limestone and marl in the degree of chemical interaction is not sufficient depending on the content and micro crystalline silica pore structure. Low porosity is why most large pore texture of the sample is based on solid rock and marl component is low.

According to Figures 5 and 6 can be determined with the ideal gradation Gaudin Schumann approach. The limestone marl distribution factor increased to 81% resin, while the shale has dropped to 45%.

The effect of chemical interaction time tested. The pores of the sample 3 increased daily treatment. Impact shatter resistance values as shown in Figure 6 in two daily chemicals acid interaction is decreased by about 24%. Porosity of the limestone and shale samples was similar in increased by 17%. And pore size of the original structure was due to the similarity of one of the massive structure. Calcite and dolomite in the shale component also carries within it has provided.

Homogeneous fine-grained structure have increased strength. Especially impact resistance has kept the heterogeneous silicate component of Sirnak marl high. Silica content of Sirnak and Siirt quality limestone is soft because it was seen less and less impact and abrasion resistance.

Figure 5 shows the wear resistance values. Varied depending on the amount of silicate contained in the limestone samples was changed and also relative to the pores in the micro-structural properties. The pore density of the development of abrasion and wear conditions have been factors in the formation of brittle surface and consequently lower abrasion resistance of the observed values.

Sirnak marl and marl limestone shale rock, although of the same type has different properties and wear resistance. In experimental studies, Sirnak limestone, marl limestone impact strength is higher than the other samples. This is because the situation is their porosity and clay texture.

Figure 8 in the uniaxial compressive strength test as shown depending on the type of the highest strength values limestone and silicate from 76 to 35 MPa have been found to vary between. Shale porosity with low uniaxial compressive strength value has reached over 5%. The Siirt altered limestone from which the large resistance values of more than 4% silicate phases were observed. Şirnak porous limestone especially 3.6% concentration is low in the porous matrix is determined to fall to 39.3 MPa 34.6 MPa 7.4% porous matrices.

Figure 8 also compressive strength of limestone in different porosity and bulk density were observed when examining similar changes. As it is apparent from the uniaxial compressive strength test in stress-strain diagram is analyzed marl and limestone that exhibits high resistance is observed that due to the porosity of 0.5 to 1.8%.

As shown in Figure 9-point values based on the load structure of coarse-grained, heterogeneous because they are weaker and more fragile than hard marl marl matrix showed higher compressive strength. As shown in Figure 10 of the block strength value produced putty marly structure, the chemical interaction and makes it more resistant lightweight concrete produced. Heterogeneous hard marl reached higher porosity. Buda altered limestone that is to saturation and the chemical interactions showed that paste is advantageous in block

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

production. At least limestone quarries for use in the processing of powder production, depending on the color of paste backfill will benefit the economy.

The formation of structure in the paste fill the spaces has been the biggest powder filling vacancy rates, especially silica fume has provided regular and an engagement surface contact. The sealant used in optimized amount of silica fume is extremely important for the binding.

Silicate and silicon blocks sulfuric acid solution in 2-day period showed resistance advantageous in chemical interaction. Therefore it would be advantageous to be made subject to silica dust amount of the filler salt is understood. The ideal packing tight with pasted blocks of the strengths of 18-24 MPa may arise. The highest strength values are controlled by the general texture and micro-structural properties of the filler powder.

Pumice and fill in the slag powder has been observed that successful results in the production of dust. Impact resistance of paste filled blocks were sufficient and impact strength values were determined to be directly related to uniaxial strength.

REFERENCES

- Altınlı, E. İ., 1978 “Uluslararası Stratigrafi Kılavuzu” TPAO Yerbilimleri Yayınları, Ankara, Nuray Matbaası.
- Anbalagan, R., 1992, Landslide hazard evaluation and zonation mapping in mountainous terrain” Engineering Geology, 32:269–277,
- Anonim, d 2011, Şırnak İl Özel İdare Raporları
- Anonymous, 2010, Şırnak İl Özel İdare Raporu.
- Anonymous, a 2013, GEO5 - Engineering Manuals - Part 1, - Part 2. <http://www.finesoftware.eu/geotechnical-software/>
- Anonymous, b 2009, GEO5 - FEM - Theoretical Guide <http://www.finesoftware.eu/geotechnical-software/>
- Anonymous, c 2011, “Türkiye Deprem Bölgeleri Haritası”, Afet ve Acil durum Yönetimi Başkanlığı Deprem Dairesi Başkanlığı, Ankara
- ASTM, 1990 “Standard Test Method for Direct Shear Test of Soils Under Consolidated Drained Condition”, D3080-90,
- Bishop, A.W., 1955, The use of the slip circle in the stability analysis of earth slopes, Geotechnique, Vol. 5, 7-17.
- Dickinson, M., Cooper, R., McDermott, P. and Eaton, D. (2005). An analysis of construction innovation literature. *Fifth International Postgraduate Research Conference*, April 14-15, Vol. 2, pp. 589-594, Salford, UK.
- Dramis, F., Sorriso-Valvo, M., 1994 “Deep-Seated gravitational slope deformations, related landslides and tectonics”, Engineering Geology 38, 231- 243,
- Erguvanlı, K, ve Erdoğan, Y., “Yeraltı Suları Jeolojisi”, İTÜ yayınları No: 23, Maçka İstanbul, Nisan 1987
- Görög P & Török Á, 2006, Stability problems of abandoned clay pits in Budapest, IAEG2006 Paper number 295 , The Geological Society of London

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

Görög P & Török Á, 2007 Slope stability assessment of weathered clay by using field data and computer modelling: a case study from Budapest ,Natural Hazards and Earth System Sciences, 7, 417–422, www.nat-hazards-earth-syst-sci.net

Güz, H , 1987, “Geoteknikte Gelişmeler”, DSİ Yamaç ve Şevlerin Stabilitesi ve Dayanma Yapıları Semineri, Samsun

Hoek, E., 2013. Practical Rock Engineering, Hoek notes by Evert Hoek. <http://www.rocscience.com>

Höek, E. ve Bray, J.W., 1977, Rock slope engineering, Stephen Austin and Sons Ltd, Hertford, 402 s.

Höek, E., 1970, Estimating the stability of excavated slopes in opencast mines, Institution of Mining and Metallurgy, A105, A132

Hutchinson, JN., 1995”Landslide hazard assessment. Keynote paper. In: Bell DH (ed) Landslides, Proceeding of 6th international symposium on landslides”, Christchurch, New Zealand, vol 1. Balkema, Rotterdam, pp 1805–1841,

Lambe, W.T. ve Whitman, R.V., 1969, Soil mechanics, John Wiley and Sons, New York

Leonard G.C. 1962, Foundation Engineering , McGraw-Hill Book Co. Inc. NewYork.

Morgenstern NR, Price VE. 1965. The analysis of the stability of general slip surfaces. Géotechnique 15(1): 79-93 CrossRef, ISI.

Potts DM, Kovacevic N, Vaughan PR. 1997. Delayed collapse of cut slopes in stiff clay. Géotechnique 47(5): 953-982 CrossRef, ISI.

Pruška, J., 2009, Comparison of geotechnic softwares - Geo FEM, Plaxis, Z-Soil , XIII ECSMGE, Vaníček et al. (eds). CGtS, Prague, ISBN 80-86769-01-1, (Vol. 2)

Seed RB, Mitchell JK, Seed HB. 1990. Kettleman hills waste landfill slope failure. II: stability analyses. Journal of Geotechnical Engineering 116(4): 669-690 CrossRef.

Spencer E. 1967. A method of analysis of the stability of embankments assuming parallel inter-slice forces. Géotechnique 17(1): 11-26 CrossRef, ISI.

Stark TD, Eid HT. 1998. Performance of three-dimensional slope stability methods in practice. Journal of Geotechnical Engineering 124: 1049-1060 .

Taylor DW. 1937. Stability of earth slopes. Journal of the Boston Society of Civil Engineers 24(3): 197-246 .

Taylor, D.W. 1948. Fundamentals of soil mechanics. John Wiley & Sons, Inc., New York. TSE, 1987 “İnşaat Mühendisliğinde Zemin Laboratuar Deneyleri”, TS 1900, UDK 624.131, 1. Baskı, Ankara, Nisan

Ulusoy, R., “Uygulamalı Jeoteknik Bilgiler”, JMO yayınları, Ankara, 1989.

Ulusoy, R., 1982 “Şev Stabilité Analizlerinde Kullanılan Pratik Yöntemler ve Geoteknik Çalışmalar”, MTA Yayınları, Eğitim Serisi, 25,

Vaneckova, V , Laurin J, Pruska J, 2011, Sheetin Wall Analysis by the Method of Dependent Pressures, Geotec Hanoi - ISBN 978 - 604 - 82 - 000 - 8 ID No./ pp. 7

Wiley, L., 1987 “Slope Stability Geotechnical Engineering and Geomorphology”, England

KENTSEL AÇIK ALANLARDA BİTKİ ORGANİZASYONLARI

PLANT ORGANIZATIONS IN URBAN OPEN AREAS

Doç. Dr. Elif BAYRAMOĞLU

Karadeniz Teknik Üniversitesi, ebayramoglu@ktu.edu.tr

Dr. Öğr. Üyesi Sara DEMİR

Bursa Teknik Üniversitesi, sarademir@gmail.com

ÖZET

Kentsel açık alanlar kent içerisinde sıkışmış ekolojik, ekonomik, toplumsal ve işlevsel açıdan yaşam kalitesi yüksek alanlardır. Bu alanlar, kent insanı için geleceğe yönelik bugünün ihtiyaçlarını gelecek koşullara aktarma olgusunda sürdürülebilir ilkesini karşılamayı amaçlar. Kent insanı için daha yaşanılabilir mekanlar oluşturmak bu ilke kapsamında değerlendirilir. Kentsel açık alanlar kent nüfusuna hizmet ederek sağlıklı ve yaşam kalitesi yüksek, belirli form ve düzen içerisinde olmalıdır. Bu anlamda kentsel açık alan mekan organizasyonu bir sistem dahilinde tasarlanmalıdır. Ancak günümüzde teknolojik gelişmeler ve yoğun kentleşme ile kentlerin biçim ve işlev özellikleri kaybolarak kent dokusu içerisinde küçük parçalar olarak karşımıza çıkmaktadır. Duruma ilave olarak sıkışık kentler ve mimari yapıların yoğunluğu küresel iklim değişiminin de etkisiyle kent yaşamını zorlaştırmaktadır. Böylece kentsel alan kullanım yapısında ekosistem, biyolojik çeşitlilik ve doğal peyzaj elemanları da olumsuz etkilenmektedir. Oysaki kentsel açık alanlar kentlinin yoğun hayat temposundan uzaklaşarak rekreatif etkinlikleri gerçekleştirebildiği kent içerisindeki doğal alanlar olmalıdır. Açık alanlardaki bitki organizasyonu ile insan-doğa arasındaki bozulan denge korunarak geliştirilir. Bu sebeple özellikle gelişmiş ülkelerde kentlerin yeşil alan miktarı ne kadar artarsa gelişmişlik düzeyi de o oranda artar. Bitkilerin kent içerisinde işlevlerini yerine getirebilmeleri için morfolojik özelliklere göre ölçü, biçim, renk ve doku açısından bulundukları ortama göre uygun tasarlanması gerekir. Bitkilerin kent içerisindeki mekan organizasyonu estetik ve işlevsel değerlere göre bir bütünün parçaları gibidir. Bitkiler farklı morfolojik ve ekolojik farklılıklara göre yan yana gelerek gruplandırılır. Gruplar halindeki bitki organizasyonları kent içerisinde gürültü, erozyon ve kirlilik kontrolü de sağlamış olur. Bu süreçte tasarımcıların ilk amacı bitkilerle mekana fonksiyonel açıdan katkıda bulunmaktır. Ancak bir diğer amacı ise kent içinde doğal bitki kompozisyonları oluşturularak doğa ile insan arasındaki dengenin onarılmasına yardımcı olmaktır. Ayrıca estetik açıdan kentin katı görünümünü yumuşatarak görsel çirkinliği azaltır, kentleri daha çekici kılar. Bu çalışmada kentlerde farklı kullanım alanlarına sahip mekanlar belirlenerek bitki organizasyonları incelenecektir.

Anahtar kelimeler: Kentsel alanlar, bitki organizasyonu, bitkilendirme tasarımı

ABSTRACT

Urban open spaces are areas of high quality of life in terms of ecological, economical, social and functional stuck in the city. These areas aim to meet the sustainable principle of transferring today's needs for the future to the future conditions for the urban people. It is within the scope of this principle to create more suitable spaces for urban people. Urban open

spaces should serve the urban population and provide high healthy and high quality life. Hat is to say, the urban open space organization should be designed within a ecological system. However, with today's technological developments and intense urbanization, the identity if forms and functions of the cities have disappeared and come out as small pieces in urban pattern. In addition to this situation, the intensity of the crowded cities and architectural structures cause to diminish the urban life by the effect of global climate change. Thus, ecosystem, biodiversity and natural landscape elements are negatively affected in urban area usage. On the other hand, urban open spaces should be have also natural areas within the city where the city can move away from the intense life tempo and perform recreational activities. It is developed by preserving the harmful balance between the plant organization in open spaces and man-nature. For this reason, in the developing countries, the more the amount of green space of cities, the higher the level of development. In order to perform plants functions in the city, they have to be designed according to their morphological characteristics in terms of size, shape, color and pattern. The space organization of the plants in the city is like a whole piece according to aesthetic and functional values. The plants are grouped according to different morphological and ecological differences. The plant organizations in the group also provide noise, erosion and pollution control for the city. In the same time, the first aim of the designers is to contribute to the space with the functional aspects. Yet another aim is to help restore the balance between nature and human by creating natural plant compositions within the city. In addition, it oftens the appearance of the city in aesthetic sense and reduces visual polution, making the cities more attractive. In this study, the plants with different usage areas will be determined and the plant organizations will be examined.

Keywords: Urban areas, plant organization, planting design

1. GİRİŞ

Kentler, tarihin ilk dönemlerinden beri uygarlıkla eş anlamlı olarak kullanılmış ve kentleşme uygarlık ile var olduğu söylenmektedir (Ertürk, 1997). Başka bir ifade ile kentler sürekli olarak çok belirgin kanun ve kurallara göre düzenlenmiş bir yaşam sürecidir (Topal, 2004). Kentler pek çok açıdan yaşanılabilir (Bumin, 1998), çağdaş toplumsal yapı biçimlerine göre işlevsel ilişkilere bağlı, parçaların bütününden oluşmuş bir yerleşim yeridir (Holton, 1999). Kentlerin hızlı gelişmesi ve değişmesine paralel olarak ‘yenilikçi-düşünen kent’ ve ‘sürdürülebilir kent’ diye kavramlar ortaya çıkmıştır (Toprak, 2003). Yenilikçi-düşünen kentsel mekanlar insanların toplu yaşama içgüdüleri içerisinde sosyalleşme eğilimlerini ortaya koyduğu bir yaşam biçimidir. Kentler aslında insanların yerleşim ve varlıklarını sürdürmek amacıyla oluşturdukları mekanlardır. Her ne kadar asıl amaç bu olsa da yaşama, çalışma, dinlenme gibi toplumun diğer ihtiyaçlarını karşılamaktadır (Gül ve Küçük, 2001). Kentlerdeki diğer mekanlar kent dokusu içerisinde mimarı yapı ve ulaşım alanları dışında kalan açıklıklar veya boş alanlar olarak tanımlanır. Başka bir deyişle, üzerinde herhangi bir amaca yönelik bir uygulama gerçekleşmemiş ve bir rekreatif etkinliği yapmak için uygun olan alanlardır (Öztan, 1968; Akdoğan, 1987). Kentsel açık alan olarak nitelendirilen bu alanların en önemli fonksiyonları binaların arasında sosyal doku yaratmaktır. Kentsel açık yeşil alan ise kent içerisinde mevcut olarak bulunan bitkisel elemanlar ile kaplanmış yüzeysel alanlardır (Akdoğan, 1987; Saatçioğlu, 1978; Gül ve Küçük, 2001). Kentsel açık alan ve yeşil alan kavramları tanım olarak bütünleşmiştir. Çünkü iki kavram birbirinden ayrı düşünülemez.

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

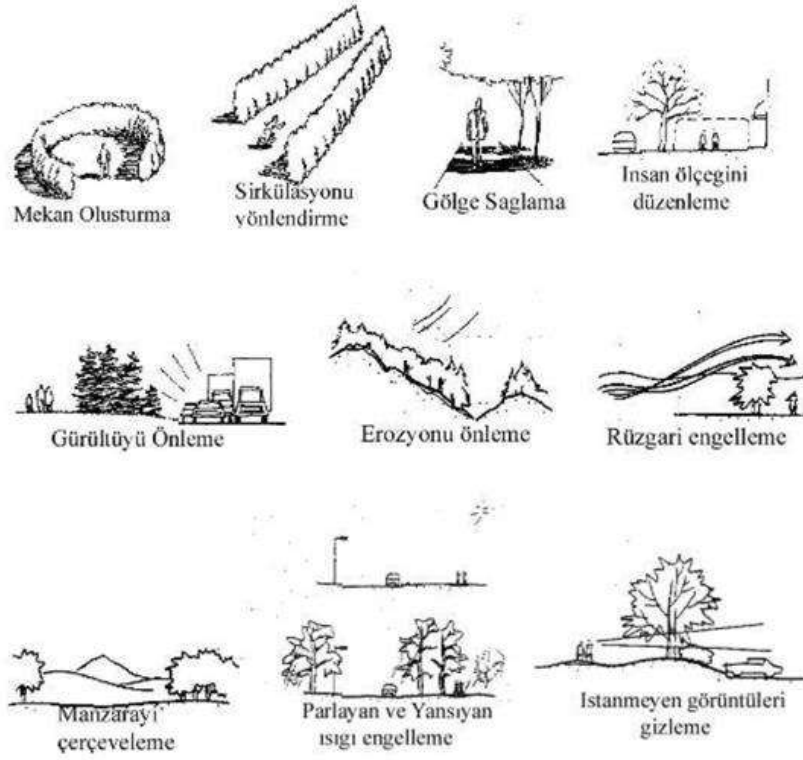
Kentsel açık yeşil alanlar genellikle kentin fiziksel bütünü ele alarak temel kullanım alanı oluşturur. Bu alanlar kent içerisinde insan ile doğa arasındaki dengeyi kurarak kentsel yaşam kalitesini artırır (Gül ve Küçük, 2001).

Kentsel açık alanlarda kentlinin yoğun hayat temposundan uzaklaşarak rekreatif etkinlikleri gerçekleştirebildiği kent içerisindeki mekan olarak da tanımlanır (Sarı ve Karaşah, 2018). Açık alanlardaki bitki organizasyonu ile insan-doğa arasındaki bozulan denge korunarak geliştirilir. Özellikle gelişmiş ülkelerde kentlerin yeşil alan miktarı ne kadar artarsa gelişmişlik düzeyinin de o oranda arttığı kabul edilir. Bu sebeple açık yeşil alanları oluşturan bitkisel tasarımın planlanması, tasarlanması, yönetilmesi ve onarılması önemli bir konudur (Kösa ve Atik, 2013). Bitkisel tasarım insan ve doğal ortam arasındaki var olan ilişki sonucunda ortaya çıkan bir sanat dalıdır (Dee, 2001). Mekana göre uygun bitkisel tasarımın; insanlar üzerinde psikolojik-sosyolojik-duygusal açıdan etkisi vardır (Ulrich, 1986). Bitkiler tek başına değil de gruplar halinde kompozisyonlar oluşturarak mekana estetik ve görsel boyut kazandırır. Modern anlamda mekanı tanımlayan ‘ana yapı’ elemanlarıdır (Pamay, 1992).

Son yıllarda kentleşme ile azalan yeşil alan miktarı, kentlerdeki ekolojik dengenin bozulmasına neden olarak kentlerin geleceğini tehdit altına almıştır. Ortaya çıkan sorundan en fazla etkilenen açık yeşil alanlarının en önemli yaşayan elemanları olan bitkiler olmuştur. Bu nedenle kentsel açık yeşil alanlar için kent bütününde bitkisel organizasyon planlamaları gündeme gelmiştir. Bitkilerin kullanıldıkları mekânlardaki diğer elemanlarla ve insanlarla olan ilişkilerini istenilen şekilde düzenleyebilmek için bitkisel tasarım ilkelerini göz önünde bulundurmak gerekir. Bu çalışmada bitkisel tasarım çalışmalarından istenilen sonucu elde edebilmek amacıyla bitkilerin işlevsel, estetik ve ekolojik kriterlere göre planlama yaklaşımları ele alınmıştır.

1.1. Bitkisel Tasarım Organizasyonları

Bitkiler bulundukları mekanda baskın ve pasif olarak birçok farklı işlevlere sahiptirler. Bunları mekan oluşturma, perdeleme, çevreleme, havayı temizleme, kapalılık oluşturma, gölgeleme yaparak iklimsel değişiklik yaratma, yaban hayatı ve yiyecek kaynağı oluşturma, rüzgar kontrolü sağlamak, sikülasyon oluşturma, kullanım amacına göre yönlendirme yapmak, gürültüyü önlemek olarak sıralayabiliriz (Hayward, 2001).

Şekil 1. Bitkisel organizasyonların işlevleri (Simonds, 1998; Rutledge, 1986)

1.1.1. Mekân Oluşturma

Mekan, onu çevreleyen nesneler ve nesnelerin insanlara olan uzaklığını algılaması sonucu ortaya çıkan bir kavramdır (Schulz, 1971). Bitkiler bir ortamda kullanıldığı form ve biçime göre mekan yaratır. Şöyle ki bitkiler mekanı süslemekten çok onu tamamlayan ve işlevini güçlendirecek yönde mekana katkı sağlayarak o mekana kimlik veririler (Pak, 2009). Doğal olarak var olan ve sınırları da doğal elemanlarla belirlenmiş mekanlara doğal mekan adı verilir (Rapoport, 1977). Bitkiler mekanı; i.Açık mekan, ii.Yarı açık mekan, iii.Çevrelenmiş mekan olarak oluşturabilmektedir.

Şekil 2. Bitki organizasyonları ile mekân oluşturma (URL, 1)

1.1.2. Sirkülasyonu Yönlendirme

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

Bitkisel elemanlar araç ve yaya trafiğini yönlendirerek gerekli durumlarda vurgulama yaparlar. Bu amaçla kent içi yollarda özellikle birinci derecede yönlendirme işlevini birçok durumda yapılar üstlenirse de yol ağaçları da bu açıdan oldukça etkilidirler. Özellikle sokak ayrımlarında, yaya geçitlerinde ve sürücülerin dikkatini çekmek amacıyla yönlendirme amacıyla kullanılır (Çelem, 1996).

Şekil 3. Bitkilerin sirkülasyon ve yönlendirme özelliği (URL 2, URL, 3)

1.1.3. Gölge Oluşturma

Bitkiler kent iklimini değiştirerek ve havasını iyileştirerek önemli rollere sahiptirler (Carpenter,1998). Sıcaklık kontrolünde toprağa yakın bölgedeki sıcaklık seviyesini değiştirerek kentte büyük etkiye sahiptirler. Bununla birlikte ışığı ve radyasyon etkisini yayarak, absorbe eder. Buharlaştırma yöntemini kullanarak ısıyı azaltırlar (Genç, 2006). Bitkisel tasarımın başlıca unsurlarından biride bitkilerin özellikle yapraklı bitkilerin gölge fonksiyonunu kullanarak insanların dış mekânda güneşli havalarda güneş ışığı ve sıcaklık yönünden konforunu sağlayabilmektir (Polat ve Önder, 2012). Koyu renkli, kaba yüzeyli, açık yeşil, gri ve alacalı bitkileri ifade güçleri büyüktür. Bitki kompozisyonunda ışık ve gölge arasında oluşturulacak kontrastlar düzenlemenin niteliğini etkiler. Gölge ve ışıklı mekan arasında iyi bir oranın kurulması, makro ve mikro mekana hacim kazandırır (Kavi, 2003).

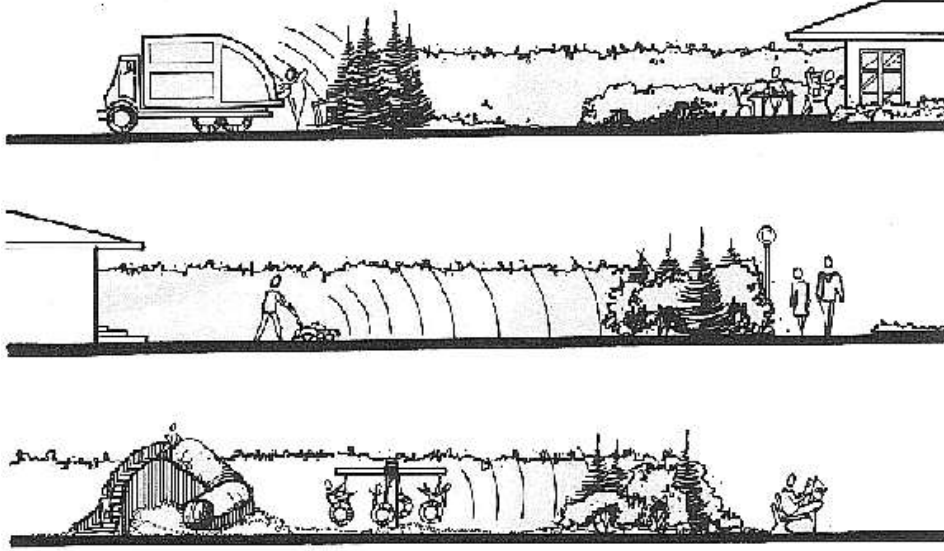

Şekil 4. Bitkilerin gölge oluşturma özelliği (URL 4, URL 5)

1.1.4. Gürültüyü Önleme

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

Gürültü, artan kentleşme ve motorlu araçlar kullanımının artması ile kent kullanıcılarının bir sorunu haline gelmiştir. Trafik ve diğer sebeplerle oluşan bu gürültü insanların hem fiziksel hem de ruhsal sağlığını rahatsız edici boyutlara ulaşmıştır (Dirik, 1996). Kentsel yapıların yoğun olduğu ana yol çevrelerinde trafiğin gürültüsü çok daha artar. Gürültüye engellenmenin hem fonksiyonel olarak hem de dekoratif olarak engel bitkilerle sağlanır. Bitkisel gürültü perdelerinde istenilen sonucun elde edilmesi için kullanılan bitkisel malzemenin özellikleri ve türü ile uygulama ilkelerine dikkat edilmelidir. Uygun türlerle ve yeterli genişlik ve uzunlukta tesis edilen gürültü perdeleriyle 10-12 dBA arasında gürültü azaltımı sağlanır (Polat ve Önder, 2012).

Şekil 5. Bitkilerin gürültüyü önlemedeki rolü (Carpenter, 1998).

1.1.5. Erozyonu önleme

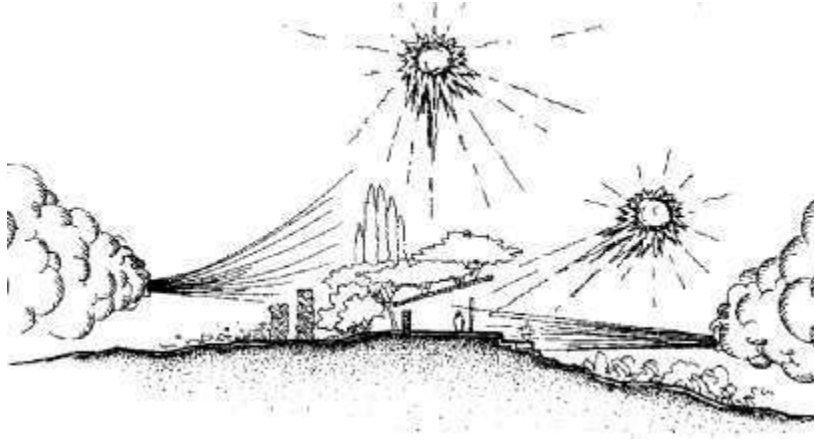
Bitkiler fiziksel özellikleri ile kök sistemleri sayesinde toprak erozyonunu azaltabilir ve hatta tamamen ortadan kaldırabilir. Bu sebeple erozyon oluşabilecek alanlarda yoğun bitki örtüsü kullanılarak erozyon için duvar etkisi yaratılır (Erbaş, 2003). Bitkiler erozyonu 4 farklı şekilde önler; kök sistemi yoğunluğuna göre toprağı tutma özelliğine sahip olmaları ile, üzerlerindeki dal, yaprak gibi öğelerin suyun akış hızını yavaşlatarak erozyon kontrolüne yardımcı olmaları ile, lifli formdaki kök sistemleri toprağı tutmaları ile, dökülen yaprakların toprakta organik madde görevi yaparak toprağın havalanmasına ve su emme potansiyelini artırmasına yardımcı olurlar (Genç, 2006).

Şekil 5. Bitkilerin erozyonu önleme özelliği (URL 6, URL 7)

1.1.6. Rüzgârı Engelleme

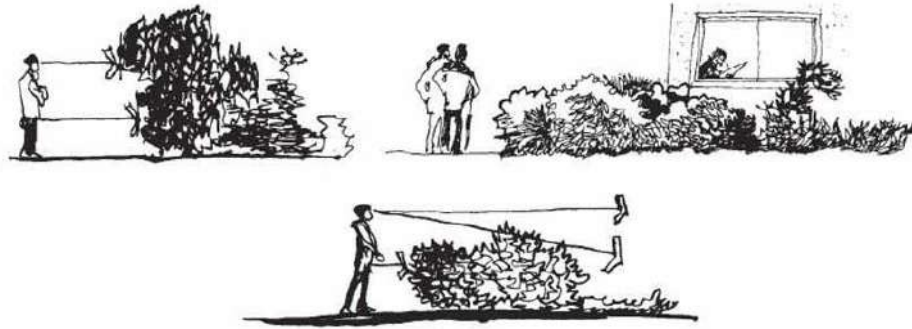
Bitkiler, rüzgârı engelleyerek, yön değiştirerek ve filtre ederek kontrol ederler. Kentlerde rüzgârın olumsuz etkisini azaltmak için iğne yapraklı, geniş yapraklı ağaçlarla, çalı grubu bitkiler tek veya karışık gruplar halinde kullanılır. Rüzgar eğer düşük ve arzu edilir düzeyde ise rahatsız edici değildir. Ancak bazı mevsimlerde büyük rahatsızlıklara sebep olabilir, konfor düzeyini olumsuz etkileyebilir. Bu sebeple bitkiler soğuk havalarda rüzgarın etkisini azaltır, sıcak havalarda ise serinletici etki yaratır (Booth, 1996; Robinette ve Clenon, 1983). Bitkiler rüzgarı engelleyerek, yönlendirerek, yön değiştirerek ve filtreleyerek engellerler. Bu bitkilerin forumuna, dokusuna, yaşına ve bitkisel tasarımına göre değişiklik gösterir (Yıldızcı, 1988).

Şekil 6. Rüzgarın bitkilerle engellenmesi (Leszczynski, 1999)

1.1.7. İstenmeyen Görüntüyü Gizleme

Bitkiler görsel olarak oluşturulan kompozisyonlarla çevreyi kontrol edici özellikleri vardır. Bitkisel tasarımcı ve uygulayıcı mekânın kullanım amacına göre göstermek istemediği yerleri saklayabilir veya göstermek, öne çıkarmak, vurgulamak istediği yerleri öne çıkartabilir (Yıldızcı, 1988). Bu şekilde uygulanan bitkisel organizasyonlar istenilen yerde mahremiyet sağlanmış olur. (Şekil, 7)

Şekil 7. Bitkisel uygulamalarla istenmeyen görüntüyü engelleme, mahremiyet sağlama (Erbaş, 2003).

SONUÇLAR ve ÖNERİLER

Kentsel açık alanlar içerisindeki bulunduğu peyzaj elemanları ile anlam kazanırlar. Bitkiler kentsel peyzaj tasarımın temel elemanlarıdır. Bitkisel elemanlar insan yaşam kalitesini ve hayat mükemmeliyetini sağlayan ilişkidir. Bitkisel tasarım kentsel alanların

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

görsel sanattır. Doğanın bize sunduğu en güzel armağandır. Kentlerde oluşturulan organizasyonları ise Kentsel peyzajın tasarımının başarılı olması için doğal ortamların iyi taklit edilip ona uygun alanlar oluşturulmalıdır. Çünkü kentsel açık alanlar kent ortamında insanların sıkışık ve yoğun iş temposundan ayrılarak rahatlatma, rekreasyon yapma ve huzur bulma mekanlarıdır. Bu anlamda kentsel alanlardaki bitkisel organizasyonları kullanıcıların istek ve tercihlerine uygun tasarlanmalıdır. Bitkisel tasarım sürecinde başarı aslında bitkilerin hem estetik hem de fonksiyonel özelliklerine uygun planlamalar yapmak ile sağlanır. Tasarımın görsel ve mekansal kalitesi onun başarılı olmasını sağlayan birincil etmendir.

KAYNAKLAR

Akdoğan, G. (1987). Doğa Düzenleme Ders Notları, Yıldız Üniversitesi F.B.E. Peyzaj Planlama Yüksek Lisans, İstanbul.

Atila, G. Ü. L., & Küçük, V. (2001). Kentsel Açık-Yeşil Alanlar Ve Isparta Kenti Örneğinde İrdelenmesi. Turkish Journal of Forestry, 2, 27-48.

Boot h, N. K. (1996). Basic Elements of Landscape Architectural Design, Elsevier, New York.

Carpenter P.L. and Walker T.D. (1998). Plants in The Landscape, Prospect Height : Waveland Press Inc.

Çelem, H. (1996). Kent İçi Yol Ağaçlandırmalarının Görsel ve İşlevsel Etkileri, Kent Ağaçlandırmaları ve İstanbul Sempozyumu, Bildiriler Kitabı, İSFALT Yayınları, İstanbul, s. 41-54.

Dee C (2001) Form and Fabric in Landscape Architecture. Spon Press, London

Dirik, H. (1996). Kent Ağaçlarının Yönetimi, Kent Ağaçlandırmaları ve İstanbul Sempozyumu, Bildiriler Kitabı, İSFALT Yayınları, İstanbul, s. 29-40

Ertürk, H. (1997). Kent Ekonomisi, Ekin Kitabevi, Bursa.

Genç, G. (2006). Peyzaj Tasarım Elemanlarının Enerji Korumaya Etkisi (Doctoral dissertation, Fen Bilimleri Enstitüsü).

Hayward, G. (2001). Stone in The Garden- İnspring Designs and Practical Projects, W. W. Nort on & Company, Inc., New York.

Holton, R.J. (1999). Kentler Kapitalizm ve Uygarlık, İmge Kitabevi, Ankara.

Kavi, F. (2003). İstanbul'daki Yaya Yolu Düzenlemelerinin Bitkisel Tasarım Açısından Değerlendirilmesi (Doctoral dissertation, Fen Bilimleri Enstitüsü).

Kösa, S., & Atik, M. (2013). Bitkisel peyzaj tasarımında renk ve form; Çınar (*Platanus orientalis*) ve Sığla (*Liquidambar orientalis*) kullanımında peyzaj mimarlığı öğrencilerinin tercihleri. Artvin Çoruh Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi, 14(1), 13-24.

Leszczynski, N. A. (1999). Planting the Landscape- A Professional Approach to Garden Design, John Wiley & Sons. Inc., New York.

Norberg Schulz, C. (1971). "Existence, Space and Architecture", Studio Vista, London, s.28-30.

Öztan, Y. (1968). Ankara Şehri ve çevresi yeşil saha sisteminin Peyzaj Mimarisi prensipleri yönünden etüd ve tayini, Ankara Üniversitesi Basımevi. Ankara.

Pak, Z. C. (2009). Peyzaj Unsurları Olarak Ağaçların Kentsel Mekan Kimliğinin Oluşumuna Etkisi (Doctoral dissertation, Fen Bilimleri Enstitüsü).

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

- Pamay, B. (1992). Bitki Materyali 1- Ağaçlar ve Ağaççıklar Bölümü, Uycan, İstanbul
- Polat, A. T., & Önder, S. (2012). Kentsel Peyzaj: Tasarım Ve Uygulamaya Yönelik Bazı Öneriler. Kentsel Peyzaj Alanlarının Oluşumu ve Bakım Esasları Semineri, Konya.
- Rapoport, A. (1977). “Human Aspects of Urban Form”, London, s.2.
- Robinette, G. O., Mc Clenon, C. (1983). Landscape Planning for Energy Conservation, Van Nostrand Reinhold Company, New York.
- Robinson, N. (2004). The Planting Design Handbook, Illustrations by Jia-Hua Wu. Published by Ashgate Publishing Limited Gower House Croft Road Aldershot Hants GU11 3HR England.
- Rutledge, A. J., (1986). Anatomy of a Park: The Essentials of Recreation Area
- Saatçioğlu, F., (1978). Açılış Konuşması, Büyük İstanbul’un Yeşil Alan Sorunlar Ulusal Sempozyumu İ.Ü. Yayın No:2587, Orman Fakültesi, Yayınları:270, İstanbul, 1978.
- Sarı, D., & Karaşah, B. (2018). Bitkilendirme Tasarımı Öğeleri, İlkeleri ve Yaklaşımlarının Peyzaj Tasarımı Uygulamalarında Tercih Edilirliği Üzerine Bir Araştırma. Megaron, 13(3).
- Simonds, J. O., (1998). Landscape Architecture: A Manual of Site Planning and Design, McGraw- Hill, New York.
- Topal, A. K. (2004). Kavramsal Olarak Kent Nedir ve Türkiye’de Kent Neresidir?
- Yıldızcı, A. C., (1988). Bitkisel Tasarım, Atlas Ofset, İstanbul
- URL 1. <https://tr.pinterest.com/pin/842947255229391491/>
- URL 2. <https://tr.pinterest.com/pin/365776800960831616/>
- URL 3. <https://tr.pinterest.com/pin/542613455098981949/>
- URL 4. <https://tr.pinterest.com/pin/863002347320084251/>
- URL 5. <https://tr.pinterest.com/pin/287245282459577738/>
- URL 6. <https://tr.pinterest.com/pin/200691727119259835/>
- URL 7. <https://tr.pinterest.com/pin/183803228523077372/>

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

AZERBAIJAN'DA TURİZM KÜLTÜRLERARASI DİYALOG ARACI OLARAK

TOURISM AS A MEANS OF INTERCULTURAL DIALOGUE IN AZERBAIJAN

ТУРИЗМ КАК СРЕДСТВО МЕЖКУЛЬТУРНОГО ДИАЛОГА В АЗЕРБАЙДЖАНЕ

Firuz RASHOVA

Azerbaijan Tourism and Menecment University, f.rashova@atmu.edu.az

ÖZET

Makale, "turizm", "kültürlerarası diyalog" kavramını vermektedir; Azerbaycan'ın kültür politikası bağlamında turizmin ilkelerini tanımlar; Turizmin aksiyolojik özü incelenmiş, turizm aktivitesi kültürlerin diyalogu bağlamında karakterize edilmiştir.

Kültürlerarası diyalog, etnik ve etnik ilişkilerin gelişiminin temelidir. Kültürlerin ve medeniyetlerin etkileşimi, belirli ortak kültürel değerleri gerektirir.

Azerbaycan, yüzyıllar boyunca medeniyetlerin ve kültürlerin birleştiği bir ülkedir. Bugün Azerbaycan, farklı millet ve dinlerin temsilcilerinin barış ve uyum içinde yaşadığı, çok gnahlı ve çok ırklı bir ülkedir. Bakü kültürlerarası diyalogun başkentidir. Diyalog ve Kalkınma için Kültürel Çeşitlilik Dünya Günü'ne adanmış "Bakü Süreci" olarak da bilinen Kültürlerarası Diyalog Dünya Forumu, birkaç yıldan beri Azerbaycan'da gerçekleştirilmiştir. ISESCO, UNESCO, Avrupa Konseyi ve Dünya Turizm Örgütü ile ortaklaşa düzenlenen bu forum, 2008 yılında kuruldu. Bu forum, çeşitli ve küreselleşmiş bir dünya toplumuyla ilgili görüş ve sorunları paylaşıyor, kültürel etkileşim meselelerini ve medeniyetler arasındaki kültürel köprülerin oluşumunu tartışıyor. Turizmin, kültürün ve ülkenin diğer bölgelerinin gelişimi ile ilgili sorunlar.

Çokkültürcülük politikası, Azerbaycan'ın kültürlerarası ve dinler arası diyalog alanındaki hoşgörüsü, bölgedeki turizmin gelişmesinin temelidir.

Anahtar kelimeler: Azerbaycan, turizm, kültürlerarası diyalog, kültür, çokkültürlülük.

ABSTRACT

In article the concept is given to "tourism", "cross-cultural dialogue"; the principles of tourist activity in the context of cultural policy of Azerbaijan are defined; the axiological essence of tourism is analyzed, tourist activity in the context of dialogue of cultures is characterized.

Cross-cultural dialogue is a basis for development of the international and interethnic relations. Interaction of cultures and civilizations assumes certain general cultural values.

Azerbaijan is the country where for centuries civilizations and cultures merged. Today Azerbaijan is the multi-religious and multinational country where in the conditions of the world and harmony there live representatives of the different people and religions. Baku capital of cross-cultural dialogue. In Azerbaijan several years the World forum on cross-cultural dialogue, known also as the "Baku process" devoted on May 21 to the World day of cultural diversity for dialogue and development is held. This forum organized together with ISESCO, UNESCO, the Council of Europe and World Tourism Organization has been created in 2008. At this forum exchange opinions and problems, concerning the various and globalized world society, issues of cultural interaction and creation of cultural bridges

between civilizations are discussed. Problems the concerning development of tourism, culture and other spheres of the country.

The policy of multiculturalism, tolerance of Azerbaijan in the field of cross-cultural and interreligious dialogue, is a basis for development of tourism in the region.

Key words: Azerbaijan, tourism, intercultural dialogue, culture, multiculturalism.

РЕЗЮМЕ

В статье даётся понятие «туризму», «межкультурному диалогу»; определяются принципы туристической деятельности в контексте культурной политики Азербайджана; анализируется аксиологическая сущность туризма, характеризуется туристическая деятельность в контексте диалога культур.

Межкультурный диалог является основой для развития межнациональных и межэтнических отношений. Взаимодействие культур и цивилизаций предполагает определенные общие культурные ценности.

Азербайджан- это страна, где веками сливались цивилизации и культуры. Сегодня Азербайджан является многоконфессиональной и многонациональной страной, где в условиях мира и гармонии живут представители разных народов и религий. Баку- столица межкультурного диалога. В Азербайджане уже несколько лет проводится Всемирный форум по межкультурному диалогу, известный также как «Бакинский процесс» посвященный 21 мая Всемирному дню культурного разнообразия во имя диалога и развития. Этот форум организованный совместно с ИСЕКО, ЮНЕСКО, Советом Европы и Всемирной туристской организацией был создан в 2008 году. На этом форуме обмениваются мнениями и проблемами, волнующим разнообразное и глобализированное мировое общество, обсуждаются вопросы культурного взаимодействия и создания культурных мостов между цивилизациями. Проблемы касающиеся развития туризма, культуры и других сфер страны.

Политика мультикультурализма, толерантности Азербайджана в области межкультурного и межрелигиозного диалога, является основой для развития туризма в регионе.

Ключевые слова: Азербайджан, туризм, межкультурный диалог, культура, мультикультурализм.

Müasir dünyada turizm hər bir ölkə iqtisadiyyatının ən dinamik inkişaf edən sahələrindən biridir. Azərbaycan da bu sahənin inkişafına ciddi diqqət göstərilməkdədir. Hal-hazırda turizm bütün dünyada ən gəlirli sektorlardan birinə, sürətlə və geniş inkişaf edən iqtisadi sektora çevrilib. Turizm sahəsinin davamlı olaraq inkişaf etməsi və genişlənməsi bu sektoru sosial-iqtisadi tərəqqidə əsas aparıcı qüvvəyə çevirib. Bu işə özünü yeni iş yerlərinin yaradılması, infrastrukturun və turizmlə bağlı müəssisələrin qurulmasında göstərir.

Turizm dünya iqtisadiyyatında ən gəlirli sahələrdən birini tutur. Tibb, neft, maşınqayırma sahəsindən sonra dördüncü ən gəlirli sahələrdən biri turizmdir. Buna görə Azərbaycan Respublikası müstəqilliyini əldə etdikdən sonra bu sahəni inkişaf etdirməyi qarşına məqsəd qoymuşdur. Yalnız neft sahəsi ilə inkişaf etmək olmaz və qeyri-neft

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

sektorünün inkişafı vacibdir. Dövlət tərəfindən aparılan iqtisadi islahatlar hamısı buna istiqamətlənmişdir.

Turizm haqqında Azərbaycan Respublikası qanunu Azərbaycan Respublikasında turizm bazarının hüquqi əsaslarının bərqərar edilməsinə yönəldilmiş dövlət siyasətinin prinsiplərini, turizm sahəsində meydana çıxan münasibətləri tənzimləyir və turizm fəaliyyətinin əsaslarını müəyyən edir, sosial-iqtisadi inkişafı təmin edən vasitələrdən biri kimi turizm ehtiyatlarından səmərəli istifadə qaydasını müəyyənləşdirir.

Turizm və sosial-mədəni servis xidməti fəaliyyət növü kimi əhalinin asudə vaxtının səmərəli istifadə edilməsinə, səyahət, ekskursiya və turist marşrutlarının təşkilinə, turistlərin başqa xidmət növlərindən istifadənin gücləndirilməsinə təkan verir. Turizm xidməti əməyin məzmununu və spesifik xüsusiyyətlərini müəyyənləşdirən milli iqtisadiyyatın müstəqil sahəsidir. Turizmdə əmək məhsuldarlığının artım sürəti üçün xidmətin səviyyəsinin yüksəldilməsi, əməyin təşkili və stimullaşdırılmasının üsul və növlərinin təkmilləşdirilməsi, turizm və sosial-mədəni servis xidmətlərinin təşkilinin yenidən qurulması zəruridir.

Azərbaycanın dünyada turizm ölkəsi kimi tanınması üçün bir sıra geniş imkanlar mövcuddur. Son illər Azərbaycanda turizm sahəsində beynəlxalq əlaqələrin inkişafı və təşkil etdirilməsi, turizm imkanlarının təbliği, milli turizmin inkişafı və turizm infrastrukturalarının yeniləşməsi sahəsində konkret istiqamətlər təyin edilib. Azərbaycanın qədim tarixə malik olması, Xəzər dənizi sahilində yerləşməsi, dünyanın 11 iqlim qurşağından 9-nun burada mövcudluğu, tarixi abidələrlə zənginliyi və insanların qonaqpərvərliyi turizmin inkişaf etdirilməsinə imkan yaradır. Respublikamızda 12 təbii və tarixi qoruq, 17 müvəqqəti qoruq və ovçuluq təsərrüfatı mövcuddur. Müxtəlif regionlarda 6 mindən artıq mədəniyyət və memarlıq abidələri qorunub saxlanılır. YUNESKO tərəfindən qeydiyyatda alınan Qız qalası, Şəki Xan sarayı, "İçəri şəhər", Möminə Xatun Türbəsi və digər mədəniyyət abidələri artıq bütün dünyada məşhurdurlar. Dövlət proqramı bütün sərvətlərdən səmərəli istifadə etməklə, turizmi inkişaf etdirməyi qarşıya məqsəd qoymuşdur.

Eyni zamanda, Azərbaycan turizm sahəsində zəngin təcrübəsi olan Türkiyə, Ukrayna, Belarus, Yunanıstan, Gürcüstan, Moldova, İtaliya, Polşa, Rumıniya, Qətər və digər ölkələrlə hökumətlərarası sazişlər imzalamışdır. Hazırda digər dövlətlərlə də belə sazişlərin bağlanması ilə bağlı müzakirələrin aparılması davam edir.

Son illər beynəlxalq turizmin inkişafı, respublikamızda mehmanxanaların və turizm şirkətlərinin sayının artması, ölkəmizdə turizm sektorunun dünya standartlarına uyğun səviyyədə inkişaf etdirilməsi ölkəmizin dünya turizm bazarına integrasiyası istiqamətində aparılan ardıcıl işlərdəndir.

2018-ci ilin ilk altı ayında aylarında xarici ölkələrə gedən Azərbaycan Respublikası vətəndaşlarının sayı əvvəlki ilin eyni dövrü ilə müqayisədə 6,3 faiz artaraq 2019,8 min nəfər olmuşdur. Ölkə vətəndaşlarının 12,7%-i Türkiyəyə, 28,7%-i İrana, 30,7%-i Gürcüstana, 1,2%-i Birləşmiş Ərəb Əmirliklərinə, 1,7%-i Ukraynaya, 21,2%-i Rusiya Federasiyasına, 3,8%-i isə digər ölkələrə səfər etmişdir.

2018-ci ilin ilk doqquz ayında isə Azərbaycana 2,2 milyon xarici ziyarətçi gəlmişdir. Bu isə 2017-ci ilin müvafiq dövrü ilə müqayisədə 6,4% çoxdur. Bu dövrün statistikasına ilə əlaqədar ən maraqlı fakt Yaxın Şərqdən gələn xarici səyahətçilərin sayının artmasıdır. Belə ki, Yaxın Şərq ölkələrindən gələn ziyarətçilərin sayı 92 min, yaxud 42% artmışdır.

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

Turizmin inkişaf etdirilməsi əhalinin həyat səviyyəsinin yüksəldilməsində və xarici iqtisadi əlaqələrin möhkəmlənməsində də mühüm rol oynayır. Ölkəmizdə mineral suların, palçıqın və müalicə neftin olması kurort yerlərinin əhəmiyyətini artırmaqla yanaşı, buraya turist axınına da gücləndirir. Xəzər dənizi sahilləri, Şəki-Zaqatala, Lənkəran-Astara, Quba-Xaçmaz, Gəncə-Qazax iqtisadi rayonları turizmin inkişaf etdirilməsi üçün çox yararlıdır. Məhz bu zonalara turist axını daha çoxdur. Bundan əlavə, müxtəlif arxeoloji, tarixi-memarlıq abidələri, incəsənət obyektləri də xarici turistləri cəlb edir.

Azərbaycanda turizmin inkişafı sahəsində qarşıya qoyulan əsas məqsədlər sırasında turizm ehtiyatlarının genişləndirilməsi və onların öyrənilməsi, turistlərin istirahəti, onların tələbatının ödənilməsi üçün zəruri olan xidmətlərin, ekskursiya və digər mədəni tədbirlərin çeşidinin genişləndirilməsi və müasir standartlara uyğunlaşdırılması, turizm marşrutlarının artırılması, sanatoriya-kurort sərvətlərinin öyrənilməsi və davamlı istismarı, mehmanxanaların və digər turizm obyektlərinin tikintisinin genişləndirilməsi, turizm növlərinin inkişaf etdirilməsi, prioritet turizm növü kimi mədəni turizm, ekoloji turizm və kənd yaşıl turizmi, rekreasiya turizmi sahəsində dövlət tənzimlənməsinin gücləndirilməsi, milli adət-ənənələrimizi, Azərbaycan xalqının tarixi-mədəni irsini, ayrı-ayrı şəhərlərin və regionların tarixini əks etdirən materialların nəşr etdirilməsi və yayılması, milli sənətkarlıq və suvenir məhsullarının satışının və istehsalının genişləndirilməsi kimi istiqamətləri qeyd etmək olar.

Azərbaycan Respublikasındakı mövcud mədəni müxtəliflik və etnik-dini dözümlülük mühiti bu çoxkonfessiyalı və çoxmillətli ölkəni dünyada sivilizasiyalararası dialoqun məkanı kimi tanıtmışdır. Azərbaycan dövləti tərəfindən mədəniyyətlər arasında əməkdaşlığın və dialoqun təşviqinə yönələn beynəlxalq miqyaslı tədbirlər onun mədəni müxtəlifliyə dəstəyinin bariz göstəricisidir.

Dövlətimizin multikulturalizm siyasətinin köməyi ilə daxili irqi, dini, etnik və mədəni müxtəlifliklərin münasibətini tənzimləyərək, onların dəyərlərinin qorunmasını da təmin etmişdir. Multikulturalizm siyasəti Azərbaycan Respublikasının dövlət siyasətidir. Xarici siyasətin beynəlxalq hüququn normalarına uyğun sülhyönümlü olması, ölkə daxilində sabitliyin qorunması üçün zamanət yaradır. Beynəlxalq hüquq prinsiplərinə riayət etməyən, xarici siyasəti təcavüzkar olan dövlətdə, ölkədaxili vəziyyət böhranlı, qarşıdurmalı və qeyri-sabit olur. Azərbaycanın apardığı multikulturalizm siyasəti ölkənin daxili və xarici siyasəti sahəsində bir çox uğurların əsas səbəbidir. Belə siyasət irqi, etnik və dini mənsubiyyətindən aslı olmayaraq ölkələrarası əlaqələrin hərtərəfli inkişafını təmin edir.

“Bakı Prosesi” Azərbaycan Respublikasının təşəbbüsü ilə 2008-ci ildə mədəniyyətlər və sivilizasiyalar arasında effektiv və səmərəli dialoqun qurulması məqsədilə irəli sürülmüşdür. Azərbaycanın belə bir qlobal hərəkətin təşəbbüskarı kimi çıxış etməsinin əsasında ərazisində tarixən fərqli dini mənsubiyyəti olan icmaların, milli-etnik qrupların və zəngin mədəni müxtəlifliyin olması dayanır.

“Bakı prosesi” mədəniyyətlərarası və sivilizasiyalar arası dialoqun inkişafını nəzərdə tutan bir layihədir. “Bakı prosesi” ideyasının məqsədləri aşağıdakılardır:

- Qərb və müsəlman cəmiyyətləri arasında əməkdaşlığı inkişaf etdirmək;
- Mədəniyyətlər arasında tolerantlığın, anlaşmanın və dialoqun inkişafını yaratmaq;
- Xalqlar arasında yaranan mədəni və dini gərginliyi azaldaraq, sakitləşdirən və bəridirən qüvvələrə dəstək olmaq;

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

- Mədəniyyətlər arasında qarşılıqlı anlaşıma və hörmət yaratmaq;
- Qarşılıqlı dialoq və anlaşıma prosesində incəsənət və yaradıcılıq adamlarını yardımçı qüvvə kimi tanıtmək, bədii və mədəni fəaliyyətləri dəstəkləmək;
- Mədəni irsin, incəsənətin və mədəniyyətin potensialının mədəniyyətlərarası əməkdaşlığın və dialoqun reallaşmasında daha səmərəli istifadə etmək;
- Səlahiyyətli regional və beynəlxalq təşkilatlar arasında vətəndaş cəmiyyətinin və üzv ölkələrinin dəstəyi ilə dialoqu inkişaf etdirmək. (30)

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev 2008–ci ildə “Bakı prosesi” adlı təşəbbüsünü, Bakıda keçirilən “Mədəniyyətlərarası dialoq Avropa və onun qonşu regionlarında davamlı inkişafın və sülhün əsasıdır” adlı konfransda irəli sürmüşdür. Həmin konfransda ilk dəfə olaraq 48 ölkənin (onlardan 10–nu islam ölkələri olmaqla), bir sıra beynəlxalq dövlət və qeyri–dövlət təşkilatlarının təmsilçilərinin iştirakı ilə “Mədəniyyətlərarası dialoqun təşviqinə dair Bakı Bəyannaməsi” qəbul olunmuşdur. Bunun əsasında da “Bakı prosesi”nin uğurla davam olunması məqsədilə “Sənətçilər dialoq naminə” layihəsinin əsası qoyulmuşdur.

2009–cu ildə “Bakı prosesi” layihəsini davam etdirmək məqsədi ilə Bakıda keçirilən İslam Konfransına İslam ölkələri və 10–dan çox Avropa dövlətlərinin nümayəndələri qatılmışdır.

Müxtəlif mədəniyyətlərin və qitələrin qovşağında yerləşən Azərbaycanın həm geosiyasi vəziyyəti, həm də mədəni zənginliyi “Bakı prosesi” çərçivəsində mədəniyyətlərarası dialoq təşəbbüslərini Avropa və ona qonşu regionların hüduqları çərçivəsindən çıxarıb, daha qlobal səviyyəyə yüksəltməyə imkan verdi. Bu mənada “Mədəniyyətlərarası dialoqa dair Bakı Prosesi”nin davamı olaraq, Prezident İlham Əliyevin dəstəyi ilə 2011–ci ilin aprelində Bakıda “Ümumdünya Mədəniyyətlərarası dialoq Forumu”nun (World Forum for Intercultural Dialogue) keçirilməsi təşəbbüsü irəli sürüldü. “Ümumdünya Mədəniyyətlərarası Dialoq Forumu”nun ölkəmizdə təşkili İslam və Avropa mədəniyyətini özündə ehtiva edən Azərbaycan mədəniyyətinin beynəlxalq səviyyədə təbliğ olunması, ölkəmizin nüfuzunun yüksəldilməsi və beynəlxalq proseslərdə əhəmiyyətinin artmasına, eləcə də Azərbaycanın qitələrarası və sivilizasiyalararası əməkdaşlıq məsələlərində çox mühüm dövlət kimi qəbul olunmasına, həmçinin, ölkəmizin dünya mədəniyyətinə inteqrasiyasına xidmət edir.

Layihənin növbəti inkişafı “Bakı prosesi”nin regional təşəbbüsdən qlobal hərəkətə keçməsi ilə əlaqələndirilir. BMT Baş Məclisinin 65–ci sessiyasında 2010–cu ildə Azərbaycan Respublikasının Prezident İlham Əliyev, çıxış edərək növbəti Ümumdünya Mədəniyyətlərarası Dialoq Forumunun Bakıda keçirilməsini elan etmişdir. Cənab İlham Əliyevin imzaladığı Fərmana uyğun olaraq, həmin Dialoq Forumu hər iki ildən bir Bakıda keçirilir. Bu günə kimi Bakıda dörd Ümumdünya Mədəniyyətlərarası Dialoq Forumu təşkil olunmuşdur (7–9 aprel, 2011–ci ildə I Forum; 29 may–01 iyun, 2013–cü ildə II Forum; 18–19 may, 2015–ci ildə III Forum; 4–6 may, 2017–ci ildə də IV Forum). Bu Forumlar Avropa Şurası, YUNESKO, İSESKO, BMT–nin Sivilizasiyalar Alyansı, BMT–nin Dünya Turizm Təşkilatı, Avropa Şurasının Şimal–Cənub Mərkəzinin tərəfdaşlığı ilə həyata keçmişdir.

“Bakı prosesi” layihəsinin daxilində bir neçə mühüm digər tədbirlər də həyata keçirilmişdir: 26–27 aprel 2010–cu ildə Dünya Dini Liderlərinin Sammiti, 2011–ci ildən etibarən keçirilən beş Beynəlxalq Humanitar Forumlar (2011, 2012, 2013, 2014 və 2016), 25–27 aprel 2016–cı ildə keçirilmiş Birləşmiş Millətlər Təşkilatı Sivilizasiyalar Alyansının 7–ci

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

Qlobal Forumu, Bakıda keçirilmiş iki Formula 1 yarışı (19 iyun 2016–cı və 23–25 iyun 2017–ci ildə), 12–22 may tarixlərində bütün İslam dünyasını bir araya gətirən İslam Həmrəyliyi Oyunlarını misal çəkmək olar.

“Bakı prosesi” təşəbbüsü Azərbaycan multikulturalizminin beynəlxalq aləmdə təzahürüdür. Azərbaycan etnik–mədəni və dini mənsubiyyətindən asılı olmayaraq bütün dinlərin və xalqların nümayəndələrinə eyni münasibət göstərir, onların arasında qarşılıqlı anlaşıma, dostluq, hörmət və əməkdaşlıq münasibətləri yaradır, eyni münasibəti beynəlxalq səviyyədə müxtəlif mədəniyyətlərə və sivilizasiyalara aid olan dövlətlər arasında yayaraq onlar arasında dialoqun inkişaf etdirilməsi üçün qlobal işlər reallaşdırır. Dialoqun inkişaf etdirilməsi məqsədiylə Azərbaycanda təşkil olunan bu kimi beynəlxalq forumlar və tədbirlər, dövlətimizin multikulturalizm sahəsində əldə etdiyi uğurların ictimaiyyət tərəfindən rəğbət qazanması və bu işlərə verilən yüksək qiymətdir. 24 oktyabr 2011–ci ildə Birləşmiş Millətlər Təşkilatı Baş Məclisinin plenar iclasında, Azərbaycan həmin təşkilatın Təhlükəsizlik Şurasına üzv seçilmişdir. Bu isə Azərbaycanın beynəlxalq diplomatik uğurlarının təzahürüdür və keçirdiyi tədbirlər nəticəsində nüfuzunun artmasının göstəricisidir. 155 ölkənin dəstəyi sayəsində 2012–2013–cü illərdə Azərbaycan Şərqi Avropa bölgəsini BMT Təhlükəsizlik Şurasında təmsil etmək hüququnu qazandı. Dövlət başçımız cənab İlham Əliyev BMT Təhlükəsizlik Şurasına üzv olmaq imkanını qazandığımız üçün qeyd elədi: “Biz bir neçə il əvvəl 155 ölkənin dəstəyi ilə BMT Təhlükəsizlik Şurasına üzv seçilməyimizlə fəxr edirik. Bu da aydın göstərir ki, beynəlxalq ictimaiyyətin mütləq əksəriyyəti Azərbaycanı dəstəkləyir, Azərbaycana etibar edir və belə bir vacib səsvermə prosesində öz mövqeyini ifadə edir”

Beləliklə, multikulturalizm siyasəti ölkənin daxili siyasətinin bir tərkib hissəsi olaraq dövlətimizin xarici və ümumi siyasətinə müsbət təsir edir. Multikulturalizm ölkəmizin uğurlu xarici siyasətinin vacib amili kimi çıxış edərək Azərbaycan Respublikasının beynəlxalq aləmdə nüfuzunu və hörmətini artırır. Azərbaycanın uğurlu xarici siyasəti dünya ölkələri tərəfindən etiraf olunur və multikulturalizm siyasətinə müsbət əks təsir göstərir.

Bu gün Azərbaycan dövlətinin həyata keçirdiyi məqsədyönlü siyasət nəticəsində ölkəmiz dünyanın mədəniyyət və mədəniyyətlərarası dialoq mərkəzlərindən birinə çevrilib. Bu siyasətin nəticəsi olaraq millətimiz çoxəsrlik mehriban və tolerant birgəyaşama mədəniyyəti dünya sivilizasiyaları arasında münasibətlərin tənzimlənməsinə və inkişafına töhfə verməkdədir.

“Bakı prosesi” ölkə başçısının dünya mədəniyyətləri və xalqları arasında qarşılıqlı hörmət və anlayışlı, əməkdaşlıq və dialoqu təşviq edən layihə və platformaları birləşdirən qlobal xoşməramlı çağırışıdır. Bu həm də dünyada milli, mədəni, irqi və dini ziddiyyətlərin daha da artdığı, ekstremist düşüncə tərzinin genişləndiyi bir dövrdə Azərbaycanın multikultural resurslarının, tarixən malik olduğumuz mehriban birgə yaşama ənənələrinin beynəlxalq səviyyədə model kimi istifadə olunması və ölkəmizin belə məsələlərdə interkultural körpü rolunun önə çıxmasına yönəlik fəaliyyətdir. Yəni “Bakı prosesi” həm multikultural, həm də interkultural beynəlxalq və yerli fəaliyyətlərin davamlı məcmusudur. Təsədüfi deyil ki, “Bakı prosesi” çərçivəsində ilk dəfə 2008-ci il dekabrın 2-3-də paytaxtımızda təşkil olunmuş Avropa Şurasına üzv dövlətlərin mədəniyyət nazirlərinin “Mədəniyyətlərarası dialoq Avropa və onun qonşu regionlarında davamlı inkişafın və sülhün əsasıdır” mövzusunda konfransına Azərbaycanın təşəbbüsü ilə ilk dəfə olaraq 10 islam ölkəsi də dəvət edildi və həmin tədbirdə yeni bir formatın əsası qoyuldu. “Bakı prosesi”nin

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

davamlılığını təmin etmək məqsədilə 2009-cu il oktyabrın 13-15-də Bakıda keçirilmiş İslam ölkələrinin mədəniyyət nazirlərinin VI Konfransına Azərbaycanın təşəbbüsü ilə islam ölkələri ilə yanaşı 10-dan artıq Avropa dövləti dəvət olundu. Azərbaycan tərəfindən atılan bu addımlar beynəlxalq tədbirlərin iştirakçılarının tərkibinin müəyyənləşdirilməsinə yeni ənənələr gətirdi. Konfransın ilk günü tədbirdə iştirak etmiş Avropa Şurasına üzv dövlətlər ilə İslam Konfransı təşkilatına üzv dövlətlər arasında "Mədəniyyətlərarası dialoq" mövzusunda "dəyirmi masa" keçirildi və birgə kommunike qəbul edildi.

Mən multikulturalizmi milli, dini, irqi və mədəni çeşidliliyin və fərqliliyin qarşılıqlı hörmət və anlaşma zəminində qəbul edilməsi, bir cəmiyyətin bütün üzvlərinin konstitusion mədəni hüquqlarının qorunması və adı çəkilən müxtəlifliyin xalqın ümumi rifahına və sabit inkişafına xidmət etməsinə nail olan təbii və düşünülmüş həyat tərzinin nəticəsi kimi başa düşürəm. Məhz Prezidentin Azərbaycanın təmsalında multikulturalizmi xalqımızın həyat təzi kimi ifadə etməsi məsələnin dəqiq tərifini vermiş olur, həmçinin bu yaşam tərzinin təbii və milli xasiyyətimizin bir parçası olmasını təsdiqləyir. Ölkə başçısının multikulturalizmin milli sərvətimiz olması deməsi isə artıq dövlətin bu məsələyə yanaşmasının düşünülmüş siyasətə söykəndiyini nümayiş etdirir.

İnterkulturalizm isə həm ölkə daxilində, həm də ölkə xaricində müxtəlif, çeşidli və fərqli mədəniyyətlər və sivilizasiyalar arasında dialoq və anlaşmanı təşviq edən fəaliyyətlər deməkdir. Azərbaycanın bu məsələlərdə unikallığı ondan ibarətdir ki, xalqımız əsrlərdir ki, həm milli, dini multikultural tərkibə, həm də Qərb və Şərq ənənələrinin müsbət təmayüllərinin daşıyıcısı kimi islam və xristian dünyasının malik olduğu beynəlxalq təsisatların üzvü olmaqla interkultural fəaliyyət imkanlarına sahibdir. Ölkəmizdə bu istiqamətdə həyata keçirilən çoxşaxəli tədbirlər və layihələr bu səbəblərdən qaynaqlanır.

Bu gün Azərbaycan müxtəlif mədəniyyətlər və sivilizasiyalar arasında dialoqa dair sanballı tədbirlər keçirilməsi üçün ənənəvi məkana çevrilib. Bunun da həm coğrafi, həm tarixi, həm də mədəni əsasları var. Çünki Azərbaycanda bütün xalqlar, dinlərin nümayəndələri əsrlər boyu bir ailə kimi yaşayırlar. Prezident İlham Əliyevin dediyi kimi, ölkədə milli və dini dözümlülüyn, tolerantlığın yüksək səviyyədə olması faktdır və bu, Azərbaycan xalqının güc mənbəyidir: "Hər bir cəmiyyətin gücü onun milli və dini müxtəlifliyindədir". Əlbəttə, bu sözlər Prezident İlham Əliyevin strateji mövqeyini dəqiq nümayiş etdirir. Həmin mövqeyə görə, çox zəngin tarixi və mədəni irsi, dini və sosial tolerantlıq ənənələri olan Azərbaycan hazırda, mədəniyyətlərarası dialoq, dünya sivilizasiyaların və mədəniyyətlərinin qarşılıqlı təsiri məkanına uğurla transformasiya olunur, özünün zəngin təcrübəsini dünya ictimaiyyətinə təklif edir.

Turizm ölkə iqtisadiyyatının ən dayanıqlı, effektiv və rəqabətə davamlı sahəsinə çevrilmişdir və son vaxtlar bu istiqamətlərdə müsbət dinamika güclənməkdədir. Hər il Azərbaycanda 25-50 yeni mehmanxana, hotel, motel və digər turist yerləşdirmə obyektinin təməli qoyulur. Bundan başqa, iş adamlarında turizm sahəsinə böyük maraq yaranıb. Dünya turistlərinin diqqətini Azərbaycana cəlb etmək üçün müxtəlif istiqamətlərdə fəal işlər görülür. Ölkənin turizm potensialını təbliğ etmək, yerli adət-ənənələri, milli mətbəxi, mədəni və tarixi irsi tanıtmmaq məqsədilə bukletlər, kitablar, disklər yayılır və hazırlanır, dünyanın müxtəlif televiziya kanallarında reklamlar nümayiş etdirilir, həyata keçirilən yeni layihələr barədə reklam və elanlar verilir, bu istiqamətdə internet imkanlarından geniş istifadə olunur. Dünyada turizm sahəsində böhran və çətinliklərin olmasına rəğmən, Azərbaycan turist sayının

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

yüksək artımına nail olub. Bu, ölkəmizdə aparılan sosial-iqtisadi siyasətin nəticəsi olmaqla yanaşı, həm də dövlət tərəfindən turizm sahəsinə göstərilən diqqətin təzahürüdür. Və ümid etməyə tam əsas var ki, növbəti illərdə bu göstərici qat-qat çox olacaq.

Ədəbiyyat siyahısı:

1. “Azərbaycan Respublikasında 2010 – 2014 – cü illərdə turizmin inkişafına dair dövlət proqramı”
2. “Azərbaycanda Turizmin inkişaf problemləri “ – F.İ.Qurbanov , Bakı -2007 Adiloğlu nəşriyyatı .
3. “Turizmin Əsasları “ – Soltanova H.B. və Hüseynova Ş.H. Bakı -2007 Mütərcim nəşriyyatı .
“Turizmin əsasları” (Dərslik) – İlqar H, Nigar Ə, Bakı 2007
4. B.Ə. Bilalov, Ç.G.Gülalıyev - “Turizmin Əsasları ” –Bakı-2015
5. Ə.Q.Əlirzayev “Turizmin iqtisadiyyatı və idarə edilməsi”- Bakı-2010. İqtisad Universiteti” Nəşriyyatı.
6. Turizmin Menecmenti – Bilalov B.Ə. Bakı-2005 Mütərcim nəşriyyatı.
7. Azərbaycan Respublikasının Dövlət Statistik Komitəsi – www.stat.gov.az
8. Azərbaycanın turizm potensialı – www.Azerbaijanis.com

ORFEUS'TAN HZ. SÜLEYMAN'A KADİM DÜNYADA MÜZİĞİN DOĞA ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

FROM ORFEUS TO PROPHET SOLOMON THE EFFECT OF MUSIC ON NATURE IN ANCIENT CIVILIZATIONS

Dr. Öğr. Üyesi Bertan RONA

Giresun Üniversitesi, bertanrona@gmail.com

ÖZET

Antik Yunan'dan İslâm Ortaçağı'na varıncaya dek modernite öncesi medeniyetlerde ve toplumlarda müziğin taşıdığı önem, iyi bilinen bir olgudur. Elimizde bu konuya ilişkin sayısız yazılı belge, sözlü anlatım ve görsel veri bulunmaktadır. Ne var ki müziğe atfedilmiş olan bu önemin, gerçek bağlamına oturtulmadan anlaşılabilmesi mümkün değildir. Sözü edilen bağlam, epistemeolojik açıdan insanın henüz özneleşme sürecini tamamlamadığı, tabiat ile *ben-o* değil, *ben-sen* ilişkisi içinde bulunduğu ve dolayısıyla da kendini tabiatla bir ve aynı algıladığı bütünsel bir dünya imgesi (bir başka deyişle *küllî âlem tasavvuru*) üzerine bina edilmiştir. İşte bu imgeye göre, evrensel bağıntılılık ilkesi gereğince insanın, etrafındaki herhangi bir şeyi anlayabilmesi ya da ona etki edebilmesi, onunla ortak bir özden gelmesine ve aynı bütünün parçası olmasına bağlıdır. Bu pozisyonun fizik dünyadaki en somut karşılıklarından biri olan *rezonans* kavramı, en çarpıcı yansımalarından birini müzik sanatında bulmaktadır. Buna göre, belli bir frekans dâhilinde titreşen herhangi bir nesne (*ne-ise-ne*), etrafında bulunan ve aynı frekansla titreşecek olan diğer nesneleri de titreştirecektir. Akustik temelli bu müzikal olgu, kadim dünyada bir yandan müziğin nasıl algılandığına ilişkin olarak bize ipucu vermekte, bir yandan da ona verilen önemin nedenini ortaya koymaktadır. Arkaik dönemden başlayarak insan toplumlarında müzik; birlik, bütünlük ve uyumla şekillenen, şeylerin (bir başka deyişle *eşyanın*) birbiriyle bağı üzerinden tanımlanan ve tabiat üzerindeki etkisini de buradan alan bir uğraş olmuştur. Dolayısıyla müziğin doğa üzerindeki etkisini esas olarak bu noktada aramak gerekir. Bu çalışma, söz konusu temel önermeden hareketle bir takım mitolojik, dinî, tıbbi ve edebî örnekler üzerinde durmakta ve üzerinde durulan bu örneklerin çizilen çerçeve içindeki yerini sorgulamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Müzik, Doğa, Rezonans, Armoni.

ABSTRACT

The importance of music in pre-modern civilisations and societies is a well-known fact, from ancient Greece to the Middle Ages of Islam. We have numerous written documents, oral presentations and visual data. However, it is not possible to understand this importance attributed to music without being placed in its real context. The context mentioned is based on a world image with people not having completed the process of subjectivity, epistemologically, having a *me-you* relationship instead of a *me-it* relationship and perceiving herself/himself equal and same with nature. According to this image, in accordance with the principle of universal

relativity, the human being understands or influences anything around it, depends on people becoming a part of the same whole. Being one of the most concrete equivalents of this position in the world of physics, the concept of *resonance* finds one of the most striking reflections in music. Accordingly, any object that vibrates within a certain frequency will vibrate other objects around it which will vibrate with the same frequency. This musical phenomenon based on acoustics gives us a clue as to how music is perceived in the ancient world, while also revealing the reason for importance given to it. Music in human societies starting from the Archaic period; it is an effort that is shaped by unity, integrity and harmony, defined through the interconnectedness of things and taked its effect on nature. Therefore, the effect of music on nature should be searched at this point essentially. This study focuses on some mythological, religious, medical and literary examples from the main proposition and questions the place of these examples within the framework.

Keywords: Music, Nature, Resonance, Harmony.

GİRİŞ

Antik Yunan'dan İslâm Ortaçağı'na varıncaya dek modernite öncesi toplumlarda müziğin önemi iyi bilinen bir olgudur. Söz gelimi Antik Yunanlılar'a göre müzik, sadece matematiksel bir bilim değil, aynı zamanda evrensel uyumun da özüyü (Hançerlioğlu, 1993). Müzikle matematik arasında bir ilişki kuran ve en büyük başarılarını astronomi alanında kazanan Pitagorasçılar'ın, felsefelerinin temelini oluşturan sayılar kuramını, müzikteki armoni yasalarının sayılarla anlatılabileceğini görmelerinin de etkisiyle geliştirdikleri öne sürülmektedir (Gökberk, 1996). Müzik, Antik Yunan medeniyetinde felsefi olduğu kadar pedagojik açıdan da önem taşıyordu. *Gymnasium* adı verilen eğitim kurumlarında aritmetik, geometri ve astronomi ile birlikte en çok okutulan ders, müzik idi.

Ne var ki müziğe atfedilen bu önemin, gerçek bağlamına oturtulmadan anlaşılabilmesi mümkün değildir. Bu bağlam, kadim toplumlarda bütünsel nitelikte bir dünya imgesinin var olduğu, insanın her şeyi birbiriyle ilişkisi içinde anladığı ve kendini kainatın (eş deyişle hakikatin) parçası olarak duyumsadığı bir kavramsal çerçeveye karşılık gelmektedir. Kadim toplumların insanı, kaitnatı onunla aynı özden olduğu için anlayabildiği inancındadır. Çünkü kendisi ile tabiat arasındaki ilişki, (modern bilimin tanımladığı şekliyle) *ben-o* değil, *ben-sen* ilişkisidir. Demek ki kadim insan, karşısında gördüğü tabiata (henüz ondan kopmamış olduğu için) “o” değil, “sen” gözüyle bakmaktadır. Bu durumun empati yapabilme, hatta iletişim kurabilme açısından taşıdığı önem son derece açıktır: Empati yapamayacağımız, iletişim kuramayacağımız bir nesne (söz gelimi karşımızdaki masaya) “sen” diyemeyiz.

Öznenin nesneden kopmadığı, onunla tek bir bütün oluşturduğu ve her şeyin canlı olarak tasarlandığı (*hilozoizm*) modernite öncesi dünyada söz konusu olan “her şeyin birbiriyle bağlantılı olduğu” düşüncesi felsefede karşımıza *evrensel bağıntılılık*, dinde ise *tevhid* olarak çıkmaktadır. (İslam ilahiyatından alınan *tevhid* terimi, burada “semavi dinler” olarak bilinen tek Tanrılı dinler ile Konfüçyüsçülük ile Budacılık gibi Asya kökenli büyük öğretileri kapsayacak şekilde kullanılmıştır.) Bu temel ilke; aynı

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

özden geldikleri, aynı bütünün parçası oldukları ve birbirine bağlı oldukları için her şeyin birbirini etkileyebileceği anlayışını da beraberinde getirmektedir. Bu düşüncenin fizik dünyadaki en somut karşılıklarından biri, *rezonans* olgusudur. “Rezonansı kısaca, *uyarıcı sistem ile rezonatörün öz frekanslarının aynı olduğu durumda oluşan zorlanmış titreşim* olarak tanımlayabileceğimiz gibi, *bir rezonatörün, kendi öz frekansına uygun bir uyarıcıya gösterdiği tepki* olarak da tanımlayabiliriz” (Zeren, 1995). Bu oldukça soğuk ve kuru tanımlı, bilimin teorik dilinden sıyrıp (özellikle bu bildirinin konusu kapsamında) gündelik hayat pratiğimize tercüme edecek olursak, karşımıza birer rezonatör olarak işlev gören çalgı gövdeleri çıkar. Çünkü “çalgılarda sesi güçlendiren kısımların rezonatörler olması zorunludur. Yoksa çalgıda isteğimizin dışında kimi sesler çok gür, kimileri çok hafif çıkar. Bir piyanonun ses tahtası, bir tanburun, bir kemanın gövdesi, tellerin titreşimleriyle rezonans hâline gelebilen rezonatörlerdir” (Zeren, 1995).

Yukarıdaki açıklamalardan da net bir biçimde anlaşılabileceğine göre, belli bir frekans dâhilinde titreşen herhangi bir nesne, etrafında bulunan ve aynı frekansla titreşecek olan diğer nesneleri de titreştirecektir. Akustik temelli bu müzikal olgu, kadim dünyada bir yandan müziğin nasıl algılandığına dair bize ipucu vermekte, bir yandan da ona verilen önemin nedenini ortaya koymaktadır. Bu noktada çok önemli bir inceliğin altını çizmek gerekir: Yukarıda belirtildiği gibi modern bilimin özne ile nesneyi konumlandırışında başlıca formülasyon olan *ben-o* anlayışı kadim dünyada söz konusu olmadığı için, o dönemde fiziksel olgular ile insanın psişik ya da manevi yaşantısı, aynı bütünün parçaları olarak görülüyordu. Bu anlayışa ilişkin oldukça ilginç bir örnek, bir insanın bir müzik parçasını gerçekten anlayarak dinlerse hemen öleceğini düşünen Platon’dan (M.Ö. 427-347) verilebilir. Antik dünyanın bu büyük düşünürünü bu kanıya iten temel neden, müzikal salınım ile ruhun titreşimini bir türden görmesiydi. Buna göre söz konusu müzikal parçanın titreşimi (rezonans ilkesi uyarınca) kendisini dinleyen kişinin ruhunu da titreşime geçirecek ve bu şekilde titreşime geçen ruh, bedenini terk edecekti. Kişinin fiziksel anlamda ölümü yaşamasının nedeni de işte buydu. (Tasavvufta *fetih hâli* olarak bilinen durum, söz konusu anlayışla paralel esaslar üzerinde şekillenmiştir. Bu bildirinin konusu olmadığı için değinilmeyen *fetih hâlinin* bir türünde ruh, bedeni terk ettikten sonra karşılaştığı yeni yaşam boyutunun zevkinden kendini alamayarak geri dönmek istememekte, bu da *fetih sahibi* olarak anılan kişinin gerçek anlamda ölmesine neden olmaktadır.)

Arkaik dönemden başlayarak insan toplumlarında müzik; birlik, bütünlük ve uyumla şekillenen, şeylerin birbiriyle bağı üzerinden tanımlanan ve tabiat üzerindeki etkisini de buradan alan bir uğraş olmuştur. Dolayısıyla müziğin doğa üzerindeki etkisini esas olarak bu noktada aramak gerekir. Söz konusu etki, aşağıda bazı mitolojik, dinî ve edebî anlatımlarla, metinlerle örneklendirilmeye çalışılacaktır.

Mitoloji

Tıpkı Apollon, Pan ya da Marsyas gibi Antik Yunan mitolojisinin müzisyen figürlerinden biri olan Orfeus ve efsanesi, kadim dünyada müziğin doğa üzerindeki

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

etkisine ilişkin verilebilecek güzel bir örnektir. Bilindiği üzere Orfeus, Trakya kökenli olduğu düşünülen ve daha sonraki dönemde Anadolu merkezli Dionisosçuluk ile birleşerek yeni bir görünüm kazanacak olan Orfizim dinine adını vermiş olan bir kahramandır. Bir anlatıma göre Kalliope'nin, bir başka anlatıma göre ise Apollon'un oğludur. Oyuk kaplumbağa kabuğundan sazıyla bütün tabiatı etkileyebilecek, vahşi hayvanları büyüleyebilecek kadar iyi bir müzisyendir. Gençliğini, müzik sanatına adını vermiş olan Musalar ile dolaşarak geçiren Orfeus, onlardan Eurydike'ye âşık olur ve onunla evlenir. Birgün çok sevdiği karısını yılan sokması sonucunda kaybeder. O kadar çok üzülür ki, onu ölümler diyarından çıkarmak amacıyla sazını eline aldığı gibi kimsenin gitmeye cesaret edemediği yerlere gider. Romalı şair Vergilius (M.Ö. 70-19), *Georgica* adlı eserinde bu durumu şöyle betimlemektedir:

Gitti sokuldu Taenarius dağının boğazlarına kadar.

Yüksek kapılarının oraya yeraltı tanrısı Dis'in.

Girdi kapkara bir korkuyla gölgelenmiş ormana,

Ölü ruhların ve titreten kralların karşısına dikildi,

İnsan yakarışlarıyla yumuşamayan yüreklerin dikildi karşısına.

Ve Erebus konutlarının en kuytu yerlerinden

Hafif ruhlar çıkageldi, onun ezgileriyle sarsılan... (Erhat, 1993)

Vergilius'un bu dizelerinden açıkça anlaşıldığı üzere, ölmüş karısını yeraltı ülkesinden çıkarmak üzere yola koyulan Orfeus en tehlikeli yerlerden geçerek en korkunç yaratıklarla karşılaşp tanrıların huzuruna çıkmıştır. Ruhlar onun ezgileriyle sarsılmıştır ancak karşısında “insan yakarışlarıyla yumuşamayan yürekler”e sahip tanrılar bulunmaktadır. [“Anlatıldığına göre Beethoven, 4. *Piyano Konçertosu*’nun ağır bölümünü bestelerken, Orfeus’un cehennem zebanilerine yakarışından esinlenmiştir” (Oransay, 1967)]. Ne var ki efsanenin devamından Orfeus’un insan yakarışlarıyla yumuşamayan bu yürekleri yumuşattığını ve tanrıları, karısını kendisine verip ölümler diyarından salıvermeleri konusunda ikna ettiğini öğreniyoruz. Buradan çıkan sonuç, Orfeus’un, müziğiyle ormandaki ağaçları ve hayvanları etkilemenin çok ötesine uzanarak, ölmüş bir insanı diriltmeyi başardığıdır. Müzik, söz ya da büyü yoluyla tabiat üzerinde etkide bulunmanın uç noktalarından birini oluşturan ölü diriltme olgusu, Hz. İsa ile Lazarus’un İncil’de anlatılan öyküsü veya Abdülkadir Geylani Hazretleri’nin (1077-1166) benzer konulu menkıbeleri gibi örnekler aracılığıyla Ortaçağ’da da yaşamaya devam edecektir. (Bu arada, sözün – *adradakabra* benzeri sihirli sözler dolayısıyla – büyü ile iç içe olduğunu ve Orfeus’un, müzisyenliğinin yanı sıra kahin ve büyücü olarak tanındığını da eklemek gerekir. Bilindiği üzere büyü, aslen bilimin temellerinden birini oluşturmaktadır. Çünkü *buradaki* nesne/nesneler üzerinde bir işlemde bulunarak, *oradaki* nesne/nesneler üzerinde etkide bulunma düşüncesi üzerine kuruludur. Bu da hem evrensel bağıntılılık kavramına, hem de *rezonans* ilkesine dair bir sezginin varlığına işaret eder.)

Mitolojik anlatımlara göre Orfeus’un müzik yaparak doğayı etkilediği başka örnekler de bulunmaktadır. Bunların en bilindik olanı, Argos adlı gemiyle gerçekleştirilen Argonotlar Seferi’dir. Bu sefer, Yason ve beraberindeki kahramanların ünlü “altın postu” geri almak için Teselya’dan Kolkhis’e yaptıkları

serüven dolu bir yolculuktur. Bu yolculuğa gönüllü olarak katılan ve mürettebat arasında fiziksel kahramanlığa en uzak isimlerden biri olan Orfeus, müziğiyle sadece gemide düzeni ve motivasyonu sağlamakla kalmamış, yolculuğun ilerleyen aşamalarında, büyük bedensel gücüne karşın belki de Herakles'in bile yapamayacağı bir işi başararak, Argos Gemisi'ni ve içindekileri, boğaz çıkışında yer alan ve bir açılıp bir kapanarak, oradan geçmekte olan gemileri ve gemicileri yok eden kayalardan kurtarmıştır: “Argos gemisindeki ozan Orfeos, yedi telli lirini çalınca, kürek çekmekten yorulan mürettebatın kollarına güç gelirmiş. Kendi aralarındaki kavgaları bırakırlarmış. Boğaz çıkışındaki kayaların çarpmasından da onun liri sayesinde kurtulmuşlar. Orfeos, lirini çalınca, kayaların ağzı açık kalmış” (Halikarnas Balıkçısı, 2002).

Antik Yunan mitolojisinde, yaptığı müzikle tabiat üzerinde etkide bulunan bir başka figür ise Pan'dır. Aslen bir tanrı olan Pan, adını verdiği flütü (aslen Anadolu kökenli olan *pan flütü*) çalınca, hem orman hem de hayvanlar etkilenirdi. “Pan, çoban kavalını sever, azgın tekeler gibi nymphaların peşine düşerdi. İnsanların, hayvanların uyuduğu kızgın, ıssız yaz öğlelerinde, birdenbire beklenmedik gürültüler koparır, dört bir yana ‘panik’ korkular saçardı” (Necatigil, 1973). Nitekim *panik* sözcüğü, tanrı Pan'ın adından türetilmiştir. Pan, Marathon Savaşı'nda Pers ordusunu da benzer şekilde paniğe uğratarak Yunanlıların kazanmasını sağlamıştır. Bu son olay, Pan'ın, yaptığı müzikle sadece tabiat ile hayvanlar değil, aslen bunların bir parçası olan insanlar üzerinde de çok önemli etkilerde bulunduğunu göstermektedir. (Bu anlayış Akdeniz havzasında yüzlerce, binlerce yıl boyunca devam edecek, Osmanlı'da müziğin akıl hastalıklarının tedavisinde kullanılması biçiminde kendini gösterecektir.)

Pan örneği etraflıca düşünülürse, tanrının müzikle tabiatı etkilemesinin yanı sıra tabiatla ödeşleştirildiği de görülmektedir. Çaldığı “çoban kavalı” (tıpkı ney gibi) belki de en doğal çalgıdır. Mevlana Celaleddin Rumi Hazretleri'nin (1207-1273) insan nefesine / nefesine benzettiği, kamışken çalgı olup aslına dönmek için feryad eden ney nasıl ki tabiat, insan ve çalgıyı kendinde birleştiriyorsa, Pan'ın çaldığı flüt de insan görünümlü, keçi başlı, ormanları, hayvanları ve insanları etkileyen tanrının başlıca aracıdır. (“Otlattığı koyunları kavalı ile etkileyen çoban” imgesi etrafında oluşan ve günümüze kadar uzanan edebî örnekler, hep bu arketipin devamı niteliğindedir.) Tüm bu değinilen özellikleri kişiliğinde bir araya getiren Tanrı Pan'ın ölümünden sonra “karadan korkunç bir inilti, bir feryadın duyulması ve bütün tabiatın yas tutması”, yukarıda değinilen hususlarla uyumlu bir manzara oluşturmaktadır.

Tanrı Pan için söylenenler, belki de çok daha çarpıcı bir biçimde ve yüksek bir düzeyde, Yunan mitolojisi dışında bir mitolojiye, İran mitolojisine ait bir hayvan olan Kaknus kuşu için de söylenebilir. “Bu efsanevi yaratığın gagasında bulunan üç yüz altmış adet delikten, rüzgar estikçe sesler çıkarmış... Eski musiki bilginleri, bu kuşun çıkardığı seslerden esinlenerek musiki ilmini icat etmişlerdi. Bu nedenle ‘musikar’ adıyla da anılmış” (Pala, 2010). Bilindiği üzere *musikar*, Türk müziği geleneğinde üflemleri bir çalgının ismidir. Esasen *pan flütü* ile aynı yapıda olan bu çalgı, zaman zaman “birkaç neyin bir araya getirilmesi” olarak tanımlanır (Pala, 2010) ve Pan'dan Mevlana'ya uzanan gelenekle nasıl bir irtibatı olduğu buradan açıkça anlaşılabilir.

Din

Mitolojiden tek tanrılı dinlere geçildiğinde, kadim dünyada müziğin doğa üzerindeki etkisine verilebilecek örneklerle ilişkin en zengin kaynakların bir kısmı, Yahudi kutsal metinleri ile liturjisinde bulunmaktadır. Papa I. Greogorius (540-604) döneminde Akdeniz havzasının büyük kısmından derlenerek standardize edilen ezgiler arasında Yahudi dinî şarkıları önemli bir yer tutuyordu. Gerçekten de bir Ortadoğu halkı olan İbranilerin ibadetinde müzik, daha en başından beri çok önemli bir yer teşkil etmiştir. Bunun en bariz göstergelerinden birini, Hz. Davud oluşturur. Yahudi kutsal kitabı *Tanah*'ın *Neviim* yani *Peygamberler* adını taşıyan ikinci bölümünde yer alan ve yüz elli ilahiden oluşan *Teilim* (Arapça *Zebur*), Hz. Davud'un *Aşem*'e (Tanrı'ya) dualarını ve övgü dolu yakarışlarını bir araya getirmektedir. Ancak şiir şeklinde yazılmış söz konusu ilahilerin müzikli olarak okunması, Yahudi geleneğinde büyük bir önem taşır:

“Kral David, tüm dua ve şarkılarını kalbinden taşıyan bir Allah aşkı ile müzik eşliğinde yapardı. Bir insan ruhsal açıdan kötü olduğu zaman, saf bir niyet ile bir melodi nağmelendirmeli... Tora'nın (Tevrat'ın) tamamı müzikal bir katılımdır. Sessiz harflerin yanında sesli noktalara ilaveten İbranice yazılımında 'Taamim' diye adlandırılan notalar vardır. Sessizler vücut, sesliler can ve notalar ise yüksek seviyedeki ruhu temsil eder. Böylece yazılımın ilham gizemine girebilmek için yalnızca okumak değil, şarkı söylemek de gerekmektedir... Kral David, ruhumuzun boşluğunu kavrayıp, gınahtan dolayı üstümüze çöken melankoliyi alıp götürebilecek ilahi müzikler besteleme kabiliyetine sahipti... Müzik gerçeğin tüm nüanslarını bir halka şeklinde birbirine bağlar; ruhu vücuda, insanı Yaradan'a cismi ruhaniye, sonu sonsuza. İbranicede 'şir' kelimesinin hem 'şarkı' hem de 'halka' anlamına gelmesi bir tesadüf değildir” (Teilim, 2007).

Bu alıntıda, ruhsal açıdan çöküntü içinde ya da melankolik olduğu zamanlarda insanın müzikle iyileşebileceği düşüncesinden çok daha önemli olan şey, *beden-can-ruh* üçlüsü ile *sessizler-sesliler-notalar* üçlüsü arasında kurulan koşutluktur. Eski Ahit'te “Tanrı'nın ruh olduğu”nun açıkça belirtildiği [Yuhanna 4:24, Elçilerin İşleri 17:24, (Kutsal Kitap, 2003)] göz önünde bulundurulursa, bu koşutluğun önemi daha iyi anlaşılacaktır. Çünkü bu yeni önermenin ışığında *beden-can-ruh* üçlüsüne karşılık gelen yeni sacayağı, *kainat-hareket-Tanrı* olmaktadır. Buna göre müzik, Yahudi inancında hayatın, hakikatin ifadesi ve anahtarı olmakla kalmaz, dua ve övgü aracılığıyla bütün kainatı etkileme gücüne sahip Tanrısal öz taşıyan bir fenomen olarak da karşımıza çıkar. Platon'un “müzik, Tanrı'nın lisanıdır” demesi ile Klasik Türk Musikisi geleneğinde “ilk defa olarak Hz. Âdem'e öğretilen terennümün sözle anlatılamayacak olanı içeren bir şifre olduğu” yolundaki anlatımlar da hep bu düşüncelerin devamı niteliğindedir. [M.S. II. yüzyılda yaşamış olan Numenius, “Platon, Attika diliyle konuşan Musa'dan başka bir şey değildir” demişti (Gökberk, 1996)].

Yukarıda sözü edilen müzik geleneği o kadar güçlüdür ki, (Hz. Davut M.Ö. 10. yüzyılda yaşadığına göre) aradan geçen iki bin yıllık çok büyük zaman dilimine rağmen günümüz Türkçesinde bile hâlâ izleri bulunmaktadır. *Davudi* ses nitelemesi, buna örnek olarak gösterilebilir. Etimoloji sözlükleri, buradaki *davudi* sıfatının Hz.

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

Davut'un adından geldiği konusunda hemfikiridir. Ne var ki İslamiyet'in kısmen devralarak geliştirdiği ve yeni bir bireşime vardığı Yahudi dinî müzik geleneğinden kalanlar, özellikle terminolojik açıdan pek çok tutarsızlıkla beraber günümüze ulaşabilmişlerdir. Hz. Davud'un *rebab* çaldığı yolundaki rivayetlerde sözü edilen çalgının hangi rebab türüne dahil olduğu ile ilgili olarak elimizde net bir kanıt yoktur. Ancak Hz. Davut'un, rebab ile insanları ruhsal yönden iyileştirmek gibi bir müzikal etkiye sahip olduğu daha açıktır. "M. Daubresse, İbrani kaynaklarında müziğin tesirlerine ilişkin bir anlayışı şu şekilde aktarıyor: 'Musiki en eski zamanlardan beri şiddetli arzuların tedavisinde kullanılmıştır. Saul'ün histeriden meydana gelmiş gazapları genç Davud'un rebab nağmeleriyle sakinleşmiştir' " (Colombre, 2006).

Söz konusu müzik geleneği çerçevesinde son olarak, Hz. Davut'un oğlu Hz. Süleyman'a değinmek uygun olacaktır. Hz. Süleyman'ın hayatında müzik, babasınınki kadar büyük bir yer tutmamakla birlikte, ona kuşların, hayvanların ve cinlerin dilini anlama, onlarla konuşabilme kabiliyeti verilmişti. Hz. Süleyman'a atfedilen bu yeteneğin; savaşların sonucunu belirleyen, deniz kenarındaki kayaları durduran ve kalbi yumuşamayan tanrıları duygulandıran Orfes ile tabiatı ve ona dahil olan canlıları çalgısıyla etkileyen Tanrı Pan'da cisimleşmiş kavramsallaştırmanın devamı olduğu anlaşılmaktadır. Onun tabiat ve canlılarla iletişim ve onları etkileme gücü olarak müzik yerine dili tercih etmesinin ise bazı anlamları vardır. Her şeyden önce, daha sonra Hristiyan ve İslam litürjisinde de görüleceği üzere, Sami geleneği açısından ilahi sözün müziksiz okunması söz konusu değildir. Yahudi mezmurları, Hristiyan ilahileri ve İslam'da Kur'an kıraati, bu anlayışın somut örnekleridir. Birer ikili karşı-olum (binary opposition) olarak *madde* ile *mana*, *beden* ile *ruh* veya *kainat* ile *Tanrı*'nın yanında konumlandırılan ses ile *anlamın* birleşmesi olarak söz, bu bağlamda bizatihi tabiatı hatta (dua örneğinde olduğu gibi) Tanrı'yı "etkileme" gücüne sahiptir. İncil'de *Logos*, Kur'an'da ise *Kelamullah* olarak adlandırılan Hz. İsa'nın, ölmüş olan Lazarus'u diriltip mezarından çıkarmak için "Lazar dışarı çık!" diye seslenmesi bu bağlamda değerlendirilebilir. Kendisine bahşedilen özel dilin sözcükleriyle ormandaki sayısız canlının yanı sıra cinlerle de anlaşabilen, onlara emrederek tapınaklar yaptıran Hz. Süleyman da bu tabloda yerini almaktadır.

Tıp

Müzik ile tıp ilişkisi ya da daha özelde müzik ile tedavi gibi çokça işlenmiş ve geniş lüteratürü olan bir konuda kapsamlı fikir beyan etmenin yeri bu bildiri olmamakla birlikte, "müziğin insan üzerindeki etkisinin de tabiat üzerindeki etkisi kapsamında olduğu" düşüncesinden hareketle (ve popüler bir konu hakkında konuşmanın getirdiği totoloji riskini göze alarak), bu konu üzerinde en somut örnekleri sunan Osmanlı tıbbına ilişkin birkaç noktaya değinmek gerekli görülmüştür. Buna göre Sabuncuoğlu Şerefeddin (1385-1468) ve az sayıdaki çağdaşı tarafından temsil edilen İlhanlı tıbbı ve kendisine kadar gelen diğer İslam ekollerin yanı sıra, bu ekolleri doğrudan koşullayarak İbn-i Sina'da zirve yapan Hipokrates ve Galenus öğretisi ve uygulamalarını da miras alan Osmanlı tıbbı, müziğin tedavi amaçlı kullanımında ve özellikle de ruhsal hastalıkların iyileştirilmesi için değerlendirilmesinde, o dönemde dünyada hâkim olan anlayışın çok ilerisinde bir

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

aşamayı temsil etmektedir. Sadece Anadolu Selçuklu devrinden kalan darüşşifaları kronolojik olarak sıralamak gerekirse; Eminateddin (Mardin, 1122-23), Gevher Nesibe (Kayseri, 1217-18), İzzeddin Keykavus (Sivas, 1217-18), Necmeddin Gazi (Mardin, 1222), Turan Melik (Divriği, 1228-29), Cemaleddin Ferruh (Çankırı, 1235), Pervaneoğlu Ali (Kastamonu, 1272-73), Kemaleddin Karatay (Konya, 1255), Atabey (Kastamonu, 1273) ve Anber bin Abdullah (1308-09) isimleri ile karşılaşılr.

Osmanlı, bu zengin birikimi miras almakla kalmamış, onu taşınabilecek son noktaya değin taşımıştır. Nitekim Osmanlı darüşşifaları hem anlayış, hem de donanım bakımından seleflerinden daha ileridedir. Bu ünlü kurumlar arasında Yıldırım Bayezid (Bursa, 1399-1400), Fatih Sultan Mehmed (İstanbul, 1470), Sultan II. Bayezid (Edirne, 1484-1488), Hafsa Sultan (Manisa, 1539), Haseki Hurrem Sultan (İstanbul, 1550), Süleymaniye (İstanbul, 1553-1559), Atik Valide (İstanbul, 1582), Nurbanu Valide Sultan (İstanbul, 1583) ve Sultan II. Ahmed (İstanbul, 1609-17) bulunmaktadır. Bu darüşşifaların nasıl olağanüstü yapılar oldukları, dönemlerinde ne kadar büyük ün kazandıkları, Evliya Çelebi'nin (1611-1682), Edirne Sultan II. Bayezid Darüşşifası için söylediği "Orada bir darüşşifa vardır ki diller onu tarif etmekte, kalemler onu yazmakta acizdir" sözünden açıkça anlaşılabilir (Evliya Çelebi, 2013).

Osmanlı darüşşifalarında hastaların sadece fiziksel rahatlıkları sağlanmakla kalmıyor, onların huzur ve sükunetleri de su ve kuş sesleri ile, düzenli klasik müzik dinletileri ile temin edilmeye çalışılıyordu. Burada dikkat çeken nokta, bu bildirinin başında söylediğimiz gibi *tabiat-insan-müzik* üçlüsünün bir bütün olarak görülmesi ve bu kapsamda ruhsal problem yaşayanların su ve kuş sesleri aracılığıyla tabiata dönmesine çalışılırken, bir yan da müzik aracılığıyla bu insanların iyileştirilmelerinin hedeflenmesidir. Günümüz insanına son derece yalın görünebilecek olan bu anlayışın, aslında ne kadar katmanlı ve ayrıntılı olduğu, makamların her birinin insan üzerinde taşıdığı etkinin tanımlandığı karmaşık sınıflandırma sisteminden anlaşılabilir. Osmanlı şair ve hekimi Şuûrî Hasan Efendi'nin, (ö. 1694), *Ta'dilü'l-Emzice* (1677) adlı yapıtında dile getirdiği şu belirlemeler, söz konusu anlayışın neyi ifade ettiğini son derece güzel bir biçimde ortaya koymaktadır:

"Rast makamı: Havale ve felç illetine devadır.

Irak makamı: Har mizaçlılara, sersam ve hafakana faydalıdır.

İsfahan makamı: Zihni açar, zekâyı arttırır, anıları tazeler.

Zirefgent makamı: Sırt ve eklem ağrılarının ve kuluncun tedavisine faydalıdır.

Rehavi makamı: Baş ağrısına devadır.

Büzürk makamı: Ateşli hastalıklara iyi gelir, zihni temizler, vesveseyi uzaklaştırır.

Neva makamı: Gönül okşar, kötü düşüncüyü uzaklaştırır, kadın hastalıklarına iyi gelir.

Zengule makamı: Kalp hastalıklarının devasıdır.

Hicaz makamı: İdrar zorluğuna iyi gelir, cinsel yönden uyarıcı etkisi vardır.

Buselik makamı: Kulunç ve bel ağrılarının ilacıdır.

Uşşak makamı: Kalp, karaciğer, sıtma ve mide hastalıklarının ilacıdır.

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

Hüseyini makamı: Ferahlık verir, çocukların kalplerinin ve ruhlarının iltihabını giderir, ateşi düşürür” (Turabi, 2011).

Hastalığın tedavisinde kullanılacak yöntemin bu kadar spesipik bir biçimde belirlendiği Osmanlı darüşşifalarındaki anlayış, sergilediği tüm inceliğe rağmen kadim dünyanın “müzikle tabiatı, hayvanları, insanları ve olayları etkileme” anlayışının devamıdır. Nitekim yukarıdaki listede bulunan makamları ve onların etkilerini böylesine kendinden emin ve ayrıntılı olarak eserinin ikinci kımında sıralayan Şuuri Hasan Efendi, aynı yapıtında Platon’dan alıntılar yaparak onu referans göstermekte hatta kendisine Allah’tan rahmet bile dilemektedir: “Eflâtun (Allah ona rahmet etsin) dedi ki: Biliniz ki filozoflar (hikmet sahipleri) müziği oyun ve eğlence için değil, kişiye fayda vermek, rûhî lezzetler sağlamak, insanın psikolojisini rahatlatmak, kuru mizaçları nemlendirmek (sıkıntıyı gidermek), fizyolojiyi dengelemek ve kanın akışını düzenlemek için ortaya koymuşlardır...” (Turabi, 2011)

Edebiyat

Kadim dünyada müziğin tabiat üzerindeki etkisinin nasıl anlaşıldığı ve kurgulandığı ile ilgili olarak mitoloji, din veya tıp literatürünün dışında edebiyat alanından da sayısız örnek vermek mümkündür. Bu örnekler sadece Antik Yunan’dan elimize ulaşan büyük destanlarda ya da Türk, Arap ve Fars edebiyatı şairlerinin divanlarında değil, modernite öncesi Avrupa edebiyatlarında da yer alır. Burada önce vatandaşımız Aisopos’un (M.Ö. 6. yy) Antik Yunan edebiyatı kapsamında olan ünlü masallarından birini, ardından ise sadece İngiliz değil, aynı zamanda dünya edebiyatının da en büyük isimlerinden biri olan oyun yazarı ve şair William Shakespeare’in (1564-1616) bir sonesini örnek vereceğiz.

Aisopos’un masalının kahramanı, güzel sesiyle bilinen ve karşılaştığı ölüm tehlikesini bu güzel sesiyle bertaraf eden bir kuğudur:

“Zengin bir adamın çiftliğinde bir kaz, bir de kuğu yaşıyormuş. Adam kazı büyüdüğünde kesip yemek için, kuğuyu da güzel sesini dinlemek için besliyormuş. Günün birinde kazın zamanı gelmiş, zengin adam hizmetçilerine onu yakalayıp pişirmelerini emretmiş. Gece vakti kümeste pek iyi göremeyen hizmetçiler kaz yerine kuğuyu yakalamışlar, ancak onu götördükleri sırada kuğu ölümün yaklaştığını fark ettiği için acıklı acıklı ötmeye başlamış. Hizmetçiler güzel sesini duyunca hata yaptıklarını anlayıp hemen onu bırakmışlar, böylece ötüşü sayesinde hayatı kurtulmuş.” (Aisopos, 2013)

Bu masalda karşımıza çıkan motif, müziğin ölümü bile yenebilecek güçte olmasıdır. Hatırlanacağı üzere Orfeus’un öyküsünde de benzer bir durum söz konusuydu. Sadece Aisopos’un masallarında değil, Antik Çağ’dan ve onun etkilediği Ortaçağ’dan kalma pek çok şiir, hikaye, kıssa ve meselde de müziğin tabiatı, hayvanları, insanları ve olayları etkileme gücünü (Doğu’da ve Batı’da) anlatan pek çok örnek vardır.

Edebî alandan vereceğimiz ikinci örnek ise (yukarıda da belirtildiği gibi) sadece İngiliz değil, aynı zamanda dünya edebiyatının da en büyük isimlerinden biri olan oyun yazarı ve şair Shakespeare’in 128 numaralı sonesidir. Bu sonede dile getirilen

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

düşünceler ve yapılan betimlemeler, müziğin etkisinin buraya kadar ele alınanlardan farklı bir biçimini ortaya koyması bakımından önemlidir:

*Sen benim musikimsin, o güzelim ellerin
Kutlu tahta tuşlarda nağmeler yaratınca
Ve coşup durmasıyla ahenk dolu tellerin
Can kulağıma o hoş ezgiler can katınca,
Çevik sıçrayışlarla yumuşacık avcunu
Öpüp duran o tuşlar beni kışkandırıyor,
Zavallı dudaklarım hasat sanıyor bunu,
Tahtadaki cürete bakıp duruyor mosmor.
Ne eşsiz zevk: danseden tuşlar gibi olmayı
Özlemek, parmakların dolaşırken kayarak
O tuşların üstünde coşmak, cansız tahtayı
Yaşayan dudaklardan daha çok kutsayarak.
Arsız tuşlar sevin sin: uzat parmaklarını
Ve öpeyim diye ver bana dudaklarını.* (Shakespeare, 1995)

Bu sone, Shakespeare sonelerinin ünlü “esmer kadını”na hitaben yazılmıştır. Burada şair, sevdiği bu kadına “sen benim musikimsin” diye seslenmektedir. Ardından esmer kadın tarafından çalındığı anlaşılan (virginal olması muhtemel) klavyeli enstrümanın telleri, şairin “kulağına can katmaktadır.” Şair, esmer kadının avuçlarını öpen tuşları kışkanmakta ve bu “cansız tahtayı, yaşayan dudaklardan daha çok kutsadığını” ifade etmektedir. Nihayetinde sevgilisinin ellerini çalgının klavyesine bırakmaya razı olan şair, bunun karşılığında ondan dudaklarını istemektedir.

128 numaralı sonenin tamamı düşünüldüğünde, müziğin insan üzerindeki etkisine dair (enstrümanın tellerinin şairin kulağına can katması dışında) net bir ifade yokmuş gibi görünmekle birlikte, aslında şiirde bunu çok çok aşan bir durum söz konusudur. Burada şair, sevgilisi esmer kadına doğrudan “sen benim musikimsin” demekle kalmamakta, onun tarafından çalınan çalgıyı, adeta kendisine rakip bir insan olarak kişileştirmektedir. Çalgıyı kışkanmakta, kutsanmakta, hatta onunla, sevgilisinin dudakları karşılığında ellerini teklif ettiği bir pazarlığa girişmektedir. Tüm bunlardan açıkça anlaşılmaktadır ki Shakespeare bu sonesinde kendisini, sevgilisini ve müziği, pek çok duygu ve düşünceyi içeren bir üçgen oluşturacak şekilde kurgulamıştır. Kendisinin, “sen benim musikimsin” dediği sevgilisinin, onun çaldığı çalgının ve bizatihi müziğin nerede başlayıp nerede bittiğinin, kimin kime can verdiğinin belli olmadığı bu bütüncül atmosfer, (şiirin yazıldığı tarih itibarıyla düşünülecek olursa) modernite öncesi toplumlarda maddi olan ile manevi olanın nasıl bir bütün olarak algılandıklarının, müzik başta olmak üzere pek çok sanatın, inancın ve kanaatin canlı olarak tabiatla kendine karşılık bulduğunun geç bir özetini, etkileyici bir panoramasını sunmaktadır.

SONUÇ

Modernite öncesi toplumlarda dinî açıdan *tevhid*, felsefî açıdan ise *evrensel bağıntılılık* olarak adlandırılan düşünce dolayısıyla insan, kendisini kainat (ya da

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

tabiat) ile aynı özden görmekte ve kendi bedensel, düşünsel ve psişik varlığını tabiatın dışında değil içinde konumlandırmaktaydı. Bu bağlamda ister din, ister zanaat olsun, ekonomi dışındaki bütün pratiklerine *nedensellik* yerine *amaçlılık* ilkesi yön veriyordu. Bugün sanat dediğimiz bütün meslek dalları, amacı kendisinde olan (*auto-telos*) birer etkinlik olarak değil, hakikat ve âlem ile iç içe olan bütünsel bir tablonun parçası olarak değerlendiriliyordu. Örneğin tıp, bir bütün olarak aldığı insanın beden sağlığı ile olduğu kadar ruhsal sağlığı ile de ilgileniyor, insanı Yahudi teolojisinde *Adam Kadmon*, Hristiyan teolojisinde *Logos*, İslam ilahiyatında ise *İnsan-ı kâmil* denen ilke ile ilişkilendiriyordu. Müzik de benzer biçimde, kozmostaki uyum ile dengenin, simetri ile orantının bir yansıması olarak kabul ediliyordu. Gerçekten de arkaik dönemden başlayarak insan toplumlarında müzik; birlik, bütünlük ve uyumla şekillenen, şeylerin (bir başka deyişle *eşyanın*) birbiriyle bağı üzerinden tanımlanan ve tabiat üzerindeki etkisini de buradan alan bir uğraş olmuştur. Dolayısıyla müziğin doğa üzerindeki etkisini esas olarak bu noktada aramak gerekir. Bir fiziksel işlem yaparak daha uzaktaki bir nesne üzerinde etkide bulunma düşüncesi üzerine kurulu büyü pratiği, manevi olana temas eden diğer insan etkinlikleri gibi müziğin de tabiat ve ona dahil olan hayvanlar ile insanları etkileme gücü için bir arketip niteliğindedir. Fizikte *rezonans* olarak kaşımıza çıkan ve “belli bir frekans dâhilinde titreşen herhangi bir nesnenin, etrafında bulunan ve aynı frekansla titreşecek olan diğer nesneleri de titreştireceği” biçiminde özetleyebileceğimiz olgu, en somut yansımalarından birini müzikte bulmakta ve kullandığımız bütün enstrümanların gövdesi bu nedenle yapılmaktadır. Tüm bu nesne, olgu ve ilişkilerin toplamından hareketle, kadim dünyada müziğin tabiatı, hayvanları, insanları ve olayları derinden etkileyebildiği inancı alabildiğine yayılmıştır.

Antik Yunan mitolojisinde Orfeus’un ölmüş karısını diriltebilmek için çalgısıyla tanrıları ikna edebilmesi, Argonotlar seferinde içinde olduğu gemiyi parçalamak isteyen kayaları yine yaptığı müzikle durdurması, tanrı Pan’ın kendi adını alacak flütle bütün canlıları *panik* içinde sağa sola koşturması; Hz. Davud’un, bestelediği ilahiler ile kutsal olana ulaşip şarkılı dualar yoluyla isteklerinin gerçekleşmesini sağlaması, Hz. Süleyman’ın bütün canlıların dilinden anlayarak cinlere pek çok iş yaptırması, hep kadim dünyada müziğin tabiat üzerindeki etkisine olan inancın yansımalarıdır. İslam Ortaçağı’nda ve özellikle Osmanlı’da akıl hastalıklarının müzik ile (tek tek makamların hangi hastalıklara deva olduğunun belirleneceği kadar incelikli) tedavisine evrilen bu inanç edebiyatta da karşılığını bulmuştur. Aisopos’un, ölümü ötüşüyle alt eden kazından Shakespeare’in sonelerine uzanan bir yelpazede tabiat, insan ve müzik arasında yer yer aralarındaki bütün farklılıkların silindiği bir geçişlilik durumu kurgulanmıştır. Günümüz toplumlarının da bir parçası olduğu modernite sonrası toplumlarda insan ile âlem (ya da hakikat) arasında *ben-sen* yerine *ben-o* ilişkisi ikame edildiği için bugün müziğin güçlü etkisinin gözlenebileceği uygulama, kanı ve söylemler (domateslere Mozart dinletilmesi, bir Pink Floyd konserindeki toplu histeri krizi veya dünya dışı varlıklarla temas ihtimaline binaen uzaya Bach kaydının gönderilmesi gibi örnekler bir tarafa bırakılacak olursa) oldukça azalmıştır. Tam da bu nedenle, içinde bulunduğumuz çağda müziğin hapsoldüğü aşırı hesap işi, lojik ve katı entelektüel-rasyonel yapıya karşı; dünya ve hakikatle daha

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

ilişkili, sezgisel ve plastik yönü kuvvetli, daha organik bir müzikal anlayışı geliştirmek, ciddi bir tarihsel sorumluluk olarak önümüzde durmaktadır.

KAYNAKÇA

- Aisopos, (2013). *Masallar*, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Colombre, C., (2006). *Müziğin İnsan Ve Hayvanlara Etkisi*, Ötüken Yayınları, İstanbul.
- Erhat, A., (1993). *Mitoloji Sözlüğü*, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Evliya Çelebi, (2013). *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Gökberk, M., (1996). *Felsefe Tarihi*, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Halikarnas Balıkcısı, (2002). *Merhaba Anadolu*, Bilgi Yayınevi, Ankara.
- Hançerlioğlu, O., (1993). *Felsefe Ansiklopedisi, Cilt 4*, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Kutsal Kitap, (2003). *Kutsal Kitap*, Yeni Yaşam Yayınları, İstanbul.
- Oransay, G., (1967). *Konçerto Kılavuzu*, Küğ Yayını, Ankara.
- Necatigil, B., (1973). *100 Soruda Mitologya*, Gerçek Yayınevi, İstanbul.
- Pala, İ., (2010). *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*, Kapı Yayınları, İstanbul.
- Shakespeare, W., (1995). *Tüm Soneler*, Cem Yayınevi, İstanbul.
- Teilim, (2007). *Teilim*, Gözlem Kitap, İstanbul.
- Turabi, A. H., (2011). *Hekim Şuûrî Hasan Efendi ve Ta'dilü'l-Emzice Adlı Eserinde Müzikle Tedavi Bölümü*, M. Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi 40, İstanbul
- Zeren, A., (1995). *Müzik Fiziği*, Pan Yayıncılık, İstanbul.

**ÖRGÜTLERDE ENTELEKTÜEL SERMAYE VE ÖRGÜTSEL ZEKA
İLİŞKİSİ**

THE RELATIONSHIP BETWEEN ORGANIZATIONAL INTELLIGENCE AND
INTELLECTUAL CAPITAL IN AN ORGANIZATION

Dr. Öğretim Üyesi Senem ALTAN

İstanbul Okan Üniversitesi, Uygulamalı Bilimler Fakültesi, Yönetim Bilişim
Sistemleri Bölümü, İstanbul, senem.altan@okan.edu.tr

ÖZET

Entelektüel sermaye, küreselleşme, artan rekabet ve yenilikçi gelişmelere uyumlanmada örgütlere üstünlük sağlayan en büyük güçtür. Bir örgütün sahip olduğu insan sermayesinin gücü, yapısal sermayesinin potansiyeli ve müşteri sermayesinin zenginliği olarak bilinen entelektüel sermaye, örgütlerin sürdürülebilir başarısında büyük öneme haizdir. 21. Yüzyılın örgütlerinin gücü olan bilginin değere dönüştürülmesiyle ortaya çıkan entelektüel sermaye; çalışanların yetenekleri, vizyonları, zeka kapasiteleri ile organizasyonun süreç, teknoloji ve patentleri, veri tabanları, markalar ve müşterileri gibi unsurların toplamıdır. Entelektüel sermaye aynı zamanda örgütün değişen koşullara uyumunda, sahip olduğu bu varlıkların dağılımını kolektif olarak yeniden gözden geçirerek düzenleme kabiliyeti ile çevre analizinde tehdit ve fırsatları doğru algılama yeteneğidir. Bu yeteneğin derecesi, örgütsel zeka kapasitesinin de göstergesidir.

Örgütsel zeka, bir örgütün yeteneklerine dayalı olarak kolektif eylem ve bilinçle çevresine stratejik olarak uyum gösterebilmesi için bilgi yarattığı ve yönettiği, enformasyon teknolojileriyle bütünleştirdiği örgütsel yapı, kültür ve ilişkileri etkin olarak yönetebilmesi ve karşılaşılan problemleri çözme kapasitesi olarak, örgütün entelektüel gücü olarak düşünülebilir. Entelektüel sermayenin unsurlarından özellikle insan merkezli varlıklara bakıldığında, bir örgütün yaşamını sürdürebilmesi için gerekli tüm yeteneklerin birleşimi olan örgütsel zeka ile ilişkili kavramlar oldukları anlaşılmaktadır. Entelektüel sermayenin insan boyutunda, bireysel öğrenmenin takım halinde öğrenme seviyesine ulaşarak gerçekleşen örgütsel öğrenmenin öncü faktörü olan örgütsel zeka, insandan örgüte uzanan bir süreçtir. Yapısal sermaye boyutunda bilgi örgütsel öğrenmeyle değer kazanarak örgütün varlığı halini alırken, müşteri boyutunda ise örgütün iş yaptığı insanlarla olan ilişkilerinin değer kazanması söz konusudur. Entelektüel sermayesini akılcı ve gerektiği şekilde kullanan örgütler, değişen koşullara uyum becerisi olan örgütsel zeka seviyesi yüksek, akıllı örgütlerdir. Hızlı değişime zorlayan rekabet üstü koşullar; örgütlerin, küreselleşmenin getirdiği risk ve fırsatları, teknolojik gelişmeleri, müşterinin değişen tercihlerini dikkate alması gerektiğini vurgulamaktadır. Örgütsel zeka, örgütsel öğrenme sürecinde kendini hissettiren, işletmelerin sahip olması gereken önemli bir unsurdur. İşletmelerin yeni zenginliği olan entelektüel sermaye, örgütlerin ortak beyin gücü, sahip olduğu bilgi ve

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

yeteneğidir. Bu bağlamıyla bu çalışmada, hızlı değişime uyum gösteren akıllı örgütlerin, sahip olduğu önemli bir zenginlik olan entelektüel sermayenin etkin ve verimli yönetilmesinde örgütsel zekanın önemi vurgulanarak, örgütsel zeka ile entelektüel sermaye ilişkisi incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Entelektüel sermaye, örgütsel zeka, akıllı örgütler, örgütsel öğrenme.

ABSTRACT

Intellectual capital is the greatest strength of the organizations to adapt to globalization, increasing competition and innovative developments. Intellectual capital, which is known as the strength of the intellectual capital owned by an organization; the potential of its structural capital and the richness of the customer capital, is of great importance in the sustainable success of an organization. The intellectual capital, which has emerged as a result of the transformation of knowledge into value as the strength of the 21st-century organizations, is the sum of the elements such as the employees' capabilities, vision, and intellectual capacity in an organization; the organization's process, technological assets, database, brands, the patents it holds and its customers. Intellectual capital is also the capability of an organization to review and reorganize the distribution of its assets collectively for the adaptation to the changing conditions and the ability to perceive the threats and opportunities accurately as a result of an environmental analysis. The level of the mentioned capabilities also indicates the intellectual capacity of an organization.

Organizational intelligence can be perceived as the intellectual power that includes the capacity of solving problems; the ability of managing the culture and the relations effectively and the organizational structure where the information is created, managed and integrated to information technologies in order to adapt the organization strategically to the environment with a collective practice and perception depending on the capabilities of the organization. When the elements of intellectual capital, particularly the human-oriented ones, are observed, they shall be understood to be the concepts which are related to organizational intelligence, which is the combination of all capabilities necessary for an organization to keep working. Organizational intelligence, which is the leading factor of organizational learning that occurs through the transformation of individual learning into learning as a team practiced by the human aspect of the intellectual capital, is a process extending from human to the organization. Information turns out to be an asset of the organization by gaining value through organizational learning in the structural capital, whereas customer relations start to gain value in customer capital. The organizations that use their intellectual capital wisely and as necessary, are the organizations with high organizational intelligence having adaptation capabilities to changing conditions. Supra-competitive conditions forcing rapid change emphasize that organizations should take into account the risks and opportunities by globalization; technological developments and the changing preferences of the customers. Organizational intelligence is an important

assertive element within the organizational learning process and it is necessary for businesses to have it. Intellectual capital, which is deemed as the latest wealth of the businesses, means the collective brainpower, information and the capabilities they have. Within this context, this study emphasizes the importance of organizational intelligence in the effective management of intellectual capital which is an important prosperity for smart organizations adapting themselves to rapid changes easily. The study also analyzes the relationship between organizational intelligence and intellectual capital.

Keywords: Intellectual capital, organizational intelligence, smart organizations, organizational learning

GİRİŞ

Entelektüel sermaye, bugünün bilgi ekonomisinde güçlü bir şekilde vurgulanan bir kavramdır. Entelektüel sermaye, bilgi tabanlı bir ekonomide üretkenliği ve uzun dönemli karlılığı artırmada temel faktörlerden birisidir ve pek çok örgüt, maddi varlıklarından daha üstün olduğunu düşündükleri bu maddi olmayan varlıklar ile başarılı olacağını düşünmektedir (Stewart ve Ruckdeschel, 1998).

Birçok araştırma entelektüel sermayenin rekabet avantajı getirisinin yanında değer yaratma ve entelektüel sermaye oluşturmada kilit rol oynayan genel yetenekler, değerler, bilgiler, kültürler, stratejiler, süreçler ve iletişim ağlarını kapsadığını göstermektedir. Bir örgütün rekabette avantajlı hale geçmesi, örgütsel hedeflere ulaşmada oldukça önemli bir rol oynamaktadır (Teece, 2000). Günümüzde örgüt, kurum ve kuruluşlar içinde bulundukları çağın doğası gereği geçmiş örgütlerden farklı özelliklere sahiptir. 21. yüzyıl örgütlerinin öne çıkan özellikleri hesap verebilirlik, ön düzenleme, risk toleransı ve istikrarsızlıktır. Bu özellikler örgütsel zekayı beraberinde getirmektedir. Örgütsel zeka, gelişimsel ve örgütsel davranış açısından oldukça önemli bir konudur ve alt güçlerin örgütsel yaşamı yöneten önemli faaliyetler ve süreçleri güçlendirmesinin anahtarıdır (March, 1999).

Bir örgütte entelektüel sermayenin etkin şekilde yönetilmesi, mevcut bilgi etkinliğinin artırılması ve yöneticiler tarafından bilgilerin örgütsel süreçlerde kullanılması hususunda örgütsel zeka ön plana çıkmaktadır. Özellikle entelektüel sermayenin insan sermayesi bileşenine bakıldığında örgütlerin hayatını sürdürmek için gereken tüm yetenekleri örgütsel zekadan ve ilişkili güçlerden aldığı görülmektedir. Bu bağlamda bu çalışmada örgütlerde entelektüel sermaye ve örgütsel zeka arasındaki ilişkinin incelenmesi amaçlanmıştır.

ÖRGÜTLERDE ENTELEKTÜEL SERMAYE VE ÖRGÜTSEL ZEKA İLİŞKİSİ

Bilgi geçmişten günümüze insanların sosyal yaşamlarında ve faaliyetlerinde önemli bir yer teşkil etmiştir ve son yıllarda önemi daha da artmıştır. Geçmişte, fiziki güce, sahip olunan araziye ve daha çok üretim binasına sahip olan örgütler güçlü sayılırken

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

günümüzde bilgiyi stratejik olarak kullanan örgütler güçlü konuma geçmişlerdir. Drucker (1994)'e göre geçen yüzyılda emekçilerin verimliliğinde meydana gelen artış, sanayi devrimine damgasını vurmuştur. Bu yüzyılda örgütler rekabette üstün olabilmek için bilgi yönetim ve kullanımında aynı verimlilik artışını gerçekleştirmelidir. Bugüne kadar insanlığın tarihi ekonomik ve sosyal olarak çok çeşitli aşamalardan geçmiştir. Bu aşamalar; doğa ve avlanma, yerleşmiş yaşam, tarım toplumları, endüstride buhar gücünün kullanılmaya başlanması ile başlayan sanayi toplumu ve bilgi kaynaklarında gelişmeler sonucunda bilginin önem kazanmasıyla ortaya çıkan bilgi çağı şeklinde özetlenebilmektedir (Öğüt, 2001).

İçinde bulunduğumuz çağa ismini veren bilgi son zamanlarda ekonomide rekabet üstünlüğü sağlayan önemli bir üretim faktörü haline gelmiştir. Teknoloji ve küreselleşme, bilgi değerlerinde hızlı değişim, bilgi ekonomisinin ortaya çıkmasında üç itici güç olmuştur (Barutçugil, 2002). Bilgi soyut bir kavramdır. Bilgi ekonomisi olarak adlandırılan yeni ekonomide, fiziksel olmayan, soyut varlıkların önemi hızla artmaktadır. Bu varlıklardan birisi de entelektüel sermayedir.

Entelektüel sermaye, bir firmanın piyasa değeri ile varlıklarını değiştirme maliyeti arasındaki fark olarak tanımlanmaktadır. Uzmanlık, bilgi ve bir firmanın örgütsel öğrenme yeteneği gibi normalde fiyat etiketi koyamayacağımız şeyler entelektüel sermayenin kapsamındadır. Ayrıca patentler, telif hakları ve diğer fikri mülkiyet biçimlerinden çok daha fazlasını içeren entelektüel sermaye bir örgütün toplum etkisi, pazar varlığı, yenilikler, keşifler süreçler, ilişkiler, deneyim ve bilgi varlıklarının toplamı olarak da ifade edilmektedir (Miller, 2000).

Entelektüel sermayenin en yaygın kullanılan tanımı, bir örgütün değerini gösteren bilgi şeklindedir. Temel boyutları insan sermayesi, yapısal sermaye ve müşteri sermayesidir. (Akdemir ve Akpınar, 1999). Entelektüel sermayenin insan boyutunun çekirdeğini oluşturan zeka, yapısal boyutunun çekirdeğini oluşturan rutinler ve müşteri sermayesi boyutunun çekirdeğini oluşturan ilişkiler ile açıklanmaktadır. Bu üç unsur bir araya gelmekte ve aralarında oluşan sinerji ile entelektüel sermaye kavramını ortaya çıkarmaktadır. Bu unsurlar arasındaki ilişkilerde tam bir iletkenlik yoksa, sağlıklı bir entelektüel sermaye çıktısı elde edilmesi mümkün değildir (Arıkboğa, 2003).

Entelektüel sermayenin özellikle insan boyutunda örgütsel zeka ilişkisi açık bir şekilde görülmektedir. Bir örgütün insanları insan sermayesini oluşturmaktadır. İnsan sermayesi, çalışanların bilgi, beceri ve yeteneklerinden oluşmaktadır. İnsan sermayesini, modern ve kapsamlı bir bağlamda müşterilerin ihtiyaçlarını, yeteneklerini ve çalışanların entelektüel yapılarını karşılayacak çözümler üretme yeteneği olarak tanımlamak mümkündür (Arıkboğa, 2003). İnsan sermayesi, yenilikler ve keşiflerin kaynağı olduğu için önemlidir. Bu nedenle, bilgi üretici statüsünde olan çalışanların yetkinlikleri, analitik ve kavramsal düşünme becerileri, takım çalışmasına uyum, yaratıcılık, problem çözme becerileri, değişime uyumluluk, inisiyatif kullanma becerisi, özgüven, eğitim düzeyleri sahip oldukları bilgileri

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

paylaşarak yarattıkları mesleki yeterlilikler ve yarattıkları katma değer, insan sermayesinin değerini orantısal olarak arttırmaktadır (Saruhan ve Sulaoğlu, 2001).

İnsan sermayesi, müşterilere çözümler sunmada bireysel olarak iş yapanların bilgi, beceri ve yetenekleridir. İşletmeler, bilgi birikimi yüksek olanları veya bilgilerini geçici olarak kullanmak, çalışanları sürekli olarak eğitmek ve kalifiye personelin kalması için gerekli ortam ve ortamın sağlanması için danışman olarak işe almayı amaçlamalıdır. Buna göre, işletmeler değişime ayak uydurmak için insan kaynağını sürekli olarak sürdürülebilir bir eğitim yaklaşımı ile eğitmelidirler. Bireysel eğitim ve öğrenmenin takım halinde öğrenme seviyesine ulaşması ve insandan örgüte uzanma sürecinde örgütsel öğrenmenin öncü faktörü örgütsel zeka devreye girmektedir.

Entelektüel sermayenin yapısal boyutu bir örgütün faaliyetlerini sürdürmesi ve insan sermayesini desteklemesi için gerekli olan örgütsel değerleri ifade etmektedir. Bunlar arasında örgütün kültürü, dokümantasyonu, üretim süreçleri, kalite kontrol ve yönetim sistemleri, patent ve telif hakları, bilgisayar ağları ve bilgi sistemleri, uygulanmış veya uygulanacak yönetim araçları yer almaktadır (Akpınar, 2002). Yapısal sermaye, müşterilerden, çalışanlardan ve stratejik ortaklıklardan kaynaklanan fikri varlıklar dışındaki kalıcı varlıklardır. Bu noktada yapısal sermaye, bir örgütün kendi bilgi ve örgüt kültürü ile bir iş kurma ve elde etme kapasitesini ifade etmektedir. Örgütlerin insan sermayesine tam olarak sahip olmaları mümkün değildir. İnsan sermayesi sahip olunan bir iç unsur olarak düşünülebilse bile, çalışanların bilgi ve becerileri sadece kiralanabilir, sahiplenilemez. Bunun yanı sıra yapısal sermaye kuruluştaki daha uzun süreli olan fakat kazanılması oldukça zor olan içsel bir unsurdur (Leliaert vd., 2003). Yapısal sermayede örgütsel zeka örgütün varlığı halini almakta ve örgüte kazandırılan her yeni bilgi ile entelektüel sermayeye katkıda bulunmaktadır.

Entelektüel sermayesinin müşteri boyutu ise örgütün içinde bulunduğu kişiler arasındaki örgütsel ilişkisel değeri ifade etmektedir. Müşteri sermayesinin ölçülebilir unsurları müşteri ve tedarikçilerin sadakati, hedef pazar, ilişkilerin sürekliliği ve müşteriden alınan memnuniyetlerdir (Akpınar, 2002). Müşteri sermayesi harici bir unsurdur. Mülkiyet, insan sermayesinde olduğu gibi, örgütün kendisine tam olarak geçmez. Müşteri sermayesi, işletmenin dış geliriyle çevrelenmiştir (Seetharaman vd., 2004). Örgütsel zeka, dış gelirini çevreleyen ve sürekli ilişkide olunan müşteriyle ilişkilerin değer kazanmasını sağlamaktadır. Bu bağlamda düşünülürse bir örgüt sahip olduğu ürünlerin markasının reklamının yanı sıra örgütsel zekanın ürünü olarak dağıtım kanallarını da stratejik hale geçirecek ve entelektüel sermayeye katkıda bulunacaktır.

Entelektüel sermaye bir işletmenin mevcut değerini değil, gelecekte iş yapma kapasitesini yansıtmaktadır. Başka bir deyişle, entelektüel sermaye bir örgütün gelecekteki değerini yansıtmaktadır. Entelektüel sermaye bileşenlerinin bu bağlamda birbirleriyle tam uyumlu olmasından dolayı gerçek değerini elde etmekte ve bileşenlerin uyum içinde çalışmasında örgütsel zeka önemli bir rol oynamaktadır.

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

Literatüre bakıldığında entelektüel sermaye ile örgütsel zeka ilişkisini ortaya koyan çok az sayıda çalışma olduğu görülmektedir.

Rezaei ve diğerleri (2017), bir hastanede çalışan 713 hemşire üzerinde tanımlayıcı analitik gözlem tipini kullanarak anketler uygulamış ve elde ettikleri verileri SPSS ile analiz etmişlerdir. Yaptıkları çalışma sonucunda entelektüel sermaye ile örgütsel zekâ ve bileşenleri arasında anlamlı ve pozitif ilişki olduğunu belirlemişlerdir.

Rahdarpour ve Sheykhi (2016), hizmet kalitesini iyileştirmek ve insan kaynaklarının verimliliğini artırmak için organizasyonel değişkenlerin optimal modellenmesi amacıyla yaptıkları çalışmalarında literatürü gözden geçirerek bir model geliştirmiş ve test etmişlerdir. Bu amaçla 343 çalışan üzerinde örgütsel zeka, örgütsel öğrenme, entelektüel sermaye ve sosyal sermaye hakkında veri toplamak için anket kullanmışlar ve elde ettikleri verileri SPSS ile analiz etmişlerdir. Yaptıkları çalışma sonucunda örgütsel zeka, örgütsel öğrenme, entelektüel sermaye ve sosyal sermaye arasında anlamlı ve pozitif bir ilişki olduğunu ve hizmet kalitesini iyileştirmek ve insan kaynakları verimliliğini artırmak için etkili olduklarını belirlemişlerdir.

Gorgani ve diğerleri (2014), entelektüel sermaye, örgütsel zeka ve örgütsel inovasyonun çok değişkenli ilişkisini araştırmak için 2013 yılında İslami Azad Üniversitesi'nde 320 çalışan üzerinde 36 soruluk entelektüel sermaye anketi ve 22 soruluk örgütsel inovasyon anketi ile 44 soruluk örgütsel zeka anketi uygulamışlardır. Çok değişkenli doğrusal regresyon yöntemi ve SPSS 20 ve Amos yazılımı uygulanarak yapılan analizler sonucunda örgütsel zeka, örgütsel inovasyon ve entelektüel sermaye arasında anlamlı ve pozitif bir ilişki olduğunu saptamışlardır. Ayrıca çalışmada genel entelektüel sermaye varyansının %72'sinin örgütsel zeka ile açıklandığı da belirtilmiştir.

SONUÇ

Günümüz dünyasında, bilgiye erişmek, depolamak ve dağıtmak için yeni yollar vardır. Bilgi teknolojisi, örgütlerde ve iş ortamlarında birçok değişikliğe neden olmuş ve yönetim bilimlerinde örgütsel zeka ve entelektüel sermaye gibi kavramlar ortaya çıkmıştır. Bu kavramların belirlenmesi, değerlendirilmesi, raporlanması ve anlaşılması, organizasyonun rekabet avantajı kazanmasına yardımcı olabileceği için yoğun şekilde çalışılmaktadır. Bu bağlamda entelektüel sermaye örgütsel zekânın bir yansıması olarak değerlendirilmekte ve alt yapıları örgütsel zeka alt yapıları ile ilişkilendirilmektedir. Bu bağlamda entelektüel sermaye bileşenlerine bakıldığında özellikle insan boyutunun örgütsel zekayla yakından ilişkili olduğu görülmektedir. Örgütsel zeka örgütün çevresindeki değişikliklere uyum gösterme ve problem çözme yeteneğidir. Bu bağlamda insan sermayesi bireysel düzeydeki öğrenmeyi örgütsel öğrenme seviyesine çıkartırken yapısal sermaye de bilgiyi örgüte mal etmekte, bu süreçte örgütsel zekayı kullanmaktadır.

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

Literatürdeki çalışmalara bakıldığında entelektüel sermaye ve örgütsel zeka arasındaki ilişkiyi ortaya koyan yerli çalışmaya rastlanmamış, yabancı çalışmaların ise çok az sayıda olduğu belirlenmiştir. Bu nedenle iki kavram arasındaki ilişkiyi ortaya koyan çalışmaların yapılmasının alanyazına katkı sağlayacağı öngörülmektedir. Ayrıca entelektüel sermayenin ve örgütsel zekanın ilişkisini daha doğru bir şekilde değerlendirmek için, örgütsel zekayı geliştiren ve bilgi temelli örgütlerin verimliliğini ve etkinliğini arttıran örgütsel zekanın bileşenlerini ve alt bileşenlerini inceleyen çalışmalara da ihtiyaç vardır. Bu bağlamda örgütlerde, zenginleştiren çalışmalar yapılarak bireylerin ve örgütlerin tutumunda olumlu değişikliklere yol açan pratik deneyimler kazanması için uygun koşulların hazırlanması önerilmektedir.

KAYNAKLAR

Akpınar, A. T., Akdemir, A. (1999). *Intellectual capital*. 3th European Conference (pp. 332-340).

Arıkboğa, Ş. F. (2003). *Entelektüel Sermaye*. İstanbul: Derin Yayınları

Barutçugil, İ. (2002). *Bilgi Yönetimi*. İstanbul: Kariyer Yayıncılık

Drucker, P. F. (1994). *Kapitalist Ötesi Toplum* (Çev. Belkıs Çorakçı). İstanbul: İnkılap Kitabevi.

Gorgani, T., Nazem, F., Sharifi, H. P., Karimzade, S. (2014). Investigating the Multivariate relation of the Intellectual capital, Organizational intelligence and Organizational innovation at the Islamic Azad University, district of 3 in province of Mazandaran. *MAGNT Research Report*, 2(4), 501-510.

Leliaert, P. J., Candries, W., Tilmans, R. (2003). Identifying and managing IC: a new classification. *Journal of Intellectual Capital*, 4(2), 202-214.

March, J. G. (1999). *The pursuit of organizational intelligence: Decisions and learning in organizations*. Blackwell Publishers, Inc.

Miller, W. (2000). Building the ultimate resource. *The knowledge management yearbook*, 2001, 300.

Öğüt, A. (2001). *Bilgi çağında yönetim*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Rahdarpour, J., Sheykhi, A. (2016). Relationship between Organizational Intelligence, Organizational Learning, Intellectual Capital and Social Capital Using SEM (Case Study: Zabol Organization of Medical Sciences). *International Journal Of Humanities and Cultural Studies*, 2(4), 2076-2086.

Rezaei, F., Ramazannezhad, N., Shiadeh, A., Sabz, F. (2017). Investigating the Relationship between Intellectual Capital and Organizational Intelligence among

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

Nurses Working in Ayatollah Rouhani Hospital in Babol in 2017. *Middle East Journal of Family Medicine*, 7(10), 221.

Saruhan, Ş. C., Sulaoğlu, T. (2001). Entelektüel sermaye: Teori ve uygulamadan bir örnek: Arçelik. *Ulusal Yönetim ve Organizasyon Kongresi*, İstanbul.

Seetharaman, A., Lock Teng Low, K., Saravanan, A. S. (2004). Comparative justification on intellectual capital. *Journal of Intellectual Capital*, 5(4), 522-539.

Stewart, T., Ruckdeschel, C. (1998). Intellectual capital: The new wealth of organizations. *Performance Improvement*, 37(7), 56-59.

Teece, D. J. (2000). *Managing intellectual capital: Organizational, strategic, and policy dimensions*. UK: OUP Oxford.

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

KİŞİLİĞİN DUYGUSAL EMEK GÖSTERİMLERİNE ETKİSİ: BANKA ÇAĞRI MERKEZİ TAKIM YÖNETİCİLERİ ÜZERİNDE BİR ARAŞTIRMA

THE EFFECT OF ORGANİZATİONAL COMMITMENT ON EMOTİONAL LABOR İN ACADEMİC LIFE

Dr. Hale Nur GÜLER

İstanbul Aydın Üniversitesi, halgu76@gmail.com

Prof.Dr. Akın MARŞAP

İstanbul Aydın Üniversitesi, akinmarsap@aydin.edu.tr

ÖZET

Çalışanların görevleri sırasında işin gerektirdiği şekliyle yapılabilmesi için duygularını yöneterek sergiledikleri duygusal çaba olarak bilinen duygusal emek iletişim halinde iken sergilenabilmektedir. Bu çalışmanın amacı duygusal emeğin alt boyutlarından olan yüzeysel, derinlemesine ve samimi gösterim şekillerinin kişilik özelliklerinden açıklık, uyumluluk, sorumluluk, dışa dönüklük ve duygusal dengelilik ile ilişkisinin ortaya konulmasına yöneliktir. Bu sebeple bankacılık sektörü çağrı merkezinde görev yapan 12 takım yöneticisinin önce kişilik özellikleri tespit edilmiş ve katılımcıların sergilemiş oldukları duygusal emek davranışları nitel görüşme yöntemi ile belirlenmiştir. Duygusal emeğin alt boyutları ile beş faktör kişilik özellikleri arasındaki ilişkiler daha sonrasında analiz edilmiştir. Buna göre sorumluluk ve uyumluluk kişilik özelliği olanların derinlemesine duygusal emek gösterdikleri saptanmıştır. Dışa dönük olanların ise duygusal emek davranışları hem derinlemesine hem de yüzeysel olabilmektedir. Araştırmada banka çağrı merkezinin takım yöneticilerinden beklenen duygusal emek gösterim kuralları ve duygusal emeğin personel, örgüt ve takım yöneticileri açısından sonuçları da elde edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Beşfaktör Kişilik Özelliği, Duygusal Emek, Duygusal Emek Davranış Kuralları, Duygusal Emek Sonuçları, Banka Çağrı Merkezi

ABSTARCT

Emotional labor, known as the emotional effort exhibited by managing emotions, can be exhibited in communication so that employees can perform their tasks as required by their job. The aim of this study is to reveal the relationship between personality traits of superficial, deep and intimate forms of representation from subscales of emotional labor to clarity, compatibility, responsibility, outwardness and emotional balance. For this reason, the personality traits of the 12 team managers working in the banking sector call center were determined and the emotional labor behaviors to which the participants exhibited were determined by qualitative interview method. Relationships between emotional labor subscales and five factor personality traits were analyzed later. According to this, those who have responsibility and compatibility personality characteristics are found to show deep emotional labor. Emotional labor behaviors can be both in-depth and superficial. In the research, results of emotional labor demonstration rules and emotional labor

expected from team call center of team call center were also obtained in terms of personnel, organization and team managers.

Keywords: Five Factor Personality Trait, Emotional Labor, Rules Of Emotional Labor, Emotional Labor Results, Bank Call Center

Giriş

Bankacılık sektöründe değişen ve gelişen rekabet şartları çalışanlardan beklentileri daha fazla artırmaktadır. Çalışan personeller, değişen ve dönüşen dijital etkinliğin yanı sıra örgütlerin ilerlemesinde en önemli başarı kriterleri arasında yer almaktadır. Bu sebeple örgütler hem personellerin davranışlarını belli kalıplarla şekillendirmeye hem de davranışların altında yatan nedenleri araştırmaya yönelmişlerdir. Duygusal emek kavramı da son yıllarda örgütler ve bireyler tarafından dikkatle araştırılır hale gelmiştir.

Duygular hem bireysel hem de örgütsel bileşenlerden etkilenecek davranışa dönüşmektedir. Duygusal emek gösterimi örgütlerde ne kadar etkili ise hem çalışanların gösterdiği performans hem de müşterilerin sağladığı hizmet tatmini o kadar yüksektir. Hizmet tatmini, işletmelerin karlılığını ve marka değerini artırdığı için önemli bir etkidir. Duygusal emek çeşitli faktörlerden etkilenmektedir ve bu etkileşim farklı şekillerde personelin iş tutumlarını şekillendirmektedir. Duygusal emek çalışanlar üzerinde iş tatmini ve performans artışı gibi olumlu sonuçlara yol açtığı gibi diğer yandan, personelin tükenmesine, işten ayrılma niyetinin artmasına ve yaşam tatmininin düşmesine de sebep olmaktadır (Yalçın, 2012: 9,32,84).

Değişen ve gelişen teknoloji uygulamaları devam ederken bankacılık sisteminde duyguların yönetilmesi de ön plana çıkmaktadır. Eşsiz müşteri deneyimleri sunmak için bankalar müşterilerin duygularını önemserken müşteri taleplerine karşılık veren çağrı merkezleri çalışanları ile birincil dereceden temasta olan ve onları yöneten yönlendiren takım yöneticilerinin görevleri sırasında sergiledikleri duygusal emek de önemini sürdürmektedir. Çağrı merkezleri bünyesinde görev yapan takım yöneticilerine büyük iş düşmekte müşteri memnuniyeti sağlamaya çalışan personeller üzerinde gerek motivasyon gerek performans ve gerekse müşteri ve örgüt beklentileri açısından takım yöneticilerinin katkıları etkili olmaktadır.

Çağrı merkezleri gibi sıklık içinde müşteri ile iletişim halinde bulunan sektörlerde yöneticilerin kişilik özelliklerinin yapılan işe uygunluğuna dikkat çekmeye çalışılan bu çalışma ile hem kişilik özellikleri ortaya çıkartılmaya çalışılmış olup hem de sergilenen duygusal emeğin gerek çalışan gerekse örgüt açısından sonuçlarına yer verilmiştir. Diğer yandan çalışmada bankacılıkta çağrı merkezi takım yöneticilerinden beklenenler de takım yöneticileri gözü ile açıklanmıştır.

1.Beş Faktör Kişilik Özellikleri

Bireylerin kişilik özelliklerinin açıklanabilmesi için, çeşitli kişilik özellikleri arasında çalışılmıştır listeler hazırlanmıştır. Webstre sözlüğüne bakılarak kolaylıkla görülebilen kelimelerden benzer olan birleştirildiğinde 171

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

kişilik özelliği bazı teknikler kullanılarak çerçeve çizilmiştir (Özkalp ve Kirel, 2009: 50). Faktörlerin isimleri ve sayısı konusunda görüş ayrılıkları bulunsa da benzer olanlar gruplar halinde listelenmiştir (Burger, 2006: 251).

McCrae ve Costa önce dışa dönüklük ve nevroitiklik ile başlamışlar daha sonra tüm kişilik özelliklerinin beş temel boyutta oluştuğunu belirtmektedirler (Bjorklund ve Bee, 2009: 239). Çalışmalarında kişilik özellikleri, dışa dönüklük, sorumluluk, uyumluluk, duygusal denge ve açıklık olarak sıralanabilir (Demirci, Özler ve Girgin; 2009: 13).

Beş faktör kişilik modeli, aynı zamanda normal ve anormal kişilik yapısını anlamak amacıyla yapılan çalışmalar için de zemin hazırlamıştır (Taymur ve Türkçapar, 2012: 159). Araştırmalar incelendiğinde (Barrick ve Mount, 1991: 1-26; Hurtz ve Donovan, 2000: 869; Hogan ve Holland, 2003: 100; Barrick ve Mount, 2004: 15), beş faktör kişilik özelliklerinin iş performansı ile ilişkili olduğu belirtilmektedir.

Dışa dönüklük özelliği, sosyal, hareketli, coşkulu, rahat, doğal, iyimser özellikleri içermektedir (Saltürk, 2008: 165). Dışa dönük olan kişiler, konuşkandır, heyecanı sever, enerjik ve genellikle iyimser ruh hali içindedirler. İçinde bulundukları gruplarca canlı ve yapıcı katkılarının olduğu algısına sahiptirler (Barry ve Steward, 1997: 62). Eysenck' in dışa dönüklük boyutu ile benzerdir.

Dışa dönük kişilerin yalnızlıktan hoşlanmayan, şaka yapmaktan, çevresi ile iletişim halinde bulunmayı seven, konuşmaktan hoşlanan kişiler oldukları belirtilmekle beraber, dışa dönük kişiler, kaygısız ve sıkıntısızdırlar. Diğer yandan bu kişilerin kolayca sinirlenip, duygularını kontrol etmekte pek fazla başarılı olamadıkları da ifade edilmektedir (Tatlılıoğlu, 2014: 947). Dışa dönük kişiler genellikle mutlu görünürler ve biyolojik olarak da kendilerinden memnundurlar (Watson ve Clark, 1997: 120). Sakin bir görüntü vermezler ve genellikle enerji doludurlar (Cloninger, 2016:157). Genel olarak bakıldığında da canlı bir sosyal hayata sahip olduğu gözlemlenen kişilerdir (Eren, 1993: 251). Dışa dönük kişilerin sosyal çevreleri geniştir ve sürekli ilişki halindedirler. Dışa dönük kişilerin daha çok arkadaşının olduğu araştırmalar tarafından ifade edilmektedir.

Nevrotiklik düzeyi (duygusal denge) düşük olan kişiler, rahat, dengeli, stresli durumlarda sakin kalmayı başarabilen, kolayca öfkelenmeyip, kendilerine olan güvenleri yüksek, olumlu duygular yaşamaya eğilim gösteren davranışlar ortaya koydukları ifade edilmektedir. Nevrotiklik düzeyi düşük olan kişiler olaylar karşısında pozitif açıdan bakarak, her zaman olumlu bir tavır sergilemektedirler (Doğan, 2013: 58).

Duygusal tutarsızlık olarak da adlandırılan duygusal dengesizliğe sahip olanların ise olaylar karşısında negatif bakış açısı ile hareket ettikleri bilinmektedir. Bu tarz kişilerin sosyal ortamlarda çevresi ile ilişki kurmakta güçlük çektikleri, korku, öfke, suçluluk, gerginlik gibi duyguları olduğu ifade edilmektedir. Duygusal dengesizliğe dahil olan kişilerin potansiyel olarak çeşitli davranış bozuklukları gösterme eğilimleri yüksektir. Diğer yandan bu kişilerin

kendilerine olan saygısı ve güvenleri de azdır, sürekli endişeli, alıngan, umutsuz ve enerjileri düşük olarak hareket etmektedirler. Yaratıcılıktan uzak durarak, riske de sıcak bakmadıkları bilinmektedir (Aydoğmuş, 2011: 35-37).

Nevrotik kişiliğe sahip olanların genellikle olumsuz halleri olduğundan olaylara her zaman olumsuz yaklaşarak en zor taraflarını görmektedirler. Kaygılı, çoğunlukla sinirli kişilik özelliklerine işaret etmektedir. Bu boyutta, karmaşık duyguların etkisinde kalındığı ve kuruntulu düşmanca duyguların yoğun şekilde yaşandığını ifade edilmektedir (İbrahimoglu, 2008: 99). Nevrotik kişilerde şeker hastalığı, mide ve bağırsak hastalıkları ortaya çıkmaktadır (Goodwin, Cox ve Clara, 2006: 229-238). Kişilik bozukluklarına sahip kişilerde nevroz düzeyi yüksektir (Claridge ve Davis, 2001: 383-400).

Uyumluluk kişilik yapısında olanlar kendisinden önce başkalarını düşünürler, genellikle eleştirici olmamakla birlikte ve şüpheli bir bakış açısına sahip değildirler. Sıcakkanlı, sevecen, nazik ve oldukça saygılıdır. Yardım etmeyi severler ve başkaları tarafından çabuk kabul görürler (Baysal ve Tekarslan, 2004: 130). Uyumluluk özelliğine sahip olan bireylerin arkadaş çevrelerinde sevildikleri ifade edilmektedir (McCrae ve Costa, 1987: 81). Bu özelliğe sahip bireyler, kolaylıkla affediciler ve insanları severler (Dollinger, Leong ve Ulicni, 1996: 23). Grup çalışmalarını severek yaparlar, hatta grup çalışmalarında daha başarılı sonuçlar elde ettikleri gözlemlenir bununla birlikte çevrelerine güven verirler. Bu tarz kişilik yapısında olanların, rekabetten daha çok uzlaşmaya eğilimli oldukları, çatışmalardan kaçan kişiler oldukları söylenebilir. Hatta uyumlu kişilerin başkalarını mutlu etmek için kendi isteklerinden bile zaman zaman vazgeçtikleri ifade edilmektedir.

Uyumlu kişiliğin tam tersi ise uyumsuz davranış özelliğidir. Uyumsuz kişiler, geçimsiz, daha çok kendilerini düşünen bencil, tartışmacı, hükmedici özelliğe sahiptirler (Aydoğmuş, 2011: 31-32). Çevreleri ile ilişkilerinin bu özellikleri dolayısı ile iyi olmadığı ifade edilmektedir.

Sorumluluk boyutu, dikkatliliği, planlı ve programlı şekilde hareket etmeyi, başarı odaklılığı, disiplinli ve tedbirli olmayı ifade etmektedir. Hoş olmayan işlerde bile sabırlı davranışları temsil etmektedir. Bununla birlikte, kişilerin bu özelliklerinin mükemmellik isteği ile ilişkili olduğu belirtilmiştir. Yapılan araştırmalarda, sorumluluk özelliğinin ilerletici aynı zamanda da engelleyici yönlerini bir arada bulundurduğu belirtilmiştir. İlerletici yönünde, çalışma hırsları ve başarı arzusu ifade edilirken, engelleyici yönünde ise, aşırı titizlik ve tedbirli olma, temkinli olma özelliği gösterilmiştir (Camgöz, 2009: 61).

Sorumluluk özelliğine sahip olan bireylerin iş hayatlarında sağlıklı ilişkiler kurdukları ifade edilmiştir (Egan ve Taylor, 2010: 878). Aynı zamanda okul yaşamlarında da başarı elde etmektedirler (Stoeber, Otto ve Dalbert, 2009: 363). Yapılan araştırmalarda daha çok sorumluluk boyutu olumlu sonuçlarla birlikte ele alınmaktadır.

Sorumluluk boyutu düşük olan bireylerde ise, dikkatsizlik, umursamazlık ve dağınıklık görülmektedir (Tabak, vd., 2010: 543). Hatta sorumluluk boyutu düşük olanların daha çok trafik kazası yaptıkları bilinmektedir (Burger, 2006:

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

255). Sorumluluk boyutunun düşük ya da yüksek olmasının getirdiği avantajlar ya da dezavantajlar duruma göre değişkenlik göstermektedir.

Açıklık; merak, orijinallik, geniş fikirlilik, sanatsal duyarlılıkla ilişkilidir (Aslan ve Yalçın, 2013: 169). Açıklık özelliği olanlar entelektüel ve yaratıcı olup, durağanlığa karşıdırlar. Genellikle yeni şeyler deneyimlemeyi severler ve oluşacak problemlere karşı zekice cevaplar yaratırlar, son derece esnekler (George ve Zhou, 2001: 513). Açıklık özelliğine sahip olanların daha başarılı bir hayat sürdürdüğü ile ilgili araştırmalar da bulunmaktadır (Gregory, Nettelback ve Wilson, 2010: 895).

Gelişime açık kişilerin, tartışmacı tutumları dolayısı ile çok fazla çatışma yaşama eğiliminde oldukları ve çatışmalardan kaçmayarak çatışma ile yüzleştikleri ifade edilmektedir (Basım, Çetin ve Tabak, 2009: 25). Açıklık özelliği yüksek olanların olayları ele almakta mücadeleci tavır sergiledikleri görülmektedir (Judge vd., 1999: 107; McCrae ve Costa, 1986: 385). Deneyim sahibi olabilmek için değişimi kabul etmek ve başlatmaya yönelik esneklik sergilemektedirler (Whitbourne, 1986: 163). Yeni deneyimlere açık olup, farklılıkları yaşamayı sevmekte ve otoriteyi sorgulayıcı yapıya sahiptirler (Flynn, 2005: 816; McCrae, 1996: 323). Açıklık özelliği düşük düzeyde olan bireyler ise, değişime direnç gösterirler, daha içe dönük ve kapalı yapıları vardır ve mevcut durumun aynı şartlarda devam etmesini istemektedirler.

2. Duygusal Emek

Duygusal emek, personelin ruh halini ve davranış şekillerini araştıran bir kavramdır. Duygusal emek, hizmet sektöründe oluşan ihtiyaca paralel olarak, son yıllarda araştırmacıların ilgi alanına girmiştir. Duygusal emek, sosyoloji, psikoloji ve davranış bilimleri alanlarında pek çok çalışmaya konu olmaktadır. Duyguların yönlendirilmesi olarak da ifade edilen duygusal emek, özellikle hizmet sektöründe sergilenmektedir (Beğenirbaş ve Yalçın, 2012: 28).

Hoschild' a göre, duygusal emek, hizmet çalışanlarının duygularını yönetmeleri, düzenlemeleri ve ticari beklentiler sebebi ile duygularını sergilemelerini ifade etmektedir (Chu, 2002: 2). Hoschild, meslek gruplarını duygusal emek kullanan ve kullanmayan olarak ikiye ayırmıştır. Bu bağlamda bir meslekte duygusal emek kullanma ihtiyacının olması için üç özellik bulunmaktadır. Birincisi, çalışanlar müşterilerle yüzyüze ya da telefonla etkileşim içine girmelidir. İkincisi ise çalışanlar müşterilerin duygularını ön planda tutmalıdır. Üçüncüsü, müşteriler ile çalışanların etkileşimleri örgüt yöneticilerinin kontrolü altında olmalıdır. Bu üç bileşenin olduğu yerde duygusal emek vardır denilebilir (Hochschild, 1979: 551; Smith 1992: 7). Hoschild, duygusal emeği, ücret karşılığında, işin gerektirdiği şekil dikkate alınarak duyguların diğerleri tarafından gözlemlenecek şekilde düzenlenerek yüzselle ve bedensel gösterimde bulunulması olarak ifade etmiştir (Diefendorff vd., 2005: 339). Duygusal emek, başkalarının duygularıyla başa çıkabilmek için girilen duygusal düzenleme olarak da tanımlanmaktadır (James, 1989: 15). Duygusal emek, çalışanların örgütsel temelli beklentileri yerine getirebilmek için duygusal

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

görüntülerinin düzenlenmesi için verilen çabadır (Brotheridge ve Lee, 2003: 365). Genel olarak duygusal emek, duygusal davranış kurallarına uyum gösterebilmek için örgütler ve işler için duyguların yönetilmesidir (Grandey, 2000: 95).

Çalışanın, kendisinin iyi bir gününde değilken, mutlu görünmeye ve yardımsever olmaya çalışması oldukça zordur. Yapılmaya çalışılan görev nedeni ile yaşanan bu durum, duygusal uyumsuzluğa da yol açabilmektedir (Grandey, 2000: 95-110).

Hoschild' a göre hizmet gösterimleri sırasında çalışanlardan uygun duygusal tepkiler vermeleri konusunda genel beklentiler vardır. Bu beklentiler hissedilmesi gereken duyguların amacını süresini yoğunluğunu ve çeşitliliğini belirleyen normlara neden olmaktadır. Bu yüzden her meslek grubu için farklı duyguların sergilenmesi beklenmektedir. Örneğin çağrı merkezi çalışanlarından güler yüzlü olmaları ve bunu ses tonuna yansıtmaları, polislerden ciddi, yardımsever ve gerektiğinde şefkatli olmaları ve doktorlardan ilgili ve yardımsever olmaları, acil tıbbi müdahale uzmanlarından gördükleri bir yara karşısında aşırı tepki göstermemeleri soğukkanlı olmaları beklenilmektedir (Mastracci, Guy ve Newman, 2014: 42; Fineman, 2003: 40).

Duyguların, nasıl, ne zaman ve hangi olaylar karşısında hangi duyguların gösterileceği kurallar iş hayatında belirlenmiştir (Grandey vd., 2013: 25; Theodosius, 2008: 225). Bu kuralların gerektirdiği şekilde Hoschild genel olarak bu durumu iki farklı davranış türü ile açıklamıştır. Birincisi yüzeysel davranış (surface act), kişinin gerçekten hissetmediği duyguları hissediyor gibi göstermeye çalışmasıdır. Buna çağrı merkezi çalışanları örnek verilebilir.

Duygusal emek gösterimlerinden ikinci davranış türü ise derinlemesine davranıştır (deep act). Derinlemesine davranış, kişiden göstermesi istenen duyguları gerçekten yaşamaya ve hissetmeye çalışmasıdır (Onay, 2011: 587). Hem derinlemesine hem de yüzeysel davranış zorlayıcı olabilmektedir (Debesay vd., 2014: 74). Derinlemesine davranış, iş doyumu, duygu artışı, müşteri memnuniyeti gibi duygusal emeğin olumlu yönleri ile ilişkilidir (Chou vd., 2012: 502; Golfenshtein ve Drach-Zahavy, 2015: 112). Yüzeysel davranış ise duygusal uyumsuzlukla ilişkilidir, duygular arasında tutarsızlık bulunduğu ifade edilmektedir (Cheng vd., 2013: 282 ve Karimi vd., 2014: 176). Yüzeysel davranış sonucunda duygusal tükenme, stres ve tükenmişlik gibi fiziksel ve ruhsal problemler oluşabilmektedir (Schmidt ve Diestel, 2014: 145). Genel olarak daha çok yüzeysel davranış gösterimlerinin olumsuz sonuçlara yol açtığı bilinmektedir.

Bu konuda ikinci yaklaşım, Ashforth ve Humphrey'in ortaya koyduğu yaklaşımdır. Hoschild' dan farklı olarak, Ashforth ve Humphrey duygusal emeği uygun duyguyu verecek davranışın gösterilmesi olarak ifade edilmektedir. Çünkü Ashforth ve Humphrey' e göre önemli olan davranışların altında yatan duyguların ne olduğu üzerinde durmak değil, gözlemlenebilir davranışlara odaklanmaktır. Duygusal emeğin bir tür izlenim oluşturma olduğunu savunmuşlardır. İzlenim oluşturmaya bir kişinin başkalarının kendisi hakkındaki düşüncelerini

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

yönlendirme veya değiştirme girişimleri olarak tanımlamıştır (Ashfort ve Humprey, 1993: 89). İzlenim oluşturmada kişilerin, başkalarının kendileri hakkında iyi düşüncelerini istedikleri bilinir ve herkes tarafından uygun sayılabilecek davranışları sergiler.

Ashforth ve Humprey, Hoschild' ın duygusal emeğin gösterim sürecindeki yüzeysel ve derinlemesine davranış türlerine ilave olarak samimi davranış türünü de eklemişlerdir. Ashforth ve Humprey tarafından öne sürülen samimi davranışta gösterilmesi gereken davranış gerçekten hissedilmekte ve gösterilmektedir. Ashforth ve Humprey' e göre, çalışan kendini kurumca belirlenen duygusal davranış kuralları ile ne kadar özdeşleştirirse o oranda samimi davranış göstermektedir. Çünkü bu durumda personel benimsemiş olduğu kurallar nedeniyle rol yapmayacak ve samimi davranışta bulunacaktır (Grandey, 2000: 5). Duygusal emek, araştırmacılar tarafından "çalışanın diğer bireylerle ilişkide olduğu süre içerisinde, örgütün kendisinden beklediği duyguları sergileyebilmek için harcadığı çaba, planlama ve kontrol düzeyi" olarak tanımlanmaktadır (Yürür, 2011: 3828).

Grandey' in duygusal emek yaklaşımında ise duygusal emek, çalışanların örgütün takip ettiği şekilde duygularını ayarlama sürecinde harcanan çaba olarak tanımlanmaktadır (Değirmenci, 2010:14). Grandey psikolojide bir süreç olarak yer alan "duygu düzenlemesi" kavramını kullanarak duygusal emeği duygu uyarlaması süreci olarak anlatmıştır. Duygu düzenlemesi, kişinin herhangi bir olayla karşılaştığında duygularını nerede ve nasıl ifade etmesi gerektiği konusundaki görüşe dayanarak yaptığı duygu ayarlamasıdır. Çalışanlar işlerinin gerektirdiği gösterim kurallarına uymak için duygularını kontrol eder ve uygun tepkiler ortaya koyabilirler (Savaş, 2012: 57).

3. Duygusal Emek Gösterim Kuralları

İş hayatında duyguların önemi çok büyüktür. Hizmet sektöründe çalışanlar sundukları hizmete duygularını da katarlar. Bu noktada duyguların nasıl gösterilmesi gerektiği belirli kurallar halinde ifade edilmektedir. Çünkü müşterilere sunulacak hizmetin firma tarafından belirlenen standartlara uygun olarak verilmesi gerekmektedir. Bu sebeple örgütlerin birçoğu çalışanlarının müşterilere hangi duyguları sergileyip hangilerini saklaması ya da değiştirmesi gerektiğini duygu gösterim kuralları ile ifade etmektedir (Diefendorff ve Gosserand, 2003: 950).

Gösterim kuralları, psikolog Paul Ekman tarafından hizmet sunum esnasında sergilenen duygusal ifadelerle ait normlar olarak ifade edilmiştir. Buna göre hangi duygunun uygun olduğunun yanı sıra bu duyguların nasıl sergilenmesi gerektiği ve nasıl iletilebileceği ile ilgili davranış standartları gösterim kurallarını belirlemektedir. Genel olarak her örgütte, müşterilere karşı nasıl davranılacağına ilişkin kurallar bulunmaktadır, buna göre (Duran ve Gümüş, 2013: 237). Duygusal davranış kurallarının çalışanlar için üç farklı şekilde öğretilip benimsetilebileceği ifade edilmektedir. İlk olarak işe alım sürecinde kişilerin işyerinin gerektirdiği duyguları ve davranışları gerçekleştirip

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

gerçekleştiremeyeceği sorulan sorulara verdikleri cevaplarla seçim yapılmaktadır. İkinci olarak işe alınan kişilere verilen eğitimler sırasında davranış kurallarının öğretilmesi ve sonuncu olarak da çalışanların iş yaptıkları sırada uygun davranışlara ödül, aksi davranışlara ceza verilmesidir (JungHoon ve Ok, 2015: 38).

Yapılan araştırmalara göre birleştirici, bastırıcı ve ayırt edici olmak üzere üç tür davranış kuralı vardır (Eroğlu, 2010: 24):

Birleştirici duygular, paydaş ile işgöreni birbirleri ile iyi düşünmeye yaklaştırırken, olumlu hislerle bağlanmalarını sağlar. Bastırıcıda ise tarafsızlık ve otorite karşı tarafa intikal ettirilmeye çalışılır. Ayırt edici duygular ise kızgınlık ve düşmanca duygularla paydaşı sindirmeyi hedeflemektedir. Mesleklere göre beklenenler değişmektedir. Grandey' in de 2003 yılında yapılan çalışmasında, duygusal emek gösterim kurallarının hizmet çalışanlarının davranışlarında etkili olduğunu vurgulanmıştır. Öz'ün 2007' de yaptığı çalışmada duygusal emek davranış kurallarının duygusal emek gösterim şekilleri üzerinde etkili olduğunu göstermiştir. Yapılan bir başka çalışmada da, duygusal emek kontrolünün yüzeysel ve derinlemesine duygusal emek davranışlarını pozitif şekilde etkilediği ortaya çıkartılmıştır (Türkay, Ünal ve Taşar, 2011: 219). Duygusal davranış kuralları duygusal emeğin her iki boyutunu da etkilemektedir. Kızanıklı ve Ünlüönen' in çalışmasında da davranış kuralı algısının en çok ilişkili olduğu duygusal emek türü, derinlemesine duygusal emektir. Olumlu davranış kuralı algısı çalışanları, derinlemesine duygusal emek davranışına, olumsuz davranış kuralı algısı da yüzeysel duygusal emek davranışına doğru yönlendirmektedir (Kızanıklı ve Ünlüönen, 2016:130).

4. Kişiliğin Duygusal Emek ile İlişkisi

Kişiliğin beş boyutu, duygusal emekle ilişkilidir. Dışa dönük olanların daha az yüzeysel davranış sergilediği ifade edilmektedir. Samimi duygularla yaklaşım gösteren konuşkan olan kişilerin gösterdikleri duygular da samimi olmakta ve daha az yüzeysel davranış göstermektedirler (Barrick ve Mount, 2005: 359). Dışa dönük kişiler daha çok derinlemesine duygusal emek gösterirler (Cheung ve Tang, 2009: 75). Diefendorff vd.' nin yaptığı çalışmada, dışa dönüklüğün, derinlemesine davranış ile pozitif, yüzeysel davranış ile negatif ilişkisi olduğu belirtilmiştir. Sorumluluk özelliği olan insanların, derinden rol yaptıkları ifade edilmiştir (Austin vd., 2008: 679; Diefendorff vd., 2005: 339). Bu tip insanlar, güvenilir olup, çalışkandır ve düzenli iş yapmaktadırlar. Uyumluluğun, derinlemesine ve yüzeysel duygusal emekle pozitif ilişkili olduğu ifade edilmiştir (Diefendorff vd., 2005: 340). Uyumlu kişiler, empati yeteneği güçlü olan kişiler olup kendilerini karşısındakinin yerine kolaylıkla koyabilirler ve davranışlarını da ihtiyaca göre uyumlandırırlar.

Nevrotik kişilerin ise, yüzeysel davranış gösterdikleri ifade edilmektedir (Austin, vd., 2007: 680). Çalışmamızın daha önceki bölümlerinde belirtildiği gibi nevrotik özelliği olan kişilerin stresi yönetmede etkin olamadıkları bilinmektedir. Genellikle endişeli ve gergin haldedirler. Duygusal denge

özelliğine sahip olan çalışanların ise, daha az yüzeysel davranış gösterdikleri belirtilmiştir (Kiffin Peterson vd., 2010: 43-48). Yalçın' ın öğretmenler üzerinde yaptığı çalışmada kişilik özellikleri ile derinlemesine davranış arasındaki ilişki incelendiğinde, uyumluluk dışındaki tüm boyutların derinlemesine davranış ile ilişkili olduğu belirtilmiştir. Bu ilişkilerde derinlemesine davranışın nörotiklik ile ters yönlü olduğu, diğer boyutlarla aynı yönlü olduğu ortaya konulmuştur (Yalçın, 2012: 161). Kişilik ile duygusal emek arasındaki ilişki kısmen desteklenmiş, dışa dönüklük ve nevroitikliğin duygusal emek ile korelasyona sahip olduğu bulunmuştur (Mroz ve Kaleta, 2016: 767-782). Dışa dönüklüğün derinlemesine duygusal emekle ilişkisi perakende sektöründe yapılan bir çalışmada da belirtilmiştir (Dahiya, 2017: 50). Bütün bunlardan yola çıkarak kişiliğin, duygusal emeğin uygulama şeklini etkilediği ifade edilebilir.

5.Yöntem

5.1.Araştırmanın Amacı ve Örneklem

Araştırma temel olarak takım yöneticilerinin duygusal emek gösterimleri kişilik özelliklerine göre değişmekte midir? sorusuna cevap aramaktadır. Bununla birlikte araştırmanın diğer alt hedefleri de aşağıda belirtilmiştir:

- Takım yöneticilerinin kişilik özelliklerini belirlemek
- Bankanın çalışanlara karşı hangi davranışları göstermelerini istediğini takım yöneticilerinin bakış açısı ile açıklamak
- Takım yöneticilerinin sergiledikleri duygusal emek davranışlarını açıklamak
- Sergilenen duygusal emek sonucunda takım yöneticileri ve çalışanlar açısından hangi sonuçlarla karşılaşıldığını açıklamak

Bu amaçla özel bir banka çağrı merkezinde görev yapan takım yöneticilerinden oluşturulan soru setlerine yanıt vermeleri istenmiştir.

5.2.Ölçüm Araçları

Araştırmaya katılanların kişilik özelliklerinin belirlenmesi için Donnellan vd.'nin 2006 yılında geliştirdikleri ve Mehmet Kaşlı' nın doktora tezinde kullanılan ölçek kullanılmıştır. Ölçekte 1-5 dışa dönüklük, 6-10 uyumluluk, 11-14 sorumluluk, 15-17 duygusal denge, 18-20 yenilikçi boyutlarına yer verilmiş olup toplam 20 sorudan oluşmaktadır. Kişilik özellikleri ölçeği yanıtladıktan sonra katılımcılarla görüşmeler yapılmış olup hazırlanan açık uçlu sorulara yanıt vermeleri sağlanmıştır.

5.3.Verilerin Analizi ve Bulgular

5.3.1.Kişilik Özellikleri İle İlgili Bulgular

Araştırmaya katılan akademisyenlerin kişilik özellikleri, yaş, iş ve takım yöneticiliği deneyimleri, medeni durum, çocuk sayısı cinsiyetlerine ilişkin bilgiler aşağıdaki tabloda yer almaktadır. Buna göre sorumluluk kişilik özelliğine sahip olanlar %50, uyumluluk %25, dışa dönük olanlar %17 ve yenilikçilik özelliğine sahip olma ise %8 oranındadır.

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

Tablo 1.: Takım Yöneticilerinin Kişilik ve Tanımlayıcı Özellikleri

Katılımcı	Kişilik	Yaş	İş Deneyimi	Takım Yöneticiliği Deneyimi	Medeni Durum	Çocuk Sayısı	Cinsiyet
A1	Sorumluluk	34	10 yıl	2 yıl	Evli	2	Kadın
A2	Sorumluluk	34	10 yıl	4 yıl	Evli	1	Kadın
A3	Uyumluluk	41	19 yıl	12 yıl	Evli	2	Kadın
A4	Uyumluluk	39	13 yıl	5 yıl	Evli	1	Kadın
A5	Sorumluluk	44	19 yıl	15 yıl	Evli	1	Kadın
A6	Dışadönüklük	43	20 yıl	12 v	Bekar	1	Kadın
A7	Sorumluluk	31	12 yıl	6 yıl	Bekar	0	Kadın
A8	Dışadönüklük	34	10 yıl	5 yıl	Evli	0	Kadın
A9	Sorumluluk	35	9 yıl	3 yıl	Evli	1	Erkek
A10	Uyumluluk	29	8 yıl	4 yıl	Evli	1	Kadın
A11	Sorumluluk	42	19 yıl	12 yıl	Evli	1	Kadın
A12	Yenilikçi	42	17 yıl	12 yıl	Bekar	0	Kadın

5.3.2.Örgüt İçi Davranış Kuralları İle İlgili Bulgular

Takım yöneticilerinin belirtmiş oldukları örgüt için davranış kuralları aşağıdaki tabloda belirtilmiştir.

Tablo 2.: Örgüt İçi Davranış Kuralları

Davranış Kuralları	Sıklık	%
Güçlü iletişim, yüksek ilgi	9	75,00%
Eğitici ve öğretici olma	7	58,33%
Otoriter	5	41,67%
Empatik olma	4	33,33%
Motive edici	3	25,00%
Kurallara uyma	3	25,00%
Adil olma	2	16,67%
Kurumsal olma	2	16,67%
Örnek olma, ilham verme	2	16,67%
Özel hayata özen gösterme	2	16,67%
Sevgi dolu, güleryüzlü olma	2	16,67%
Toplam	12	100,00%

Örgüt içinde sergilenmesi gereken, takım yöneticisi ve çalışan ilişkisinde davranış kurallarının neler olduğunun belirlenmesi için katılımcılara “kurumunuz yönettiğiniz çalışanlara nasıl davranmanız gerektiğini belirtmektedir?” şeklinde soru sorulmuş ve alınan cevaplar sıralanmıştır. Buna göre davranış kuralları, takım yöneticilerinden güçlü iletişim ve çalışanlarına yüksek ilgi göstermeleri (%75), eğitici ve öğretici olma (%58,33), otoriter olma (%41,67), empatik olma, (%33,33), motive edici şekilde yaklaşma (%25), kurallara uyma (25), adil olma (%16,67), kurumsal olma (%16,67), örnek olma, ilham verme (%16,67), özel hayata özen gösterme (%16,67), sevgi dolu, güleryüzlü olma (%16,67) şeklinde sıralanmıştır.

5.3.3.Duygusal Emek Gösterimlerine İlişkin Bulgular

Araştırmaya katılan takım yöneticilerine çalışanları ile iletişim kurdukları sırada onlara içlerinden geldikleri gibi mi, onları anlamak için çaba göstererek mi yoksa

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

zoraki yüzlerinde sanki bir maske varmış gibi mi davrandıkları sorularak duygusal emek gösterimlerine ilişkin bulgular elde edilmeye çalışılmıştır. Buna göre katılımcıların en çok gösterdiklerini ifade ettikleri duygusal emek türü, derinlemesine duygusal emektir (%33,33). Yüzeysel ve samimi duygusal emek aynı oranda (%25) sergilenmekte olup ne tam yüzeysel şekilde ne de derinlemesine olduğu belirtilen duygusal emek ise (%16,67) şeklinde ifade edilmiştir.

Tablo 3.: Duygusal Emek Gösterim Türleri

Duygusal Emek Davranışları	Sıklık	%
Yüzeysel Duygusal Emek	3	25,00%
Ne Yüzeysel Ne Derinlemesine Duygusal Emek	2	16,67%
Derinlemesine Duygusal Emek	4	33,33%
Samimi Duygusal Emek	3	25,00%
Toplam	12	100,00%

5.3.4.Duygusal Emegin Yol Açtığı Sonuçlar

Katılımcılara duygusal emek gösterimlerinin nasıl sonuçlara yol açtığını belirlemek amacı ile “Duygusal emek gösterimleri sonrasında nasıl sonuçlara ulaşıyorsunuz” sorusu yöneltilmiştir. Buna göre duygusal emek gösterimleri sonucunda fiziksel ve psikolojik açıdan yorumlar gruplandırılmıştır. Fiziksel açıdan bakıldığında en çok yorgunluk hissettikleri (%41,67), ardından boyun ve sırt ağrıları (%25), baş ağrısı (%16,67) ve ardından da iştahsızlık ve başağrısı (%8,33) ile sıralanmıştır.

Psikolojik açıdan incelendiğinde, tükenmişlik ve değersizlik (%33,33) oranı ile mutluluk ve tatmin hissi de (%33,33) oranı ile ilk sırada yer alırken, gerginlik, aileye karşı tahammülsüzlük ve ilgisizlik (%25) takip etmiş ardından da huzurluluk hali (%16,67) ile sıralanmıştır.

Tablo 4.: Duygusal Emegin Fiziksel ve Psikolojik Sonuçları

Fiziksel	Sıklık	%
Yorgunluk	5	41,67%
Baş ağrısı	2	16,67%
Boyun, sırt ağrıları	3	25,00%
İştahsızlık	1	8,33%
Mide ağrısı	1	8,33%
Toplam	12	100,00%
Psikolojik	Sıklık	%
Gerginlik	3	25,00%
Aileye karşı tahammülsüzlük, ilgisizlik	3	25,00%
Değersizlik	4	33,33%
Tükenmişlik	4	33,33%
Huzurlu	2	16,67%
Mutluluk ve tatmin	4	33,33%
Toplam	12	100,00%

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

Duygusal emeğin yol açtığı sonuçlar personel ve örgüt açısından da gruplanmış olup aşağıdaki tabloda belirtilmiştir. Buna göre duygusal emek gösterimlerinin personele katkıları motivasyon (%25), işin sahiplenilmesi ve hedeflerine ulaşma (%16,67) olarak yorumlanmıştır. Örgüt açısından bakıldığında ise duygusal emek gösterimleri performans artışına (%41,67), müşteri memnuniyetine (%25), güvenilir örgüt ve iletişimin güçlenmesine (%16,67) yol açmaktadır.

Tablo 5.: Duygusal Emeğin Personel ve Örgüt Açısından Sonuçları

Personel	Sıklık	%
Hedeflerine ulaştırma	2	16,67%
İşin sahiplenilmesi	2	16,67%
Motivasyon	3	25,00%
Missing	5	41,67%
Toplam	12	100,00%
Örgüt	Sıklık	%
Müşteri memnuniyeti	3	25,00%
Güvenilir örgüt iklimi	2	16,67%
İletişimin güçlenmesi	2	16,67%
Performans artışı	5	41,67%
Toplam	12	100,00%

5.3.5. Kişilik Özellikleri ve Duygusal Emek Arasındaki İlişki

Katılımcıların önce kişilik özellikleri anketle belirlenmiştir. Katılımcıların duygusal emek gösterim şekli için verdikleri yanıtlar gruplanmıştır. Buna göre, sorumluluk özelliği gösteren katılımcıların daha çok derinlemesine duygusal emek gösterdikleri, uyumluluk özelliğine sahip olan katılımcıların da duygusal emek gösterim şekillerinden daha çok derinlemesine duygusal emek gösterdikleri belirlenmiştir. Katılımcılardan dışa dönük kişilik özelliği gösterenlerin hem derinlemesine hem de yüzeysel duygusal emek gösterdikleri, yenilikçi kişilik özelliği ile de ne yüzeysel ne derinlemesine duygusal emekle ilişkili olduğu belirlenmiştir.

Tablo 6.: Kişilik Özellikleri ve Duygusal Emek Davranışları İlişkisi

Katılımcı	Kişilik	Duygusal Emek Davranışları
A1	Sorumluluk	Samimi
A2	Sorumluluk	Derinlemesine
A3	Uyumluluk	Derinlemesine
A4	Uyumluluk	Derinlemesine
A5	Sorumluluk	Samimi
A6	Dışadönüklük	Yüzeysel
A7	Sorumluluk	Samimi
A8	Dışadönüklük	Derinlemesine
A9	Sorumluluk	Yüzeysel
A10	Uyumluluk	Ne Yüzeysel Ne Derinlemesine
A11	Sorumluluk	Derinlemesine
A12	Yenilikçi	Ne Yüzeysel Ne Derinlemesine

6. Sonuç ve Öneriler

Bu araştırma özel bir banka çağrı merkezinde görev yapan takım yöneticilerinin sergiledikleri duygusal emek davranışları ile kişilik özelliklerinin belirlenmesi ve duygusal emek gösterimleri sonrasında ortaya çıkan sonuçların belirlenmesi için yapılmıştır. Çalışmada kurumun belirlemiş olduğu davranış kuralları da takım yöneticilerinin ifadeleri ile açıklanmıştır. Yapılan araştırmadan elde edilen veriler aşağıdaki gibidir:

- Katılımcılar en çok derinlemesine duygusal emek gösterimi sergilemektedirler ardından yüzeysel ve samimi duygusal emek gösterimi gelmektedir.

- Yüzeysel ve samimi duygusal emek gösterimi arasında kalan duygusal emek gösterim şekilleri de vardır.

- Duygusal emek psikolojik açıdan en çok tükenmişlik ve değersizlik hissi yaratmasına karşın tatmin ve mutluluk duygusu da oluşturmaktadır.

- Duygusal emek fiziksel açıdan en çok yorgunluk, boyun ve sırt ağrıları ve baş ağrısı gibi şikayetlere sebep olmaktadır.

- Duygusal emek örgüt açısından bakıldığında performans artışı, güçlü yönetici, çalışan ve müşteri arasında güçlü iletişim ağı ve memnuniyete sebep olmaktadır.

- Duygusal emek gösterilen çalışanlar açısından değerlendirildiğinde motivasyonun artması, hedeflere ulaşılması yönünde olumlu katkı sağlamaktadır.

- Kişilik özelliklerinden sorumluluk ve uyumluluk özelliğine sahip olan takım yöneticilerinin daha çok derinlemesine duygusal emek gösterimi sergiledikleri ifade edilmektedir.

- Banka çağrı merkezinde takım yöneticilerinden çalışanlarla güçlü iletişim, yüksek ilgi, eğitici ve öğretici olma aynı zamanda da otoriter olma, empatik olma, motivasyon gücünün yüksek olması, örnek olma ve ilham verme şeklinde davranış kuralları göstermeleri beklenmektedir.

Özetle ifade edilen sonuçlardan yola çıkarak takım yöneticilerine yönelik öneriler aşağıdaki şekilde ifade edilebilir:

- Duygusal emek hizmet sektöründe oldukça yoğundur ve bireylerin kendi kişilik özellikleri ve olanakları da göz önüne alınarak sektör ve görev seçimi yapmaları yararlı olacaktır.

- Bireyler kendi değerleri ile özdeşleşen kurumlarda görev almalıdırlar.

- Kurumun davranış kuralları arasında ilk sıralarda yer alan güçlü iletişim özelliğini pekiştirecek aktiviteler yer vermelidirler.

- Eğitimci olarak da görev yapması beklenen takım yöneticilerinin her zaman işin gerektirdiği bilgi ve tecrübe ile yola devam etmeleri sürekli öğrenmeye açık şekilde kariyerlerine devam etmelidirler.

- Empatik olmanın yanısıra otoriter şekilde de duygu ve davranışlara yön verebilmelidirler.

- Hem kendisi hem de yönettiği takımlar için motivasyonel aktivitelere yer vermelidirler.

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

▪ Duygusal emek gösterimleri sonucu fiziksel olarak ortaya çıkan yorgunluğun giderilebilmesi için spor, kişisel çalışmalar, düzenli izin kullanımları özenle uygulanmalıdır.

▪ Duygusal emek gösterimleri sonucu görülen psikolojik açıdan gerginlik, değersizlik, tükenmişlik hislerini yönetebilmek için gerekli desteklerin alınması gereklidir. Bunun için gerek psikolojik destek gerekse yöneticiler ile gerekli paylaşımlar sağlanabilmelidir.

Duygusal emek gösterimlerinin kurumlar açısından da alınması gereken önlem ve aksiyonlar aşağıda şekilde belirtilebilir:

▪ Sorumluluk kişilik özelliğine sahip olanların derinlemesine ve samimi duygusal emek gösterimleri sıklıkta, bu açıdan bakıldığında takım yöneticilerinin seçimlerinde kişilik özellikleri dikkate alınmalıdır.

▪ Takım yöneticilerinin örgütün değer ve inançları ile kendi değerlerini birleştirmelerine olanak yaratılmalı bunun için gerek alınacak kararların sağlığı, gerekse süreçlerin tutarlılığı ve yaratılacak ortak anlayış özenle oluşturulmalıdır. Bu bağlamda belirli periyodlarla yapılacak anket ya da mülakat şeklindeki görüşmelerle talep ve ihtiyaçlar ortaya çıkartılmalı ve buna yönelik aksiyonlar alınmalıdır.

▪ Derinlemesine duygusal emek gösterimlerinin devam edebilmesi için iş tatmin seviyesini artırıcı faaliyetler düzenlenmelidir. Sosyal ve kültürel faaliyetlere destek olunmalıdır. Psikolojik rehberlik, sağlık hizmetleri, hobi ve kişisel gelişim çalışmaları desteklenmelidir.

▪ Takım yöneticisine düşen çalışan sayısı etkinliği artıracak şekilde düzenlenmelidir.

▪ Takım yöneticisinin çalışanları için düzenleyeceği motivasyon temelli faaliyetler için destek olunmalıdır.

▪ Kurumda iç kontrol standartları belirlenmeli ve takip sistemi geliştirilmelidir.

▪ Takım yöneticilerinin tükenmişlik düzeyleri izlenerek eğitimler, seminerler, koçluk, mentörlük gibi uygulamalarla kontrol altına alınmalıdır.

▪ Gerek takımın gerekse kurumun beklediği eğitimin sağlanabilmesi için takım yöneticilerinin zaman yönetimi izlenmeli ve gerekli iş yükü düzeni sağlanmalıdır.

Bu araştırmanın banka çağrı merkezleri ve takım yöneticileri için duygusal emek gösterimleri açısından araştırmacılar, yöneticiler, çalışanlar ve işverenler için katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Bankacılık alanındaki çağrı merkezi faaliyetlerinde biryandan müşteri hizmeti sunulması bir yandan değişen ve gelişen rekabet şartlarına uyum sağlanması açısından çalışanların yönetilmesi ve geliştirilen uygulamalar önemlidir. Bu açıdan bakıldığında çağrı merkezi çalışanları ile birebir ve ilk düzeyde temasta bulunan takım yöneticilerinin duygusal emek gösterimleri, hem çalışanları hem de kurumları hedeflere taşımakta ve araştırılması gereken bir konu olmaya devam etmektedir. Profesyonel bir bankacılık sisteminde temel süreçlerin iyileştirilmesi, etkin şekilde sürdürülen yönetici ve çalışan iletişimi, yüksek düzeyde banka takım sistemlerinin kurulumu, verimli çalışması, çoklu kanal yönetimi, dijital

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

kanalların işletimi, şubelerin “operasyonel ve satış verimliliği”nin artırılması, etkin maliyet yönetimine ilişkin “fikir ve projelerin tasarımı”, “etkin banka takımları” gelişimi ve üst düzey kariyer yollarına yönelimi sağlayacak girişimler için gerekli adımlara destek olur. Duygusal emeğin hayata geçirilmesi ve derinlemesine ve samimi şekilde sürdürülmesi geleceğin ileri bankacılık sistemi kurulumu için, ilk adımların daha akılcı, bilimsel ve mantıklı bir biçimde (yaratıcılık ve yenilikçilik içeren bir donanımla) azimli ve cesaretli atılımını sağlayacaktır. İleri bankacılık sisteminde, çalışan memnuniyetinin de katkısı ile mükemmel bir müşteri deneyimi tasarlarlarken, banka müşterisinin zihninde neler olduğunun, (düşünsel finansal düzeydeki optimal karar verme sistemlerinin doğru bir biçimde çalışma mantığı) açıkça anlaşılmasına ve buna yönelik “yaratıcı/yenilikçi bankacılık çözümleri” üretimine olağanüstü düzeyde bir katkı sağlar. Çünkü, ileri düzeyde global bankacılıkta duygusal emek, bir yandan iletişim süreçlerinde, akışkan ve değişken duyguları daha derinden ve samimi bir formda etkilerken, diğer yandan, müşteriye daha erken ve doğru bir biçimde anlamada, “empatik yetkinlikler” in maharetle kullanılarak, ileri düzey iletişim süreçlerinde (özellikle bankacılık hizmetlerinde, 'özgün sihirli kelimeler'in etkin kullanımı ile de) , çalışanların (müşteri temsilcilerinin) “inter-aktif beyinsel kapasite”nin daha etkin kullanımı ve çoklu müşteri deneyimine giden yolun duygusal emek ve duygusal zeka sinerjisinden geçiş kanallarında, daha ileri iletişim yetkinlikleri ve profesyonel adımlara öncülük edecektir. Çünkü, geleceğin ileri bankacılık sistemi, yazılı iletişim, sözlü iletişim ve görsel iletişime geçiş süreçlerinde, “çoklu iletişim kanalları”nın sürekli açıklığı, sabırlı deneyimler ve sürekli gelişim demektir. Geleceğin, daha adil ve sürdürülebilir düzeydeki ileri bankacılığının yaratımında, global bankacılık rekabet sisteminin aktif ve etkin işletiminde, stratejik insan kaynakları yönetimi direktörlüğü rehberliğinde, gerek bankacılık eğitim, kariyer ve performans sisteminin tasarımında öncül bir rol oynar. Bu araştırmada elde edilen sonuçlarla banka çağrı merkezi takım yöneticilerinin duygusal emek gösterimi sonucunda kendileri, çalışan ve kurum açısından sonuçları ve aynı zamanda kişilik özelliklerinin de gözönüne alınarak duygusal emek gösterimlerinin belirtildiği ifade edilebilir. Çalışmada analiz dışında bırakılan demografik faktörler de göz önüne alınarak daha kapsamlı şekilde duygusal emek gösterim çeşitleri ve yol açtığı sonuçlar incelenebilir. Duygusal emek gösterimlerinin artması, yol açtığı sonuçların daha pozitif bir hal alması gerek çalışanlar, gerekse işverenler açısından önem arz etmekle beraber çalışmada ortaya çıkan sonuçlar kapsamında öneriler sunulmuştur.

Kaynakça

Ashforth, B. E. ve Humphrey, Ronald, H. (1993). “Emotional Labor In Service Roles: The Influence Of Identity”, *Academy Of Management*, vol. 18, s.89.

Aslan, S. ve Yalçın, M. (2013). “Öğretmenliğe İlişkin Tutumun Beş Faktör Kişilik Tipleriyle Yordanması”, *Milli Eğitim*, yıl. 42, sayı.197, s.169.

Austin, E.J., Dore, T.C.P. ve O'Donovan, K.M. (2008). “Associations Of Personality And Emotional Intelligence With Display Rule Conceptions And Emotional Labour”, *Personality And Individual Differences*, vol. 44, s.679-688.

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

Aydoğmuş, C. (2009). Kişilik Özellikleri Ve İş Tatmini İlişkisi Üzerinde Psikolojik Güçlendirme Ve Dönüşümcü Liderlik Algısının Etkileri, *(Yayınlanmamış Doktora Tezi)*, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Barrick, M.R. ve Mount, M.K. (1991). “The Big Five Personality Dimensions And Job Performans: A Metaanalysis”, *Personal Psychology*, s.1-26.

Barrick, M.R. ve Mount, M.K. (2004). *Select On Conscientiousness And Emotional Stability In E.A.Locke, Handbook Of Principles Of Organizational Behaviour*, s.15-28.

Barrick, M.R. ve Mount, M.K. (2005). “Yes, Personality Matters: Moving On To More Important Matters”, *Human Performance*, vol.18, s. 359-372.

Barry, B. ve Stewart G.L. (1997). “Composition, Process And Perfomance In Self-Managed Groups: The Role Of Personality”, *Journal Of Applied Psychology*, vol.82, s.62-78.

Basım, N. , Çetin, F. ve Tabak, A. (2009). “Beş Faktör Kişilik Özelliklerinin Kişilerarası Çatışma Çözme Yaklaşımlarıyla İlişkisi”, *Türk Psikoloji Dergisi*, Haziran, 24(63), s.25.

Baysal, A. C. ve Tekarslan E. (2004). *Davranış Bilimleri*, Avcıol Basım Yayın, 4. Baskı, İstanbul.

Beğenirbaş, M. ve Yalçın Can, R. (2012). “Öğretmenlerin Kişilik Özelliklerinin Duygusal Emek Gösterimlerine Etkileri”, *Çağ University Journal Of Social Sciences*, sayı.9, Haziran.

Bjorklund, B.R. ve Bee, H.L. (2009). *The Journal Of Adulthood*, Pearson Educational International, New Jersey.

Brotheridge, C.M. ve Lee, R.T. (2003), “Development And Validation of The Emotional Labor Scale”, *Journal Of Occupational And Organizational Psychology* , vol. 76, no. 3, s.365-79.

Burger, Jerry M. (2006). *Kişilik*, Kaknüs Yayınları, İstanbul.

Camgöz Metin, S. (2009) “Kişilik Özellikleri ile Finansal Performans Arasındaki İlişkiler: A Tipi Yatırım Fonu Yöneticileri Üzerinde Bir Değerlendirme”, *(Yayınlanmamış Doktora Tezi)*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Cheng, C. Bartram,T. Karimi, L. ve Leggat, S.G. (2013). “The Role Of Team Climate In The Management Of Emotional Labour: Implications For Nurse Retention”, *Journal Of Advanced Nursing*, vol.69(12), s.2812-2825.

Cheung, F.Y.L ve Tang, C.S.K. (2009). “The Influence Of Emotional Intelligence And Affectivity On Emotional Labor Strategies At Work”, *Journal Of Individual Differences*, vol.30/2, s.75-86.

Chou, H.Y., Hecker, R.O.B. ve Martin, A. (2012). “Predicting Nurses Well being From Job Demands And Resources: A Cross-Sectional Study Of Emotional Labour”, *Journal Of Nursing Management*, vol.20(4), s.502-511.

Claridge, G. ve Davis, C. (2001). “What’s The Use Of Neurotisim?”, *Personality And Individual Differences*, vol.31, s.383-400.

Cloninger, S. (2013). *Theories Of Personality*, Pearson, United States Of America.

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

Dahiya, A. (2017). “Extroversion And Emotional Labour: A Study On Organized Retail Sector”, *Clear International Journal Of Research In Commerce & Management*, vol.8.s.50.

Debesay, J.Harslof, I., Rechel, B. ve Vike, H. (2014). “Dispensing Emotions: Norwegian Community Nurses Handling Of Diversity In A Changing Organizational Context”, *Social Science & Medicine*, vol.119, s.74-80.

Değirmenci, S. (2010). “Hemşirelerde Duygusal Emek Davranışı Ve Etkileyen Faktörler”, İstanbul Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

Demirci, M.K, Özler, D.E. ve Girgin, B. (2009). “Beş Faktör Kişilik Modelinin İşyerinde Duygusal Tacize (Mobbing) Etkileri: Hastane İşletmelerinde Bir Uygulama”, *Journal Of Azerbaijani Studies*, s.13-39.

Diefendorff, J.M.ve Gosserand, R.H. (2003). “Understanding The Emotional Labor Process: A Control Theory Perspective”, *Journal Of Organizational Behaviour*, vol.11.

Diefendorff, J.M.ve Gosserand, R.H. (2005). “Emotional Display Rules And Emotional Labor: The Moderating Role Of Commitment”, *Journal Of Applied Psychology*, vol. 90.

Diefendorff, J.M. Gosserand, R.H.Croyle, M.H. (2005). “The Dimensionality And Antecedents Of Emotional Labor Strategies”, *Journal Of Vocational Behaviour*, vol.66, s.339-357.

Doğan, A. (2013). “Din Görevlilerinin Mesleki Aidiyetleri, Mesleki Tükenmişlik Tutumları Ve Hizmet İçi Eğitime Bakışları”, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe Ve Din Bilimleri Anabilimdalı, 41.

Dollinger, S.J., Leong, F.T. ve Ulicni, S.K. (1996). “On Traitsand Values: With Special Reference To Openness To Experience”, *Journal Of Research In Personality*, vol.30, s.23-41.

Donnellan, M.B., Oswald, F.L., Baird, B.M. ve Lucas, R.E. (2006). “The Mini- IPIP Scales: Tiny-Yet-Effective Measures Of The Big Five Factors Of Personality”, *Psychological Assessment*, vol.18(2), s.192–203.

Duran E. ve Gümüş, M. (2013). “Turizm Lisans Öğrencilerinin Duygusal Emek Deneyimlerinin Kariyer Tercihlerine Etkileri”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, cilt.15, s.237.

Egan, V. ve Taylor, D. (2010). “Shoplifting, Unethical Consumer Behaviour And Personality”, *Personality And Individual Differences*, vol.48, s.878-883.

Eren, E. (1993). *Yönetim Psikolojisi*, 4. Basım, Beta Yayıncılık, Ankara.

Eroğlu, E. (2010). “Örgütsel İletişiminin İşgörenlerin Duygu Gösterimlerinin Yönetimine Olan Etkisi”, *Selçuk İletişim*, cilt.6.3, s.24.

Fineman, S. (2003). *Understanding Emotion At Work*, Sage Publications, London.

Flynn, F. J. (2005). “Having An Open Mind: The Impact Of Openness To Experience On Interracial Attitudes And Impression Formation”, *Personality Processes And Individual Differences*, vol.88, s.816–826.

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

George, J.M. ve Zhou, J. (2001). “When Openness To Experience And Conscientiousness Are Related To Creative Behaviour: An Interaction Approach”, *Journal Of Applied Psychology*, vol.86, s.513-524.

Goodwin, R.D. Cox, B.J. ve Clara, I. (2006). “Neuroticism And Physical Disorders Among Adults In The Community: Result From The National Comorbidity Survey”, *Journal Of Behaviour Medicine*, vol.29, s.229-238.

Golfenshtein, N. ve Drach-Zahavy, A. (2015). “An Attribution Theory Perspective On Emotional Labour In Nurse-Patient Encounters: A Nested Cross-sectional Study In Paediatric Settings”, *Journal Of Advanced Nursing*, vol.71(5), s.1123-1134.

Grandey, A.A. (2000). “Emotion Regulation InT Workplace: A New Way To Conceptualize Emotional Labor”, *Journal Of Occupational Health Psychology*, vol. 5, no.1, s.5.

Grandey, A.A., Diefendorff, J.M. ve Rupp, D.E. (2013). “Bringing Emotional Labour Into Focus: A Review And Integration Of Three Research Lenses, *Emotional Labor In The 21st Century*”, Taylor And Francis, Newyork.

Gregory, A.M. Nettlebeck, T.ve Wilson, C. (2010). “Openness To Experience, Intelligence And Successful Ageing”, *Personality And Individual Differences*, vol.48, s.895-899.

Hogan, J. ve Holland, B. (2003). “Using Theory To Evaluate Personality And Job Performance Relations: A Socioanalytic Perspective”, *Journal Of Applied Psychology*, s.100-112.

Hochschild, A. (1979). “Emotion Work, Feeling Rules And Social Structure” *American Journal Of Sociology*, vol.85, s.551-575.

Hurtz, G.M. ve Donovan, J.J. (2000). “Personality And Job Performance: The Big Five Revisited”, *Journal Of Applied Psychology*, s.869-879.

İbrahimoglu, N. (2008). Kişilik Özellikleri Açısından Örgüt-Kariyer Bağlılık Düzeyini Artırmada Sosyalizasyon Ve Mentor Etkisi: Bir Örgüt Geliştirme Modeli, *(Yayınlanmamış Doktora Tezi)*, Hacettepe Üniversitesi, İşletme Anabilim Dalı.

James, N. (1989). “Emotional Labour: Skill And Work In The Social Regulation Of Feelings”, *Sociological Review*, vol.37, s.15-42.

Judge, T. A., Thoresen, C. J., Pucik, V. ve Welbourne, T. M. (1999). “Managerial Coping With Organizational Change: A Dispositional Perspective”, *The Journal Of Applied Psychology*, vol.84, s.107–122.

Karimi, S.G. Leggat, L, Donohue, G.F. ve Couper, G.E. (2014). “Emotional Rescue: The Role Of Emotional Intelligence And Emotional Labour On Well-being And Job-stress Among Community Nurses”, *Journal Of Advanced Nursing*, vol.70(1), s.176-186.

Kaşı, M. (2009). Otel İşletmelerinde İşgörenlerin Kişilik Özellikleri, Lider-Üye Etkileşimi Ve Tükenmişlik İlişkisinin İncelenmesi, *(Yayınlanmamış Doktora Tezi)*, Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

Kızanıklı, M. ve Ünlüönen, K. (2016). “Otel İşletmelerinde Davranış Kuralı Algısı Ve İş Doyumunun Duygusal Emek Üzerindeki Etkisinin Belirlenmesi”, *Ege Akademik Bakış*, cilt.16, sayı.3, s.512-513.

Kiffin Peterson, S.A. Jordon, C.L. ve Soutar, G.N. (2010). “The Big Five Emotional Exhaustion And Citizenship Behaviours In Service Settings: The Mediating Role Of Emotional Labour”, *Personality And Individual Differences*, vol.50, s.43-48.

Mastracci, S.H. Guy, M.E. ve Newman, M.A. (2014). “*Emotional Labor And Crisis Response: Working On The Razor’s Edge*”, Taylor And Francis, London And Newyork.

McCrae, R.R. (1996). “Social Consequences Of Experiential Openness”, *Psychological Bulletin*, vol. 120, s.323–337.

McCrae, R. R., ve Costa, P. T. (1986). “Personality, Coping And Coping Effectiveness In An Adult Sample”, *Journal Of Personality*, vol.54, s.385–405.

McCrae R.R ve Costa, P.T. (1987). “Validation Of The Five Factor Model Of Personality Across Instrument And Observers”, *Journal Of Personality And Social Psychology*, vol.52, s.81-90.

Mroz, J ve Kaleta, K. (2016). “Relationships Between Personality, Emotional Labor, Work Engagement And Job Satisfaction In Service Professions”, *International Journal Of Occupational Medicine And Environmental Health*, vol.29(5), s.767-782.

Ok, C.M. ve JungHoon J. (2015). “Examination Of Factors Affecting Hotel Employees Service Orientation: An Emotional Labor Perspective, *Journal Of Hospitality Tourism Research*”, vol. 39, no.4, s.442.

Onay, M. (2011). “Çalışanın Sahip Olduğu Duygusal Zekasının Ve Duygusal Emeginin Görev Performansı Ve Bağlamsal Performans Üzerindeki Etkisi”, *Ege Akademik Bakış*, sayı.4,s.589.

Özkalp, E. ve Kirel, Ç. (2009). *Örgütsel Davranış*, Eskişehir.

Saltürk, M. (2008). *Yönetim Başarısı Ve Kişilik*, Prizma Pres Matbaacılık, 1. Basım, İstanbul.

Savaş, A.C. (2012). “Okul Müdürlerinin Duygusal Zeka Ve Duygusal Emek Yeterliliklerinin Öğretmenlerin İşdoyumu Düzeylerine Etkisi”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, s.57.

Schmidt, K.H ve Diestel, S. (2014). “Are Emotional Labour Strategies By Nurses Associated With Psychological Costs?. A Cross-sectional Survey”, *Journal Of Advanced Nursing*, vol.51, s.1450-1461.

Stoeber, J. Otto, K ve Dalbert, C. (2009). “Perfectionism And The Big Five: Conscientiousness Predicts Longitudinal Increases In Self-Oriented Perfectionism”, *Personality And Individual Differences*, vol.47, s.363-368.

Tathhoğlu, K. (2014). “Üniversite Öğrencilerinin Beş Faktör Kişilik Kuramına Göre Kişilik Özellikleri Alt Boyutlarının Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi”, *Tarih Okulu Dergisi*, yıl.7, sayı.17, s.947.

Taymur, İ. ve Türkçapar M.H. (2012). “Kişilik: Tanımı, Sınıflaması Ve Değerlendirmesi”, *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 4(2).

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

Theodosius, C. (2008). *Emotional Labour In Healthcare: The Unmanaged Hearth Of Nursing*, Routledge, Newyork.

Türkay, O. ve Aydın, Ü. Ve Taşar, O. (2011). “Motivasyonel Ve Yapısal Altında Duygusal Emegın İşe Bağlılığa Etkisi”, *ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, cilt.7, sayı.14, s.201-222.

Whitbourne, S. K. (1986). “Openness To Experience, Identity Flexibility And Life Change In Adults”, *Journal Of Personality And Social Psychology*, vol. 50, s.163–168.

Yalçın Can, R. (2012). Bazı Öncülleri Ve Sonuçları İle Duygusal Emek: Görgül Bir Araştırma, (*Yayınlanmamış Doktora Tezi*), Kara Harp Okulu, Savunma Yönetimi, s. 4, 9, 32,84.

Yürür, Ş. ve Ünlü, O. (2011). “Duygusal Emek, Duygusal Tükenme Ve İşten Ayrılma Niyeti İlişkisi”, *İş Güç, Endüstri İlişkileri Ve İnsan Kaynakları Dergisi*, cilt.13(2), s.81-104.

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

TOKAT'TA ÖĞRENCİ YURTLARI EKSENİNDE ŞEKİLLENEN CİN MEMORATLARI ve BUNLARIN ORTAK MOTİFLERİ

JINN MEMORATES WHICH ARE SHAPED IN THE AXIS OF STUDENT
DORMİTORİES IN TOKAT AND COMMON MOTİFS OF THEM

Dr. Öğr. Üyesi Azem SEVİNDİK

Selçuk Üniversitesi, azemsevindik@selcuk.edu.tr

Arş. Gör. Sinan YAMAN

Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, sinan.yaman@gop.edu.tr

ÖZET

Türk halk edebiyatına kazandırılan yeni bir kavram olan memoratlar *yaşanmış veya yaşandığı iddia edilen olağanüstü tecrübelerin belirli anlatı kalıplarıyla ve icra yöntemleriyle sunulması* şeklinde tanımlanabilir. Memoratlardaki en temel dayanak, anlatıcının olayı bizzat yaşayan veya yaşadığını iddia eden kişiye duyulan “inanç”tır. Olağanüstü olayların sunumları olan memoratlar açık, dış ve kapalı mekânlarda deneyimlenir. Halk felsefesi ve halk inancının, halk kültürüne ait kodlarla yoğrularak teşkil edilen bu anlatıların gerçekleştiği önemli yerlerden biri de hiç şüphesiz ki öğrenci yurtlarıdır. Çok sayıda bireyin kolektif bir yaşam sürdüğü bu yerlerin de kendine has bir kültür ortamı bulunur. Bu tarz kalabalık insan topluluklarının yaşamını sürdürdüğü bir ortamda ise doğaüstü olan ya da doğaüstü olduğuna inanılan çeşitli olayların yaşanması sıklıkla meydana geldiği bir durumdur.

Bu çalışmada Tokat'ta derlenen öğrenci yurtlarında kalan bireyler tarafından deneyimlenen, anlatılagelen ve cinlerin ekseninde şekillenen memoratlar derlenmiştir. Derlenmiş dokuz memorat metni tasnif edilerek bunların ortak motifleri incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Anlatı, Cinler, Memorat, Motif, Öğrenci Yurdu, Tokat

ABSTRACT

Memorates, a new concept which has been introduced to Turkish Folk Literature, can be defined as the presentation of the extraordinary experiences, which are claimed to be lived, with specific narrative patterns and performance methods. The basic basis in the memorates is the belief that the narrator has really experienced that event. Memorates, which are the presentations of extraordinary events, are experienced in open, outdoor and indoor places. Students dormitories are undoubtedly one of the most important places where these narratives constituting of folk philosophy and the folk beliefs with the codes of folk culture. These places, where a large number of individuals have a collective life, have a unique culture. In such an environment where such crowded human communities continue to live, the various events which are believed to be supernatural occurs frequently.

In this study, the memorates which are experienced by individuals staying in the student dormitories in Tokat, which are narrated and shaped on the axis of the jinns,

have been compiled. The nine compiled memorates will be reviewed and their common motifs will be classified.

Key Words: Narrative, Jinns, Motif, Student Dormitory, Tokat

GİRİŞ

İnsanoğlu yaşamı boyunca oluşumunu açıklayamadığı bazı tecrübeler yaşar. Bilimin izah etmekte zorlandığı bu tarz olaylarla ilgili anlatılar hemen her kültürde bulunur ve benzer şekillerde karşımıza çıkar. İşte bu anlatıların sözlü anlatı türleri içerisinde ele alındığı tür memoratlardır. Memorat kelimesi, kelime anlamı itibariyle İngilizce ‘memory’ yani bellek/hafıza kelimesinden gelir. İlk kez 1934 yılında İsveçli âlim Carl Wilhelm von Sydow tarafından efsaneden farkı ortaya koyularak adlandırılmıştır (Sydow 1948: 60-88). Sydow’un efsane türü olarak gördüğü memoratların tanımlanmasıyla ilgili çeşitli itirazlar olmuş ve farklı görüşler dile getirilmiştir. Günümüzde ağırlık kazanan ise kendi karakteristik özellikleri bulunan müstakil bir tür olduğudur.

Memorat türünün tanımını Reimund Kvideland, *İskandinav Halk İnancı ve Efsanesi* adlı çalışmasında “tabiatüstü ferdi bir tecrübenin yaşayan veya ondan dinlemiş birisi tarafından anlatılan şahsa bağlı hikâyedir” şeklinde verir (Kvideland 1991: 19). Bu türü Türk literatürüne kazandıran ve derinlemesine olarak çalışarak ilk tasnif denemesini yapan Özkul Çobanoğlu ise *Türk Halk Kültüründe Memoratlar ve Halk İnançları* isimli çalışmasında bu türün diğer anlatı türleriyle benzerlik ve farklılıklarını ortaya koymuştur. Özellikle efsane ile olan benzerliği bu türün çoğu zaman efsanelerle karıştırılmasına neden olmuştur. Nitekim bu durumu Kvideland “memoratlar ve efsaneler olağanüstü tecrübeye karşı iki farklı duruş ve düşüncü ifade etmektedirler” (Kvideland 1991: 20) şeklinde dile getirir.

Memorat anlatıları içerisinde şüphesiz en dikkat çekenlerin ve en çok anlatılanların başında cinlerle ilgili olanlardır. Bunun sebebi cinlerin hem varlığı semavi dinlere göre bilinen varlıklar olması hem de özellikle anlatıcı-dinleyici bağlamında genellikle korku dolu öğeler barındırması bakımından dinleyicilerde merak ve istek uyandırmasıdır. Bunu yaparken de çalışma alanı olarak öğrenci yurtları tercih edildi. Bunun sebebi hemen her toplumda var olan bu tarz yurt anlatılarının Türk halk belleğinde özellikle cinler üzerinden kurulmuş olmasıdır.

Türkiye Türkçesine Arapça’dan geçen “cin” kelimesi ‘insanları, hayvanları, yerleri koruyan, onların kaderini yöneten ruh’ ya da ‘tanrımsı varlık’tır (Boratav 1984: 74). Türkiye’de hem geleneksel hem de dini açıdan varlığına inanılan cinler hem korkulan hem de merak duyulan varlıklar olmuşlardır. İslam inancının kutsal kitabı olan Kur’an’daki "Cinleri öz ateşten yarattı" (er-Rahmân 55/15) ve "And olsun biz insanı, kuru kara çamurdan, şekillenmiş kara balçıktan yarattık. Cinleri de daha önce, zehirli ateşten yarattık" (el-Hicr 15/26-27) şeklindeki ayetler bağlamında insan topraktan, cinler ise ateşten yaratılmıştır.

Hz. Muhammed, hem insanlara hem de cinlere gönderilmiştir. Bu yüzden cinler de insanlar gibi inanan ve inanmayan şeklinde ayrılır. İnanmayan cinlerin sayısının daha fazla olduğu düşünülür. İnsanlar gibi ibadet ile yükümlüdürler. Tıpkı insanlar gibi yer içer ve evlenirler. Cinlerin bir yerden başka bir yere çok hızlı hareket

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

ettikleri, eşya ve nesneleri götürebildikleri ve farklı donlara girebildiklerine inanılır. İnanan cinlerin inanan insanlarla beraber cennete gideceğine, inanmayan cinlerin ise inanmayan insanlarla birlikte cehenneme gideceğine inanılır.

Cinler, Türk halk belleğinde ve İslam dininde özel bir yere sahip varlıklardır. Hemen her halkın bu varlıklarla ilgili inanışları bulunur. Türkiye’de ise cinlere çeşitli yörelerde pir, sahip, ecinni, mekir, iyi saatte olsunlar gibi isimler verilmektedir (Karakurt 2011: 235). Cinler, bütün işlerini geceleri yaparlar, sabah ezanıyla dağılırlar. Daha çok izbe yerlerde toplanırlar. Bu yüzden uzun süre boş kalmış evlerin/ mekanların tekin olmayan yerler olduğuna inanılır ve buralara girilirken “destur” çekilerek genellikle Kur’an-ı Kerim’de bulunan “Felak” ve “Nas” sureleri okunur. Özellikle gece vakti çöplüklere, küllüklere, soğan kabuklarına ve incir ağacı dibine küçük abdest yapılmaz. Kendilerini kızdıranları çarptıklarına, insanların arasını bozdukları, karı kocayı ayırdıkları, inme indirdikleri, kadın veya erkeğe tutulup evlenmelerine mani olduklarına dair inanışlar bulunmaktadır. Cinlerin sebep olduğu hastalıkları sağaltmak için "ocaklar ya da cinci hocalar" tarafından cin çıkarma ritüelleri yapılır.

Osmanlı devleti döneminde cinlerin bir görünen bir de görünmeyen iki türü olduğuna inanılır, falcılık büyücülük gibi faaliyetlerle bunlar arasında ilişki kurulurdu. Anadolu folklorunda cinlere dair çok geniş bir inanış çeşitlemesi bulunmaktadır (Karakurt 2011: 236). Korku ve merak uyandırdıkları için halk belleğinde geniş bir yer kaplarlar, bu da halk anlatılarına yansır.

Motif Aarne’nin yaptığı masal tipleriyle ilgili katalog çalışmasını genişleterek kaleme aldığı *The Folktale (Halk Masalı)* adlı çalışmasında Stith Thompson tarafından şu şekilde tanımlanır; “Motif bir masaldaki en küçük unsur olup, bu unsurlar gelenekte sürekli bir varoluş gücüne sahiptir. Bu güce sahip olabilmek için bu unsur görülmemiş ve çarpıcı bir özelliğe sahip olmak zorundadır.” (Ekici ve d. 2013: 75). Motifin temel özelliğini veren bu tanımda en dikkat çekici olgu çarpıcı bir özelliğe sahip olması ve şaşırtıcı oluşudur. Halk edebiyatı çalışmalarına kaynaklık etmede bir başyapıt olma niteliği taşıyan *The Motif Index of Folk-Literature* adlı eserinde ise çeşitli dünya anlatılarındaki motifleri sıralamıştır. Memoratlarda da diğer sözlü anlatı türlerinde olduğu gibi belli motifler bulunmaktadır. Bu motifler, anlatıların işlevleri hakkında ve temelinde yatan anlamları bilmek bakımından önemlidir.

Neden Öğrenci Yurtları?

Psikologlar tabiatüstü tecrübelerdeki görme, dokunma hissine ve ses duyma ya dayalı olarak meydana gelen algılamaların, diğer şahsi faktörlerin yanı sıra geleneksel inanç sistemi ve sosyal davranış değerlerinin bir araya gelmesiyle oluştuğunu ileri sürmektedirler (Kvideland 1991: 19). Psikologların altını çizdiği sosyal davranış değerleri ve inanç sistemleri olgusu son derece önemlidir. Zira memorata dönüşen tabiatüstü tecrübenin vuku bulduğu anlarda bazı kalıplaşmaların olduğu görülür (Çobanoğlu 2003: 34). Çobanoğlu’na göre özellikle bu tarz tecrübeler karanlıkta ve psikolojik olarak bireyin patlama noktasına geldiği bunalım, stres ve uyku ile uyanıklık hali arasında oluşmaktadır. Memorat haline gelen tecrübelerin çoğu anlatıda ya yalnızken ya karanlık bir ortamda olması ya da yarı uyku halindeyken meydana gelmesi

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

bu görüşü destekler niteliktedir. Çalışmada öğrenci yurtlarını ele almamızın nedenini de bu durumdan kaynaklanmaktadır.

Ortak Motifleri Bağlamında Memoratlar

Türk halk anlatıları, hem eski Türk inançları hem de İslamiyet'in etkisiyle sürekli genişleyen ve çeşitlenen bir belleğe sahiptir. Öğrenci yurtları, Türkiye'nin farklı bölgelerinden farklı hikâyelerle gelen bireyleri barındırması bakımından çok önemlidir. Farklı yöre ve geleneklerden gelen bireyler aynı mekânda bir arada yaşama deneyimi elde ederler. Bu durum farklı kültürel birikimlerin dile getirildiği, birbiriyle alışverişte bulunduğu bir ortam yaratır. Böyle bir ortam askerde ve çok yataklı yatakhanelerin bulunduğu hastane ortamlarında da görülür.

Çalışmamızda ortak motifleri tespit etmek istememizin nedeni, benzer ya da farklı anlatılarda görülen belirli kalıp ifadeler ve motiflerdir. Efsane ve masal gibi anlatı türlerinin bir özelliği olarak aynı duygular hemen hemen aynı ifadelerle ve aynı tip davranışlarla dile getirilir. Bu sebeple ilk önce cinlerle ilgili anlatılan yurt memoratlarının ortak motiflerini tespit edeceğiz. Bunu yaparken de Çobanoğlu'nun *Türk Halk Kültüründe Memoratlar ve Halk İnançları* isimli çalışmasında yaptığı tasnifi dikkate alıp ortak motifleri bağlamında ele alacağımız memorat metinlerini bu sıraya göre vereceğiz:

Cinlerin ayak ve elleri terstir; bu şekilde bir görünüşle hamam, tuvalet, değirmen gibi geleneksel olarak kalıplaşmış yerlerde ve evlerde insanlara görünmekte ve onlarla konuşmaktadırlar:

a) Yurtta, odada yalnız kaldığım bir akşam tuvalete gittim. Tüm kabinler kilitliydi, tak açık olan tuvaletin kapısını açar açmaz, karşımda bir adam gördüm. İnanılmaz korkmuştum, gayrı ihtiyari geriye hamle yapınca adamın ayaklarının ters olduğunu gördüm. Korkudan düşüp bayılmışım, ayıldığımda tüm yurt başımdaydı ve sabah olmuştu. (K. 1)

b) Ben Zile'de yatılı imam-hatip okulunda okuyordum. Bir gece tuvalete kalktım. Yatakhane koğuşunda herkes uyuyordu. Koridorun karşısındaki tuvaletin kapısını açtığımda karşımda yatakhane arkadaşlarımı gördüm. Çok şaşırılmışım, yanlarına yaklaşınca hepsinin ayakları tersti. Can havli kendimi dışarı attım. Güvenlik görevlisi İhsan ağabeye hepsinin ayakları ters dedim. O da ayağa kalkıp ayaklarını göstererek "Böyle mi?" dedi. Bir anda düşüp bayılmışım, hala tedavi görüyorum. (K. 2)

c) Etimesgut talebe yurdunda kalırken başıma korkunç bir olay geldi. Banyo yapmak için sıra bana geldiğinde çok geç olmuştu. Gittiğimde benden başka kimsenin kalmadığını gördüm. Abdest bozmak için tuvalete yöneldiğimde oda arkadaşımı gördüm. Soğan kabuklarını güzelce tuvalet taşının etrafına diziyordu. Soğan kabuklarının şokunu atlatamadan ayaklarının ters ve vücudunun kıllı olduğunu gördüm. O an üstüme geldi, "evimi yıkma" dedi. O an kendimden geçmişim. Sabah kendime geldiğimde ellerimde sıkı sıkıya soğan kabukları tutuyordum. (K. 3)

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

Bu üç memorat anlatısında da anlatım birinci tekil şahıs anlatımlıdır. Anlatan, olayı bizzat yaşamıştır. Anlatılarda ortak motifler öğrenci yurdu değil yurt tuvaletleri ve tuvalette karşılarına çıkan insan suretinde görülen ayakları ters varlıklardır. Aynı zamanda olayları anlatan kişinin olayın olduğu anda tek olması da önemli bir ortak noktadır. Üç memorattaki bayılma durumu da ortaktır. Bu durum aynı varlığın her üçünün karşısına da insan suretinde çıktığını gösterir. Son memoratta diğer ikisinden farklı olarak “soğan kabukları” dikkat çeker. Bilindiği üzere soğan kabuklarının cinlerin evinin olduğuna dair bir halk inanışı bulunmaktadır. Bu bakımdan son memorat dikkat çekici bir anlatıdır. Bunda dikkat çekici olan korkunç motif olan cinlerdir. Üç anlatıda da cinler, insanların karşısına çıkıp onlarla iletişim haline geçmişlerdir.

Cinler insanlara çoğunlukla tanıdıkları birinin kılığında görünerek veya sesiyle seslenerek veya başka bir şekilde etkileyerek onları kandırıp bir yerlere götürmek isterler ve bu çoğunlukla bir uçurumun kenarıdır, fakat kandırılan insan bir müddet sonra genellikle de uçuruma veya yüksek bir kayaya yaklaşıncı kendine gelir ve dua okuyarak kurtulmayı başarır.

a) Zile İmam-Hatip Lisesi’nde okurken son sınıfta yurttaki kalıyordum. Yurt, okulun yurduydı. Ben, Zile’nin köylüğündenim. Mecbur yurttaki kalmak zorunda kalıyorduk. Şimdiki gibi taşınmalı eğitim yoktu, öğrencileri devlet götürmüyordu. Okulda kalırken gece saat bir ya da bir buçuk civarıydı, ranzanın alt katında ben yatıyordum. Üst katında Papaklı dediğimiz Azeri köyleri var, altı tane Azeri köyü var bizim ilçemizde onlardan birinden –ismini hatırlamıyorum- İsa vardı arkadaşım, sınıf arkadaşımı aynı zamanda üst katta yatıyordu. Uykum gelmedi, uyuyamadım. Uzandım, düşünüyordum böyle ranzanın tavanına bakıp. Derken İsa yattığı yerden hem bol tarafından, hem sağ tarafından aynı anda indi. Tövbe Bismillah dedim, şok oldum görünce. Sonra fark ettim. Az çok ağzımız dualı. Bazı şeylerin neden olduğunu bilebiliyoruz, ya da bildiğimizi düşünüyoruz. –O konu biraz karışık.- Şok oldum o şekilde görünce, hiç ses etmedim. Baktım ikisi de İsa. Aklıma, Hz. Süleyman’ın cinlerle olan münasebeti geldi. Cinlerin oha ahit verdiği geldi. Dersimizde konuyu işlerken anlatmışlardı. Destur ahd-i Süleyman dedim ayağa kalktım. Baktım bayağı arayı açtılar gidiyorlar. Kapıdan çıktılar, koştum yetiştim. Yurttaki bizim kaldığımız yatakhane kısmının yanında geniş pencereci bir yer var. Önünde saksı falan var. Bayağı geniş bir pencere, yazın hava alması için açıyorlar. Oraya doğru gidiyor ikisi, anladım onu atacak. İsa diyorum, bakmıyor; İsa diyorum, duymuyor. Ben iyice yanaştım destur çeke çeke. İkisini birden kolundan tutup çektim. Felak-Nas Surelerini okudum. Sureleri okuyunca sol taraftaki bir anda kayboldu. Ama bende kendime gelemedim. İsa gözünü açtığı gibi yere düştü. Ertesi gün oldu anlattık hocalarımıza, daha sonra İsa da anlattı. Köyünden beri karışan şeyler olduğunu söyledi, isimlerini vermedi ama üç harfliler olduğunu söyledi. (K. 4)

b) Yurttaki bir arkadaşımın başına gelmişti. Anlatırken yemin, billâh ediyordu. Bende arkadaşına çok güvenirim. Anlattığına göre geçen yıl Van’da yatılı ilköğretim bölge okulunda bir gece nöbetçi öğretmen olarak görev yaptığı zaman, koridorun sonunda bir öğrenci görmüş. Hemen o tarafa yönelip seslenmiş. Ama ses

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

gelmemiş öğrenciden. Anlam verememiş Ahmet. Koşup yetismeye çalışmış çocuğa. Yibonun çatı katına doğru takip etmi çocuğu. Eliyle sürekli işaret edip, kaçıyormuş. Bir anda aklına gelmiş bunun gerçekten öğrenci olamayacağı. Hemen gidip yatakhanedeki öğrencileri saymış. Hepsi yerinde uyuyormuş. O an anlamış, o çocuğun aslında bir insan olmadığını. Hemen tekrar aynı yere gidip bakmış. Çocuk gene orada duruyormuş. İçinden dua edince bir anda gözden kaybolmuş. Sabah olunca çatı katına gittikleri zaman kapının arkasında büyük bir göçük olduğunu görmüş ve eğer oraya gitseydi oradan düşüp ölebileceğini anlamış. O gün bu gündür hiçbir şekilde gece nöbetçi kalmak istemediğini söyledi. (K. 5)

Bu iki memorat anlatısında da olay öğrenci yurdunda geçmektedir. Ancak ilk anlatıda insan suretinde görülen varlık, memoratı anlatan kişiye arkadaşı olarak görülmüş ve onu öldürmek istemiştir. Yüksek bir yerden atma motifi her iki anlatıda da bulunur. Her iki anlatıda da olayı yaşayan kişinin içinden Besmele çekerek ve dua okuyarak kurtulması da ortak motiftir. İlk anlatı, birinci tekil şahıslı anlatıdır. Olayı anlatan kişi olayı bizzat yaşamıştır. İkinci anlatıda ise başka birinin başından geçen olay anlatılmıştır. Bu yüzden rivayet zamanla anlatılmıştır. Ayrıca bu anlatıda geçen yemin, billâh gibi tabirler, anlatıcının olaya olan inancını yansıtmaları ve anlattığı kişiler nazarında da anlatının inandırıcılığını arttırması için kullanılmıştır.

Cinler insanlara çoğunlukla tanıdıkları birinin kılığında görünerek onunla konuşurlar ve başka bir şekilde iletişim kurarlar, daha sonra söz konusu gerçek kişiyle karşılaşınca durum ortaya çıkar.

a) 2002 yılıydı, Etimesgut'ta talebe yurdunda kalıyordum. Talebe yurdunda sohbetlerde yapıyor, çok iyi vakit geçiriyorduk. Bir gece sohbet edip yatakhanelere çekildik. Su içip, lavaboya gitmeye kalktım. Nöbetçi arkadaşım Hilmiyle konuşup tualete gitmeden önce kütüphaneye gidip bir kitaba bakmak istedim. Hilmiyi kütüphanede gördüm. Hilmi ne yapıyorsun demeye kalmadan ayaklarının ters olduğunu gördüm. Besmele dahi çekemedim, kendimi koridora nasıl attım bilmiyorum, Hilmi beni görüp, kütüphaneye doğru gelince, kütüphenedekinin Hilmi olmadığını anladım. Hemen anlattım durumu ona, o da beni yatakhaneye giderken gördüğünü ve konuştuğunu söyledi. Bu olayın etkisinden uzun süre kurtulamadım. (K. 6)

b) Bir gece yurttan otururken koridordan sesler duydum. Çıkıp baktığımda dedemi gördüm karşımda, elini uzatıp çağırıyordu. Bir anlam veremedim, ama sarıldım, konuştum onunla. Geldiği gibi aniden gitti. Annemi arayıp durumu anlatınca dedemin yanından geldiğini, içki içip içmediğini sordu. O an anladım, sarılıp konuştuğum kişinin dedem değil başka bir varlık olduğunu. Bu olay yüzünden hala dedeme mesafeli davranıyorum, ama o sebebini bilmiyorum. (K. 7)

Bu iki anlatıda da cinler tanıdık biri şeklinde görünmüşlerdir. İki anlatıda da ortak öge cinlerin başka biri yerine geçip konuşması ve anlatıcı ile iletişim haline geçmesidir. İlk anlatıda ilginç olan durum memorat anlatısının iki yönlü oluşudur. Aynı anda hem anlatıcı hemde memoratta bahsi geçen Hilmi isimli şahıs taiaüstü bir tecrübe yaşamıştır. İlginç olay ikinci anlatıda tabiatüstü olayı tecrübe eden bayanın hala o olay etkisiyle dedesine karşı olan tutumudur.

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

Cinler kendilerini kızdıran kişiyi çarparlar; bağlarlar veya başka bir şekilde cezalandırırlar.

a) Geçen sene yurttan oda arkadaşımınla sohbet ediyordum. Arkadaşım Aslı, inançsız biriydi. Cinler hakkında ileri geri konuşuyordu. Birkaç kez uyardım ancak beni dinlemedi. Nasıl olduğunu anlayamadığımız bir anda Aslı'nın yüzünün kaydığını gördüm. Bir anda yüzü tanınmaz hale gelmişti. Hemen müdüriyete haber verip, doktora gittik. İnme indi dediler ancak çözüm bulamadılar. Bir yakınının tavsiyesi üzerine ailesi onu hocaya götürdü. Meğer Aslı evinde de sürekli alay edermiş üç harflilerle, bunun sonucunda biri ona musallat olup, çarpmış. Hocanın yazdığı muska ile yüzü düzeldi ancak hala biraz deforme görünümü var. (K. 8)

b) Öğrenci yurdunun terasına metal bir çatı yapmak için anlaştık. İşlerimiz yoğun olduğu için gece gündüz çalışmaya karar verdik. Yurt okulun yanında, şehre 4-5 km mesafe uzaktaydı. Gündüz vakti çalışırken hiç sıkıntı yoktu ancak gece işler hiç ilerlemiyordu. Bu durumdan hem rahatsız oluyor, hem anlam veremiyorduk. Gece terasa ne zaman çıksak, demir parçaları ve aletler üzerimize geliyordu. Sanki bir güç onları bize atıyordu. Bizde sabah çalışmaya karar verdik. Uyandığımda, babam, eli kolu bağlı bir halde 2 kat yukarıda –terasta- yatıyordu. Sorunca ben uyuduktan sonra çalışmaya çıktığını ancak bir anda ağırlık çöktüğünü uyuyakaldığını ve sabaha kadar dayak yediğini anlattı. Her yanı morluklar içindeydi. Tüm malzememizi bıraktık, orayı terk ettik. (K. 9)

Bu iki anlatıda da ortak motif insanı farklı şekillerde cezalandıran cin motifidir. İlk anlatıda cinlerle alay eden biri cezalandırılıp, çarpılırken; ikinci anlatıda cinlerin neden bu şekilde dövdükleri bilinmemektedir. İlk memorat anlatısında ise cin çarpan birini kurtaran hoca motifi de bulunur. Bunun öncesinde ise tıpın çaresizliğini de anlatarak anlatıma inandırıcılık katılmıştır. İkinci anlatıda ise olayın asıl sebebi verilmemiştir. Bu anlatı, büyük ihtimalle tabiatüstü olayın ilk kez anlatılmasından uzun süre sonra yapılan anlatıdır. Dikkat edilirse iki olay sonucunda da olayın fizyolojik sonuçları bulunmaktadır. Cin çarpması ve cinler tarafından dövülme, cezalandırılma ve bağlanma gibi olaylarla halk belleğinde çok sık karşılaşılmaktadır.

Sonuç

Memoratlar, oluşukları, derlendikleri mahaldeki topluluğun geleneksel görüşünü, bireylerin iç dünyasındaki korkuları ve fantezileri ve o topluma ait olan inançları belirlemek açısından son derece önemlidir. 'İnanç' memorat türünü diğer anlatı türlerinden ayıran en belirgin özelliğidir. Bu anlatılar konu olarak hoş olarak kabul edilebilecek anlatılar değildir. Hemen hemen birbirine benzeyen, belirli kalıp ifade ve motiflerle şekillenen bu anlatılar içindeki inanç örüntüleriyle dikkat çekmektedir. Özellikle öğrenci yurtları bu tarz anlatıların çokça anlatıldıkları ve teşkil edildikleri yerler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun sonucunda karşımıza bu tarz korku öğeleriyle dolu anlatılar çıkar. Tıpkı masal, efsane ve halk hikâyeleri gibi sözlü anlatılarda olduğu gibi memorat anlatılarında da ortak motiflere ve epizotlara ve bunlara bağlı olarak şekillenen kalıp ifadelerle rastlanılmaktadır.

Bu çalışmamızda Tokat'taki öğrenci yurtlarında kalan ve kalmış olan bireylerden toplam dokuz anlatı metin derledik. Bu anlatıların ortak motiflerini ortaya

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

koymaya çalıştık. Memorat türüyle ilgili detaylı bir motif çalışması yapılırsa bu türün literatürdeki konumunu sağlamlaşacağı kanısındayız. Ayrıca öğrenci yurtları gibi kolektif yaşam ortamlarının psikanalitik folklor bağlamında derinlemesine bir incelemeye tabi tutulmasının da zaruri olduğu rahatlıkla söylenebilir.

KAYNAKÇA

- BEZGİN, Ali. (2011). *Hatay'da Reenkarnasyon Memoratları*. Cumhuriyet Üniversitesi. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Sivas
- BORATAV, Pertev Naili. (1984). *Yüz Soruda Türk Folkloru*. İstanbul: Gerçek Yayınevi
- EKİCİ, Metin ve d. (2013). *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı*. Ankara: Grafiker Yayınları, S.75
- CARROLL, Micheal P. (1992). *Allomotifs and the Psychoanalytic Study of Folk Narratives: Another Look at 'The Roommate's Death*. Folklore Vol 3: ii S.226
- ÇOBANOĞLU, Özkul. (2003). *Türk Halk Kültüründe Memoratlar ve Halk İnançları*, Ankara: Akçağ Yayınları
- GÖKÇE, Yeşim (1998) *İlkel Toplumlari Kapsamayan Bir Teori: Psikanaliz*, Milli Folklor Dergisi Sayı:55 S.119
- KARAKURT, Deniz (2011) *Türk Mitoloji Ansiklopedisi E-kitap*: S.235-236
- KVIDELAND, R. ve H. K. Sehmsdorf. (1991). *Scandnavian Folk Belief and Legend*. Oslo: Norwegian University Press
- SYDOW, Carl Wilhelm Von. (1934). “*Kategorien der Prosa-Volksdichtung*.”*Volkskundliche Gaben* John Meier zum siebzigsten Geburtsage dagebracht, Berlin ve Liepzig, S. 253-268
- SYDOW, Carl Wilhelm Von. (1948). “*Popular Traditions and Their Classification*” *Selected Papers*. Copanhagen: Rosenkilde ve Bager, S. 45-127
- THOPMSON, Stith (1946). *The Folktale*. New York: Dryden Press
- THOPMSON, Stith (1955-58). *The Motif Index of Folk-Literature*. Indiana University
- Kur'an-ı Kerim, Hicr Suresi 15/26-27
- Kur'an-ı Kerim, Rahmân Suresi 55/15

Kaynak Kişiler

- K.1: Meral Zengin, 32, Üniversite Mezunu, Ankara
- K.2: Ahmet Karslı, 22, Lise Mezunu, Zile
- K.3: Mustafa Özkara, 27, Önlisans Mezunu, Etimesgut
- K.4: Ali Akdoğan, 26, Lise Mezunu, Zile
- K.5: Ayşe Varımler, 30, Lise Mezunu, Zile
- K.6: Tunahan Bozyaka, 29, Lise Mezunu, Zile
- K.7: Emine Tarhan, 21, Üniversite Öğrencisi, Ankara
- K.8: Gülsüm Duman, 19, Üniversite Öğrencisi, Yalova
- K.9: Esmâ Atasever, 42, Ortaokul Mezunu, Tokat

TÜRKÇE-LAZCA DİL ETKİLEŞİMİ VE İKİDİLLİ YAZILMIŞ ESERLERE AIT VERİLERDEKİ DİLGİLGİSEL GÖRÜNÜMLER

Öğr. Gör. Hanife YAMAN

Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, hanife.cicekli@gop.edu.tr

ÖZET

Türkiye Cumhuriyeti sınırları içerisinde farklı etnik topluluklar bir arada yaşamını sürdürmektedir. Bu topluluklardan biri de Doğu Karadeniz bölgesi ve Batı Karadeniz bölgesinin belirli kısımlarında yaşayan Lazlardır. Kafkas dil ailesi grubunun Güneybatı Kafkas kolu içerisinde yer alan Lazca, Türkiye’de Doğu Karadeniz Bölgesi sınırları içinde Hopa, Arhavi, Fındıklı, Ardeşen, Pazar ilçelerinde ve bu yerleşimlerin köylerinde aktif konuşurlara sahiptir. Sözlü geleneklerle kuşaktan kuşağa aktarılan Lazca, bu yerleşim yerlerinde birbirinden az çok farklı dilsel özelliklerle konuşulmakta, dolayısıyla çeşitli ağızlar halinde yaşamaktadır. Lazlar yakın tarihe kadar sözlü kültür geleneğini benimsemiştir ve kültürel miraslarını da sözlü olarak sonraki kuşaklara aktarmıştır. İkidilli bireyler olan Lazlarda yakın zamana kadar çocuklar anadil olan Lazca ile Türkçeyi birlikte öğreniyordu. Ev ortamı içerisinde Türkçe-Lazca konuşmaları duyarak yetişen çocuklar okul çağına geldikleri zaman aile büyükleri tarafından sadece Türkçe konuşmaya sevk edilmektedir.

Bu bildiri ile ülkemizde farklı etnik kökene sahip Türk vatandaşları içerisinde yer alan Lazların günümüzde kendi ana dilini kültür-sanat, edebiyat gibi alanlarda nasıl kullandığını tespit edilmesi ve iki dil arasındaki kod değişiminin gerçekleşme biçimlerinden biri olan Lazca tümcelerde kullanılan Türkçe adlar başlığı ele alınarak bir örneklendirme sunulması amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türkçe, Lazca, İkidillilik, Dilbilgisi, Kod Değişirimi

GİRİŞ

Kafkas dilleri grubunun Güneybatı Kafkas dil ailesi içinde yer alan Lazca dışında Gürcüce, Svanca ve Megrelce de yer almaktadır. Lazca, Türkiye’de Doğu Karadeniz Bölgesi sınırları içinde Hopa, Arhavi, Fındıklı, Ardeşen, Pazar’da ve köylerinde konuşulmaktadır.

Türkiye’de yaşayan topluluklar içinde farklı toplumsal katmanların varlığı farklı dil değişkelerini ortaya çıkartmaktadır. Bu dil değişkeleri kod değişirimi adı verilen olguyu ortaya çıkarır.

Çok dilliliğin sonucu olarak ortaya çıkan kod ya da düzenek kaydırımı “iki dilin alternasyonu” (Valdés’ten aktaran Killi 2002:166) tek söylem, tümce ya da kurucu içinde iki dilin kullanılması” (Poplack’tan aktaran Killi 2002:166) ya da “baskın ve temel bir kodun kullanılması sırasında konuşucunun ara sıra ikinci bir kodu kullanması” (Appel&Muysken’ten aktaran Killi 2002: 166) ya da “iki dil bilgisi sistemine ya da alt sistemine ait olan konuşma kalıplarının aynı söylem içerisinde yanyana sıralanması” (Gumpers’ten aktaran Killi 2002:166) şeklinde çeşitli tanımlamalar yapılmıştır.

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

Kod değiştirimi ile kod karışımı ve  d n leme arasında kimi zaman örtüşmeler kimi zaman da ayrımlar bulunduğu dile getirilmektedir. KD, KK ve  d n leme sırasında kesin bir çizginin bulunmadığı söylenmekle birlikte  d n lemenin yalnızca tek bir dil yetisine sahip kişilerin konuşmalarında ortaya çıktığı, Kd'nin ise iki dildeki yetiye işaret ettiği belirtilmektedir. Kimi araştırıcılar kod değiştirimi terimini hem kod karışımı hem de kod değişimini kapsayacak biçimde kullanmaktadırlar. ( rn. McClure 1981:86) Bu araştırıcılardan Mc Clure (1981: 86) bir KD olan KK'na, o anda kullanılan dildeki bir karşılık bulunamadığı, o karşılığın eksikliğinin duyulduğu ya da kavramın tam olarak açıklanamadığı durumlarda başvurulduğunu belirtmektedir. Bir başka deyişle KK, baskın ve temel bir kodun kullanılması sırasında konuşucunun arasına ikinci bir kodu kull Kod değiştirimi üzerine yapılan çalışmalarda Poplack(1980)'ın yaptığı sınıflandırma benimsenmektedir. Bu sınıflandırmada KD'nin 3 türü vardır.

1. Eklenti değiştirimi(Tag-switching)
2. T mcei i değiştirim(Intrasentential switching)
3. T mcelerarası değiştirim(Intersentential switching)

Bu  alışmada Poplack'in üç başlık altında verdiği sınıflandırma örnekleriyle verilecektir. Bunun dışında üç ayrı başlık daha eklenip incelenecektir.

1. T mcelerarası Kod Değiştirimi
2. Kod Değiştiriminde Türkçe Açıklama   eleri
3. Lazca Tümcelerde Kullanılan Türkçe Adlar
4. Türkçe Adlarda Lazca Ekler
 - a. İyelik Ekleri
 - b. /-pe/  oğul Eki
 - c. /-çi-çi/ Genitif Eki
 - d. /-şa-ře/ Direktif Eki

Bu çalışmada veri olarak Türkçe-Lazca konuşan iki dillilerde yapılan ses kaydı ve Tanura- Laz- Kültür Dergisi- Sayı: 2 eseri dikkate alınarak bir çalışma yürütülmüştür. Lazca günümüze kadar daha çok sözlü geleneğe dayalı olmasına rağmen son dönemlerde yazılı edebi eserler meydana getirilmiştir. Çalışmamızda kaynak niteliğinde olan ses kayıtları Ardeşen'de resmi olmayan samimi ortamlarda yapılmıştır. Topladığımız verilerde Türkçe ve Lazca'nın ayrı ayrı konuşulduğu durumlar olmuştur. Fakat çalışmamız açısından Türkçe- Lazca konuşan iki dillilerin iki dili de bir arada kullandığı konuşmalar dikkate alınmıştır.

LAZCA TÜMCELERDE KULLANILAN TÜRKÇE ADLAR

Türkçe- Lazca konuşan iki dilliler, doğal ortamlardaki konuşmalarda, Türkçe tümceler içine Lazca öğeler yerleştirmekle birlikte daha sık olarak Lazca tümceler içine Türkçe öğeler yerleştirmektedirler. Bir başka deyişle ortamlardaki konuşmalarda Lazca baskın bir rol oynamakta, KD'nin yapıldığı tümcelerde de daha çok Lazca biçimbirimle karşılaşılmaktadır. Bu nedenle samimi ortamlarda çoğu kez Lazca başat dil, Türkçe ise ikinci dil olmaktadır. Bu durumda Türkçe adlar, Lazca'nın dizimsel özelliklerinin gerektirdiği doğrultudaki eklerle birlikte başat dil içinde bulunacaktır.

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

Bu yönüyle çalışmamız “Lazca Tümcelerde Kullanılan Türkçe Adlar” başlığı üzerinden örneklendirilecektir.

TANURA (LAZ-KÜLTÜR SANAT DERGİSİ- SAYI:2)

Xela do Ķaobate

E do, gunže ar yazışukule,....

“İşte uzun bir yazıdan sonra...”

Tanuraşı **majurani numera**...

“Tanuranın ikinci numara...”

Ham **nurmeraşı tema Muhaciri Lazepe ren. 93 Harbişe** na gožimtes,

“Bu numaranın teması Muhacir Lazlardır. 93 Harbinden kaçanlar.”

Lazur- Margaluri **mitolojişeniti** jur Ķai nočare ren;

“Lazca –Megrelce mitoloji için de iki iyi ...”

Çečetobati Margalepeşi ar **bayrami ren, AğusŦoşi** oşkendapes ikoman,
Zerduştobaşi teni **unsurepeti** na uğun.

Çkva, Lazuri **lit’erat’ura** gežopxuşeni

Lazuri nena, **literatur, kultura, istoria(tarixi), folklori, mitoloji, muzıka,**
mkuleşa ptkvat;...

Oşinu do gişinapu guris na uğun Lazika Yayın Kollektifişi ar gamonoşkume na
ren Tanuraşı **oxaziruşi** noderis na memişveles mteli **dostepe** do Ķatepe çkunis,...

ÇERNOBİLİ

Ağupe mvoçodiney

“Zehirleri bitirdiler”

Çernobilişukule

“Çernebilden sonra”

Livadi dorgey **ağu.**

Bahçeye diktiler zehir”

Ķanserite ģururan

“Kanserden ölüyorlar”

Şku **sefili** kodomdvey.

“Bizi aptal yerine koyuyorlar”

Kievi do Ankara

“Kiev ve Ankara”

Şurivors’oni, **para?**

“Can mı daha iyi , para?”

1. Memorat: Ardeşen, Merjkez Mahallesi(Azaklı)

Ar, **eveli**, nusa şķimişi **babaşi baba...**

“Bir zamanlar önceden,gelinimin babasının babası..”

Ķuçxete itey moytey **eveli, do motorite.**

“Ayakla gidip geliyordıönceden, ve motorla.”

Teraçepeşi **enni** žale do **enni** cile, **başta** ar oxori kortu. **Enişte şķimi**
Sabitışı baba oxori.

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

Teraçilerin en aşağısı ve en yukarısı, başta bir ev vardı. Eniştem Sabit'in babsının evi."

.... Enni **baştanşi** bereti idu coşkıdu.

"İlk baştaki çocuğu da gitti boğdu"

En megzani oxori **ar tane** bere kórtu. Ar do **enni başta** ar oxori kortu-ya

"En yakın evde bir tane çocuk vardı. Bir de en başta bir ev vardı ya.."

Himdo **rahmetli** badi tku-ya çi; **"Vay Alla canuni alsun**, ham kóçi bere cemişkıdu.

"O zaman rahmetli yaşlı adam dedi ki;Vay Allah canını alsın, bu adam çocuğumu boğdu."

2. Memorat: Ardeşen, Timisvati

Him, **Alla tarafından** iyertu. Biçiti do, bere muşiti do "ma **kulbet'işa** vulur, mendra **yerişa** vulur" **dei** gamaxt'u igzalu.

"O Allah tarafından oluyordu. Çocuk da , oğlu da" ben gurbete gidiyorum, uzak yere gidiyorum." diye çıktı gitti.

Alla tarafından maxenen do mupa?

"Allah tarafından yapabiliyorum da ne yapayım?"

"Bere şkımi, **ne ise** pici komeçi-ya do komoxti-ya, maxenen do mupa-ya, **Alla tarafından cigeri iştâğı** maen do mu pa, **cigeri iştâğı** maen do mu pa-ya?"

"Evladım, neyse ya yüzver ya da gel dedi, yapabiliyorum da ne yapayım, **Allah tarafından ciğer iştâğı geliyor da ne yapayım, ciğer iştâğı geliyor da ne yapayım, dedi.**"

Hişo **işte, eveli** iyertu.

"Öyle işte, önceden oluyordu"

3. MEMORAT: Ardeşen, Maxatoba

Eveli baba şkımiti oçopu, livadi. Kollaur, **baba şkımi avci rtu.**

"Önceden babam da bahçe. Gözlüyor, babam avcıydı.

A saeti daa kon limcişa. **Yavaş yavaşı** konontobu.

"Bir saat daha var akşama. Yavaş yavaş gizlendi.

"Ama milletişi livadi gamaili do? Var uzitu **baba şkımi, ama milleti** kogvapiney.

"Ama milletin(insanların) bahçesini mahvettin. Babam söylemedi, ama insanlar etrafını sardı."

Va tku. **Sirrini satmadi.**

"Söylemedi. Sırrını satmadı."

4. Memorat : Ardeşen, Muşkala

Him seri **şkı tane** bere doğuru.

"O gece beş tane çocuk öldü."

A koçi **xayvani çobani** rtu do **çadiri** ikumtey **eveli Ar yeri ...**

"Bir adam hayvan çobanıydı ve çadır yapıyordu önceden bir yerde.."

Ham, daçxuri mot ogzun **dei** mendaxtey **çairluğı** oşkena.

"Bu, ateş neden yakıldı diye gittiler çayırılığın ortasında"

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

Cigerepe keodvey. **Şki tane cigeri** çumtey.
“Ciğerleri koydular. Altı tane cigeri yakıyorlardı.”
Mignapun **ama esseşi Alla** uşkun bere şkimi, ho.
“Duydum ama aslını Allah bilir evladım, öyle”
Zade **tatli** ayertes. Seri var ancirtes, **cigeri tatli rtu** .
“Çok tatlı geliyormuş” Gece uyuyamıyorlar, ciğer tatlıydı.”

5. Memorat: Ardeşen,Nžgemi

.....**Memetişi ilçideni** bozomotina kocuncay.
“**Mehmet’in ilk kızında var**”
Ama him oxorza bere muşiti **a cur tane** dvağodu ituran.
“Ama kadın çocuğuyla bir iki tane oldu diyorlar.”
Tobestafulla!
“Tövbe estağfurullah”

ĶERA DO DAI-ÇKİMİ

Ar didi oxomondunişi **pencere** kele....
“Bir büyük evin önündeki pencerede..”
Dai çkimik tatape dusvarumtu keraşi **etrafis**.
“Dayım ellerini sıralardı keraşinin etrafınıç.”
Golarçumtu xocis **posti**, gokoramtu mçiye **kartalis tutuni** do şumtu.
“Sererdi öküzün postunu, ince kartalis tütünü sarıyordu ve içiyordu.”
Dai çkimisti **hemuşeni** ...
“Dayım da onun için..”
Ķeaşi **yanis** kvaşi gesta ivetu.
İçvaşa da içkimi kála pçumertit, tuža gyai **yoğutis** gelebukvançxaten dei.
Yazi kele, xvala bidais daişa gyaişi **sofra xaziri** renna komebançerti.

NUSOLOBA DO DAMTİROBA-I

Ham **dunya** okvatvaşati ort’asen!
“Bu dünya yıkılana kadar olacak!”
Ama mas o dovirini Ğvandiçoişi....
“Ama ben Ğvandi köyünde doğdum”
Muslimanluği ordoşa oçilit-okomocit it’uy do himuşeni...
“Müslümanlık erkenden evlendirin diyor ondan..”
Didepe na mečasen **karari**,...
“Büyüklerin vereceği karar..”
Peği mendrapeşa bozomota va gorum’ey...
“Pek uzaklara kız istemiyorlardı...”
Aşkva oxorepeşa didepe uluran-muluran,bozona **bazi mecişa** uyoxaman.
“Artık evlere büyükler gidip-geliyorlar, kızı bazı imecelere çağırıyorlar.”
Nişanişi duguni bozomota oxori, **duguni** biçi oxori iyert’u.
“Nişan düğünü kız evinde, düğün erkek evinde oluyordu”

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

Em ogi biçişi **duguncepe** bozomotaşi oxorişa mendit'ey.
“Önceden erkek düğüncüleri (tarafı) kızın evine gidiyorlardı.”
Hey a mžika moyşvacamt'ey,bozomotaşi **duguncepeşkala** kokit'atey....
“Orda biraz dinleniyor, kızın düğüncüleriyle birlikte bir araya geldiler..”
Duguni oxori naxolani bozomotaşi **yakinepe** kuçxe nobazgaman;...
“Düğün evine kız tarafının yakınları yaklaştıkları zaman ayak
diretiyorlardı..”
Biçişi **yakinepeti** hini muti t'kvanen ikuman.
“Erkek tarafının yakınları da onlar ne derlerse yapıyorlar”
Çoepe gamilandert'u **kurşumepeşi** nenate.
“Köyler deliniyordu kurşun sesleriyle.”
Em ogi komolepe, okaçxe oxorzalepe do berepe **dugunişeni na xazirey**
cari kodoxedurtey.
“İlk başta erkekler, sonra da kadınlar ve çocuklar düğün için hazırlanan
yemeye oturuyorlardı.”
Enişte uyoxamtey, **tulumci** kocoraamtu.
“Enişteyi çağırıyorlardı, tulumcu başalıyordu.”
Dugunişukule kuçxetava dikumtey, do nusa **enişteşkla** oxori muşişa
goyktertü.
“Düğünden sonra kuçxetava yapıyorlardı, da gelin eniteyle evine
dönüyordu.”
A **xafta**, cu **xafta**, **ya** do ar tuta....
“Bir hafta, iki hafta, ya da bir ay...”
Limci iyasi, **akşama** na içalışu nusa kodvaxunuko mu vorsi iyasertu, do
paşı muşi doxunu!
“Akşam olunca, akşama kadar çalışan gelin oturabilse nasıl iyi olacaktı,
da dedesi oturdu!”

BİSMİLLAİ, AR DEŞTANİ DOMČARİ

Bismillai, ar **destani** domčari.

“Bismillah, bir destan yazdım.”

Si va gişkun, dido'n **derdepe şkimi**.

“Sen bilmiyorsun, çok fazla dertlerim.”

Hay vor, **ama** mazin **yerepe şkimi**.

“Burdayım,ama görüyorum yerlerimi.”

Mu gağodu, **pişmani** moy doxedi?

“Ne oldu, niçin pişman oturuyorsun?”

Merakli on heko kókoğomilu.

“Meraklıdır orda önüme düştü”

Gomişinan **arkadaşepe şkimi**.

“Hatırlasın arkadaşlarım”

Mİ on, na celaxedun **yarişkala?**

“Kim o, yar ile oturan?”

Na uyonun **nişanli** muşişkala

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

“Olan nişanlısıyla”
Çibirli idanen dalepe şkimi.
“Kibirli gidecekler kardeşlerim”
Kçe porçape **maçına** gotaxeri.
“Beyaz gömlekler makinadan geçmiş”
Heraretli Žari numgvay urzeni.
“Hararetli suya benziyor üzüm.”
Çifti culun **Çifti Çami** puğari.
“Çift çift iniyor çam suyu”
Skani **merağite** dopskdudi ğari.
“Senin merakınla kaldım yalnız”
Skanişeni **sevdali yari şkimi**.
“Senin için sevdalı yarım”
Mskva bozope kocelarenan **avla**.
“Güzel kızlar bekliyorlar bahçede”
Amani be laçi mondo dolala!
“Aman ha köpek sakın havlamasın”
Hay vor, **ama** mazin **yerepe şkimi**.
“Burdayım ama görebiliyorum yerlerimi”
E anderi, a keşkafikot **boşi!**
“Hay kahretsin bir çıksak boş bir şekilde”
Delikalepe zigara coşvanen.
“Delikanlılar sigara üfürüyorlar”
Birden mapxa’n, **şemsiye** moytvanen.
“Birden hava açık, şemsiye açacaklar”
Ngola maĤamaxu, e **Tangri şkimi!**
“Yaylayı kıskandım, ey Allahım!”
Moy var igzar, be **verane** burguli!?
“Niye yürümüyorsun, ee virane dizim”
Yetimi berepe, **xalape şkimi**.
“Yetim çocuklar, halalarım”
Mskva bozope **delikalepeşkala**.
“Güzel kızlar delikanlılarla”
Ma huy mu par, e **Tangri Alla şkimi?!**
“Ben şimdi ne yapacağım ey Tanrım Allahım?”
Emaşiken, **yari** kelemişinu.
“Hıçkırıyorum, yarım beni anıyor.”
Amseri ezmoce, **sevdali skimi**.
“Bu gece rüyamda, sevdalım”
Mu mağodu, mondo maknu **nazari?**
“Ne oldu bana, sanırım nazar değdi”

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

GUÐA OXENU

Eveli Lazepe Xirisşiani orşeyşa ğurerepe nişiti guda şandineri dvoxvamşes, gzaşı **kaidate**, hişo işunan!

“Önceden Lazlar Hiristiyan iken ölülerini tulum şalarak ğömüyorlardı, yol kaidesi, öyle diyorlar!”

Gudate domoxvit-ya do **vasieşi** na es kőçepeti koren.

“Tulumla ğömün diye vasiyet eden adamlar var”

Dünya, guda na numgvas **enşromanepeti** kon.

“Dünyada tulum benzeyen enştrümanlar da var”

Guda sum **parça** uğun: ar guda na uşomenan şuroni **postşi** şebi

“Tulumun üç parçası var: bir tulum dedikleri koyun derisinden”

Okaçxe **deterjanite** vrosi şxuman.

“Sonra deterjanla iyicene yıkıyorlar”

Hamuşa vit şana **eveli** Mşukışuri.

“Bundan beş sene önce Mşukışuri.”

Himuşi **deşaniti** dunçares.

“Onun destanını da yazdılar”

ARDEşEN AĞZI SES KAYDI DEşİFRESİ

Ha aa kossedi da. **Bir dur da. Oğlum sana böyle bir telefon alayım mı?**

“Haa bir bak da”

Çapusteri azisinin

“Çakal gibi ğülüyor”

Ham **ikinci eli 250 liraluği** ubağun

“Buna ikinci el 250 liralık yeter”

Yaa bir Ėit ya dur ya Seline alıyırson

Seline söz verduk bir kere

Gerek yok selçuği steri ar **tane telefoni** ugibağun

“Gereek yok Selçuk gibi bir tane telefon yeter”

Okaçxe nokaçasen **benim oğlumden kaliteli telefon alma**

“Sonra sıkıştıracak benim oğlumdan kaliteli bir telefon alma”

Cumaertesi yağışlı olabilir ama Pazar pazaertesi açar

İlla yani beni uğraşturteceksin

Ardeşen ozellukle İşikli bölgesi Ham telefoni aslinde

Nerde olursen ol gissumey

“Nerde olursan ol söylüyor”

Felanci sokaği golulur **Bimun şu kadar ilerisindesin İş bankasinun burasindesin** gissumey.

“Falancı (Herhangi) bir sokaktan Ėeçiyorsun Bim’in şu kadar ilerisinde İş Bankası’nın burasından diye söylüyor”

O zaman çalma şansı da yok

Hoo yok tabi

Buğün 9 derece yağmurlu Pazar Ėünü Ėüneřli yağmur yok

Booo yanlış bu ya

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

Yok bunlar hep çıkıyor
Nisan 25 ten sonra açıyur ama işte
Boo ham muyen **Mayiste bile yağmur var**
“Yaa ne oluyor Mayiste bile yağmur var”
Var bu çıkayur ya
Yaa hayde a çayi kodolomibi
“Ya haydi bir çay doldur”
Çayi kaynamamış miydi
“Çay kaynamamış mıydı?”
Ma huy **demek çi Çarşamba guni gübre** cepçare
“Ben demek ki Çarşamba günü gübre vuracağım”
Boo mu ikumm
“Ya ne yapıyorsun”
t’usani ha **doldur**
“Sıcak mı doldur”
Çarşamba günü gelun da hepumuz vuralum
Nereye senda gel
Çarşamba guni ma hay vori
“Çarşamba günü ben burada mıyım ki”
Ha o zaman bese sen gel
“Haa o zaman kardeş sen gel”
Doldur bana da çay doldur **hade**
“Doldur bana da çay doldur hadi”
Mu are **Çarşamba**
“Ne yapacaksın Çarşamba (günü)”
Ya otoru **işçi zaten** vokaçare **ama** ceçamu
“Taşımak için zaten işçi tutacağım ama vurmak(yani serpmek)”
Daha ma a taffoni lobca vodomargu
“Daha ben yerli fasülyeyi dikemedim”
Kolaftatertu **da bir iki saat**
“Gececektik de bir iki saat”
Bir iki saat değil da him aşkva **akşama** hey bortaten apiçoraşi
kobobuçveratertu
“Bir iki saat değil de o artık akşama kadar orda olacağız biran önce hallederiz”
Otoru işçi botorapare
“Taşıma(yı) işçi(ye) taşıtacağım”
Osman **şeceri** komomçi
“Osman şeker ver”
O zaman Çarşamba mustafayı ayarla dobu3va dursun **efendi**
“O zaman Çarşamba Mustafayı ayarla Dursun Efendi(ye) söyleyeyim”
Bana niye kimse çay doldurmadi
Pazar günü da açık mi gösterdi
Yağmurli
Ma hay komofti do ar **defa yağmursuz olmadı**

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

“Ben buraya geldim de bir kere yağmursuz olmadı”

E si mu arttu

“Ee sen ne yapacaktın?”

E olsun güneş da hekoti boyne yağmurli

“Ee olsun güneş (işte)orda da hep yağmurlu”

Ar tusa diyen tokatta hava muçon gişkuni gündüz yanyor cayır cayır yema hafif
üfürüyor ikindiye doğru sağnak akşam furtuna ne kadar ilginç

Seda na hişşotku **sabahleyin ya çok sıcak deyi ya bir şey aldum ya Allah kahretsin ya** huy ya inite bgurur ya

“ Seda öyle söyledi “sabahleyin ya çok sıcak diye ya bir şey aldım ya Allah kahretsin ya şimdi soğuktan ölüyorum” dedi.”

Anan da ayda bir saç boyatıyor

Çok güzel oldi ama

Sari sari

Him munde cidvi **anne**

“Onu ne zaman koydun(saçına kına yaktın)”

Bozomotaşkimi cemidu

“Kızım koydu (saçına kına yaktın)”

Haa

Tkva vacemidvitu muço moğdu kocemidu

Çok yumuşak yaptı ama

Siyah daha güzel

Ham kinarttuyi

“Bu kına mıydı?”

Ho ham **kırmızı kına**

“Evet bu kırmızı kına”

Badiskani ko3iriyi

“Kocana gösterdin mi?”

Niye söylesaydun aşkım nasıl beğendin mi?

“ Niye söyleseydin aşkım beğendin mi?”

Lastiğite bile milvapun

“Lastik ile gitmişliğim var”

Opşa **xazi** mayey **çürdi lastiği** gamağtusi

“Çok sevindik kürd lastiği çıktığı zaman.”

Him zatti mskvartu him **ayakkabi sterirtu**

“O zaten güzeldi ayakkabı gibiydi”

Ama him huy zatti moydumançi

“Ama onu zaten şimdi giyiyorlar ki”

Eyy cidi a hay canan abla hay ortukodo **anlatsa .**

“Hey gidi bir Canan abla burada olsa da anlatsa”

Himora şazoni **deyi ayakkabi** orttu muperi iyen vamişkun daha vrossi
ayakkabi on heralde.

“O zamanlar şazoni diye bir ayakkabı vardı nasıl oluyor bilmiyorum daha iyi ayakkabı herhalde”

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

Artane arkadaşımı moyidu boyne ko3ap3er ya ihh bin3iner ya mati elaçirderi **lastiğepe** momozun ya.

“Bir tane arkadaş giyiyormuş sürekli bakıyorum ahh içim eriyor ben de yırtık lastikler giyiyorum.”

Muyyen ya amžika komobidva ya himutiya gamižžu komomçuya vrossi komobidvi ya xazi mau ya

“Ne olur birazcık giyeyim dedim o da çıkardı verdi iyicene giyidim ya sevindim “

Hikku **sefiligi** ortuyi

“ O kadar aptal mıydı”

Eskiden varortuda iri hişsortu

“Eskiden herkes öyleydi yoktu”

Hişsortu **ama** hini **daha yoksulluk çektiler.**

“ Öyleydi ama onlar daha çok yoksulluk çektiler”

Badi **bir kuruş bırakmayurdi barda sazda** imkorttu.

“Adam bir kuruş bırakmıyordu barda sazda yiyordu”

Hay Kalopxe yenge lettana p3kolumtu **beş tane** bere mordinu. Oxori Kalopğe yenge uu moromu **çoyışa** cegutuda oxori oxenapu **amcanun bir taşı yok orda hiçbir şeyi yok bittum yengenun** dişkati koşkati.

“Burda Kalopxe yenge toprağı kazıyordu beş tane çocuk büyüttü. Evi Kalopxe yenge yaptı ya kalktı da köyde ev yaptırdı. Amcanın bir taşı yok orda hiçbir şeyi yok hepsi yengenin odun da çubuk da”

Ar **tane daha Fikriye xala on düçani** orttuşa hey mulurttu dida.

“Bir tane Fikriye Hala var dükkan varken oraya geliyordu kadın”

Him Cokanişkimi zade aoropen zade **heçaye** dida on **komiği.**

“ O (kadın) Gökhanı’ mı çok seviyor çok hikaye kadın çok komik”

Ha ham **tabağepe** da tkağuy didayi

“Ha bu tabakları kıran kadın mı”?

Ho him cokanişkimi ham **tabağepe** ptğareya **insan ya sters atayur** haşşote ya.

“Evet Gökhanım bu tabakları kırınca insan stres atıyor bu şekilde diye”

Him **megere** çumanişi **tabağı bardağı** okappinay ha ya oh ya doviraatti **mengere** ham vrossi **şeyi** on ya ukaçxe komoxdu ya **sigara şpumpti ya ver bi sigara** tku ya komeyincuri ya **ama** dida **en az 85 yaşında**

“ O meğer sabah tabağı, bardağı atıyor ha evet diye rahatladım. Meğerse bu iyi bir şeymiş, sonra geldi sigara içiyordum ver bir sigara dedi, yaslandı ama kadın en az 85 yaşında”

Ama diri dida on

“Ama diri bir kadın”

Bo ho **diri on tabi akşama** içalişay

“Evet ya diri tabi ki akşama kadar çalışıyor”

Ha **85 yaşında sigara** şumsi

“Hee 85 yaşında sigara mı içiyor?”

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

SONUÇ

Yazılı kaynaklar üzerinde yaptığımız çalışma da ise anadili Lazca olan bireyler tarafından ortaya konulan kültür-sanat ve edebiyat ürünlerinde Lazcanın kullanımı daha bilinçli bir hal almıştır. Bu sebeple ortaya konulan eserlerde Türkçe'nin etkisi bazı yazarlar tarafından kasıtlı olarak azaltılmış Lazca kullanıma dikkat edilmiştir. Ancak bazı yazarlarda böyle bir kasıtlı bir durumdan ziyade Lazca düşünüp yazılı dile Lazca yazma durumu gerçekleşir. Sonuç olarak bu çalışmada gördüğümüz temel nokta eserleri ortaya koyan yazarların bilinçli bir dil bilinci sergilemelerine rağmen Türkçe kelimelerin kullanıldığını ya da Lazca söyleyiş biçimine aktarıldığıdır.

KAYNAKÇA

ABAŞIŞI, Nurdoğan, *Kançoba Pharamitepe*, Lazika Yayın Kollektifi, İstanbul, 2013.

ABAŞIŞI, Nurdoğan, *Laz Öyküleri*, Purkinora, Lazika Yayın Kollektifi, İstanbul, 2015.

AKSAMAZ, Ali İhsan, Laz Dili Temel Dersleri (*Lazuri Nenaşi Geçkhapuli Dersepe*), Belge Yayınları, İstanbul, 2016.

EKMEKÇİ, Özden, Türkçe'nin İkinci Dil Olarak Kullanımı, VII. Dilbilim Kurultayı Bildirileri (Eds.) Kamile İMER and N. UZMEN, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayını: 371, 1993, pp. 53-63

GÖKDAĞ Bilgehan Atsız, Doğu Karadeniz'de Konuşulan Diller ve Türkçe ile Etkileşimleri, *Karadeniz Araştırmaları*, Güz 2011, Sayı: 31.

İMER, Kamile, Türkçe- Lazca Konuşan İkidillilerde Kod Değiştirimi, VIII. Uluslar arası Türk Dilbilimi Konferansı Bildirileri, 7-9 Ağustos 1996, Ankara 1997:275-283.

JALIL, Samira Abdel. Grammatical perspectives on code-switching. *ReVEL*, vol. 7, n. 13, 2009 [www.revel.inf.br/eng].

KİLLİ, Gülsüm. *Hakas Türkçesinde Kod Kaydırımı*, Çağdaş Türklük Araştırmaları Sempozyumu, 2002.

Kafkasya Yazıları, sayı:1, İlkbahar 1997- Sayı: 8, İlkbahar-Yaz 2000.

KOÇİVA, Selma, *Yürekli Bir Laz Kadını*, Kaldıraç Yayınları, 2012.

Mjora(Lazepeşi Nena), sayı: 1, Ocak 2000- Sayı: 2, Nisan 2000.

MC CLURRE, E. "Formal and Functional Aspects of the Codeswitched Discourse of Bilingual Children": *Latino Language and Communicative Behavior*, Ed. R.P. Duran. 1981.

NİLEP, Chad, "Code Switching" in *Sociocultural Linguistics*, Colorado Research in Linguistics 19, no. 1 (June 2006) 1-22.

Ogni (Skani Nena), sayı 1, Kasım 1993- Sayı: 6, Eylül- Ekim 1994.

POPLACK, Shana, "Contrasting Patterns of CodeSwitching in Two Communities" , In: *Codeswitching: Anthropological and Sociolinguistic Perspectives*. Heller, M. (e.d.), Berlin, 215-244.

SAINT-EUXPERY de Antoine, *Çitha Mapaskiri*, Çeviren: Albayrakoglu, Sinan, Lazika Yayın Kollektifi, İstanbul, 2012.

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

Skani Nena, sayı: 1, Nisan 2009- Sayı: 4, Mayıs 2010.

Tanura, 2011-... Sayı: 3, Mayıs 2012.

UYAR, Gülşen, İkidillilik (Bilingualism), *Dilbilim*. 9, 21-25.

<http://www.lazenstitu.com/?p=762>.

BARDAKÇI KÖYÜ ÇÖMLEKÇİLİĞİNİN GELİŞİM SÜRECİ

DEVELOPMENT PROCESS OF POTTERY IN BARDAKÇI VILLAGE

Dr. Öğr. Üyesi Nurtaç ÇAKAR

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, nurtacakar@gmail.com

ÖZET

Bardakçı köyü Van Bölgesi söz konusu olduğunda özellikle bir çömlek üretim merkezi olarak akla gelmektedir. Neredeyse Urartulardan günümüze kadar uzanan seramik serüveninin bir parçası haline geldiği kabul edilir. 1970 yıllara kadar kesintisiz devam eden çömlekçilik üretimi o yıllardan sonra plastiğin yaygın kullanım alanı bulmasıyla, Bardakçı köyünde çömlekçilik zanaatı kesintiye uğramış ve atölyeler kapanmıştır. Bu bildiride Bardakçı Köyü arazisi satın alınarak üzerine inşa edilen Van Yüzüncü Yıl Üniversitesinin Bardakçı da yok olan çömlekçiliğin yeniden hayat bulması konusundaki önemli rolünden bahsedilecektir. Ayrıca Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Seramik Bölümünün Bardakçı Köyü Çömlekçiliğinin gelişimine olan katkısı anlatılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Çömlekçilik Zanaatı, Kil, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Bardakçı Köyü.

JEL Sınıflandırma Kodları: Z12, Z13, Z19.

ABSTRACT

Bardakçı village which takes part at Van region, is perceived as a pottery production center. It is assumed that the history of ceramic production is based on Urartu antic civilization era. Pottery production uninterrupted had been gone on until 1970. However, with the discovery of widespread use of plastic, the pottery production in Bardakçı village decreased and after those years, the craft pottery studios in the village are closed. This paper put emphasis on the importance of the contribution and support of Van Yüzüncü Yıl University in order to rebirth and development of pottery production in Bardakçı village.

Keywords: PotteryCrafts, Clay, Van Yüzüncü Yıl University, Bardakçı Village.

JEL ClassificationCodes: Z12, Z13, Z19.

GİRİŞ

Tarih öncesi araştırmaların başladığı dönemden günümüze kadar gelen geleneksel el sanatlarından biri olan çömlekçilik, kullanım amacına göre; çamurdan üretilen, belirli bir sertlik ya da dayanıklılık elde edinceye kadar pişirilen istenildiğinde içi yada dışı bezenen bir kullanım aracıdır. Çömlekçilik zanaatı, hem insanların kullanım amaçlarına göre hem de teknolojik gelişmelerle, yapısal

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

değişimleriyle sosyal, ekonomik ve toplumsal farklılıkların belirlenmesinde önemli göstergelerden biridir (Özen, 1992).

Çömlekçilik zanaatının tarihi gelişimi, tarihsel olarak bölgelere ve yaşam biçimlerine göre sıçramalı bir şekilde devam ettiği bilinmektedir. İnsanlar, yaşadığı bölgedeki çamuru çeşitli işlemlerden geçirdikten sonra şekillendirmişlerdir. Aynı zamanda insanoğlunun süsleme tutkusu ve yaratıcılığını ortaya çıkartma isteği tabii ki de çömlekçilik alanında da kendini göstermiş ve, bir ürün olarak çömlekçilik zanaatının gelişimini sağlamıştır. Bundan dolayı; insanlar çömlekçilik zanaatını, öncelikle kendi kullanım amaçlarına göre işe yarayan gündelik eşyalar olarak yapmaya başlamışlardır. Bu bağlamda çömlekçilik zanaatı ele alındığında teknik olarak sürdürülebilirliği açısından en önemli iki temel çömlekçi çarkı ve fırındır. 7000 yılı aşkın bir geçmişe sahip olan bu tezgahlar, günümüze ulaşırken tahmin edilenden daha az değişikliğe uğramıştır. Eski tip tezgahlara hala günümüzde Anadolu'nun çeşitli yerlerinde rastlamak mümkündür. Tarihsel olarak Cilali Taş Devrine denk gelen çömlekçilik çarkının gelişmesi hem çömlekçilik alanında hem de ekonomik ve sosyolojik ilişki ağlarının oluşmasında büyük bir öneme sahiptir. Bu bağlamda hem tarım alanında hem de günlük kullanım için üretilen çömleğin gündelik hayattaki sosyal rol dağılımı açısından oldukça büyük bir önem taşımaktadır. O dönemlerde kadınların üretim alanında olan çömlekçilik, günümüzde de hala bazı Anadolu köylerinde bunu görmek mümkündür. Özellikle Bitlis'in Mutki İlçesine Bağlı Kavakçılar Köyü'n de çömlek üretimini tamamıyla kadınlar sürdürmektedir. Aynı zamanda gelişmiş çömlekçi çarkının kullanımına daha çok kentleşmesinin başlaması ile birlikte tanık olmak mümkündür. Kırsal kesimlerin tarım yapılan bölgelerinde hala eski tip çarklar kullanılmaya devam edilmiştir.

İlgili literatür incelendiğinde, çömlekçilik zanaatı ile ilgili yapılan çalışmaların oldukça az olduğu görülmektedir. Bunun çömlekçilik zanaatının tarihsel gelişiminin hem uzun hem de oldukça karmaşık olmasından kaynaklandığı görülmektedir. Aynı zamanda çömlekçiliğin kültürler arası aktarılan bir değer olduğunu belirtmekte fayda var. Bu durumda çömlekçiliği öğrenen bir topluluk, diğer topluluklarla iletişime geçtiğinde çömlekçiliği aktarmaktadır. Aslında günümüzdeki durumla bu anlamda ilişki kurabiliriz. Geleneksel yöntemler öğretilmediği sürece çömlekçilik gibi el sanatları unutulmaya mahkumdur. Bu yüzden belirli kültürel değerler koruma altına alınarak tekniğin sürekliliği için tıpkı eski çağlarda, toplulukların birbirinden çömlekçiliği öğrendiği gibi bir sonraki kuşaklara aktarılması gerekmektedir. O zaman için yeni bir şeyi farklı toplumlardan öğrenerek ilerleyen toplumların, günümüzdeki karşılığı da tarihsel değerlerine sahip çıkarak ilerlemeyi sağlamaları olarak görülebilir. Aslında tarım ve hayvancılıkla paralel olarak ortaya çıkan kilin kullanımını, aslında yerleşik hayatın da göstergesi olarak görmek mümkün. Her ne kadar bu dönemde üretilen çömlekçiliğe ilkel de desek, Anadolu'da çok uzun bir süre bu şekilde üretimin devam ettiğini bulunan arkeolojik kalıntılardan anlamak mümkündür. Bu dönemlerde aynı zamanda kilin yapısını öğrenmeye başlayan insanlık, kili farklı maddelerle karıştırarak ateşe gösterdiği tepkiyi de gözlemlemişlerdir. Bu verilere yine yapılan kazılarda sadece kil değil, kilin kum veya saman ile karıştırılarak kullanıldığı da anlaşılıyor.

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

Neolitik Çağda; tarımsal hayata geçiş ve hayvanların evcilleştirilmesi ile yerleşik hayata geçilen dönemde, insanlar depolama yapmak için kaplara ihtiyaç duymuştur. Bu nedenle de, avladığı hayvanların derisini bir kap olarak kullanarak, kabak veya benzeri sebzelerin içini oyarak kullanabilir bir yapı haline getirmişlerdir. Zaman içinde de, insanlar yaptıklarını taklit ederek de bilinen en eski çömlekleri meydana getirmiştir (Çoruhlu, 2005). Çömlekçilik çarkının gelişmesi ve farklılaşması bölgeye ve döneme göre değişiklik göstermektedir. Prof. Güngör Güner'in 1972 yılında bütün Anadoluyu karış karış gezerek yaptığı “ Anadoluda Yaşamakta Olan İlkel Çömlekçilik” kitabı bu alanda yapılmış en kapsamlı kitap olma özelliğini taşımaktadır. Bu bağlamda nasıl her topluluk farklı zamanlarda farklı tarih öncesi döneme geçiş yaptığını da düşünürsek, çömlekçiliğin de bu şekilde bir gelişim izlediğini söylemekte fayda var. Tüm bu bilgilere arkeolojik araştırmalar sırasında yapılan kazılarda bulunan eski çömlek örnekleri ve pişirme fırınlarının kalıntıları göz önüne alınarak ulaşılabılır. Yeryüzünü oluşturan toprak-su-hava ve ateşin ahenkli bir biçimde bir araya gelmesiyle oluşan çömleklerin, önceleri herhangi bir malzeme kullanılmadan büyük bir olasılıkla kadınlar tarafından üretilerek; en basit dekorlama teknikleri olan presleme, tırnaklama ile bezendiği yada süslendiği düşünülmektedir (Özdoğan, 1997). Zaman içerisinde belli bir üslup ve teknikle gelişen çömlekçilik zanaatının; yaklaşık olarak 8200 yıl önce Anadolu, Kuzey Suriye ve Kuzey Mezopotamya'da ortaya çıkarak kısa bir sürede dünyaya yayıldığı bilinmektedir (Eroğlu ve Köktan, 2013).

Bu bilgilerden yola çıkılarak Bu araştırmanın amacı, zaman içerisinde kaybolan çömlekçilik zanaatının Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi'nin Bardakçı Köyü arazisini satın alarak inşa ettiği Bardakçı Köyü'ndeki bu zanaatın yeniden hayat bulması ve bu konuda üniversitenin rolü incelenmiştir. Bu amaç kapsamında; çömlekçilik zanaatı ile ilgili literatür taraması yapılarak araştırmanın kavramsal çerçevesi oluşturulmuş ve Van Bölgesi Bardakçı Köyündeki çömlek örneklerinin fotoğraflarıyla da araştırmaya derinlik kazandırılmıştır.

1. VAN BARDAKÇI KÖYÜ VE ÇÖMLEKÇİLİK ZANAATI

Van' da bulunan Bardakçı Köyü, merkezden yaklaşık olarak 15 km kuzeyinde bulunmakta olup, şehrin en önemli coğrafik yapısı olan Van Gölü'nün kıyısındadır. Bulunduğu yer itibarıyla de çömlekçilik zanaatının yapılmasına uygun kil topraklarına sahip bir köyde, on iki çömlek atölyesi bulunmaktadır. Bardakçı Köyünde çömlek üretimini tarihsel bağlamda biraz incelersek eğer, Van Yüzüncü Yıl Üniversite'sinin başlattığı projeden önce günümüzde geleneksel çömlekçilik alanında üretimin neredeyse çok az olduğunu görmekteyiz. Fakat Bardakçı Köyü'nde bulunan anıtsal bir görüntüye sahip olan çömlek pişirme fırınlarından ve çömlek yapımına ait bulunan antik kalıntılar doğrultusunda bölgenin tarihi bir değere sahip olduğunu söyleyebiliriz. Bu durum da bölgenin yeniden canlandırılması ve çömlekçilik için üretim ağının içine tekrar girebilmesi için eşsiz bir fırsat sunmaktadır. Çünkü Urartulardan kalma anıtsal değer taşıyan çömlek fırınlarının tarihi değeri de bu bölgenin gelişebilmesinde çok önemli bir role sahiptir. Aynı zamanda Yüzüncü Yıl Üniversitesinin Bardakçı Köyüne yakınlığı ve o toprakların eskiden köye ait olması da üniversitenin jeopolitik

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

konumunu olumlu bir yere çekmesini sağlamış ve köydeki çömlekçiliğin gelişmesine destek vermesine olanak sağlamıştır. Bölgenin yakın zaman geçmişi ile ilgili bir inceleme yapıldığında Osmanlı Döneminde Ermeniler tarafından devam ettirilen çömlek üretimi daha sonra Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulması ile birlikte Türk ustalar ve çıraklar tarafından üretim devam ettirilmiş fakat 1970'li yıllarda plastik sanayinin gelişmesi ile birlikte çömlekçilik yavaş yavaş eski üretim değerini kaybetmiştir. Işık ve Işık (2010)'a göre; çömlekçilik zanaatının kaybolmasının bir diğer nedeni de, 1980'de çömlekçilik zanaatına uygun olan kil topraklarına sahip bu köyün arazisinin satın alınarak Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi'nin kurulmasından dolayı yöredeki çömlekçi zanaatkarlarının geçimini sağlamak için büyük şehirlere göç etmesi olarak belirtmişlerdir. Bu nedenle, Bardakçı Köyü'nde çömlekçilik zanaatını yapanlarının sayısı zamanla azaldığından unutulmaya yüz tutmuştur. Günümüzde bu köyde aktif olarak tek atölyenin çalıştığı bilinmektedir.

Şekil 1. Van Bardakçılar Köyü'ndeki Çömlek Pişirilen Fırının Görüntüsü

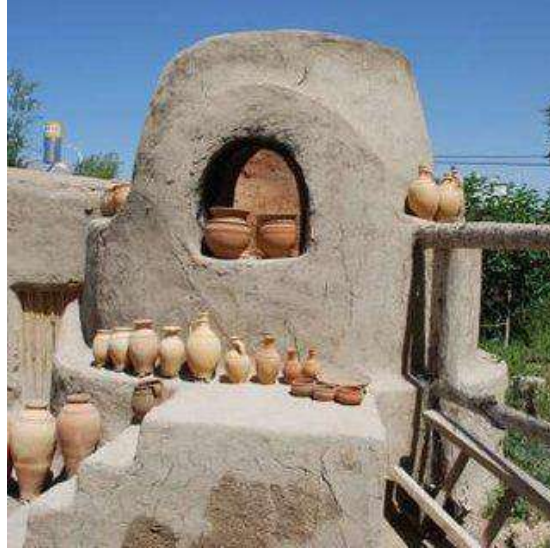
Bardakçı Köyünde yapılan çömlekçilik çalışmaları sınırsız olduğundan, diğer yörelerde yapılanlara göre (örnek olarak Eskişehir'in Kınık köyündeki Çömlekçilik gibi) büyük bir değişiklik göstermemektedir. Ancak, Bardakçılar Köyü'ndeki fırınların mimarisinin anıt görünümünde olması diğer yörelerden farklı olmasının göstergesi olup bu bölgenin tarihsel değerinin bir parçasıdır. Bununla ilgili Güner (1988)'in doktora tezinin kitap olarak yayınladığı “Anadolu’da Yaşamakta Olan İkel Çömlekçilik” adlı eserinde, Bardakçı Köyü'ndeki anıt fırınların buraya özgü olduğunu, Anadolu’da ya da Dünya’nın herhangi bir yerinde bu şekilde anıt fırınlara rastlanmadığını ifade etmiştir. Araştırmacı, bu anıt fırınların Urartu Dönemi'nin yansıması olarak yorumlanmıştır (Güner, 1988; Akt: Çakar ve Yakupoğlu, 2005). Aynı zamanda Van gölünün kıyısında yer alan Bardakçılar Köyünde Urartulardan günümüze kadar gelen çömlekçilik yapımı, bu bölgede Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi'nin de katkıları ile farklı ve çeşitli atölyelerde üretime devam etmektedir.

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

Genellikle sırsız olarak üretim yapılan atölyelerde yapısal olarak diğer bölgelere göre farklılık göstermemektedir. Fakat bahsetmiş olduğum üzere çömlek fırınları açısından mimarileri anıt görüntüsüne sahip olmaları dikkat çekici özelliklerindendir.

Bu bağlamda ilerlemeden önce Van bölgesinde bulunan Bardakçı Köyünün üretim tekniklerini ve tarihsel olarak nerede durduğunu daha iyi anlayabilmek için çömlekçiliğin tarihsel gelişimine de bakmak gerekmektedir. Tarih öncesi dönemde her ne kadar materyal olarak kil ile iletişime geçilmiş olsa da alet yapımında kullanılmamıştır. Ateşin bulunması ile birlikte kilin kap kakak yapımında kullanılması direkt olarak paralellik göstermese de ilişkilidir. İlk kap kakaklar doğanın kendisi içinde bulunan materyallerin araç gerece dönüştürülmesi şeklinde olmuştur. Bu durumun yetersizliği ve ateşin bulunması devreye girince insanlık kap kakak üretimine başlamış ve bu konuda ana materyal olarak kili kullanmıştır. Çünkü kil malzeme olarak doğada bulunması en kolay ve ateş ile buluştuğu zaman sertleşip kap kakak için kullanılacak en kolay maddedir. Aynı zamanda bu durumun o dönemdeki yaşam tarzı içindeki sosyal ve ekonomik ilişkilerin çözülmesinde kullanılacak bir araç olduğunu da belirtmek gerek. Çünkü ateşin bulunmasından önce, avcılık ve göçebe bir hayat tarzı benimsenmiştir ve göçebe hayat tarzı insanların yanında kap kakaklarını taşımaları için uygun değildir. Dolayısıyla tarım ile birlikte yerleşik hayata geçen insanlık için farklı ihtiyaçlar doğmaya başlamış ve kilin gündelik eşyalar için kullanılması tarihin sahnesine bu aşamada girmiştir.

Anadolu bölgesi toprak ve kil bakımından hem oldukça zengin hem de Mezopotamya çok farklı ve büyük kültürleri ağırlayan bir toprak olduğu için çömlekçilik bu topraklarda çok farklı şekillerde ve geniş bir çeşitliliğe sahip olarak gelişmiştir. Bu bağlamda Anadolu bölgesinde farklı çömlekçilik tekniklerine rastlamak mümkündür. Geçmişten günümüze kadar çömlekçiliğin tarihsel gelişimi bağlamında tezgah türlerini incelersek eğer çok farklı yöntemlerin kullanıldığını görmek mümkün. Kilin düz bir tahta üzerinde elle şekillendirilmesi, kilden yapılmış sivri bir alta sahip döndürülebilir tabağın içinde ve kilden yapılmış altlık yardımı ile elle şekillendirme, yataksız bir şekilde ahşaptan yapılmış bir çarkla, ahşap bir altlığın üzerinde elle şekillendirme, hem el hem de ayakla döndürülen milli ama yataksız ve ahşaptan yapılmış altlığın üzerinde kilden yapılmış bir altlığın üzerinde şekillendirme, el veya ayakla döndürülebilir kısa milli, çarkın üzerinde merkez kaç kuvveti ile elle şekillendirme, ayakla döndürülen ve uzun mile sahip olan ve yine merkezkaç kuvveti kullanılarak ele şekillendirme, bir başka yöntem ise uzun milli yataklı bir çarkın üzerinde merkezkaç kuvveti yardımı ile şekillendirilirken, çarkın döndürülmesi için mile bağlanmış kolun kullanımı için insan gücüne ihtiyaç duyan bir tezgah yapısına sahiptir. Tezgah yapıları incelendiğinde Van iline bağlı Bardakçı Köyünde ayakla döndürülen uzun milli ve merkezkaç kuvveti kullanılan yataklı çark yönteminin kullanıldığı dikkat çekmektedir.

Şekil 2. Van Bardakçılar Köyü'ndeki Çömlek Form Örnekleri

Aynı zamanda Anadolu bölgesinde iki farklı çömlekçilik türü vardır. Biri çarksız döndürülebilir altlıklar üzerinde yataksız ama altlıklar üzerinde kile elle şekil verilen ve kil pişirme fırını kullanılmadan açık hava da ya da tandırda pişirilen ilkel çömlekçilik, ya da kilin yataklı çanaklarda merkezkaç kuvvetinden yararlanılarak şekillendirilen ve çömlekçi fırınlarında sırlı veya sırsız olarak pişirilen gelişmiş çömlekçilik. Aynı zamanda Van bölgesinde genellikle sırlı ama astarsız çömlek işlerini görmek mümkündür. Bu bağlamda anlaşılacağı üzere çömlekçilik Anadolu topraklarında çok eski zamanlardan beri günümüze ulaşan bir zanaat ve kap-kacık üretim tekniğidir. Bölgelere göre farklılık gösterse de, hala üretimi yapılan ve geleneksel ve tarihi değerleri taşıyan yerler bulunmaktadır. Bunlardan biri Bardakçı Köyüdür. Geleneksel çömlekçiliğin yeniden doğmasına yardımcı olan Yüzüncü Yıl Üniversitesi'nin katkısı da oldukça büyüktür. Yani üniversite kurumlarının sadece eğitim alanları olmadığını aynı zamanda ülkenin tarihi ve kültürel zenginliklerine sahip çıkması gereken kurumlar olduğunu bu örnekle de gözlemlemiş oluruz. Üniversitelerin bulundukları çevrenin kültürel miraslarına sahip çıkarak, bulundukları bölgeyi sadece akademik olarak geliştiren değil, aynı zamanda bir çeşit ekonomik olarak da kalkınma olanakları üreten birer kurum olma görevini Yüzüncü Yıl Üniversitesi'nin Bardakçı Köyünde çömlekçiliğin gelişimi için yaptığı yatırımdan da anlıyoruz. Çünkü çömlekçiliğin gelişebilmesi ve kültürel mirasa sahip çıkılabilmesi için istenirse ilkel çömlekçilik olsun istenirse gelişmiş çömlekçilik, çömlekçilik zanaatın öğretilmesi için bir yatırım yapılması ve bu el emeği gerektiren geleneğin aktarılması gerekmektedir. Bu durum sadece geleneğin aktarılması değil aynı zamanda ekonomik olarak Anadolu topraklarında neredeyse Neolitik dönemden günümüze kadar ulaşan bir üretim biçiminin yeniden ekonomiye kazandırılması için de önemlidir.

2. VAN BARDAKÇI KÖYÜ'NDEKİ ÇÖMLEKÇİLİK ZANAATI İLE İLGİLİ YAPILMIŞ ARAŞTIRMALAR

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

Van Bardakçı Köyü'nde çömlekçilik yaklaşık olarak 30 yıl öncesine kadar yöredeki halkın tek geçim kaynağı olmasına rağmen, bu konuda pek fazla araştırma yapılmamıştır. İlgili literatür incelendiğinde, aşağıdaki araştırmalara ulaşılmıştır:

Çakar ve Yakupoğlu (2005) yaptıkları araştırmada, çömlek üretiminde kullanılan Bardakçı Kili'nin çömlekçilikte verimli kullanılmasını sağlamak amacıyla çömlek üretiminde çıkacak sorunlara çözüm önerileri sunulmasını amaçlamışlardır. Araştırmacılar tarafından sunulan çözüm önerileri;

Çömleklerin kurutması kapalı ortamda yapılmalı, çömlek yaşken güneş görmemeli ve hava akımında bırakılmamalıdır. Böyle yapılmadığı durumlarda, çömleklerde hızlı kurumadan dolayı açık ve gizli çatlaklar oluşmakta, bu da çömlek üretiminde önemli kayıplara yol açar.

Bardakçı Kili, üzerinde yapılan denemelerde kilin seramik üretimine de uygun olduğu için, yalnızca çömlekçi tornası kullanılarak değil, kaplama ve plaka gibi farklı üretim teknikleri kullanılarak da seramik üretimi geliştirilebilir.

Bardakçı Köyü'nde teknik alt yapı donanımı sağlanması ve yukarıda verilen önerilere uyulması durumunda çömlek ve seramik üretimi verimli olarak sorunsuz bir şekilde yapılabilecektir. Ancak, asıl sorun çömlek ürünlerinin pazarlama sorunudur. Plastikten yapılan ürünlerin kullanımının yaygınlaşması sonucunda, sadece Bardakçı Köyü değil, Anadolu'daki birçok çömlek üretim merkezlerinde uzun yıllardır çömlekçilik zanaatı bitme noktasına gelmiştir. Buna karşın, daha doğal ve verimli toprak ürünlerinin kullanımı günümüzde giderek daha önemli bir hale gelmiştir.

Bu araştırma, tarihsel gelişime ve deneyime sahip Bardakçı Köyünde yok olmaya yüz tutmuş çömlekçilik zanaatının yeniden canlanmasına ve üretimin devam etmesine vurgu yaptığı için önemli olduğu düşünülmektedir.

Ege Üniversitesi Arkeoloji Anabilim Dalı Öğretim Üyesi olan Doç. Dr. Atilla Batmaz ve çalışma arkadaşlarının Van Bardakçı Köyü'nde 2013 yılından günümüze kadar alan araştırmaları yaptıkları ve bu araştırmalarını yayınladıkları görülmüştür. Batmaz (2016) yaptığı araştırmaların amacı; Anadolu'daki seramik yapımına uygun killeri ve geleneksel seramik yöntem ve teknikleri Urartu Dönemindeki çanak ve çömlekçilik üretim süreçlerinin incelenmesidir. Araştırma kapsamında, alan çalışmaları Urartu Dönemi'nin yansımalarının görüldüğü Van Bardakçı Köyünde yapılmıştır. Bu bağlamda araştırma bir etno-coğrafya çalışmasıdır. Ancak, Batmaz ve arkadaşları yaptıkları alan araştırmalarında, Van Bardakçı Köyü'nün çanak çömlek zanaatı açısından köklü bir mirasa sahip olduğunu tespit edilmiştir. Bunun sonucunda da, araştırmacılar tarafından yok olmaya yüz tutmuş önemli bir geleneksel el sanatı olan çömlekçiliğin kültürel mirasının kayıt altına alınmasının gerektiği amacıyla çalışmalarına ikinci bir amaç ekleyerek devam etmişlerdir. Araştırmacılar, bu sayede hem geleneksel seramik üretim ve süreçlerini hem de çömlekçilik zanaatına ait kültürel mirasın kayıt altına alınarak gelecek araştırmacılara rehberlik yapacağını düşünmüşlerdir.

3. VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ'NİN BARDAKÇI KÖYÜ'NDEKİ ÇÖMLEKÇİLİK ZANAATININ CANLANMASINDAKİ ROLÜ

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

Van Bardakçı Köyünde çömlekçilik zanaatının neredeyse yok olması sonucu, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi 2013 yılında köydeki bu önemli kültürel mirasın canlanması amacıyla, üniversitenin rektörlüğüne bağlı olarak Seramik Uygulama ve Araştırma Merkezi üniversitenin senato kararıyla kurulmuştur. Seramik Uygulama ve Araştırma Merkezi; çömlekçilik çalışmalarının üretimi için oldukça önemli bir bölge olan bu köydeki geniş kil yataklarının hem ekonomiye kazandırılması hem de seramik üretiminde kullanılan kile alternatif olan ham madenlerin araştırılması amaçlanmıştır. Bunun dışında da seramik üretimine ticari boyut kazandırılması ile ilgili farkındalık oluşturulmuştur. Seramik Uygulama ve Araştırma Merkezi, üniversitedeki Güzel Sanatlar Fakültesi Seramik Bölümü ile koordineli olarak çalışmalar gerçekleştirilmektedir.

Şekil 3. Van Bardakçılar Köyü'nde Atölye Çalışmalarında Yapılan Çömlek Formları- I

Aynı zamanda Bardakçı köyünde yapılan çömlekçilik tekniği ilkel zamanlardan beri uygarlığın gelişme hızından ve biçiminden bağımsız olarak devamlılığını göstermiştir. Gündelik kullanım eşyası yapılarak devamlılığını sağlayan bu bölgedeki çömlekçilik, el ustalığı gerektirdiği için usta çırak ilişkisinin hala güçlü olarak etkisini gösterdiği bir çalışma alanıdır. Buna rağmen sırlama ve pişirme dereceleri açısından hala kalite açısından düşük ürün üretimine neden olmaktadır. Tam da bu noktada da devreye giren üniversite desteği sayesinde Bardakçı Köyünde hem geleneksel mimarisi ile çömlek fırınlarına sahip çıkarken hem de teknik açısından üniversite öğretim elemanları ile ustaların buluştuğu bir yer olma özelliği taşımaktadır. Böylelikle bölgedeki geleneksel çömlekçilik desteklenmiştir. Bu sayede Bardakçı Köyünde yapılan çömlekçilik zanaatı yurt dışında ülkemizi temsil edebilecek bir seviyeye ulaşması söz konusudur. Yüzüncü Yıl Üniversitesi'nin böyle bir projenin parçası olması sadece bölgesel değil aynı zamanda ülke genelinde bir kalkınmanın bir parçası olarak görmek mümkün. Çünkü zanaat her zaman endüstriyel ürünlerden daha değerlidir ve bu değeri aslında ilkel çömlekçilik yapım tekniğini korumaktan da geçmektedir. Koşullar iyileştiği ve daha çok insan bu teknikle üretim yapmaya teşvik edildiği zaman ülkemiz topraklarında oldukça yaygın bir şekilde yapılan çömlekçilik sadece kendini döndüren bir alan olmaktan çıkıp, bir katma değer olarak da ülke ekonomisindeki yerini alacaktır.

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

Tüm bu bilgiler ışığında günümüze kadar çömlekçiliğin nasıl ilerlediğini ve geliştiğini anlattıktan sonra belki de geçmişe ve zanaat alanına doğru yapılan yatırımların artmasının neden olan veriler de incelenmelidir. 19. Yüzyılda sanayileşmenin sağladığı iyi hayat koşulları ve daha iyisi algısı özellikle sanatçılar tarafından kırılarak buna karşı bir duruş geliştirilerek seri üretim ile kaybedilen değerler yeniden akademinin tartışma konusu oldu. Bu konuda dünyadaki en önemli adımı anlatmadan geçmek olmaz. 1888 yılında William Morris önderliğinde başlayan Art and Crafts (Sanat ve Zanaat) akımı ile birlikte o zamanın güncel sanatçıları geleneksel yöntemler kullanarak evde kullanılan eşyalar ürettirler ve satışa çıkarıldı bu ürünler. Bu sayede unutulmaya yüz tutan ve sanayileşme ile birlikte değer yitiren bir alan tekrardan sanat ve üretim biçimleri içine katılmıştır. Her ne kadar o dönem için pahalı bir seçenek olarak gözüke de 20. Yüzyılın üretim biçimini etkileyen bir akım olduğunu unutmamak gerek. El yapımı bir şey her zaman endüstriyel üretime göre daha çok maliyet gerektirse de Art and Crafts akımını düşünce olarak aslında büyük bir değişimin öncüsü olarak görmek gerek. Bu bağlamda sadece geleneksel sanat üretimin içine girmekle kalmamış aynı zamanda seramik ve heykelin birleşerek yeni bir alanın da kapılarını açmıştır. O yüzden bu alanda yapılan ilerlemeler ve yatırımlar sadece anlık üretim dengelerini değiştiren bir şey olarak görmemek gerek. Belki de Van'da bulunan Yüzüncü Yıl Üniversitesi'nin desteklediği Bardakçı Köyü çömlekçiliğine yapılan yatırım gelecekte farklı alanların oluşmasına ve yeni bir şeyin başlangıcı için büyük bir adım olarak görülebilir.

Şekil 4. Van Bardakçılar Köyü'nde Atölye Çalışmalarında Yapılan Çömlek Formları- II

2004 yılından itibaren Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Seramik Bölümü öğretim görevlilerinden Dr. Öğr. Üyesi Nurtaç Çakar, Urartular'dan 1970'li yıllara kadar çömlekçilik zanaatının Anadolu'daki önemli merkezlerinden biri

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

olan Van Bardakçı Köyü'ndeki unutulmaya başlamış bu zanaatın yenen canlanmasında akademik çalışmalar yapmıştır. Çakar, çömlekçilik zanaatını tekrar canlanması için; Bardakçı Köyü'ndeki gençlerle ve eski ustalara bir araya gelerek, çömlekçilik zanaatını öğrenmek isteyenlere yardımcı olmuştur. Bu amaçla, ilk olarak babası eski çömlek ustası olan, Osman Eşme ile atölye çalışmaları yapmışlardır. Basına da yansıyan bu çalışmalar ile, Eşme yaptığı röportajda, çömlekçiliğin baba mesleği olmasına rağmen bilmediğini Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi tarafından desteklenen atölye çalışmalarıyla öğrendiğini söylemiştir. Eşme, atölye çalışmalarıyla öğrendiklerini uygulamak için evinin bir odasını atölye haline getirerek çömlek üretimi yapmaya başlamıştır. Şuanda ise, Bardakçı Köyü'nde Osman Eşme'nin atölyesi bulunmakta ve sadece Eşme çömlekçilik çalışmaları yapılmaktadır.

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Van Bardakçı Köyü Seramik Atölyesi Uygulama Projesi kapsamında, çömlek ustası Osman Eşme'ye ait atölyede Yüzüncü Yıl Üniversite'si öğrencileri de çanak, çömlek ve testi üretimi yapmaktadır. Van Valisi ve Belediye Başkanı tarafından da desteklenen proje ile çömlekçilik zanaatının tekrar canlanmasında oldukça önemlidir. Plastik endüstrisinin yaygınlaşmasıyla önemini zamanla yitiren çömlekçilik zanaatı, şimdilerde çömleklerin sağlıklı olması nedeniyle tekrar gereken önemini görmeye başlamıştır. Bu proje ile, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Rektörü, bölgedeki kültürel miras olan seramik ve çömlekçilik üretiminin turizme de katkı sağlanmasını amaçlamıştır. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi'nin yaptığı bir diğer çalışma da, 2019 yılının Urartu Krallığı'nın kuruluşunun 2860. yıl dönümü olması nedeniyle Kültür ve Turizm Bakanlığı'na yaptığı başvurular sonucunda, 2019 yılının Van' da "Urartu Yılı" olarak ilan edilmesidir. Bu sayede, Van Bardakçı Köyü Seramik Atölyesi Uygulama Projesi'nin daha önem kazanarak, kültürel mirasımız olan çömlekçilik zanaatının canlı tutulmasında ve dünya turizmine kazandırılacağı düşünülmektedir.

SONUÇ

Geleneksel el sanatlarından biri olan çömlekçilik; yazılı belgelerin olmadığı dönemlere ışık tutmasında, dönemin ekonomisi, günlük hayatı, ticareti ve teknolojik düzeyi gibi bulguların anlaşılmasında önemli göstergelerden biridir. Ayrıca; çömlek formları ve yapımında kullanılan teknikler kültürel değişimlerin yansımalarıdır.

Araştırmanın amacı kapsamında çömlekçilik zanaatının tarihsel gelişiminin incelenmiş olduğu Van Bardakçı Köyü, Urartulardan 1970'li yıllara kadar çömlekçilik zanaatının kesintisiz olarak yapıldığı bölgedir. Bölgenin killi toprak yapısı çömlekçilik ve seramik çalışmaları için oldukça uygundur. Ancak, zamanla plastik endüstrisinin gelişmesi ile birlikte yok olmaya başlamıştır. Aynı zamanda tüketim ağının gittikçe endüstriyel üretim ağının bir parçası olması da ilk başlangıçta el emeği ürünlerin değerini düşürmüş olsa da zamanla zanaat tekrar eski yerine kavuşmuş ve önemi artmıştır. Çünkü özellikle Bardakçı Köyündeki çömlek üretimine bakacak olursak eğer şu an yapılan çömlekler sadece el emeği değeri taşımanın ötesinde kültürel birikimin de günümüze aktarılmasını temsil etmektedir.

İlgili literatür incelendiğinde, Anadolu'daki en eski çömlekçilik zanaatı çalışmaların yapılmış olduğu Van Bardakçı Köyü ile ilgili araştırmaların pek fazla

I. ATLAS ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

olmadığı dikkat çekmektedir. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, önemli kültürel miras olan çömlekçilik zanaatını canlı tutmak amacıyla, 2013 yılında üniversitenin rektörlüğüne bağlı olarak Seramik Uygulama ve Araştırma Merkezi'ni kurmuştur. Bu araştırma merkezi çalışmalarını üniversitenin Güzel Sanatlar Fakültesi Seramik Bölümü işbirliği ile gerçekleştirmektedir. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi'ne bağlı faaliyet gösteren Seramik Uygulama ve Araştırma Merkezi, kuruluş amacına yönelik olarak etkinlikler, ulusal ve uluslararası sözlü bildiriler, karma sergiler ve uygulama tasarımları gerçekleştirmektedir. Bunun dışında, yıllara bağlı olarak stratejik planlarını faaliyet raporlarıyla yayın haline getirilerek yayınlanmaktadır. Yapılan çalışmalarla, Van Bardakçı Köyündeki bu önemli kültürel miras olan çömlekçilik zanaatının gelecek kuşağa aktarılmasını sağlayarak canlı tutmayı amaçlamaktadır.

Araştırmanın, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Seramik Bölümü'nün Bardakçı Köyü'ndeki çömlekçilik zanaatının gelişimine olan etkisinin araştırmacılara ışık tutacağı düşünülmektedir. Ayrıca, Türkiye'de olan kültürel değerlerin dünyadaki diğer ülkelerde tanınmasını sağlayacak araştırmaların yapılmasında da katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

Batmaz, A.(2016). Van/Bardakçı Köyü'nde Seramik Pişirimi, *26-28 Eylül 2016 Uluslararası Geçmişten Geleceğe Sanat Sempozyumu ve Sergisi*, Çorum.

Batmaz, A. (2016).Van Bölgesindeki Eski Çömlekçilik Gelenekleri Işığında Kırmızı Astarı Parlak Urartu Çanak Çömleğinin Üretim Sürecinin Araştırılması ve Yeniden Üretim Denemeleri 2014-2015 Yılı Çalışmaları, *Haberler 41*, 17-18.

Çakar, N., Yakupoğlu, T. (2005). Bardakçı Köyü (Van) Çömlekçiliğinin ve Bardakçı Kilinin Çömlekçilikte Verimli Kullanımı İçin Öneriler, *05-09 Eylül 2005 12. Ulusal Kil Sempozyumu Kil 2005*, Van.

Çoruhlu, T. (2005).*Sakarya İli'nde Türk El Sanatları, Sakarya İli Tarihi (Cilt 2)*,Sakarya: Sakarya Üniversitesi Rektörlüğü Yayınları.

Eroğlu, E.,Köktan, Y.(2013). Geleneksel Türk El Sanatlarından Çömlekçilik(Sakarya Örneği), *Akademik Bakış Dergisi*, 36, 1-14.

Güner, G. (1988). *Anadolu'da Yaşamakta Olan İlkel Çömlekçilik*, İstanbul: Ak Yayınları Kültür Serisi.

Işık, C., Işık, N.,E.(2010). Yüzüncü Yıl Üniversitesi'nin Bardakçı Köyüne Etkisi, *9-13 Haziran 2009 V. Uluslararası Van Gölü Havzası Sempozyumu*, 374-382.

Özdoğan, M. (1997). *Çanak-Çömlek, Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi (Cilt 1)*, İstanbul: Yapı Endüstri Merkezi Yayınları.

Özen, A. (1992). Ege Bölgesi'ndeki bazı çömlek üretim yerlerinde çömlekçiliğimiz (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.